COMITETUL DE CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ

COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN

satu mare

studii și comunicări

VII - VIII

1986 - 1987

SATU MARE
STUDII ŞI COMUNICĂRI
VII—VIII

COPERTA:
Aurel Cordea
Adalbert Szilagyi

Întreprinderea Poligrafică „Crișana", Oradea, cda. 357/87.

COMITETUL DE CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ
COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN SATU MARE

SATU MARE

STUDII ȘI COMUNICĂRI

VII–VIII

ARHEOLOGIE–ISTORIE–ETNOGRAFIE–
ȘTIINȚELE NATURII–MUZEOGRAFIE

SATU MARE
1986—1987

APARE SUB ÎNGRIJIREA COLECTIVULUI DE REDACȚIE COMPUS DIN:
DORU RADOSAN
VIOREL CIUBOTĂ
LUCIAN CUCUIET
IVAN IURAȘCIUC
NEȚA IERCOȘAN
GHEORGHE LAZIN
(secretar de redacție)

SATU MARE — STUDII ȘI COMUNICĂRI

Orice corespondență se va adresa:
COMPLEXUL MUZEAL
JUDEȚEAN SATU MARE
3900 SATU MARE,
strada Republicii, 21
Tel.: 997/3 75 26

Toute correspondance sera envoyeé
à l'adresse:
COMPLEXUL MUZEAL
JUDEȚEAN SATU MARE,
3900 SATU MARE,
strada Republicii, 21
Romania

SUMAR — SOMMAIRE — INHALT

ARHEOLOGIE

MARIA BITIRI, *Probleme noi în interpretarea gravetianului pe teritoriul României* 9

IOAN NÉMETI, *Descoperiri din neoliticul tîrziu în valea Crasnei* 15

Entdeckungen aus der späten jungsteinzeit in der zone von Carei (Kreis Satu Mare) 30

NEȚA IERCOȘAN, *Noi descoperiri din perioada de tranziție la epoca bronzului în nord-vestul României* 63

Nouveaux découvertes de periode de tranzition à l'age du bronze dans nord-ouest de la Roumanie 70

GH. LAZIN — ANETA CIONCA, *Noi descoperiri dacice pe teritoriul actual al județului Satu Mare* 85

Nouveles découvertes daces dans le département Satu Mare 93

GH. LAZIN — IOAN POPESCU, *Monede antice mai recent descoperite în județul Satu Mare* 95

Monnaies antiques récement découvertes dans le département Satu Mare 99

IOAN NÉMETI, *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localității Moftinu Mic (jud. Satu Mare)* 101

Archäologische entdekungen auf dem gebiet des Dorfes Moftinul Mic (Kreis Satu Mare) 115

NEȚA IERCOȘAN, *Noi descoperiri arheologice în zona Carei* 139

Neue Archälogische entdekungen aus Carei 146

DORU RADOSAV — GH. LAZIN, *Spada feudal-timpurie de la Vetiș (jud. Satu Mare)* 159

L'épée du début de Moyen Age trouvée a Vetiș (département Satu Mare)

ISTORIE

ELENA BĂRNUȚIU, *Cartea veche românească din Oaș, județul Satu Mare* . 163

ZORA BELEAN — ION BELEAN, *Conscripția urbarială a localității Sanislău din 1774* 185

IOAN TÖRÖK, *Relațiile urbariale în orașul Carei și în împrejurimi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* 191
GHEORGHE GORUN, *Documente sătmărene din timpul răscoalei lui Horea* . 207
BUJOR DULGĂU, *Din răsunetul răscoalei lui Horea în părțile sătmărene* . . 217
FLORIAN NICA, *Părțile sătmărene și preparandia românească din Oradea* . 225
VICTOR DRAGOȘ, *Voievozi locali în ținuturile sătmărene în secolul al XVIII-lea (contribuții noi)* 239
TOADER NICOARĂ, *Variații climatice și mentalități colective în sec. al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea* 247
VIOREL CIUBOTĂ — IOANA RUSU, *Două scrisori inedite ale lui Iosif Vulcan* 265
IOAN CHINDRIȘ *Îmbogățirea bibliografiei românești vechi (sugestii exemplificative)* 269
Bericherung der Alten Rumänischen Bibliographie . . . . . .
NAE ANTONESCU, *Literatura română în părțile sătmărene (1918—1940) partea I-a* 291

ETNOGRAFIE

LUCIAN CUCUIET, *Aspecte istorico-etnografice ale satului Prilog (sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea), oglindite în două documente ale vremii* 311
Historische — etnographische aspecte des Dorfes Prilog (ende de 18 jhds und aufgang de 19 jhds) Widerspiegelte in den Zeitgenösischen Dokumenten . . . . . .
GHEORGHE HAIDUC, *Cîteva date noi despre ceramica de la Vama* 317
Quelques nouvelles données sur la poterie de Vama . . . . . .
IVAN IURAȘCIUC, *Mărișș — un centru necunoscut de mobilier din zona etnografică Codru* 323
REMUS VÂRNAV, *Pescuitul tradițional în Țara Oașului* 327
IOAN BALTĂ, *Hrana de bază a populației din Țara Oașului* 335
EUGEN LATEȘ, *Tehnica viticolă în zona Tășnad — județul Satu Mare* . . . 343
GH. FOCȘA, *Procurarea și prelucrarea materialelor pentru îmbrăcămintea și țesăturile tradiționale din Țara Oașului* 351
NATALIA MARCU, *Forme specifice de valorificare a creației populare din Țara Oașului în cadrul Muzeului Satului și de Artă Populară* 361
Voies specifiques pour la mise en valeur de la création populaire du pays de Oaș dans la Musée du Villages et D'art Populaire . . . . .
IONIȚĂ G. ANDRON, *La o sîmbră a oilor în satul Racșa din Țara Oașului în urmă cu 50 de ani* 367
„Sîmbra oilor" dans le village Racșa dans l'anne 1938 . . . . . .

ȘTIINȚELE NATURII

CAROL KARÁCSONYI — G. NEGREAN, *Contribuții la Flora munților Oaș—Gutîi (județul Satu Mare)* 373
Beiträge zur Flora des Oaș—Gutîi — gebirge (Kreis Satu Mare) . . .
CAROL KARÁCSONYI, *Flora Cîmpiei Eriului (jud. Satu Mare și Bihor)* . . 379
Die Flora de Cîmpia Eriului (Kreis Satu Mare und Bihor) . . . . .
ANDREI SZABO, *Studiul faunei microlepidopterelor din împrejurimile localității Turulung (jud. Satu Mare)* 427
Studium der Macrolepidopteren fauna vor der emgebung der Ortschaft Turulung (Kreis Satu Mare) . . . . . .
G. NEGREANU, *Adăugiri la flora României* 447
Additions ad flora Romaniae . . . . . .

MUZEOGRAFIE

NEGOIȚĂ LĂPTOIU, *Aurel Popp — sculptor* 461
Le sculptéur Aurel Popp . . . . . .
SIMONA NISTOR, *Costa Carei și opera sa plastică* 469
N. IERCOȘAN — I. NÉMETI — C. KARÁCSONYI, *Contribuții la istoricul muzeului Careian* 477
Das Museumus der Stadt Carei . . . . . .
JANA NEGOIȚĂ, *Policalificarea personalului muncitor din muzee — cerință a etapei actuale* 489
Le planning du personel du Musée — une ingérence actuelle . . . .
VASILE LAZEA — MARIA LAZEA, *Expoziția etnografică din localitatea Scărișoara Nouă (județul Satu Mare)* 495
Abrevieri 499
Planșe I—XXI

ARHEOLOGIE

PROBLEME NOI ÎN INTERPRETAREA GRAVETIANULUI ORIENTAL DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

MARIA BITIRI

Valorificarea materialelor descoperite în așezarea paleolitică de la Udești-Suceava, a prilejuit identificarea unei piese de tip „point à cran" în cadrul unui complex gravetian și introducerea în discuție a problemei influențelor răsăritene de tip Kostenki-Avdeevo, pe teritoriul României (Maria Bitiri, 1981).

Urmărind problema în continuare am constatat existența unor astfel de piese și în alte stațiuni paleolitice, care permit delimitarea unor anume grupe cu implicații în discuția privind diversitatea industriilor gravetiene și direcția lor de mișcare. Constatăm astfel că primele piese de acest tip au apărut în S. E. Bazinului Transilvaniei, în Țara Bîrsei, într-o așezare descoperită și cercetată de J. Teutsch încă în anii 1910—1911, la Sita Buzăului, pe malul drept al pîrîului Cremenea, în mediul unei culturi cu afinități pentru stațiunile paleolitice din Bazinul Vienei (J. Teutsch, 1914).

Piesele în discuție au fost sesizate și puse în valoare de către cunoscutul paleolitician francez, H. Breuil, într-un comentariu asupra descoperirilor paleolitice din Transilvania, întocmit în urma unei vizite în România (H. Breuil, 1925).

Ulterior piese de acest gen au mai apărut în zona estcarpatică a României, pe Valea Bistriței, la Buda (V. Căpitanu, 1967) Bofu Mic și Bistricioara (C. S. Nicolaescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, 1966), apoi la Udești M. Bitiri, 1981).

Țara Bîrsei

Între microdepresiunile intramontane ce străjuiesc Podișul Transilvaniei în partea de est, cea cunoscută sub denumirea de Țara Bîrsei a făcut obiectul cercetărilor paleolitice sistematice mai vechi și mai noi, scoțîndu-se la iveală materiale deosebit de interesante atît în stațiuni deschise cît și în peșteri.

Motivul primelor cercetări l-a constituit toponimia locală, care indica în limitele comunei Buzăul Ardelean (astăzi Sita Buzăului), denumiri de Cremenea (sat) și Valea Cremenii (pîrîu). În anul 1910, verificînd semnifi-

cația acestor denumiri, J. Teutsch a descoperit depozite naturale de silex (cremene) și mai multe piese cioplite din astfel de rocă în abruptul unei surpături de pe malul drept al pîrîului Cremenea la poalele Dealului Negru.

De la început a bănuit existența unei așezări paleolitice și spre a se verifica a prezentat materialele unor specialiști (M. M. Hoernes, J. Szombathy și Rutot) care le-au atribuit aurignacianului.

În anul 1911, J. Teutsch a întreprins ample săpături, prilej cu care a strîns peste 20 000 de piese.

Ulterior întreaga colecție a fost examinată de R. R. Schmidt, apoi de H. Breuil, fapt ce a dus la recunoașterea valorii deosebite a materialelor și la realizarea unui studiu competent prin care așezarea de la Sita Buzăului a devenit un punct de referință pentru paleoliticul din zona intracarpatică.

Așadar, așezarea s-a aflat într-o zonă bogată în depozite naturale de silex de bună calitate, pe un mic platou al Dealului Negru, ce se ridica cu 15 m deasupra confluenței pîrîului Rău cu Cremenea, afluent al Buzăului.

Stratul de cultură a fost identificat într-un lemn cenușiu la 1,6—1,8 m adîncime, sub un depozit masiv de pantă.

Două vetre de foc organizate pe lespezi de piatră, o mare cantitate de spărturi și deșeuri de cioplire și circa o sută unelte finite, cioplite din silex negru-cenușiu local, formează întreaga documentație arheologică.

Nu s-au făcut statistici și nu se cunoaște cu precizie numărul fiecărei categorii de unelte, iar în prezent colecția este împrăștiată în diverse muzee și pe alocuri amestecată cu materiale provenite din cercetările ulterioare întreprinse în zonă de către M. Roska. Beneficiem în schimb de un studiu competent întocmit sub directa îndrumare a lui R. R. Schmidt, după cum și de observațiile ulterioare ale lui H. Breuil, fapt ce ne dă garanția că s-au sesizat toate elementele caracteristice acestui complex.

Reiese astfel că sîntem în fața unei industrii cu numeroase nuclee și lame, adesea masive și, o gamă variată de unelte pe lame diverse.

Între lamele retușate atrag atenția în primul rînd cele cu scobituri laterale (simple, opuse largi de tip „étranglée“ și multiple), unele găsindu-și analogii în aurignacianul din Banat (Fl. Mogoșanu, 1978) și mai rar în cel din Țara Oașului (M. Bitiri, 1972).

Dintre acestea H. Breuil a detașat două lame cu scobituri unilaterale plasate către baza pieselor pe care le-a considerat a fi comparabile cu cele mai arhaice piese de tip „point à cran“ de la Willendorf („. . . la coche, unilatérale, est placée vers la hase d'une lame, a la manière du cran des pointes à cran les plus frustes de Willendorf (Autriche); elles peuvent en être des précurseurs“. H. Breuil, 1925, p. 204). Alte lame retușate sînt cele cu vîrful ascuțit (appointées) și cele microlitice de tip „à dos rabattu“ cu baza retușată și vîrful ascuțit, care sînt mai puțin numeroase, dar care constituie un element mai tîrziu ce anunță deja gravetianul propriu-zis.

Dar cea mai numeroasă și diversă categorie de unelte o constituie burinele, situație de excepție pentru culturile paleoliticului superior de pe teritoriul României. Se remarcă raritatea formelor specifice aurignacianului mijlociu, burinul de tip „busque" fiind reprezentat doar prin două exemplare tipice, după cum remarca H. Breuil. O frecvență mai mare întrunesc burinele „bec de flute" și cele pe colț de lamă frîntă, toate dominate însă de tipul realizat pe colț de lamă trunchiată. Ultimul tip de burin, alături de străpungătoare (perçoirs) asigură complexului un aspect gravetian bine format al culturii. Aceste tipuri de unelte mai apar pe teritoriul României doar în zona estcarpatică, cu o frecvență mai mare la Lespezi, Bofu Mic și Udești, într-o etapă superioară de dezvoltare a gravetianului.

Gratoarele sînt puțin numeroase și între acestea două exemplare sînt cioplite pe lame lungi cu laturile retușate, iar altele pe așchii late sau pe lame scurte. Două exemplare sînt cioplite pe așchii groase și prezintă tipul „museau" și „nucleiform". Un exemplar este de tip „caréné", singurul tipic pentru aurignacianul mijlociu, dar care alături de alte șapte piese cu o patină mai puternică formează un grup restrîns de piese separate de H. Breuil și apreciate ca ceva mai timpurii.

În ansamblu însă sîntem în fața unei industrii dezvoltate, apreciată de H. Breuil ca avînd unele tendințe către aurignacianul superior (gravetian oriental), foarte nete prin burine, mai puțin definite, dar apreciabile, prin apariția pieselor de tip „point à cran" („avec quelques tendences à l'Aurignacien superieur, très nettes pur les burins, moins définies, mais appréciables, par l'apparition de la pointe à cran, et le caractèr parcimonieux des retouches laterales des lames"). H. Breuil, 1925, p. 206.

Cercetări mai recente întreprinse la Cremenea, în așezarea „Malul Dinu Buzea" descoperită de M. Roska în apropierea primei așezări, au dus la precizarea poziției stratului de cultură. Acesta este situat în partea superioară a depozitului ce caracterizează Complexul interstadial Ohaba (W2/W3), oscilația Herculane I, cu care poate fi omologată și poziția complexului litic descoperit de J. Teutsch în prima așezare de la Cremenea.

În plus, ultimele cercetări au prilejuit descoperirea unui nivel gravetian, într-un depozit de la sfîrșitul tardiglaciarului — faza pinului (M. Cârciumaru, 1980, p. 174—183).

Între materialele descoperite la Malul Dinu Buzea sînt foarte puține piese tipice iar între ele nu s-au mai identificat piese de tip „point à cran". O astfel de piesă a mai apărut în zonă doar în așezarea de la Costanda-Lădăuți (10 km nord-est de Cremenea), descoperită la nivelul unui depozit tardiglaciar. Materialele tipice au un pronunțat fond gravetian, constînd din piese à dos, lame retușate, gratoare, între care unul de tip „bec" și un trapez, pe baza căruia complexul a fost atribuit tardenoazianului (Al. Păunescu, 1966, p. 324).

Zona estcarpatică

La est de Carpați, piesele de tip „point à cran" apar izolat în Bazinul Ceahlău, în unele așezări de pe terasele Bistriței-Buda, Bofu Mic, și Bistricioara și într-un singur caz în zona de podiș — Udești-Suceava, în complexe gravetiene de origine răsăriteană de tip Kostenki-Avdeevo sau Molodova.

Primul element ce pledează în acest sens este materia primă, care constă în principal din silex albastru patinat în alb, de bună calitate, aflat în depozite naturale pe Prut, pe Nistru, pe Oskol și folosit intens, alături de rocile locale în toate așezările gravetiene din Cîmpia răsăriteană (P. I. Boriskovski, 1961; J. K. Kozlowski, 1973).

Piesele de tip „point à cran" apar în complexe de vîrste diferite. Mai timpurii sînt cele descoperite la Buda în primul strat de cultură (V. Căpitanu, 1967), strat ce a fost omologat cu depozitul Complexului interstadial Ohaba din Bazinul Ceahlău (M. Cârciumaru, 1980, p. 170—173).

Stratul de cultură prezintă deosebit interes prin bogăția resturilor faunistice, în care predomină *Bos primigenius* și *Rangifer sp.*

Materialul litic constă din numeroase lame și unelte pe lame, între care se remarcă exemplarele zvelte, cu laturile retușate oblic. Alte categorii de unelte vizează lamele cu scobituri laterale (points à cran), străpungătoarele, lamele trunchiate de diverse tipuri, lamele și vîrfurile à dos, gratoarele — adesea cioplite pe lame retușate, burinele — diedre și pe colț de lamă frîntă sau trunchiată, elemente comparabile cu cele din etapa a treia a culturii Molodova (G. P. Grigoriev, 1970, p. 44).

Între tipurile de unelte se remarcă predominarea gratoarelor asupra burinelor și tot ca o trăsătură specifică acestei așezări este asocierea uneltelor cu caracter tehnico-tipologice mai vechi, aurignacoide (lame zvelte retușate oblic și gratoare pe astfel de lame) cu altele mai noi, gravetoide (lamele și vîrfuri à dos), situație comparabilă cu cea de la Cremenea — Sita Buzăului.

Celelalte piese de tip, ‚point à cran" au apărut în complexe gravetiene tîrzii, situate în depozite tardiglaciare. Pe Valea Bistriței, la Bistricioara — Lutărie și Bofu Mic în Bazinul Ceahlău (C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, 1966) apar în cadrul unor complexe situate în nivelurile superioare ale unor așezări cu mai multe straturi de cultură (VI și respectiv II), lipsite de faună.

Inventarul litic, mai numeros și mai expresiv la Bofu Mic și mai sărac la Bistricioara-Lutărie, constă din lame simple și lame retușate oblic, lame cu scobituri laterale și denticulate, trunchiate, izolat point à cran în forme mai mult atipice, lamele și vîrfuri à dos, numeroase gratoare pe lame și așchii scurte și burine-diedre și de unghi pe lame trunchiate. Sînt de remarcat dimensiunile reduse ale inventarului litic în raport cu cel de la Buda, după cum și forma străpungătoarelor (perçoirs) de la Bofu Mic,

cioplite pe lame lungi, retușate abrupt bilateral și puse de Fl. Mogoșanu pe seama influențelor magdaleniene (Fl. Mogoșanu, 1960).

Așezarea de la Udești-Suceava (M. Bitiri, 1981) se află într-o zonă colinară de podiș, are un singur strat de cultură parțial distrus de eroziune. Documentația arheologică constă din piese litice în exclusivitate.

Cele mai importante tipuri de unelte vizează gratoarele, burinele, uneltele combinate, străpungătoarele și piesele à dos.

Alte tipuri de unelte, deosebit de interesante, sînt mai puțin numeroase, sau sînt unicate: lame cu scobituri laterale, point à cran, lame trunchiate, lame cu vîrful ascuțit (appointées) piese ecaillée, vîrfuri cu baza rotunjită, etc. Forma lor perfectă indică realizarea unor serii de astfel de piese și probabil că numai distrugerea așezării și pierderea unei importante părți a materialului justifică numărul lor redus.

Gratoarele sînt cele mai numeroase și reprezintă 27,21% din piesele tipice. Cele mai multe sînt simple, cioplite pe lame subțiri și scurte, adesea ca laturile retușate mărunt. Cîteva exemplare sînt cioplite pe așchii.

Burinele, cioplite pe lame lungi și subțiri, sînt mai puțin numeroase (15,52%), dar cu forme diverse sau aflate în asociere cu alte tipuri (gratoar, străpungător). Aproape jumătate din totalul celor descoperite (24 din 53) sînt burine pe colț de lamă trunchiată, în rest sînt diedre, de colț de lamă frîntă, etc.

Lamele și așchiile retușate sînt numeroase, dar majoritatea în stare fragmentară. Modalitatea de retușare este diversă — abruptă, abrazivă, marginală măruntă și mai rar oblică.

În întregul lui materialul plasează așezarea de la Udești în rîndul celor gravetiene tîrzii, specifice Podișului Moldovei. Aici s-au descoperit însă și cîteva piese mai rar întîlnite în așezările estcarpatice, piese care-i rămîn proprii și o detașează net față de cele din zonă.

Între acestea deosebit interes prezintă descoperirea unei piese fragmentare de tip „point à cran", a cărei prezență ne-a făcut să atribuim această așezare culturii de tip Kostenki-Avdeevo (M. Bitiri, 1981, p. 339). Remarcăm însă lipsa de la Udești, a cuțitelor de tip Kostenki, ca și forma deosebită a piesei de la Udești care este cioplită pe o lamă îngustă și este lipsită de retușuri pe partea ventrală, așa cum au cele de la Kostenki (Paleolit Kostenok, 1982).

De fapt, prin forma și numărul lor, piesele de tip „point à cran" descoperite în așezările gravetiene de pe teritoriul României, nu justifică tratarea acestei probleme separat. Ceea ce ne-a atras atenția a fost mediul în care ele apar, poziția geografică a așezărilor și într-o oarecare măsură unele probleme ridicate de materia primă.

Cele mai vechi apar în cadrul unor complexe de vîrstă interstadială Ohaba (W2/3), situate deoparte și de alta a Carpaților Răsăriteni, în mediul unei culturi centraleuropene specifice la Cremenea — Sita Buzăului și în mediul unui complex esteuropean de tip Molodova, la Buda. Într-o etapă mai tîrzie piese de acest tip apar în aceleași zone în depozite tardi-

glaciare, în cadrul unor complexe gravetiene tîrzii, cu inventar microlitizat.

Descoperit inițial în stratul superior de la Kostenki I pe Don, apoi în stratul 9 (superior) de la Willendorf II pe Dunăre, vîrful cu scobitură (point à cran) și-a extins aria prin apariții mai mult sau mai puțin numeroase într-o serie de așezări de pe Don (Gagarino, Kostenki XIII, Kostenki XVIII, Nipru (Berdîj și Avdeevo), Nistru (Molodova V/7), Vistula (Kracovia-Spadzista), Vah (Morovani, Huhina) și Nitra (Nitra-Cermán), cuprinzînd practic o bună parte din centrul și estul Europei. În limitele acestei arii, care se întinde între Dunăre și Don, așezările de la Cremenea-Sita Buzăului, Buda și Udești de pe teritoriul României se înscriu ca o verigă de legătură între cele două regiuni (central și esteuropeană), cuprinzînd elemente specifice ambelor zone.

BIBLIOGRAFIE

M. BITIRI, 1972 — *Paleoliticul în Țara Oașului*, Biblioteca de arheologie, seria complementară 1, București, 1972.

M. BITIRI, 1981 — *Așezarea paleolitică de la Udești și specificul ei cultural*, *SCIVA*, 32, 3, 1981, p. 331—345.

P. I. BORISKOVSKI, 1961 — *Kremnevie masterskie v ocrestnostiah Valuek na reke Oskol*, *KS*, 82, 1961, p. 104—111.

H. BREUIL, 1925 — *Stations Paléolithiques en Transilvanie*, *BSSC*, tom II, 1925, p. 193—217.

V. CĂPITANU, 1967 — *Așezarea paleolitică de la Buda-Blăgești*, *RM*, IV, 1967, p. 267—271.

M. CĂRCIUMARU, 1980 — *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980.

M. CĂRCIUMARU și AL. PĂUNESCU, 1975 — *Cronostratigrafia și paleoclimatul tardenoazianului din Depresiunea Întorsura Buzăului*, *SCIVA*, 26, 3, 1975, p. 315—341.

G. P. GRIGORIEV, 1970 — *Verhnii paleolit, Kamennîi vek na territorii SSSR*, Moscova, 1970, p. 43—63.

J. K. KOZLOWSKI, 1973 — *The origin of lithic raw materials used in the palaeolithic of the carpathian contries*, *ActaArchCarp.*, XIII, 1973, p. 5—19.

FL. MOGOȘANU, 1960, — *Unele aspecte ale paleoliticului de sfîrșit din țara noastră*, *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 125—128.

FL. MOGOȘANU, 1978 — *Paleoliticul din Banat*, București, 1978.

C. S. NICOLAESCU-PLOPȘOR, AL. PĂUNESCU, FL. MOGOȘANU, 1966 — *Le Paleolithique de Ceahlău, Dacia*, N.S., X, 1966, p. 5—116.

Paleolit Kostenok, Leningrad, 1982.

AL. PĂUNESCU, 1966, — *Cercetări paleolitice în Țara Bîrsei*, *SCIV*, 17, 2, p. 319—327.

J. TEUTSCH, 1914, — *Das Aurignacien von Magyarbodza*, *Barlangkutatás*, II, 2, 1914, p. 51—99.

DESCOPERIRI DIN NEOLITICUL TÎRZIU ÎN VALEA CRASNEI

IOAN NÉMETI

Într-un studiu recent apărut privind neoliticul dezvoltat din nord-vestul României[1], este larg discutată și zona Careiului. Pentru acest teritoriu descoperirile arheologice au fost încadrate în „Grupul Pișcolt", stabilindu-se trei faze evolutive[2].

Pe baza descoperirilor mai recente dorim să aducem cîteva precizări în privința etapei de încheiere a acestui grup cultural și evoluției culturii materiale în neoliticul tîrziu. Momentul evoluției maxime a ceramicii pictate din acest spațiu geografic este marcat prin descoperirile de la Pișcolt-Lutărie (groapa II — 1971; Gr. 2 — 1980) și Tiream (Gr. 1, 2, 3). Aceste complexe arheologice au fost încadrate în faza mijlocie a Grupului Pișcolt, fiind contemporane cu descoperirile de la Peștera Deventului, Zăuan-Cimitir[3], Esztár[4], Szamossályi[5], Sátoraljaújhely[6], Berettyószentmárton-Morotva[7] etc. Unele forme de vase și motive ornamentale ca: benzile de linii paralele mărginite sau nu de o linie mai groasă, formînd meandre sau arcade, se vor dezvolta în faza tîrzie a Grupului Pișcolt (fig. 1/1—6). Culoarea vaselor este portocalie cu luciu metalic, arderea este bună, oxidantă. Se remarcă că, dacă în Gr. 2 — 1971 și Gr. 2 — 1980 de la Pișcolt-Lutărie se mai păstrează într-o proporție foarte mică unele elemente mai vechi ca: buzele de tip „Lippenrand", inciziile sau ciupiturile, la Tiream ele lipsesc cu desăvîrșire (fig. 2/1—3; fig. 3/1—3).

---

[1] Gh. Lazarovici—I. Németi, *ActaMP*, VII, 1984, p. 17—60.

[2] *Ibidem*, p. 35 (tabel cronologic).

[3] Gh. Lazarovici—Z. Kalmár, *ActaMN*, XIX, 1982, pl. II/16—23, p. 2—31.

[4] N. Kalicz—S. Makkay, *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene, Studia Arch.* VII, Budapesta, 1977, p. 105.

[5] I. Sőregi, *DMÉ*, 1937, p. 61—62; fig. 19; I. Korek, *AchArch Hung*, 1977, pl. 4/1—8.

[6] Fr. Tompa, *Die Bandkeramik in Ungarn*, Budapesta, 1929, pl. LXVII/1—5; LXVIII/1—7; LXIX/1.

[7] Sz. Mathé Márta, *DMÉ*, 1978, pl. II/1—4; III/1—2.

I. Faza tîrzie a Grupului Pişcolt

1) **Carei (Jud. Satu Mare).** În curtea imobilului din str. Esenin nr. 2 şi din strada propriu-zisă au fost observate două gropi menajere cu numeroase fragmente ceramice şi aşchii de obsidian. Depunerile slabe indică aici existenţa unei aşezări neolitice. Ceramica este fragmentară avînd printre ele şi fragmente pictate, de culoare neagră, linii paralele executate cu vopsea bituminoasă pe o angobă roşiatică[8] (fig. 14/3). Colecţia Şcolii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 151—165.

2) **Carei, str. Duzilor nr. 108** (Atelierele vechi ale FIUT-ului).

Cu ocazia unor construcţii edilitare în curtea atelierelor au fost descoperite cîteva fragmente ceramice şi un topor de piatră. Stratul de cultură neolitică n-a fost sesizat, dar, după factura ceramicii această descoperire accidentală poate fi încadrată în neoliticul mijlociu[9], (fig. 14/4—5, Colecţia MOC, nr. inv. 6751-6752.

3) **Căpleni** (jud. Satu Mare).

Pe „malul canalului" care trece pe lîngă comună şi taie drumul de ţară Căpleni-Cămin, au fost observate mai multe gropi menajere din diferite epoci istorice (feudală, epoca bronzului şi epoca neolitică).

Groapa nr. 2 se conturează în malul taluzat la 5 m de la pod spre cimitir. Ea a fost distrusă aproape în întregime cu ocazia lărgirii canalului în anul 1983, doar o mică porţiune a fost dezvelită, avînd dimensiuni: lăţimea de 2,40 m, adîncimea de 1,20 m (fig 11/1). Groapa conţine numeroase fragmente ceramice, oase de animale şi puţină cenuşă, o teslă din piatră şi o mărgea din marmură (fig. 26/1,6). *Ceramica.* Din groapă au fost recuperate cca 250 de fragmente ceramice din care un sfert aparţine ceramicii uzuale, iar restul categoriei semifine şi fine. Din această categorie din urmă, majoritatea fragmentelor sînt ornamentate cu motive pictate. Ceramica este de bună calitate, pasta bine frămîntată, conţine mîl, se mai menţine şi aspectul lucios, element caracteristic al neoliticului mijlociu. Pictura este executată pe un fond-angobă de culoare cafenie-roşiatică.

Forme de vase reconstituite: Vase mari ornamentate cu butoane mari (fig. 11/4), vase cu pereţii aproape verticali (fig 12/1, 2) oale, vase-bol, castroane cu buza lobată sau cupe (fig. 11/2, 3, 6; fig. 12/4—12; fig. 13/1—5), vas miniatur (fig. 26/3), vas cu picior (fig. 26/4) şi alte fragmente (fig. 26/2, 8; fig. 27/1—7).

Motivele ornamentale sînt pictate cu o substanţă bituminoasă de culoare neagră care lasă amprenta brună sau cafenie, formate din benzi de

[8] I. Németi, *StCom Satu Mare*, V—VI, 1981—1982, pl. LI/1—5.
[9] N. Iercoşan, *în prezentul volum.*

linii paralele, verticale sau arcuite (fig. 11/2; fig. 12/3, 4, 5, 7). Printre benzile formate din linii subțiri apar dungi mai late sau spații pictate tot cu o culoare neagră (fig. 12/6, 9, 11; fig. 13/1—5; fig. 12/10). Uneori motivele pictate sînt însoțite și de ornamente plastice; butoane perforate, aplatizate (fig. 12/9, 10, 12; fig. 11/3).

Fragmente ceramice similare, dar în proporții foarte mici, mai provin din groapa nr. 3 (fig. 13/6—7), precum și din malul canalului de dincolo de pod, la o distanță de cca 50 m de la complexul nr. 2 (fig. 11/5, 7). Se constată pe o distanță de cca 120 m în profilul canalului o slabă depunere din epoca neolitică, indicînd prezența unei așezări restrînse. (Materialul arheologic se păstrează în colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 2901—2960).

4) **Ciumești** (com. Sanislău, jud. Satu Mare)

În colecția Muzeului Orășenesc Carei se păstrează cîteva fragmente ceramice cu proveniență de la gropile de silozuri (c. III). Aceste fragmente au un aspect clar de neolitic mijlociu, ornamente pictate cu o substanță bituminoasă, motive formate din linii paralele arcuite (fig. 14/1—2). Material în MOC, inv. 635-640.

5) **Moftinu Mic** (jud. Satu Mare)

În toamna anului 1982, în locul numit „Pescărie B" prin cercetări de teren a fost identificată o așezare neolitică. În urma lucrărilor de diguire, pe un grind din fosta Mlaștină Ecedea a fost deranjat, după cît se pare aproape în întregime, nivelul de locuire neolitică, fiind observate mai multe complexe arheologice: gropi menajere, locuințe de suprafață, vetre de foc. Lucrările de amenajare a pescăriei s-au continuat și în anul 1983, fiind deranjate alte noi complexe arheologice[10].

Cu ocazia unui mic sondaj de verificare a fost cercetată una din gropile menajere mai puțin deranjate, care s-a conturat bine în lutul galben (gr. nr. 6). Groapa se adîncește treptat, cît se pare, a avut o formă neregulată (jumătatea inițială lipsește). Dimensiuni: d. maxim de 4 m, lățimea de 1,75 m, adîncimea de 1,25 m. A fost săpată pentru a obține lut galben, necesar la modelarea vaselor sau la construirea locuințelor de suprafață, fiind umplută ulterior cu resturi menajere: fragmente ceramice, așchii de obsidian, o rîșniță fragmentară, o piatră pentru șlefuit, puține oase de animale, cenușă și cărbuni. (Materialul arheologic se află în MOC, nr. inv. 5824-5957).

Ceramica este fragmentară: în total sînt 372 de fragmente de vase dintre care 105 buc. aparțin ceramicii uzuale, 210 buc. sînt din categoria olăriei mai fine și numai 57 de fragmente sînt ornamentele cu motive pictate. Ceramica de uz comun este lucrată din pastă de culoare cărămizie

[10] La mica săpătură de salvare a participat și N. Iercoșan. Materialele arheologice vor fi prelucrate și publicate cu alte ocazii. De această dată ne vom ocupa doar de complexul nr. 6.

sau roșcată. Ceramica fină are pasta bine omogenizată din lut mîlos, uneori poroasă, de culoare cărămizie-roșiatică și cenușie în miez. Motivele pictate cu o substanță neagră, bituminoasă, sînt aplicate pe o angobă albă sau alb-gălbuie. *Forme*. Se pot reconstitui doar cîteva forme, majoritatea fragmentelor sînt atipice.

a) Vas-borcan mic, de culoare cărămizie, ornamentat cu butoane plați. Dimensiuni: î=9 cm, d.g.=12 cm, d.f.=7,6 cm (fig.7 /2).

b) Oală mică, ornamentată cu motive pictate și butoane mici. Dimensiuni: î=7,8 cm, d.g.=8 cm, d.f.=5,6 cm, (fig. 7/3).

c) Fragmente din vas de tip bol (fig. 7/5).

d) Oale mari fragmentare (fig. 8/8).

e) Mai multe fragmente din cupe cu buza lobată (fig. 7/6).

f) Amforă de culoare roșiatică, cu angobă alb-gălbuie, peste care s-a aplicat un decor pictat cu motive, uneori șterse, formate din linii paralele la gîtul vasului și din benzi din linii curbe care înconjoară o dungă mai lată. Acest tip de vas, după fragmentele existente, este forma cea mai frecventă. Dimensiuni: î=18 cm, d.g.=10,5 cm, d.f.=6 cm, nr. inv. 5951, (fig. 8/1)

Din complexele similare gropii nr. 6, distruse (una sau două gropi menajere și două locuințe de suprafață) provin încă multe fragmente ceramice dintre care a fost reconstituit un mic vas bol, de culoare cărămizie, ornamentat cu butoane mici. Dimensiuni: î=7,5 cm, d.g.=10 cm, d.f.= 8 cm (fig. 7/4).

6) **Pișcolt „Cărămidărie"** (S.M.A.), jud. Satu Mare.

Pe marginea unei vechi cărămidării, în toamna anului 1980, printre alte complexe arheologice (Cultura Tisa III, Baden, morminte din epoca migrațiilor) s-a profilat o groapă parțial deranjată, notată cu nr. 2/1980. Jumătate din groapă a fost distrusă, iar cealaltă jumătate a fost observată sistematic. Fundul gropii s-a păstrat integral. Dimensiuni: diametrul este de 5,20 m, adîncimea 2,60 m. Forma gropii este neregulată, se adîncește treptat în lutul galben (fig. 4/1). Groapa a fost săpată pentru a obține lut și apoi umplută cu resturi menajere: fragmente ceramice uzuale și o categorie ceramică mai fină, neornamentată sau pictată pe un fond alb-gălbui (angobă), peste care se aplicau motive de culoare neagră, bituminoasă. Fragmente ceramice cu motive liniare incizate nu mai apar. Din totalul de 159 de fragmente ceramice, 42 buc. aparțin speciei uzuale, de culoare roșiatică sau cărămizie, cu ornamente plastice, 57 buc. provin din vase semifine sau fine, nepictate și 60 de fragmente din vase pictate. (Materialul arheologic se află în Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 402—510).

Ceramica uzuală. Se deosebesc următoarele forme:

a) Vas-castron cu profil ușor arcuit, ornamentat cu butoane mari (fig. 6/7).

b) Vas cu profil drept, cu butoane mari în interiorul vasului (fig. 5/4)

c) Vas mare ornamentat cu butoane mari (fig. 6/6).

d) Strachină plată (tipsie) (fig. 4/4).
e) Mici borcănașe (fig. 4/5, 6).
Ceramica fină
f) Amfore cu toarte mici și cu o adîncitură care marchează umărul vasului (fig. 4/2, 3; fig. 5/1; fig. 6/5. Apar relativ multe fragmente din acest tip de vas.
g) Vas sferic ornamentat cu butoane mici perforate. Unele exemplare sînt ornamentate și cu motive pictate (fig. 5/3; fig. 6/4).
h) Strachină cu buza lobată, ornamentată cu mici butoane (fig. 6/3).
Decorul constă din motive plastice: butoane de diferite mărimi, uneori perforate. Ornamente pictate, adeseori greu de precizat; sînt executate cu o substanță bituminoasă cu aspect de lac lucios sau mat aplicate pe un fond alb sau alb-gălbui (angobă). Se deosebesc benzi în arcade, benzi în ogive, benzi paralele, verticale, orizontale sau oblice, formate din 6—9 linii subțiri, precum și mici suprafețe pictate.
Din groapa nr. 2/1980 mai provin: puține oase animale, două fragmente din topoare de piatră (fig. 6/1, 2) și fragmente de așchii de obsidian. Din apropierea gropii au mai fost recuperate:
— o strachină mică sau farfurioară, de culoare cărămizie (fig. 5/2).
— un topor de piatră, neperforat, intact (fig. 6/8).

7) **Sanislău,** jud. Satu Mare

La capătul comunei, în spatele grajdurilor C.A.P.-ului, în grădinărie, cu ocazia unor lucrări edilitare, a fost observat, în profilul unui șanț, conturul unei gropi cu fragmente ceramice neolitice, de culoare roșiatică, ornamentate cu butoane aplatizate și cu vopsea bituminoasă de culoare neagră. (Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 2398-2400), (fig. 14/6, 7).

8) **Urziceni,** jud. Satu Mare

A. — În vara anului 1984 la punctul numit „La păsune", la 150 m dreapta de la drumul Urziceni-Urziceni Pădure, la marginea unei nisipării s-a observat conturul unei gropi neolitice. Groapa a fost mult deranjată, a rămas „în situ" doar fundul ei. Observațiile stratigrafice sumare indică: sub nivelul actual vegetal se află un strat steril de nisip zburător care acoperă o depunere subțire din epoca Latène. Nivelul antic care acoperă „nisipul geologic" nu arată o locuire mai intensă din epoca neolitică. Terenul este mult accidentat, plin cu gropi moderne, sătenii transportă de aici pămînt și nisip la diferite construcții edilitare.
Groapa nr. 1 s-a conturat în „nisipul geologic" și avea o formă neregulată, umplută cu resturi menajere: fragmente ceramice, oase de animale, cîteva așchii de obsidian și un fragment de rîșniță. Dimensiuni: diametrul maxim 2,60 m, adîncimea 1,70 (fig. 9/1). *Ceramica:* Din groapă au fost recuperate în total 123 de fragmente ceramice, 30 buc. aparțin ceramicii uzuale, 90 de fragmente provin din vase semifine și fine și 3 bucăți sînt pictate.

Din categoria ceramicii uzuale deosebim următoarele forme:

a) Castron adînc, de culoare brună, ornamentat în partea superioară cu butoane plate. Dimensiuni: d.=27 cm, d.g.=42 cm, d.f.=18 cm (fig. 10/1).

b) Strachină plată, de culoare brună. Dimensiuni: î=5,6 cm, d.g.= 18,5 cm, d.f.=9,4 cm (fig. 10/2).

c) Borcănaș fragmentar, de culoare cărămizie (fig. 10/4).

d) Fragment dintr-o oală (fig. 10/5).

Ceramica semifină are următoarele forme reconstituite:

e) Oală mică sferică, de culoare roșiatică. Dimensiuni: î=9,2 cm, d.g.=12 cm, d.f.=9 cm (fig. 10/3).

f) Fragment dintr-o oală, cu toartă mică, de culoare roșiatică, (fig. 10/6).

g) Fragment dintr-o oală în formă de amforă, ornamentat cu motive pictate, formate din benzi orizontale și verticale (fig. 10/7).

Ceramica uzuală este lucrată din pastă grosieră, conține cioburi pisate sau nisip de rîu. Ceramica semifină are pasta frămîntată cu mîl, este bine arsă.

Ornamentica constă din butoane plate ori crestate, mici adînciturii sub buza vasului (fig. 10/9, 11). Pictura se păstrează slab, fiind executată cu o substanță bituminoasă, organică, de culoare neagră, (fig. 10/7, 8, 10).

În apropierea acestei descoperiri neolitice, în anii trecuți au fost găsite și alte obiecte neolitice:

— un nucleu de obsidian, de cca 4 kg (MOC nr. inv. 1277) fig. 9/4;

— un topor de piatră, perforat (Școala Generală nr. 1 Carei, nr. inv. 367), fig. 9/2.

B. — La cca 1,5 km spre granița de stat a țării noastre, la liziera unei păduri, au mai fost adunate cîteva fragmente ceramice, din categoria ceramică uzuală, și un topor de piatră, neperforat. Aceste materiale adunate indică prezența unei alte locuiri neolitice, aproximativ contemporane cu descoperirile de la punctul „La păsune", (fig. 9/3), (Colecția MOC, nr. inv. 2081—2086.

9) **Vășad,** jud. Bihor

La capătul satului spre Valea Eriului, pe malul stîng al pîrîului Ganaș, din profilul unei lutării provin două fragmente de vase:

— un fragment de oală, roșiatică, neornamentată, ceramică semifină;

— un fragment dintr-un castron de culoare cărămizie, ornamentat cu butoane aplatizate, avînd dimensiunile: î=20 cm, d.g.=32 cm, d.f. 16 cm (fig. 8/3), (Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 365—366).

Încadrarea cronologică și culturală a acestor descoperiri a fost stabilită cu ocazia publicării materialelor de la Pișcolt[11]. Formele de bază ale ceramicii se mențin cele cunoscute din neoliticul mijlociu, iar ornamentația este formată din cele în relief și motive pictate.

[11] Gh. Lazarovici—I. Németi, *ActaMP*, VII, 1983, p. 33—34.

Sub aspectul general al ceramicii se constată un proces de decădere față de faza anterioară (faza mijlocie Pișcolt). Cele mai multe elemente specifice încă fazei mijlocii a „Grupului Pișcolt" le găsim la groapa nr. 1 — Căpleni — Malul Canalului, unde se mai păstrează și aspectul lucios și de calitate bună a ceramicii.

Cele mai apropiate analogii pentru descoperirile din zona Careiului le găsim la Vărzari[12], unde oalele de tip amforă precum și motivele ornamentale pictate sînt asemănătoare descoperirilor de la Pișcolt-Cărămidărie (SMA), Moftinu Mic-Pescărie B, Urziceni și altele. Descoperiri similare se mai cunosc de la Zăuan-Cimitir[13], Aiton[14], Gilău[15].

Pe baza acestor analogii credem că descoperirile din zona Careiului, care au fost încadrate în faza tîrzie a „Grupului Pișcolt", au vădite asemănări cu materialele arheologice datate de la sfîrșitul neoliticului mijlociu din Crișana (fig. 29).

Din aceste complexe analizate — chiar dacă cercetările sînt foarte sumare — , lipsește ceramica incizată tisoidă, element atît de caracteristic pentru faza timpurie a Culturii Tisa. Acest orizont tîrziu a ceramicii pictate credem că face o legătură spre neoliticul tîrziu, respectiv spre Cultura Tisa, dar cronologic evident anterioară fazei timpurii a acestei culturi[16], cel puțin în zona Careiului.

II. Neoliticul tîrziu

1) Carei (jud. Satu Mare)

La Bobald-Livada (Bobald I), în anul 1966 Muzeul Orășenesc Carei a întreprins sondaje de verificare. Nivelul inferior (nivelul V) de locuire, cu o grosime de 0,20 m din secțiunea B, conținea fragmente ceramice de culoare cărămizie sau roșiatică aparținînd vaselor mari (fig. 25/5), precum și fragmente din oale, cupe cu picior, castroane, dintr-o ceramică semifină. Colecția MOC, nr. inv. 3493-3520; Școala Generală nr. 1 Carei, nr. inv. 2392-2398, (fig. 25/6, 7).

Această terasă a pîrîului Merges, cu ani în urmă a fost secționată în mai multe puncte, cu șanțuri săpate pentru diferite canale (Bobald V și Bobald VIII). La ambele puncte din primul nivel de locuire sporadic au apărut fragmente ceramice similare vaselor de la Bobald I. Menționăm că de la punctele Bobald V și Bobald VIII, din arătură, au fost adunate fragmente ceramice din așezări restrînse aparținînd Culturii Tisa III. Dacă în

[12] Doina Ignat, *Crisia, XII*, Oradea, 1982, pl. I, II, III, IV, V/1—11; VI/1—9.
[13] Gh. Lazarovici—E. Lakó, Gh. Lazarovici—Z. Kalmar, *ActaMN*, XIX, 1982, p. 231.
[14] Gh. Lazarovici—Z. Kalmar, *ActaMN*, XIX, 1982, p. 230, fig. 7/3—4, 6, 7, 9.
[15] Z. Kalmar, *ActaMN*, XIX, 1982, fig. 2/1—3, 6, 9; fig. 3/10.
[16] I. Makkay, *A magyarországi neoliticum kutatásának új eredményei*, Budapesta, 1982, (tabel cronologic).

arătura adîncă de 0,35—0,40 m erau amestecate depunerile din epoca feudală, epoca bronzului și ale neoliticului timpuriu, nivelul de locuire din neoliticul tîrziu a rămas nederanjat, el poate fi sesizat numai în urma secționării terasei. Cît se pare, pe baza acestor observații sumare, primul nivel de locuire din terasa pîrîului Mergeș este format din materiale tisoide, databile de la începutul neoliticului tîrziu[17].

La punctul numit „Drumul Căminului", la 50 m din stînga drumului, pe o ușoară ridicătură, recent au fost găsite fragmente ceramice, chirpici, urmele unei mici așezări (fig. 31/2—9) de la începutul neoliticului tîrziu.

2) **Cămin, com. Căpleni,** jud. Satu Mare

A. — În anii 1982—1983 pe malul stîng al Crasnei au fost executate lucrări de hidroameliorații de mari proporții. Cu ocazia lucrărilor a fost lărgită albia Crasnei (Canalul nr. 1), iar pe malul stîng s-a construit și un dig înalt. În urma acestor lucrări s-au făcut numeroase descoperiri arheologice incidentale, fiind deranjate mai multe așezări din diferite perioade istorice.

În hotarul satului Cămin, în apropierea „Stației de pompă", a fost deranjată o așezare neolitică, respectiv mai multe complexe arheologice: vetre de foc, locuințe de suprafață, gropi menajere. Dintre ele au fost observate mai sistematic groapa nr. 1 — 1983. Groapa s-a observat în malul taluzat, fiind cercetată doar parțial, avînd dimensiuni 3,30×2,90 m, adîncimea de 1,40 m. Se adîncea treptat în lutul galben, fiind umplută cu fragmente ceramice, multe oase de animale, cenușă, cărbuni, așchii de obsidian, cîteva fragmente de topoare, unelte din os, rupte, fragmente de rîșniță. Oasele de animale aparțin diferitelor specii de bovine, cervide, dar apar și oase de cîini și lupi.

Ceramica, este fragmentară. În total au fost recuperate 981 de bucăți de vase, din care 203 de buc. provin din vase uzuale, 680 de buc. semifine, 50 de fragmente aparțin categoriei fine și 13 buc. erau ornamentate cu motive pictate.

Ceramica uzuală este de culoare cărămizie în exterior și cenușie sau neagră în interior. Se pot reconstitui relativ puține forme:

a) Castronaș cărămiziu, ornamentat cu butoane mici plate. Dimensiuni: î=6 cm, d.g.=10 cm, d.f.=5 cm (fig. 17/3).

b) Fragmente din vase mari: oale de diferite mărimi, de culoare cărămizie, ornamentate cu motive plastice — butoane rotunde sau proeminente aplatizate.

Ceramica semifină este roșiatică în exterior și cenușie în interior. Au un aspect poros, slipul roșiatic se desprinde ușor, apare miezul cenușiu al ceramicii. Formele nu sînt prea variate.

c) Vase miniature, dimensiuni: î=3 cm (fig.15/7—8).

d) Vase-borcan, mici (fig. 17/6; 18/6).

e) Strachină plată (fig. 18/7).

[17] I. Németi, *StComSatu Mare,* V—VI, 1981—1982, p. 170.

f) Oală mică cu toartă orizontală (fig. 18/8).

g) Cupă cu picior, ornamentată cu proeminențe mari laterale și mici, grupate (fig. 17/4).

h) Cupe cu buza lobală perforată și ornamentate cu proeminențe rotunde (fig. 18/4—4).

i) Cupă cu buza trasă spre interior, ornamentată cu mici proeminențe (fig. 18/5).

Ceramica fină provine din vase mici bitronconice. Pasta conține mîl, arderea este bună, iar culoarea vaselor este cafenie-negricioasă.

j) Oală mică (fig. 17/7).

k) Pahar sau cană, ornamentat cu proeminențe mici (boabe de linte), de formă bitronconică (fig. 17/5).

l) Un fragment dintr-un vas-biberon? — tubul de scurgere (fig. 16/6).

Fragmentele ceramice pictate aparțin unor vase din categoria olăriei semifine. Motivele ornamentale sînt formate din linii groase-meandre sau paralele, executate pe un fond roșiatic, cu o substanță bituminoasă de culoare neagră. (fig. 16/8—10; fig. 17/1), sau linii paralele de culoare albă (fig. 17/2). (Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 1160-1200; 1301-1400; 2701-2900).

Ustensile: Din groapă provin și cîteva unelte lucrate din os, piatră sau ceramică:

— găuritor din os: l=12 cm, nr. inv. 1413 (fig. 15/2).

— unelte folosite la netezirea pereților vaselor, lucrate din os de animal, nr. inv. 1414-1415, (fig. 15/3, 6).

— un fragment de topor șlefuit, neperforat, din piatră, nr. inv. 1404 (fig. 15/5).

— un fragment de topor din piatră șlefuită, perforat, nr. inv. 1402 (fig. 15/4).

— un toporaș din piatră șlefuită, neperforat, nr. inv. 1401 (fig. 16/3).

— o fusaiolă mică, tăiată dintr-un ciob, nr. inv. 1403 (fig. 16/5).

— mai multe fragmente de așchii de obsidian, lame rupte, nr. inv. 1404-1410 (fig. 16/4).

— o proeminență perforată, în forma unui picior deslipit de un vas, (fig. 16/7).

— mai multe fragmente de șlefuitor sau rîșniță, din piatră.

În apropierea gropii, printre oasele umane răvășite (un mormînt de inhumație distrus), a fost găsit un topor din piatră șlefuită, neperforată, nr. inv. 369 (fig. 16/2).

Cu ani în urmă, din această zonă provine un topor de format mare, din piatră șlefuită, neperforat, (Colecția MOC, nr. inv. 4075 (fig. 16/1).

B. — În apropierea podului peste Crasna lucrările de diguire au deranjat mai multe complexe arheologice din epoca feudală, Cultura Tisa III. Din nivelul de jos, sporadic, apar fragmente ceramice uzuale din vase mari de culoare cărămizie-roșiatică, ornamentate cu proeminențe, toarte orizontale (fig 23/6). Tot aici s-au mai găsit fragmente ceramice semifine de culoare roșiatică, ornamentate cu mici proeminențe sau motive incizate

de caracter tisoid (fig. 23/7—10). Distanța între cele două puncte arheologice este doar de cîteva sute de metri. La nivelul cercetărilor de azi este greu de precizat dacă pe malul stîng al Crasnei avem de-a face cu o singură așezare mai întinsă ori cu două vetre ale unor așezări mici, aproximativ contemporane.

3) **Căpleni** (jud. Satu Mare) — A. (Canton C.F.R.)

La 50 m de calea ferată Carei-Satu Mare, a fost executat în primăvara anului 1984 un șanț pentru o conductă de apă, care a intersectat o așezare neolitică. În profilul șanțului s-a conturat un strat de cultură, gros de 0,20—0,25 m, mai multe gropi menajere[18], locuințe de suprafață, vetre de foc. Cu ocazia cercetărilor de teren efectuate aici în anii trecuți, precum și observațiilor făcute în profilul șanțului, ne-au permis să schițăm conturul acestei așezări care se situează pe malul pîrîului Merges, înconjurată din trei direcții de terenuri joase, cu toată probabilitatea mlăștinoase în antichitate (fig. 19).

Groapa nr. 1 avea dimensiuni: lungimea de 1,80 m și adîncimea de 1,20 m. Din groapă provin mai multe fragmente de cupe (picior), un vas mic bol, fragmente din vase mari cu toartă — proeminență orizontală, (fig. 22/3, 4). Colecția MOC, nr. inv. 7208—7220.

Groapa nr. 2 s-a conturat perfect în ambele profile ale șanțului, avînd dimensiuni: 1=4,20 m, adîncimea de 1,30 m. Conținea multe fragmente ceramice, așchii de obsidian, oase de animale, cărbuni, cenușă. Din cauza lucrărilor urgente, groapa n-a fost dezvelită sistematic. După conținut pare să fie o groapă menajeră. Materialul ceramic, în total 265 de fragmente, este recuperat din taluzarea profilelor și din pămîntul excavat. Din totalul fragmentelor adunate, 60 buc. sînt din vase uzuale, 160 buc. aparțin categoriei semifine, 40 buc. speciei fine și 5 fragmente sînt ornamentate cu motive pictate. (Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 2991-3155.

Se pot reconstitui patru forme de vase:

a) Vas miniatur, de culoare cărămizie (fig. 21/3).

b) Vas mic-bol. de culoare roșiatică, ornamentat cu proeminențe mici perforate (fig. 20/2).

c) Vas bitronconic, de culoare negricioasă, pasta grosieră (fig. 21/1).

d) Vas-fructieră, cu picior plin sau cu patru picioruțe (fig. 21/5, 6), fragmente.

e) Fragmente de cupe, cu picior scund (fig. 22/2).

f) Fragmente de oale, de culoare roșiatică, ornamentate cu proeminențe — toartă orizontală (fig. 20/4).

[18] Așezarea este cunoscută din anul 1978 cînd au fost adunate de aici materiale arheologice din umplutura unui alt șanț săpat în apropierea căii ferate. Groapa nr. 1 a fost observată de N. Iercoșan; materialele arheologice au fost prelucrate și publicate, în prezentul volum.

g) Fragmente din vase mici, de culoare roșiatică în exterior și neagră în interior, ornamentate cu proeminențe (fig. 20/7).

h) Fragmente de castron, de culoare cenușie, ornamentate cu proeminențe perforate (fig. 20/4).

i) Fragment din vas, cu profil aproape drept, de culoare roșiatică, ornamentat cu proeminențe rotunde (fig. 20/3).

j) Fragmente de cupe, cu buza lobată, perforată și cu mici proeminențe (fig. 21/1).

Ceramica uzuală și semifină are nisip în pastă, iar cea fină conține mîl. Predomină culoarea roșiatică în exterior și neagră în interior. Ornamentul caracteristic este cel în relief, reprezentat prin diferite proeminențe rotunde, perforate, proeminențe crestate „creastă de cocoș", în formă de șa, perforate. (fig. 20/2—5, 7; 21/2, 4; 22/1).

Din categoria ceramicii semifine se deosebesc și cîteva fragmente ornamentate cu motive pictate, pe un fond roșu (angobă), cu o substanță bituminoasă, de culoare neagră. Motivistica constă din linii-meandre, paralele sau în rețea (fig. 22/7, 8, 9). Este de remarcat un fragment de picior de cupă, pictat în interior (fig. 21/9).

Din groapa nr. 2 au mai fost recuperate:

— o mică fusaiolă tăiată dintr-un ciob de vas (fig. 20/6).

— mai multe așchii, fragmente de lamă de obsidian (fig. 21/10, 11).

Complexul nr. 6. Șanțul a tăiat o locuință de suprafață, marcată printr-un strat gros de 0,15—0,20 m de chirpici (Locuința nr. 4 din schița de plan). Fragmentele ceramice arse suplimentar cu o culoare cărămizie, aparțin unor vase mari ornamentate cu proeminențe — torți perforate — (fig. 22/5—6). Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 3281-3300.

Groapa nr. 7 s-a conturat în ambele profile ale șanțului. Dimensiuni: l=2,75 m, adîncimea 1,55 m. Din conținutul gropii au fost recuperate cîteva fragmente ceramice neolitice, din categoria ceramicii uzuale.

Groapa nr. 8 se conturează bine în profilul șanțului, avînd lungimea de 3,20 m, adîncimea de 1,10 m. La fundul gropii s-a observat o depunere groasă de chirpici și cărbuni. Fragmentele ceramice aparțin unor vase mari, castroane bitronconice, ornamentate cu proeminențe mici (fig. 22/7,8).

Din stratul de cultură, relativ subțire, din locuințele de suprafață depistate cu ocazia cercetărilor de teren, au fost adunate fragmente ceramice similare conținutului gropilor: vase mari, cu proeminențe (fig. 22/9), cupa cu picior, vas-fructieră, cu picioruțe, dar cîteva fragmente din cupe cu picior, perforate, precum și două fragmente de vase, ornamentate cu motive incizate, formate din linii paralele sau concentrice și mici adînciturі, fragmente de lame din silex, din obsidian și o greutate din lut (fig. 31/1); aparțin unei perioade mai tîrzii.

Fără o cercetare sistematică este greu de a se pronunța în privința stratigrafiei verticale a așezării. Materialele arheologice adunate din locuințele de suprafață și din conținutul gropilor sînt asemănătoare, apar-

ținînd pare-se, unui singur nivel cultural. La cca 200 m de la această așezare se conturează alta cu materiale arheologice specifice Culturii Tisa III (Kozard VII/c).

B. — *Căpleni — Lîngă cimitir* (Grădinărie 1).

Pe malul canalului care trece lîngă localitate (spre rîul Crasna), prin cercetări de teren a fost identificată o așezare neolitică. Au fost adunate fragmente ceramice de culoare cărămizie aparținînd unor vase mari. Se văd clar urmele unor locuințe de suprafață, masă de chirpici, cu relativ multe lame de silex și obsidian printre fragmentele de chirpici[19] (fig. 28/6, 7, 8), colecția M.O.C., nr. inv. 3947—3956; Școala Generală nr. 1, Carei, nr. inv. 2970—2990.

C. Căpleni — „Togul lui Röck". La cca 1,5 km spre Cămin, pe o mică ridicătură se conturează o mică așezare cu fragmente ceramice de culoare roșiatică uneori ornamentate cu linii incizate. Apar relativ multe fragmente de lame din silex sau din obsidian (Fig. 22/10—13).

D. — La cca 300 m de la punctul B — spre Carei, s-a identificat a treia așezare neolitică de mică întindere. Au fost adunate fragmente ceramice, de culoare roșiatică, aparținînd unor vase mari sau oale mici (fig. 28/2, 4, 11), un topor de piatră șlefuită, neperforat, (fig. 28/1), un fragment de lamă de absidian (fig. 28/3), și mai multe fragmente de rișniță sau de șlefuitor.

E. — *Căpleni — Grădinărie II.* Spre rîul Crasna, pe malul unui canal de irigație, în urma unei perigheze, au fost adunate fragmente ceramice, de culoare roșiatică, cenușie, un fragment de topor din piatră șlefuită, perforat și cîteva așchii de obsidian, (fig. 28/9, 10, 12). Canalul a intersectat o mică așezare neolitică[20] (Colecția MOC, nr. inv. 5701—5705).

4) **Curtuiușeni** (jud. Bihor)

Pe malul canalului Ganaș, în apropierea stațiunii arheologice de mult cunoscută din literatura de specialitate „Dîmbul ars", în grădinile străzii „Meseriașilor", a fost executat în primăvara anului 1982 un șanț de scurgere. Din pămîntul excavat au fost adunate fragmente ceramice din vase uzuale sau semifine de culoare roșiatică sau cărămizie, ornamentate cu proeminențe, apucător (fig. 28/5; fig. 23/4—5).

5. **Ghenci, com. Căuaș** (jud. Satu Mare)

Lîngă șoseaua Ghenci-Căuaș, la marginea canalului, în anul 1970 au fost culese fragmente ceramice, fragmente din șlefuitor din piatră. În profilul canalului s-au conturat urmele unei așezări neolitice restrînse. Au fost observate urme de vetre și locuințe de suprafață. Fragmentele ceramice aparțin unor vase mari sau vas-amorfă cu toartă mică, de culoare roșiatică (fig. 24/1, 2). Colecția M.O.C., nr. inv. 3036—3040).

[19] I. Németi, *StCom Satu Mare*, V—VI, 1981—1982, p. 178 pl. XLIX/2—5.
[20] N. Iercoșan, în prezentul volum.

În apropierea așezării menționate, în vara anului 1968 a fost găsit un topor din piatră șlefuită, neperforat, (fig. 24/3).

6) **Pir** (jud. Satu Mare)

Lîngă „Complexul de porci", terasa Ierului a fost taluzat. În urma acestor lucrări de nivelare a fost deranjată o așezare neolitică. Au fost adunate mai multe fragmente ceramice de culoare cărămizie, din vase mari uzuale și cîteva fragmente din categoria semifină. (Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 81—90).

7) **Supuru de jos** (jud. Satu Mare)

Nivelul inferior de locuire la „Dealul Sentiului" conține fragmente ceramice uzuale și semifine de culoare cărămizie, cenușie, ornamentate cu proeminențe rotunde mai mari sau mai mici, (fig. 23/1—3). Aceste fragmente de vase, de culoare roșiatică au un șlip care se desprinde ușor și se vede miezul cenușiu al ceramicii, (Colecția M.O.C., nr. inv. 3785—3790; Școala Generală nr. 1 Carei, nr. inv. 1686—1695). La cca 250 m de la punctul menționat se află o mică așezare din Cultura Tisa III tot pe terasa rîului Crasna.

8) **Tășnad** (jud. Satu Mare)

La locul numit „Jolțe"[21], în anii 1969—1970 plantatul de pomi fructiferi a deranjat o așezare neolitică. Au fost adunate fragmente ceramice, așchii de obsidian, precum au fost observate urme de vetre de foc, locuințe de suprafață și gropi menajere:

a) Fragmente din vase mari, de culoare cărămizie, în pastă cu cioburi pisate, (fig. 24/7).

b) Fragmente din oale, de culoare cărămizie în exterior și neagră în interior, ornamentate cu proeminențe mici sau cu brîuri crestate, (fig. 24/4, 5, 6, 8).

c) Relativ multe fragmente din cupe cu picior scund. Colecția MOC, nr. inv. 2053-2080). De la această așezare au ajuns în Colecția Muzeului din Carei și în Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, două topoare de piatră șlefuită, perforate și două fragmente de topor din piatră șlefuită, perforate, fig. 25/1—4).

După aspectul general al ceramicii, descoperirile menționate se încadrează mai ales în neoliticul tîrziu. Pentru această încadrare pledează amestecul (are ca degresant nisip fin de rîu, pietricele, cioburi pisate sau mîl), culoarea roșiatică, cărămizie în exterior și neagră, cenușie în interior, motivele ornamentale formate din decor plastic și din motivele pictate cu o substanță organică bituminoasă de culoare neagră sau cu o vopsea albă. Predomină benzile înguste, cu motive meandrice sau benzi

[21] M. Roska, *Repertorium*, p. 280 (așezare neolitică cu ceramica pictată, așchii de obsidian).

verticale. Analogii pentru această ceramică găsim la Zăuan — Dîmbul Spînzuraților[22], Oradea — Salca II (Gheţărie)[23], nivelul I şi II Suplacu de Barcău[24], etc. Aceste descoperiri, în general, fac parte dintr-un context mai larg al neoliticului tîrziu. Tisa II.

Încadrarea culturală a acestor descoperiri din neoliticul tîrziu din zona Careiului (fig. 30) este însă dificilă din cauza lipsei unor cercetări sistematice. Descoperirile de la Cămin — „Staţia de pompă; Căpleni" — „Canton C.F.R.", pe baza formelor şi motivisticii pictate se apropie de orizontul cultural Tisa II, avînd legături cu descoperirile din Crişana.

În complexele mai bine observate din zona Careiului, ceramica pictată este într-o proporţie foarte mică (13 bucăţi din 980 de fragmente de la Cămin — „Staţia de pompă" — Groapa nr. 1 şi 5 buc. din 265 fragmente la Căpleni — „Canton C.F.R." — Groapa nr. 2). La ambele complexe predomină ornamentul plastic şi lipseşte totodată şi motivistica incizată, element tisoid, după cît se pare mai timpuriu. Motivele incizate apar mai des la Cămin — „Podul Crasnei" şi la Căpleni — C. Aceste fragmente au analogii de la Peştera Devenţ[25], Vîrşand — „Viezuriştе"[26], Cenad, Besenova, Parţa din Banat[27] şi cîteva fragmente de la Zăuan — „Dealul Spînzuraţilor"[28], Oradea — Salca II (Gheţărie)[29], nivelul I.

Din nefericire nu dispunem azi din zona Careiului de nici un complex închis cu această ceramică incizată, în acest fel nu avem date statistice privind frecvenţa acestei categorii de ceramică. Se pare însă că descoperirile de la Cămin — „Podul Crasnei", Căpleni — „C", reprezintă un orizont cronologic mai vechi, respectiv corespunzător fazei Tisa I (?).

Concluzii. Datorită caracterului incidental al descoperirilor, concluziile noastre sînt sumare, fără a putea discuta amănunţit problematica sfîrşitului neoliticului dezvoltat şi a neoliticului tîrziu. Faptul că dintr-o microzonă sînt semnalate 17 puncte arheologice (respectiv 9 puncte din Grupul Pişcolt — faza tîrzie şi 8 puncte din neoliticul tîrziu) dintr-un interval de timp relativ scurt, denotă că zona Careiului este intens locuită în această perioadă. Chiar cu observaţii sumare şi caracterul nesigur al descoperirilor, putem sesiza că aceste materiale arheologice au anumite trăsături de caracter local, avînd însă şi anumite afinităţi comune cu descoperirile contemporane din Crişana sau din zonele vecine, limitrofe.

---

[22] Gh. Lazarovici—E. Lakó, *ActaMN*, XVIII, 1981, fig. 16/4—9.

[23] Doina Ignat, *Crisia*, XI, Oradea, 1981, p. 43—45, pl. X, pl. XI, pl. VIII/1, 2, 8; VI/1, 2, 4, 9; Idem, *Crisia*, VI, 1976, p. 12, pl. I/1—17; pl. II/1, 2, 6, 9, pl. III/1, 6; Idem, *ActaMN*, XIV, 1977, p. 16—18.

[24] Doina Ignat, *Materiale şi cercetări arheologice*, a XII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, pl. VI; pl. VII.

[25] N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 20—26, fig. 2/1, 5, 6.

[26] D. Popescu, *Materiale*, II, 1956, fig. 51/1—20.

[27] Gh. Lazarovici, *Banatica*, I, 1971, pl. X/1—11; Idem, Neoliticul Banatului, Cluj-Napoca, 1979, p. 155—161.

[28] Gh. Lazarovici—E. Lakó, *ActaMN*, 1981, fig. 17/1—2.

[29] Doina Ignat, *Crisia*, XI, Oradea, 1981, p. 43.

Zona Careiului atît în neoliticul dezvoltat cît și în cel tîrziu, credem că avea legături strînse cu Valea Barcăului (prin Valea Ierului), fiindcă tehnica picturii cu o substanță bituminoasă de culoare neagră este caracteristică pentru faza tîrzie a Grupului Pișcolt și se menține și în neoliticul tîrziu, poate însă numai ca element de import. Centrul de proveniență a acestei substanțe este, după N. Vlassa, tocmai în Valea Barcăului, unde la Derna și la Tătăruș se exploatează pînă astăzi la suprafață[30]. Faptul că în apropierea descoperirilor din neoliticul tîrziu de la Supuru de Jos — „Dealul Sentiului", Căpleni — „Canton C.F.R.", Cămin — „Stația de pompă", Carei — „Bobald I, V, VIII" se găsesc mici așezări care, în mod sigur se încadrează în faza a III-a a Culturii Tisa, credem că aceste descoperiri incidentale, grupate în faza I (?) și a II-a a Culturii Tisa, poate, uneori, fără o suficientă siguranță, fac o legătură spre eneoliticul timpuriu, documentat în această zonă prin zeci de descoperiri[31].

[30] N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 169; Idem, *ActaMN*, VII, 1977, p. 12; Idem, *Apulum*, IX, 1971, p. 21—63.

[31] Gh. Lazarovici, *ActaMN*, XX, 1983 (Anexa I), p. 13—18.

ENTDECKUNGEN AUS DER SPÄTEN JUNGSTEINZEIT IN DER ZONE VON CAREI (KREIS SATU MARE)

(Auszug)

In diesem Antikel wollen wir auf Grund neuerer Entdeckungen in der Frage der späten Phase von der Pişcolt-Gruppe und der Entwicklung der materiellen Kultur in der späten Jungsteinzeit einige Verdeutlichungen machen.

Die Entdeckungen von der Ziegelbrennerei-Pişcolt (neben SMA); Fischerei-B-Moftinul Mic; „Auf der Weide" in Urziceni; „Neben dem Kanal" in Căpleni; dann die gelegentlichen Entdeckungen von Carei Eseninstrasse 4, Duzilorstrasse 108; von den Silogruben in Ciumeşti in der Gärtnerei von Sanislău in der Lehmgrube von Vășad rechtfertigen, glaben wir, die Benennung der späten Phase der Pişcolt-Gruppe, die eine Bindung zut späten Jungsteinzeit macht, da sie der grossen Kulturgruppe Theiss-Herpály-Csöszhalom vorangeht.

Die Entdeckungen von Cămin Punkt A, B; Căpleni A, B, C, D, E; Carei-Bobald I, V, VIII; Ghenci, Curtuiuşeni, Pir, Supuru de Jos „Dealul Sentiului", Tăşnad „Jolţe" sind gleichzeitig, glauben wir, mit der grossen Kulturgruppe Theiss, betreffend mit der Kultur Theiss I? (Cămin-Brücke über Crasna; Căpleni — C), und Theiss II).

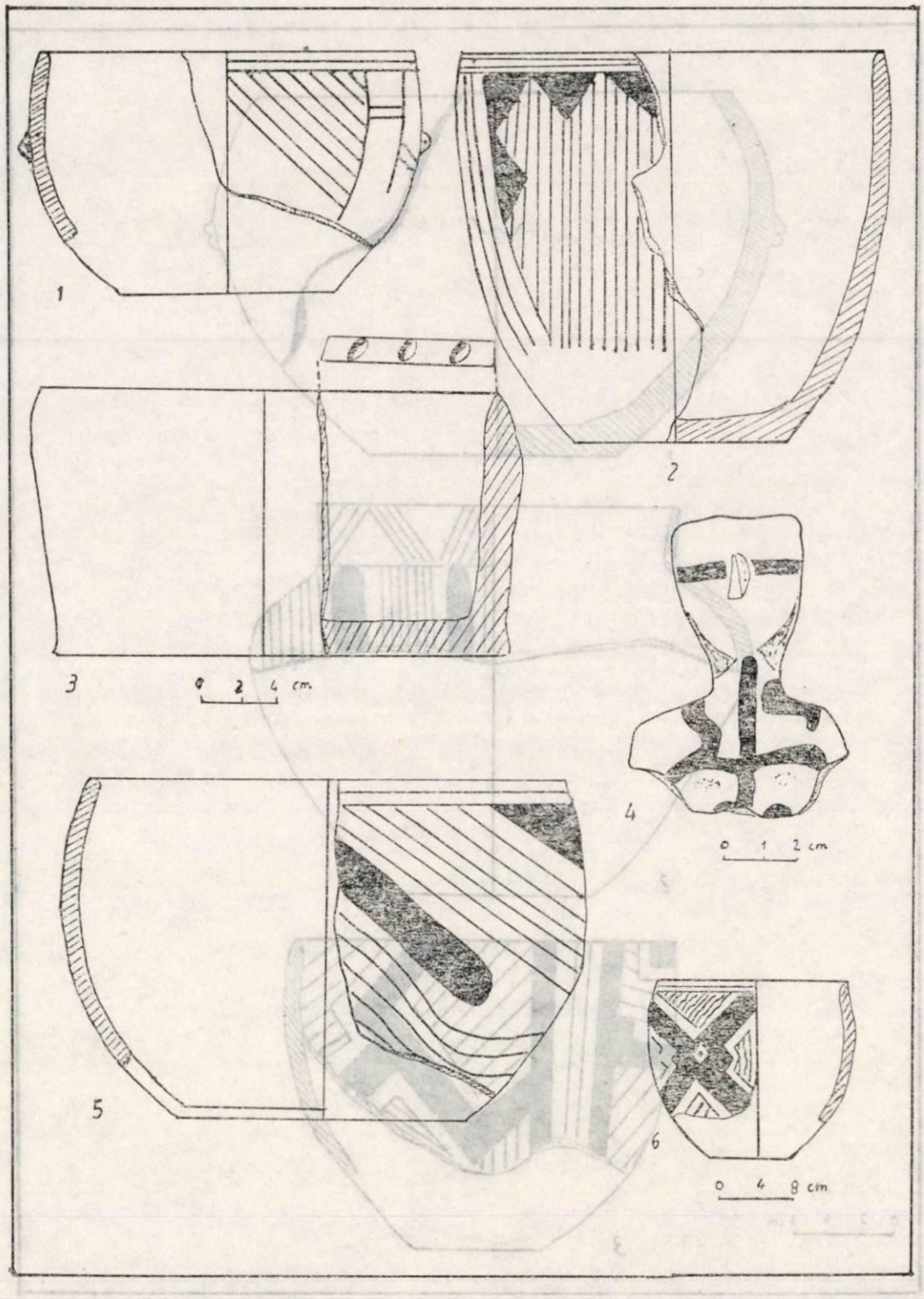

Fig. 1. Pișcolt „Lutărie"; 1—3, 5, 6 groapa nr. 2/1980; 6 — groapa nr. IV/1973 — neoliticul dezvoltat, grupul Pișcolt, faza mijlocie.

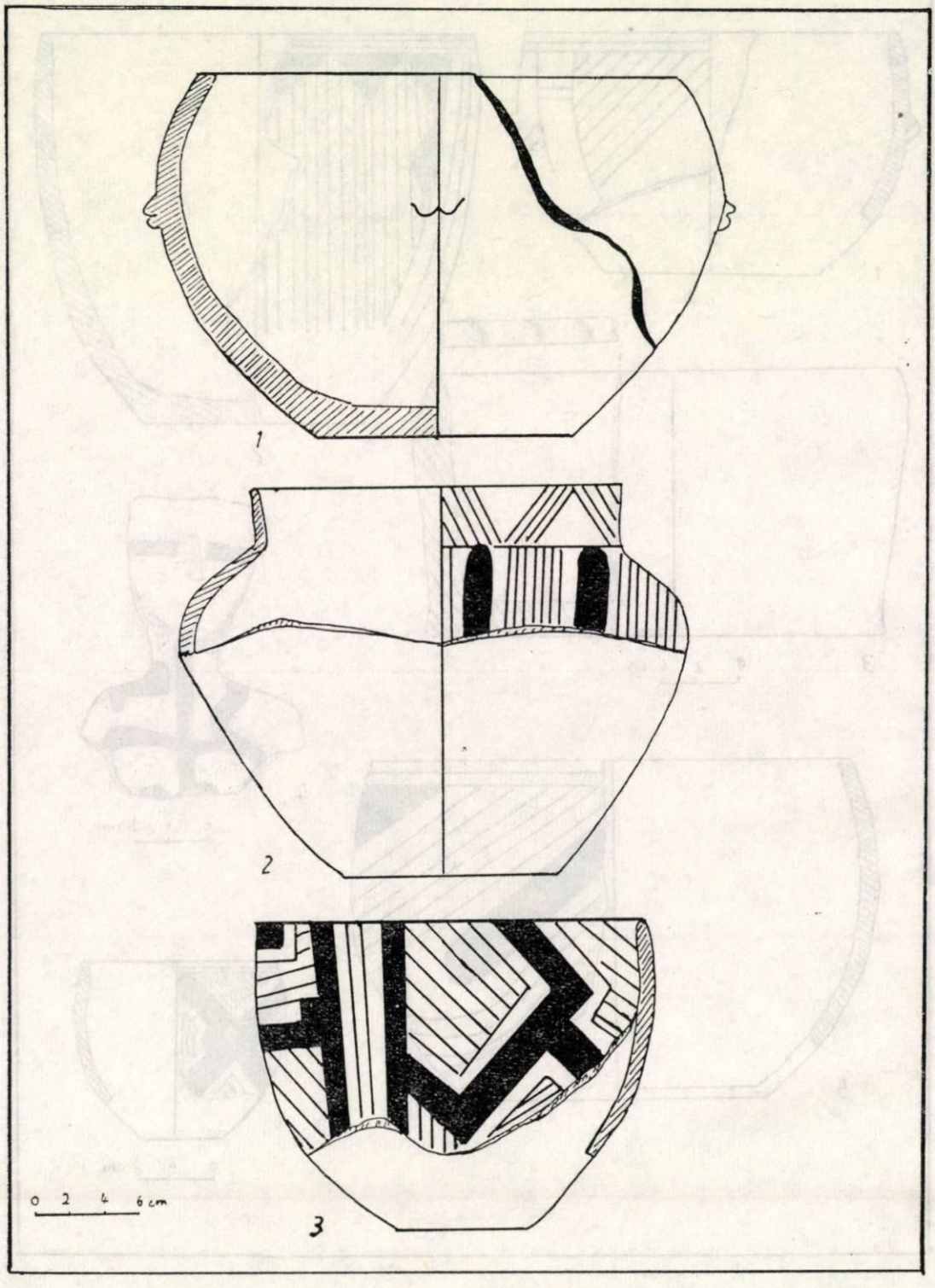

Fig. 2. Tiream; 1—3 — grupul Pişcolt, faza mijlocie.

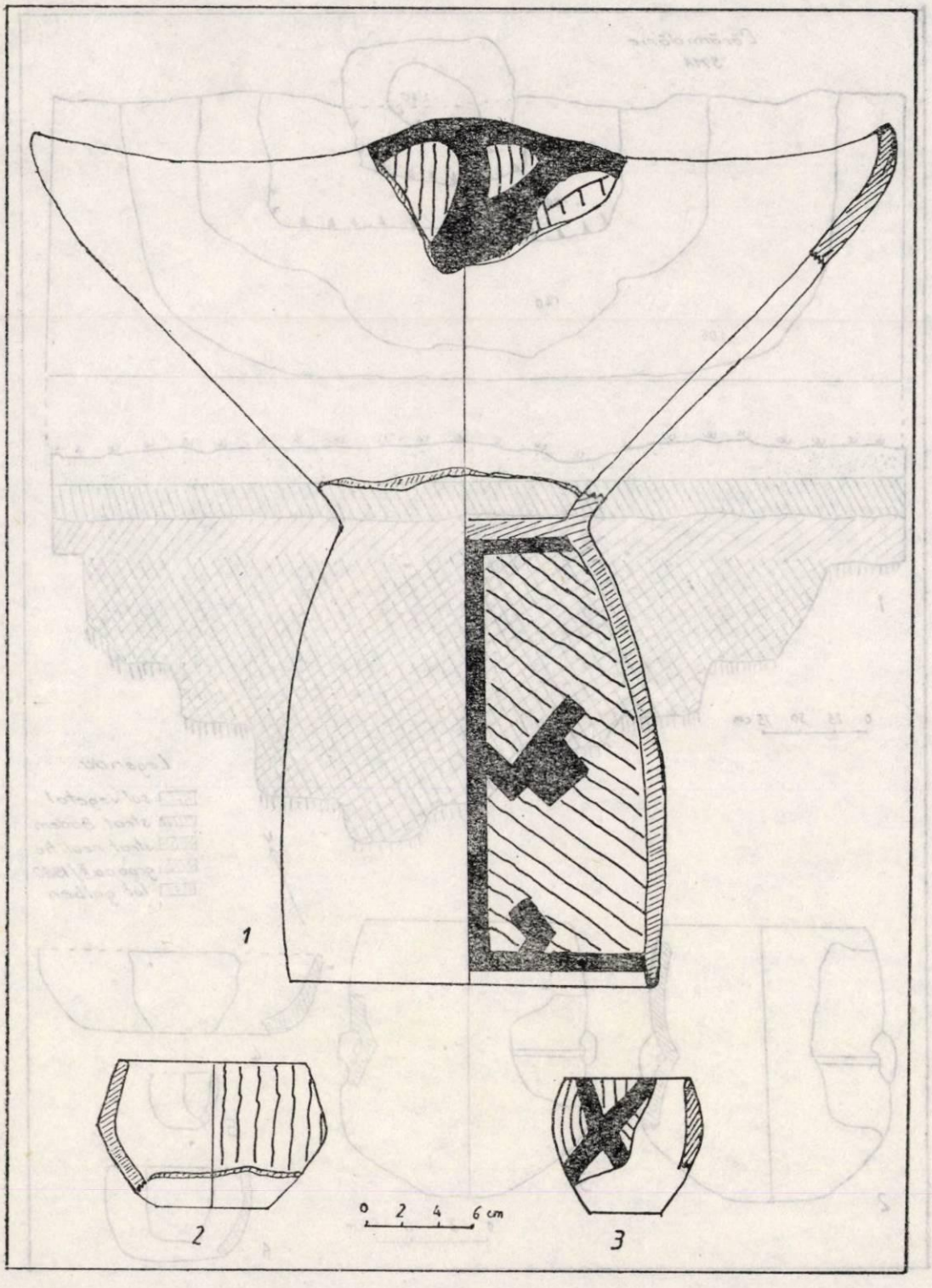

Fig. 3. Tiream; 1—3 — grupul Pișcolt, faza mijlocie.

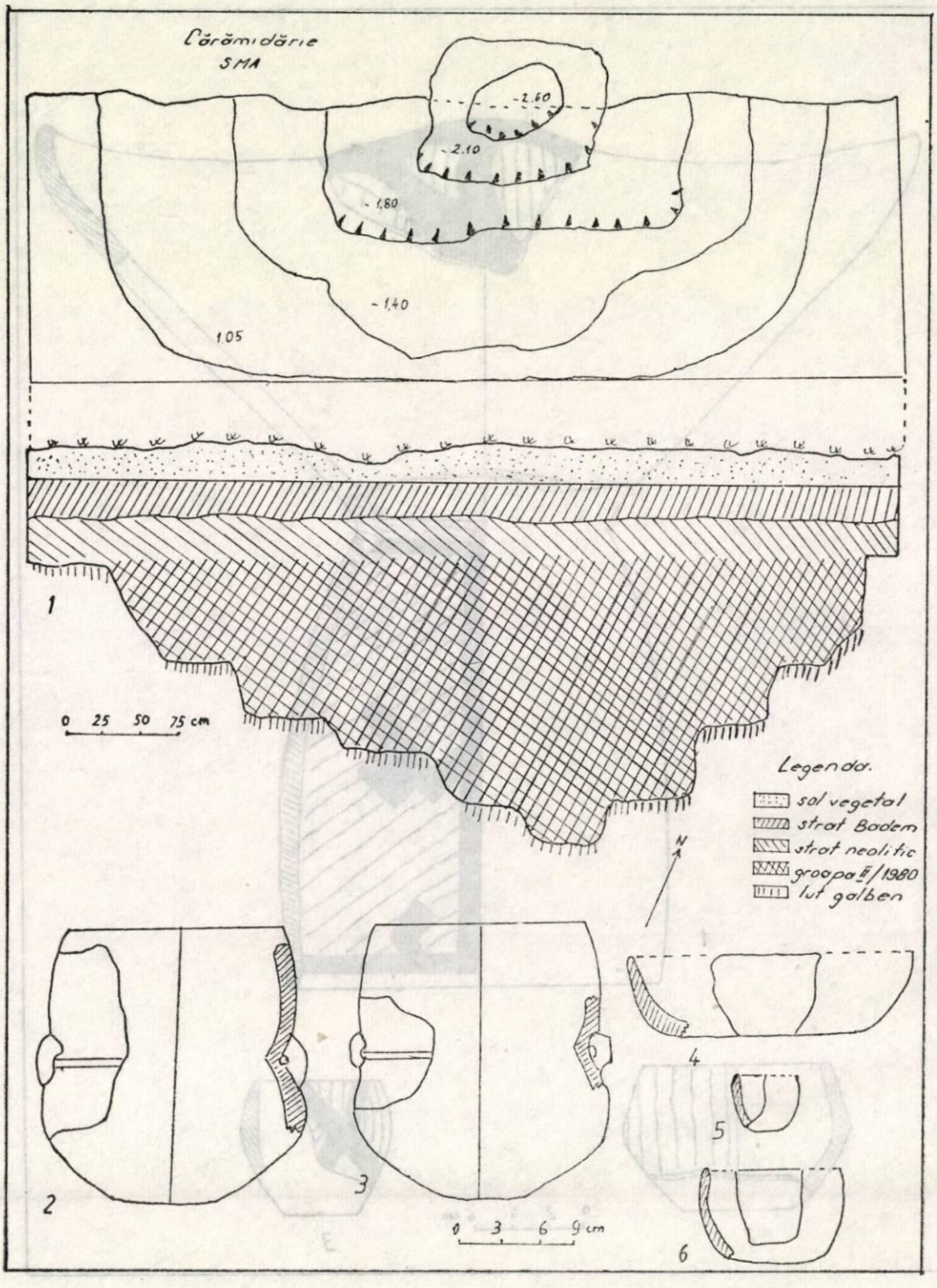

Fig. 4. Pişcolt „Cărămidărie" — lîngă S.M.A., 1 — groapa nr. 2/1980; 2—6 — tipuri de vase.

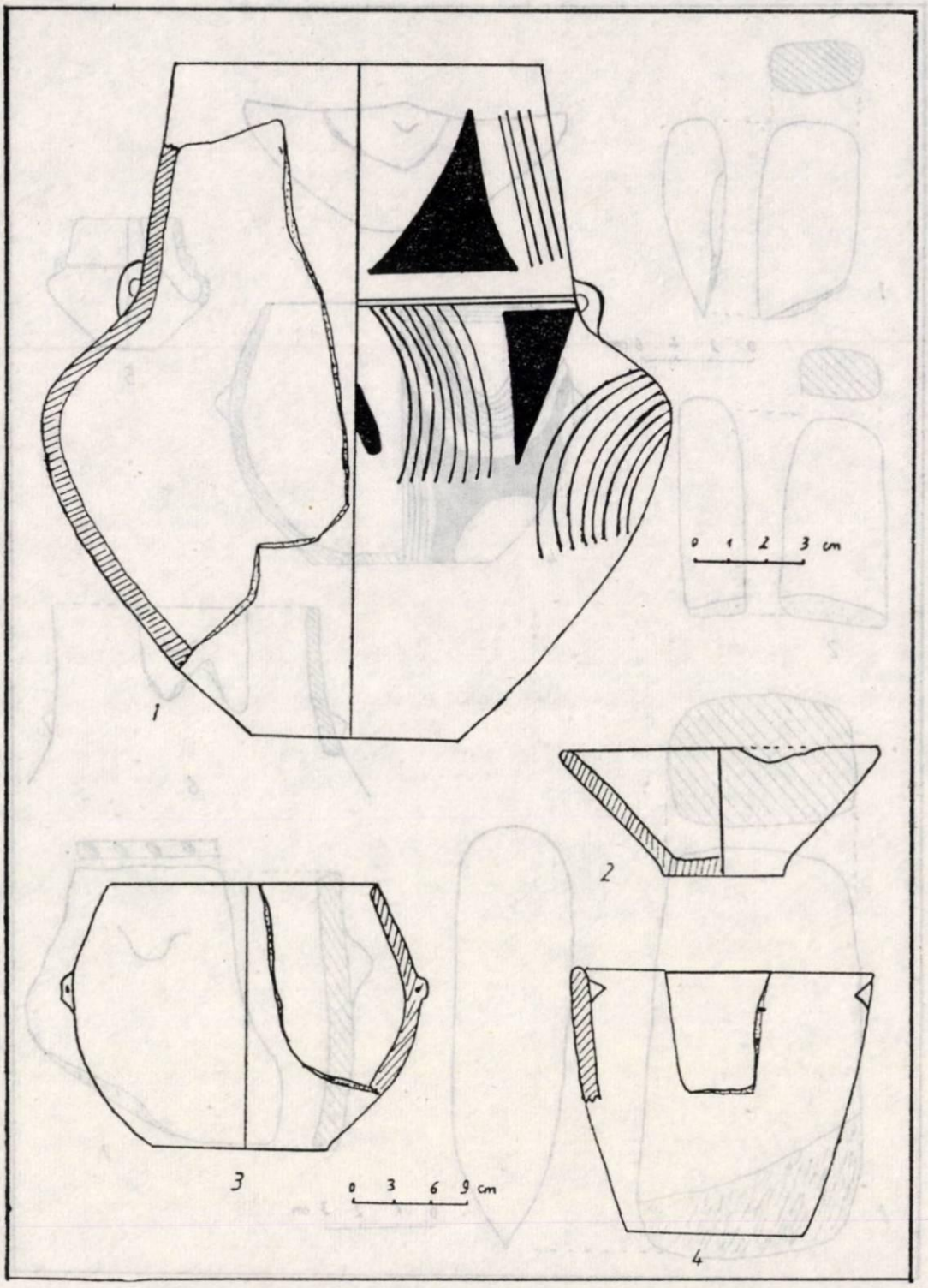

Fig. 5. Pişcolt „Cărămidărie", 1 — vas tip amforă; 2 — strachină găsită incidental; 3—4 — vase din groapa nr. 2/1980, grupul Pişcolt, faza tîrzie.

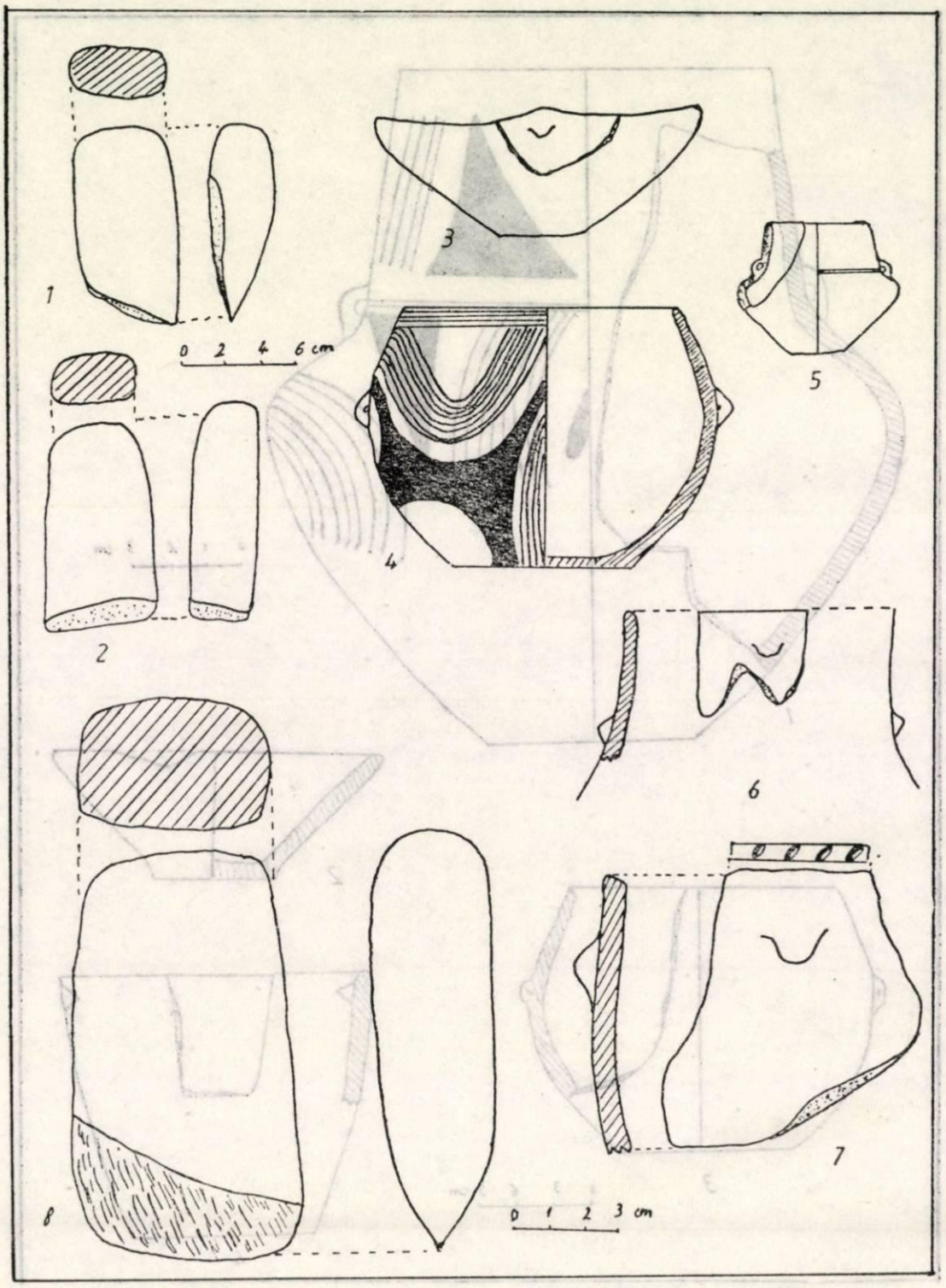

Fig. 6. Pișcolt „Cărămidărie", 1—2 — topoare din piatră șlefuită, neperforate (fragmente); 2—7 — vase din groapa nr. 2/1980; 8 — topor din piatră șlefuită, neperforat, descoperire întîmplătoare.

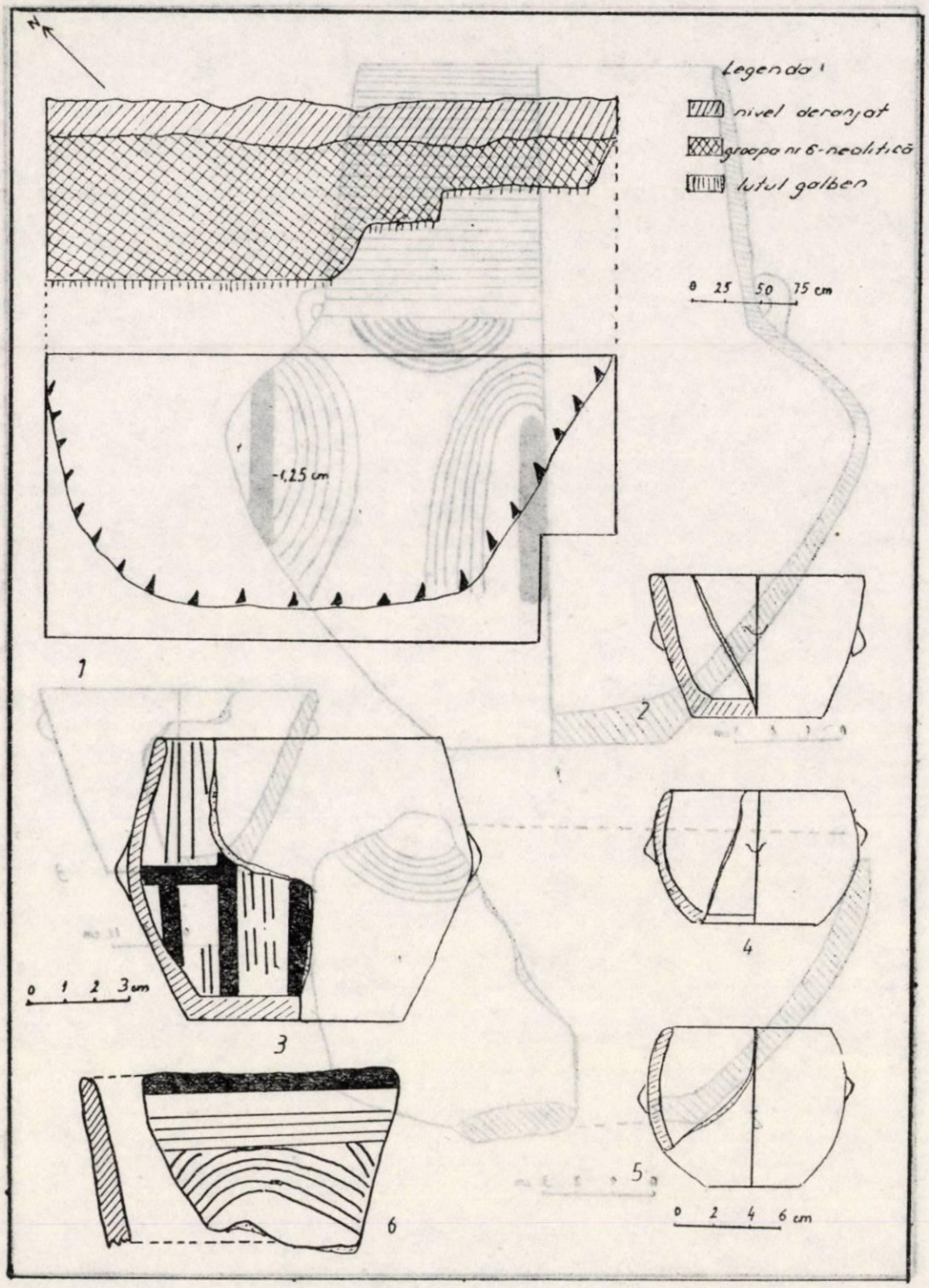

Fig. 7. Moftinu Mic „Pescărie B"; 1 — groapa nr. 6; 2—3, 6, 5 — vase din groapa nr. 6; 4 — descoperire incidentală, grupul Pișcolt, faza tîrzie.

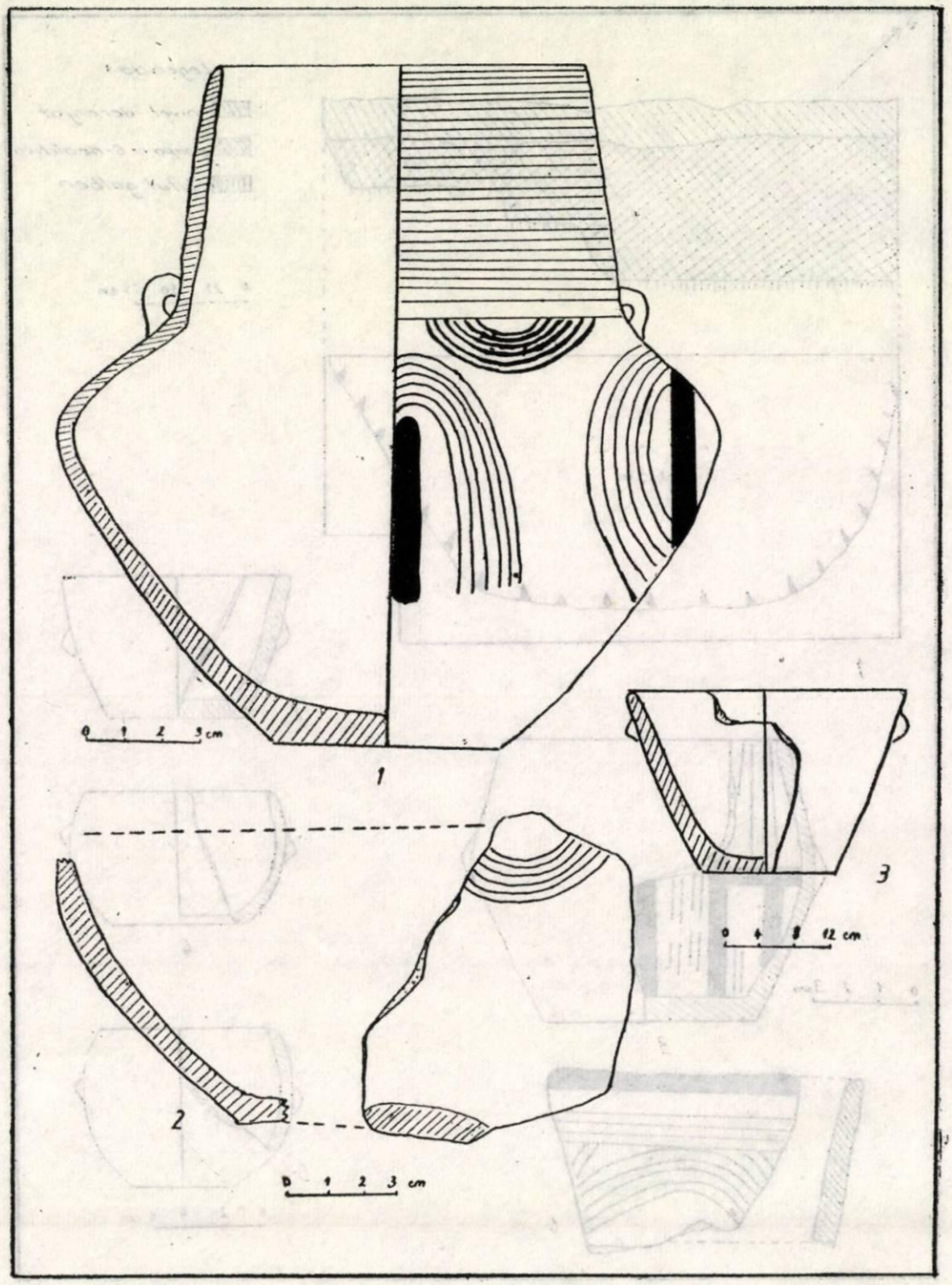

Fig. 8. Moftinu Mic „Pescărie B"; 1 — vas amforă din groapa nr. 6; 2 — fragment de oală— groapa nr. 6; 3 — Vășad „Lutărie".

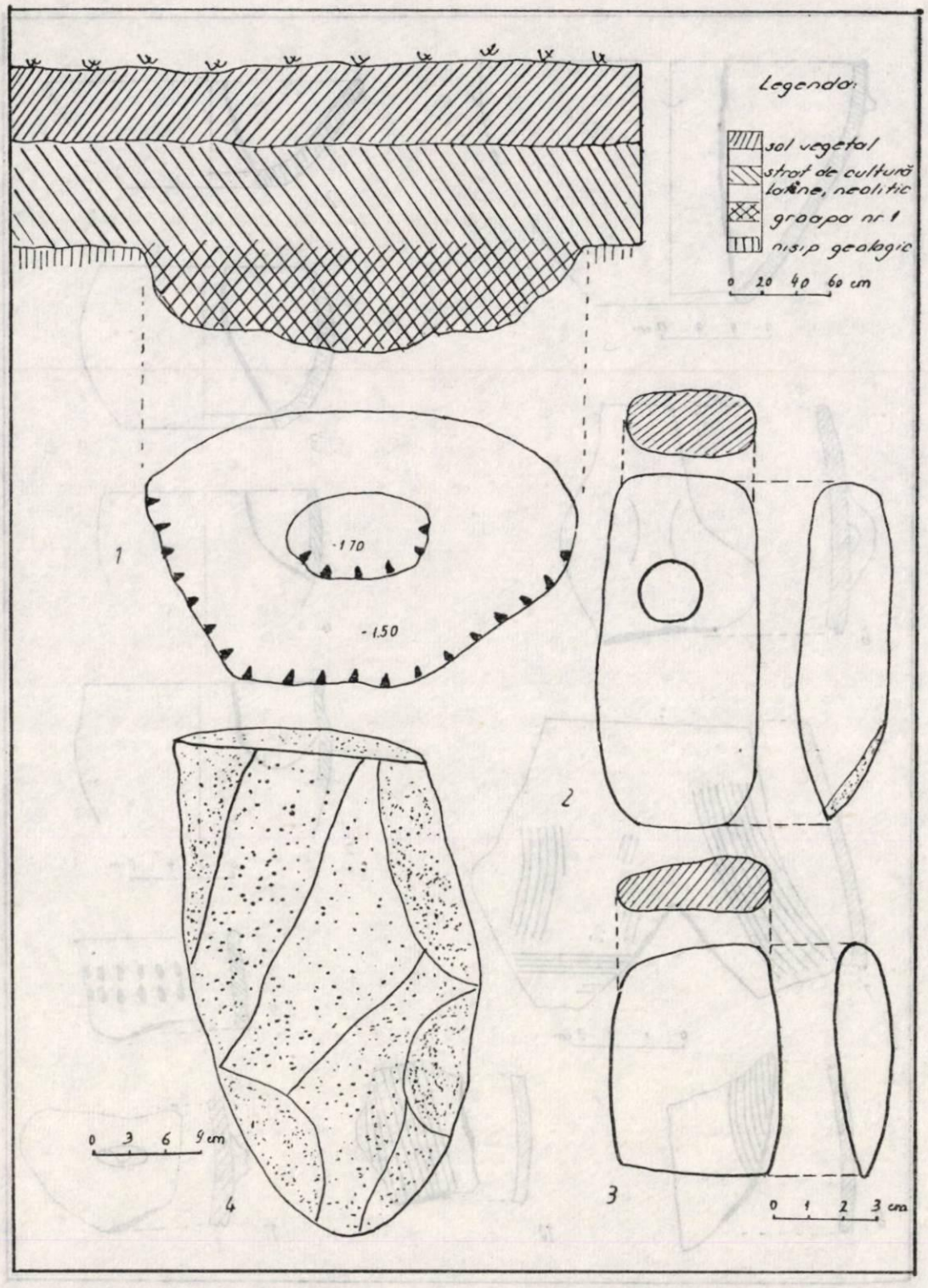

Fig. 9. Urziceni „La păşune", 1 — groapa nr. 1; 2 — descoperire întîmplătoare, topor din piatră şlefuită, perforat; 2 — nucleu de obsidian, descoperire întîmplătoare; 3 — topor de piatră şlefuită, neperforat — descoperire întîmplătoare.

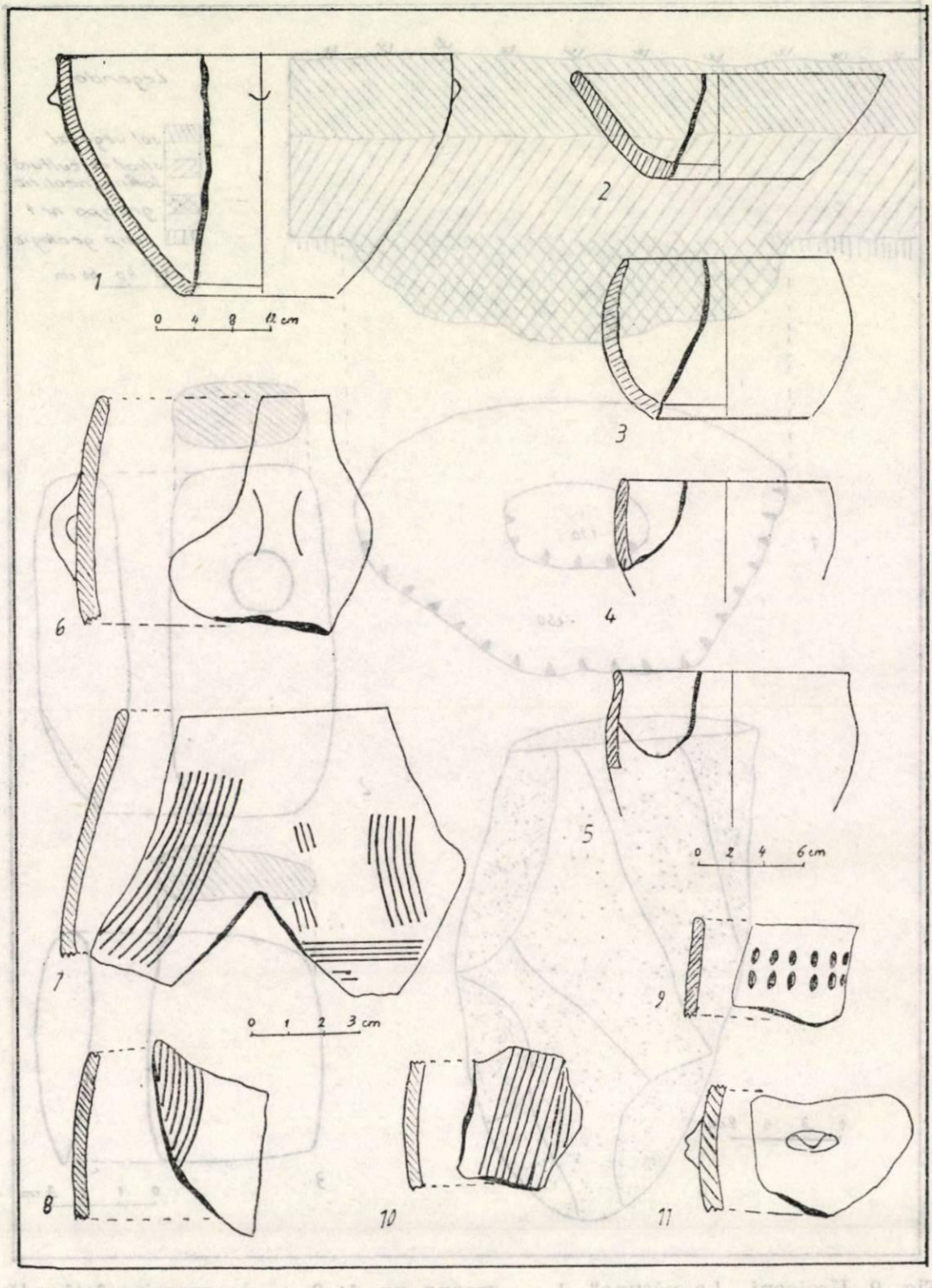

Fig. 10. Urziceni „La păşune", groapa nr. 1; 1—11 — fragmente de vase, grupul Pişcolt, faza tîrzie.

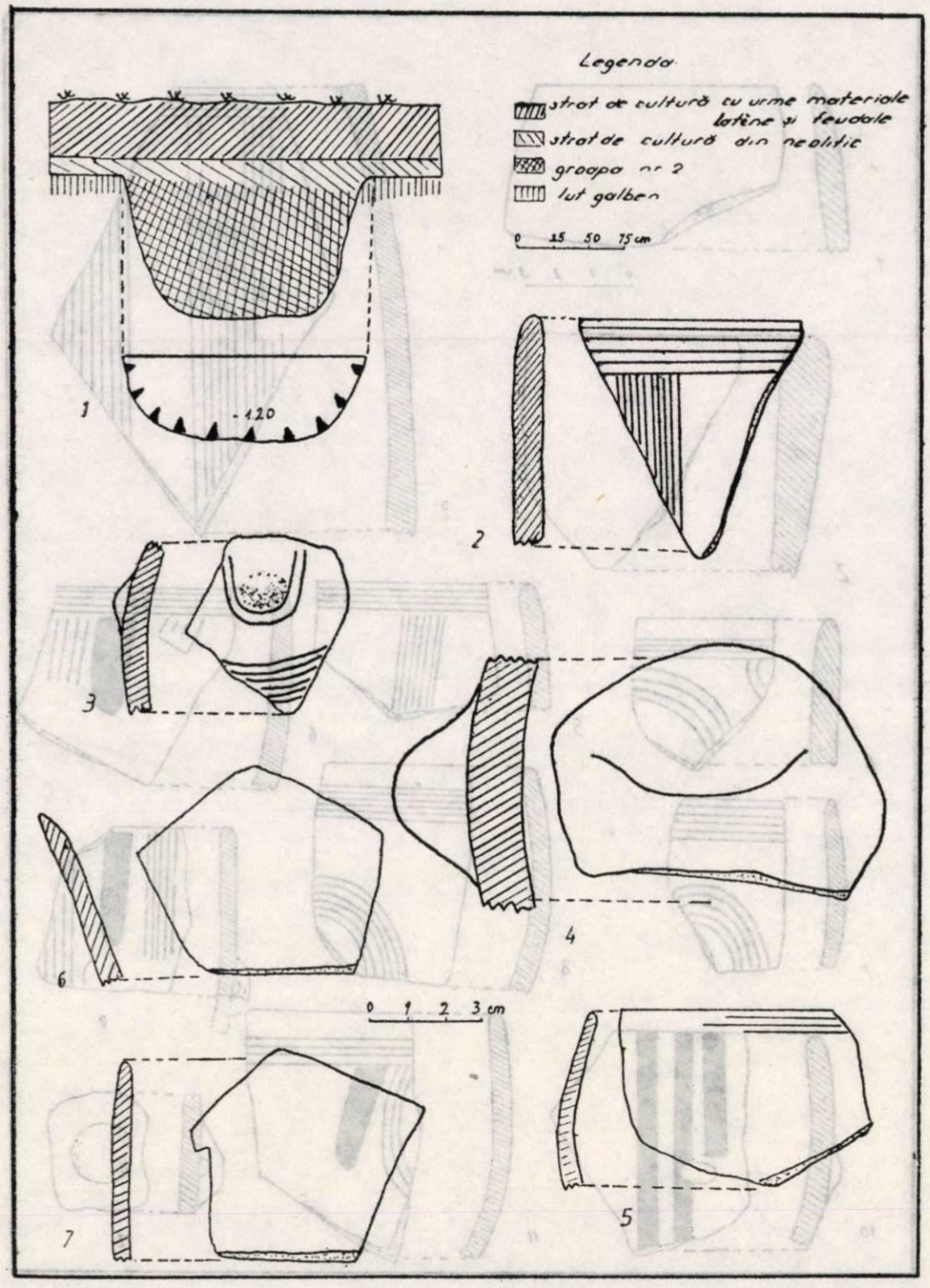

Fig. 11. Căpleni „Pe malul canalului"; 1 — groapa nr. 2; 2—7 — fragmente ceramice; grupul Pișcolt, faza tîrzie.

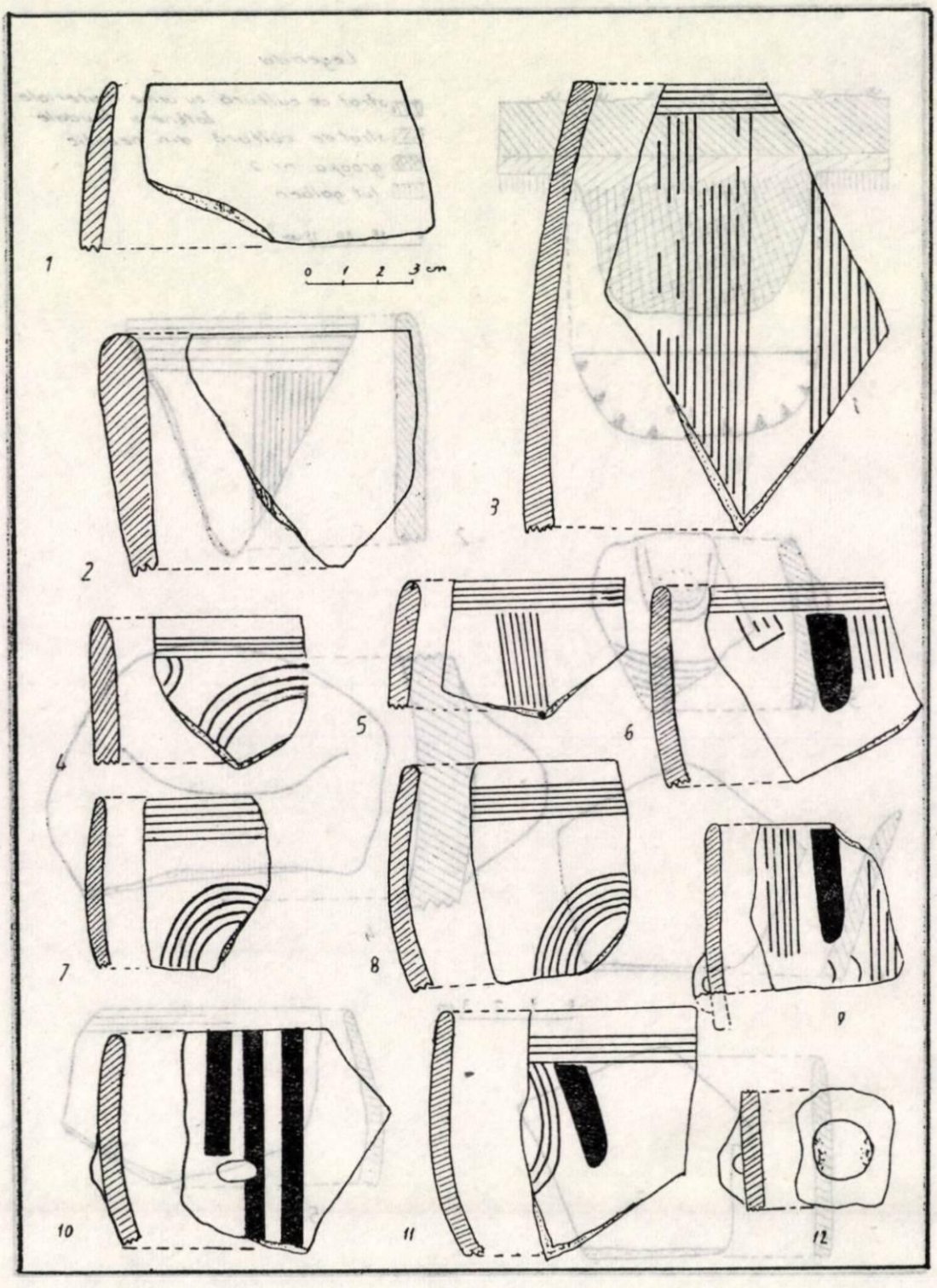

Fig. 12. Căpleni „Pe malul canalului"; 1—12 — fragmente de vase din groapa nr. 2.

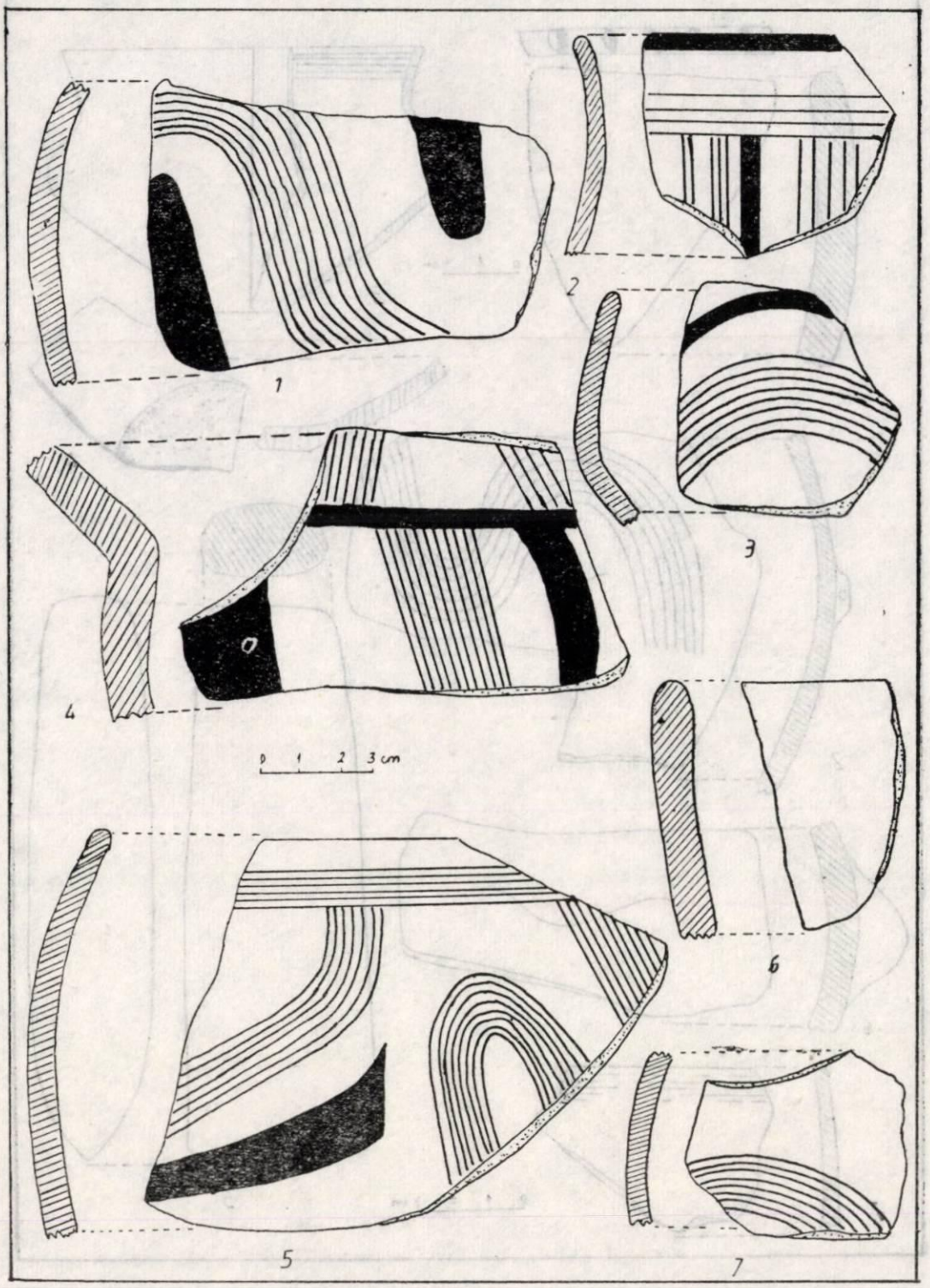

Fig. 13. Căpleni „Pe malul canalului"; 1—7 — fragmente ceramice din groapa nr. 2.

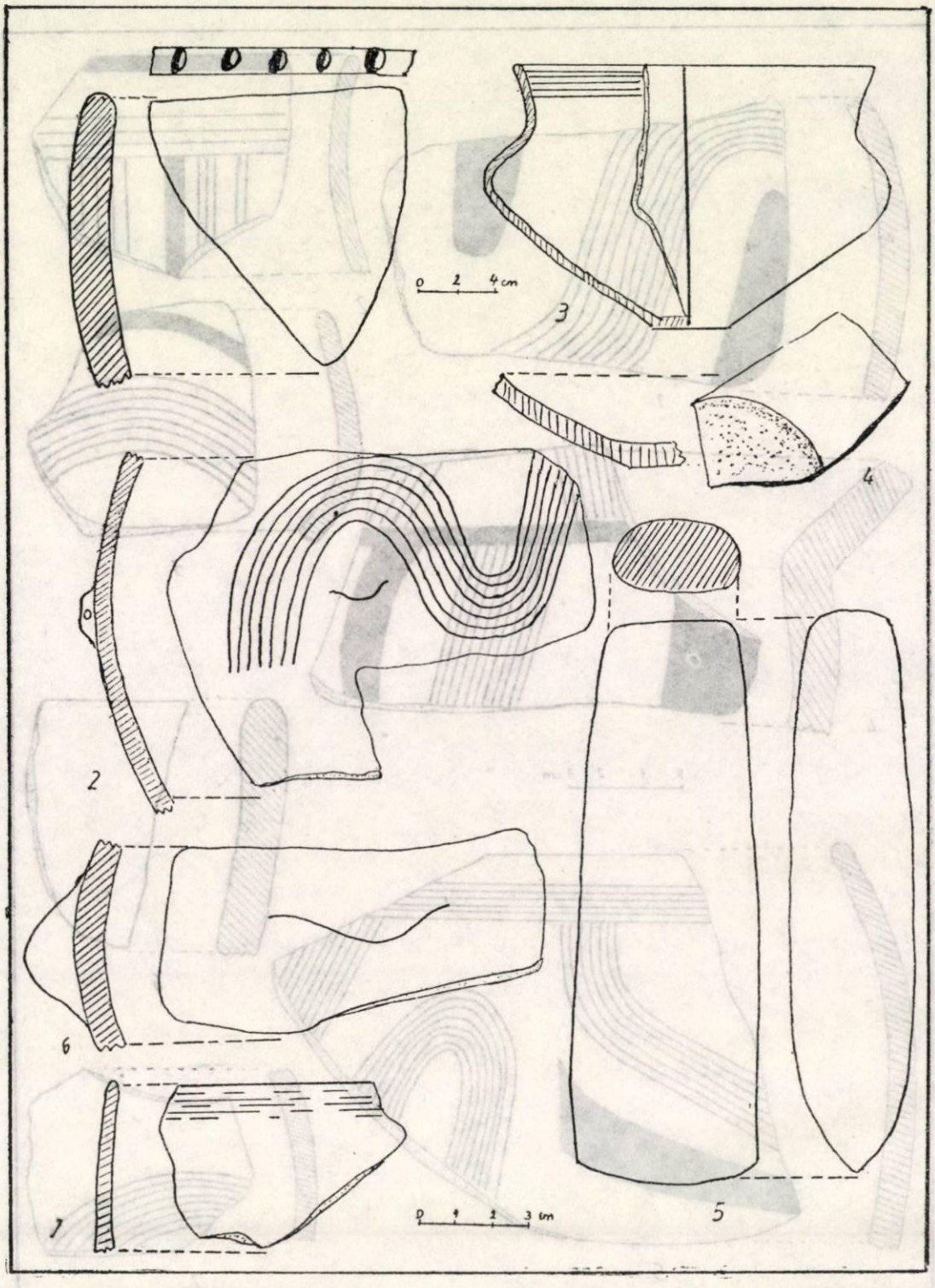

Fig. 14. Ciumești „La silozuri" (C. III); 1—2 — fragmente de vase; 3 — Carei, str. Esenin nr. 4; 4—5 — Carei — Atelierele vechi ale F.I.U.T.-ului; 6—7 — Sanislău „Grădinărie". Grupul Pișcolt — faza tîrzie.

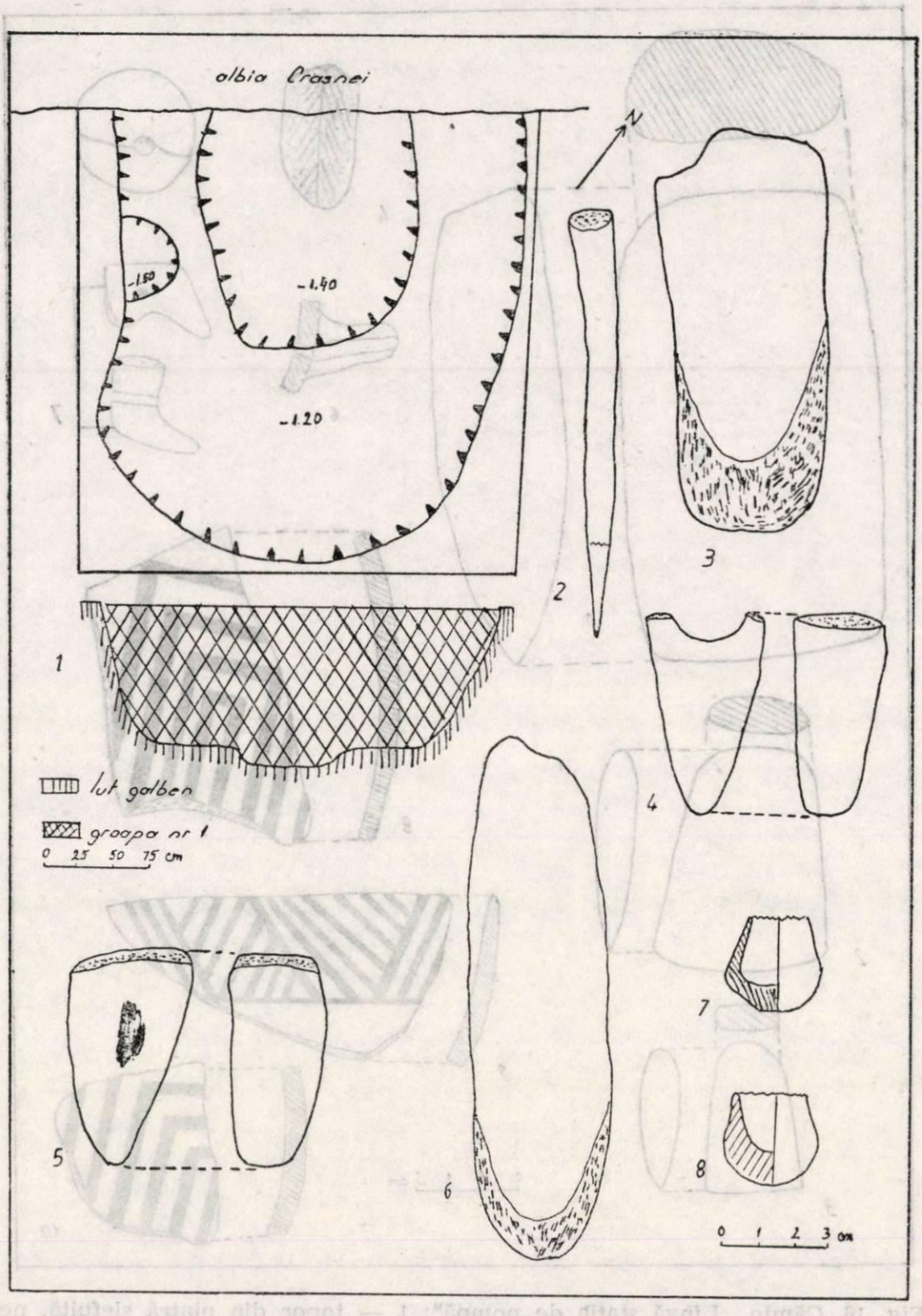

Fig. 15. Cămin „Lîngă stația de pompă"; 1 — groapa nr. 1; 2—6 — ustensile; cultura Tisa II (?), așezare din neoliticul tîrziu.

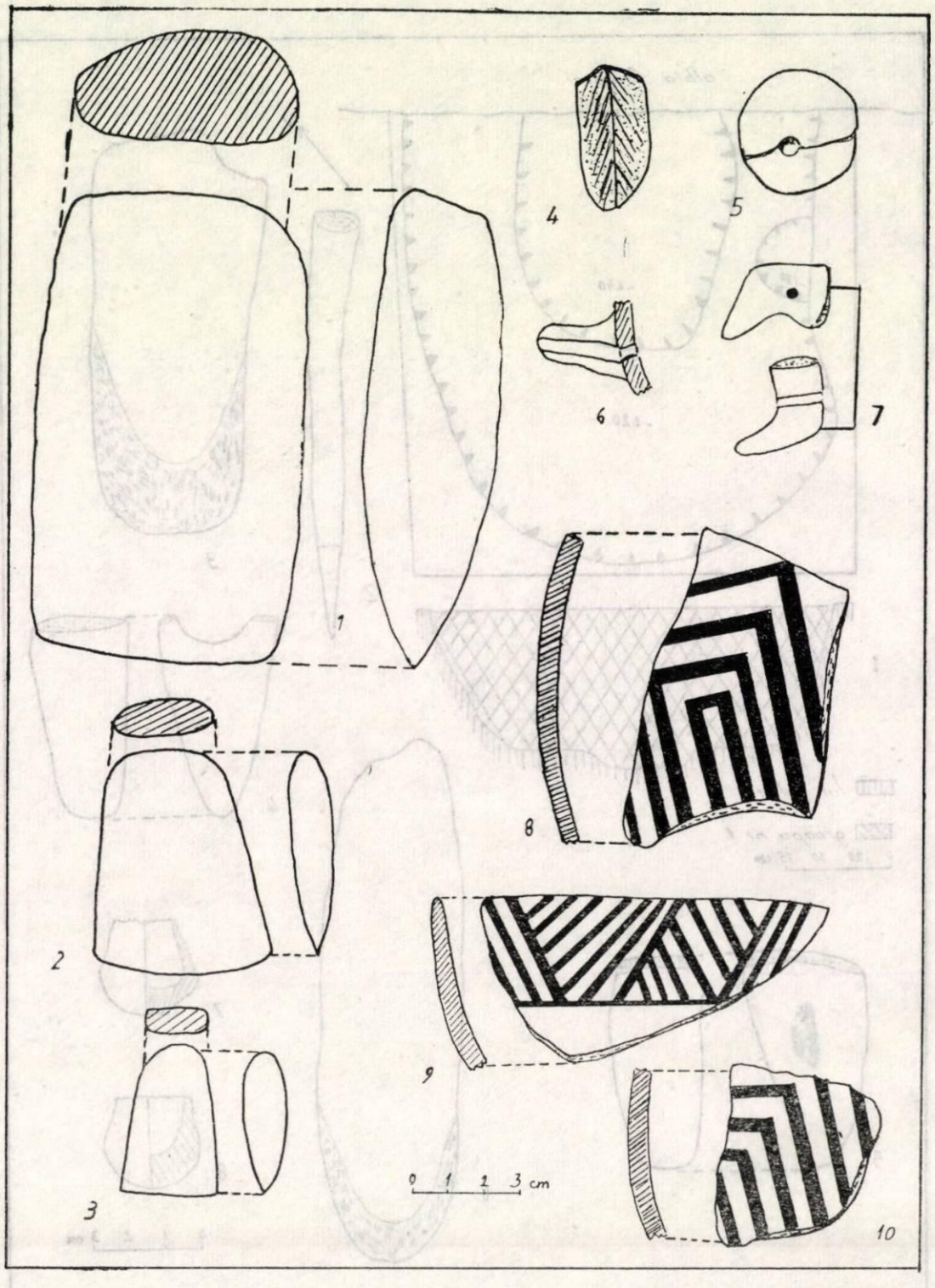

Fig. 16. Cămin „Lîngă stația de pompă"; 1 — topor din piatră șlefuită, neperforat, descoperire incidentală; 2 — topor din piatră șlefuită, neperforat, descoperire întîmplătoare (mormînt de inhumație?), 3—10 — groapa nr. 1.

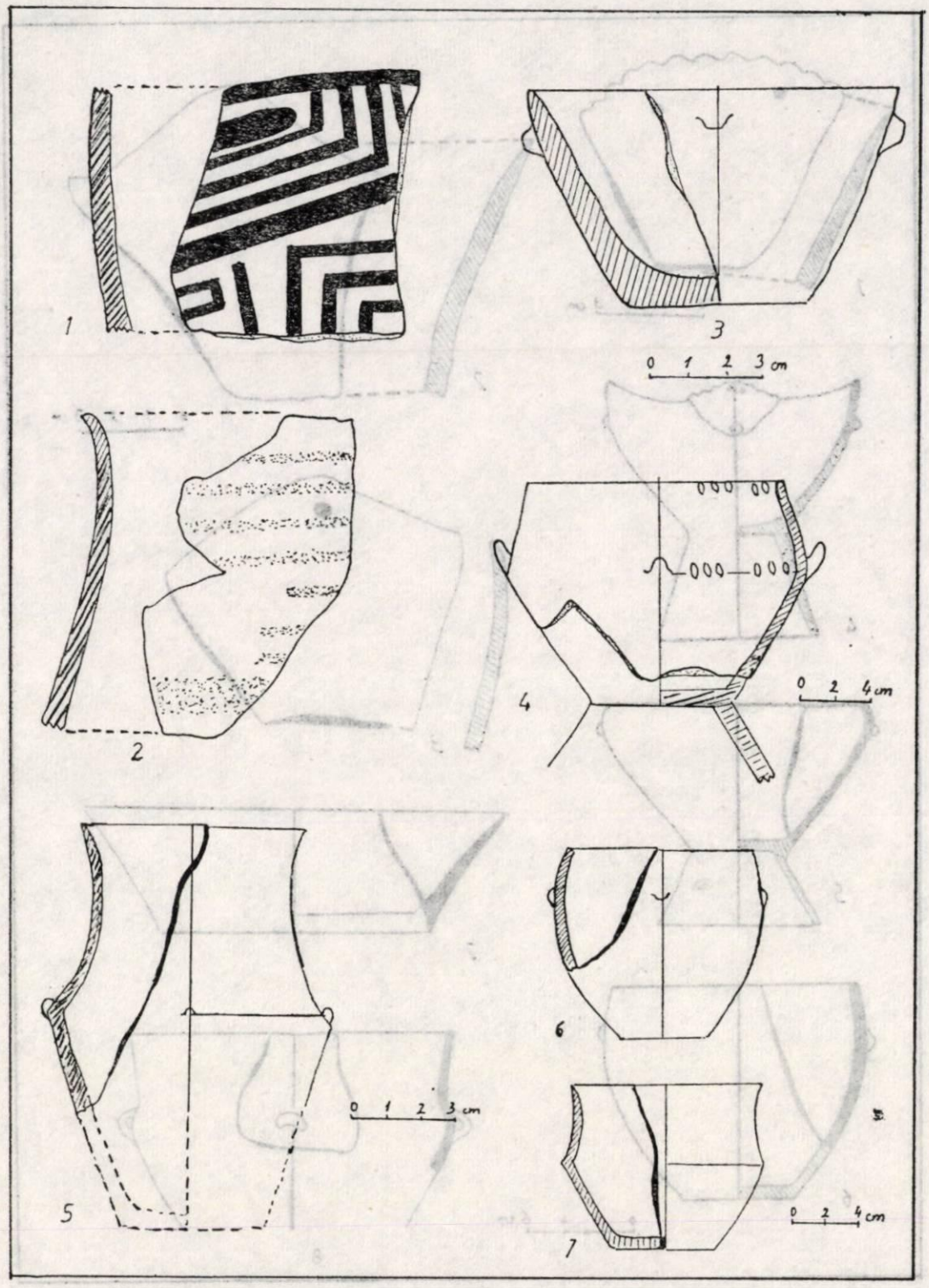

Fig. 17. Cămin „Lîngă stația de pompă"; 1—7 — groapa nr. 1.

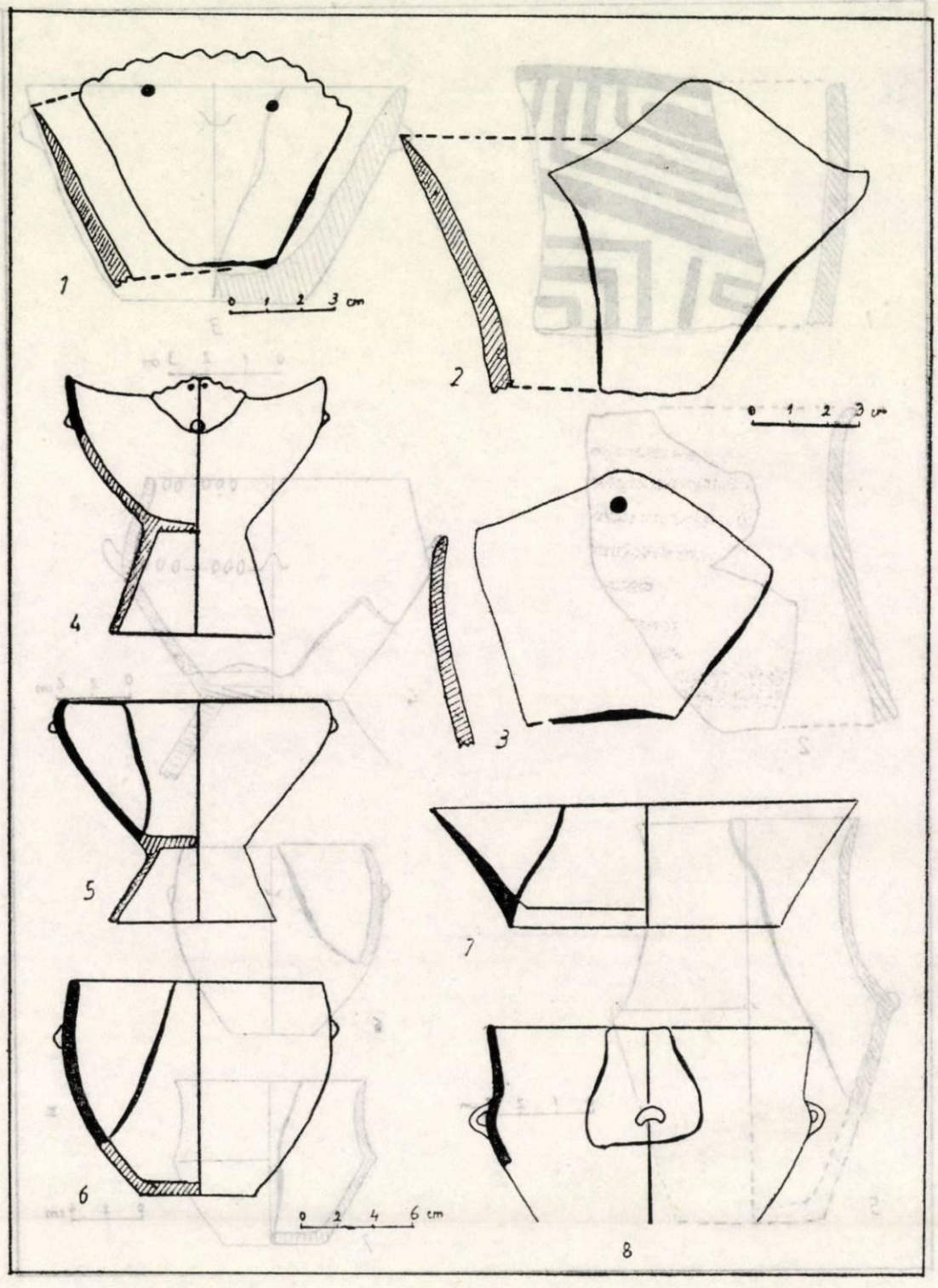

Fig. 18. Cămin „Lîngă stația de pompă"; 1—8 — groapa nr. 1.

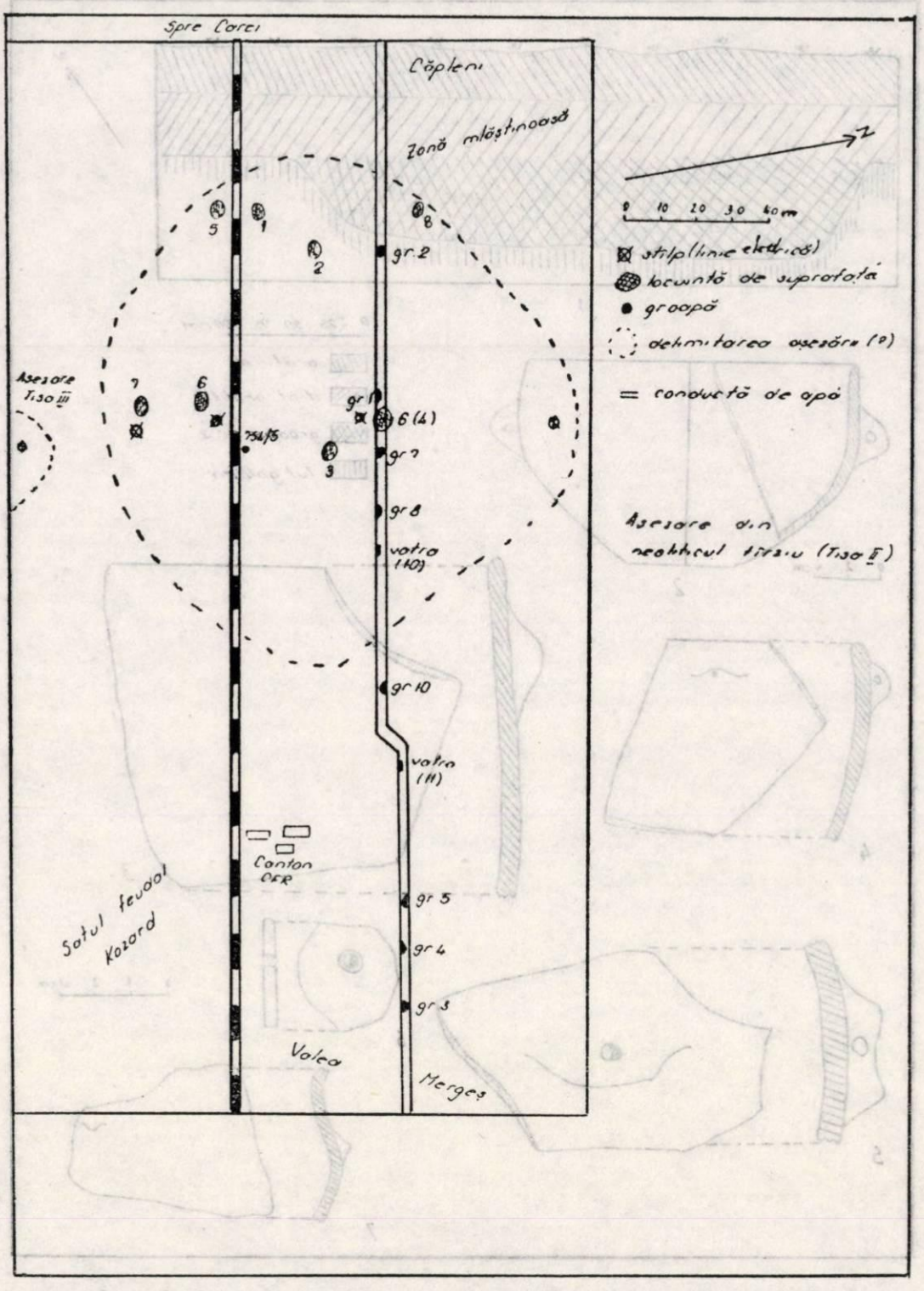

Fig. 19. Căpleni (A) „Canton CFR"; 1 — așezare din neoliticul tîrziu, Tisa II.

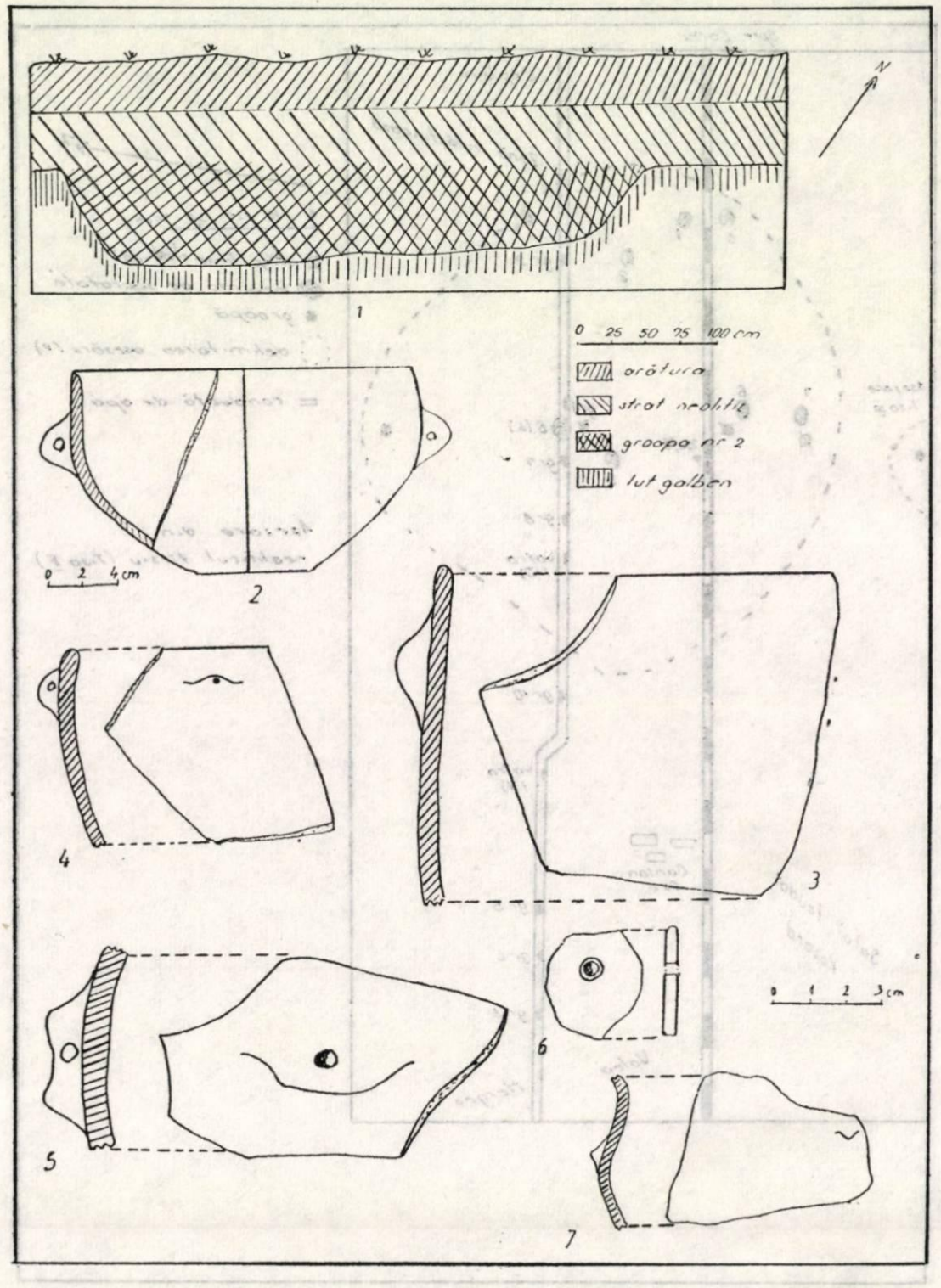

Fig. 20. Căpleni (A) „Canton CFR"; 1 — groapa nr. 2; 2—5, 7 — fragmente de vase, neoliticul tîrziu; 6 — fusaiolă.

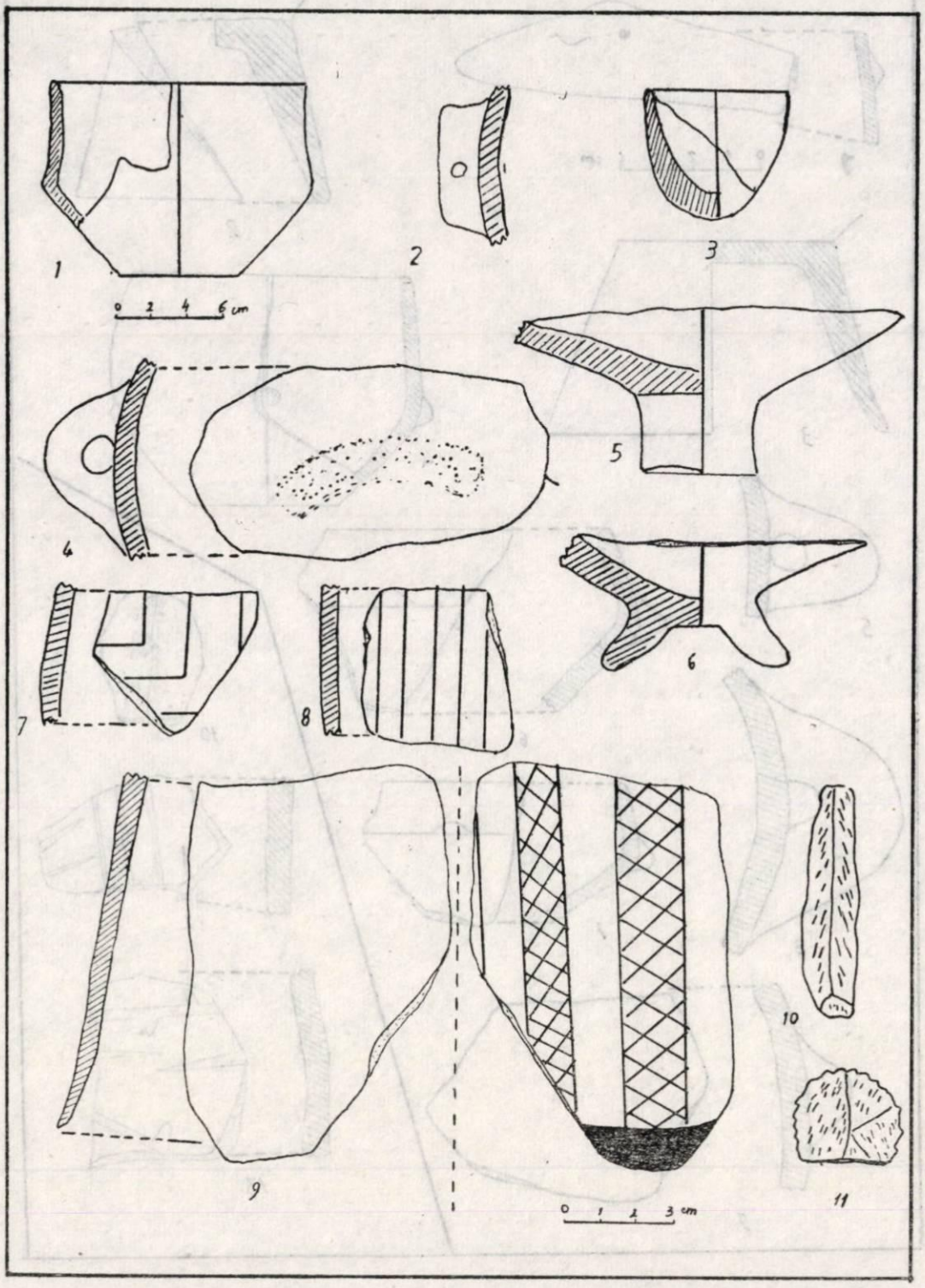

Fig. 21. Căpleni (A) „Canton CFR"; 1—11 — groapa nr. 2.

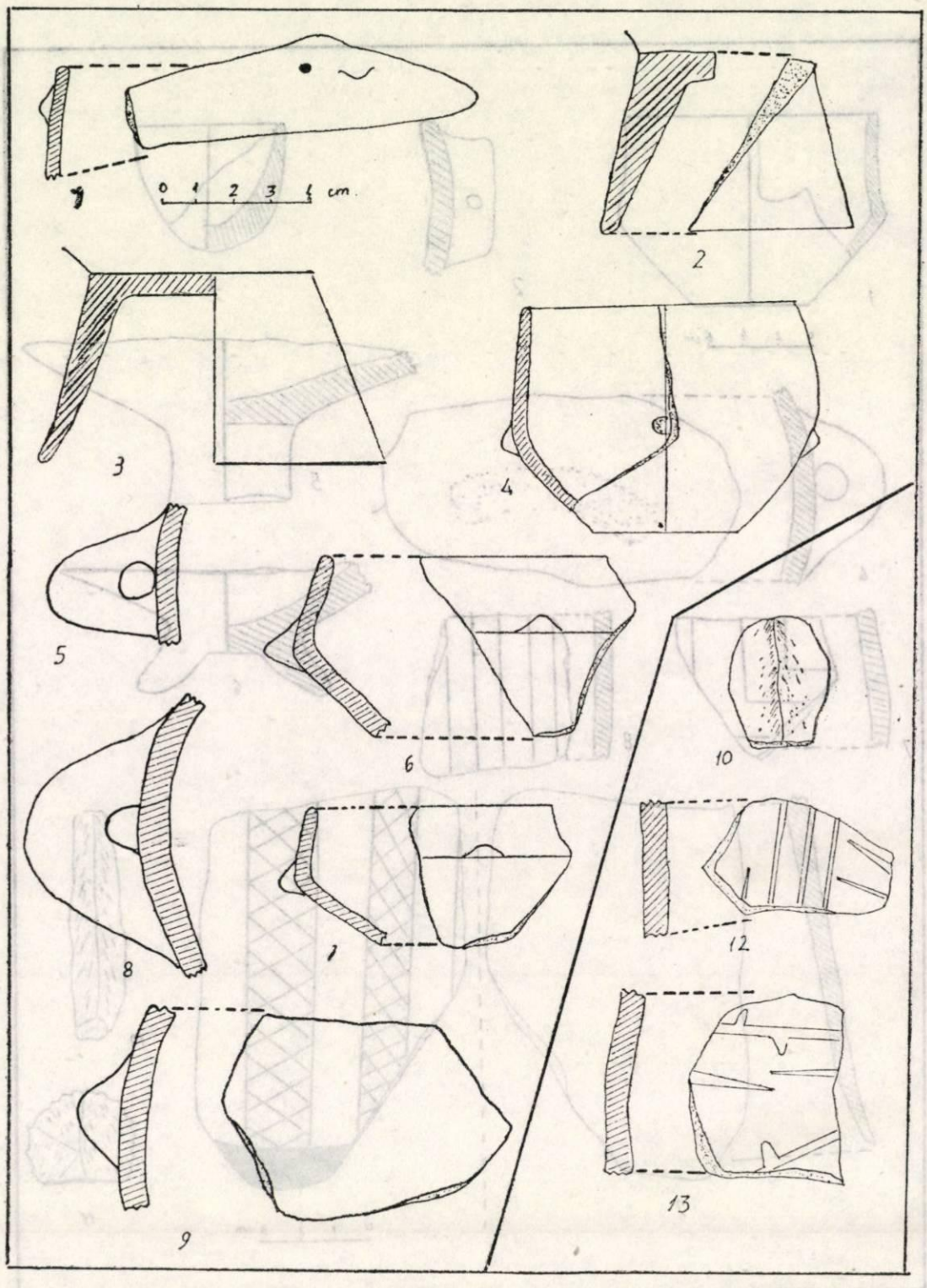

Fig. 22. Căpleni (A) „Canton CFR"; 1—2 — groapa nr. 2; 3—4 — groapa nr. 1; 5—6 — complexul nr. 6; 7—8 — material adunat; 10—13 — Căpleni — Togul lui Röck.

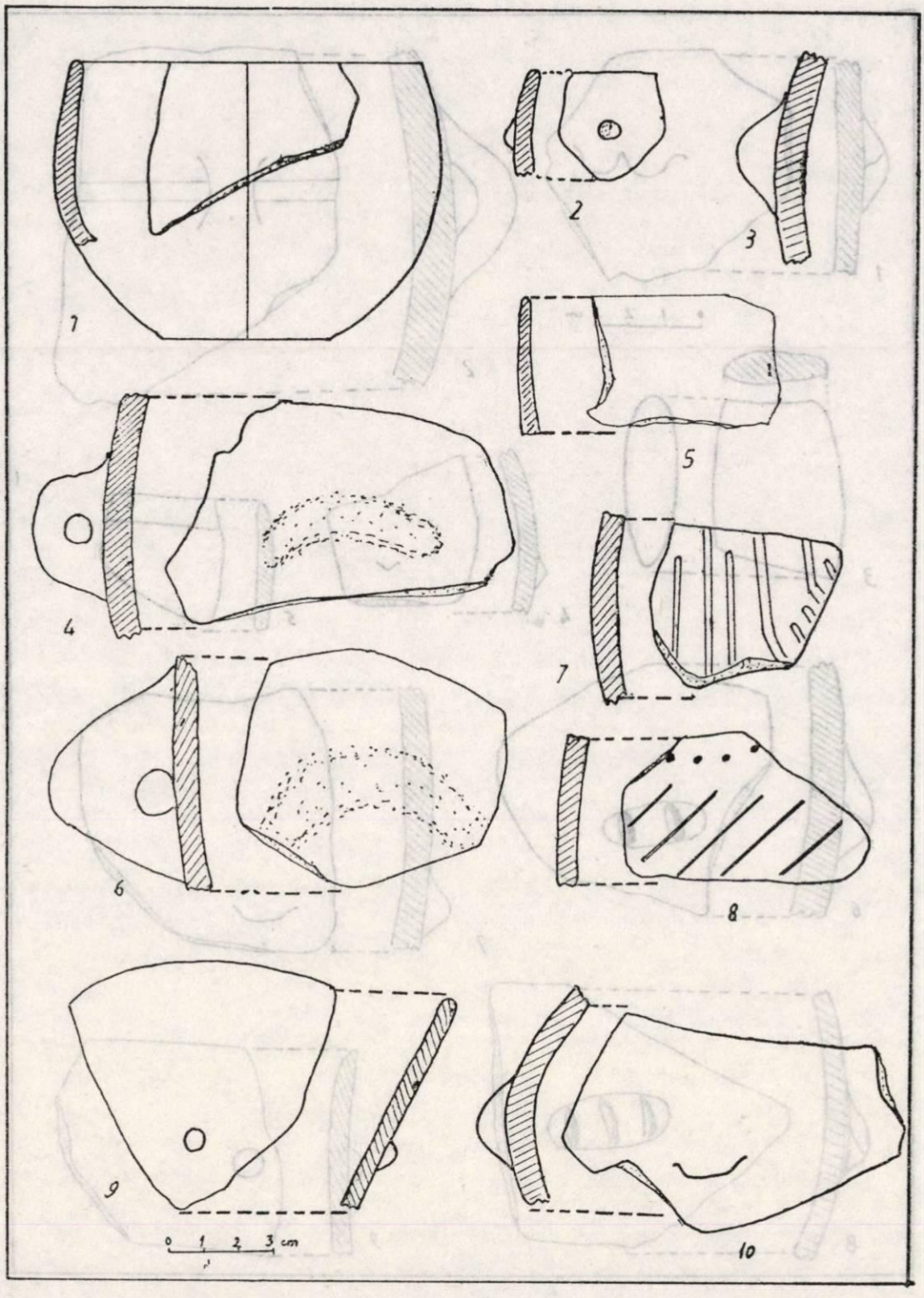

Fig. 23/1—3. Supurul de Jos „Dealul Sentiului"; 4—5 — Curtuiușeni „Malul Ganașului"; 6—10 — Cămin „Lîngă podul peste Crasna" — neoliticul tîrziu.

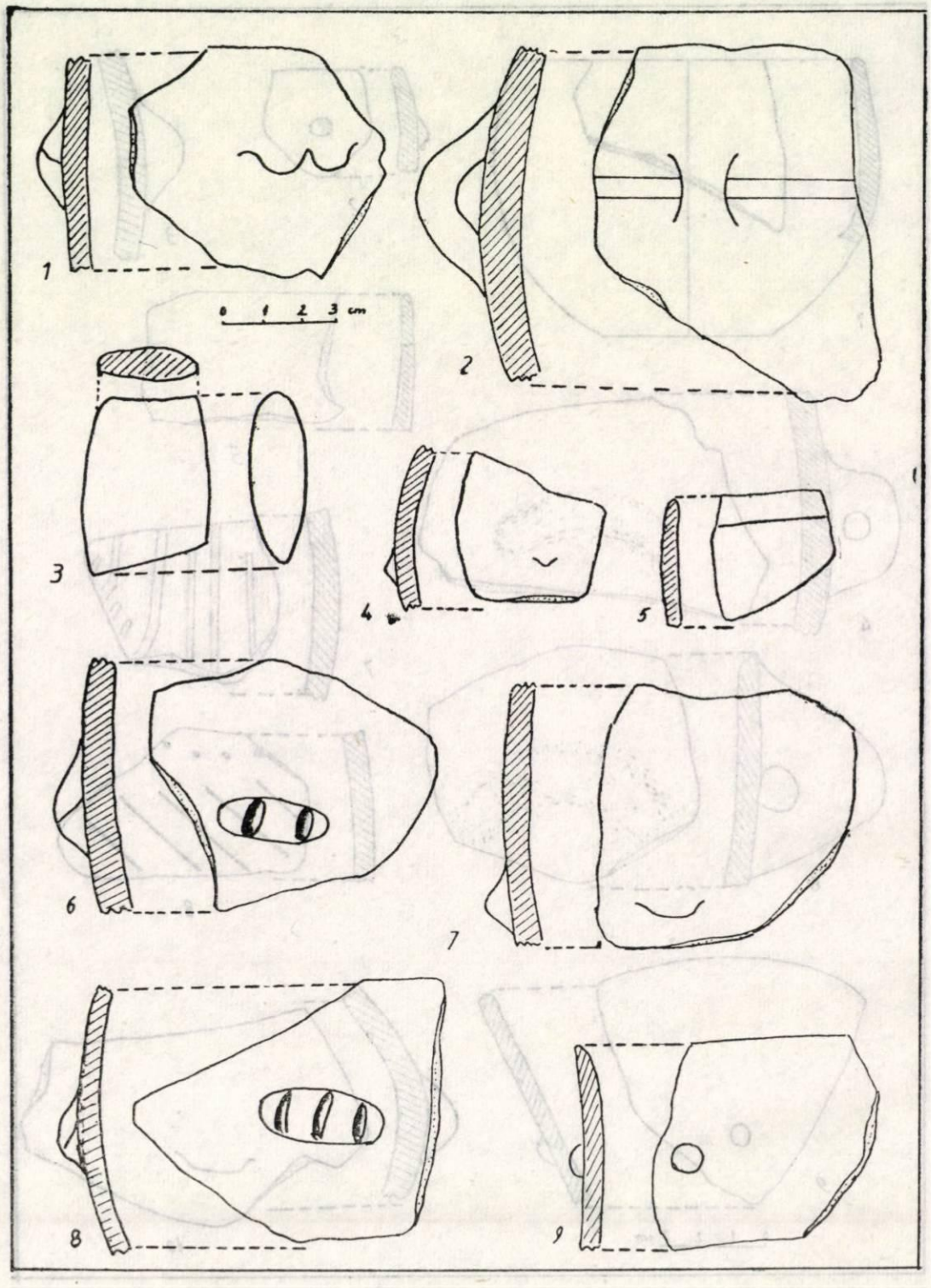

Fig. 24/1, 2, 3. Ghenci „Lîngă canal"; 4—9 — Tășnad „Jolțe" — neoliticul tîrziu.

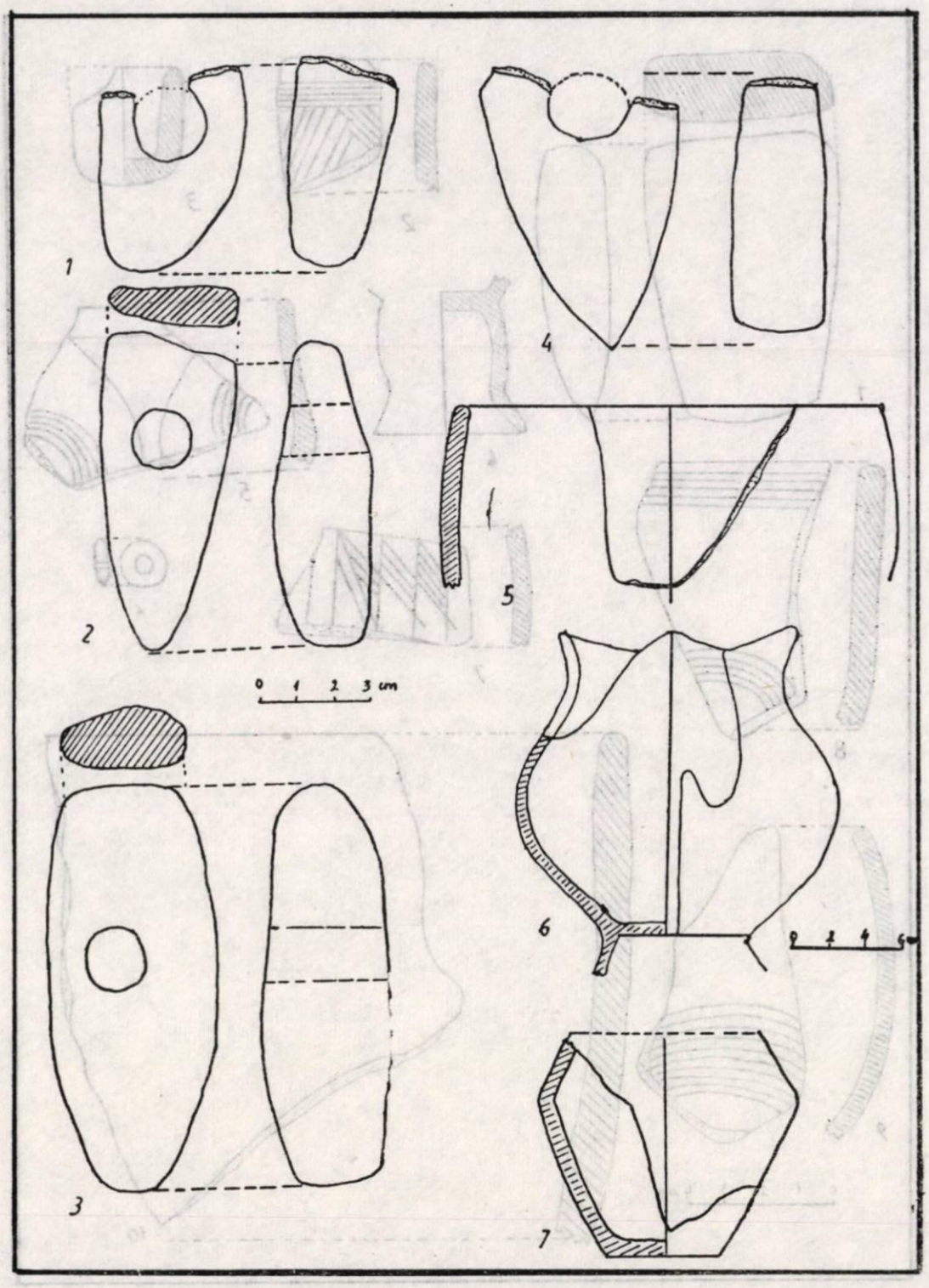

Fig. 25/1—4. Tăşnad „Jolţe" — topoare din piatră şlefuită, perforate; 5—7 — Carei „Bobald I", nivelul inferior; neoliticul tîrziu.

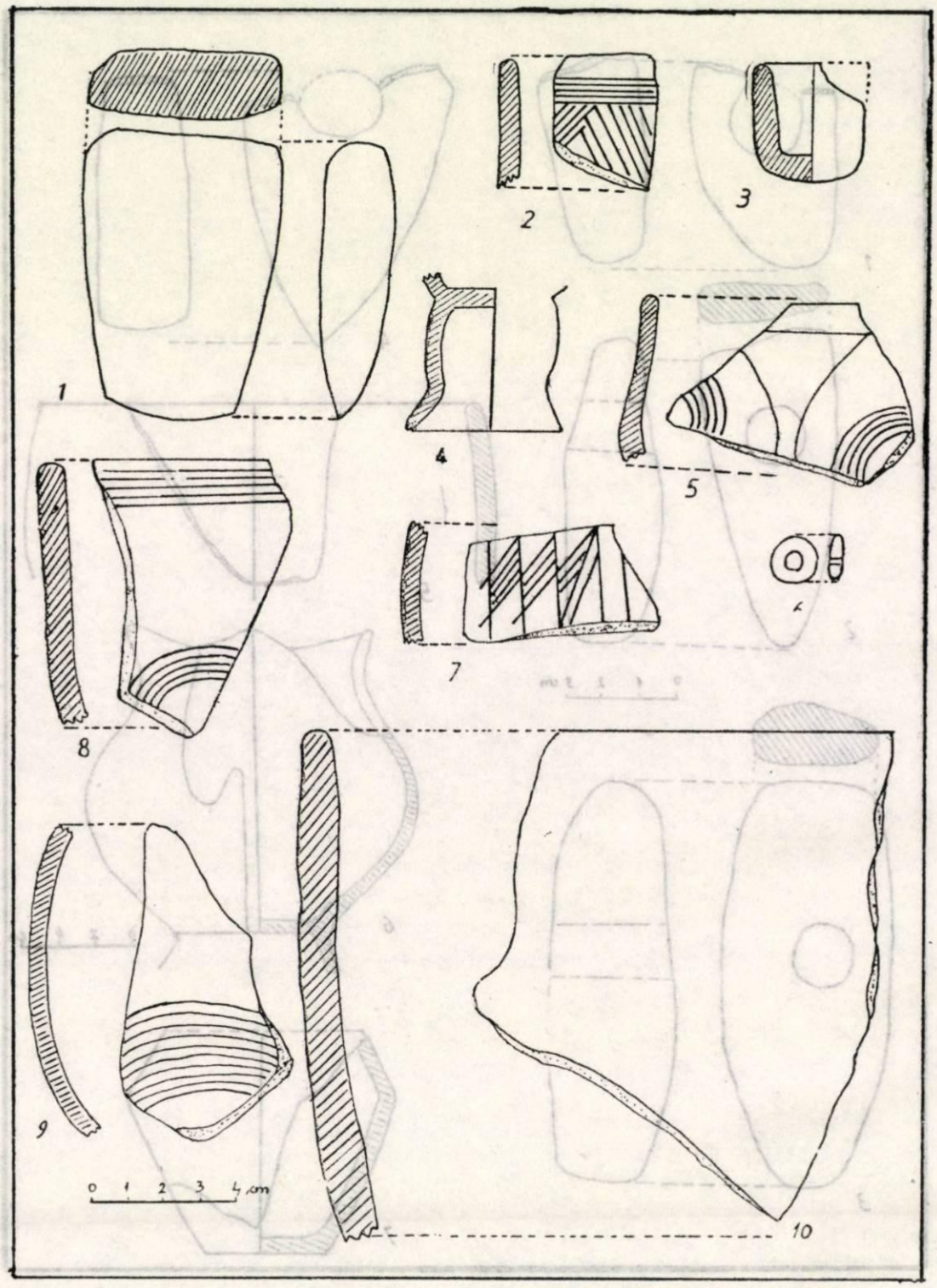

Fig. 26. Căpleni „Malul Canalului 2—5, 8—10 — fragmente ceramice din groapa nr. 2; 1 — topor de piatră; 6 — mărgea din marmură.

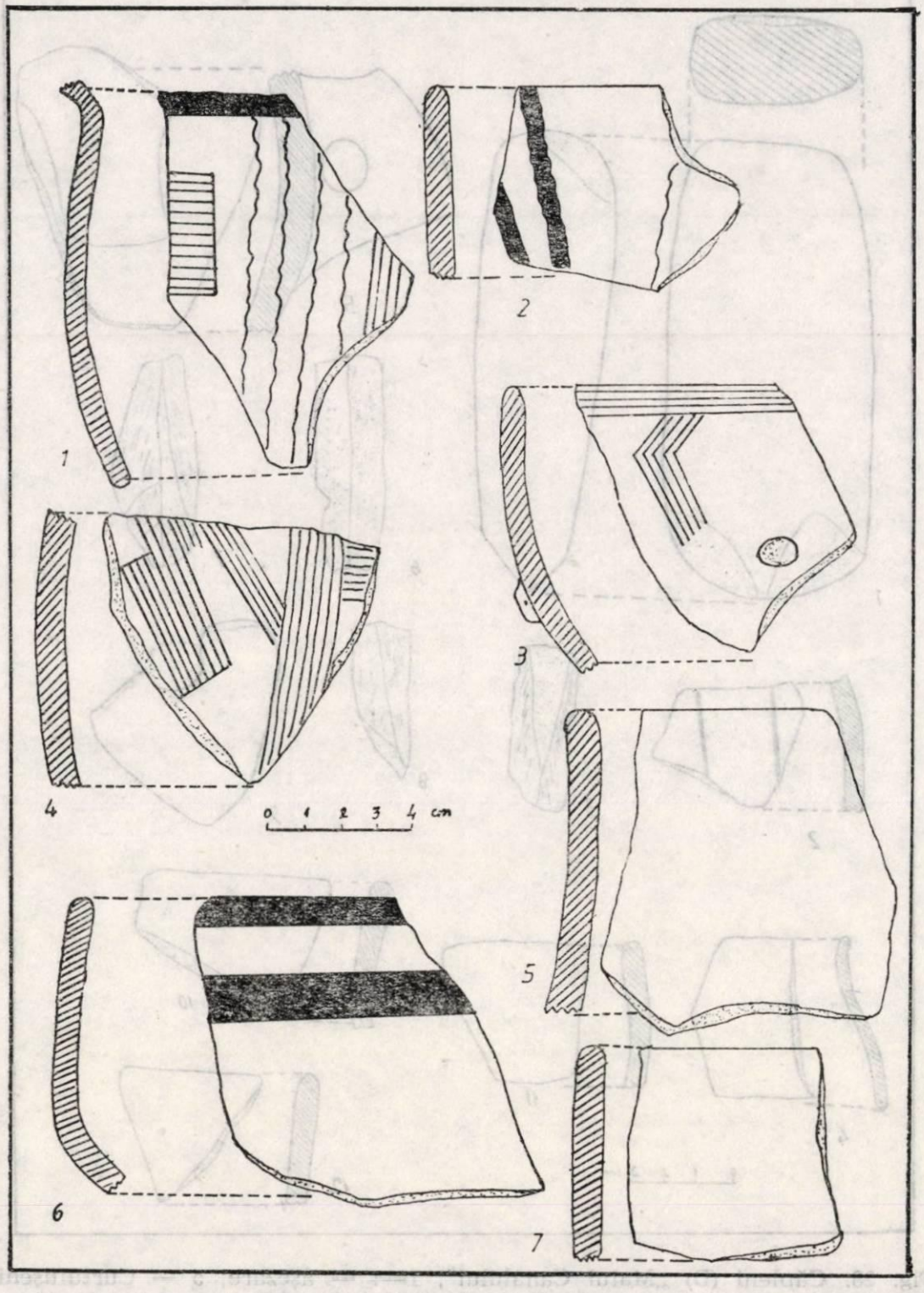

Fig. 27. Căpleni Malul Canalului, 1—7 — fragmente ceramice din groapa nr. 2.

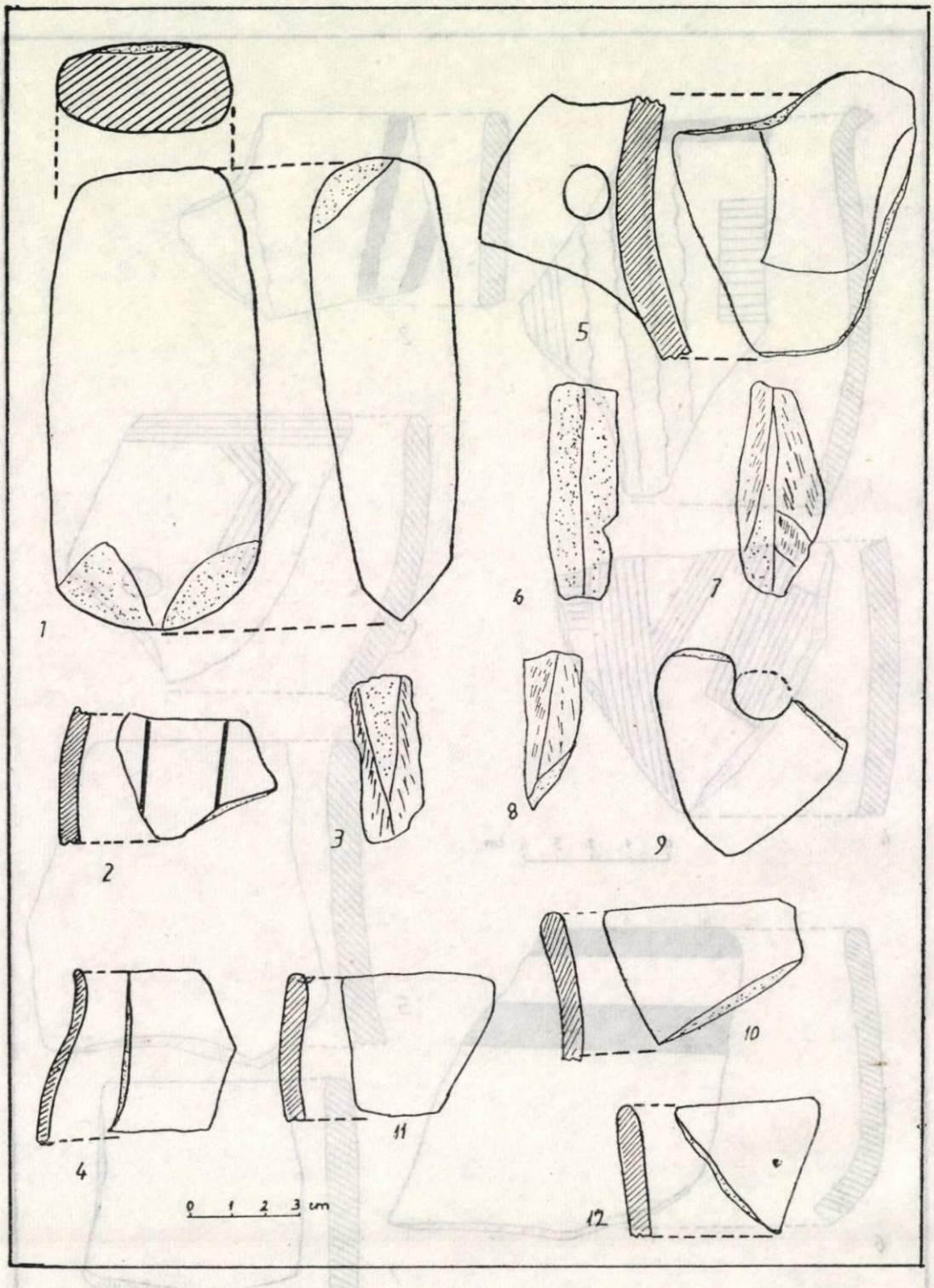

Fig. 28. Căpleni (D) „Malul Canalului"; 1—4 — așezare; 5 — Curtuiușeni „Malul Ganașului"; 6—8 — Căpleni (B) „Malul Canalului", așezare; 9—12 — Căpleni (E), „Spre Crasna" — așezare, — „Grădinărie II". Neoliticul tîrziu.

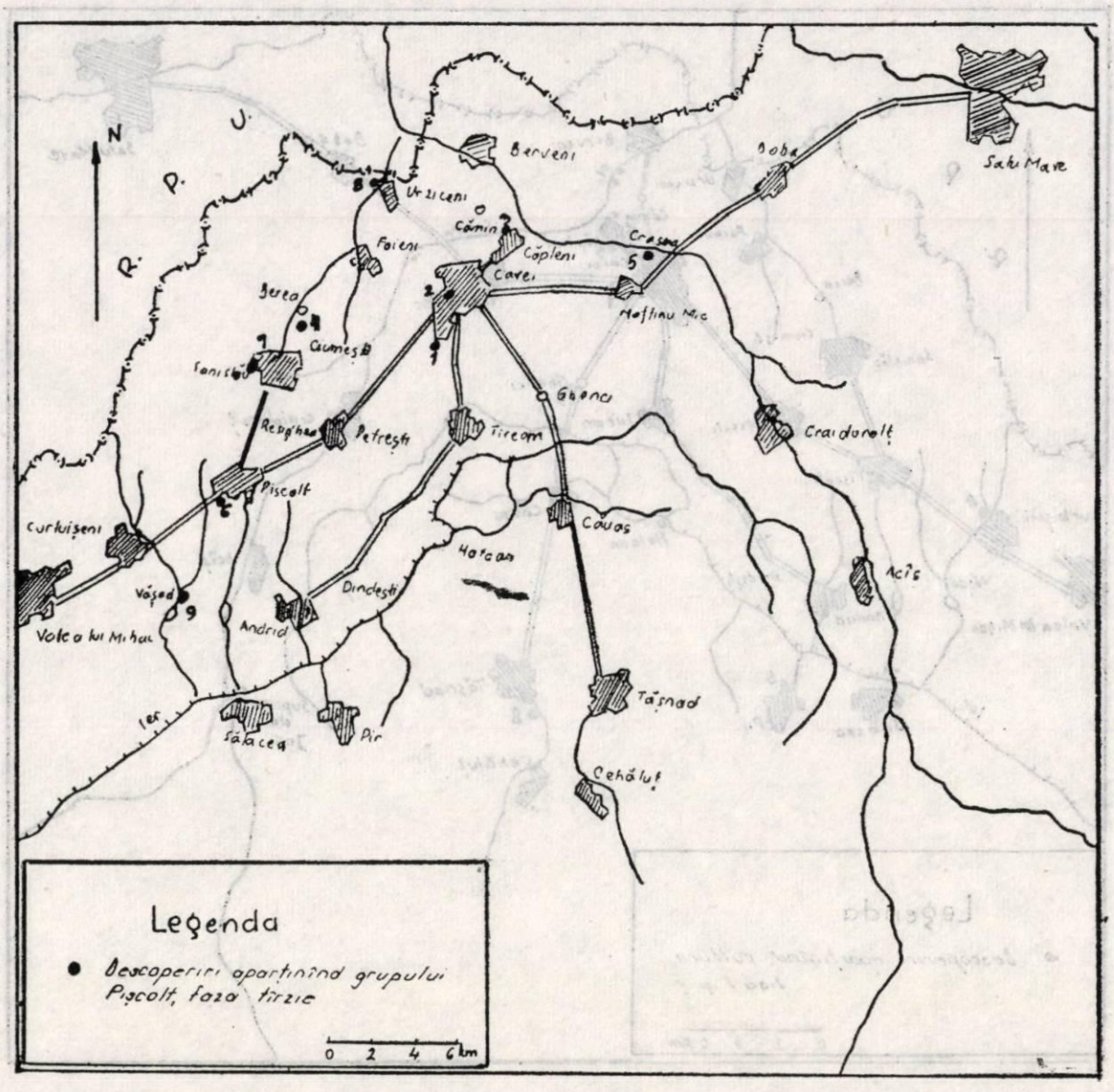

Fig. 29/1. Harta descoperirilor. Grupul Pişcolt, faza tîrzie.

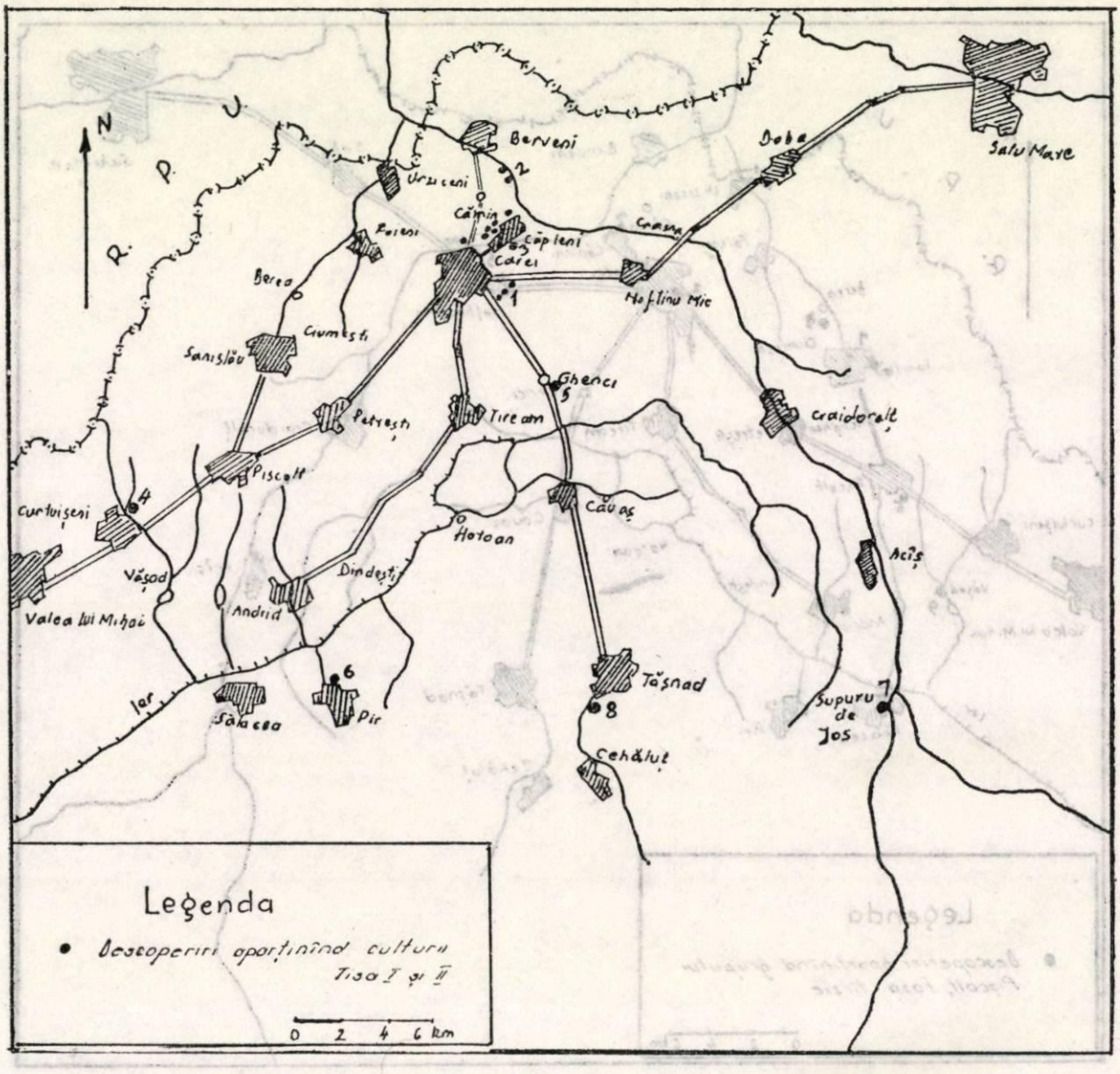

Fig. 30/1. Harta descoperirilor din neoliticul tîrziu. Cultura Tisa (I? şi II), „Grupul Cămin".

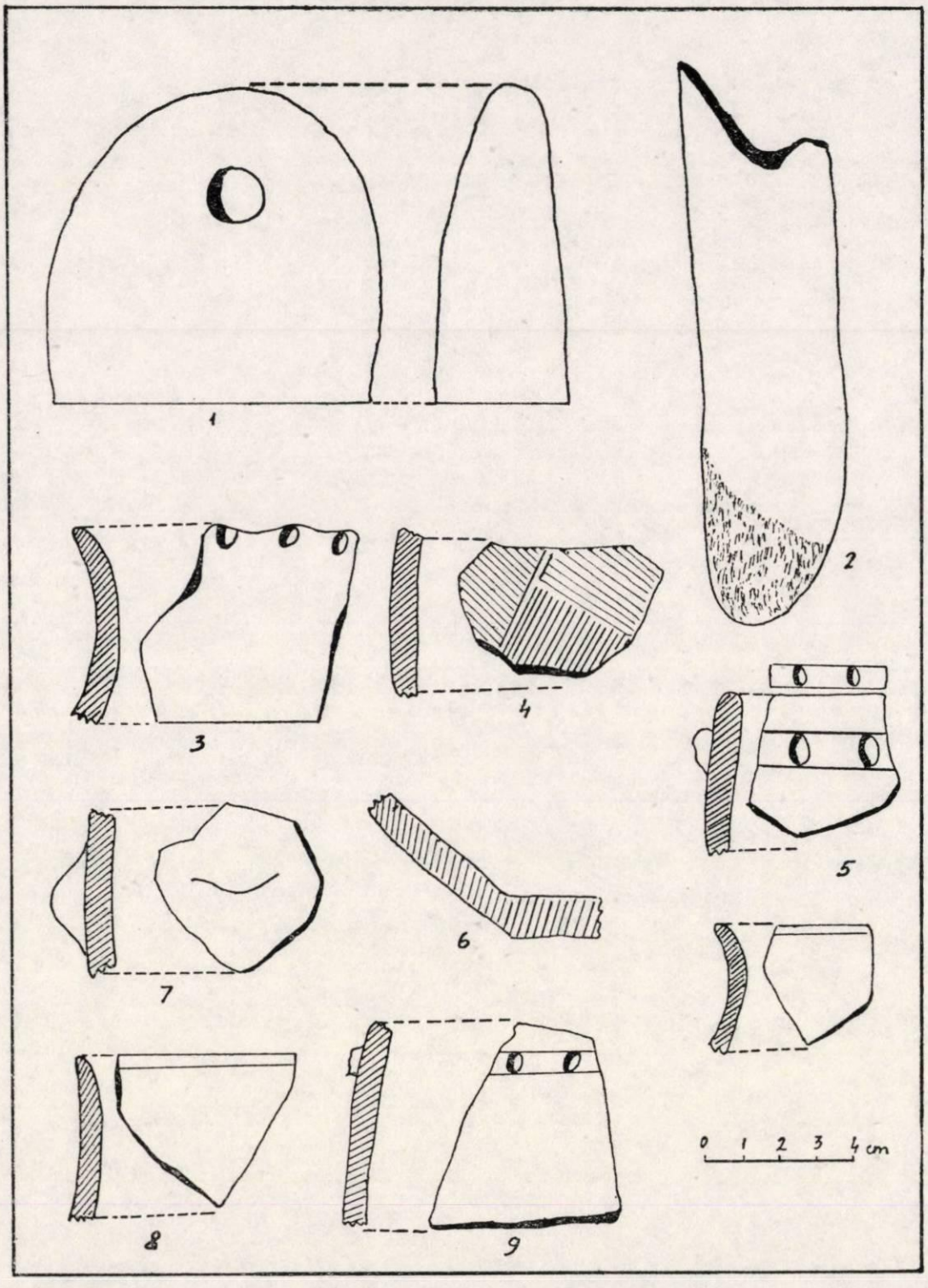

Fig. 31. Căpleni (A) „Canton CFR"; 2—9 — Carei „Drumul Căminului".

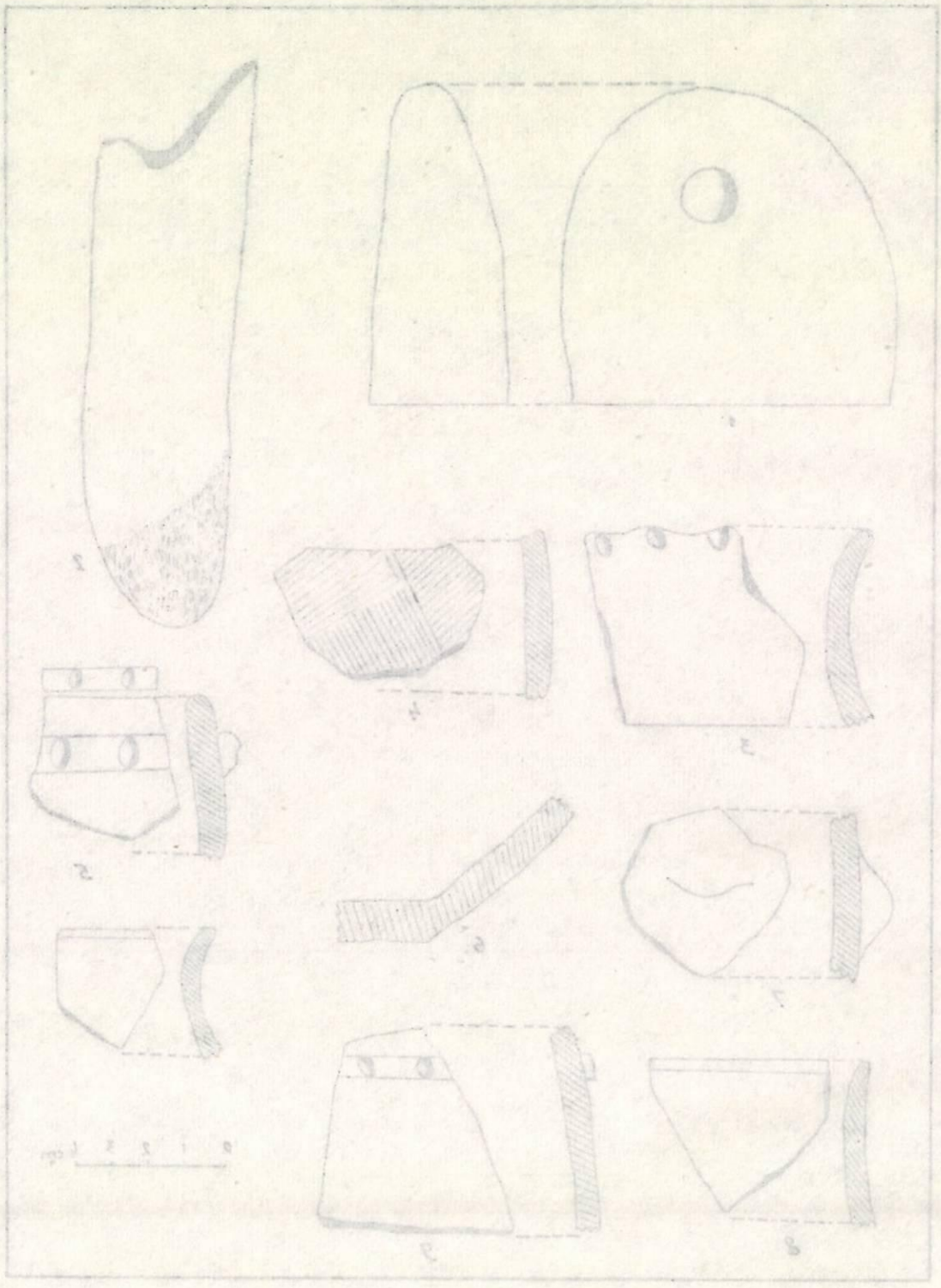

NOI DESCOPERIRI DIN PERIOADA DE TRANZIȚIE LA EPOCA BRONZULUI ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI*

NEȚA IERCOȘAN

Cercetările arheologice privind perioada de tranziție la epoca bronzului din nord-vestul României s-au îmbogățit în ultimii ani prin descoperirile de la Carei—Bobald II[1], Sanislău III[2], și Moftinu Mic. Dintre acestea prezentăm, în această comunicare, așezarea de la Moftinu Mic (jud. Satu Mare), punctul „Pescărie".

În toamna lui 1982, în hotarul localității amintite, într-o zonă delimitată de rîul Crasna și șoseaua și calea ferată Carei—Satu Mare, pe locul unei foste orezării, au început lucrări de îndiguire pentru o pescărie cu o suprafață de 120 ha. În exteriorul obiectivului a fost săpat un șanț adînc de 4 m și lat de 8 m, iar spre interior a fost ridicat un dig de 4 m înălțime și 12 m lățime. Digul s-a format atît din pămîntul excavat din șanț, cît și prin împingerea dinspre interior a unei cantități apreciabile de pămînt de pe o rază de 23—24 m.

În partea sud-vestică a pescăriei, șanțul și lucrările de înălțare a digului au intersectat o zonă mai ridicată, de formă alungită, cu orientare NE-SV și dimensiunile aproximative de 120×80 m, o insulă sau un grind din fosta Mlaștină Ecedea (desecată la sfîrșitul sec. al XIX-lea). Este foarte probabil ca forma și dimensiunile inițiale ale insulei să fi fost altele, dar lucrările de amenajare și folosință a orezăriei au modificat-o.

Cercetările de teren efectuate de Muzeul orășenesc Carei au pus în evidență, în acest sector, existența unei așezări din perioada de tranziție la epoca bronzului (Fig. 12/5—13), iar săpătura de salvare din 1982—83, organizată cu scopul de a stabili felul stațiunii, stratigrafia așezării, întocmirea unui plan de situație (Fig. 1/a, b) precum și salvarea materialului arheologic rezultat în urma lucrărilor sau amenințat de distrugere, au confirmat acest lucru[3]. Au fost identificate două gropi în profilul șanțului exterior, o vatră distrusă și o groapă în șanțul interior, aceasta din urmă fiind degajată în primul rînd. Săpătura, avînd caracter de salvare,

* Comunicare prezentată la sesiunea Muzeului județean de istorie și artă Zalău, decembrie 1984.

[1] N. Iercoșan, *Noi descoperiri arheologice la Carei*, în prezentul volum.

[2] Săpătură de salvare, 1980, material inedit, Muzeul orășenesc Carei, inv. 6.240—6.750.

[3] Colectivul de cercetare a fost format din: I. Németi și N. Iercoșan.

a urmărit cu prioritate cercetarea complexelor din interiorul digului, în zona ce urma să fie inundată de lacul pescăriei[4].

Groapa nr. 1/1982, aflată la o distanță de cca 100 m de mijlocul zonei mai înalte, s-a conturat bine în lutul galben, fiind puțin deranjată. Era o groapă săpată inițial la marginea zonei locuite, cu scopul de a obține lut pentru vase sau construcții, ulterior fiind astupată cu resturi menajere din așezare. Avea o formă neregulată, săpată în semicerc, cu dimensiuni variabile: adîncimea 0,40—0,75 m (față de nivelul deranjat), lungimea maximă de 5 m și lățimea maximă de 2,5 m. Conținea un bogat material arheologic constînd din: ceramică, bucăți de vatră fățuită, chirpici cu urme de pari și nuiele, deșeuri litice, cărbuni, cenușă, oase de animale și scoici. Cel mai bogat și semnificativ material îl constituie ceramica, deosebindu-se două categorii: cea uzuală, constînd din fragmente de vase mari de provizii, confecționate din pastă grosolană, unele cu urme de barbotinare și ceramica fină și semifină cu următoarele forme:

— cești mici, întregi și întregibile, de culoare brună-cenușie, cu toarta în bandă, supraînălțată, corp bombat, gît cilindric, gura dreaptă sau ușor răsfrîntă, avînd înălțimi ce variază între 49 și 60 mm și diametrul gurii între 40 și 55 mm. Unele prezintă o adîncitură la bază, pentru stabilitatea vasului, altele au două sau trei orificii mici sub gură, probabil pentru suspendare; majoritatea sînt fără decor, dar unele au o ornamentare simplă, constînd din linii incizate dispuse vertical, precum și incizii oblice, dispuse unghiular pe corpul vasului (inv. 6 001—6 012; Fig. 2/1—12);

— ceașcă cu toartă în bandă supraînălțată, cu baza bombată și gura largă, neornamentată (Fig. 3/2), alte fragmente de cești decorate cu motive canelate (Fig. 7/2, 4, 8), impresiuni semiovale și dreptunghiulare (Fig. 7/1—2, 8) precum și cu benzi de linii hașurate (Fig. 7/9);

— căuc de formă tronconică cu toartă îngroșată (Î=40 mm, D. max.=70 mm, Fig. 3/5);

— cană cu toarta în bandă, corp bombat, gît cilindric și înalt, gura evazată, avînd un bogat și expresiv decor format din două șiruri paralele de impresiuni semilunare dispuse orizontal la baza gîtului și linii incizate în formă de V ce constituie triunghiuri umplute cu linii oblice pe corpul vasului (Î=12,2 cm, D. gurii=7 cm, D. bazei=4 cm, inv. 6 028, Fig. 3/10. Alte fragmente de căni de acest tip au un șir de impresiuni circulare dispuse orizontal la baza gîtului sau pe umărul vasului, linii incizate orientate oblic pe corp, precum și impresiuni triunghiulare și semilunare pe marginea interioară (Fig. 6/3 și 7/5);

[4] Acest punct a fost codificat convențional: *Moftinu Mic, „Pescărie", A,* pentru evitarea unor confuzii, întrucît lucrările au afectat și o altă așezare datînd din neoliticul dezvoltat, unde de asemenea au fost intreprinse săpături de salvare și care se află în colțul NE al obiectivului, codificat: *Moftinu Mic, „Pescărie", B,* distanța între cele două fiind de 1 300 m. O primă semnalare pentru punctul B; Gh. Lazarovici, I. Németi, *Neoliticul dezvoltat în NV României, ActaMP.,* VII, 1983, p. 21—22 și 43, fig. 6/c.

— castroane și străchini, întregi și fragmentare, de diverse forme și variante. Cele neornamentate sînt joase, cu fundul drept, corpul rotunjit și marginea dreaptă (inv. 6026, Fig. 5/1, Î=8,5, D. bazei=8, D. gurii=15 cm), trasă spre interior și mult subțiată (inv. 6024, Fig. 5/2, Î=9, D. bazei=10, D. gurii=16 cm), sau de formă tronconică (inv. 6027, Fig. 3/3, Î=6,1, D. bazei=7, D. gurii=14 cm). Vasele decorate, de acest tip, au mai multe subvariante: joase ori înalte, cu buza dreaptă, evazată, trasă spre interior, cu profilul în forma literei T sau lobată. Ornamentarea se prezintă fie simplă și aerisită, fie bogată și expresivă și este realizată prin incizii (linii triunghiuri, hașuri) și impresiuni (circulare, semilunare, semiovale, triunghiulare ori dreptunghiulare), care combinate formează, în numeroase cazuri, registre, și metope pe corpul vaselor. În asociere cu aceste motive decorative se găsesc ornamentele în relief, organice, dar mai ales aplicate, constînd din proeminențe în formă de șa, butoni alungiți crestați sau alveolați, torți crestate, aplicații sub forma „boabelor de linte" etc. (Fig. 5/5—9; 6/1—2, 4—6; 7/11—14; 8/1—4; 9/8, 10, 13). Se remarcă un castron cu corpul rotunjit și marginea evazată, cu profilul în S prelung, decorat pe corp cu două șiruri de impresiuni semilunare dispuse orizontal și un buton în formă de șa (Î=10,3; D. bazei=7,5; D. gurii=14,2 cm, inv. 6023, Fig. 3/4) și o strachină cu fund drept, umăr rotunjit și marginea subțiată și trasă spre interior, avînd un bogat decor format dintr-un buton în formă de șa, două șiruri de impresiuni semilunare așezate orizontal sub marginea și benzi de linii oblice, dispuse unghiular pe corpul vasului, dublate pe ambele părți de impresiuni semilunare, ce formează șapte registre aproape simetrice (Î=6,5; D. bazei=5,5; D. gurii=17 cm, inv. 6025, Fig. 4/1);

— fragmente de oale de diferite mărimi, decorate cu linii incizate, simple sau în benzi, dispuse oblic ori în forma „ramurilor de brad" și cu butoni alungiți, aplicați vertical sub marginea vaselor (Fig. 5/4; 7/3, 11; 8/3, 5—6, 8; 9/1—5, 7—8);

— fragmente de buze de ulcioare decorate cu linii verticale incizate și cu „boabe de linte" (Fig. 9/6, 9);

— linguri ovale cu coada scurtă, de diferite mărimi (Fig. 4/2—7).

În groapa nr. 1 au mai fost găsite și două găuritoare din os (Fig. 4/8—9) precum și deșeuri de cremene, silex și obsidian.

Pentru stabilirea stratigrafiei așezării au fost trasate patru secțiuni orientate N-S: S 1/1982, cu dimensiunile de 26 m lungime și 1,5 m lățime, în zona deranjată de lucrări, cu scopul de a surprinde complexe închise. În această porțiune stratul de cultură a fost deranjat în întregime și nu au apărut complexe arheologice, doar puține fragmente ceramice asemănătoare celor prezentate (Fig. 10/1—4), fragmente litice, chirpici, oase de animale și scoici.

S 2/1982 (Fig. 1/b), avînd dimensiunile de 20×1,5 m, la o distanță de 2 m de S 1 și paralelă cu aceasta, într-o zonă unde deranjările erau neesențiale. S-a constatat existența unui singur nivel de locuire, stratul de cultură gros de 30—40 cm găsindu-se imediat sub solul vegetal. Acesta

conținea fragmente ceramice provenind de la vase mari, decorate cu brîuri alveolare dispuse vertical pe corpul bombat al vasului, fragmente de străchini și castroane decorate cu incizii triunghiulare și rotunde, linii oblice incizate simple și în rețea și butoni alungiți crestați, fragmente de căniță cu toartă supraînălțată, lame de obsidian (Fig. 10/5—13), chirpici, un fragment de vatră cu gardină, un șlefuitor și un zdrobitor din piatră, fragmentare, numeroase oase de animale și scoici.

În S 2 au fost surprinse următoarele complexe:

— *vatra nr. 1*, aflată la 2 m distanță de capătul sudic al secțiunii, avea o formă rectangulară și dimensiunile de 80×70 cm și se găsea sub stratul vegetal și deasupra stratului de cultură. Era pardosită cu fragmentele unui vas mare de tip amforă, cu corpul bombat și torți laterale, decorat pe umăr cu o bandă formată din trei șiruri de brîuri crestate aplicate, iar pe corp cu benzi de linii hașurate, paralele, în rețea care alternează cu spații libere (Fig. 11/8), precum și alte fragmente ceramice decorate cu linii oblice incizate, impresiuni semilunare și circulare, brîuri alveolate (Fig. 11/2—7) și o rîșniță de piatră (Fig. 11/9).

Tot în vatră a fost găsit, în poziție oblică, un obiect de lut, întreg, avînd probabil o destinație cultică. Are o formă piramidală și o culoare brună, arderea suplimentară din vatră dîndu-i o culoare roșiatică-cărămizie. Baza obiectului are formă rectangulară și se sprijină pe patru proeminențe realizate prin arcuirea celor patru fețe ale corpului. Are gîtul scurt, aproape circular și capătul rectangular cu marginile drepte. Sub margine prezintă două preforații cu diametrul de 7 mm, probabil pentru a putea fi suspendat. Pe corp obiectul are un decor realizat din linii incizate, dispuse oblic, care se întretaie formînd două șiruri de motive rombice ce se continuă aproape identic pe fiecare față a corpului piramidal (Î=7,9 cm; D. bazei=6,8×5,8 cm; D. gurii=3,1×2,7 cm; inv. 6.181; Fig. 11/1).

Menționăm lîngă această vatră două fragmente ceramice neolitice, provenind dintr-un vas globular, ajunse probabil incidental aici din așezarea neolitică aflată la 1,3 km distanță (vezi nota 4), întrucît în tot cursul săpăturilor nu a mai apărut nici un material neolitic. Tot în S 2 a apărut și un mormînt Lt. B 2 de tip celtic, fără însă a i se contura groapa, avînd ca inventar trei vase lucrate la roată, un cuțit de fier cu mîner de os și ofrandă de carne, care a străpuns stratul de cultură deranjîndu-l[5].

În continuare a fost degajată *groapa nr. 2* (Fig. 1/c) care se contura bine în profilul secțiunii. Avea o formă regulată și se adîncea treptat în lutul galben; dimensiuni: lățime 1,30 m, adîncime 1,40 m. Conținea puține fragmente ceramice, oase de animale, cenușă și chirpici (Fig. 12/1—4). A fost remarcată aici pe o bucată de chirpici, imprimarea per-

[5] Materialele Latène vor fi publicate de I. Németi.

fectă a unei frunze de fag (Fagus sylvatica), din flora mediului natural, contemporană așezării[6].

Lîngă groapa nr. 2, spre capătul nordic al secțiunii au fost surprinse resturile unei locuințe de suprafață, de formă dreptunghiulară cu dimensiunile aproximative de 3,20×2,10 m, care era deranjată de lucrări. Avea o vatră deschisă în partea nordică, cu dimensiunile de 60×50 cm. Au fost găsite puține fragmente ceramice, oase de animale, cenușă, cărbune și mult chirpici de la pereții locuinței, cu urme de pari și nuiele.

În anul 1983 săpătura de salvare a continuat, fiind trasată secțiunea S 3, paralelă cu primele două, la 2 m distanță, cu dimensiunile de 20×1,5 m. Stratigrafia se prezintă identic cu cea din S 2, stratul de cultură conținînd multe fragmente ceramice, lame de obsidian și cremene (Fig. 13/1—10), un zdrobitor și o rîșniță de piatră fragmentare, oase de animale și scoici. Au fost surprinse următoarele complexe: *vatra nr. 2,* găsită la capătul sudic al secțiunii, avea formă rectangulară și dimensiunile de 80×60 cm, sub lipitura căreia se aflau numeroase fragmente ceramice provenind, îndeosebi, de la vase mari; *vatra nr. 3,* spre mijlocul secțiunii, de formă ovală cu dimensiunile de 70×60 cm, fățuită care conținea, de asemenea, fragmente de vase, precum și un alt mormînt Latène. Spre capătul nordic: *groapa nr. 3,* care se contura bine în lutul galben și în profilul secțiunii, avea o formă conică și dimensiunile mici 80 cm lățime și 70 cm adîncime, de la partea superioară a stratului de cultură). Avea pereții arși în grosime de 10—12 cm și nu conținea nici un fel de material arheologic, doar puțină cenușă și arsură, avînd destinație, probabilă, de recipient; *groapa nr. 4,* deranjată parțial de lucrări, de formă ovală, dimensiunile: 1,40 m lățime și 1,10 m adîncime care conținea puține fragmente ceramice, oase de animale, cenușă și cărbuni. (Fig. 13/11—15) precum și un complex deranjat de lucrări, locuință de suprafață?, cu mult chirpici și urme de arsură.

La capătul celor trei secțiuni, cu orientare spre groapa nr. 1 de la marginea locuirii, a mai fost trasată o secțiune de 20×1,5 m, în zona deranjată, în care însă nu au apărut complexe.

Făcînd o succintă analiză a materialului arheologic, în special a ceramicii, provenind din așezarea de la Moftinu Mic, prin elementele sale caracteristice: pastă, forme, tipuri, variante și decor, se poate conchide că locuirea menționată datează din perioada de tranziție la epoca bronzului și aparține culturii Baden, cultură destul de bine cunoscută și documentată în nord-vestul României prin descoperirile de la: Oradea, Biharea, Cubulcut, Sălacea, Vășad, Voievozi, Valea lui Mihai[7], Fegernic[8] (jud. Bihor), Dindești, Carei, Viișoara, Berea, Ciumești, Sanislău, Foieni, Cehăluț, Unimăt și mai ales Pișcolt[9] (jud. Satu Mare).

[6] Determinările paleontologice au fost efectuate de colegul Carol Karácsonyi, muzeograf la secția de științele naturii a Muzeului orășenesc Carei.

[7] P. Roman, I. Németi, *Cultura Baden în România,* 1978, p. 12—14, pl. 1.

[8] D. Ignat, *ActaMP.*, V, 1981, p. 121—129.

[9] P. Roman, I. Németi, *op. cit.*, p. 14—18, Pl. 1.

Nu insistăm asupra formelor și a decorului ceramicii specifice acestei culturi, ele fiind bine cunoscute și avînd analogii perfecte într-o serie de descoperiri amintite, ci mai ales asupra deosebirilor, asemănărilor, a elementelor comune și a celor singulare, care dau o particularitate pronunțată materialului arheologic de la Moftinu Mic; aceasta în scopul încercării unei periodizări interne mai nuanțate a așezării.

În primul rînd semnalăm prezența a numeroase elemente Coțofeni timpurii, atît în forme cît și decor. Unele dintre acestea sînt caracteristice și pentru cultura Baden, dar sînt și elemente care reflectă o perfectă combinare, uneori pe același vas sau fragment ceramic, de elemente Baden și Coțofeni.

Cestile mici cu toarta în bandă supraînălțată, cu corp bombat și gît cilindric sînt specifice ambelor culturi (în așezarea de la Moftinu Mic se găsesc în număr foarte mare: 12 întregi și întregibile și 27 fragmentare, numai în groapa nr. 1), dar prezența umbo-urilor și a decorației incizate pe corp le întîlnim izolat numai la: Oradea—Salca „Cărămidărie", Sălacea, Pișcolt și Unimăt[10], iar perforațiile sub margine constituie o particularitate. Căucele, tipul If pentru Baden, respectiv IIIc3 pentru Coțofeni, sînt tipice ambelor culturi[11], iar lingurile cu coada scurtă sînt specifice culturii Coțofeni[12].

Străchinile și castroanele, cu toate variantele și subvariantele lor au analogii în ambele culturi, dar semnalăm faptul că lipsesc strachinile cu două despărțituri, cu marginea trasă spre interior (tipul IIIa, cu ambele variante) cu apucătoare cu capete discoidale[13], în întreg lotul de materiale prezentat, se află un singur fragment de ornament în formă de disc. Remarcăm la acest tip ceramic și lipsa picturii, caracteristică ambelor culturi, mai ales în fazele tîrzii[14]. Tot aici semnalăm prezența izolată a unui tip de castron cu corpul rotunjit și profilul în S prelung care are buza lobată, decorat în stil Coțofeni, dar la care nu cunoaștem analogii.

Semnalăm și prezența obiectului de lut de formă piramidală cu decor caracteristic ambelor culturi, dar la care nu cunoaștem analogii[15], și a cărui prezență în lipitura unei vetre și utilitate n-o putem bănui, ne îndreptățește să presupunem că este vorba despre un obiect de cult.

Făcînd o comparație între materialele de la Moftinu Mic, „Pescărie", A, și cele cunoscute, concluzionăm că cele mai multe analogii le găsim la: Oradea—Salca „Cărămidărie" și „Ghețărie", Ciumești III, Berea I a—b, Cehăluț și Unimăt—„Dîlboci"[16]. Faptul că materialul este unitar ne permite să afirmăm că așezarea de la Moftinu Mic datează din perioada mijlocie a culturii Baden (B—C), sincronă cu sfîrșitul fazei I (I c)

[10] *Ibidem*, Pl. 25/2; 28/7—7; 41/3; 48/8; 49/9, 15; 61/1.
[11] *Ibidem*, p. 28, Pl. 33/4; P. Roman, *Cultura Coțofeni*, 1976, p. 20, pl. 17/11.
[12] P. Roman, *op. cit.*, p. 30, Pl. 52/10, 14; Z. Kalmar, *ActaMP*, VII, 1983, p. 65.
[13] P. Roman, I. Németi, *op. cit.*, p. 29, Pl. 33/3; 38/4; 40/1.
[14] *Ibidem*, p. 30; P. Roman, *op. cit.*, Pl. 48/15—22 și 49/2—11.
[15] Informații: P. Roman, I. Németi.
[16] P. Roman, I. Németi, *op. cit.*, p. 25—27; 33—36.

a culturii Coțofeni, formînd o etapă distinctă, ulterioară celor mai vechi descoperiri Baden din nord-vestul țării noastre (Ciumești IV b, Berea XIII și Vășad)[17], și anterioară celor de la Sălacea și Carei—Bobald[18], avînd un pronunțat specific local, fapt remarcat și la Unimăt[19].

Prezența masivă a elementelor Coțofeni în așezarea de la Moftinu Mic, spre deosebire de cele contemporane amintite, ar putea fi explicată prin legăturile și contactul triburilor Baden de-a lungul unor căi naturale, cum ar fi și valea Crasnei[20], fără însă a se putea delimita care din materiale constituie importuri și care sînt locale, deoarece materialele Coțofeni timpurii din zonele de contact spre Transilvania sînt destul de sărace și puțin cercetate[21].

În concluzie, se poate afirma că locuirea de la Moftinu Mic, „Pescărie", face parte din tipul așezărilor deschise, nefortificate, așezate pe terenuri joase, mlăștinoase, cu locuințe de suprafață și vetre deschise, avînd o singură fază, cu un nivel de locuire destul de consistent. Stratigrafia indică o locuire relativ îndelungată și stabilă. Economia comunității era bazată pe creșterea animalelor (bovide, equide, suide, avidae), vînătoare (cervide, carnivore-lup?), pescuit (scoici-Unio pictorum) și cultivarea plantelor.

[17] *Ibidem*, p. 41—45.
[18] *Ibidem*, p. 43.
[19] *Ibidem*, p. 33—34; S. Dumitrașcu, *SatuMareStCom.*, I, 1969, p. 41—46.
[20] P. Roman, I. Németi, *op. cit.*, p. 49—53.
[21] Z. Kalmar, *op. cit.*, p. 65—67.

NOUVEAUX DÉCOUVERTES DE PERIODE DE TRANZITION À L'ÂGE DU BRONZE DANS NORD-OUEST DE LA ROUMANIE

(Résumé)

L'article présente l'établissement de Moftinu Mic, „Pescărie", A, (dép. de Satu Mare) investiguée par fouilles archéologiques pendant les années 1982—1983.

On a fait des recherches sur 2 habitats, 4 fosses ménagères et 3 àtres. Les matériaux archéologiques: la céramique, les outils en pierre, en silex, en obsidienne (moulin à bras, lames) et en os (alênes) et les données stratigraphiques assurent la datation du établissement de Moftinu Mic dans la periode de transition a l'âge du bronze, civilization Baden (B—C) — Coțofeni (I c).

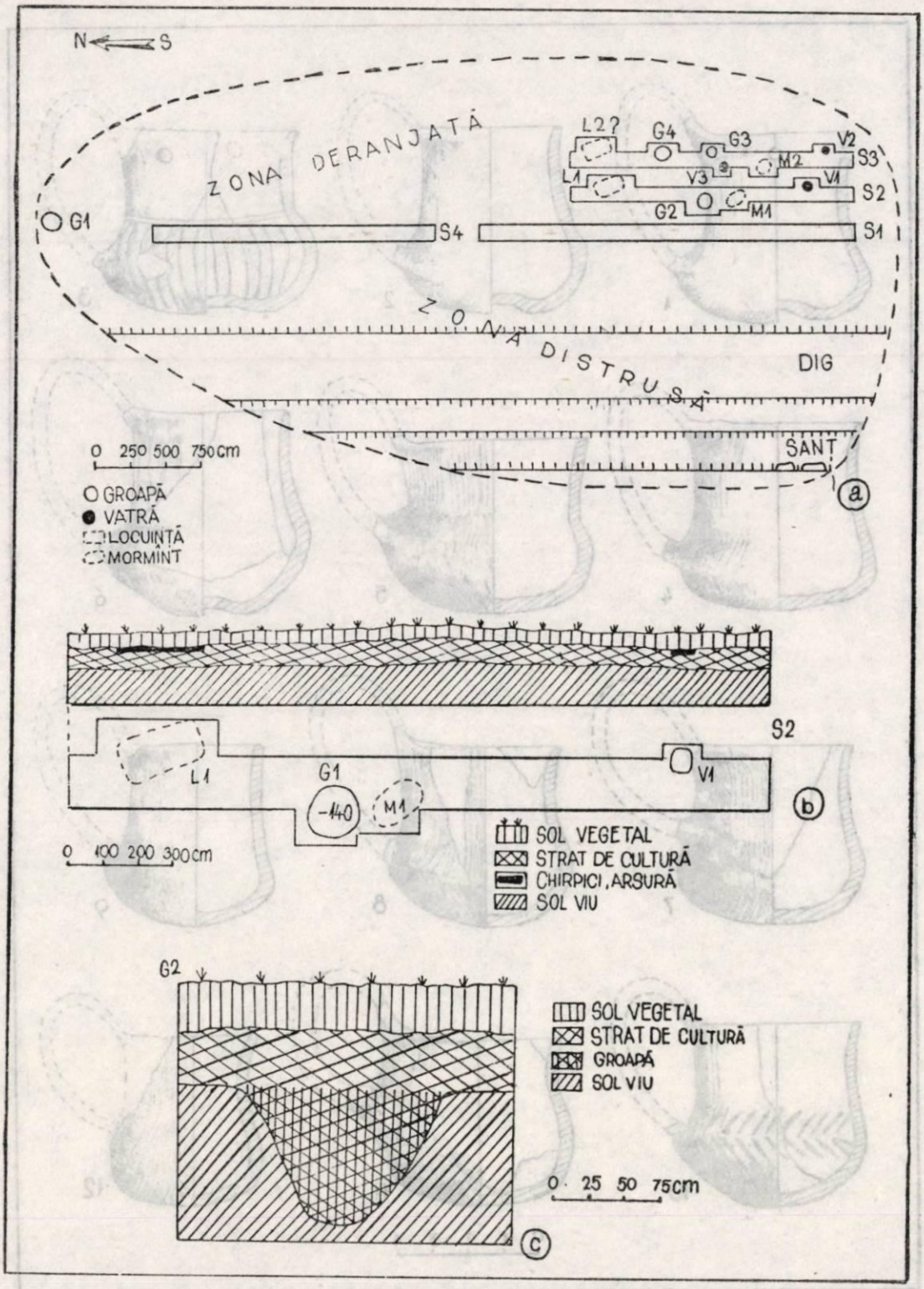

Fig. 1. Moftinu Mic — „Pescărie", A, a — Plan de situație; b — S 2/1982; c — groapa nr. 2/1982.

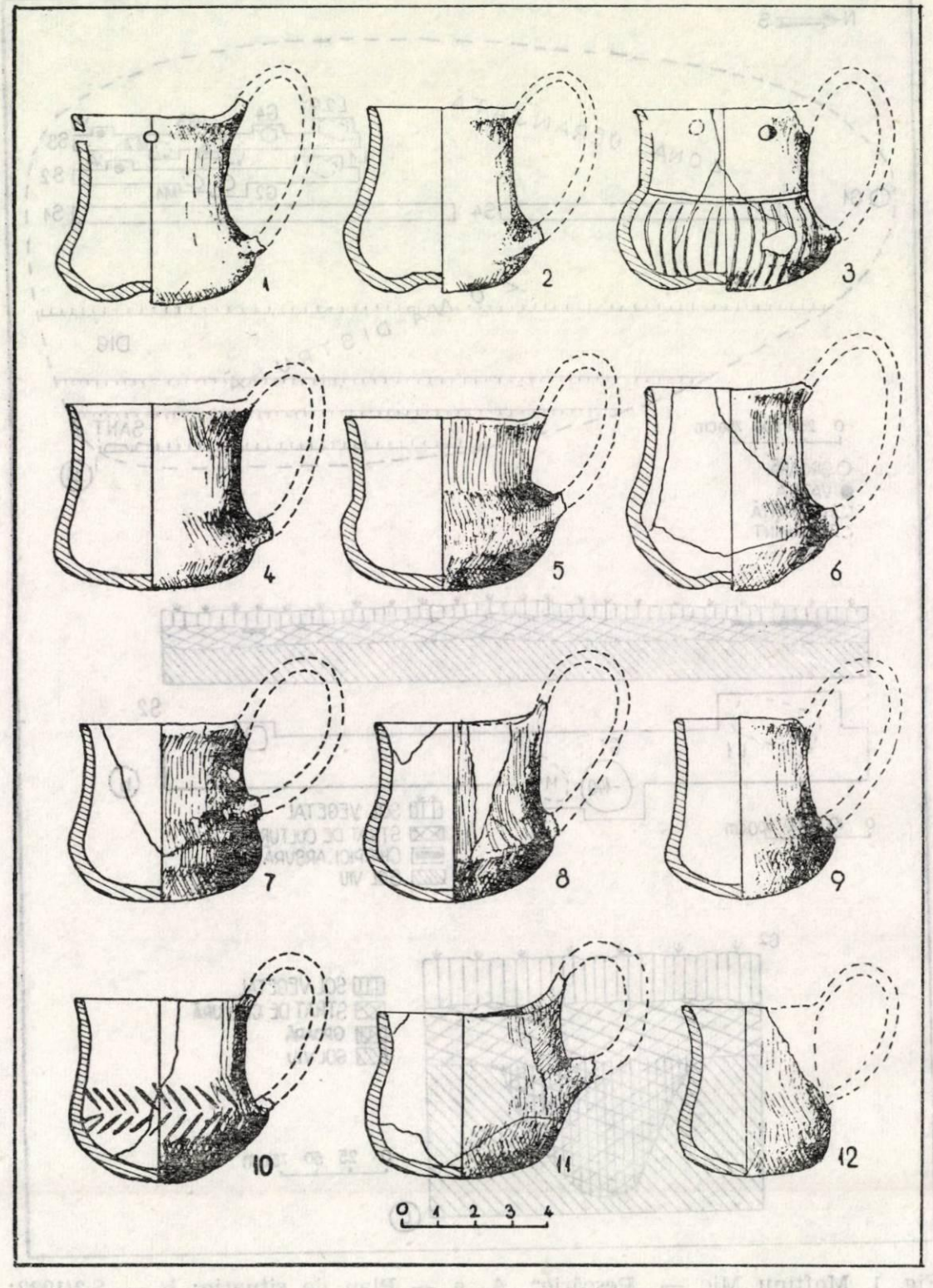

Fig. 2. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—12, groapa nr. 1/1982.

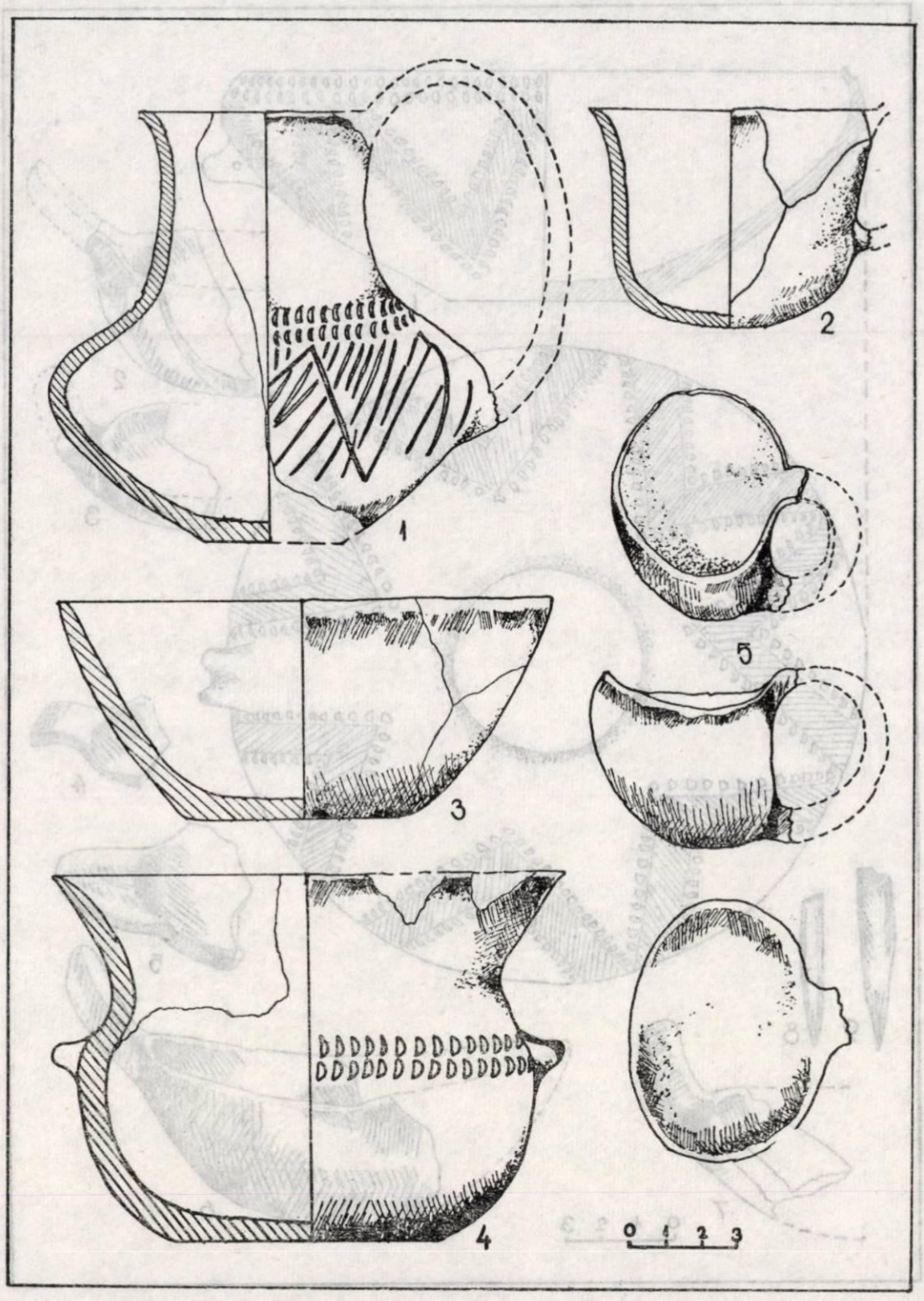

Fig. 3. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—5, groapa nr. 1/1982.

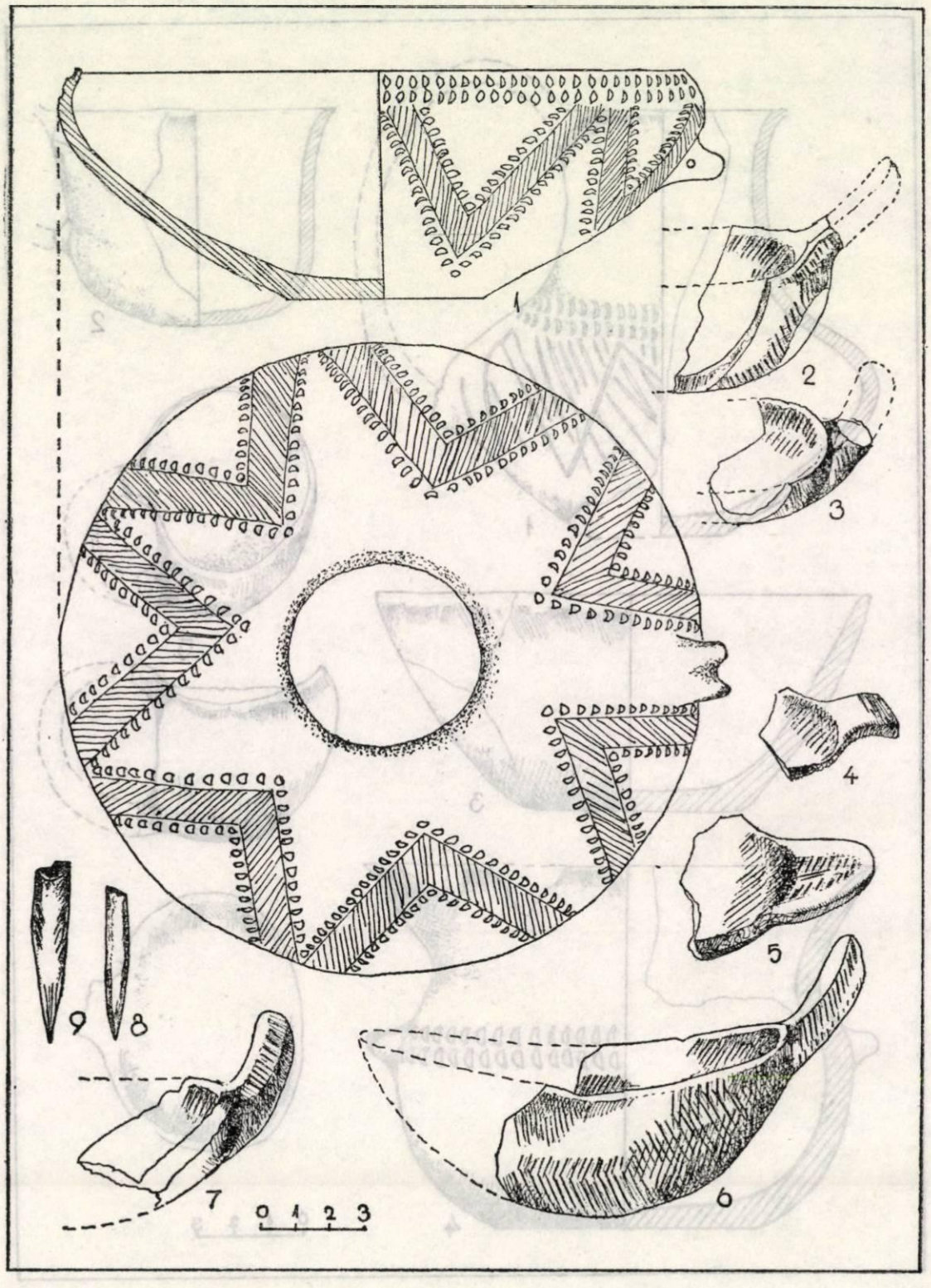

Fig. 4. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—9, groapa nr. 1/1982.

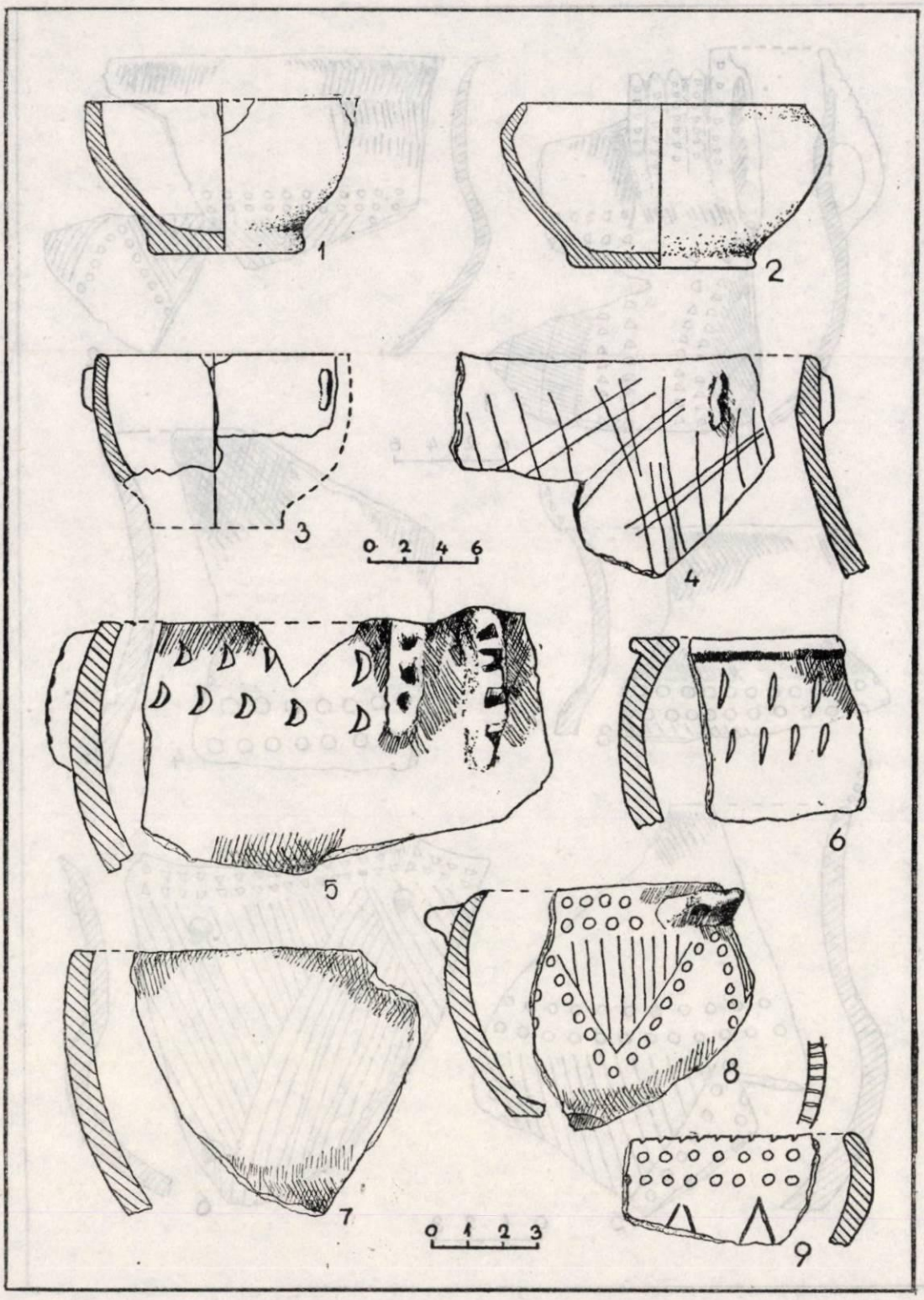

Fig. 5. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—9, groapa nr. 1/1982.

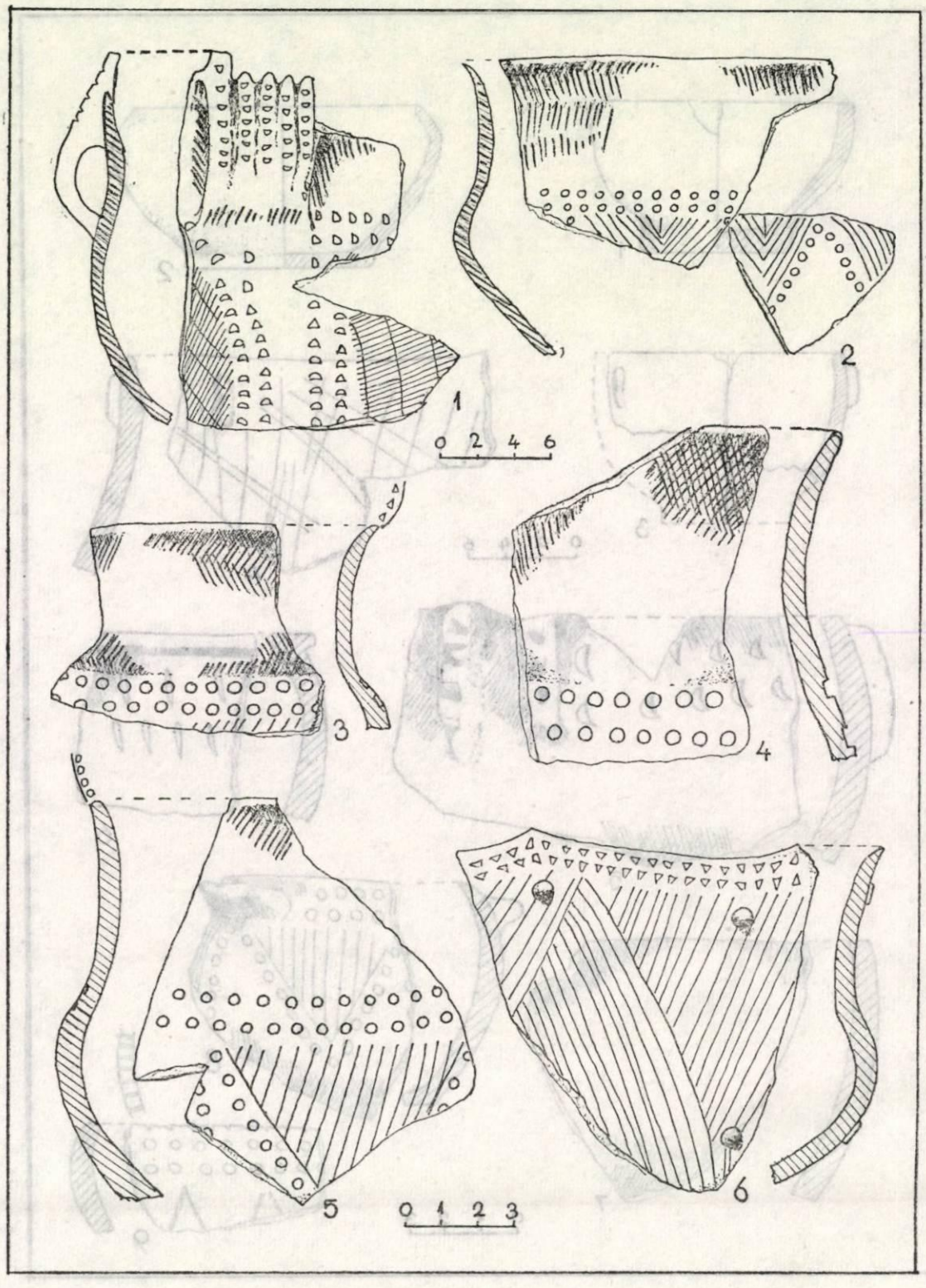

Fig. 6. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—6, groapa nr. 1/1982.

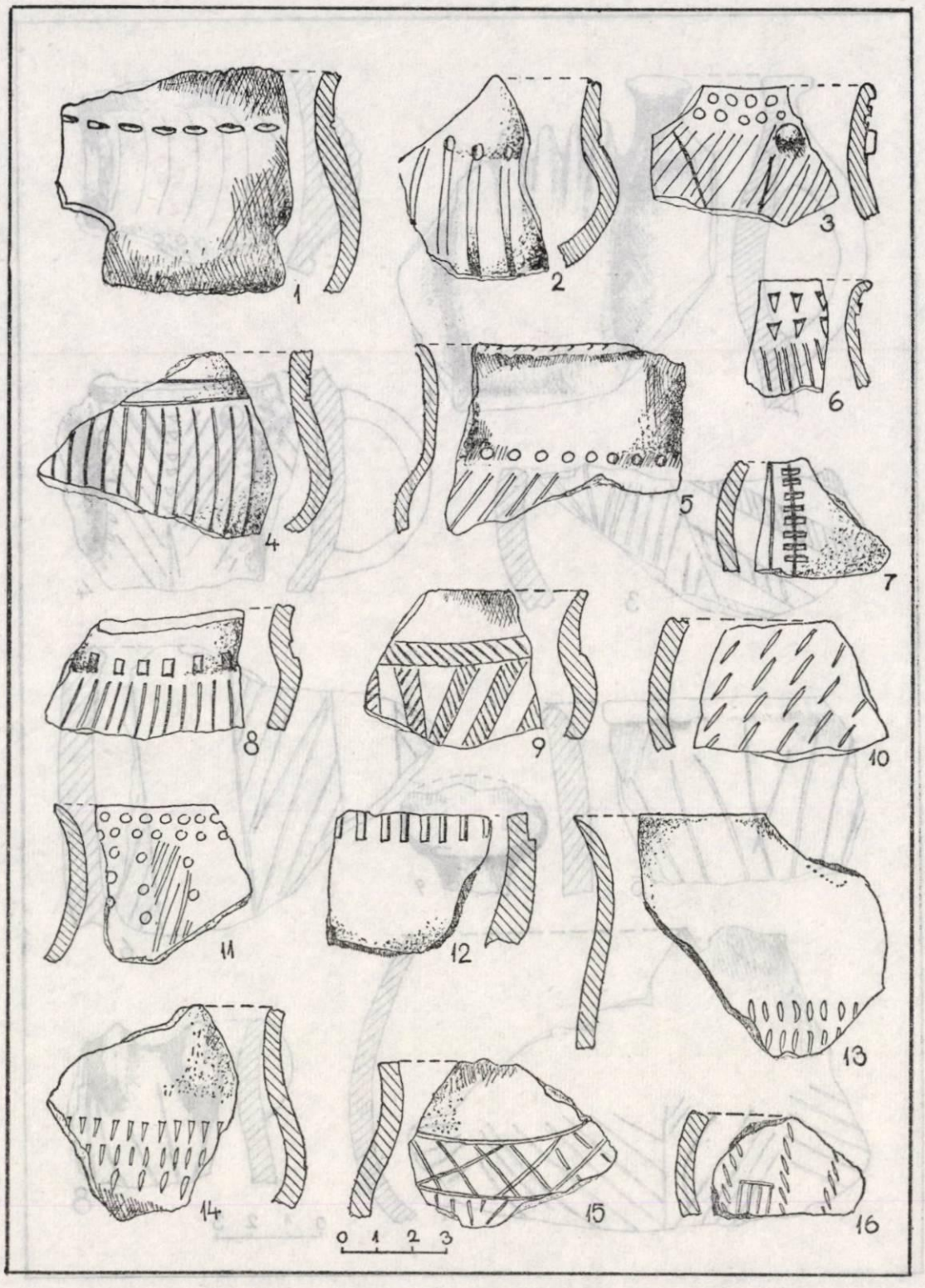

Fig. 7. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—16, groapa nr. 1/1982.

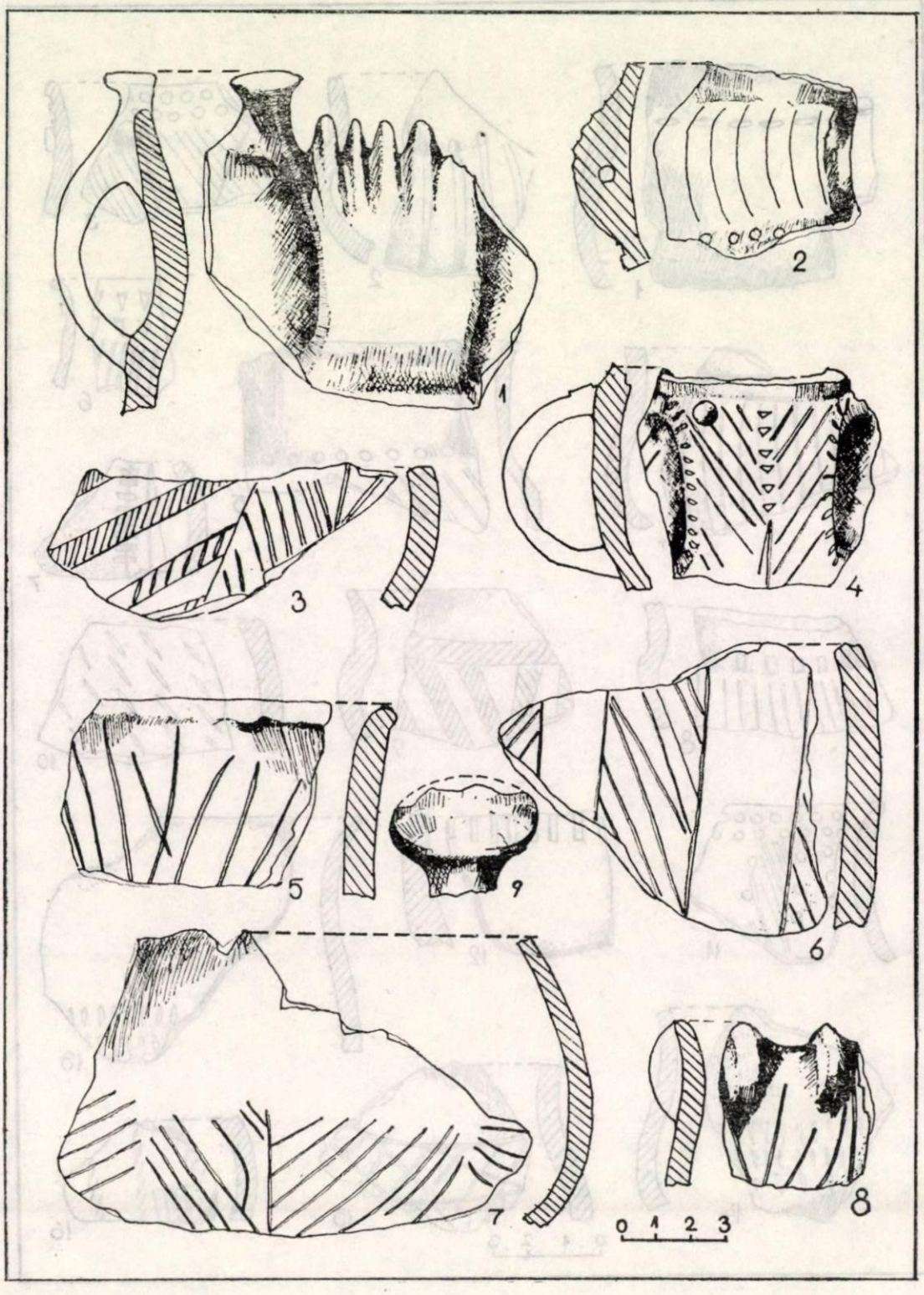

Fig. 8. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—8, groapa nr. 1/1982.

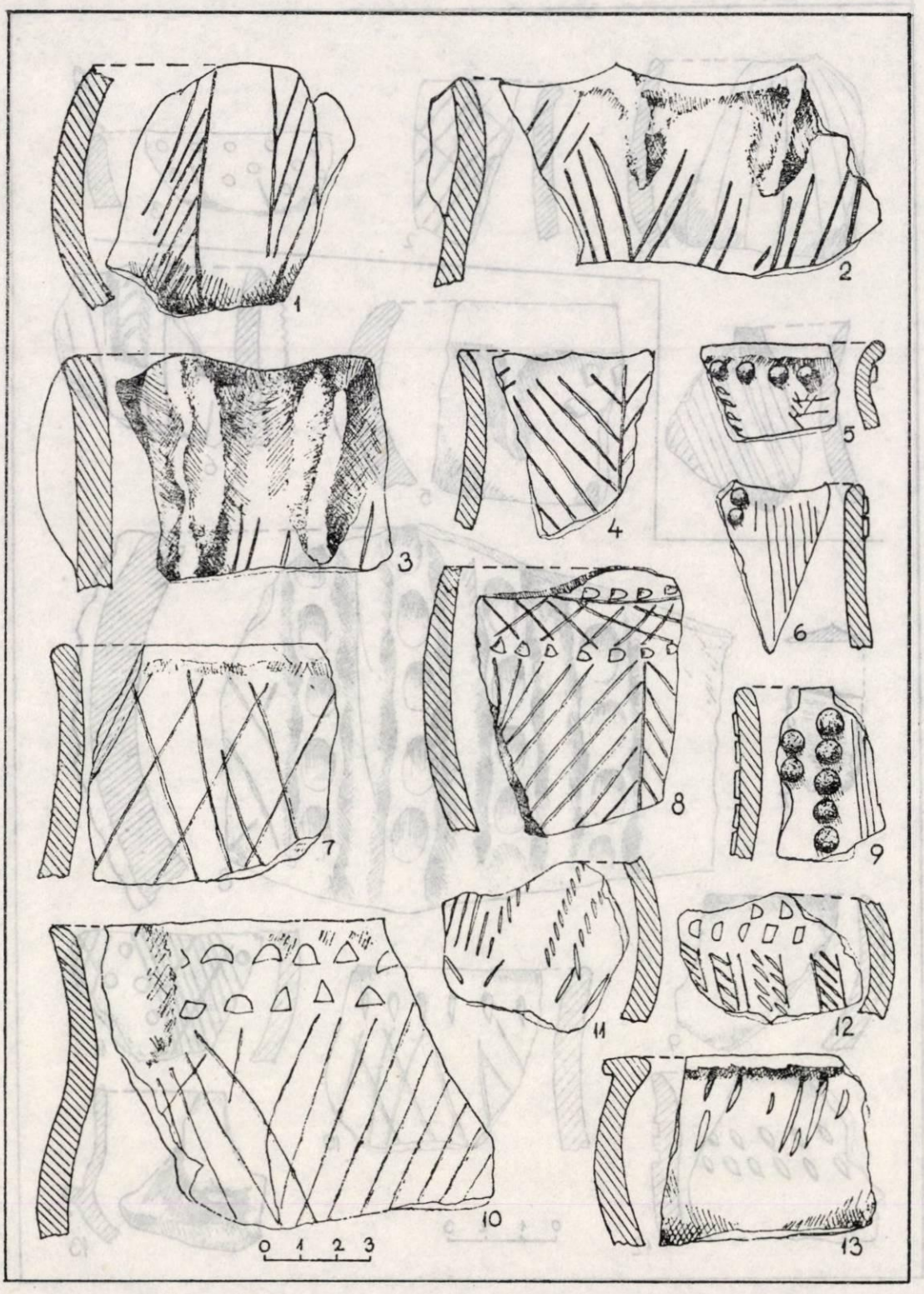

Fig. 9. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—13, groapa nr. 1/1982.

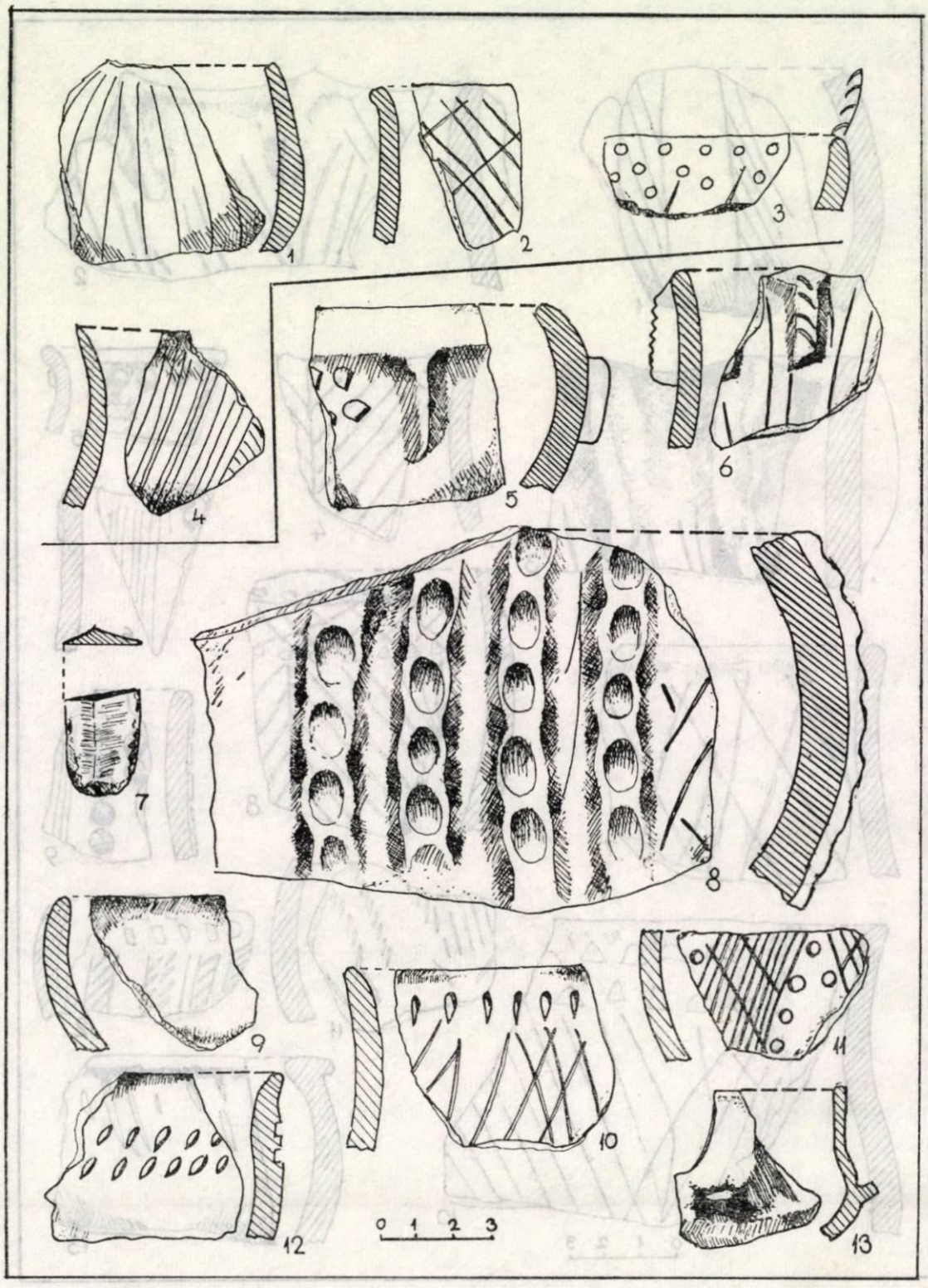

Fig. 10. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—4 S 1/1982 — strat de cultură; 5—13 S 2/1982 — strat de cultură.

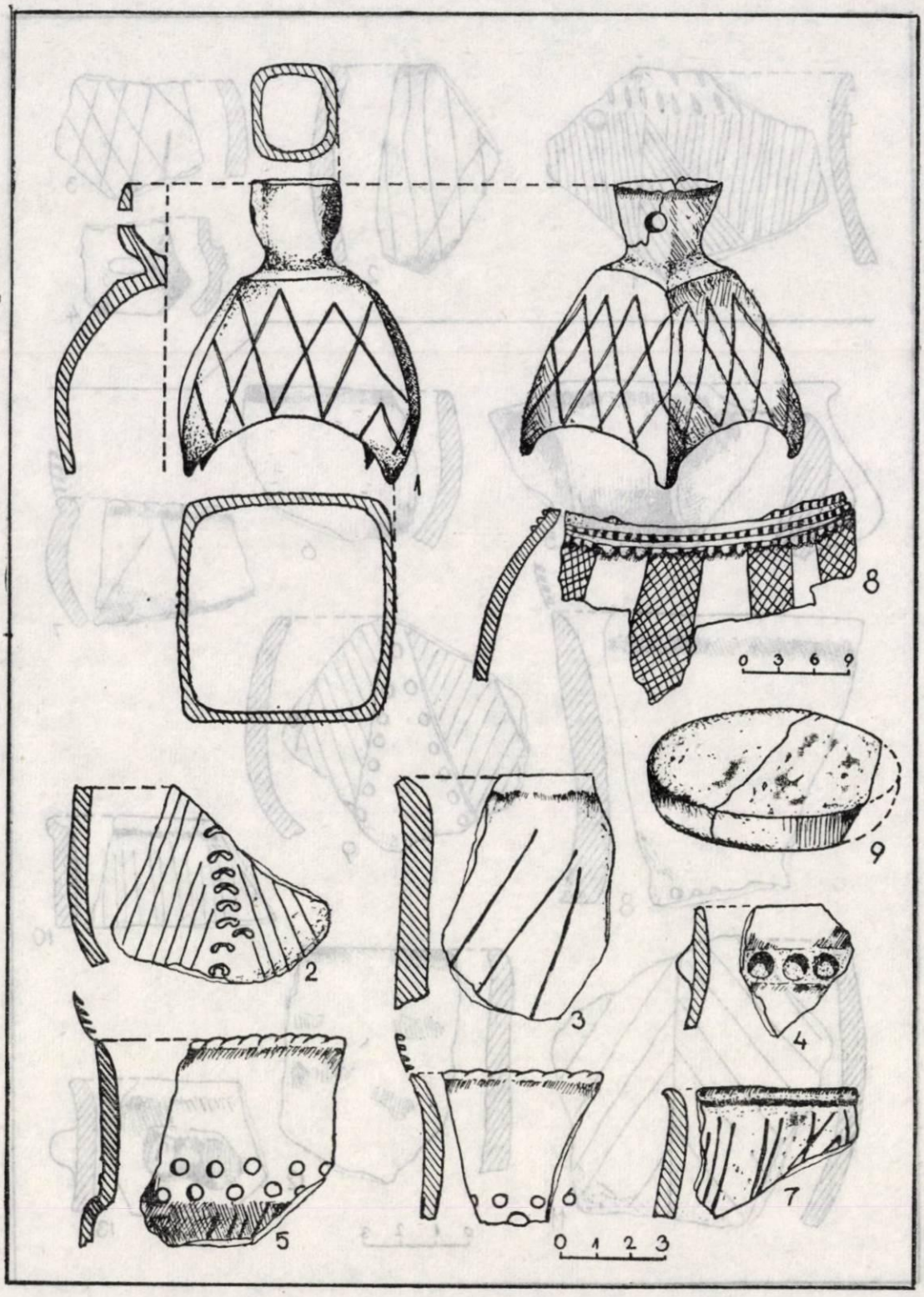

Fig. 11. Moftinu Mic — „Pescărie", A, S 2/1982 — 1—8 vatra nr. 1.

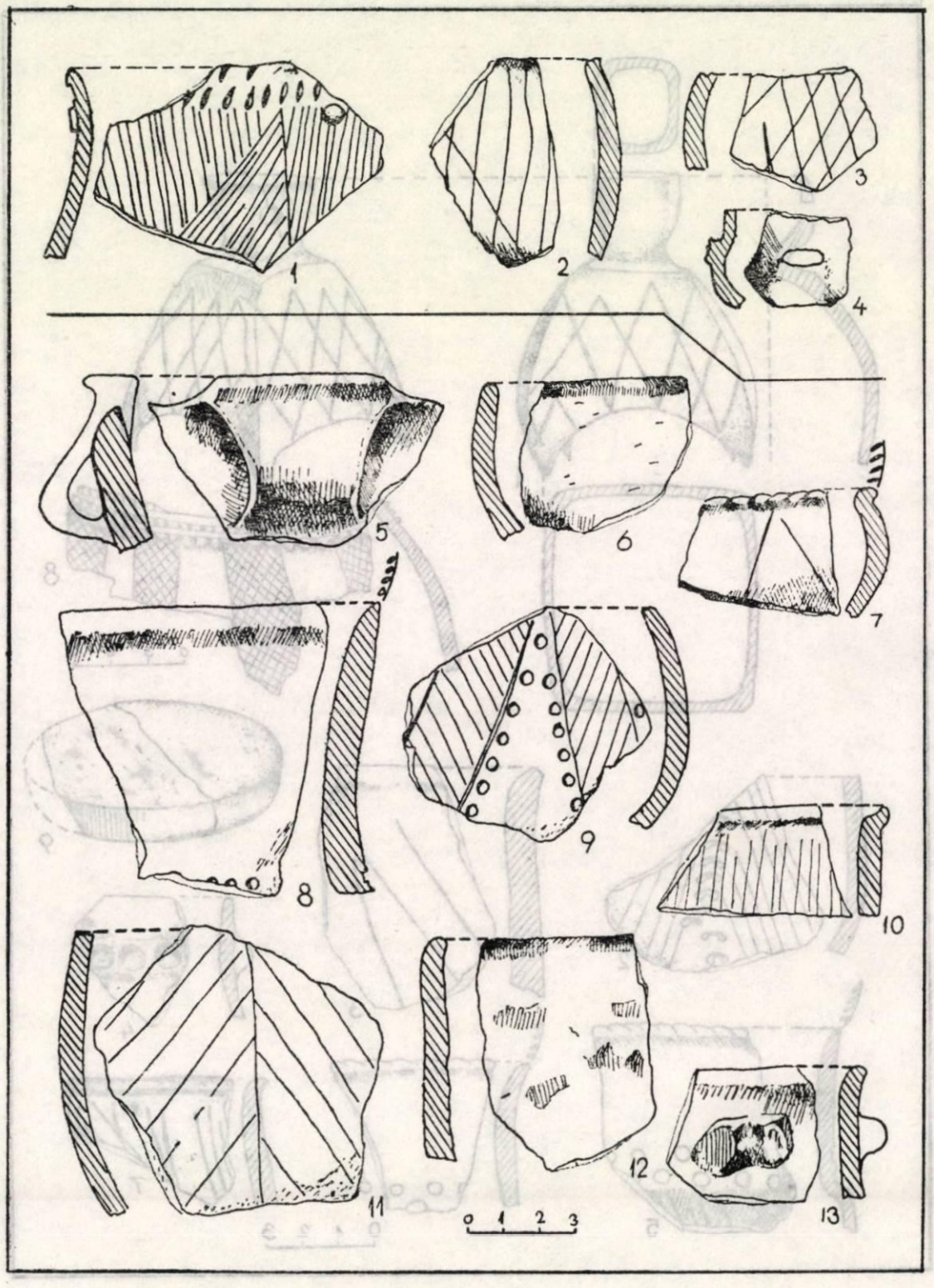

Fig. 12. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—4 S 2/1982, groapa nr. 2; 5—13 cercetări de teren.

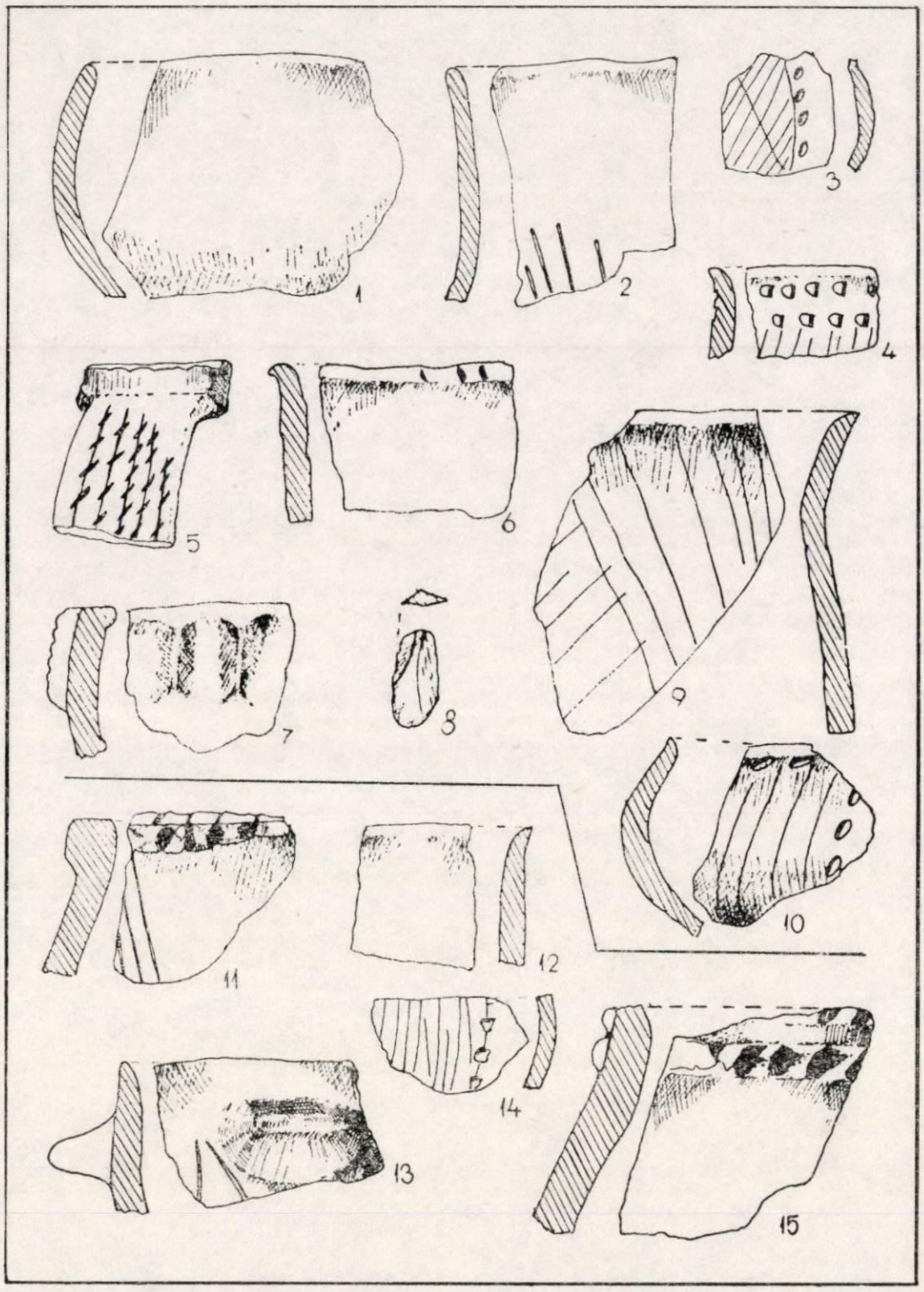

Fig. 13. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—10, S 3/1983, strat de cultură, 11—15, S 3/1983, groapa nr. 4.

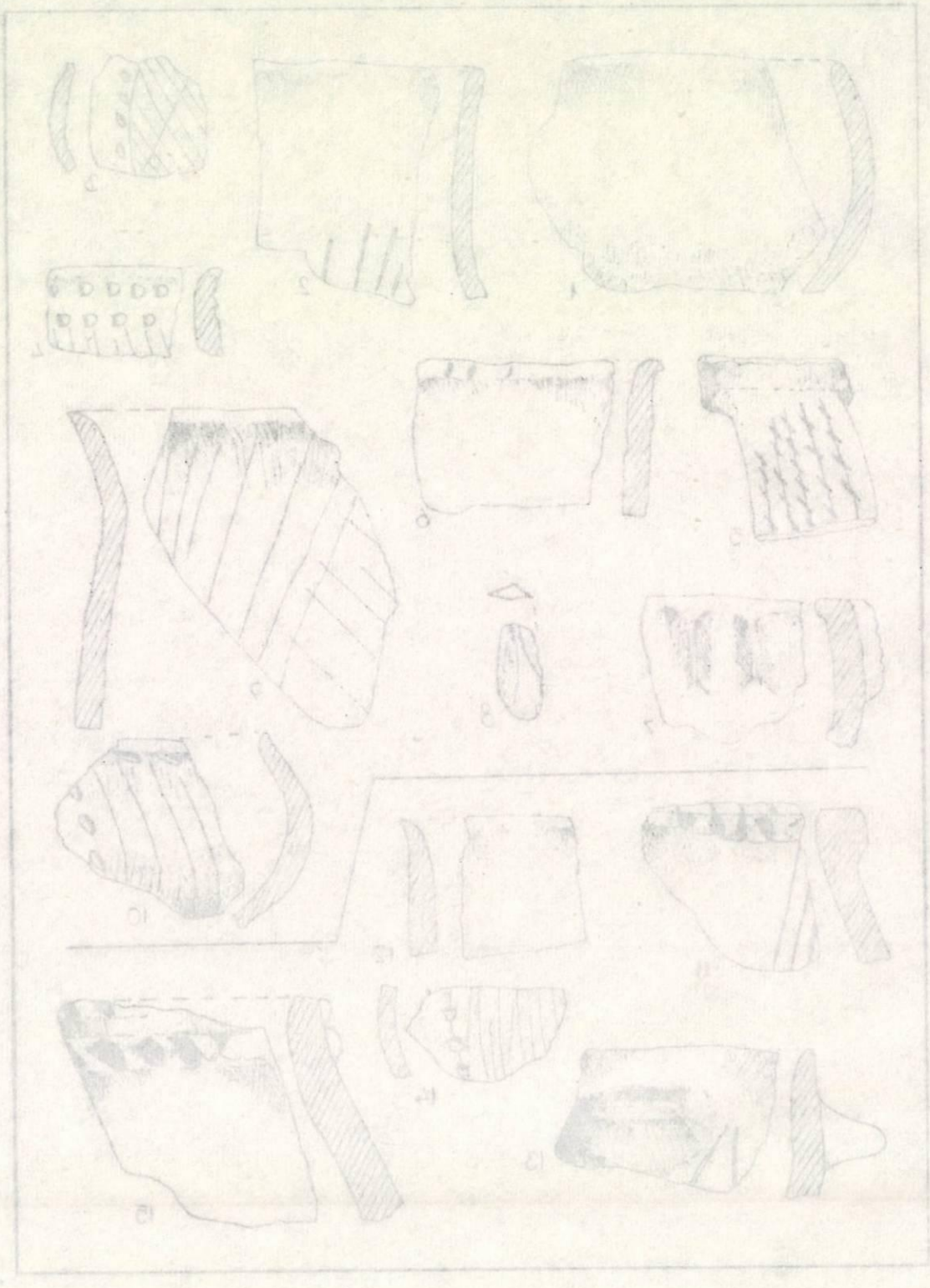

NOI DESCOPERIRI DACICE DIN JUDEȚUL SATU MARE

GH. LAZIN — ANETA CIONCA

În materialul de față prezentăm în ordinea alfabetică a localităților cîteva descoperiri dacice mai recente, care vin să complecteze pe cele semnalate în literatura de specialitate[1]. Aceste vestigii au fost descoperite în perimetrul actualelor localități; Acîș, Apa, Ady-Endre, Dumbrava și Ghenci. Materialul arheologic pe care îl semnalăm aici provine din cercetări efectuate pe teren; excepție îl constituie așezarea de la Acîș, unde au început și continuă cercetări arheologice sistematice[2].

1) **Acîș** (com. Acîș)

Începînd cu anul 1982, în partea de hotar a localității denumită „Rîtul lui Maitini", zonă situată la 1,5 km spre sud de moara din Acîș, pe malul stîng al rîului Crasna, au fost efectuate cercetări arheologice sistematice. Pînă acum au fost trasate un număr de unsprezece secțiuni, surprinzîndu-se urme de locuire din trei epoci distincte, care se înscriu cronologic astfel: A) sec. I î.e.n.—I e.n.; B) sec. II (a doua jumătate) — III e.n.; C) sec. XIII—XIV[3].

Ceramica din cadrul așezării dacice, aparține celor două categorii binecunoscute: lucrată cu mîna și la roată. Ceramica modelată cu mîna cuprinde și ea două categorii, în funcție de pasta din care este confecționată; în prima categorie am încadrat vasele din pastă grosieră care conține în afară de nisip și pietricele, mai rar și cioburi pisate. Vasele lucrate cu mîna, aparținînd celei de a doua categorii, sînt confecționate

---

[1] Pentru descoperirile dacice din sec. III î.e.n.—I e.n., în județul Satu Mare, vezi Gh. Lazin, în *SatuMareStCom*, V—VI, 1981—1983, p. 69—82, pl. XXI—XXV, cu bibliografia mai veche sau mai nouă.

[2] Pentru materialele descoperite la Ady Endre și Ghenci, deținem informații de la I. Németi (Carei); pentru Dumbrava de la N. Iercoșan (Carei); pentru Apa (N. Pop — Apa). Tuturor le aducem mulțumiri pentru amabilitate. Cercetările la Acîș au fost efectuate de Gh. Lazin.

[3] Menționăm că pe aceeași parte a rîului Crasna, mal stîng, la 1 km spre nord de podul de peste rîu, care permite accesul spre localitatea Dobra, au mai fost descoperite materiale arheologice care indică aici o așezare databilă în sec. III—II î.e.n.; vezi Gh. Lazin, în *SatuMareStCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 69—70. În materialul de față ne oprim sumar asupra materialelor descoperite, urmînd ca după finalizarea cercetărilor, acestea să fie publicate detaliat.

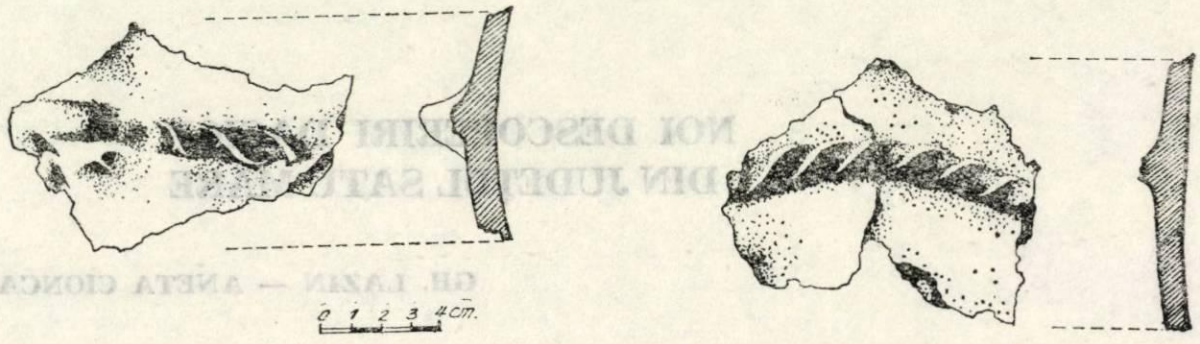

Fig. 1. Acîș — ceramică modelată cu mîna.

dintr-o pastă mai fină, ca degresat este folosit nisipul. Coloritul ceramicii modelate cu mîna este într-o gamă de nuanțe variată: cărămizie, gălbuie, brun-negricios, brun-roșcată, cenușie. Arderea este în general bună, însă nu și uniformă, de unde și culoarea deosebită a diferitelor părți a aceluiași vas.

Ca forme de vase specifice ceramicii lucrate cu mîna sînt prezente: vasele borcan, ceștile, fructierele, oalele de diferite mărimi, printre ele se remarcă un vas miniatură și o cană cu o singură toartă. Ornamentația ceramicii modelate cu mîna este destul de variată: proeminențe de dife-

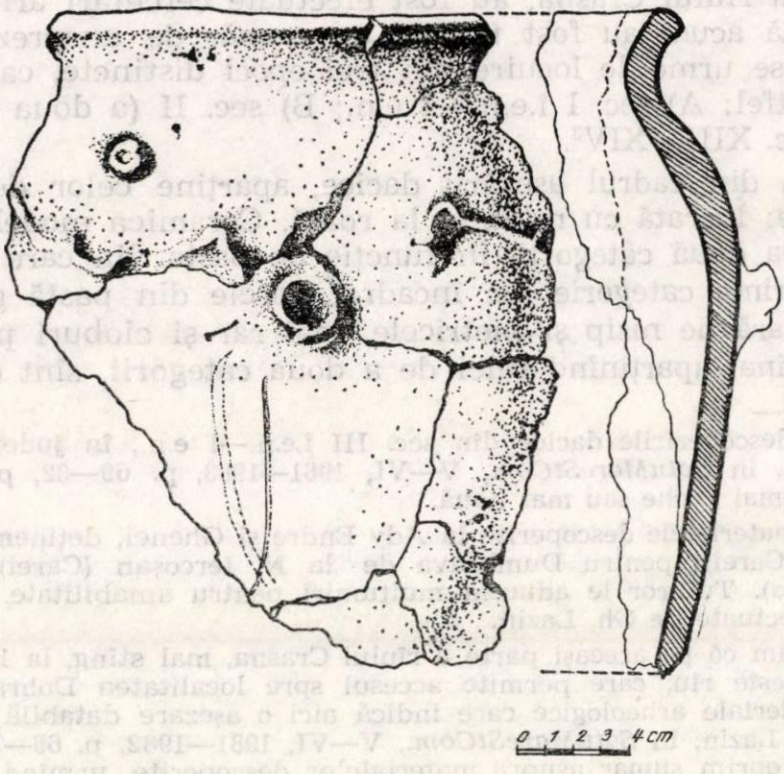

Fig. 2. Acîș — vas de tip borcan.

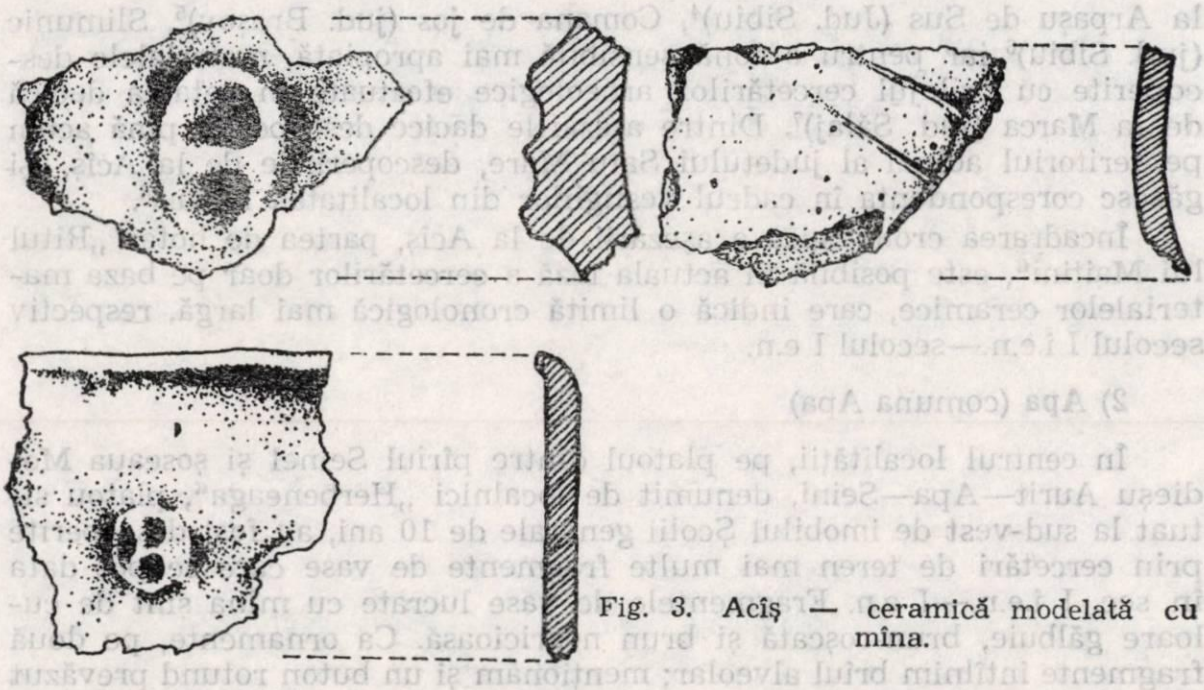

Fig. 3. Acîș — ceramică modelată cu mîna.

rite forme, brîuri, alveole; pe același vas se găsesc și tipuri de ornamente combinate, mai ales butoni și brîuri. Butoni sînt modelați din pasta vaselor și nu lipiți, au o formă rotundă, ei sînt simpli sau cu alveole, pe două fragmente de vase apar proeminențe — butoni de formă ovală cu două alveole, iar pe un alt fragment, apare o proeminență — buton, cvasiconică, puțin detașată de vas și îndreptată spre partea superioară. Motivele realizate din linii incizate, simple apar pe un singur fragment de vas, dispuse oblic.

Ceramica modelată la roată este cantitativ redusă față de cea lucrată cu mîna, pasta acestei specii este fină, cu puține impurități în pastă, arderea ei este uniformă. Culoarea vaselor este cenușie, cărămizie, galben-roșcată. Formele de vase (nici un exemplar, întreg sau intregibil), aparțin următoarelor tipuri: vase cu buza evazată și pereți arcuiți, chiupuri, fructiere. Menționăm că printre fragmentele de vase modelate cu roata se află și cîteva grafitate.

În afara materialului ceramic, semnalăm prezența unei rîșnițe rotative întregi, partea superioară, lucrată dintr-o rocă locală (gresie), precum și a trei prîsnele de formă bitronconică, cu orificiu median, a unui cățel de vatră de forma unui trunchi de piramidă, prevăzut cu o gaură transversală.

Materialele descoperite la Acîș, „Rîtul lui Maitini", își au analogii în ceea ce privește forma, ornamentația, tehnica de execuție în cadrul așezărilor și cetăților dacice din interiorul sau exteriorul arcului Carpaților. Analogii care merg pînă la identitate le oferă așezărilor dacice de

la Arpașu de Sus (Jud. Sibiu)[4], Comana de jos (jud. Brașov)[5], Slimunic (jud. Sibiu)[6] iar pentru o zonă sensibilă mai apropiată, materialele descoperite cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Marca (jud. Sălaj)[7]. Dintre așezările dacice descoperite pînă acum pe teritoriul actual al județului Satu Mare, descoperirile de la Acîș, își găsesc corespondența în cadrul vestigiilor din localitatea Lazuri[8].

Încadrarea cronologică a așezării de la Acîș, partea de hotar „Rîtul lui Maitini", este posibilă în actuala fază a cercetărilor doar pe baza materialelor ceramice, care indică o limită cronologică mai largă, respectiv secolul I î.e.n.—secolul I e.n.

2) **Apa** (comuna Apa)

În centrul localității, pe platoul dintre pîrîul Seinel și șoseaua Mediașu Aurit—Apa—Seini, denumit de localnici „Herbeneaga", platou situat la sud-vest de imobilul Școlii generale de 10 ani, au fost descoperite prin cercetări de teren mai multe fragmente de vase care se pot data în sec. I î.e.n.—I e.n. Fragmentele de vase lucrate cu mîna sînt de culoare gălbuie, brun-roșcată și brun negricioasă. Ca ornamente, pe două fragmente întîlnim brîul alveolar; menționăm și un buton rotund prevăzut cu o singură alveolă, și care a fost lipit de corpul vasului. Dintre vasele modelate la roată, remarcăm două fragmente, unul cu grafit în pastă de culoare negricioasă, iar celălalt de culoare gălbuie, din pastă fină, precum și un fund de vas, drept, care probabil aparținea unei străchini[9].

3) **Ady Endre** (comuna Căuaș)

În colecțiile Muzeului Orășenesc din Carei[10], se păstrează cîteva fragmente de vase, descoperite la 3—3 km spre sud—sud-est, de Ady Endre spre localitatea Eriu Sîncrai. Ceramica aparține epocii bronzului, epocii Latène și sec. II—III e.n. Fragmentele de vase de tip Latène sînt

[4] M. Macrea și I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Apașu de Sus*, Editura Academiei, București, 1976, p. 38—68.

[5] I. Glodariu—Fl. Costea—I. Ciupea, *Comana de Jos. Așezările de epocă dacică și prefeudală*, Cluj-Napoca, 1980, p. 48—53.

[6] Ioan Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic. Contribuții la continuitatea dacilor în Dacia romană*, Editura Academiei, București, 1981, p. 33—42.

[7] S. Dumitrașcu, V. Lucăcel, *Cetatea dacică de la Marca (jud. Sălaj)*, Muzeul de Istorie și Artă Zalău, Cluj-Napoca, 1974. Pentru zona de vest a României, a se vedea și S. Dumitrașcu, *Așezări fortificate și cetăți dacice din partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia*, II, 1972, p. 12—148; Idem, *Stadiul cercetărilor privind civilizația dacică din nord-vestul României*, în *SatuMareStCom*, V—VI, 1981—1982, p. 60—62. Ion Horațiu Crișan, *Ziridava*, Editura Comitetul de Cultură și Educație Socialistă a Județului Arad, Cluj-Napoca, 1978.

[8] Gh. Lazin, în *SatuMareStCom*, V—VI, 1981—1982, p. 74—75.

[9] Cercetări de teren Gh. Lazin și prof. N. Pop (Școala generală de 10 ani, Apa). Materialele se află expuse în cadrul colțului muzeistic al școlii.

[10] Muzeul Orășenesc Carei, inv. 2151—2152 (toate fragmentele mai multe la număr), de tip Latène sînt înregistrate la aceste două poziții. Informații I. Németi — Carei.

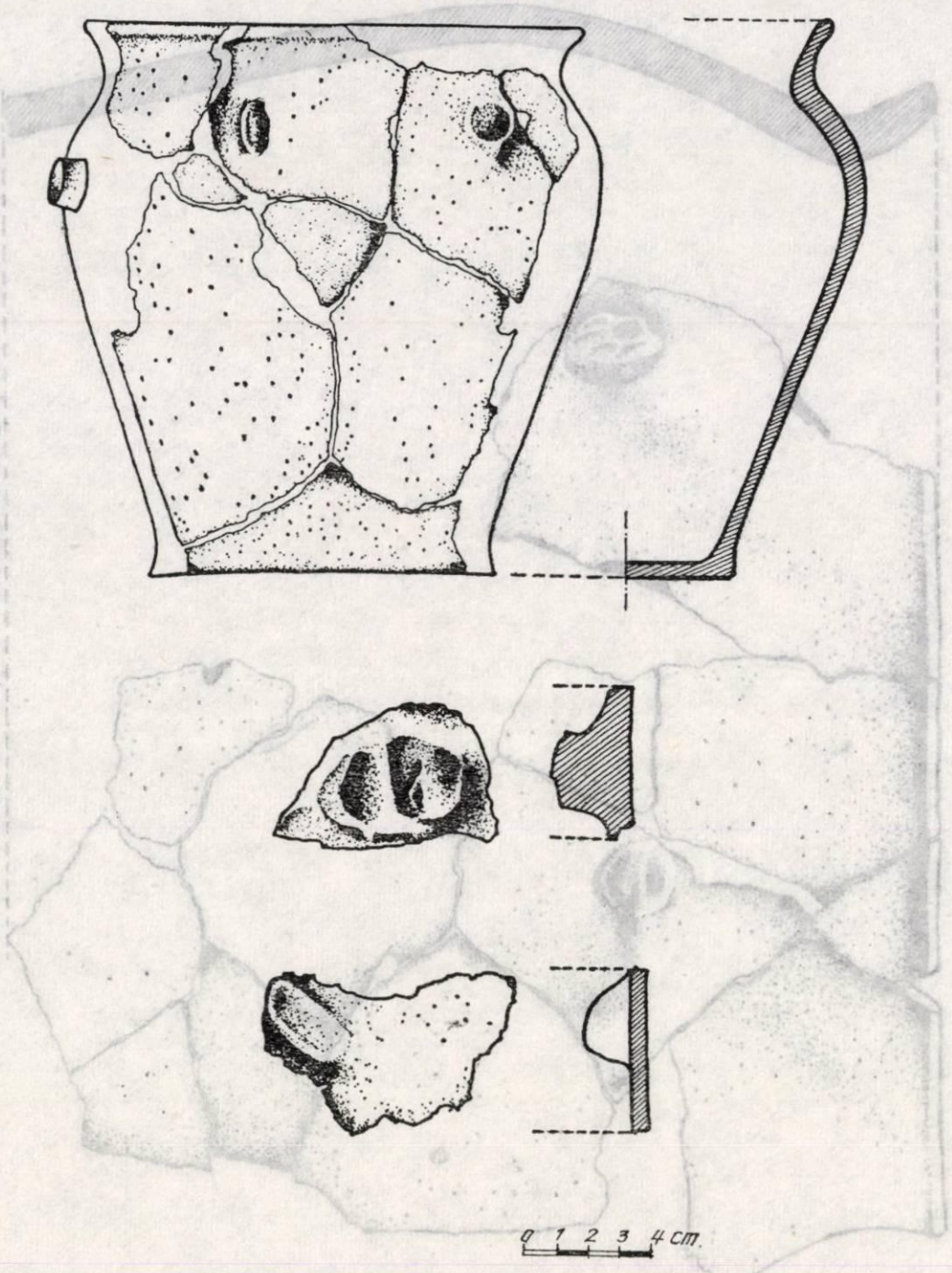

Fig. 4. Acîș — ceramică modelată cu mîna.

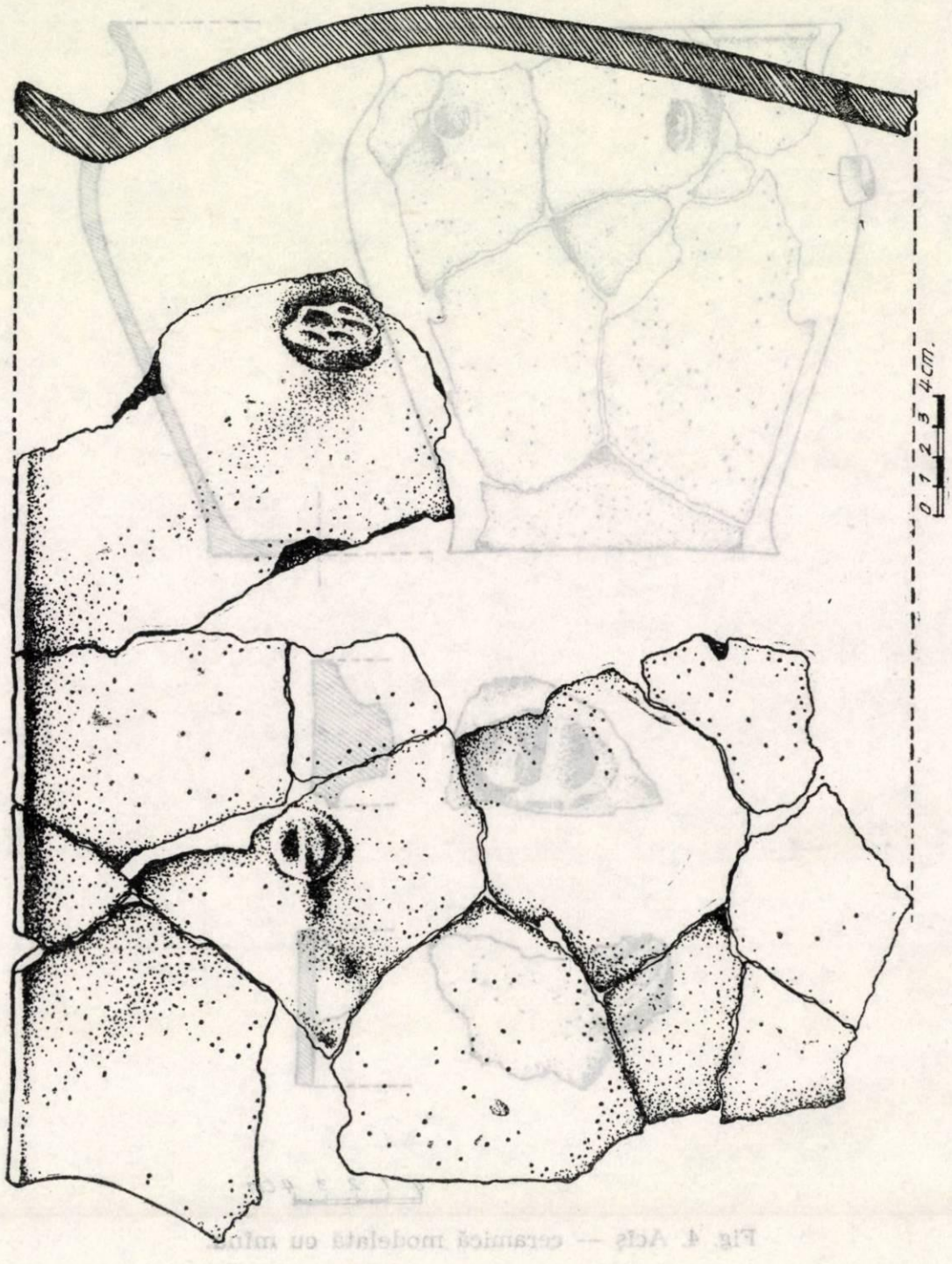

Fig. 5. Acîș — fragment de vas borcan.

lucrate cu mîna și la roată, ele aparțin ca forme vaselor — borcan (culoare cenușie-negricioasă cu nisip în pastă), cele mai numeroase. Menționăm un fragment de cană de culoare gălbuie, cu nisip și pietricele în pastă, cu buza ușor avazată, lucrată tot cu mîna, precum și un fragment dintr-o strachină lucrată la roată de culoare gălbuie-cărămizie. Cu toate că materialul descoperit la Ady Endre este cantitativ redus, fragmentele descoperite sînt însă tipice epocii Latène, iar ca datare propunem deocamdată limitele secolelor I î.e.n.—I e.n. Descoperirea s-a făcut cu prilejul unor lucrări de îmbunătățiri funciare.

4) **Dumbrava** (com. Livada)

Cercetările de teren efectuate de N. Iercoșan[11], în luna august 1983, la nord vest de localitate, în partea dreaptă a căii ferate Satu Mare—Negrești, într-o zonă situată la 300 m spre nord de Stația C.F.R., au dus la descoperirea a două așezări ce aparțin epocii neolitice și Latène-ului. Ceramica aparținînd epocii Latène este modelată cu mîna și cu roata. Ceramica lucrată cu mîna este reprezentată printr-un singur fragment de vas, lucrat dintr-o pastă grosieră, de culoare negricioasă, cu nisip în pastă ce aparține părții superioare a unui vas de tip borcan. În afara fragmentelor de vase cu grafit găsite la Dumbrava și care aparțin unor situlae, se remarcă partea superioară a unui vas lucrat cu roata din pastă brună cu nisip fin, miez roșcat în interior, iar în exterior cu slip cenușiu-negricios. Datarea: sec. II î.e.n.—I e.n.

5) **Ghenci** (com. Căuaș)

La nord-est de Ghenci, spre localitatea Sînmiclăuș, între locul numit „Lutărie" și „Rîtul tărîțelor", prin cercetările de teren efectuate de I. Németi au fost surprinse urmele a două așezări care se pot încadra în sec. I î.e.n.—I e.n. și sec. III—IV e.n. Zona de unde au fost adunate fragmente de vase se află la circa 300 m de la „Lutărie" spre „Rîtul tărîțelor". Materialele care se încadrează în perioada secolelor I î.e.n.—I e.n. sînt lucrate cu mîna și la roată[12]. Ca forme de vase din cadrul ceramicii modelate cu mîna întîlnim vasele de tip borcan, de culoare brun-roșcată lucrate dintr-o pastă grosieră, precum și un fragment din partea superioară a unui vas de dimensiuni mijlocii cu buza rotunjită și ușor evazată, lucrat din pastă bună de culoare gălbuie, interiorul vasului este cenușiu-închis.

Ceramica modelată la roată, în afara a două fragmente cu grafit în pastă este reprezentată de cîteva fragmente ce reprezintă forma transpusă la roată a vaselor de tip borcan, de culoare cenușie-negricioasă cu

[11] Material în colecția Muzeului Orășenesc Carei, inv. 6913—6915. Informații N. Iercoșan iar în 1987, același a efectuat în imediata apropiere a așezării dacice, săpături în stațiunea neolitică.

[12] Materiale în colecția Muzeului Orășenesc Carei, inv. 3936—3945.

miez cărămiziu, precum și străchinile (forme imitate?), din pastă brună cu nisip fin, de culoare gri, cenușie-deschisă și gălbuie.

* * *

Pe baza descoperirilor menționate mai sus, în mod evident nu se pot face considerații mai ample, acestea, cu excepția vestigiilor de la Acîș „Rîtul lui Maitini", se datoresc exclusiv cercetărilor de teren. Geografic ele se circumscriu zonelor de pe actualul teritoriu al județului Satu Mare unde au fost descoperite pînă în prezent așezări dacice[13]. Așezările sînt deschise, ele se plasează în apropierea cursurilor de apă actuale, sau în zona celor vechi. O discuție asupra aspectelor cronologice ni se pare în stadiul actual inoportună, un fapt este însă cert, și anume, aceste descoperiri se adaugă cantitativ celor cunoscute pînă acum, cu atît mai mult cu cît, vestigiile dacice din epoca de maximă dezvoltare a civilizației acesteia, în această parte a țării nu sînt prea numeroase, mai degrabă din cauza insuficienței cercetărilor și nu din lipsa existenței urmelor de habitat.

[13] Gh. Lazin, *Descoperiri dacice din sec. III î.e.n.—I e.n. în județul Satu Mare — Catalog, în SatuMareStCom,* V—VI, 1981—1982, p. 81.

NOUVELLES DÉCOUVERTES DACES DANS LE DÉPARTEMENT DE SATU MARE

(Résumé)

Dans l'article on a insére les récentes découvertes Daces sur le territoire du département de Satu Mare, provenant des localités Acîș, Apa, Ady Endre, Dumbrava et Ghenci. On ajoute, celles-ci au découvertes antérieures publiées déja (Gh. Lazin — dans *SatuMareStCom*, V—VI, 1981—1982, p. 69—82, pl. XXI—XXV). La datation de ces vestiges, est la survante: Acîș: siécles I (a.n.è—I n.è.); Apa: (siécles I a.n.è—I n.è.); Ady Endre (siécles I a.n.è.—I n.è); Dumbrava (siécles II a.n.è—I n.è) et Ghenci (siécles I a.n.è.—I n.è.). Avec l'exception de l'habitat situé dans le périmetre dé la localité Acîș, ou depuis 1982, on a fait des fouilles archéologiques sistématiques, les autres découvertes ont à la base les recherches faites dans ces lieux.

NOUVELLES DÉCOUVERTES DACES DANS LE DÉPARTEMENT DE SATU MARE

(Résumé)

Dans l'article on a inséré les récentes découvertes Daces sur le territoire du département de Satu Mare, provenant des localités Acîş, Apa, Adv Bndre, Dumbrava et Ghenci. On ajoute, celles-ci au découvertes antérieures publiées déjà (Cfr. Lazin — dans StuMareSiCom, V—VI, 1981—1982, p. 69—82, pl. XXI—XXV). La datation de ces vestiges, est la suivante: Acîş: siècles I (a.n.é—I n.é.); Apa: (siècles I a.n.é—I n.é.): Adv Bndre (siècles I a.n.é—I n.é): Dumbrava (siècles II a.n.é—I n.é) et Ghenci (siècles I a.n.é—I n.é.). Avec l'exception de l'habitat situé dans le périmetre de la localité Acîş, on depuis 1982, on a fait des fouilles archéologiques sistématiques, les autres découvertes ont à la base les recherches faites dans ces lieux.

MONEDE ANTICE MAI RECENT DESCOPERITE ÎN JUDEȚUL SATU MARE

GH. LAZIN — IOAN POPESCU

Prin donații și achiziții în colecțiile Muzeului Județean Satu Mare, precum și ale Muzeului din Carei, în ultimul timp au ajuns o serie de monede antice și medievale, mare parte dintre acestea cu indicația locului precis de descoperire. În rîndurile de față ne oprim asupra a șase piese, respectiv o monedă dacică și cinci monede romane imperiale, asupra cărora deținem informații complete.

Lista acestora este următoarea:

1. **Blaja** (or. Tășnad)
Domitianus (pl. I/1)
AR 3,04 g. 17—18 mm.
RIC, II, p. 174, nr. 173 (Roma), anii 92—93.
(col. Muzeul Carei). Conservare foarte bună[1].

2. a. **Lucăceni** (com. Berveni)
Nerva (pl. I/2)
AR 3,35 g, 18—19 mm.
RIC, II, p. 215, nr. 14 (Roma) anul 96.
(col. Muzeul Carei). Conservarea foarte bună[2].

2. b. **Lucăceni** (com. Berveni)
Traianus (pl. I/3—4)
AR, 1,30 g, 17 mm
RIC, II, p. 225, nr. 165 (Roma), anii 103—104
(col. Muzeul Județean Satu Mare). Conservare slabă, moneda este fragmentar păstrată[3].

---

[1] Piesa a fost descoperită în locul numit „La Rezei", prin donație a ajuns în colecțiile Muzeului din Carei. Mulțumim și pe această cale colegului N. Iercoșan (Muzeul Carei), pentru permisiunea publicării atît a monedei de la Blaja, cît și acelei de la Lucăceni (denarul emis de Nerva).

[2] Descoperită în zona cetății de pămînt de la Berveni, denumită de localnici „Pe dîmb"; cetatea de pămînt, este situată de fapt în perimetrul satului Lucăceni, ce aparține comunei Berveni.

[3] Monedă păstrată fragmentar (pl. I/3), același loc de descoperire „Pe dîmb", dar la date diferite, respectiv denarul de la Neva, în anul 1977, iar piesa de la Traian, în anul 1979.

3. **Ghirișa** (com. Ardud)

Din cunoscutul tezaur de monede romane imperiale descoperite în localitate, mai provine o piesă, recent donată muzeului județean Satu Mare[4].

Septimius Severus

AR 3,09 g, 19—20 mm

RIC, IV, p. 152, nr. 34 (Roma), anul 194 e.n.

(col. Muzeul Județean Satu Mare). Conservare bună.

4. **Necopoi** (com. Homoroade)

Tip Huși — Vovrișești (pl. I/5—6)

AV. Capul lui Zeus în profil spre dreapta cu barbă și cunună de lauri, barba este rotunjită. Părul este redat spre vîrful capului prin linii în relief, sub forma unei scufii. Ochiul este reprezentat printr-un punct înscris într-o adîncitură de formă trapezoidală. Nasul nu poate fi descris din cauza unei tăieturi adînci care este aplicată perpendicular pe el. Gura este pusă în evidență prin două linii paralele, urechea este marcată printr-un punct, pe ceafă se află bucle de păr. Figura, reprezintă un cap uman, tînăr, bine redat, fiind înconjurată de un cerc de perle vizibile pe aproape întregul cîmp al monedei. Aversul, ușor convex.

RV. Pe revers este redat un cal cu călăreț, stilizat, mergînd în trap spre dreapta. Călărețul, schematic redat, se observă într-o mînă ramura și hățul, cealaltă este sprijinită pe spatele calului, nu-i sînt redate picioarele. Calul, bine redat, are un picior din față (stîngul) și din spate (dreptul) ridicate; picioarele sînt marcate prin linii îngroșate, coada este stufoasă, ținută în vînt. Calul are între picioarele din față un simbol redat prin globule (mult tocite), ce reprezintă o rozetă. Între piciorul din spate, cel ridicat (dreptul) și corpul calului are un semn incizat de forma unui dreptunghi. Pe revers se află o contramarcă. Reprezentarea de pe revers este înconjurată de un cerc de perle, vizibile doar în cîteva locuri.

Reversul, ușor concav are o tăietură, vizibilă și pe avers, plasată sub burta calului, între picioarele din spate și cele din față.

Pe revers nu sînt urme de legendă; din cauza tăieturii adînci de pe revers, nu se poate distinge nici contramarca, aceasta fiind divizată de obiectul cu ajutorul căruia a fost practicată tăietura.

AR 14,10 g, 26—25 mm

---

[4] Moneda a ajuns în posesia dr. Ioan Popa de la I.A.S.C.I.P. — Satu Mare, care în anul 1987, a donat-o Muzeului Județean, îi aducem mulțumiri și pe această cale. Pentru Ghirișa, vezi D. Protase — T. Bader, în *Tezaure monetare din județul Satu Mare*, Oradea, 1968, p. 39—54; I. Winkler — T. Bader, în *SatuMareStCom*, IV, 1980, p. 69—102.

Preda, pl. XXV, 1—2 (var).

(col. Muzeul Județean Satu Mare). Conservare bună, dar reversul ușor tocit[5].

Moneda descoperită în localitatea Necopoi, se înscrie în seria imitațiilor de tip Huși-Vovrișești, în rîndul emisiunilor cu greutăți de tetradrahmă, avînd ca prototip, tetradrahma regelui Filip al II-lea.

5. Satu Mare

În anul 1986, pe strada Eroilor din municipiul Satu Mare, a fost găsită o monedă romană de argint.
Antonius Pius (pl. I/7).
AR 2,89 g, 18—19 mm
RIC, III, p. 64 (Roma), anii 145—146.

(col. Muzeul Județean Satu Mare). Conservare slabă.

*
* *

Descoperirile mai sus prezentate, își au în mod firesc importanța lor. Astfel denarul de la Domitianus, descoperit la Blaja[6], fixează mai bine în timp așezările contemporane descoperite în zonă[7]. Cît privește cele două piese descoperite la Lucăceni „Pe dîmb", o emisie de Nerva și Traianus, facem adăugirea că din aceeași parte de hotar, mai provine un denar aparținînd lui Antonius Pius[8] emis între anii 153—154 la Roma (descoperit în anul 1970) și că tot de aici, în Muzeul din Carei se află materiale ceramice atribuite dacilor liberi, descoperite prin cercetări de teren.

---

[5] Descoperită în anul 1985, luna august, de către Ciorbea Ioan și Hereș Maria, în malul canalului Homorod, la 300 m nord—nord-vest de localitatea Necopoi, locul „La cascadă", la 0,40—0,45 m de suprafața actuală a solului. Este o descoperire izolată, cercetările întreprinse la fața locului nu au dus la găsirea altor piese, iar în vecinătatea locului descoperire nu s-au găsit urmele vreunei așezări contemporane, sau din altă perioadă, menționăm doar așezarea culturii Suciu de Sus, situată la aproximativ 1 km spre sud-est depunctul unde a fost aflată moneda. Mențiunea așezării preistorice: Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei (Cultura pretracică și tracică)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 126, nr. 62.

[6] Domitianus și nu Nerva, cum dintr-o eroare apare în, Alexandru Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul* României, Editura, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1980, p. 188, nr. 157 a.

[7] Așezările de la Săcășeni (atribuită dacilor liberi, sec. II—IV e.n.) și Cehal, vezi Gh. Lazin, *Cercetări arheologice în sudul județului Satu Mare (zona Tășnad) — I*, în *SatuMareStCom*, III, 1975, p. 61 și urm., vezi și nota 2), sau pe aceea de la Unimăt (S. Dumitrașcu, în *SatuMareStCom*, I, 1969, p. 45).

[8] Gh. Lazin, în *SatuMareStCom*, IV, 1980, p. 127, 128, nota 7, pl. LXVII/3. Pentru așezările din sec. II—IV e.n. în zona Carei, Gh. Lazin — I. Nemeti, în *Crisia*, II, 1972, p. 199—213.

Denarul lui Antoninus Pius, descoperit recent la Satu Mare, se leagă de așezările contemporane descoperite în perimetrul municipiului[9].

Din rîndul monedelor descrise mai sus, se detașează piesa descoperită la Necopoi, tetradrahma de tip Hușî-Vovrieşti[10], care se datează în intervalul de timp cuprins între a doua jumătate a secolului III î.e.n. și prima jumătate a secolului II î.e.n. Tetradrahma descoperită incidental la Necopoi, constituie a doua descoperire de acest fel pe teritoriul actual al județului Satu Mare, după tezaurul de la Turulung[11], ea completînd harta arheologică a zonei Codru, zona cu relativ puține descoperiri arheologice, fapt ce se explică nu prin inexistența acestora[12], ci prin insuficiența cercetărilor.

[9] Vezi T. Bader, în *SatuMareStCom*, III, 1975, p. 36—43; Gh. Lazin în *SatuMareStCom*, IV, 1980, p. 119—128. În vecinătatea locului de descoperire a monedei, mai exact în Cartierul Balta Blondă, a fost identificată o așezare, care pe baza ceramicii lucrată cu mîna și la roată, se înscrie cronologic în sec. II—IV e.n., iar ca etnic aparține dacilor liberi. Cercetări de teren Gh. Lazin, în 1976 și 1977.

[10] Pentru acest tip monetar, Constantin Preda, *Monedele getodacilor* (Editura Academiei, București, 1973, p. 111—131 (pl. XXI—XXVII).

[11] Pentru această descoperire, T. Bader, în *SCIV*, VI, 1975, p. 173—174, pl. I/1—12; Idem, în ActaMN, XII, 1975, p. 75—85, (pl. I—VII, p. 86—92).

MONNAIES ANTIQUES RÉCEMENT DÉCONVERTES DANS LE DÉPARTAMENT DE SATU MARE

(Résumé)

L'auteur présente six monnaies antiques récemenent découvertes sur le territoire du département de Satu Mare, se trouvant maintenant dans les collections du Musée du département de Satu Mare et dans le Musée de Carei.

Les piéces découvertes à Blaja (une monnaie, denarius appartenant à Domitianus émise entre 92—93); Lucăceni (deux monnaies, des quelles une émise par Nerva en 96, et l'autre par Traianus entre 103—104), Ghirișa, denarius appartenant à Septimius Severus émise en 194, Nécopoi, monnaie de type Huși — Vovrieşti, qui peut étre datée entre la deuxième moatié du II-é siècle a.n.è. et Satu Mare, un denarius romain impérial émis par Antoninus Pius entre 145—146.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN TERITORIUL LOCALITĂȚII MOFTINU MIC (JUD. SATU MARE)

IOAN NÉMETI

Satul Moftinu Mic din punct de vedere geografic se află în Cîmpia Ecedea, respectiv la zona de interferență cu Cîmpia Crasnei. Situîndu-se pe o ridicătură ce are înclinații lente spre fosta Mlaștină Ecedea, această zonă oferea în antichitate condiții optime pentru habitat, fapt ce se concretizează printr-o locuire intensă din cele mai vechi timpuri și pînă la apariția satelor feudale[1].

Odată cu desecarea mlaștinii s-a schimbat considerabil aspectul arhaic al zonei, așezările omenești din diferitele perioade istorice ne oferă însă posibilitatea să reconstituim aspectul vechi al zonei, modul de viață al oamenilor stabiliți aici încă în epoca neolitică.

Înainte de a trece la prezentarea urmelor de habitat menționăm două descoperiri paleozoologice din această zonă. Cu ocazia construirii podului peste Crasna la Domănești, în lutul diluvial (de culoare albastră) au fost găsite resturile unui schelet de mamut (Elephas primigenius)[2]. Cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate de Muzeul Orășenesc Carei, în apropierea gării Domănești, tot în lutul diluvial, a fost descoperit un molar de mamut care se află azi în Colecția Muzeului din Carei[3] (fig. 1 9/1).

1. Moftinu Mic „Pescărie"-B

În anul 1982 în locul numit „Pescărie", în urma lucrărilor de îndiguire au apărut mai multe vestigii arheologice. În latura nord-vestică a pescăriei, pe un grind din apropierea Crasnei (Pescărie-B) a fost deranjată și pe cît se pare aproape în întregime distrusă, o așezare neolitică. Au fost observate mai multe complexe arheologice: gropi menajere, locuințe de suprafață, vetre de foc. Lucrările de amenajare a pescăriei s-au continuat și în anul următor, fiind deranjate alte noi complexe arheolo-

[1] Andrei Bogdan, *Cîteva considerații fizico-geografice asupra Cîmpiei Ecedea, Probleme de geografie*, V, București, 1957, p. 122—123.

[2] Gy. Halaváts, *A domahidi és mérki ősemlős leletek, Földtani Közlöny*, Bp., 1896.

[3] Colecția Muzeului Orășenesc Carei, secția de științele naturii, nr. inv. 4133.

gice. Cu ocazia unui mic sondaj de verificare și de salvare executat de Muzeul Orășenesc Carei[4], au fost dezvelite resturile mai multor gropi menajere, vetre de foc, locuințe de suprafață, atît din interiorul cît și din exteriorul zonei îndiguite (fig. 1/1).

ZONA I. În această zonă (cca 1,5 ha), pămîntul a fost taluzat pînă la lutul galben, în care s-au conturat mai multe complexe arheologice, în special gropi menajere.

Groapa nr. 2 s-a conturat perfect în lutul galben, avînd dimensiuni: 2,80×3,10 m, adîncimea de 0,35 m față de nivelul actual (cît a mai rămas după taluzare). S-a surprins doar fundul gropii, avînd o formă neregulată, groapa fiind umplută cu resturi menajere: fragmente ceramice, relativ puține oase de animale, cenușă, cărbuni, fragmente de chirpici, fragmente de lame din obsidian, șlefuitor și deșeuri de obsidian (fig. 1/2).

Ceramica. Au fost recuperate în total 134 de fragmente ceramice din care 20 de bucăți aparțin ceramicii uzuale și 114 de bucăți ceramicii semifine. După motivele ornamentale: 21 de fragmente sînt decorate cu linii incizate și cu ciupituri (fig. 2/1, 2, 6; fig. 3/3, 4, 5) un fragment cu proeminență mică, iar patru fragmente sînt pictate cu o substanță bituminoasă de culoare neagră (fig. 3/1, 2). Un număr de 6 fragmente aparțin vaselor cu „Lippenrand" (fig. 1/3, 4). Materialul arheologic se află în Colecția Școlii Generale nr. 1 Carei, nr. inv. 781-850.

Forme de vase. Se pot reconstitui următoarele forme:

— borcane mici (fig. 2/3);
— oale cu gîtul scund (Lippenrand), (fig. 1/4);
— castroane adînci (fig. 1/3; 2/1);
— castronaș de culoare cărămizie, cu dimensiuni: î=7,2 cm; d.g.=14 cm; d.f.=7 cm (fig. 2/4);
— cupe cu picior (fig. 2/2);
— cupe cu buza lobată (fig. 2/5).

Ceramica din groapa nr. 2 are analogii de la Pișcolt „Lutărie", gr. 1/1980; gr. 4/1976; gr. 5/1976[5]. Urmărind lucrările pescăriei au mai fost observate parțial complexele nr. 3, 10, 11 care au conținut fragmente ceramice similare complexului nr. 2.

La groapa nr. 3, distrusă aproape în întregime, au fost observate două platforme de lut ars, urmele unor vetre de foc, care au fost deservite dintr-o singură groapă (cuptoare de ars ceramică?) (fig. 5/5, 11).

Din groapa nr. 11, foarte adîncă și îngustă (maximum 0,50 m); provine un fragment de verigă de lut (fig. 5/7) care are analogii de la Sonkád[6], (nr. inv. 6793, M.O.C.).

Gropile nr. 4, 5, 9, distruse și ele aproape complet, au avut în conținutul lor fragmente ceramice de o calitate mai bună, lustruite, avînd aspectul ceramicii pictate evoluate (fig. 5/2, 8).

[4] La săpăturile de salvare a participat și N. Iercoșan, muzeograf la M.O.C.
[5] Gh. Lazarovici, I. Németi, *ActaMP*, VII, 1983, fig. 9/1—9; fig. 10/1—5; fig. 11/12—19.
[6] S. Korek, AAHung, 29, (1—2), 1977, pl. 17/3, 4, 5.

Groapa nr. 6 cercetată mai sistematic și complexele nr. 7, 12, 13 aparținînd unor locuințe de suprafață, precum și vasele din groapa nr. 1 au analogii din faza tîrzie a Grupului Pișcolt[7]. Din apropierea gropii nr. 14 provine o fusaiolă plată, tăiată dintr-un ciob (fig. 5/10).

În anul 1983 lucrările de amenajare a pescăriei s-au continuat, fiind semnalate alte complexe arheologice, mai ales gropi menajere, notate convențional cu nr. I, II, III, IV (fig. 4/1, 2, 6). Toate gropile au fost mult deranjate, din ele a fost salvat ulterior doar fundul gropii.

Groapa nr. III a fost surprinsă în lutul galben, cu diametrul maxim de 3,50 m și adîncimea de 0,50 m (față de nivelul actual). Groapa conținea fragmente ceramice atît din categoria olăriei uzuale cît și din cea semifină și fină. Au fost reconstituite următoarele forme:

— vas globular de culoare cărămizie cu pete cenușii (fig. 4/3), nr. inv. 6782 (M.O.C.);

— fragmente de cupă, de culoare cărămizie, cu decor liniar (fig. 4/4, 5; fig. 5/4), nr. inv. 6783, 6784;

— castronaș din pastă fină, de culoare roșiatică, ornamentat cu mici proeminențe la mijlocul vasului (fig. 5/1), nr. inv. 6781. Printre fragmentele ceramice se găsesc și unele pictat cu vopsea bituminoasă de culoare neagră (fig. 5/3). Din groapă mai provin: fragmente de obsidian, puține oase de animale și cărbuni.

Groapa nr. II (fig. 4/6) are o formă rectangulară, cu dimensiuni 4,00 m × 0,95 m, lărgindu-se spre fund, avînd adîncimea de 0,60 m. Pe fundul gropii s-au găsit bucăți mari de lut ars, de la vatră sau de la o locuință arsă. Fragmentele ceramice aflate printre bucăți mari de chirpici, sînt similare cu ceramica din groapa nr. III.

Din *gropile nr. I și IV* (fig. 5/5, 6) provin, la fel, puține materiale arheologice: fragmente ceramice, oase de animale, cărbuni, nr. inv. 6760-6761.

Din nefericire așezarea neolitică de la Pescărie-B a fost deranjată atît de mult încît observațiile stratigrafice sînt aproape imposibile. Pe baza observațiilor sumare și a materialului arheologic provenit din complexele mai bine păstrate putem considera că inițial exista aici o așezare neolitică formată din cel puțin două etape: din faza mai timpurie a neoliticului mijlociu (Grupul Pișcolt — începutul fazei mijlocii) și apoi din faza finală a grupului. Lipsesc materiale ceramice lucioase, fine, cu un decor pictat cu motive bogate, de culoare neagră, atît de caracteristice pentru faza evolutivă a Grupului Pișcolt.

---

[7] Gh. Lazarovici, I. Németi, *ActaMP*, VII, 1983, fig. 19; fig. 21; I. Németi, *Descoperiri din neoliticul tîrziu în Valea Crasnei*, (manuscris), comunicare prezentată la sesiunea științifică, Zalău, 18—19 decembrie 1984.

2. Moftinu Mic — Pescărie — A

În partea sudică a pescăriei, la cca 250 m de la linia ferată, lucrările de amenajare au deranjat în anul 1982 alte complexe arheologice: o așezare din perioada de tranziție spre epoca bronzului și un cimitir? din epoca Latène. Așezarea se află pe malul Mlaștinii Ecedea într-o zonă joasă dar neinundabilă. Deranjările din anii 1950, șanțurile orezăriei și amenajarea pescăriei, au distrus în bună parte așezarea care avea un singur nivel de locuire cu o depunere relativ subțire (fig. 6/2). Cu ocazia unei mici săpături de salvare au fost trasate trei secțiuni și o cosetă pentru degajarea gropii nr. 1[8]. În continuare ne vom ocupa doar de groapa nr. 1, un complex mai puțin deranjat[9].

Groapa are o formă neregulată, fiind săpată la adîncimi diferite, între 0,40—0,80 m față de nivelul actual; s-a conturat perfect în lutul galben, avînd diametrul maxim de 5,50 m. O parte din groapă a fost distrusă de un șanț interior al pescăriei (fig. 6/1). Groapa a fost săpată cu scopul de a obține lut pentru modelarea vaselor sau construirea vetrelor de foc ori a locuințelor, umplută apoi cu resturi menajere: multe fragmente ceramice sau vase sparte, puține oase de animale, scoici, melci, cenușă, cărbuni și deșeuri de obsidian.

Ceramica. Din groapa nr. 1 au fost recuperate un număr de cca 460 de fragmente ceramice și vase aproape intacte sau intregibile. Ceramica se împarte în două categorii: ceramica uzuală aparținînd unor vase mari de provizii și ceramică de bucătărie, semifină și fină (nr. inv. 6001-6135, M.O.C.). Se pot reconstitui următoarele forme de vase:

a) *Cești cu mai multe variante:*

— corp bombat, gîtul înalt, forma mai zveltă, toarta supraînălțată (fig. 7/1, 3, 7, 8, 11, 13, 14);

— corp aplatizat, mai scund ca varianta anterioară, toarta supraînălțată (fig. 7/2, 4, 5, 9, 10, 12);

— ceașcă cu gura largă, toarta supraînălțată (fig. 7/6);

— un căuș mic, puțin turtit, toarta ușor supraînălțată (fig. 7/15).

Din punctul de vedere al ornamentației cestile sînt, în general, neornamentate, doar două exemplare sînt decorate cu linii incizate, verticale sau orizontale (fig. 7/7, 12). Unele exemplare sînt perforate sub buză cu două sau trei găuri, probabil pentru a putea fi suspendate (fig. 7/1, 12).

În total au fost reconstituite 14 buc. de cești, la care mai putem adăuga încă 11 bucăți de fragmente de cești. Este forma de vas cea mai numeroasă și cea mai des întîlnită în repertoriul ceramicii din acest com-

[8] La săpătura de salvare a participat și N. Iercoșan, muzeograf la M.O.C.

[9] N. Iercoșan, Așezarea Baden — Coțofeni de la Moftinu Mic, județul Satu Mare, Comunicare prezentată la sesiunea științifică, Zalău, 18—19 decembrie 1984, (manuscris).

plex. Analogii putem menționa din așezările de la Pișcolt-Nisipărie[10], Ciumești-III[11], Foieni-Nisipărie veche[12], Sălacea, Oradea-Salca (Cărămidărie)[13].

b) *Cană.* Sînt mai multe fragmente de căni și urcioare, dar numai un singur exemplar a fost reconstituit (fig. 9/1, 4, 5). Această cană are gîtul înalt, corpul cilindric, toarta ușor supraînălțată, formă caracteristică culturii Baden. Cana este ornamentată cu motive de tip Coțofeni[14].

c) *Străchini și castroane.*

— strachină joasă, cu fundul marcat, partea superioară ușor curbată. Corpul este frumos ornamentat cu impresiuni și benzi hașurate unghiulare, motivistica care reprezintă o îmbinare a elementelor ornamentale de tip Baden și Coțofeni, pe o formă de vas des întîlnit în cultura Baden (fig. 8/4; fig. 10/2);

— strachina mai înaltă, buza trasă spre interior, neornamentată (fig. 8/5);

— castroane mici tronconice, forme de vase des întîlnite în cultura Coțofeni[15] (fig. 8/2, 3);

— castronaș ornamentat cu motive de tip Baden (fig. 8/6);

— fragment de castron ornamentat cu motive de tip Coțofeni (fig. 8/7; fig. 12/9);

— castronaș neornamentat, de tip Coțofeni (fig. 10/9);

— străchini cu corpul rotunjit, partea superioară mai înaltă, buza evazată. Unele exemplare sînt prevăzute cu toarte cu muchia crestată și cu proeminențe descoidale (fig. 9/2, 7; fig. 10/6, 8, 10; fig. 11/3; fig. 12/4, 8). Un exemplar are buza evazată și lobată (fig. 11/1), formă neobișnuită în descoperirile de tip Baden și Coțofeni din nord-vestul României.

d) Vas-oală de dimensiuni mai reduse, corpul bombat, buza evazată. Pe diametrul maxim are mici apucători crestate (în formă de șa) și este ornamentat cu impresiuni în maniera culturii Coțofeni[16] (fig. 8/1).

e) Vase de provizii de diferite mărimi, cu buza ușor evazată și cu crestele plasate sub buză și ornamentate cu incizii în rețea, sub forma ramurilor de brad, linii paralele sau incizii neregulate. Forma vaselor de provizii precum și motivele ornamentale sînt comune atît culturii Baden cît și culturii Coțofeni (fig. 9/6; fig. 10/7; fig. 11/2, 4, 7; fig. 12/2, 10).

f) Fragmente din vase mari amforoidale, cu torți late, ornamentate cu benzi crestate, benzi late hașurate (fig. 9/3; fig. 12/1, 3).

---

[10] Petre I. Roman, I. Németi, *Cultura Baden în România,* București, 1978, p. 28.
[11] Ibidem, pl. 14/1.
[12] Material inedit în colecția Școlii Generale nr. 1 Carei.
[13] Petre I. Roman, I. Németi, *Op. cit.* pl. 45/1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12; pl. 48/7, 8; pl. 49/1—17.
[14] Petre I. Roman, *Cultura Coțofeni,* București, 1976, pl. 46/10; Z. Kalmár, *ActaMP,* VII, 1983, pl. VIII/b-22.
[15] Z. Kalmár, *ActaMP,* VII, 1983, pl. VIII/a—1, 2.
[16] Petre I. Roman, *Op. cit.,* București, 1976, pl. 31/XV; Z. Kalmár, *ActaMP,* VII, 1983, pl. VIII/a—6.

Dintre ustensile menționăm un număr de șase fragmente de linguri (fig. 10/4), fragmente de lame de obsidian (fig. 12/5), două găuritoare din os (fig. 12/6, 7). Lingurile din lut sînt relativ bine cunoscute în cultura Baden[17].

Din stratul de cultură, din gropile cu resturi menajere, de sub lipitura vetrelor de foc, din dărîmăturile locuințelor de suprafață, apar fragmente ceramice similare gropii nr. 1, ceea ce atestă că groapa tratată de noi se încadrează în mod organic în restul așezării (fig. 13/1—14). Groapa nr. 1 se află la o distanță de cca 1,50 m de la centrul așezării, fiind la periferia ei.

Analiza formelor și a motivisticii ne sugerează o legătură mai strînsă între cele două mari arii culturale Baden și Coțofeni. În cazul gropii nr. 1 — un complex închis —, contemporaneitatea celor două elemente este evidentă. Ca forme de vase predomină formele de tip Baden reprezentate prin diferite tipuri de cești și căni, străchini cu buza invazată, dar, apar și forme de tip Coțofeni ca castroane tronconice sau oale mici cu gura larg evazată. Motivele ornamentale pe de o parte sînt specifice culturii Baden (fig. 7/12; 8/6; 9/2, 7; 10/2, 8, 10; 11/3; 12/4, 8), altele sînt comune (fig. 9/6; 10/1, 7; 11/2, 4, 7; 12/1, 2, 10), iar uneltele sînt caracteristice culturii Coțofeni (fig. 7/7; 8/1, 4, 7, 8; 9/1, 3, 4, 5; 10/3, 9; 11/1, 5, 6; 12/9).

Sînt multe fragmente ceramice sau vase restaurate ornamentate cu motive ornamentale combinate, sau forme de vase Baden ornamentate cu motive de tip Coțofeni. Din punct de vedere cantitativ cca 35—40% din fragmentele ceramice sînt ornamentate cu motive de tip Coțofeni. În ceea ce privește culoarea vaselor, predomină culorile cenușie, neagră-cenușie, cărămizie, castanie sau roșiatică. Ceramica este de bună calitate, modelată dintr-o pastă de calitate cu adaos de nisip fin, cioburi pisate sau pietricele mărunte.

Pe baza culorii vaselor și a compoziției pastei este greu să separăm ceramica din groapa nr. 1 după proveniență. Credem că, groapa nr. 1 este un complex Baden care conține elemente relativ numeroase de origine Coțofeni. Materialul arheologic are analogii din descoperirile de la Unimăt[18], Cehăluț[19], Girișu de Criș[20], Fegernic[21]. Aceste descoperiri au fost încadrate în cultura Baden — faza B/C, în rîndul descoperirilor de tip VISS. Elementele Coțofeni din groapa nr. 1 sînt contemporane cu începutul fazei Coțofeni II. Pe baza acestor analogii, groapa nr. 1 de la Moftinu Mic-Pescărie-A, se încadrează cronologic în faza C a culturii Baden clasic.

---

[17] I. Banner, *Die Peceler Kultur*, ArchHung, XXXV, 1956, pl. CXIII/18, 19, 20.
[18] S. Dumitrașcu, *StComSatuMare*, I, 1969, pl. IV/1—8; pl. V/1—7.
[19] Petre I. Roman, I. Németi, *Op. cit.*, pl. 62/1—16; pl. 63/1—16.
[20] *Ibidem*, pl. 69/4—12; 70/1—10; 71/1—14; 72/1—3.
[21] D. Ignat, *ActaMP*, V, 1981, p. 1/26; II/1; III/3, 4; IV/1, 2; V/1—8; VI/1, 3.

Cu ocazia săpăturii de salvare la Pescărie-A au mai fost găsite cîteva fragmente ceramice dintr-un vas din neoliticul tîrziu și două morminte deranjate din epoca Latène.

Mormîntul nr. 1. Mormîntul a fost deranjat de lucrările anterioare, de un șanț de irigație. Groapa sepulcrală nu s-a conturat, o parte a inventarului funerar a rămas „in situ", iar restul a fost răvășit și distrus (fig. 14/1). Complexul funerar se află la adîncimea de 0,60 m, surprins în secțiunea nr. 2 (S2), este de incinerație, deși în groapă au fost găsite puține oase umane arse. Restul grămăjoarei de oase arse împreună cu inventarul vestimentar au fost distruse.

Inventarul funerar:

— vas de ofrandă, fragmentar, de tip castron, de culoare cenușie-închisă, ornamentat pe gît cu inele reliefate, iar la linia diametrului maxim cu un decor compus din cercuri ștampilate flancate de linii incizate, format din două motive care se repetă (2×2), (fig. 15/2—3). Dimensiuni: î=34 cm (?); d.g.=26 cm (?); d.f.=12 cm, nr. inv. 6236 M.O.C. (fig. 15/1);

— vas de tip flasă, de culoare neagră, fragmentar, fundul prevăzut cu umbo, ornamentat pe gîn cu două linii adîncite. Dimensiuni: î=24 cm; d.g.=13 cm; d.f.=9 cm, nr. inv. 6237 M.O.C. (fig. 14/3);

— strachină de culoare neagră, lucioasă, fragmentară. Dimensiuni: î=11 cm; d.g.=23 cm; d.f.=10 cm; nr. inv. 6238 M.O.C. (fig. 14/2);

— lîngă strachină era depusă și ofranda alimentară: oase de porc printre care se află și un cuțit curbat, din fier, cu mîner de os. Cuțitul este fragmentar, puternic oxidat, cu lungimea totală de 25 cm, nr. inv. 6289 M.O.C. (fig. 14/4).

Mormîntul nr. 2, a fost surprins în S3, este complet deranjat și distrus, a rămas „in situ" doar un vas de tip castron fărămițat, n-a fost reconstituit nici măcar în desen (nr. inv. 6821, M.O.C.). În pămîntul taluzat au mai fost găsite cîteva fragmente de vase de tip Latène care, eventual, provin din alte morminte distruse (fig. 14/5—6).

Datarea acestor complexe este dificilă fiindcă din inventarul funerar lipsesc elemente mai bine databile. Vasul frumos ornamentat cu motive ștampilate are analogii din necropola de la Kósd[22] de la așezarea opidiană Munkačevo-Gàlis-Lovacska[23], datate din Latène C, sec. III—II î.e.n. La Biharia, recent, a fost descoperit și un instrument din os (knochen Stempel) cu care au fost executate ștampile în formă de cerculețe[24].

Cuțitul curb, din fier, cu mîner de os, are analogii de la Pișcolt-Nisipărie din morminte care se încadrează în faza de Latène mijlociu a necropolei[25].

---

[22] M. Szabó, *A kelták nyomában Magyarországon,* Budapesta, 1971, fig. 33; fig. 38.

[23] B. I. Bidzilia, *Istoria kulturii Zakarpatia na rubeji nașoi erii,* Kiev, 1971, fig. 42/4,7.

[24] S. Dumitrașcu, *Dacia, N. S.,* XXVI, 1982, fig. 6/1.

[25] I. Németi, *Nord-vestul României de la Hallstatt-ul tîrziu pînă la Latène-ul mijlociu* (teza de doctorat), Cluj-Napoca, 1978, pl. 37/K_3 (manuscris).

Pe baza acestor analogii, datarea probabilă a mormintelor de la Moftinu Mic-Pescărie A este Latène C.

3. Moftinu Mic — Curtea Parohiei reformate

În vara anului 1984, în curtea parohiei reformate, cu ocazia unei lucrări gospodărești (a fost executată o groapă cu dimensiuni de 180× ×150 m), la adîncimea de 1,20 m în lutul galben au fost găsite două vase sparte de către lucrători. În profilul gropii nu au fost observate depuneri din antichitate, nu s-a conturat strat de cultură antică. Pentru stabilirea destinației vaselor nu avem indicii sigure. Vasele au fost reconstituite în desen.

— o ceașcă, fragmentară, de culoare neagră, cu toarta supraînălțată, ornamentată cu caneluri late oblice. Dimensiuni: î=6,5 cm; d.g.=6 cm; d.f.=4,5 cm (fig. 14/7);

— castron, fragmentar, de culoare brună, marginea ușor curbată spre interior. Dimensiuni: î=16,5 cm (?); d.g.=26 cm; d.f.=10,5 cm (fig. 17/1).

Ceașca este obișnuită în descoperirile din cultura Otomani, faza tîrzie (Otomani III) de la Carei-Bobald I, Tiream, Ciumești-Berea[26], etc. Castronul este o formă necunoscută din descoperirile culturii Otomani, faza tîrzie.

4. Moftinu Mic — Malul Crasnei

În colecția școlii generale din localitate se află:

— o căniță de culoare cenușie, de factură din cultura Otomani, faza timpurie. Dimensiuni: î=8 cm; d.g.=4 cm; d.f.=2 cm (fig. 17/4);

— un topor de piatră șlefuită, perforat (fig. 17/2).

Ambele obiecte au fost găsite în condiții de descoperiri nesigure, fără informații suplimentare. În urma unei cercetări de teren în zona indicată au fost identificate urmele satului vechi de pe malul Crasnei.

[26] I. Németi, *St. Com. Satu Mare*, I, 1969, pl. XIV/4; pl. XVIII/3, 4, 6; T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul* Transilvaniei. *Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, pl. XX/12, 17, 18, 19, 20.

5. Moftinu Mic — marginea Drumului Național Carei—Satu Mare

În primăvara anului 1982 în locul morii demolate s-au executat lucrări de lărgire a drumului național. În profilul malului s-a observat clar un strat de cultură antică cu fragmente ceramice, oase de animale, bucăți de chirpici. Stratul de cultură este întrerupt de fundațiile morii demolate și de alte gropi moderne. Stratul de cultură avea grosimea de 0,25—0,30 cm, iar într-un loc s-a conturat și o groapă menajeră cu diametrul maxim de 1,25 m în profilul malului. Groapa n-a fost dezvelită din motive obiective (fig. 16/1). Groapa conținea fragmente ceramice, chirpici, puține oase de animale și cărbuni.

Ceramica. În urma taluzării profilului am reușit să adunăm cîteva fragmente ceramice, care se împart în două categorii:

a) ceramica grosieră, de culoare cenușie sau roșiatică, aparținînd oalelor mai mari, ornamentată cu striuri sau cu brîu alveolat sub buza vasului (fig. 16/2, 4, 5, 8, 9; fig. 17/5, 7);

b) ceramica fină, de culoare cenușie sau cărămizie, ornamentată cu linii incizate, crestături sub buza vasului, mici impresiuni sub buză. Se pot deosebi următoarele forme: castroane cu buza îngroșată spre interior (fig. 17/3, 6, 8), oale (fig. 16/3, 7), ceașcă sau căniță (fig. 16/6).

Aceste fragmente ceramice sînt neobișnuite pentru epoca bronzului din zona Careiului unde predomină cultura Otomani cu fazele sale evolutive. Ceramică similară este cunoscută din Cîmpia Someșului de la Culciu Mic, Boinești, datată de la sfîrșitul bronzului mijlociu (sincronizat cu Otomani III/A).[27].

6. Moftinu Mic — Dealu

În anul 1971 pe locul numit „Dealu" a fost descoperit un inel din aur. Asemenea inele sînt des întîlnite în depozitele de bronzuri din perioada tîrzie a epocii[28].

7. Moftinu Mic — „Pe deal"

În anul 1968 Muzeul Orășenesc Carei a organizat sondaje de verificare la punctul de hotar „Pe deal" din apropierea gării Domănești. Au

[27] *Ibidem*, p. 75; pl. XLV/11, 12; pl. XLVII/14; 16, 25, 29, 30.
[28] C. Kacsó, *SCIVA*, 32, 1981, 3, p. 376, fig. 5/4.

fost trasate șapte secțiuni și o cosetă mai mare între secțiunile I, III și IV (fig. 18/1). Stratigrafia verticală a stațiunii arheologice se prezenta astfel: primul nivel de locuire este deranjat de arătură, aparținea inițial perioadei dacilor liberi (0—0,35 m), nivelul al doilea de locuire (0,35—0,65 m) parțial atins de plugul tractorului conține materiale arheologice de la sfîrșitul primei epoci a fierului, Hallstatt D. Ambele straturi de cultură sînt străpunse de gropile mormintelor de inhumație din epoca feudalismului timpuriu (fig. 18/2—3). Au mai fost găsite și cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului și din neoliticul tîrziu, fără să fie sesizate depuneri, fără să se contureze în zona săpăturilor nivelul de locuire din aceste epoci istorice.

A) *Descoperiri din Hallstatt-ul final*

a) *Ceramica.* Din gropile nr. 5 și 6, din stratul de cultură provin numeroase fragmente ceramice lucrate cu mîna și cu roata olarului (nr. inv. 1523-1530; 1583-1592).

Ceramica lucrată cu mîna.

1. Fragmente din vase mari, bitronconice, de culoare neagră, ornamentate cu proeminențe mari aplatizate sau butoane crestate (fig. 21/1, 3);
— Fragment de oală, cu toartă laterală (fig. 21/2).

2. *Străchini.*

— fragment dintr-o strachină de culoare cenușie, buza dreaptă cu „umăr", se încadrează în tipul B_3-Sanislău (fig. 20/2);
— fragment strachină de culoare cenușie, cu buza ușor invazată, tipul B_1-Sanislău (fig. 20/3);
— fragment strachină de culoare cenușie, buza puternic invazată, tipul B_2-Sanislău (fig. 20/9).

3. Au fost descoperite mai multe fragmente din vase de tip borcan. Pasta vaselor de tip borcan este grosolană, în exterior sînt acoperite cu un slip mai fin. Din numeroasele fragmente au fost reconstituite în desen doar cîteva, fiind mai frecvente tipurile A_1—A_2-Sanislău (fig. 20/5, 6, 11).

Vase lucrate cu roata olarului

Au fost găsite mai multe fragmente din căni bitronconice, cu toarta supraînălțată, de culoare cenușie închisă. Unele exemplare sînt ornamentate pe gîtul vaselor cu linii paralele ușor adîncite (caneluri orizontale), (fig. 20/1, 4);
— fragmente de strachină, de culoare cenușie, cu buza îngroșată și invazată (fig. 20/7—8).

Ustensile

— au fost descoperite trei fusaiole din lut (fig. 19/5—6), fig. 20/10), care pot fi încadrate în Hallstatt-ul final, nr. inv. 791, 792, 799;

— un nasture din lut (fig. 19/4), nr. inv. 790.

Ceramica lucrată cu mîna și cu roata olarului, ustensilele menționate au analogii din necropola Hallstatt-iană tîrzie de la Sanislău-Nisipărie[29] și de la așezările Cămin-Malul Crasnei și Ghenci-Lutărie[30].

B) Materialul referitor la așezarea din perioada dacilor liberi din epoca romană este deja publicat[31]. Gropile nr. 1, 2, 3 și 4, precum și locuința de suprafață din coseta dintre secțiunile III, IV aparțin acestei perioade și probabil datează în sec. III e.n. Groapa nr. 4 a fost surprinsă lîngă locuința de suprafață răscolită de plugul tractorului. Groapa are o formă rotundă, cu dimensiuni: lățimea gurii de 1,45 m, lățimea fundului 1,35 m, adîncimea 2,00 m. La adîncimea de 1,60 m groapa avea un prag circular. Pe fundul gropii s-a găsit un strat gros de lipitură arsă, depusă inițial pe crengi (fig. 19/1). În lipitura arsă a fost găsită o greutate de lut (fig. 19/7). Groapa era destinată pentru depozitarea alimentelor, un fel de grînar.

Locuința de suprafață sesizată printr-o masă de chirpici răscolit se extindea pe o suprafață de 4,00×3,50 m. Printre bucăți mari de chirpici au fost găsite fragmente ceramice lucrate cu roata olarului și cu mîna, specifice perioadei dacilor liberi (fig. 21/4, 6, 14). Din primul nivel de locuire (arătură) au mai fost recuperate mai multe obiecte: o greutate de lut (fig. 19/8), cuțe din gresie (fig. 19/2, 3), un cuțit mare și o sulă din fier (fig. 21/13), precum și un tipar din lut pentru un obiect-pandativ (?), (fig. 19/9).

C) *Cimitir din epoca feudalismului timpuriu.*

Mormîntul nr. 1. Scheletul este distrus, aparținea unui copil, este orientat NNV-SSE; adîncimea gropii este de 0,45 m. Mormîntul nu are inventar funerar.

Mormîntul nr. 2. Schelet de adult, bine păstrat, orientat NNV-SSE; adîncimea gropii este de 0,60 m, fără inventar funerar.

Mormîntul nr. 3. Schelet de adult, bine păstrat, orientat NNV-SSE; adîncimea gropii de 0,60 m. Pe partea stîngă a bazinului se afla un cuțit lung de 17 cm (fig. 21/5), nr. inv. 1467 M.O.C.

Mormîntul nr. 4. Scheletul bine păstrat, de adult, orientat NNV-SSE, zace pe spate cu mîinile pe bazin. Adîncimea gropii este de 0,90 m. În partea dreaptă a craniului se afla un inel simplu de buclă cu capetele desfăcute, din sîrmă de bronz (fig. 21/7).

Groapa sepulcrală s-a conturat bine, avînd dimensiunile: l=1,70 m, lățimea la cap 0,60 m, lățimea la picioare 0,45 m, adîncimea de 0,90 m, (nr. inv. 1468 M.O.C.).

[29] I. Németi, *Dacia*, N. S., 26, 1982, fig. 19.
[30] Idem, *ActaMP*, VIII, 1984, fig. 3, 4, 5, 6.
[31] Gh. Lazin, I. Németi, *Crisia*, 1972, Oradea, p. 199—212.

Mormîntul nr. 5. Scheletul slab păstrat este surprins la adîncimea de 0,50 m, orientat N-S, aparţinea unui adult; fără inventar funerar.

Mormîntul nr. 6. Schelet de copil, orientat NNV-SSE, surprins la adîncimea de 0,60 m, fără inventar funerar.

Mormîntul nr. 7. Schelet de copil, orientat NNV-SSE, surprins la adîncimea de 0,65 m, fără inventar.

Mormîntul nr. 8. Schelet de adult, orientat V-E, adîncimea gropii este de 0,50 m; fără inventar.

Mormîntul nr. 9. Schelet de adult, orientat E-V, surprins într-o groapă rectangulară la adîncimea de 0,60 m, fără inventar funerar.

Mormîntul nr. 10. Schelet de adult, orientat NNV-SSE, groapa rectangulară s-a conturat perfect în lutul galben, la adîncimea de 0,60 m. Lîngă mîna dreaptă s-a găsit un fragment de brăţară sau colier din sîrmă subţire de bronz răsucită, fragmentar, capăt terminat în cîrlig (fig. 21/11), nr. inv. 802 M.O.C.

Mormîntul nr. 11. Schelet de copil, orientat V-E, surprins la adîncimea de 0,55 m. Groapa rectangulară s-a conturat bine, cu dimensiunile: 1=1,30 m, lăţimea la cap 0,40 m, lăţimea la picioare 0,30 m. La partea stîngă a craniului se afla un mic inel de buclă din sîrmă subţire de bronz. (fig. 21/10), nr. inv. 800 M.O.C.

Mormîntul nr. 12. Schelet de adult, orientat NNV-SSE; groapa are adîncimea de 0,55 m, fără inventar funerar.

Mormîntul nr. 13. Scheletul de adult orientat V-E, adîncimea gropii este de 0,90 m. În jurul vertebrelor cervicale s-a găsit o salbă formată din mărgele şi dintr-o bucată de sîrmă de bronz îndoită (fig. 21/12). În zona pieptului au fost găsiţi doi nasturi din două emisfere cu „ureche“ din bronz. (fig. 21/8, 9) nr. inv. 816-817.

Datarea mormintelor este dificilă datorită insuficienţei datelor furnizate de inventarul funerar sărăcăcios. Analogii pentru inelele de tîmplă simple şi nasturele emisferic putem menţiona din necropola de la Hodoni[32] datată din sec. X—XI, Vărşand „Movila dintre vii“[33], datată din sec. al XI-lea. Datorită faptului că din cele 13 morminte descoperite lipsesc inelele de tîmplă cu capul în formă de „S“ cunoscute de la Foieni — Curtea grajdurilor C.A.P.[34], Oradea[35], Zăbala[36], Cluj — Mănăştur[37], etc., datate din sec. XI—XIII credem că mormintele de la Moftinu Mic „Pe deal“ se încadrează în rîndul descoperirilor din sec. X, eventual din prima jumătate a sec. al XI-lea.

---

[32] A. Bejan, M. Moga, *Tibiscus*, IV, 1979, fig. 4/1—7; 12—13, 18.

[33] D. Popescu, *Materiale*, II. Bucureşti, 1956, fig. 81/3, 4; fig. 86/1; fig. 87/1, 4.

[34] Material inedit în Muzeul Orăşenesc Carei.

[35] S. Dumitraşcu, *Crisia*, XIII, Oradea, 1984, pl. XXXVI/2, 3, 4.

[36] Z. Székely, *Materiale*, X, Bucureşti, 1973, fig. 3/6.

[37] P. Jambor, St. Matei, A. Halasu, *ActaMN*, XVIII, 1981, pl. IV, pl. V.

Concluzii (fig. 22).

Cercetările arheologice din teritoriul satului Moftinu Mic deși au avut un caracter de salvare și de verificare au adus, totuși, noutăți în cercetarea zonei Careiului. Așezarea neolitică din punctul „Pescărie B" a dat din nou posibilitatea de verificare a evoluției neoliticului dezvoltat și a întărit concluzile noastre privind grupul cultural Pișcolt.

Descoperirile arheologice de la „Pescărie A" și în special groapa nr. 1 — un complex închis — pun din nou în discuție relațiile dintre culturile Baden și Coțofeni. Cele două mari arii culturale contemporane se întîlnesc tocmai în cursul inferior al Crasnei, la fosta Mlaștina Ecedea, precum și în valea Eriului. Descoperirile de tip Baden cu elemente Coțofeni din zona Careiului ne sugerează că cele două arii culturale, probabil și două elemente etnice, se întîlnesc, pe de-o parte, de-a lungul culoarului Crasnei (Supuru de Jos, Unimăt), elementele Coțofeni pătrund dinspre Sălaj pe cursul Crasnei pînă la fosta Mlaștină Ecedea (Moftinu Mic), iar pe de altă parte, dinspre zonele bihorene, folosind valea Bereteului și apoi culoarul Eriului și pătrund pînă la zonele marginale ale Nirului (Valea lui Mihai, Pișcolt, Sanislău, Ciumești, Berea, Foieni).

Ni se pare că acest contact este mai puternic pe cursul Crasnei și se realizează pe la începutul fazei Coțofeni II, cînd cultura Baden deja se află în faza sa clasică (descoperirile de tip Viss). Groapa nr. 1 de la „Pescărie A" — un complex bogat, cu caracter închis — constituie un moment cronologic important, am putea numi *faza Moftinu Mic pentru NV României* corespunzătoare, descoperirilor de tip Viss[38] ale culturii Baden clasice.

Descoperirile din epoca bronzului din vatra satului (Lîngă drumul național Carei—Satu Mare, și Parohia reformată) au fost încadrate cronologic în epoca bronzului mijlociu și la începutul epocii bronzului tîrziu.

Epoca bronzului din această zonă este bine reprezentată prin cele două depozite de bronzuri și de o așezare de la Domănești[39]. Ceea ce este mai puțin obișnuit, este prezența unei așezări (nivel de locuire) cu material ceramic mai apropiat de cultura Suciu de Sus, o fază mai timpurie într-un mediu Otomani. Fragmente ceramice de tip Suciu de Sus faza evoluată au mai fost descoperite la Pișcolt — Nisipărie[40] și la Berveni — Lutărie[41], dar împreună cu materiale arheologice datate din faza finală a epocii bronzului sau de la începutul epocii fierului — Hallstatt A_1. Așezarea de la Moftinu Mic „Lîngă drumul național Carei—Satu Mare." credem că reprezintă limita spre Cîmpia Crasnei a culturii Suciu de Sus, fiindcă la o

[38] Petre I. Roman, I. Németi, *Op. cit.* București, 1978, p. 43.

[39] T. Bader, *Op. cit.*, București, 1978, p. 124; pl. LXVII; pl. LXVIII; pl. LXIX; pl. LXX/1—18; pl. LXXI/1—15; M. Petrescu Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 57—59.

[40] I. Németi, *SCIVA*, 29, 1978, fig. 6/1, 3, 4; fig. 7/1, 3, 5, 8, 9; fig. 10/3, 4.

[41] Material inedit în colecția Școlii Generale nr. 1 Carei.

distanță de cca 10 km se află deja așezarea de la Carei-Bobald I[42] specifică culturii Otomani.

Așezarea din Hallstatt-ul tîrziu de la punctul „Pe deal" este a treia așezare dintr-o microzonă din această perioadă. Prin aceste așezări (Cămin — Malul Crasnei, Ghenci — Lutărie, Moftinu Mic „Pe deal") credem că „enigma" ceramicii cenușii-gri lucrată cu roata olarului începe să fie o realitate pentru a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. Rămîne, în continuare, ca o problemă nerezolvată proveniența și calea de pătrundere a cunoașterii roții olarului în spațiul Cîmpiei Tisei.

Necropola din epoca feudală timpurie de la Moftinu Mic este foarte săracă în material arheologic. Aceste cîteva morminte, împreună cu mormintele salvate de la Foieni — Grajdurile C.A.P., sînt singurele din această epocă istorică și completează imaginea noastră asupra istoricului feudalismului timpuriu din zona Careiului, înaintea apariției satelor feudale menționate în izvoarele scrise medievale.

[42] I. Németi, *StComSatuMare*, V—VI, 1981—1982; pl. XL/7—14; pl. XLI/1—19; pl. LXII/1—12; pl. XLIII/1—7.

ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN AUF DEM GEBIET DES DORFES MOFTINU MIC (KREIS. SATU MARE)

(Zusammenfassung)

Infolge verschiedener wirtschaftlicher Stäsdebau — und Hydroameliorationsarbeiten auf dem Gebiet des Dorfes Moftinu Mic wurden mehrere archäologische Gegenstände aus verschiedenen Zeitabschmitten des Altertums entdeckt. Seitens des Städtischen Museums Carei wurden Kontrollstichproben und Rettungsausgrabungen mit interessanten Ergebnissen durchgeführt.

— Fischerei B — eine neolitische Niederlassung aus der mittleren und späten Phase der Gruppe Pişcolt;

— Fischerei A — Niederlassung aus der Badenkultur mittlerer Phase (VISS); zwei Grabstätte aus der Epoche Latène C;

— „Hof der reformierten Parochie" — zwei Gefässe aus der Kultur Otomani, Phase III/A;

— Neben der Landstrasse Carei—Satu Mare — eine Niederlassung aus der mittleren Bronzezeit;

— „Hügel" — ein Ring aus Gold — aus der späten Bronzezeit;

— „Auf dem Hügel" — infolge der durchgeführten Ausgrabungen wurden bestimmt: eine Niederlassung aus der späten Hallstatt; andere aus dem III. Jahrhundert unserer Zeitrechnung (freie Daken) und 13 Grabstätte aus der Epoche des Frühfeudalismus;

Diese Entdeckungen bescheinigen ein ständiges Bewohnen der Ortschaft von der neolithischen Zeit bis zur feudalen Epoche.

Die Ergebnisse der Forschungen und Beobachtungen an Ort und Stelle ergänzen unsere Kenntnisse über die geschichtliche Vergangenheit der Zone Carei mit neuen Angaben.

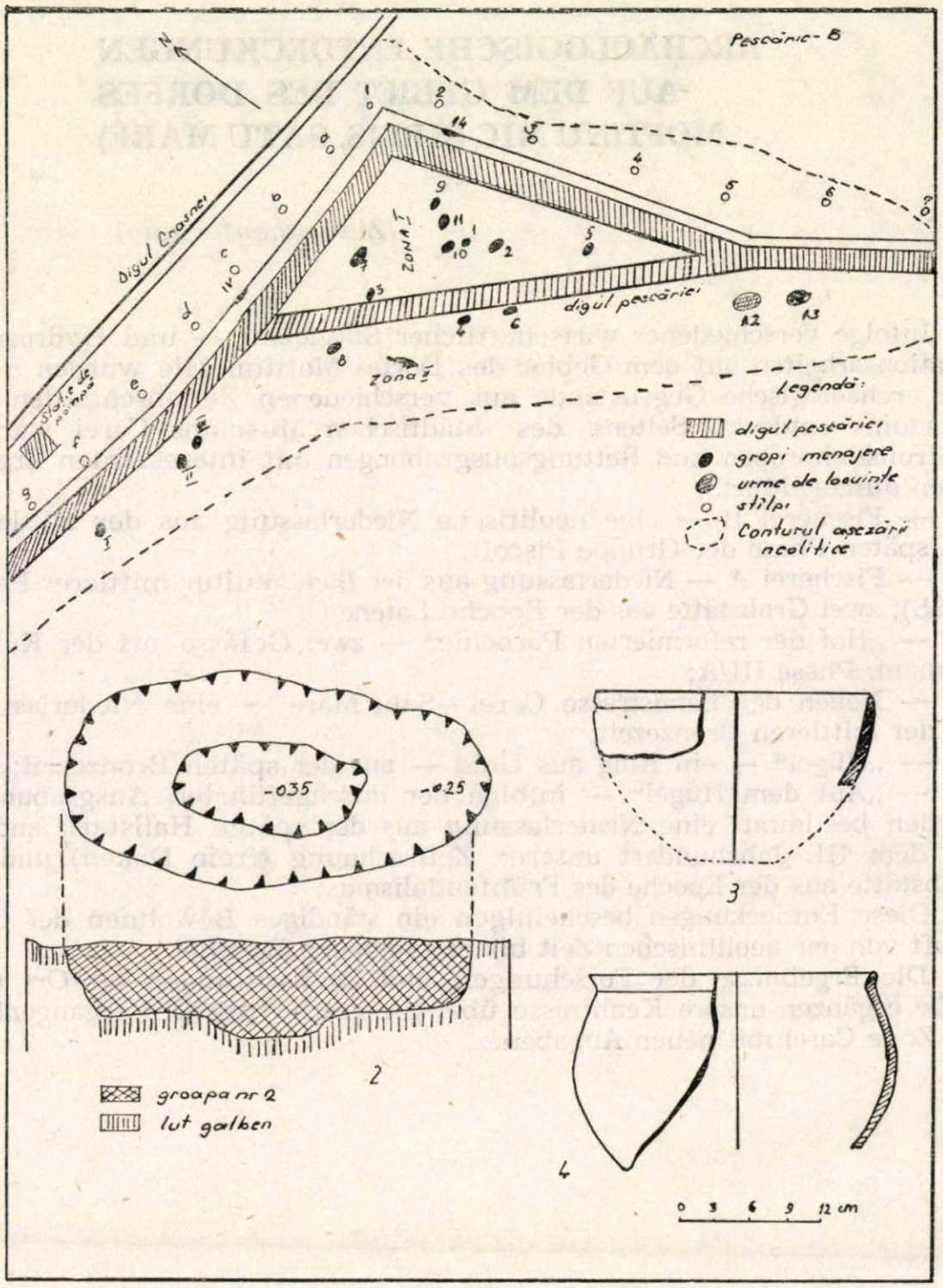

Fig. 1. Moftinu Mic — „Pescărie", B, 1 — Schiță de plan a așezării neolitice; 2 — Groapa nr. 2; 3—4t— vase din groapa nr. 2.

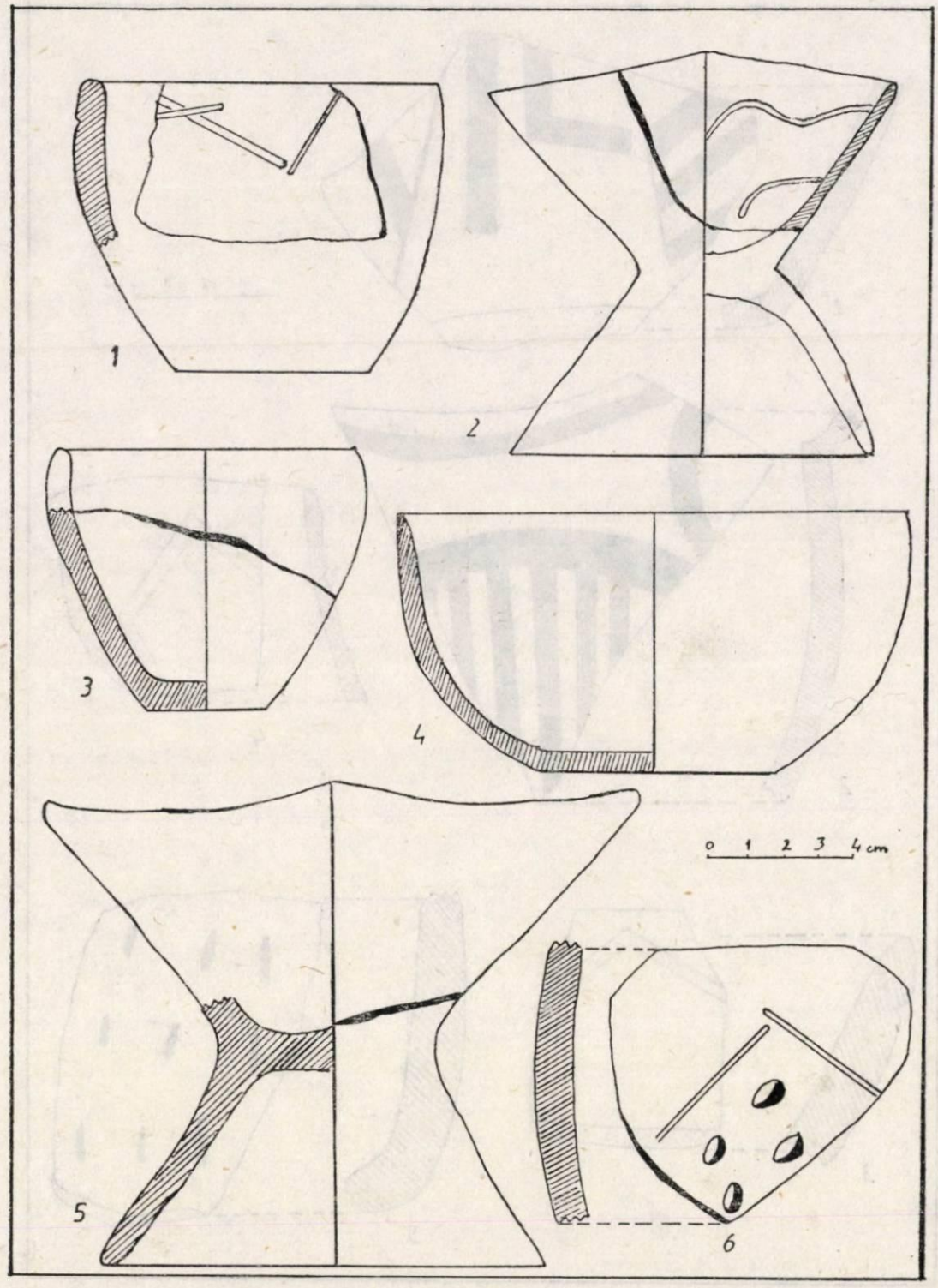

2 — Groapa nr. 2; 3—4 — vase din groapa nr. 2.

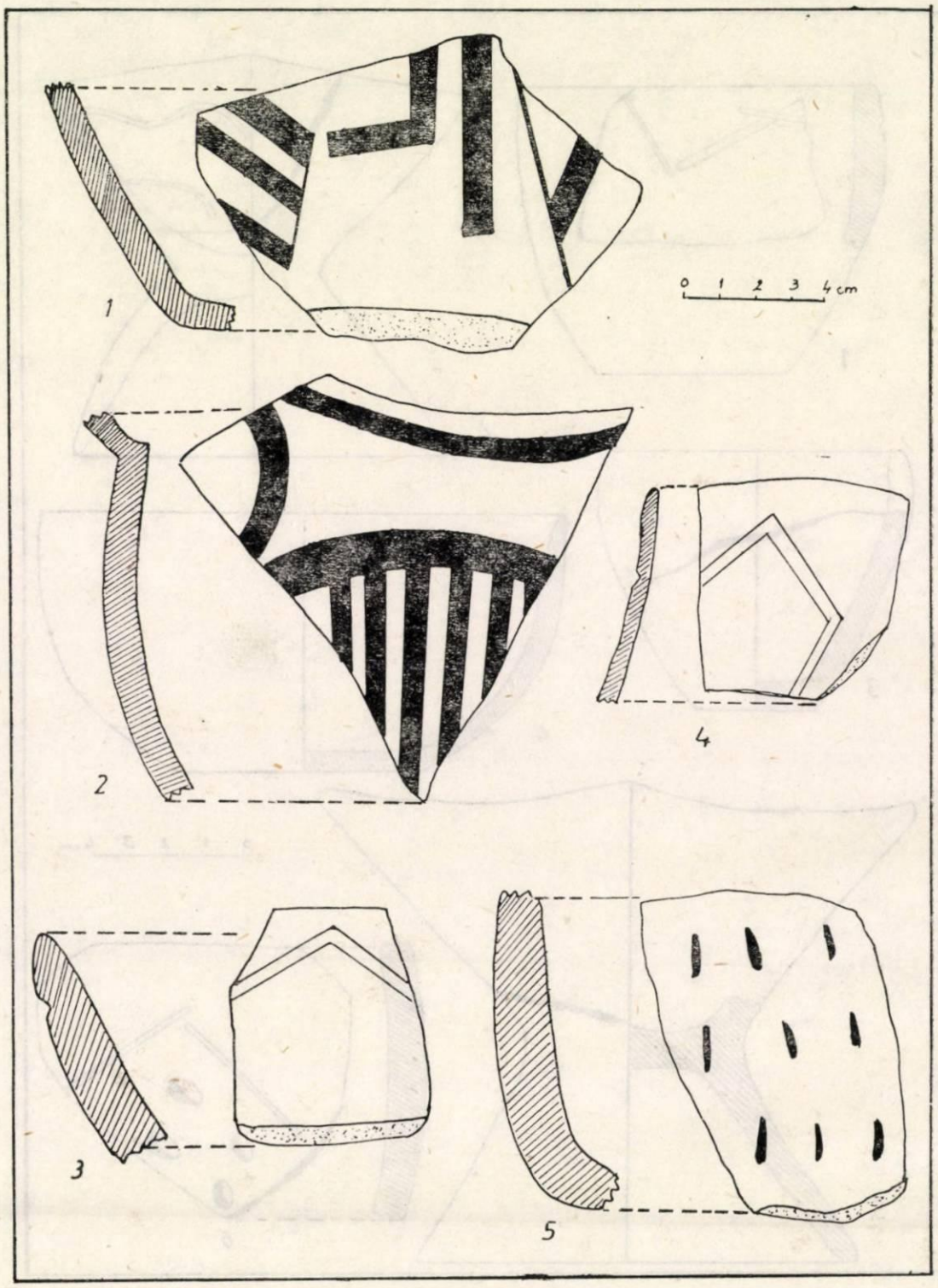

Fig. 3. Moftinu Mic — „Pescărie", B, 1—5 — groapa nr. 2.

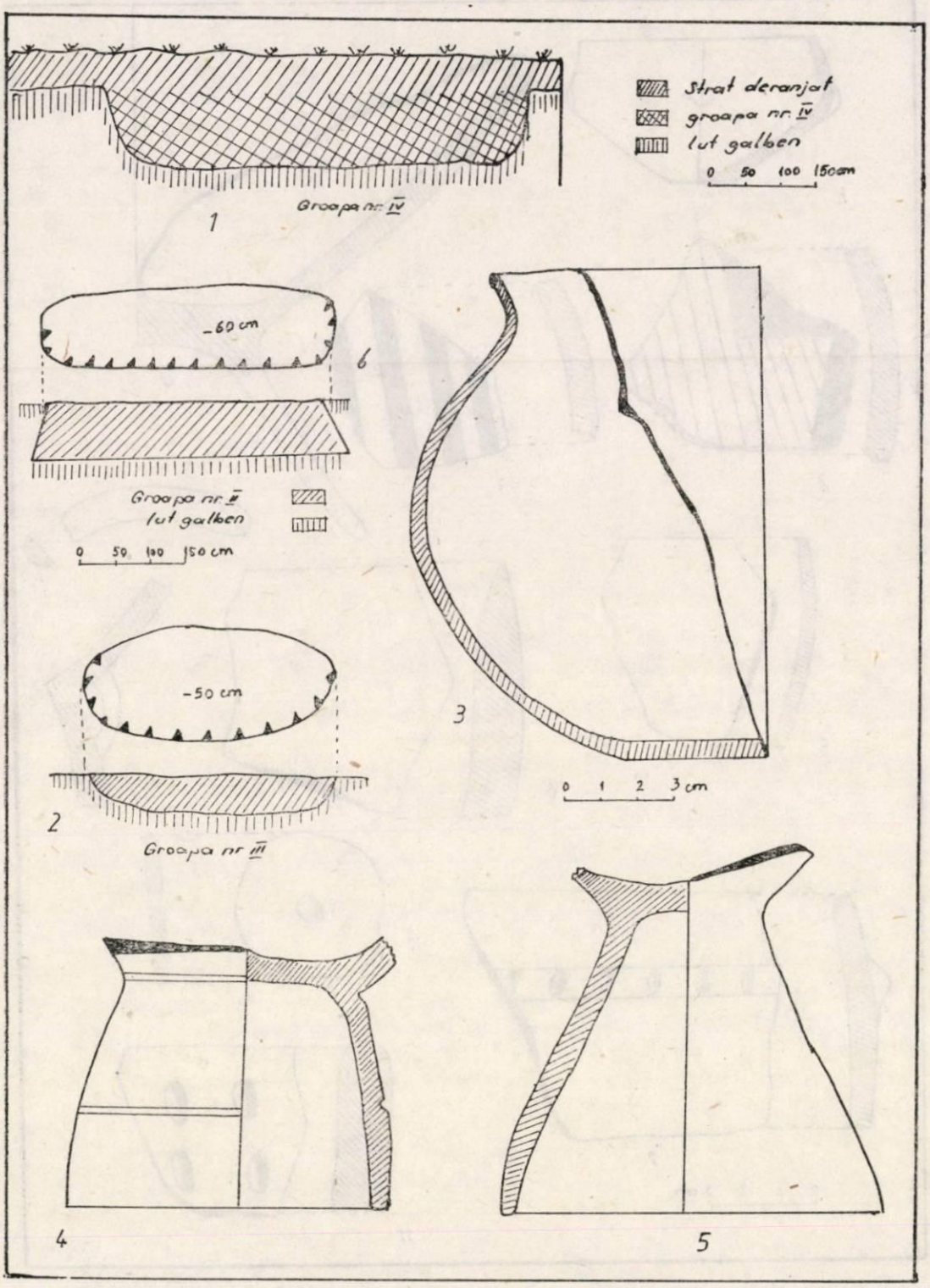

Fig. 4. Moftinu Mic — „Pescărie", B, 1, 4 — groapa nr. 2; 2 — groapa nr. III; 6 — groapa nr. II; 3—5 — fragmente de vase din groapa nr. III.

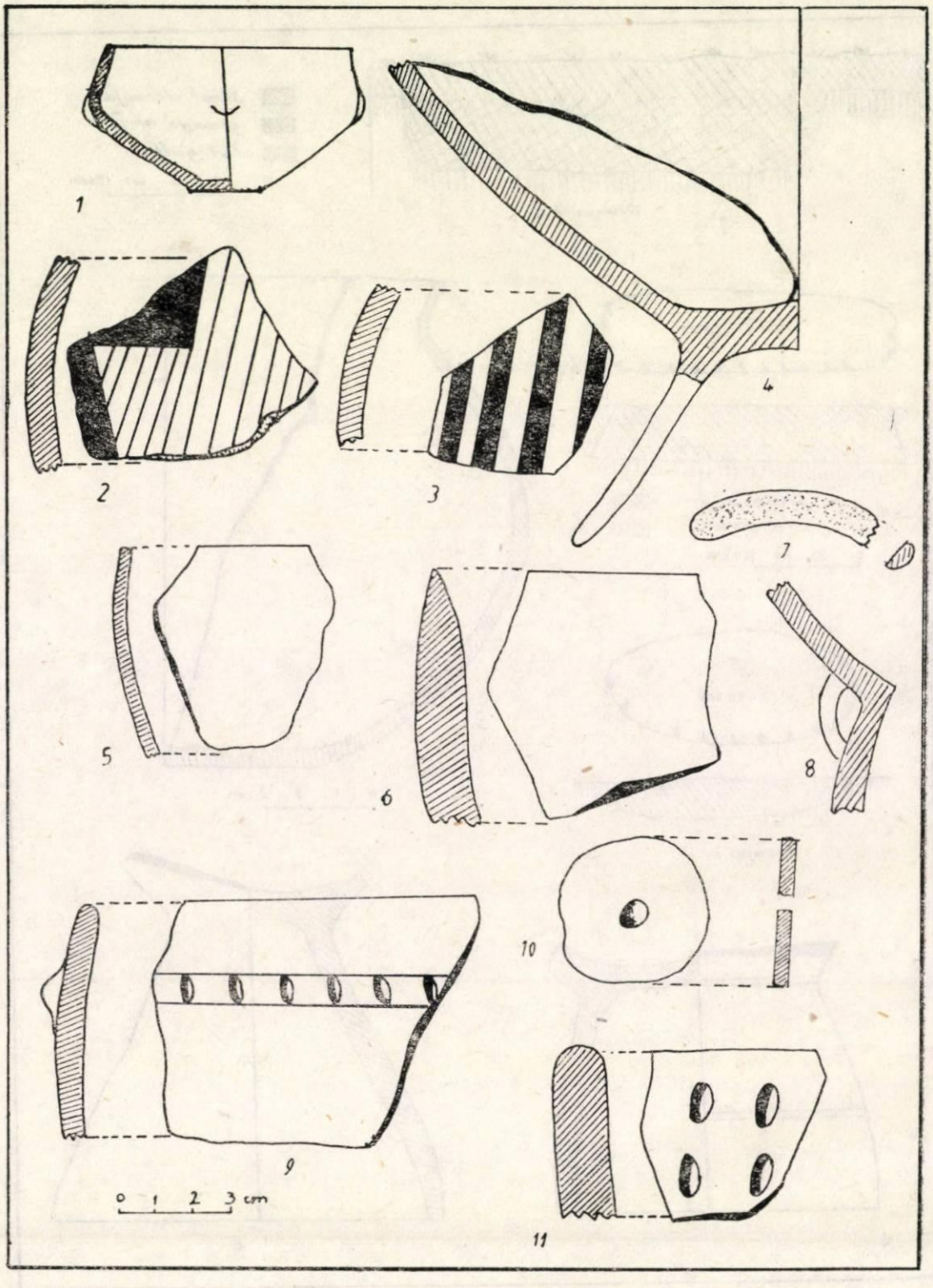

Fig. 5. Moftinu Mic — „Pescărie", B, 1, 3 — groapa nr. III; 2, 8 — groapa nr. 4; 7 — verigă din lut, groapa nr. 11; 11 — groapa nr. 7; 5, 6 — groapa nr. I; 9, 10 — material adunat.

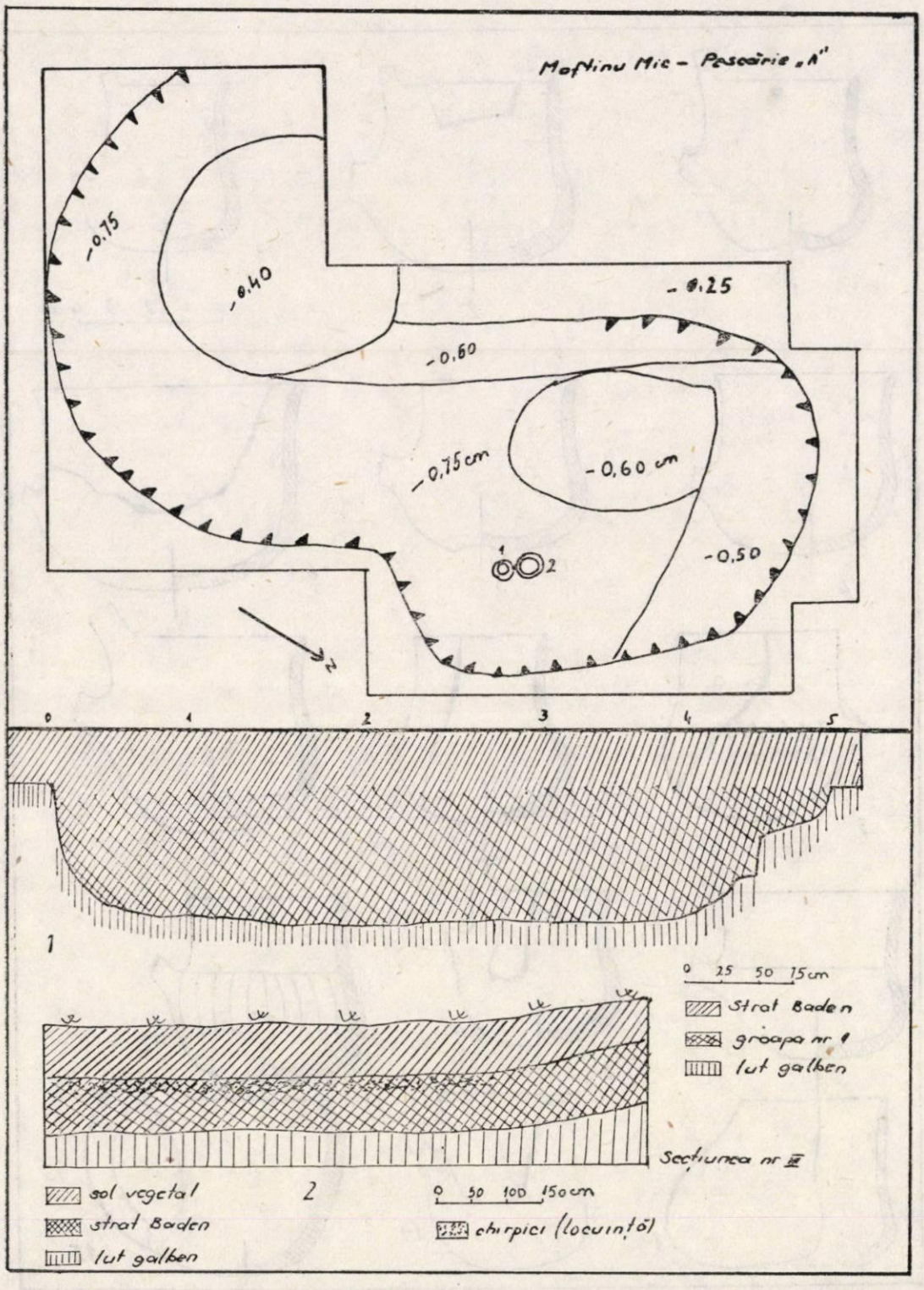

Fig. 6. Moftinu Mic — „Pescărie", A; 1 — groapa nr. 1; 2 — profilul secțiunii 3.

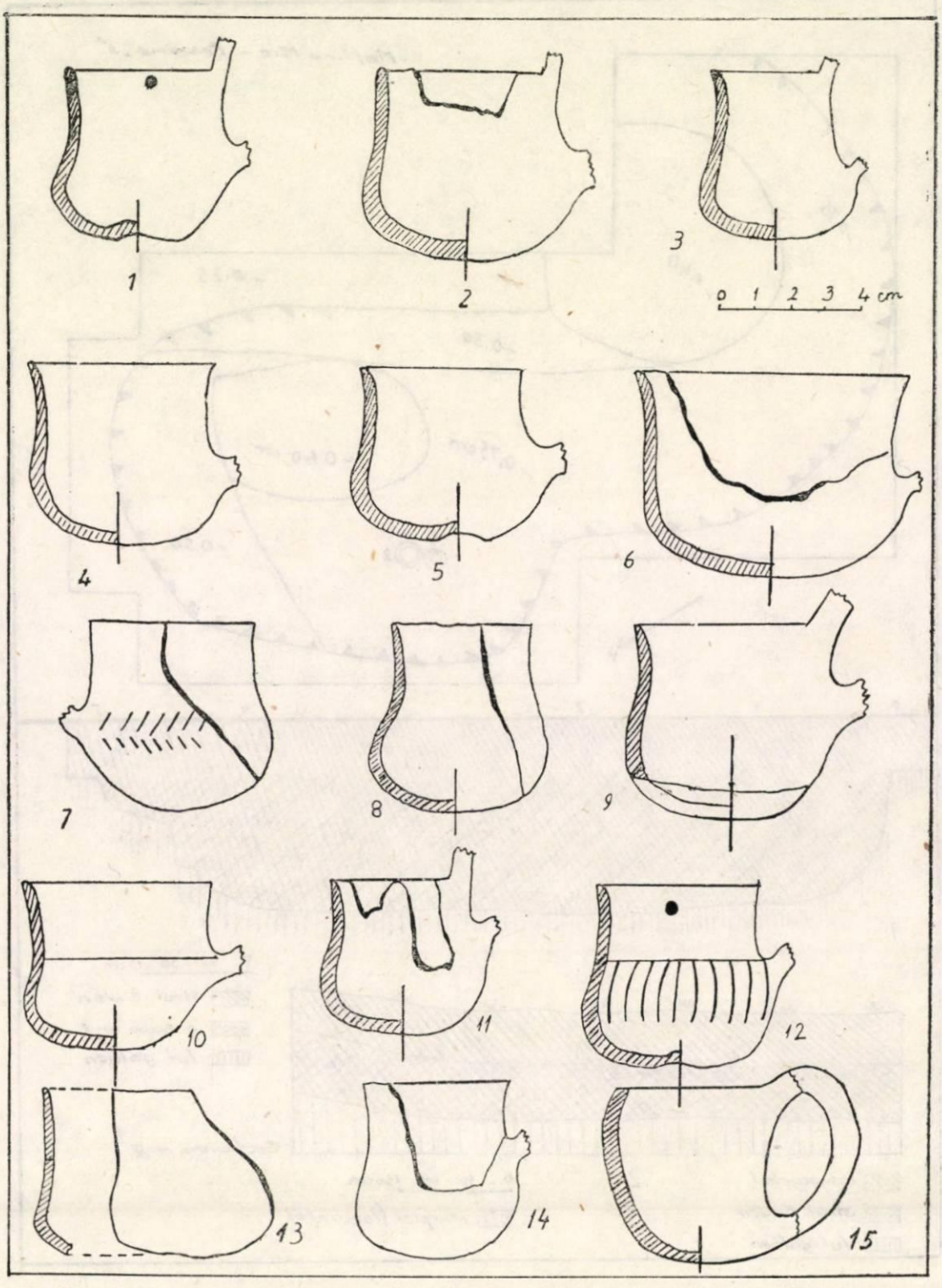

Fig. 7. Foftinu Mic — „Pescărie", A, 1—15 — cești, groapa nr. 1.

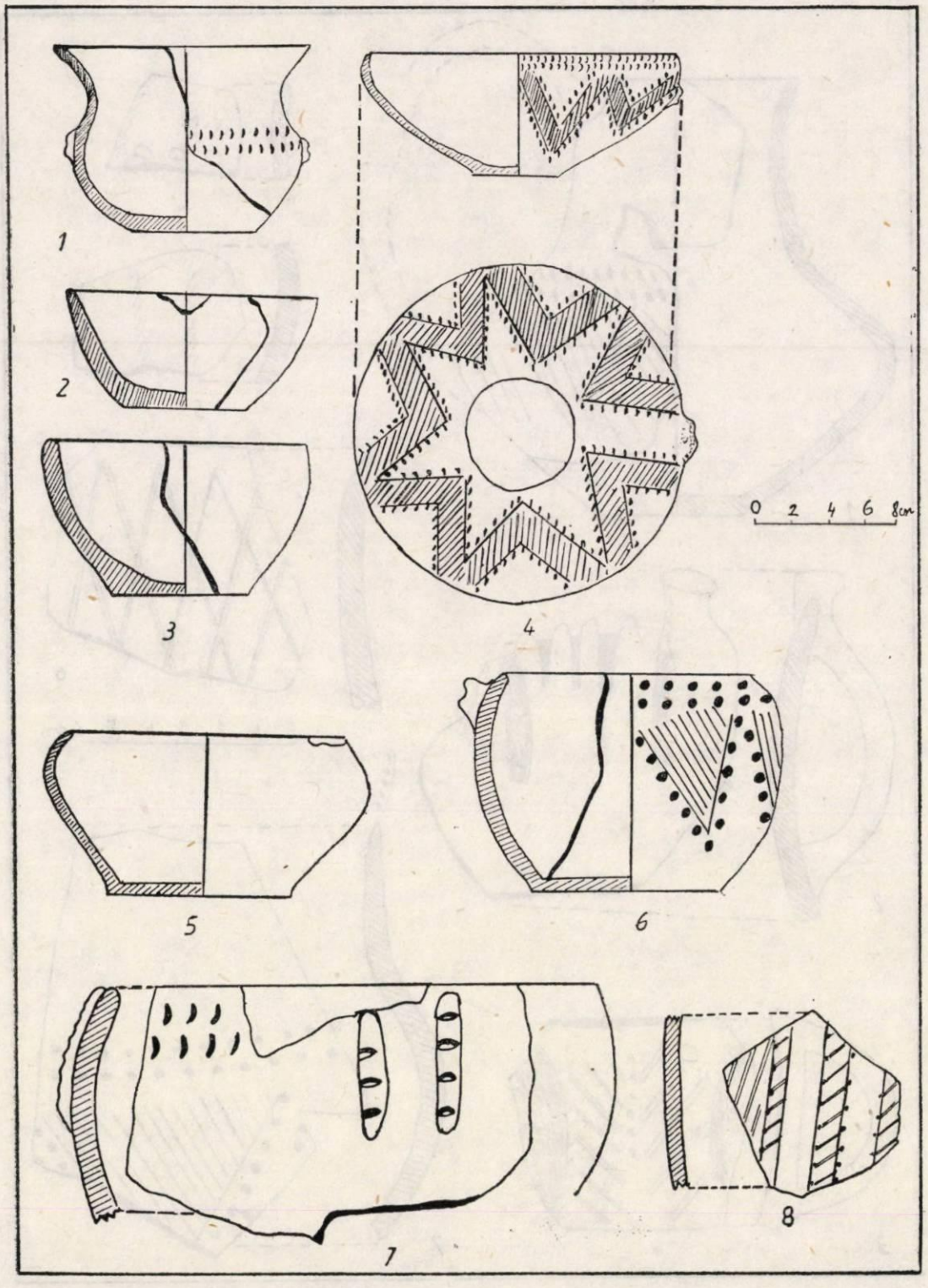

Fig. 8. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—8 — groapa nr. 1.

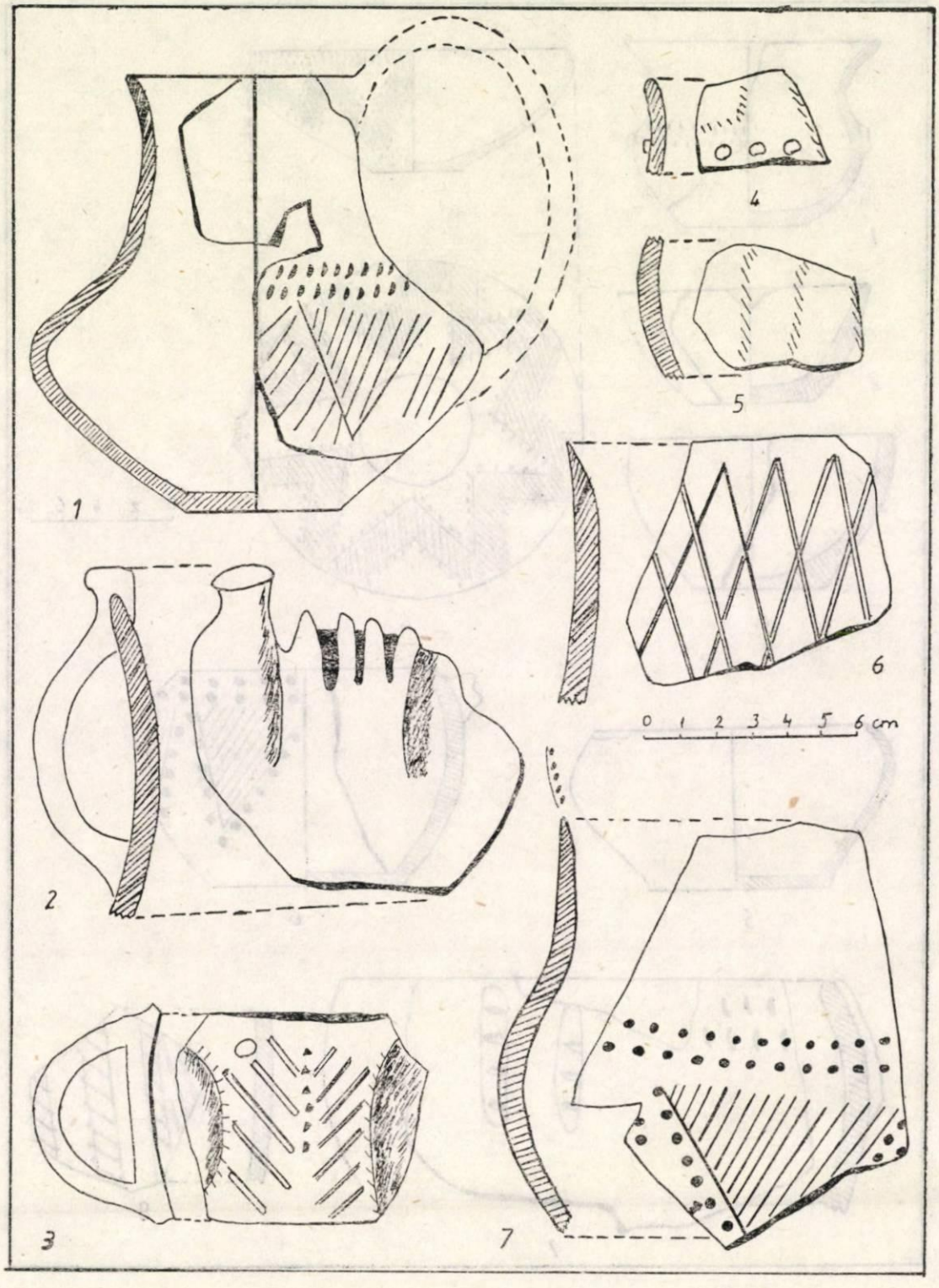

Fig. 9. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—7 — groapa nr. 1.

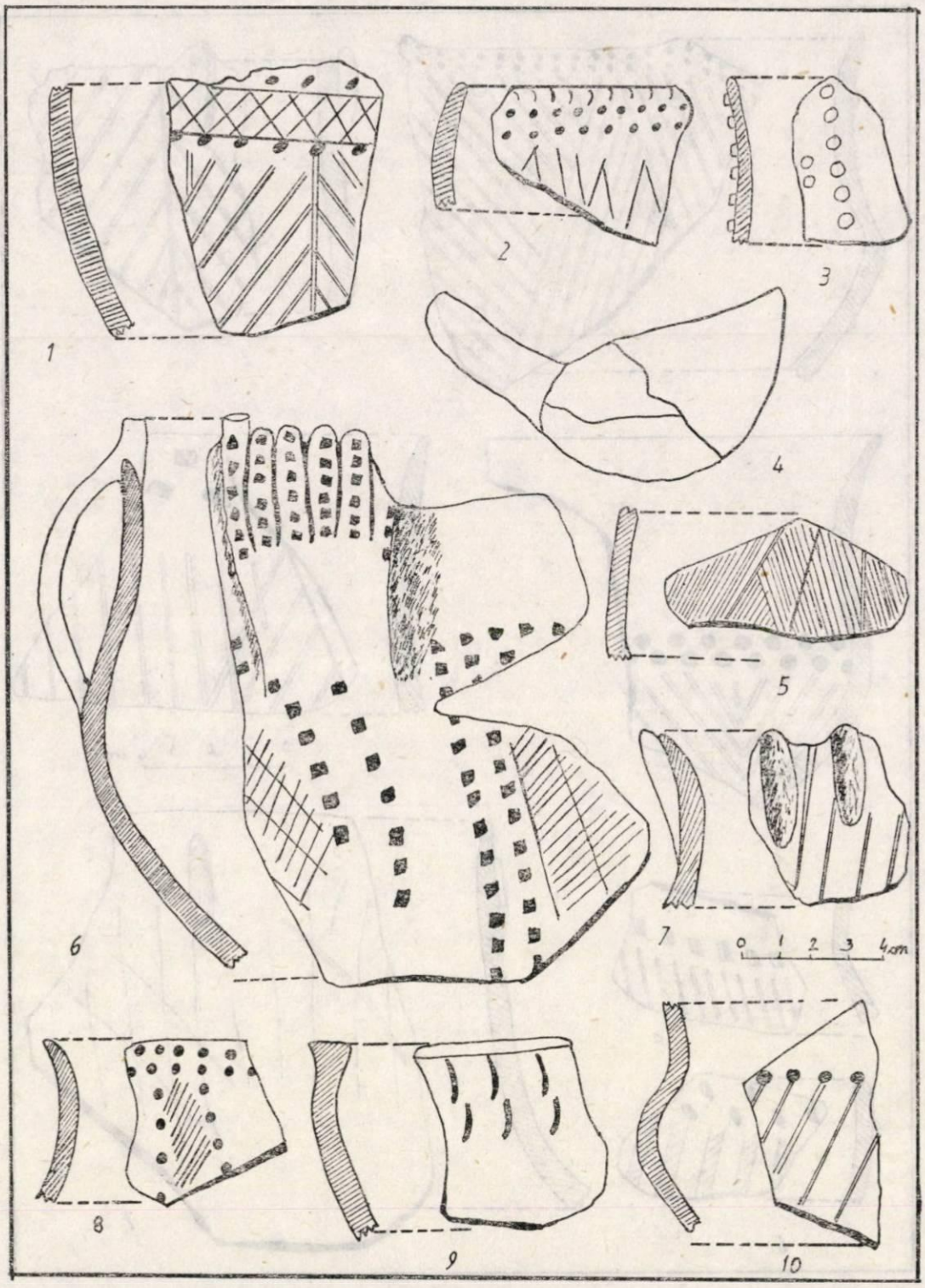

Fig. 10. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—10 — groapa nr. 1.

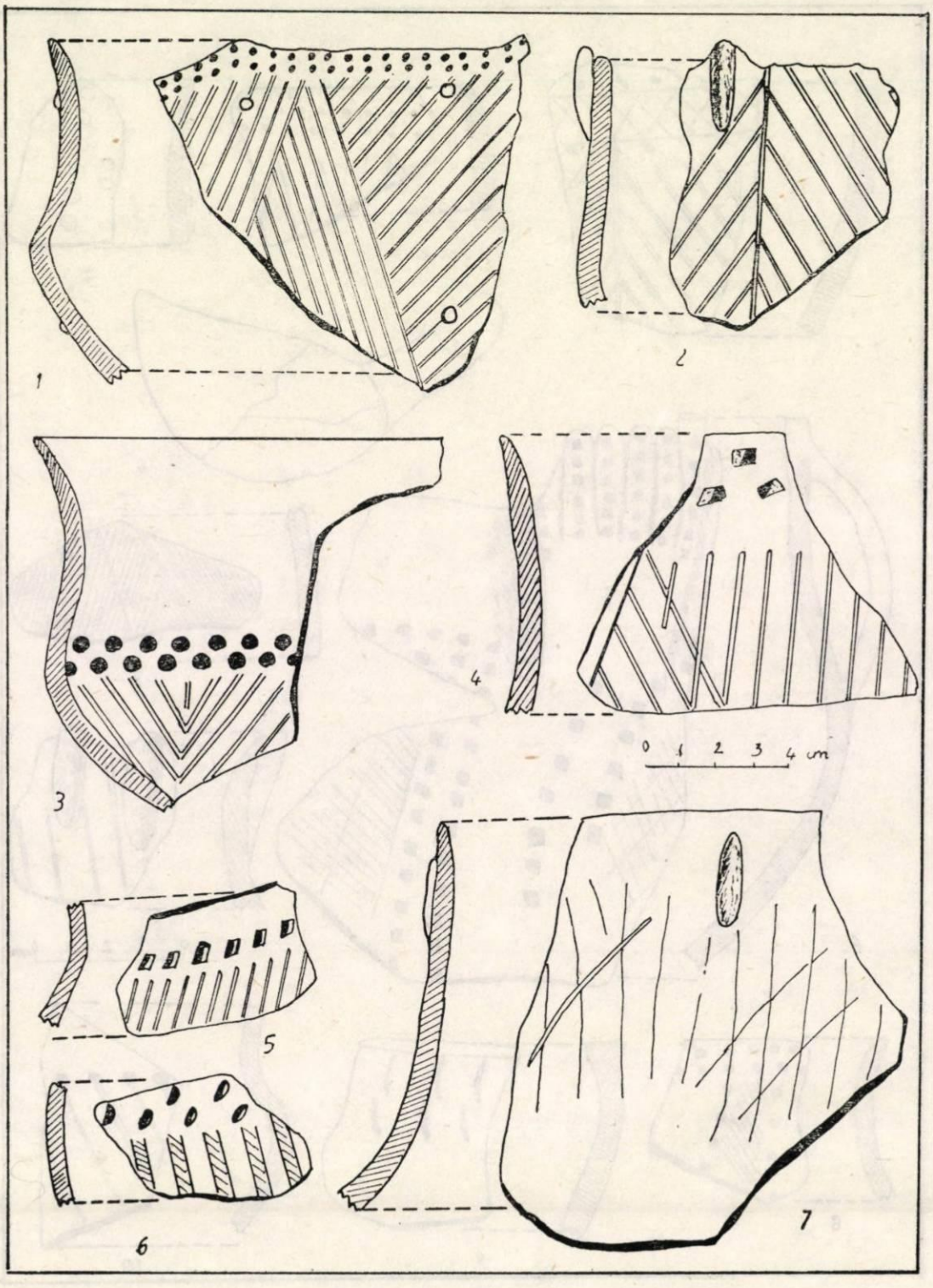

Fig. 11. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—7 — groapa nr. 1.

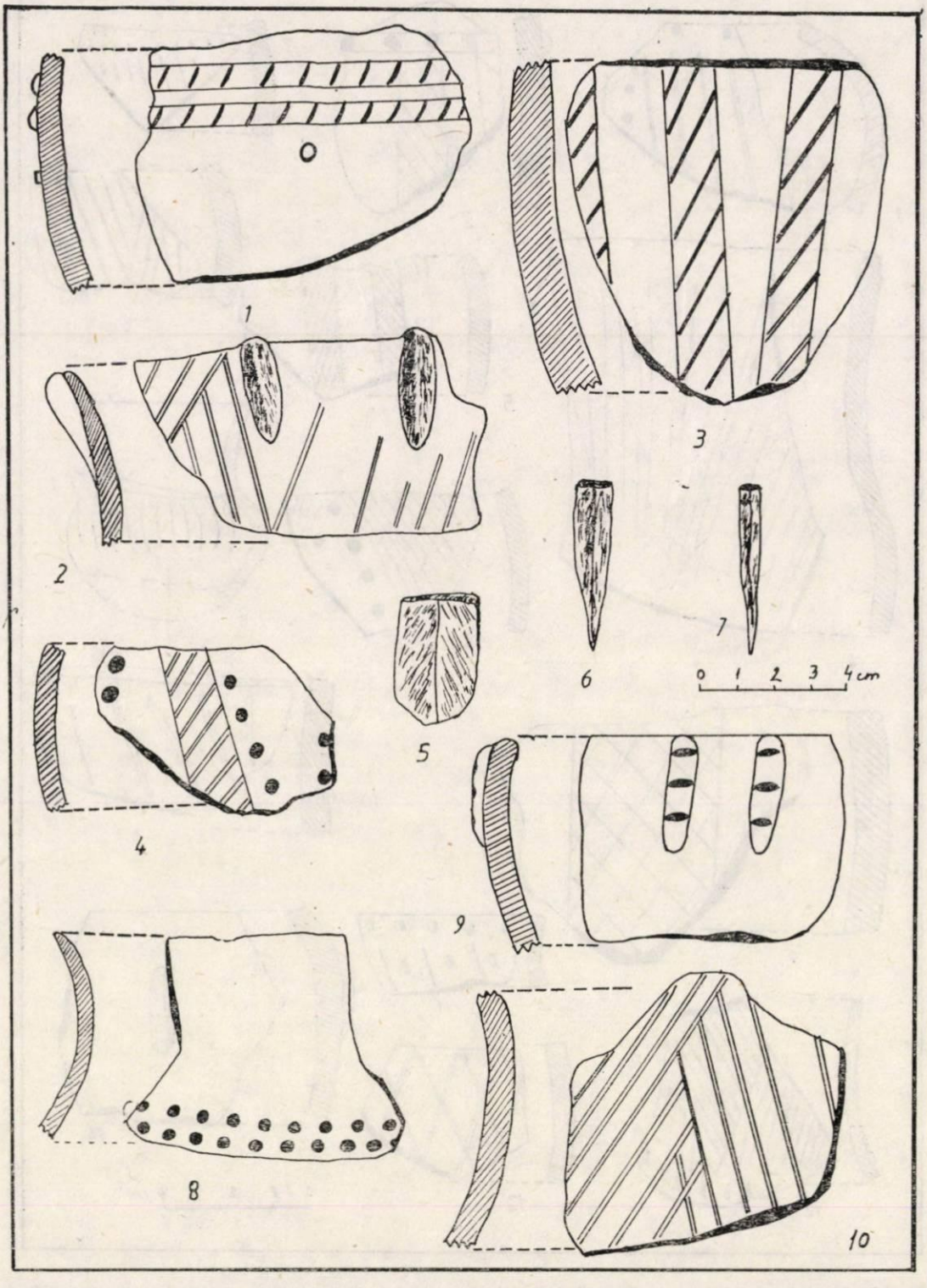

Fig. 12. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—10 — groapa nr. 1.

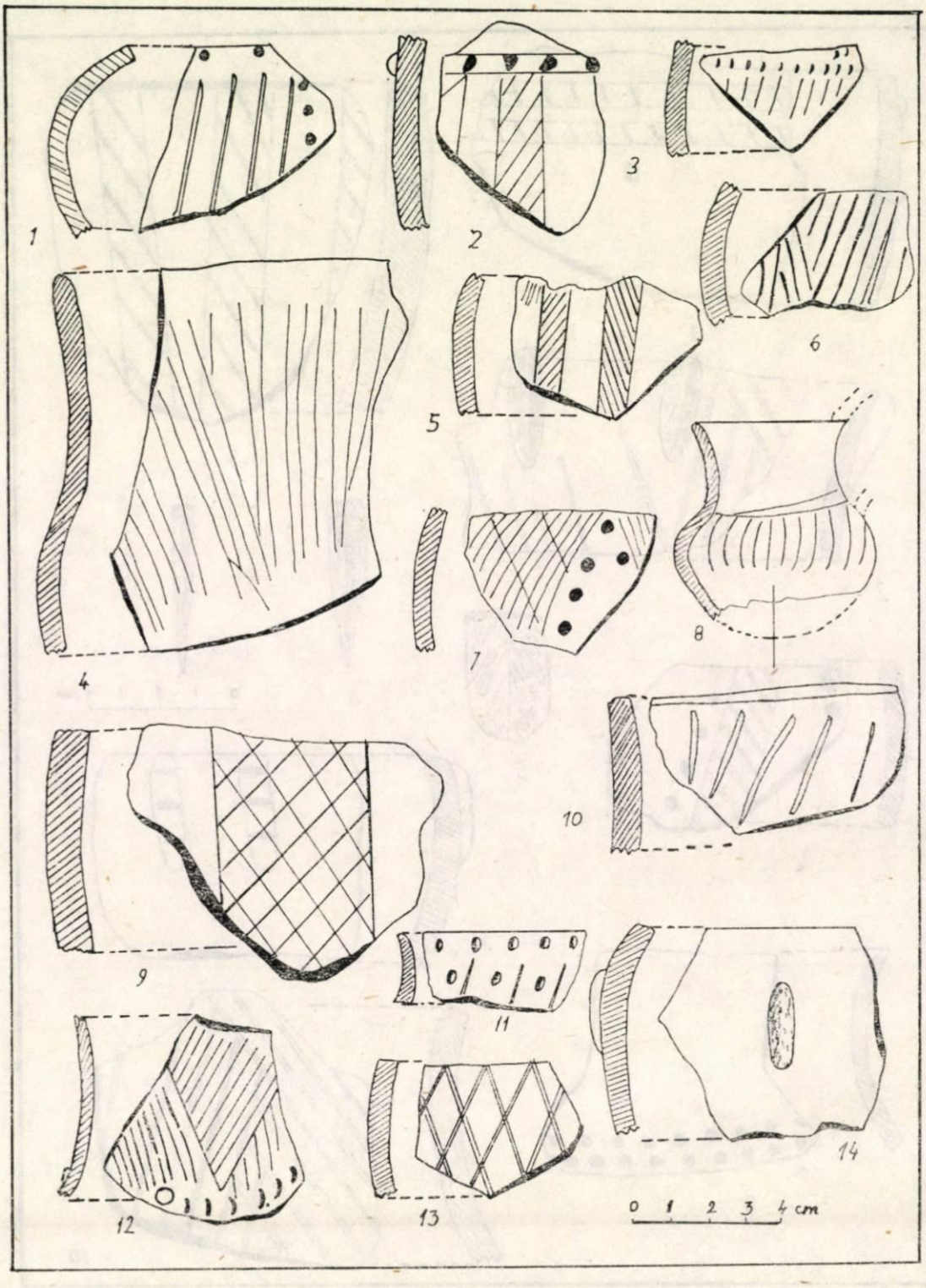

Fig. 13. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—14 — fragmente de vase din așezare (material adunat).

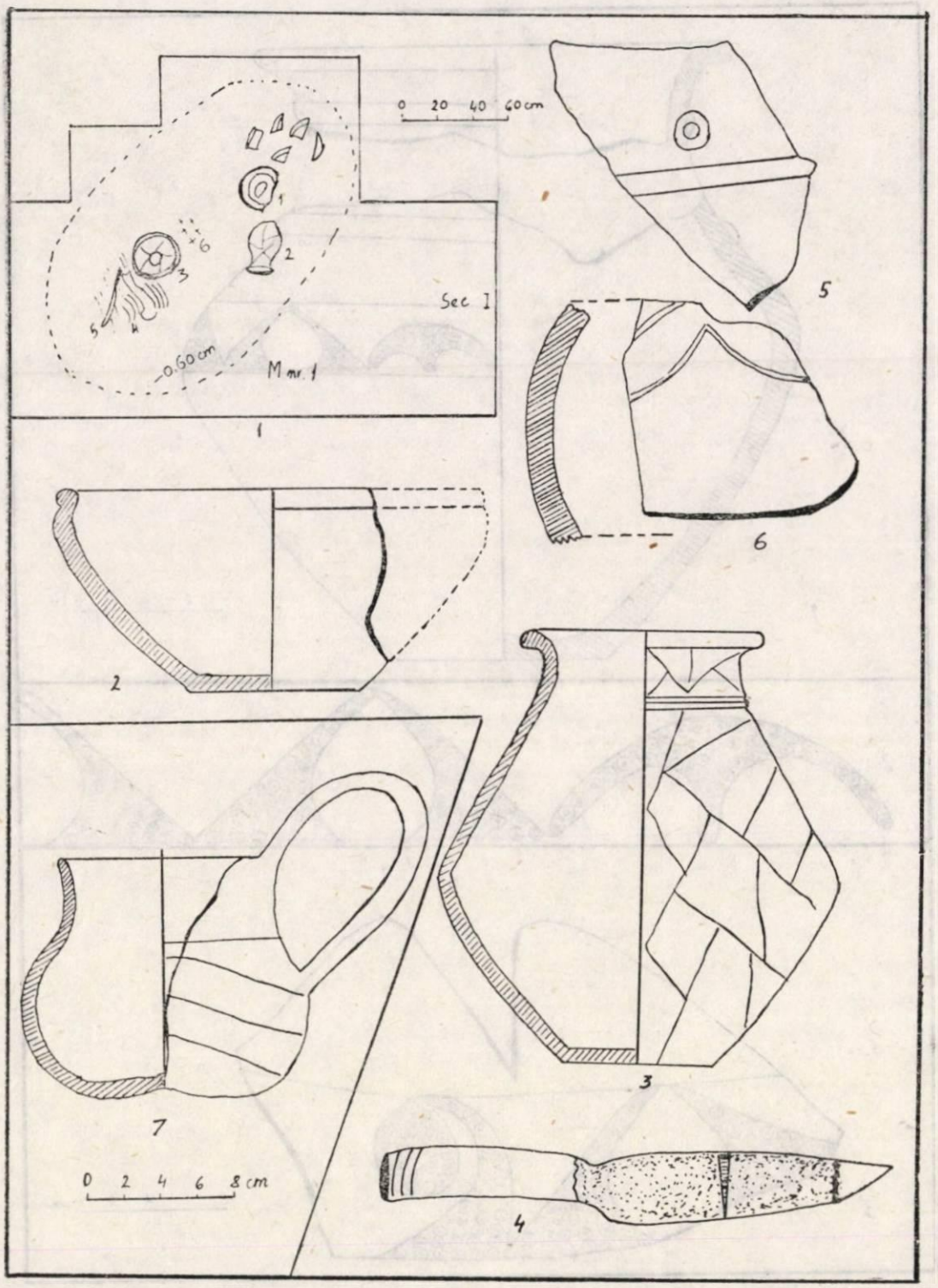

Fig. 14. Moftinu Mic — „Pescărie", A, I — mormîntul nr. 1; 2, 3, 4 — inventarul funerar din mormîntul nr. 1; 5—6 — fragmente ceramice Latène, adunate; 7 — „Parohia reformată" — ceaşcă.

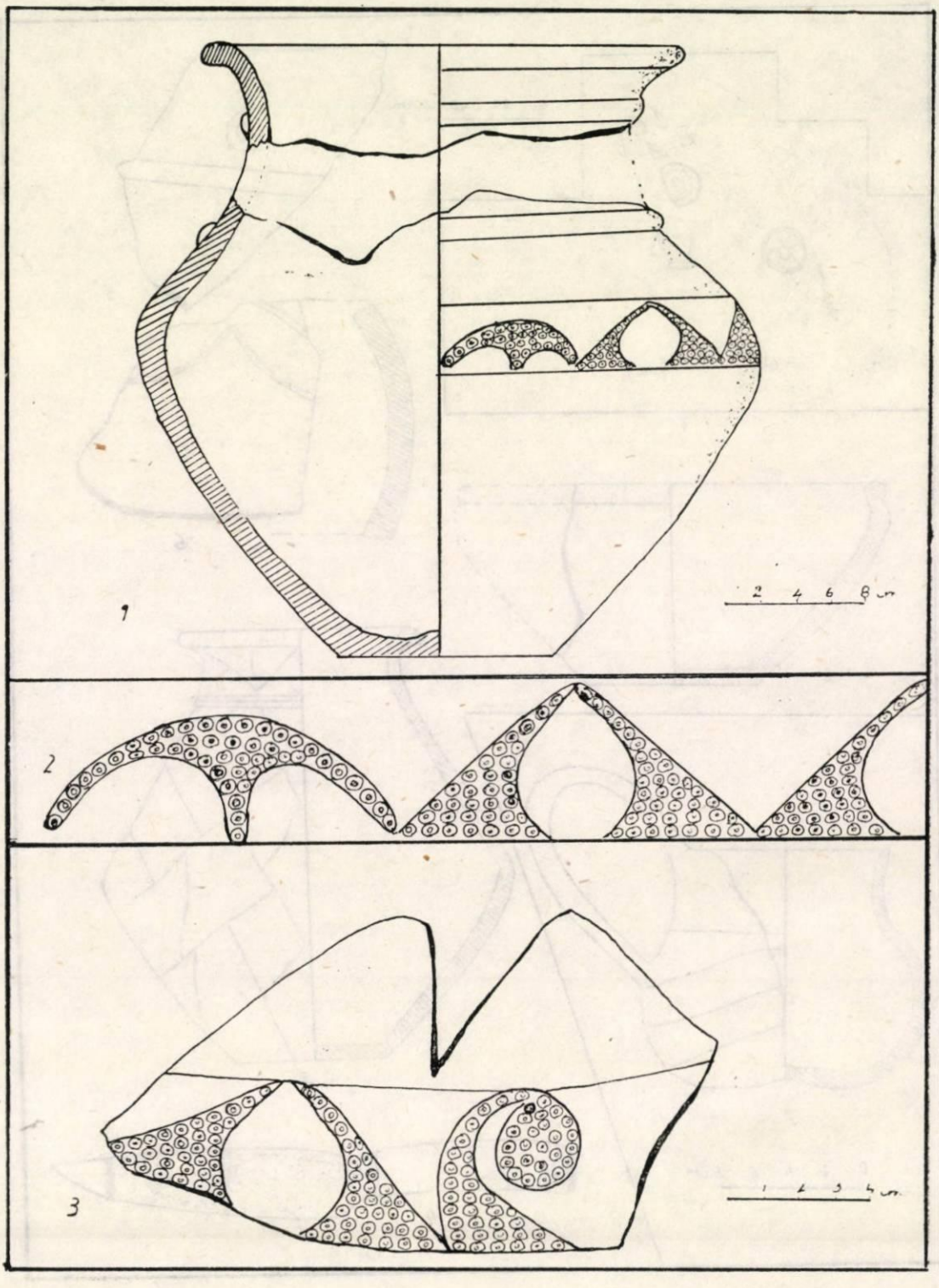

Fig. 15. Moftinu Mic — „Pescărie", A, 1—3 — vas ornamentat din mormîntul nr. 1.

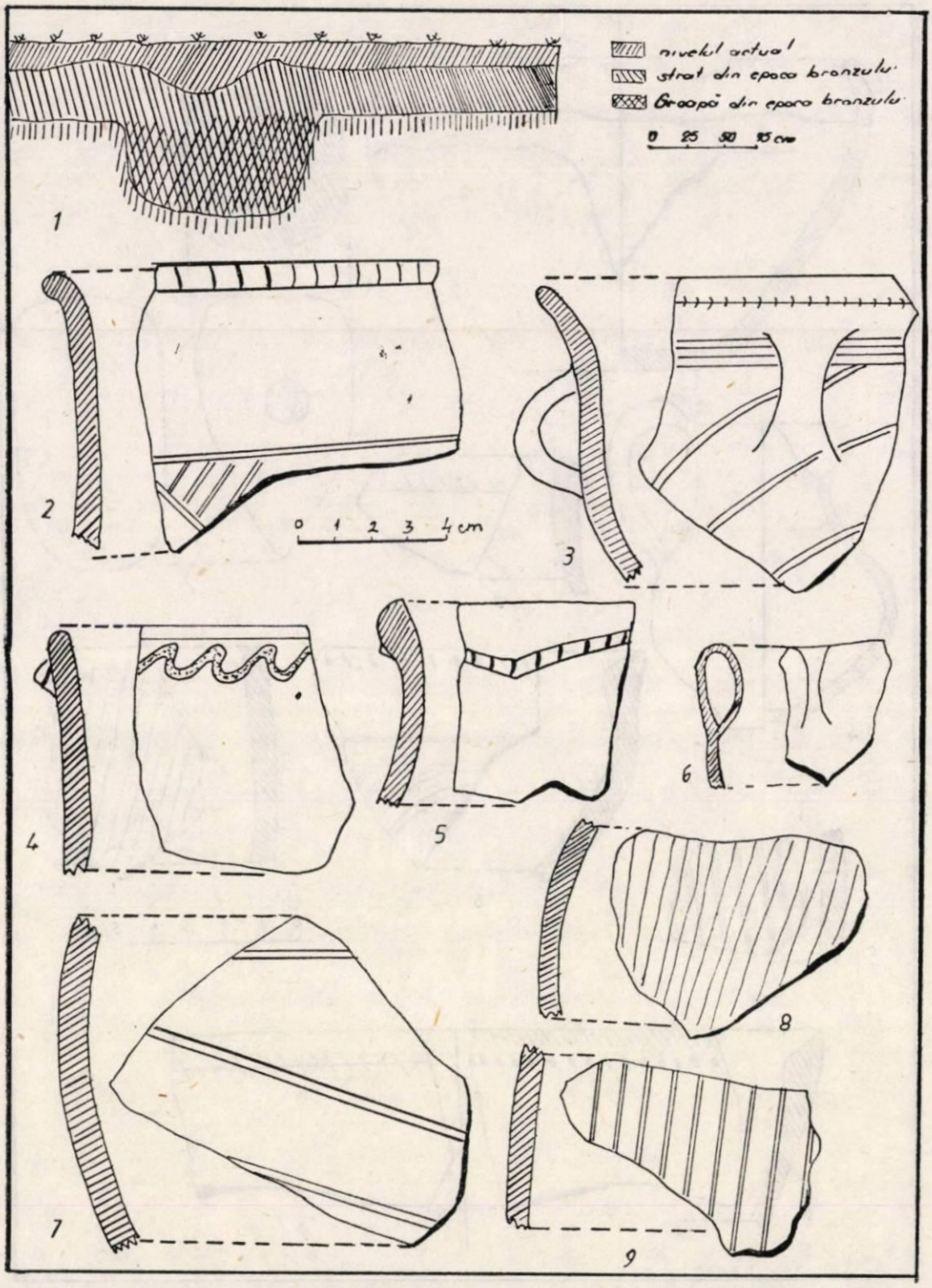

Fig. 16. Moftinu Mic — Drumul naţional Carei—Satu Mare, 1 — groapa menajeră; 2—9 — fragmente ceramice din groapă.

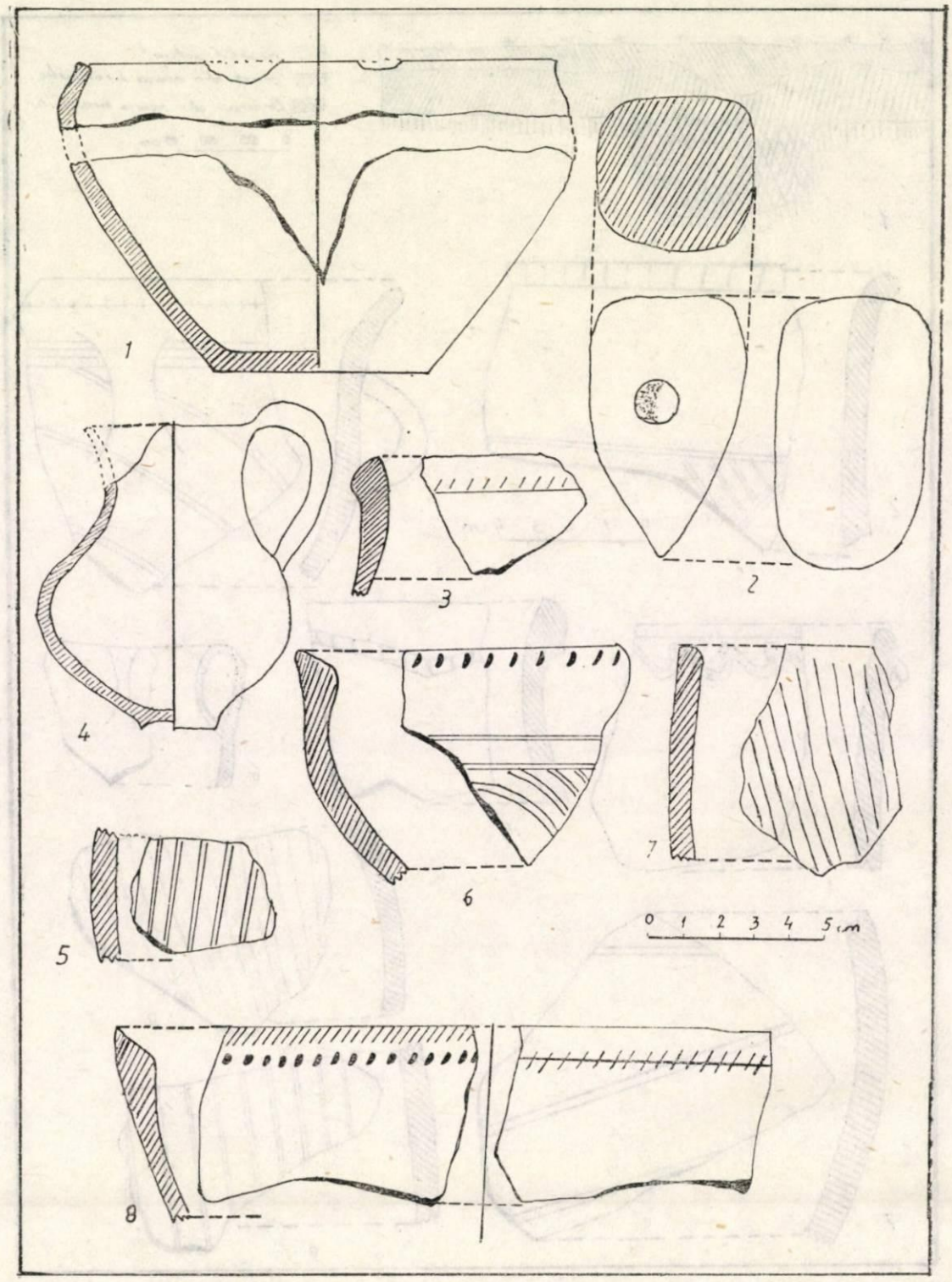

Fig. 17. 1 — Moftinu Mic „Parohia reformată"; 2—4 — „Malul Crasnei"; 3, 5—8 — „Lîngă drumul național Carei—Satu Mare" — groapă.

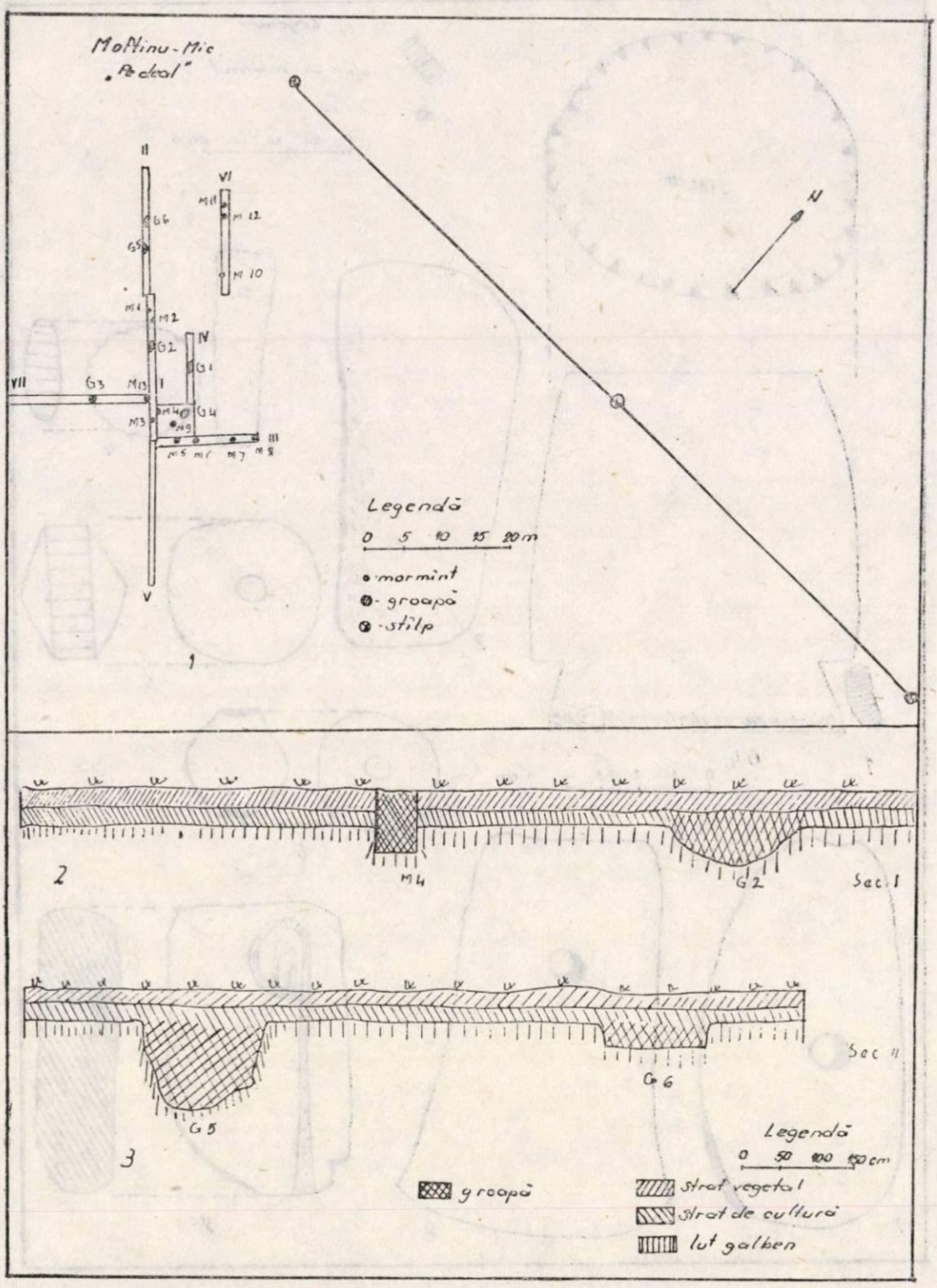

Fig. 18. Moftinu Mic „Pe deal", 1 — planul săpăturii arheologice; 2—3 — profile secț. I și II.

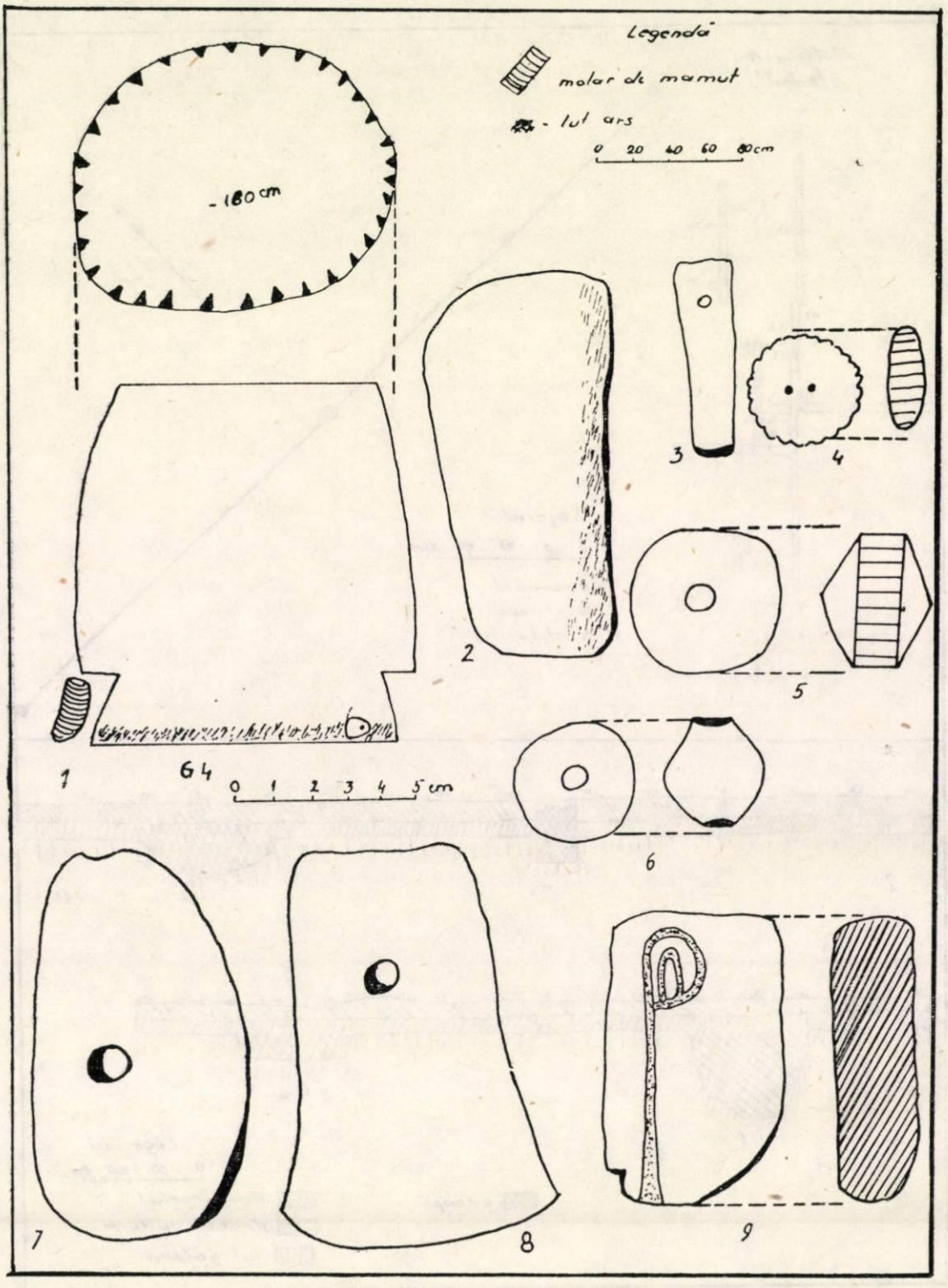

Fig. 19. Moftinu Mic („Pe deal"; 1 — groapa nr. 4; 7 — greutate din lut (groapa nr. 4); 4—6 — ustensile (Hallstatt D); 2—3 — cute din gresie; 9 — tipar pentru un pandantiv (?).

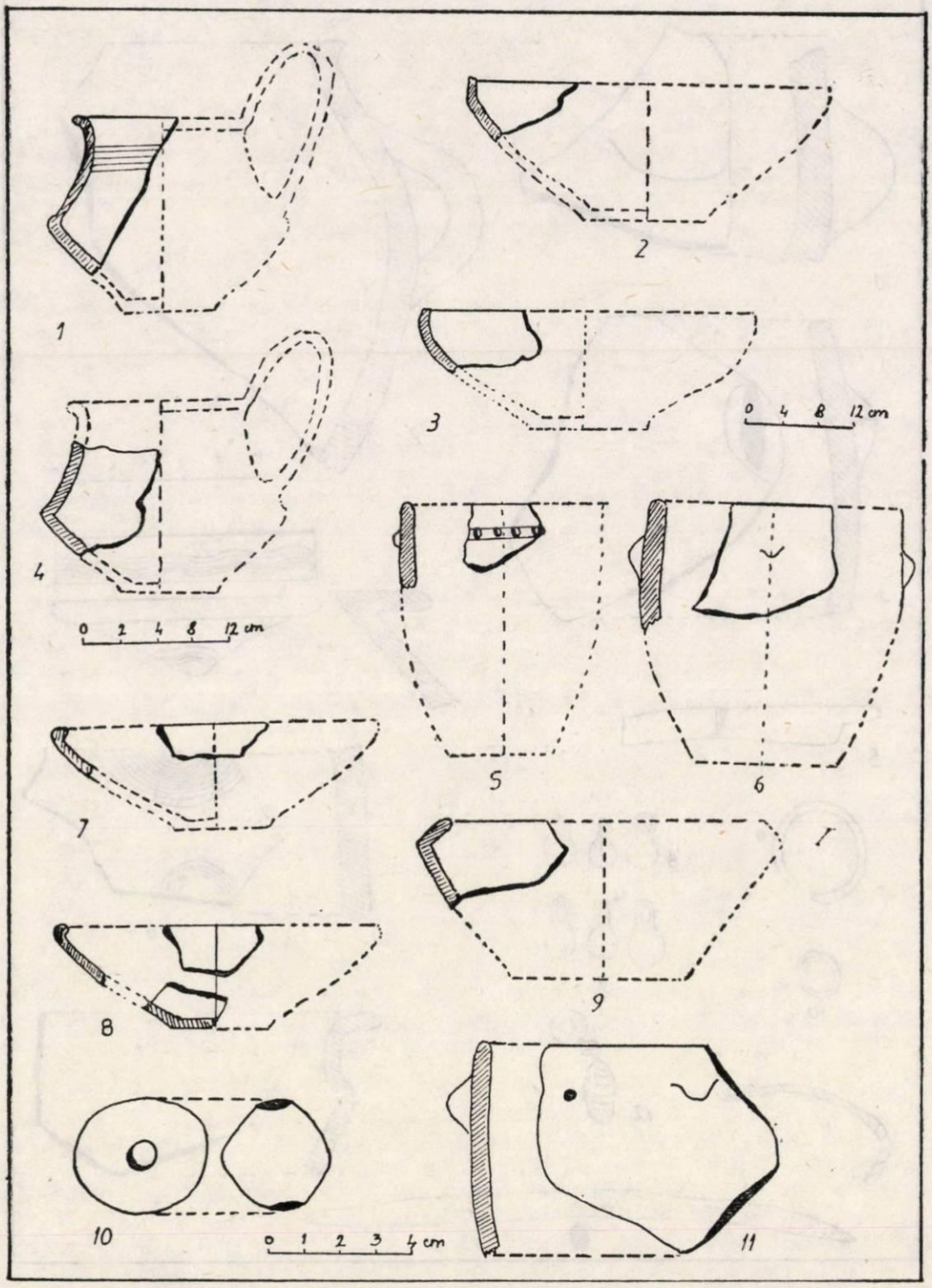

Fig. 20. Moftinu Mic „Pe deal", 1—11 — obiecte din Hallstatt-ul tîrziu.

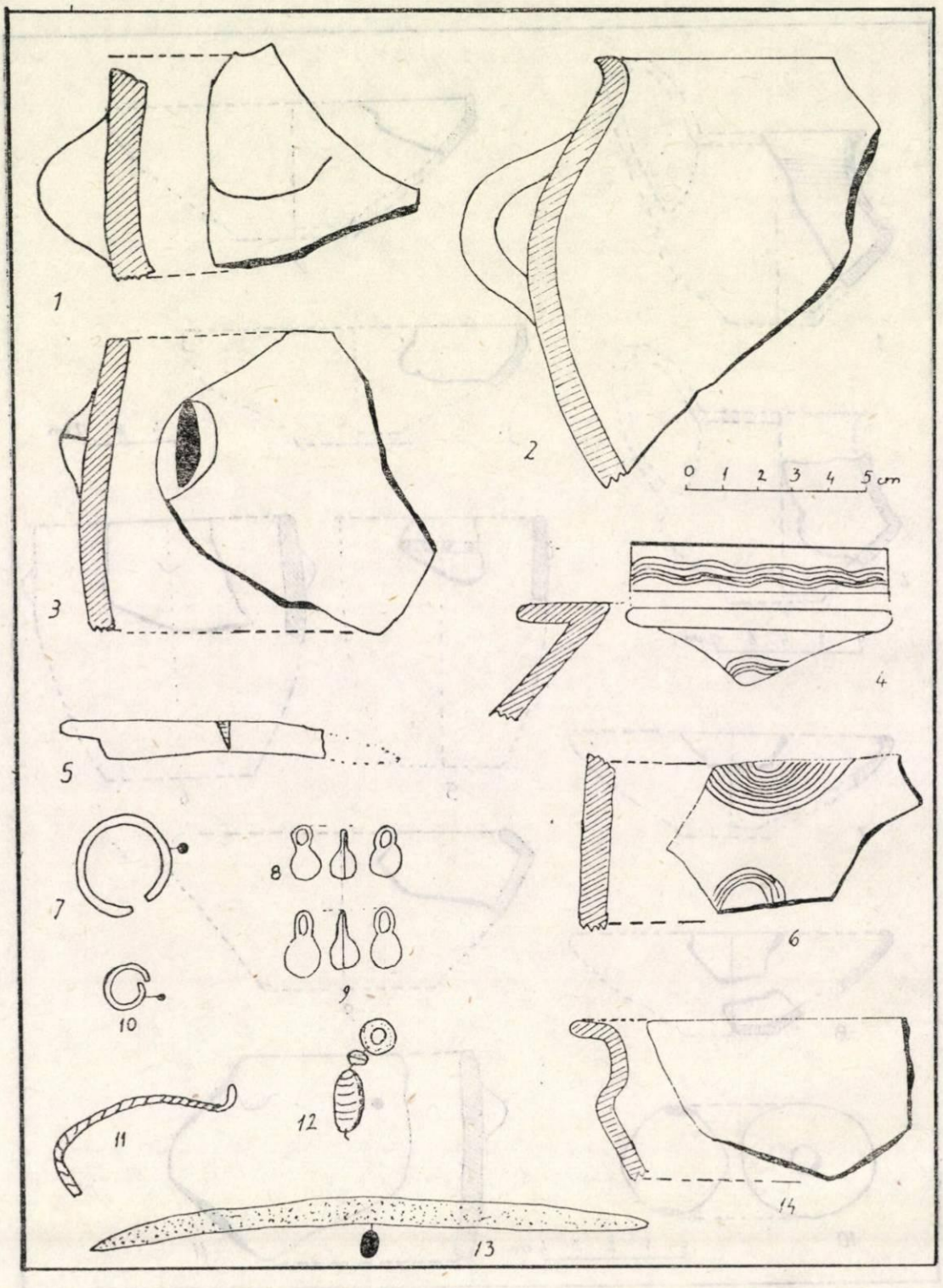

Fig. 21. Moftinu Mic „Pe deal", 1—3 — fragmente ceramice hallstattiene tîrzii; 4, 6, 14 — fragmente ceramice din sec. III e.n. (daci liberi); 5, 7—13 — obiecte din epoca feudalismului timpuriu (cimitir).

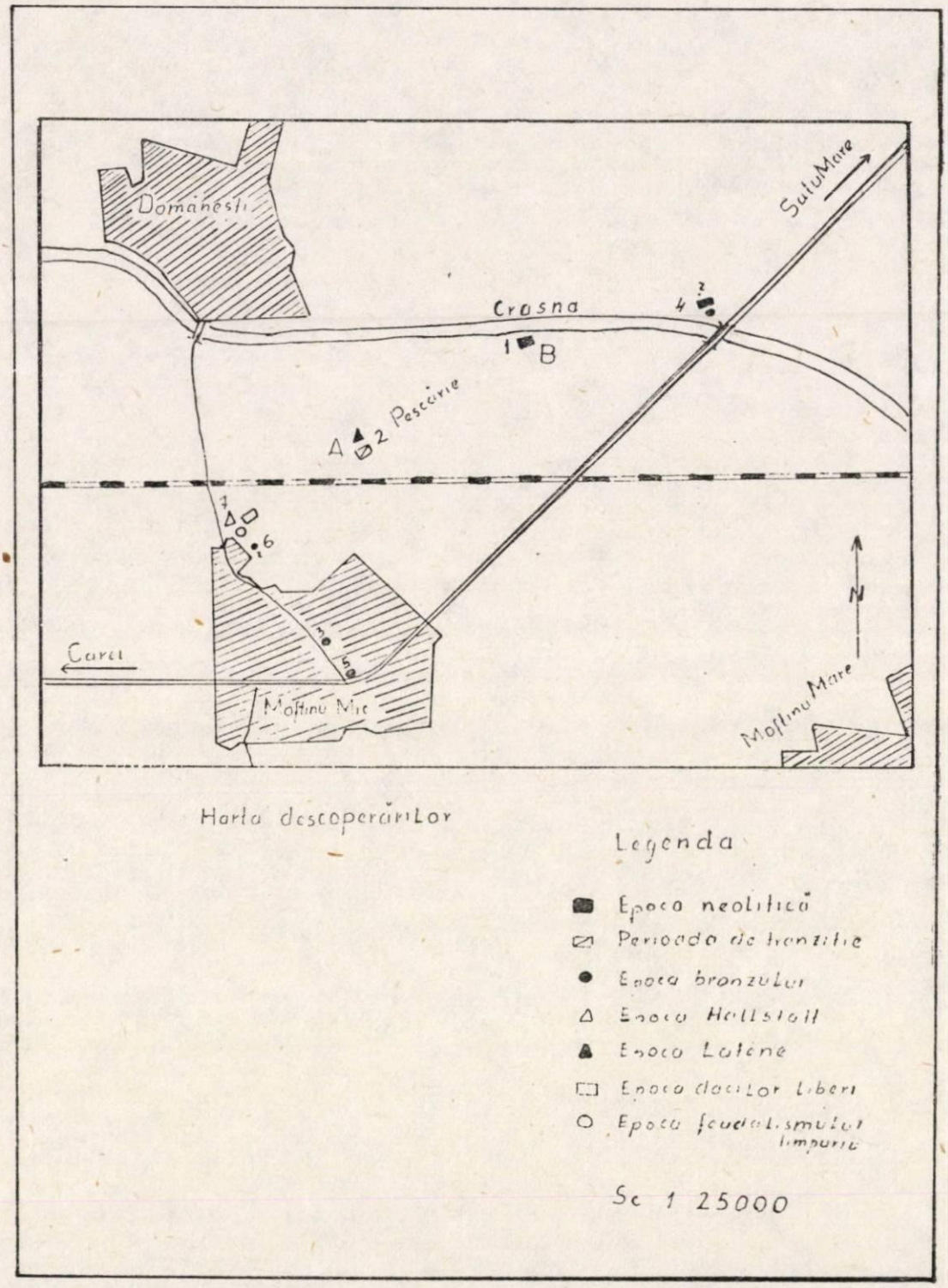

Fig. 22. Moftinu Mic, harta descoperirilor arheologice.

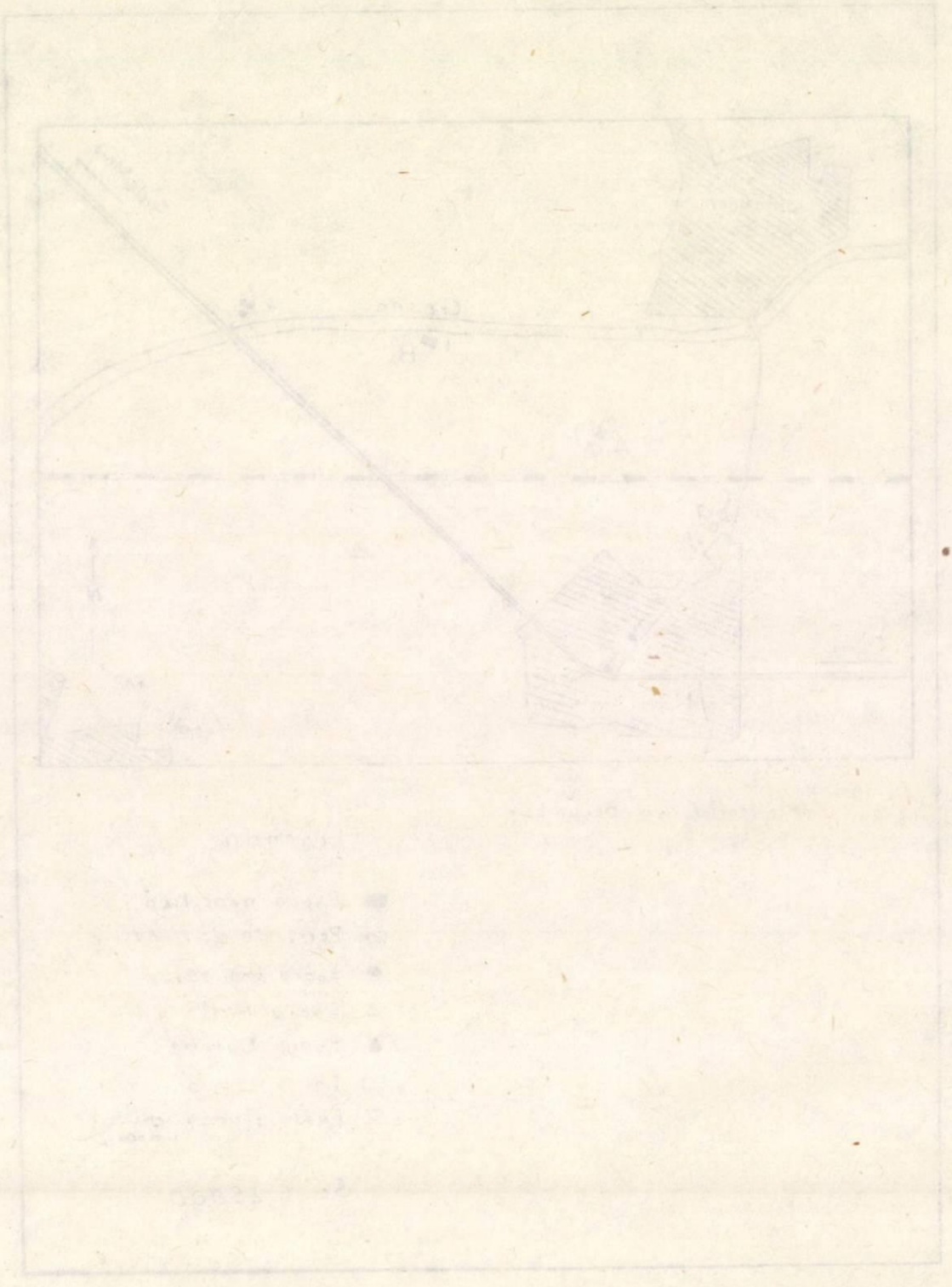

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN ZONA CAREI

N. IERCOȘAN

Descoperirile arheologice de la Carei au fost recent sintetizate de I. Németi[1], concluzionîndu-se că teritoriul orașului, prin cele 20 de puncte arheologice semnalate, a fost intens locuit încă din preistorie și pînă la prima atestare documentară a localității[2].

În ultimii trei ani, cu ocazia unor lucrări de construcții industriale ori edilitare, de îmbunătățiri funciare, precum și prin cercetări de teren, au fost descoperite noi materiale arheologice care vin să întregească imaginea despre habitatul uman antic de pe teritoriul orașului Carei. Piesele descoperite și recoltate cu aceste ocazii acoperă un lung interval de timp, începînd cu neoliticul mijlociu și pînă în feudalismul timpuriu, fiind bine reprezentate majoritatea culturilor arheologice din nord-vestul României. Prezentarea acestora, fie și sub o formă succintă, poate aduce o contribuție la întregirea hărții arheologice a Careiului (Fig. 1) și la completarea repertoriului arheologic al județului Satu Mare[3].

1. **Bobald I — „Livadă"**. În cursul anilor 1982—1984 au fost efectuate în acest punct lucrări de replantări de pomi, împrejmuiri și construcții care au scos la iveală noi materiale arheologice din epoca bronzului, cultura Otomani[4]. Lucrările menționate nu au permis efectuarea de observații stratigrafice sigure, de aceea prezentăm selectiv și cronologic materialele descoperite. Din prima fază a culturii Otomani, semnalăm fragmente de vase mari din pastă grosolană, decorate cu striuri, proeminențe și brîuri alveolare, un fund de cană de culoare neagră decorată cu linii formate din mici triunghiuri incizate și un fragment de vas scund cu fundul plat și pereții arcuiți spre exterior, decorat cu striuri oblice (Fig. 2/1—4). Din fazele următoare, II și III, provine o căniță de culoare

---

[1] I. Németi, *Descoperiri arheologice din hotarul orașului Carei, Satu Mare*, *StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 167—182.

[2] *Documente privind istoria României*, C. Transilvania, veacul XIV, vol. I, (1301—1320), Ed. Academiei, București, 1953, p. 336.

[3] Pentru descoperirile noi, din punctele semnalate, păstrăm numerotarea inițială (I. Németi, *art. cit.*, p. 168, fig. 1.), punctele inedite fiind numerotate în continuare. Menționăm că orașul Carei cuprinde și comuna suburbană Căpleni cu satul Cămin.

[4] I. Németi, *art. cit.*, p. 170—171, vezi nota 8. Materialele arheologice provenite din săpăturile sistematice din anul 1966 se află în curs de prelucrare și vor fi publicate exhaustiv de I. Németi.

neagră, cu toartă supraînălțată, gît scurt și corpul bombat decorat cu canelură lată așezată oblic, inv. 7 201, dimensiuni: înălțimea: 7,5 cm, diametrul bazei 3,5 cm, diametrul gurii 6 cm (Fig. 2/5) și fragmente de vase mari, de cești, cănițe și străchini din pastă mai fină, în general cu angobă, decorate cu incizii liniare și spiralice, butoni perforați și canelură incipientă semicirculară (Fig. 2/6—7; 3/2—5; 4/1—5) precum și rîșnițe din piatră, fragmente de „vatră portativă", un pandantiv din colț de urs (Fig. 4/7), greutăți de lut piramidale (Fig. 4/6), și material osteologic provenind din așezare: melci scoici, oase de cerb, urs, bizon etc[5].

Semnalăm din acest punct și o cană, provenind dintr-o donație, inv. 5601 (Fig. 3/1), din pastă fină, cu gîtul înalt, cilindric, buza evazată, corpul bombat și fundul drept. Are un decor geometric complex constînd din linii duble spiralice incizate pe corp și gît, linii arcuite și oblice, precum și proeminențe plasate în zona diametrului maxim al vasului. Dimensiuni: înălțimea 16 cm, diametrul gurii 12 cm, diametrul bazei 5,5 cm. Aparține culturii Otomani, faza a II-a[6], avînd analogii în descoperirile de la Tiream[7].

Prin construirea unui drum de acces dinspre pîrîul Mergeș spre centrul „cetății" a fost surprins colțul sud-estic al zidului bisericii satului feudal Bobald, azi dispărut, construcție din cărămidă, databilă în feudalismul dezvoltat[8] și mai multe morminte feudale care au fost deranjate și de la care nu s-a putut recupera nici un inventar.

2. **Bobald II.** În toamna anului 1982, a fost arat, la o adîncime de 30—40 cm, un drum de acces ce cobora spre pîrîul Mergeș și care intersecta așezarea din perioada de tranziție spre epoca bronzului, cultura Baden[9]. Cu acest prilej au fost descoperite noi materiale arheologice: fragmente de vase decorate în maniera Baden-Coțofeni, ornamentate cu linii incizate ce formează benzi hașurate, impresiuni cu șnurul, triunghiuri incizate, brîuri alveolate sau crestate așezate sub buză, segmente de brîuri aplicate, vertical, proeminențe cu alveole aplicate orizontal etc[10], precum și lame și deșeuri de silex fumuriu și obsidiană, inv. 6 972, (Fig. 5/1—10). Tot aici a mai fost găsită o fusaiolă bitronconică din caolin, foarte îngrijit lucrată și decorată pe toată suprafața cu linii frînte incizate. Aparține cu probabilitate epocii prefeudale și a ajuns întîmplător în locul descoperirii[11], inv. 6 975, (Fig. 5/11). Arătura adîncă a scos în acest punct și materiale aparținînd epocii bronzului timpuriu, constînd din fragmente de vase decorate cu striuri, proeminențe și brîuri cu alveole în

[5] I. Németi, *art. cit.*, p. 170—171.
[6] T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei, Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 46.
[7] *Ibidem*, Pl. XXI/10, p. 172.
[8] I. Németi, *art. cit.*, p. 172 și 175.
[9] Petre I. Roman, I. Németi, *Cultura Baden în România*, București, 1978, p. 18, Pl. 22/1—7; I. Németi, *art. cit.*, p. 175.
[10] Petre I. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 24—30.
[11] M. Comșa, *Cultura materială veche românească*, București, 1978, p. 56—58.

maniera culturii Otomani, faza I, inv. 6 976 (Fig. 6/1—2), precum și un număr de trei complexe (locuințe de suprafață?) deranjate, cu un bogat material arheologic; fragmente de vase decorate cu linii incizate spiralice, cești cu gîtul scurt și umărul bine pronunțat, străchini tronconice cu buza mult evazată decorate cu proeminențe și canelură semicirculară (Fig. 6/5; 7/1), alte fragmente de oale cu torți, vase cu picior circular (Fig. 6/3), o lingură de lut, inv. 5 801 (Fig. 7/7), o fusaiolă tronconică cu decor canelat: inv. 5 802 (Fig. 7/5), lame de silex și obsidian (Fig. 7/4, 6), două șlefuitoare și o rîșniță de piatră, chirpici de la pereții locuințelor și din vetrele de foc etc. Formele, pasta și decorul ceramicii asigură încadrarea acestor complexe în perioada de sfîrșit a epocii bronzului, cultura Otomani, faza finală[12].

De asemenea, în apropiere, pe vîrful terasei au fost adunate fragmente ceramice de culoare cenușie, lucrate la roată, provenind de la oale bitronconice cu buza trasă spre interior și decorate cu linii în val, un fund de strachină inelar și o gresie de ascuțit; inv. 6 990—6 995 (Fig. 8/1—5), databile în sec. II—IV e.n., care provin dintr-o așezare a dacilor liberi, evident alta decît cea cunoscută în literatura arheologică[13], distanța dintre ele fiind de aproape 2 km. Tot aici s-au mai găsit fragmente ceramice din feudalismul dezvoltat, inv. 6 996—7 000, provenind din satul feudal Bobald[14].

3. **Bobald IV.** Zona așezării Latène, din sec. II î.e.n., sondată în anul 1968[15], a fost deranjată în 1982 de săparea unui canal pentru o conductă de scurgere. Cu această ocazie au fost adunate fragmente ceramice lucrate la roată aparținînd unor vase de tip situlă, din pastă neagră grafitată decorate cu striuri adînci verticale, o strachină fragmentară de culoare cenușie (Fig. 8/6), fragmente de vase borcan lucrate cu mîna, o bucată de chihlimbar neprelucrat inv. 5 811 (Fig. 8/7), un pandantiv din colț de mistreț (Fig. 8/8) și trei bucăți de zgură de fier; materiale ce se încadrează epocii fierului din așezarea Latène menționată mai sus.

În același loc, la baza pantei (terasei) au mai fost adunate fragmente ceramice aparținînd unor vase mari din pastă de culoare cenușie-cărămizie cu aspect săpunos, fragmente de vase mici de culoare roșiatică, un picior de vas cu baza convexă și două perforații laterale, două greutăți de lut conice și un obiect ceramic ce reprezintă un picior uman avînd o lungime de 3 cm (Fig. 9/1—6). Aceste materiale sînt dificil de încadrat cronologic și cultural, din imposibilitatea reconstituirii formelor, dar pe baza pastei și a analogiilor cu cele din nivelul V de la Bobald I „Livadă[16], se pot data în epoca neolitică, cultura Tisa.

---

[12] T. Bader, *op. cit.*, p. 52—57; I. Németi, *Descoperiri de la sfîrșitul epocii bronzului în zona Careiului, SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 99—122.

[13] Gh. Lazin, I. Németi, *Descoperiri dacice din sec. II—IV e.n. în zona Carei, Crisia*, II ,1972, p. 199—213; I. Németi, *art. cit., Satu MareStCom.*, p. 177.

[14] I. Németi, *art. cit. SatuMareStCom.*, p. 169 și 175.

[15] *Ibidem*, p. 175—177.

[16] *Ibidem*, p. 170.

Tot aici a fost găsită și o fusaiolă bitronconică rotunjită, concavă în zona perforației, din pastă de culoare cenușie închisă, lucrată îngrijit și decorată cu două linii incizate, orizontale, inv. 7 221 (Fig. 8/9). Fără a dispune de alte elemente de datare, după formă, pastă, decor și tipologie, aparține, cu probabilitate perioadei de început a feudalismului[17].

4. **Cozard IX, a.** În zona așezării neolitice cunoscute[18], la 50 m nord de calea ferată Carei—Satu Mare (borna km 754/5) a fost excavat, în primăvara anului 1984, un șanț pentrtu o conductă de apă, care a intersectat așezarea menționată. În profilul șanțului s-a conturat clar un strat subțire de cultură de 20—25 cm și o groapă cu lungimea de 1,80 m și adîncimea de 1,30 m. Groapa (nr. 1/1984, Fig. 12/6) conținea chirpici cu urme de pari și nuiele, de la pereții locuințelor, cărbune, oase de animale, deșeuri de obsidian și ceramică de culoare roșie-cărămizie. Au fost recuperate din groapă: o ceașcă de culoare cenușie-maronie, decorată cu mici proeminențe pe corp, inv. 7 207, dimensiuni: înălțimea 5 cm, diametrul gurii 6,5 cm; un picior de vas fragmentar de aceiași culoare, inv. 7 209; un picior de cupă întreg de culoare roșie-cărămizie, inv. 7 208, dimensiuni: înălțimea 5 cm, diametrul bazei 10 cm, și mai multe fragmente de vase de diferite dimensiuni decorate cu butoni perforați longitudinal, proeminente și perforații (Fig. 11/1—8).

Tot în profilul șanțului a mai fost identificat un complex (locuință de suprafață?) la 40—50 cm adîncime cu un strat continuu de chirpici și urme de arsură în lungime de 1,50 m și o grosime de 10—15 cm și urmele unei vetre de foc de 80 cm lungime. De-a lungul șanțului au mai fost adunate și alte fragmente ceramice de felul celor prezentate mai sus, lame și un nucleu de obsidian, un șlefuitor și o rîșniță de piatră de mari dimensiuni, inv. 7 226. Pe baza acestor observații noi, coroborate cu descoperirile anterioare, credem că se conturează în acest punct o așezare cu un singur nivel de locuire, aparținînd culturii Tisa[19].

5. **Cozard IX,c.** La circa 250 m de așezarea neolitică din punctul Cozard IX a, la sud de calea ferată Carei—Satu Mare și perpendicular pe aceasta, a fost identificată, prin cercetări de teren, în primăvara anului 1983, o altă așezare, inedită[20], care se conturează clar pe o ridicătură cu o suprafață relativ redusă. A fost recoltat material arheologic constînd din fragmente ceramice decorate cu proeminențe de tip „cioc de pasăre" cu început de perforație, alte fragmente de vase de culoare cenușie, cărămizie și roșiatică neornamentate și fără decor plastic, lame și deșeuri de obsidiană, inv. 7 001—7 005, (Fig. 9/7—14); ceea ce ne îndreptățește să presupunem existența în acest punct a unei așezări datînd din eneoliticul timpuriu, cultura Tisa III.

---

[17] M. Comșa, op. cit., p. 56—58.
[18] I. Németi, *art. cit.*, p. 178.
[19] *Ibidem.*
[20] Deși inedit, păstrăm numerotarea inițială a punctului de descoperire (IX) pentru a evita confuziile.

6. **Pustă XII.** Prin cercetări de teren efectuate în primăvara și toamna anului 1983 în această zonă de hotar, într-un punct mai ridicat, pe malul unui pîrîu înmlăștinit, pe lîngă fragmente ceramice din epoca bronzului timpuriu, faza I-a a culturii Otomani[21], și din epoca Latène[22], au mai fost adunate și fragmente de vase de diferite dimensiuni, decorate cu linii incizate ce formează spirale, arcade și zigzaguri, precum și canelură, puncte incizate și proeminențe în formă de cioc, un fragment de strecurătoare, un picior scund de vas, o fusaiolă bitronconică decorată pe o față cu puncte incizate ce formează șiruri verticale și un șlefuitor de piatră fragmentar. Aceste materiale sînt similare cu cele descoperite în zona complexelor deranjate din punctul Bobald II și se pot data în perioada de la sfîrșitul epocii bronzului, faza finală a culturii Otomani[23] (Fig. 10/1—11).

7. **Căpleni XXI.** La circa 200 m, pe dreapta drumului comunal Căpleni-Cămin (spre rîul Crasna), vis-a-vis de așezarea de tip „atol" din epoca bronzului timpuriu, cultura Otomani, faza I-a[24], prin cercetări de teren[25], a fost identificată o așezare neolitică. Materialul recoltat reprezintă fragmente ceramice de culoare roșiatică și cenușie, un șlefuitor din gresie, lame de obsidiană și un toporaș perforat fragmentar, din andezit, inv. 5 701—5 704, (Fig. 12/3—5); pe baza lui așezarea se poate încadra în complexul cultural Tisa.

8. **Cămin XXII.** Pe malul drept al Crasnei, în dreptul podului de la Cămin, cu ocazia unor lucrări de îmbunătățiri funciare efectuate în toamna anului 1981, au fost descoperite mai multe obiecte arheologice. Muzeul județean Satu Mare a achiziționat o parte dintre acestea[26], un vas borcan decorat pe corp cu patru butoni (inv. 31.492), o oală cu gîtul înalt și corpul bombat cu două torți perforate aplicate pe gît, (inv. 31.493), un vas asemănător dar mai svelt, gîtul cilindric și două torți sub buză, (inv. 31.494), precum și două vase cu picior (fructiete) fragmentare, decorate pe corp și sub buză cu proeminențe. Piciorul fructierelor prezintă perforații de formă romboidală așezate în două, respectiv trei registre orizontale. Din cercetările efectuate la locul descoperirii au mai rezultat și alte materiale: o strachină mică, plată cu pereții aproape drepți, avînd pe fund, în loc de picioare aplicate patru frînturi de brîu crestat, dispuse simetric în formă de patrat, fragmente de oale cu corpul bombat, vase borcan decorate cu butoni etc. Aceste descoperiri se încadrează în eneoliticul tîrziu și aparțin ultimei faze a complexului cultural Tisa.

Din același loc mai provin și fragmente ceramice lucrate la roată, de culoare cenușie și neagră cu grafit în pastă, precum și fragmente de cu-

---

[21] I. Németi, *art. cit.*, p. 179.

[22] *Ibidem;* Gh. Lazin, *Descoperiri dacice din sec. II î.e.n.—I e.n. în județul Satu Mare, SatuMareStCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 73.

[23] Vezi nota 12.

[24] T. Bader, *op. cit.*, p. 35, Pl. XI; I. Németi, *art. cit.*, p. 178—179.

[25] Cercetări de teren, 14 mai 1982, Petre I. Roman, I. Németi, N. Iercoșan.

[26] Informații amabile Gh. Lazin, Muzeul județean Satu Mare.

loare cenușie-negricioasă cu aspect zgrunțuros, lucrate la roată rapidă și decorate cu linii orizontale și în val, chipici de la pereți de locuință, fragmente de vatră fățuită și urme de arsură, ceea ce ne îndreptățește să presupunem existența unei locuiri Latène și feudale timpurii în acest punct. Menționăm că în profilul șanțului excavat, s-a conturat bine urmele unui cuptor deranjat, găsit la 40 cm adîncime care se poate data tot în feudalismul timpuriu[27].

9. **Cămin XXIII.** Pe malul stîng al Crasnei, în zona localității Cămin în urma unor lucrări de excavare lîngă albia rîului în anii 1982—1983, au fost descoperite un număr de cinci complexe, dintr-o așezare, cu un bogat material arheologic databil în hallstattul tîrziu (Ha D)[28].

10. **Carei-Fabrica de zahăr XXIV.** Cu ocazia lucrărilor de construcție a Fabricii de zahăr, în anul 1983, au fost descoperite în această zonă a orașului o așezare neolitică. Materialul arheologic colectat[29], fragmente de vase decorate cu motive plastice reprezentînd proeminențe în formă de „cioc" perforat asigură încadrarea cronologică și culturală a așezării, în eneoliticul timpuriu, cultura Tisa III.

11. **Carei — FIUT (secția veche) XXV.** La sfîrșitul lunii mai 1983, în urma unor săpături făcute pentru fundația unei hale industriale la FIUT Carei — secția veche (Str. Uzinei), au fost descoperite materiale datînd din epoca neolitică: un fragment ceramic, inv. 6752 și o teslă din piatră șlefuită (andezit), inv. 6751, cu dimensiunile: lungimea — 16,3 cm, lățimea — 5 cm, grosimea — 4 cm și greutatea — 737 gr. Tipologic tesla se încadrează în neoliticul mijlociu[30], iar fragmentul de vas asigură încadrarea culturală în civilizația Tisa (Fig. 12/1—2). Tot cu acest prilej a mai fost descoperit și un mormînt de incinerație în urnă, avînd ca inventar un vas-borcan lucrat cu mîna, decorat sub buză, cu buton și grîu alveolar, inv. 6753; o strachină de culoare cenușie lucrată la roată, folosită drept capac, inv. 6754; un vas adiacent, o ceașcă fragmentară lucrată la roată, inv. 6755. Între oasele calcinate în urnă s-a găsit un cuțitaș de fier fragmentar, inv. 6756. Mormîntul datează de la sfîrșitul hallstattului (Ha D)[31].

Din prezentarea acestor noi descoperiri, coroborate cu cele anterioare, reiese faptul că în antichitate teritoriul orașului Carei, deși restrîns ca suprafață, a fost intens locuită. Cele 25 de puncte arheologice semnalate pînă în prezent indică o locuire continuă începînd din neolitic. Epoca neolitică este prezentă în 11 puncte; perioada de tranziție la epoca bronzului, cultura Baden și Coțofeni în două puncte; epoca bronzului, cultura Otomani cu toate fazele sale în 4 puncte; hallstattul în 3 puncte; Latène-ul în 4 puncte; secolele II—IV e.n. în 4 puncte și feudalismul timpuriu

[27] Informații I. Németi.

[28] I. Németi, *Noi descoperiri hallstattiene tîrzii în N—V României, ActaMP*, VIII, 1984, p. 129—146.

[29] Colecția Școlii generale nr. 1 Carei, informații I. Németi.

[30] E. Comșa, *Date despre uneltele de piatră șlefuită din epoca neolitică și din epoca bronzului, de pe teritoriul României, SCIV*, 23, 1972, 2, p. 245—262.

[31] I. Németi, *art. cit., ActaMP.*

în 3 puncte. Cercetările sistematice viitoare pot să completeze cu noi date imaginea complexă a societății omenești în evoluția sa, să contribuie la cunoașterea mai aprofundată din punct de vedere arheologic și istoric a acestei zone.

ADDENDA

După întocmirea prezentei comunicări, pe teritoriul orașului Carei au mai fost descoperite și alte materiale arheologice.

Carei-Bobald I „Livadă". Un fragment de strachină (inv. 7.311) ornamentată în maniera Wietemberg, cu benzi de linii haşurate și încrustate cu o pastă de culoare albă, care subliniază lobarea buzei vasului. Menționăm că în colecția muzeului careian mai există și alte vase cu decor Wietenberg II—III descoperite în nivelul Otomani II—III din acest punct (vezi nota 4).

Căpleni XXVI. În primăvara anului 1985, prin cercetări de teren, a fost descoperită o mică așezare preistorică, pe o ridicătură, la distanțe egale (aproximativ 1,5 km) de șoselele Carei — Căpleni și Carei — Cămin. Materialele arheologice (urme de locuințe, chirpici, fragmente litice și obsidian și fragmente ceramice (inv. 7.227—7.228) se încadrează în epoca neolitică.

Căpleni XXVII. Pe malul Crasnei, lîngă ferma legumicolă a fost descoperită o întinsă stațiune arheologică, care se poate data, pe baza materialelor găsite (inv. 7.231—7.235) la sfîrșitul epocii bronzului și începutul hallstattului.

NEUE ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN AUS CAREI

(Zusammenfassung)

Die Arbeit präsentiert archäologische Funde aus 11 Punkten bestehend, daraus 6 unveröffentlicht, aus der Ungebung der Stadt Carei, Kreis Satu Mare.

Die ausgegrabenen Gegenstände datiren aus dem Neolithikum bis zum Frühfeudalismus.

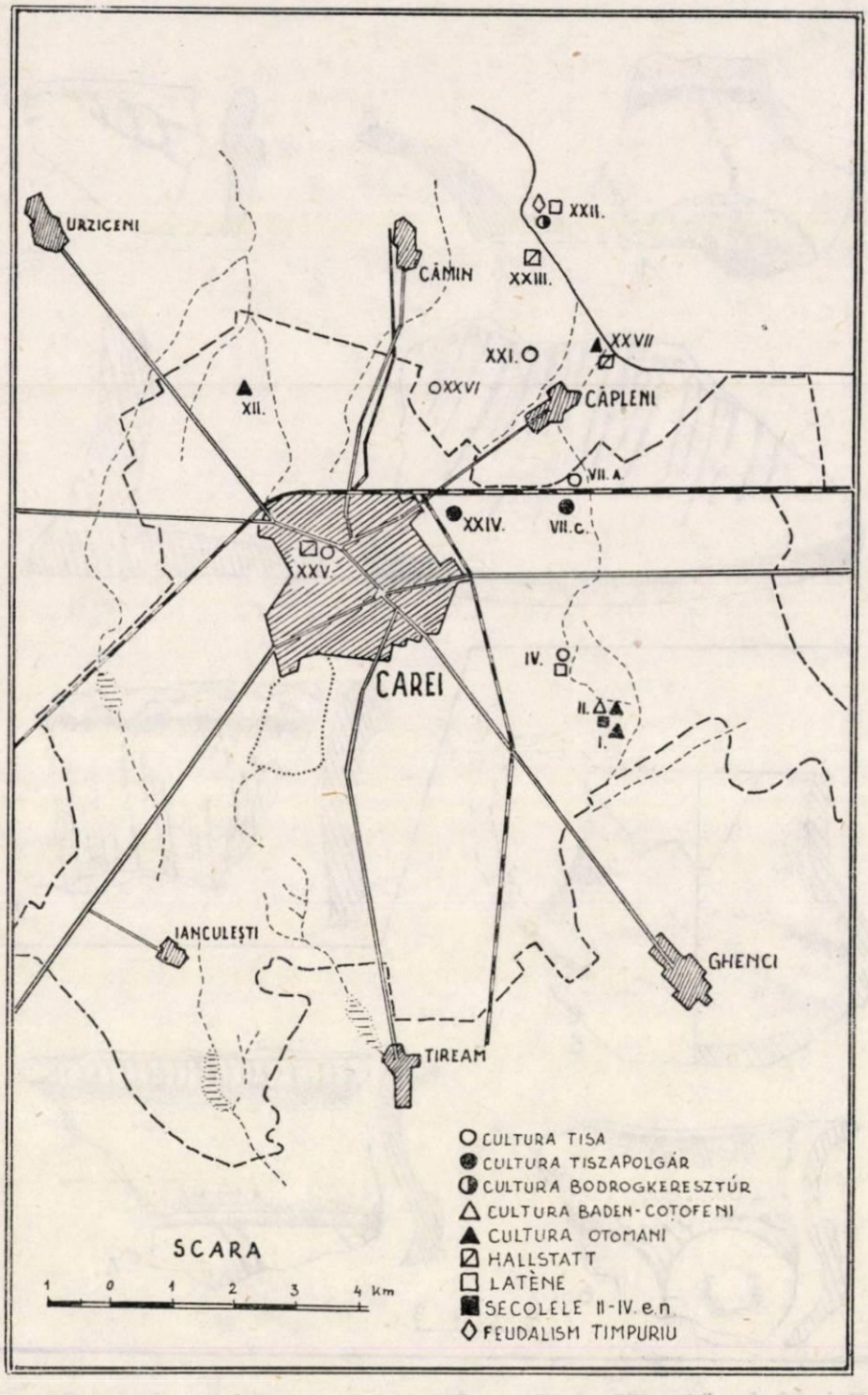

Fig. 1. Harta arheologică a orașului Carei cu noile descoperiri.

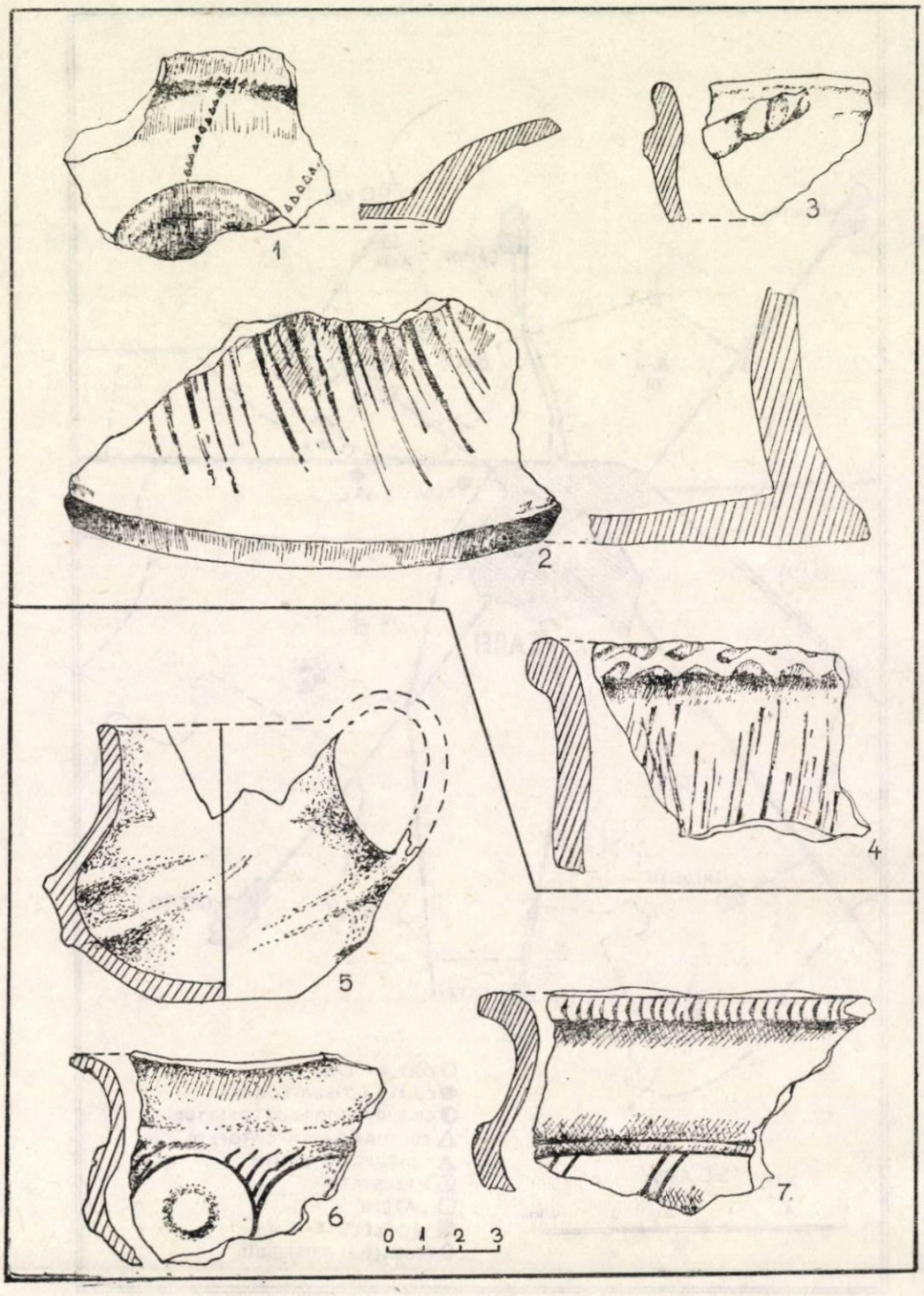

Fig. 2. Bobald I „Livadă“: 1—4 — fragmente ceramice cultura Otomani I; 5—7 — fragmente Otomani II—III.

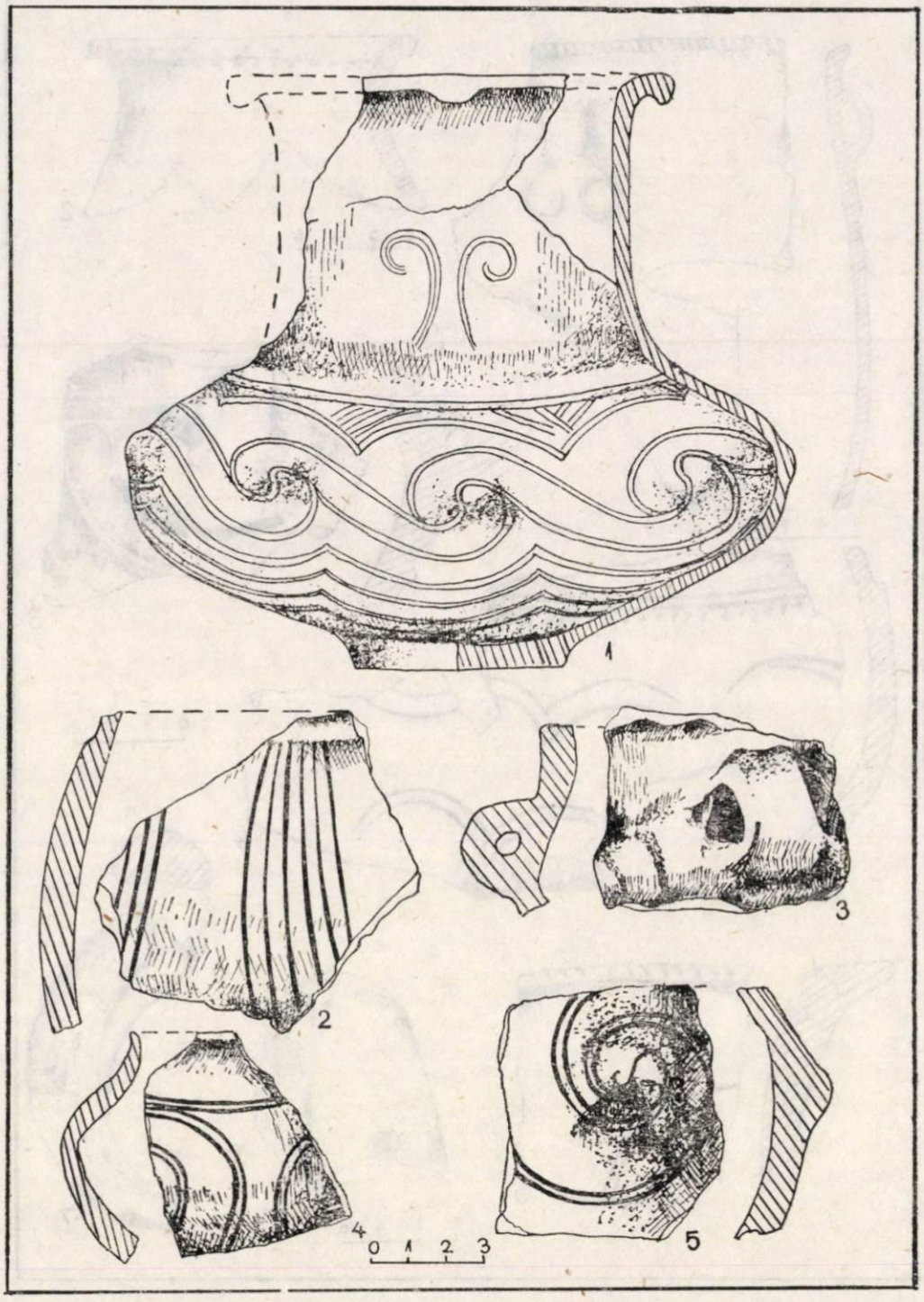

Fig. 3. Bobald I „Livadă"; 1—5 — cultura Otomani II—III.

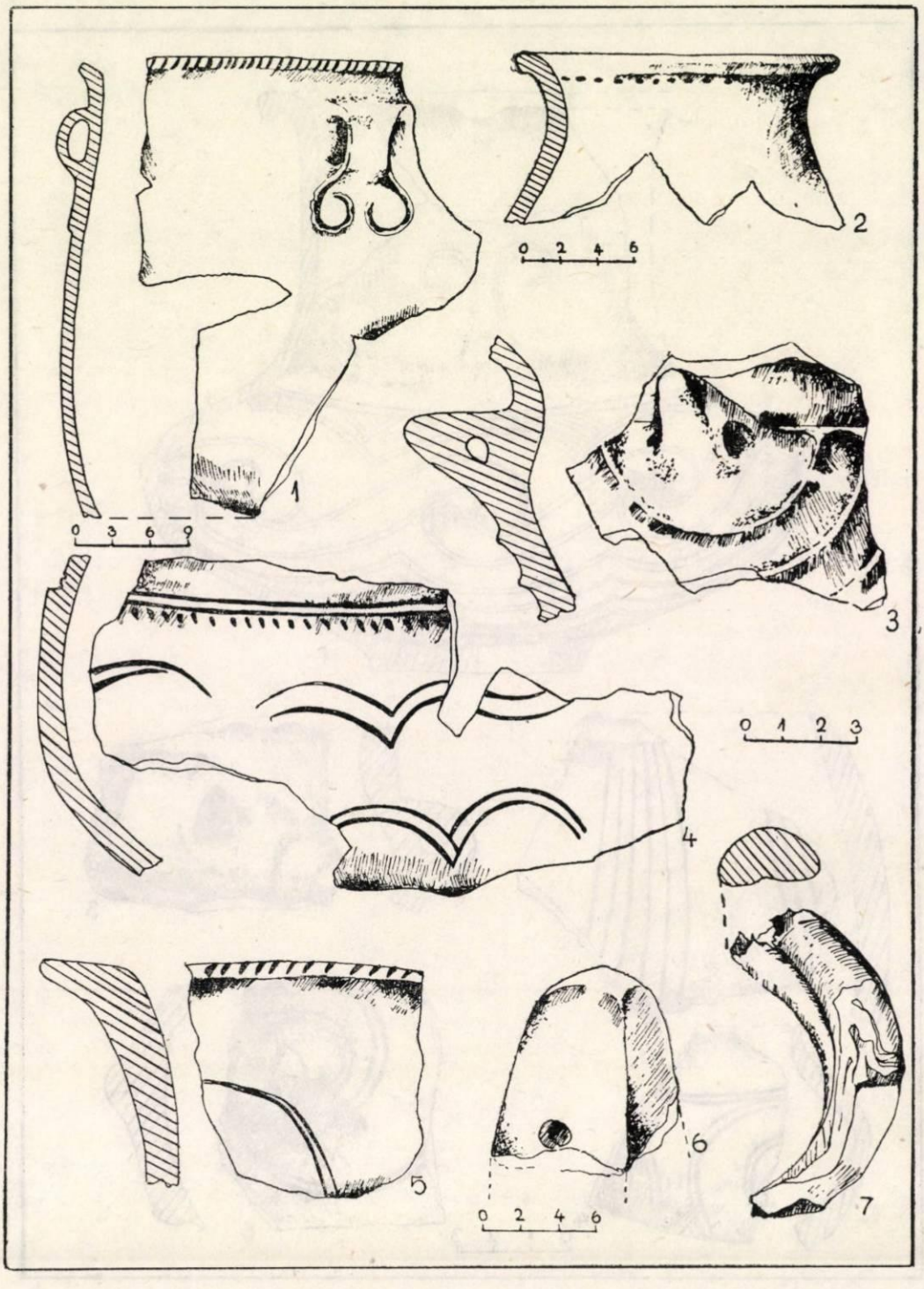

Fig. 4. Bobald I „Livadă"; 1—5 — fragmente ceramice Otomani II—III; 6 — greutate de lut; 7 — pandantiv.

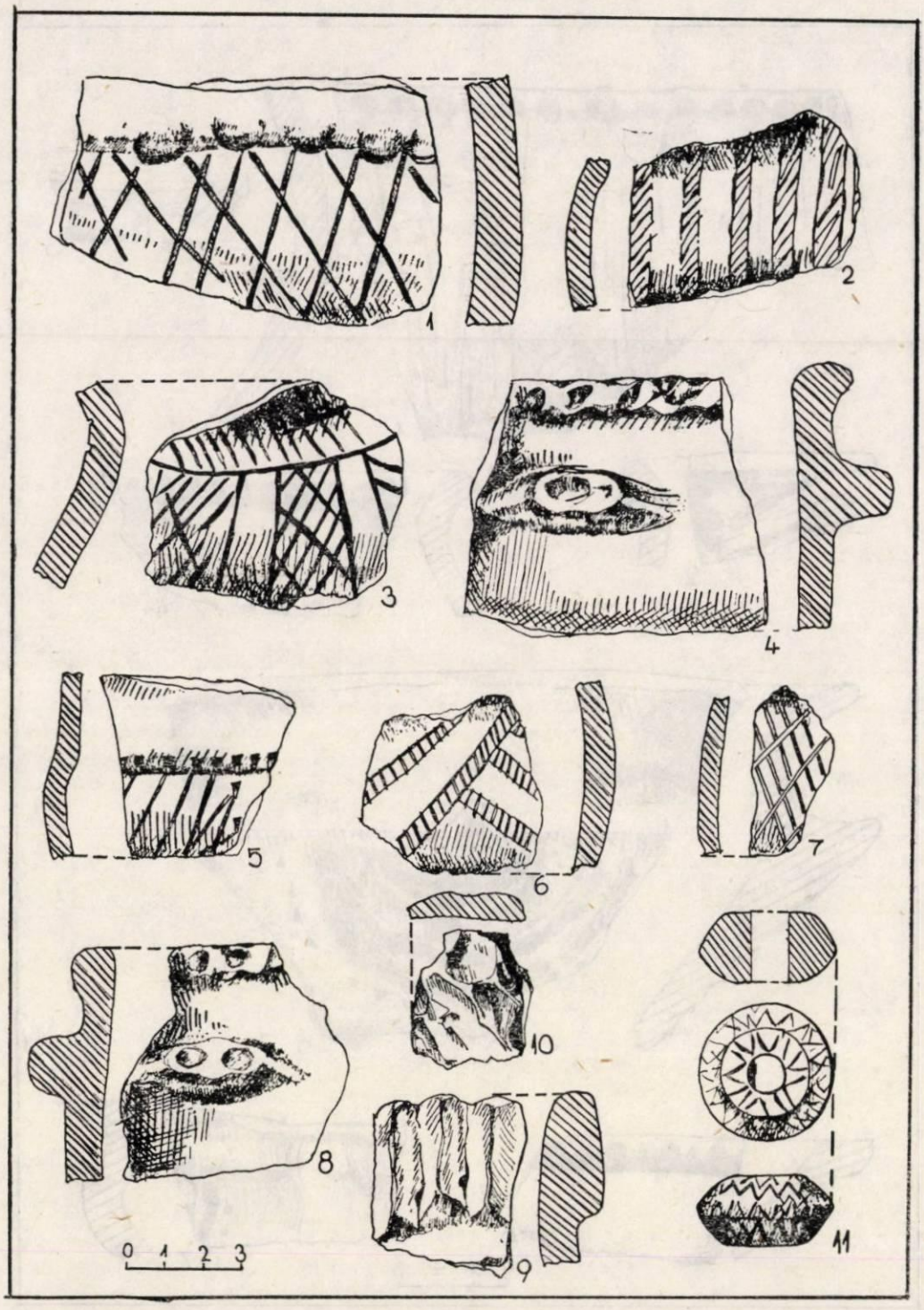

Fig. 5. Bobald II: 1—9 — fragmente ceramice, cultura Baden-Coțofeni; 10 — silex; 11 — fusaiolă.

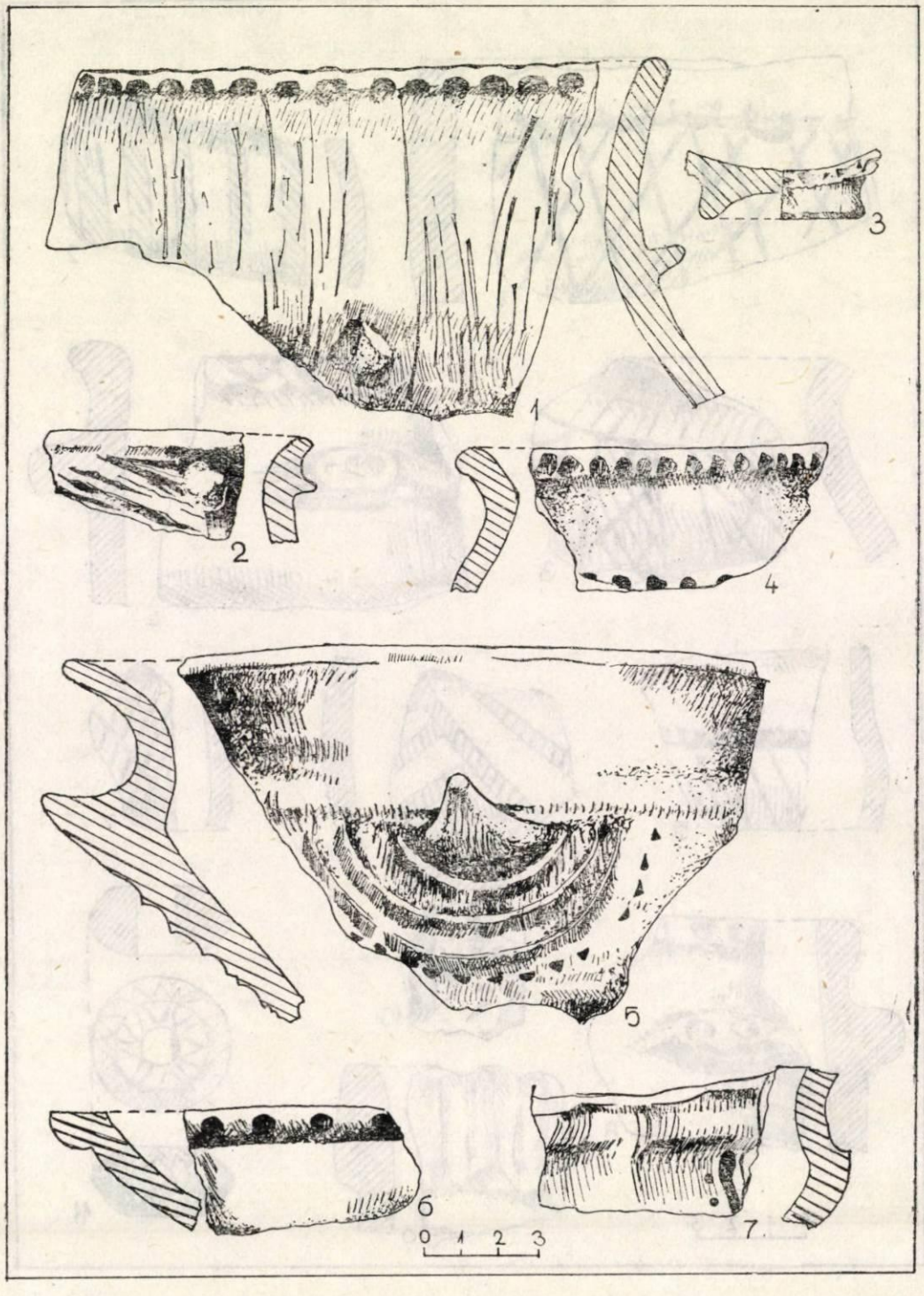

Fig. 6. Bobald II: 1—2 — fragmente ceramice Otomani I; 3—7 — Otomani faza finală.

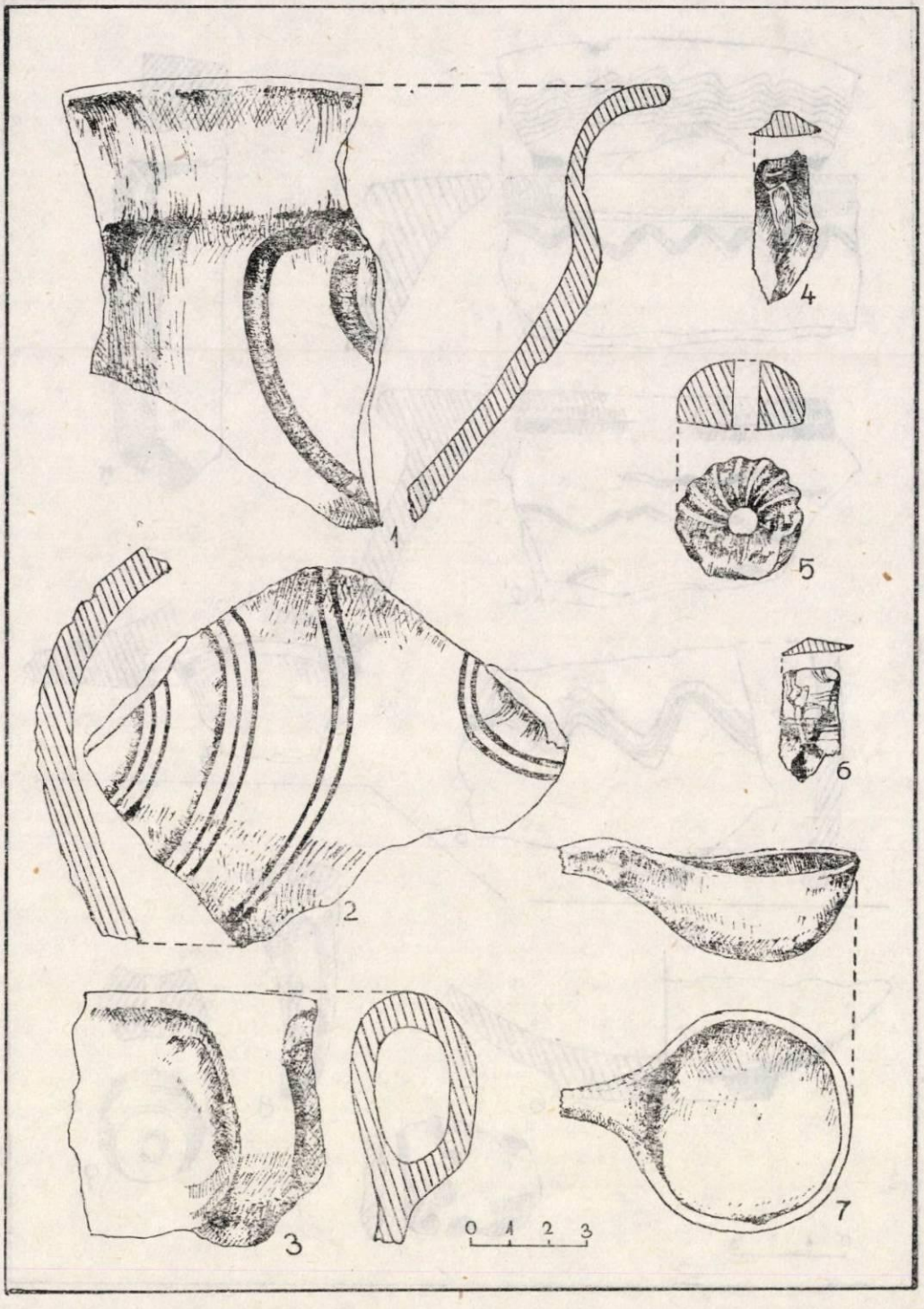

Fig. 7. Bobald II: 1—3 — cultura Otomani, faza finală; 4 — lamă de silex; 5 — fusaiolă; 6 — lamă de obsidiană; 7 — lingură de lut.

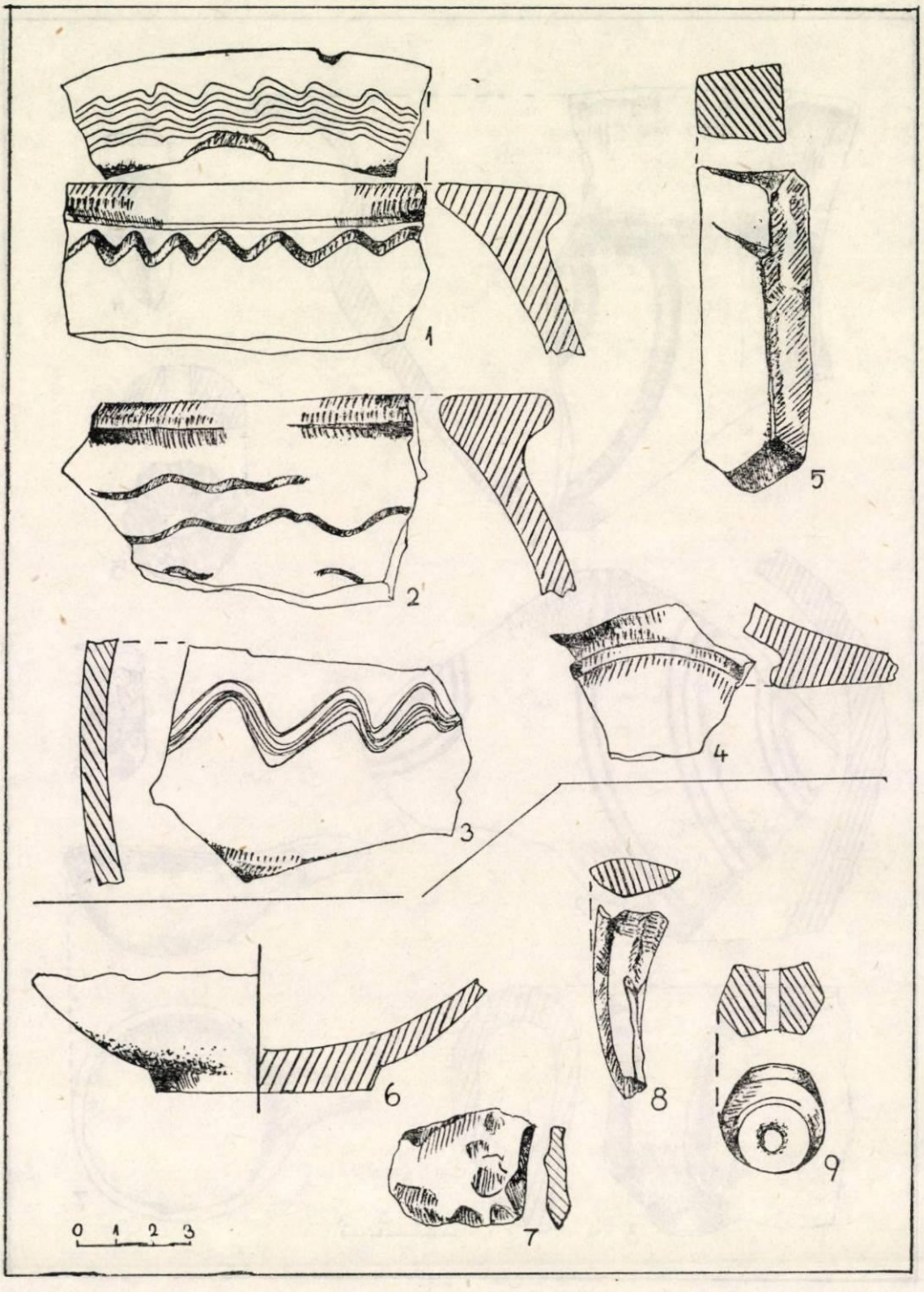

Fig. 8. Bobald II: 1—4 — fragmente ceramice sec. II—IV e.n.; 5 — gresie de ascuțit; 6 — fragment de strachină Latène; 7 — chihlimbar neprelucrat; 8 — pandantiv; 9 — fusaiolă.

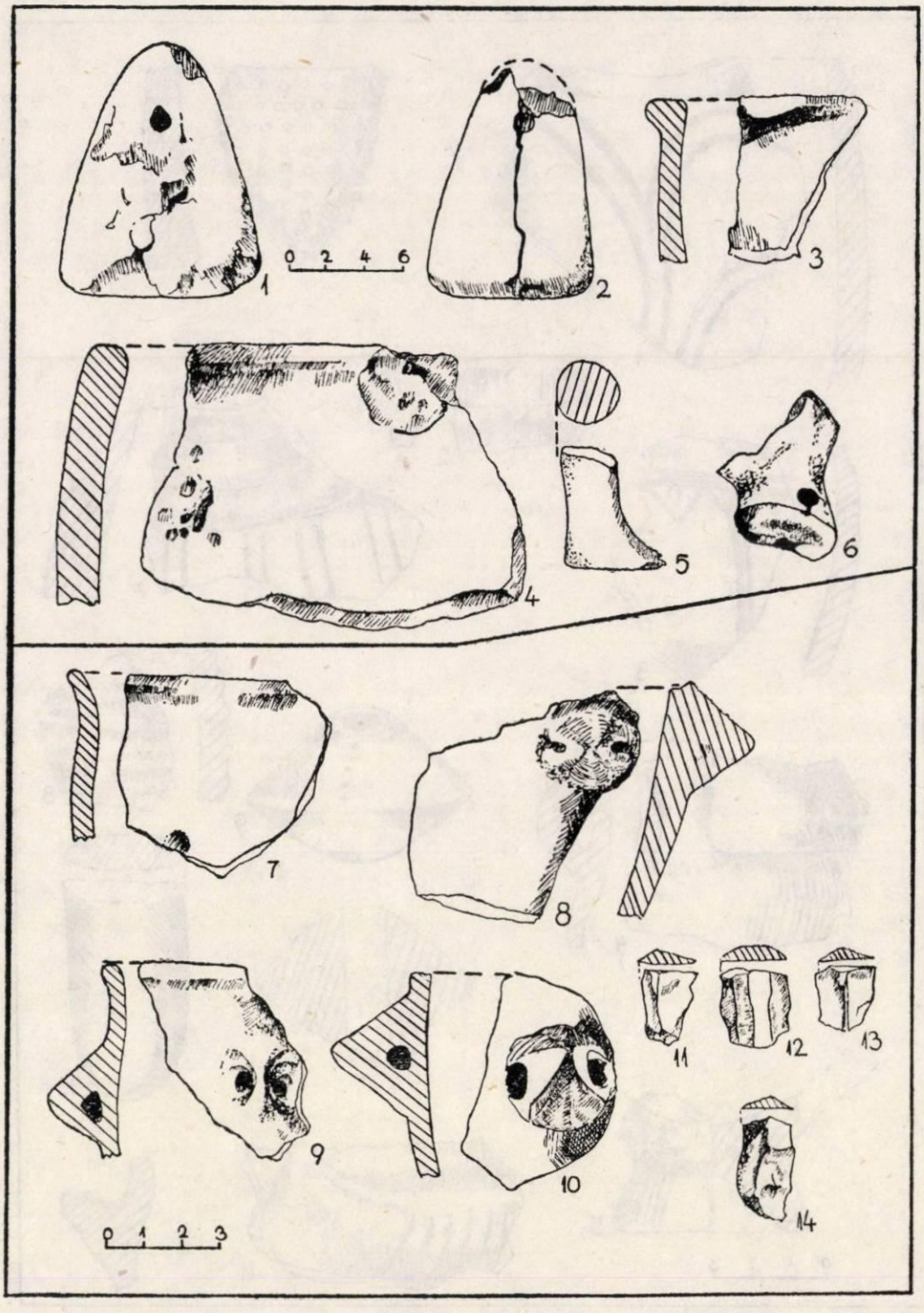

Fig. 9. Bobald IV: 1—2 — greutăți de lut; 2—6 — fragmente ceramice neolitice. Cozard IX, c: 7—10 — fragmente ceramice Tiszapolgár; 11—14 — lame de obsidiană.

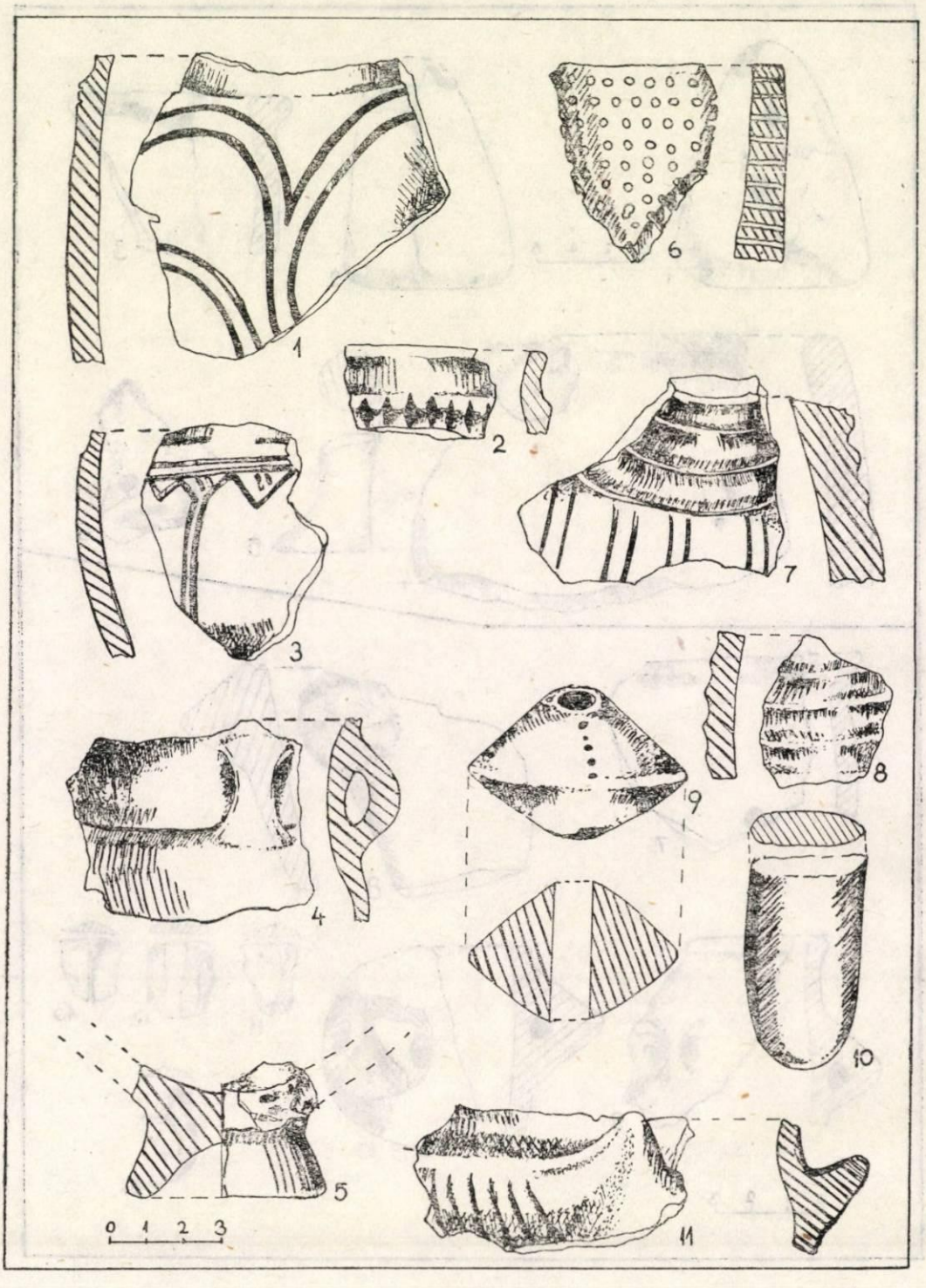

Fig. 10. Carei—Pustă XII: 1—8, 11 — fragmente ceramice epoca bronzului tîrziu; 9 — fusaiolă; 10 — șlefuitor din piatră.

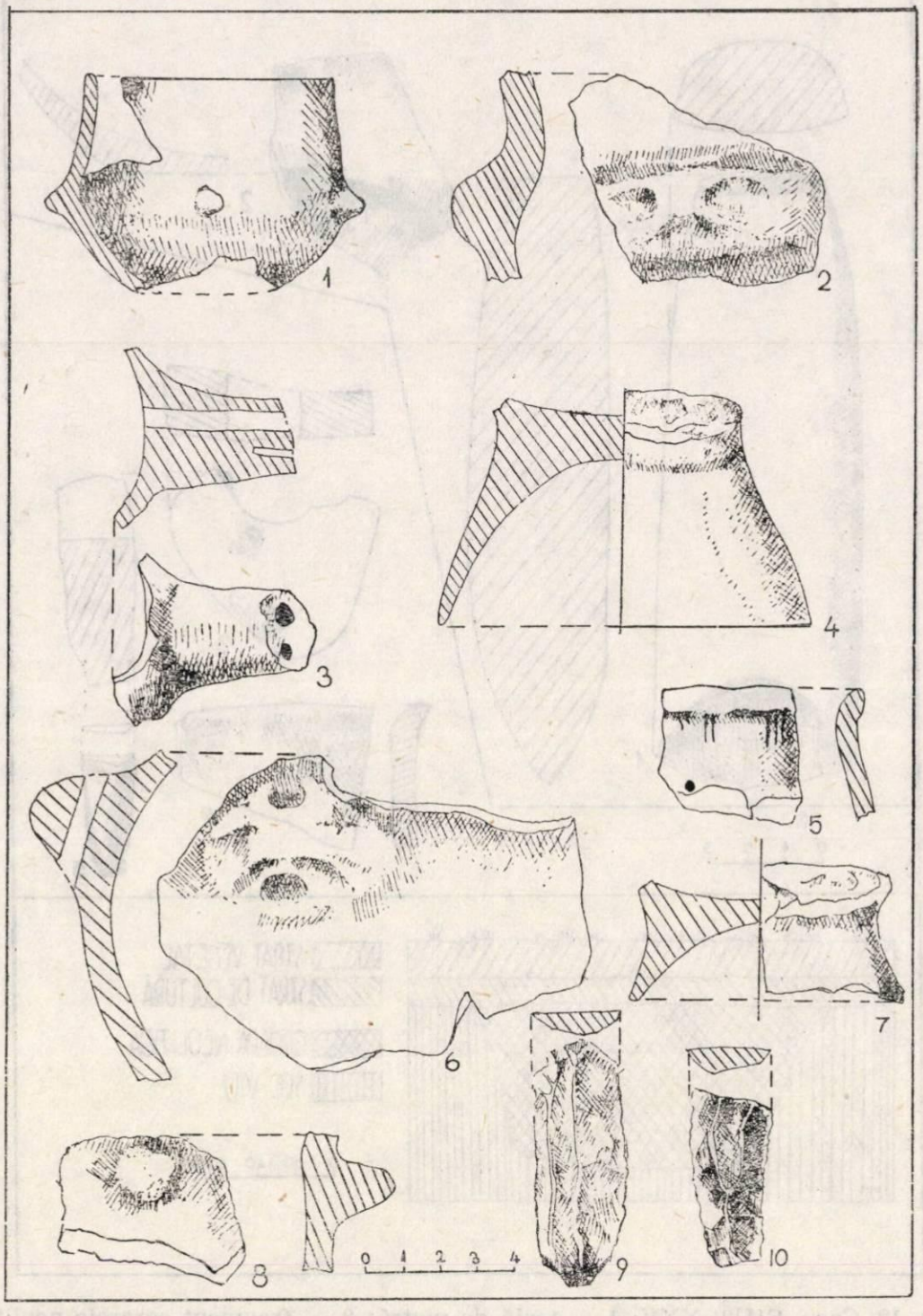

Fig. 11. Cozard IX, a: 1—8 — fragmente ceramice neolitice; 9—10 — lame de obsidiană.

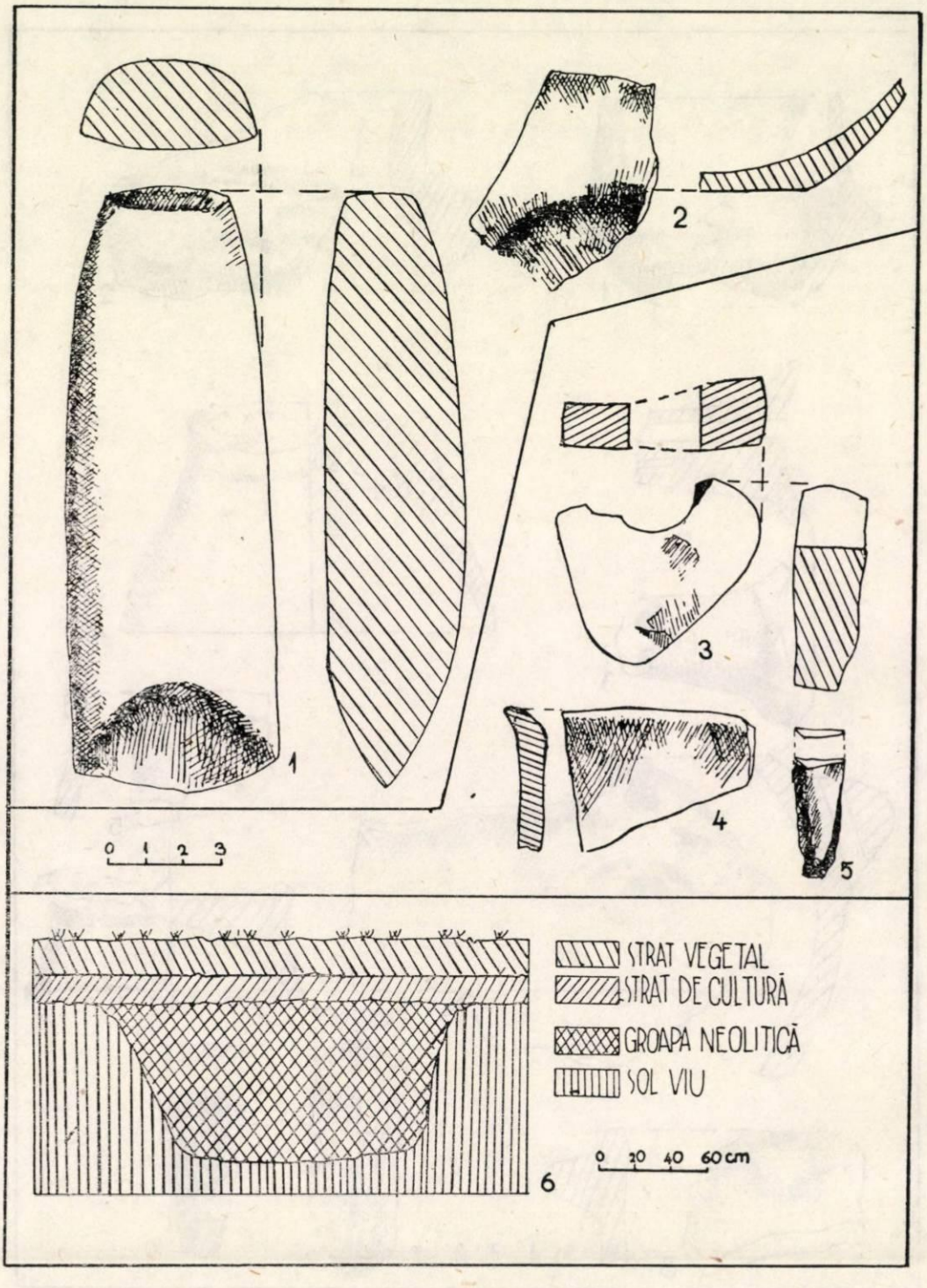

Fig. 12. Carei FIUT XXV: 1 — teslă de piatră; 2 — fragment ceramic neolitic. Căpleni XXI: 3 — toporaş de piatră; 4 — fragment ceramic neolitic; 5 — lamă de obsidian.
Cozard IX, a: Groapa nr. 1/1984.

SPADA FEUDAL — TIMPURIE DE LA VETIȘ (JUDEȚUL SATU MARE)

DORU RADOSAV — GH. LAZIN

Spada pe care o prezentăm mai jos (fig. 1), a fost descoperită în anul 1978, în hotarul localității Vetiș[1], la 1 km spre sud de localitate, și la 800 m în dreapta șoselei Satu Mare — Carei, pe terenul I.A.S. Vetiș, cu prilejul lucrărilor efectuate pentru plantarea unei livezi de pomi fructiferi[2].

Piesa este bine conservată cu excepția gărzii, căreia îi lipsește o porțiune de 16 mm din partea centrală, acolo unde se fixează pe mîner și pe lamă (colecțiile Muzeului Județean Satu Mare, inventar: 11991/A).

Părțile componente ale spadei descoperită la Vetiș, sînt următoarele: lama cu două tăișuri și cu două șențuiri aflate pe ambele fețe; garda; mînerul și butonul mînerului, de formă sferoidală. Menționăm că lama este destul de corodată, astfel că în cazul existenței unui eventual semn de atelier acesta nu s-a mai păstrat (n-a putut fi distins nici în cazul lucrărilor de curățire și conservare ale piesei efectuate în laborator).

Lungimea totală a spadei este de 908 mm. Mînerul piesei pînă deasupra gărzii: 85 mm, grosimea sa este uniformă pe toată lungimea: 4 mm. Mînerul de formă ușor trapezoidală, se îngustează de la gardă spre buton; deasupra gărzii este de 26 mm, iar la capăt unde este montat în buton, are lățimea de 16 mm. Menționăm că la lungimea mînerului se mai adaugă 10 mm, dar care sînt cuprinși în gardă.

Garda spadei are lungimea totală de 129 mm în secțiune ușor rectangulară (în partea centrală unde se fixează pe mîner și pe lamă); unul dintre capetele ei se transformă în secțiune aproape dreptunghiulară cu

---

[1] Din zona intravilană a localității, mai provine un interesant depozit de piese din bronz, compus din 16 piese, vezi: M. Rusu, în *Dacia, N.S.*, VII, 1963, p. 195, 210, nr. 16; T. Bader, în *Inventaria Archaeloogica*, 1977, 8, R., 48, Idem, în *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei (Cultura pretracică și tracică)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 130, nr. 102, pl. LXXXVII. Menționăm și prezența unei monede, o drahmă emisă la Dyrrhachium, de tip Maier, 144; cf. E. Chirilă — V. Lucăcel, în *ActaMP*, III, 1979, p. 138; Gh. Lazin, în *SatuMareStCom*, V—VI, 1981—1982, p. 80, nr. 8.

[2] Cu acest prilej, au fost deranjate mai multe locuințe, care pe baza materialelor ceramice adunate se încadrează în sec. XIII—XIV. Localitatea Vetiș apare menționată documentar prima dată în anul 1238, sub numele Vetis; la 1265 — terra Vetys; 1312 poss. Vetes (cf. Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, O—Z, Editura Academiei, București, 1968, p. 245.

dimensiuni 12×13 mm, pe cînd celălalt, circulară, cu diametrul de 8 mm. Tehnic, se observă că o porțiune din lăcașul practicat în gardă în vederea introducerii ei pe mîner, a fost lărgită pînă la lățimea lamei, în așa fel încît umerii acesteia pe o porțiune de 3—4 mm sînt îngropați în grosimea barei folosite la confecționarea gărzii. Referitor la poziția gărzii, aceasta este perpendiculară pe lama spadei, cu observația că ambele capete ale ei sînt ușor îndoite înspre buton; nu putem preciza dacă acest fapt se datorește unor deplasări ulterioare, sau că această poziție era cea inițială, respectiv constructivă.

Butonul mînerului, așa cum s-a menționat mai sus este de formă sferoidală, este turnat separat și montat apoi prin presare pe capătul mînerului, partea dinspre mîner nu este perfect dreaptă; de fapt între această parte a butonului (partea dinspre mîner) și garda lamei există un paralelism perfect. Butonul are următoarele dimensiuni: lungimea este de 47 mm; înălțimea 25 mm; grosimea maximă (la capătul mînerului) de 20 mm.

Lama spadei prevăzută cu două tăișuri, are lungimea de 791 mm, cu lățimea sub gardă de 52 mm, și la vîrf de 19 mm. De o parte și alta a lamei se află cîte o șențuire (așa-zisul „șanț pentru scurgerea sîngelui"), care se îngustează treptat de la gardă spre cele două sențuiri cu o lungime de 710 mm, acoperind aproape în întregime lama pe lungimea acesteia; la garda acestea sînt de 18 mm lățime, ele scad treptat spre vîrf pînă la 8 mm lățime, punctul ultim unde acestea se mai pot distinge. Sențuirile practicate pe cele două fețe ale lamei, nu continuă și pe mînerul spadei.

Spada descoperită la Vetiș (ea a ajuns prin donație la Muzeul Județean Satu Mare, recunoașterile de teren efectuate ulterior, nu permit precizări cu privire la contextul ei de descoperire, mormînt?), este bine lucrată, dintr-un material de bună calitate, simetrică și bine echilibrată

Pentru datarea spadei avem la dispoziție mai multe elemente dar mai ales butonul, mînerul și garda acesteia, evident nu excludem nici lama, sau diferitele raporturi dintre dimensiunile părților ei componente. Lipsește un element de prim indiciu în cronologie, inscripție sau semn de atelier.

Luînd în discuție literatura de specialitate tipologiile propuse, spada de la Vetiș, face parte dintre piesele care au primit denumirea de: „spadă romanică", a căror utilizare a durat în Europa, pînă pe la mijlocul secolului al XIV-lea. Între spadele romanice, se distinge de către Ada Bruhn-Hoffmeyer, un grup de piese de tipul III C, cu buton sferoidal s-au în formă de disc turnat separat și montat prin presare pe capătul mînerului, cu garda dreaptă[3]. Evoluția acestui tip de spade începe pe la 1200,

[3] Ada Bruhn-Hoffmeyer, *Middelaldderens Tveaeggede Svaerd*, Kobenhavn, 1954, vol. I, p. 188—189.

continuîndu-și o evoluție lentă, prin modificarea proporțiilor în perioada care urmează[4].

Mînerul spadei este și el scurt, pentru a fi prins doar cu o singură mînă, în același timp garda, cu toate că este simplă ca realizare tehnică, este de lungime mică. Aceste elemente, mînerul și garda scurtă pledează și ele pentru o încadrare cronologică mai veche. Lama spadei de la Vetiș de lungime medie, are ca și principale caracteristici, vîrful relativ lat, șanțurile mediane, cele două tăișuri, elemente care concură în folosirea ei ca „spadă de lovit", ceea ce o deosebește de „spadele de lovit și împuns", sau de cele noi folosite în primul rînd pentru împuns[5].

Spada de la Vetiș, se înscrie în tipul de „spadă romanică", tipul C al clasificării propuse de Ada Bruhn-Hoffmeyer, evoluția acestui tip începînd în jurul anului 1200. Alături de elementele menționate mai sus, indirect în sprijinul încadrării cronologice a acestei spade, se adaugă pe de o parte mențiunea documentară a localității, pentru prima dată în anul 1238, și implicit locuințele deranjate din zona unde a apărut și spada, unde de habitat care pe baza ceramicii se înscriu în secolele XIII—XIV.

Ținînd seama de toate acestea, cu adăugirea că în zonele imediat învecinate, fie Ungaria, fie Polonia[6], spadele de acest tip sînt datate în secolul al XIII-lea, opinăm pentru plasarea în timp a exemplarului descoperit la Vetiș în a doua parte a primei jumătăți a secolului al XIII-lea și eventual cu puțin timp peste mijlocul acestui veac, folosirea ei însă a durat probabil mai mult timp, pe înrteg cuprinsul secolului XIII, și poate începutul celui următor.

Fig. 1. Spada feudal timpurie de la Vetiș (jud. Satu Mare).

[4] Spadele mai lungi și cu garda lățită la capete, se datează spre mijlocul secolului al XIV-lea, cf. Ada Bruhn-Hoffmeyer, *op. cit.*, vol. II, p. 56 și urm., pl. XII.

[5] Din multe puncte de vedere, spada de la Vetiș, are asemănări cu cea descoperită la Grid, județul Hunedoara, vezi, Radu Popa, *O spadă medievală din Valea Streiului și cîteva considerații istorice legate de ea*, în *Sargetia*, IX, 1972, p. 75—88, fig. 1.

[6] Pentru bibliografia descoperirilor de spade de acest fel, vezi, Radu Popa, *art. cit.*, p. 77 și notele 7—8. Mai recent o spadă de acest tip a apărut într-un mormînt din cadrul unui cimitir din Polonia, mormîntul nr. 558 din necropola de la Cedynia, vezi, Helna Malinowska — Lauarczyk, *Cmentarzysko Sredriowieczene w Cedyini*, vol. I—II, Szczecin, 1982, vol. I, p. 121—126, pl. XIII,; vol. II, p. 132—133, fig. 105.

LÉPÉE DU DÉBUT DU MOYEN AGE TROUVÉ À VETIŞ (le département de Satu Mare)

(Résumé)

Les auteurs présentent une époé découverte incidemment en 1978 dans la localité Vetiş, et qui se trouve maintenant dans les collections du musée de Satu Mare (inventaire 11991/A). L'épeé s'inscrit dans le cadre du type „épeé romanique" qui a partir de 1 200 commence à être connu.

Ayant à la base l'analyse des élements composants et de la littérature de spécialité, l'encadrement chronologique de la piéce, conrespandant à un intervalle de temps marqué par la deuxième partie de la première moitié du XIII-é siècle et probablement un intervalle de temps suivant imédiatement aprés 1250.

CARTEA VECHE ROMÂNEASCĂ DIN OAS, JUDEȚUL SATU MARE

ELENA BĂRNUȚIU

Lucrarea de față prezintă un număr de 76 de exemplare de carte românească veche păstrate în bibliotecile parohiilor din Țara Oașului, județul Satu Mare.

Majoritatea volumelor sînt rodul muncii tipografice de la Blaj. Dar și în această parte a țării, alături de tipăriturile blăjene, de aleasă prețuire se bucurau volumele aduse din Țara Românească și Moldova de cele mai multe ori cu mari sacrificii mai ales în condițiile în care este interzisă pătrunderea cărții de dincolo de munți în Transilvania.

Existența acestor valori culturale pe meleagurile Oașului sînt o dovadă în plus a ideii de unitate spirituală a românilor de pretutindeni.

Materialul este structurat cronologic în ordinea alfabetică a localităților deținătoare. În descrierea exemplarelor am respectat următoarea ordine: titlu, loc de apariție, an de apariție, bibliografie,[1] dimensiuni, paginație, legătură, însemnări manuscrise, O parte a acestor însemnări au fost consemnate și publicate[2] oferind crîmpeie de viață culturală românească din vremuri în care nici un sacrificiu nu era prea mare pentru păstrarea ființei naționale.

BATARCI

1. *Evanghelie,* Blaj, 1776.
   BRV, II (394), p. 214.
   305×200 mm.
   [4] f+344 p.
   Legătură în carton și piele.
   Inv. 303.

2. *Minologhion,* Blaj, 1781.
   BRV, II (448), p. 273.
   BRV, IV (448), p. 262.

[1] Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche,* I—IV, București, Socec & C., 1898—1944 (BRV).

[2] Dariu Pop, *Mărturii strămoșești,* Satu Mare, (1938); Elena Bărnuțiu, *Cartea veche românească din sec. XVIII în județul Satu Mare, Catalog de expoziție,* Satu Mare, 1980.

315×220 mm.
1149 p. + 63 p. (exemplar incomplet, lipsă foaia de titlu; numeroase greșeli de numerotare a paginilor).
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
De la p. 31 — p. 73:

„Anul 1782, în 1 zile a lui martie ... la începutul cărții scrisă carele cît au dat bani, dintru carele chielșig am cumpărat această carte pentru treizeci și șase de florinți ... cumpăratu-s-au această carte în zilele înălțatului împărat Iosif al doilea al Rîmlenilor, supt episcopul Andrei Bacinski, supt preotul și parohușul popa Iacob, cu osteneala curatorilor Mîndreț Nicoară, Turșuc Văsălie, Turșuc Ioan, Stirbă Ivan, curator și birău mare. Scrisu-s-au această carte prin mine Pop Ștefan de Bătarci, parohuș de Avaș Vamă, gr. cathol., decembrie 1782".

Inv. 2.

3. *Octoih,* Blaj, 1792.
BRV, II (556), p. 349.
215×170 mm.
[1] f+424 p.+194 p.+(1) f.
Legătură în carton și piele.
De la p. 9 la p. 51:

„În știință să fie cui să cuvine cum că această s. carte anume Octoih, o au cumpărat Pop Petre lăcuitor din Bătarci, pentru treisprăzece, adeca 13, zloți în tri bancao; și o au dat pe sama bisearecii Bătarciului ... cumpăratu-s-au de la Eher Andrei, lăcuitor din Chiuza, în zilele împăratului Francisc, Ep. Andrei Bacinski al Muncaciului ... Pop Ștefan parohușul Bătarciului, curatori Mîndreț Nicoară, Pătraș Ștefan, Mîndreț Simion, cumpăratu-s-au în Bătarci, în 18 iunie 1804".

Inv. 26.

4. *Triod,* Blaj, 1813.
BRV , III (834), p. 84.
345×225 mm.
[1] f.+630 p.
Legătură în lemn și piele.

Inv. 280.

5. *Apostol,* Blaj, 1814.
BRV, III (845), p. 95.
345×230 mm.
[1] f.+264 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.

Inv. 263.

6. *Evanghelie,* Blaj, 1817.
BRV, III (940), p. 187.
330×215 mm.

[4] f.+346 p.+(1) p.
Legătură în carton și piele.
Pe foaia liminară 1:

„În anul 1849 1 ianuarie ardendu biserica din Batarciu cu tote ale sale apparimente și cărți, această carte, anume Evanghelie, în 10 fior. argent în anul 1858 s-au cumpărat prin Grigorie Moraru și sora lui Maria Bedeanu locuitoriu din Bătarciu".

„Se ține de beserica din Bătarciu".

Inv. 262.

7. *Strastnic*, Blaj, 1817.
BRV, III (947), p. 189.
345×220 mm.
[1] f.+217 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 2:

„Versul patimilor scris de Ioan Pop cantor învățător 24 III 1925".

Inv. 281.

BOINEȘTI

8. [*Molitvenic*, Iași, 1749]
BRV, II (268), p. 109.
190×145 mm.
608 p. (exemplar incomplet, lipsă primele [4] f. și ultimele 56 p.)
Legătură în lemn și piele.
De la p. 9 — p. 23:

„... și Pop Alexie ... pnetru ertare păcatelor lor și a celor mai dinainte ... părinți și frați ... anul 1801, octombre 13. Supt stăpînire M. Ioan Feir parohușul și Vc. diacon Avașului".

Inv. 19.

9. *Liturghii*, Blaj, 1756.
BRV, II (300), p. 134.
195×145 mm.
[1] f.+230 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 2:

„Rugăciune la aducere de pîrgă. Scris Pop Ștefan de Bătarci parohuș".

De la p. 23 — p. 61:

„Iată această sfîntă Liturghie au cumpărat anume Zele Simeon din Boinești, direpț păcatele tătune-său și a mîne sa și a tot rodul său și au pus în besereca ... la hramul sfintei nostre Parascovie. Iară

cine se va afla se o fure să fie blestemat de 318 sfinți ... procleat, anatema. 1766. Scris-am în luna lui martie în 25".

Inv. 80.

10. *Apostol,* Blaj, 1767.
BRV, II (348), p. 172.
310×195 mm.
[1] f.+137 f. (exemplar incomplet, lipsă f. 138).
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
De la f. 1 — f. 8:

„Acest sfînt Apostol l-au cumpărat boinești și l-au pus în beserica lor unde este hramul stei Paraschevi și cine-l va fura sau tăgădui să fie anatema, 1786".

Inv. 27.

11. *Octoih,* Blaj, 1792.
BRV, II (556), p. 349.
210×160 mm.
[2] f.+424 p.+196 p.
Legătură în lemn și piele.
Pe f. de titlu:

„Ex libris Ecclesiae gr. cat. Bujanhaszaensis".

Inv. 81.

12. [*Viețile sfinților din luna octomvrie,*
Mănăstirea Neamțului, 1809].
BRV, III (773), p. 15.
370×230 mm.
f. 2 — 164 (exemplar incomplet)
Legătura lipsă.
Inv. 83.

CĂLINEȘTI — OAȘ

13. *Triodion,* Rîmnic, 1731.
BRV, II (204), p. 42.
311×215 mm.
[3] f.+417 f.
Legătură în lemn și piele.

Inv. 12.

14. [*Antologhion,* Rîmnic, 1737].
BRV, II (215), p. 52.
325×220 mm.
f. 6 — 578! (exemplar incomplet)
Legătura lipsă.

Inv. 13.

15. [*Penticostarion*, București, 1743].
BRV, II (232), p. 70.
295×220 mm.
f. 10 — f. 224 (exemplar incomplet, lipsă primele 11 f. și ultimele 4; f. 184 numerotată greșit 181).
Fără legătură.
De la f. 16 — f. 21:

„Această sfîntă carte au cumpărat călineștenii și cu popa Ion ... parohușul din Călinești, din Iușul Morei ... 1753".

Inv. 14.

16. *Evanghelie*, Blaj, 1817.
BRV, III (940), p. 187.
345×220 mm.
[3] f.+346 p.+[1] p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 1:

„În ziua de 24 XII dumineca am cetit proclamația regelui nou Carol dată din 21 novembrie".

Inv. 15.

CERTEZE

17. *Biblia*, Blaj, 1795.
BRV, II (595), p. 380.
385×250 mm.
[7] f.+894 p.+246 p.+(3) f.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.

Inv. 60.

18. *Strastnic*, Blaj, 1817.
BRV, III (947), p. 189.
347×215 mm.
[1] f.+217 f.
Legătură în carton.

Inv. 9.

COMLĂUȘA

19. *Liturghii*, București, 1741.
BRV, II (220), p. 55.
190×140 mm.
[2] f.+246 p.
Legătură recentă în carton.
De la p. 5 — p. 15:

„Anume Ionaș au cumpărat această sfîntă carte în 6 florinți cu găzdie domisale, cu Mărie, se-i fie pomană în veci ... pomenește doamne pre rolul tău Ioan, Mihai, Mărica, în beserica Bătarciului".

Inv. 9.

20. [*Catavasier*, Rîmnic, 1753].
BRV, II (286), p. 122
142×98 mm
p. 7—211 (exemplar incomplet)
Legătură în lemn și piele
Pe coperta 1 interior:
„A besericei den Comlăușa s-a legat în 17 april 1878".

Inv. 11.

21. [*Catavasier*, Blaj, 1793].
BRV, II (559), p. 351.
BRV, IV (559), p. 267.
168×100 mm.
p. 3—431 (exemplar incomplet, lipsă p. 423—426; p. 427 numerotată greșit 431).
Fără legătură.
De la p. 15 — p. 23:
„Acesta Catavasier ... a lui Chiș Petre notar din Batarci, remase carte din Berindan, Chiș Ștefan".

Inv. 19.

22. *Triod*, Blaj, 1800.
BRV, III (629), p. 420.
365×230 mm.
[1] f.+630 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe p. 1:
„Acesta carte cu nume Triodion să țăne de biserica de Comlăușa anul Domnului 1841".

Inv. 13.

23. *Liturghii*, Blaj, 1807.
BRV, II (721), p. 502.
233×177 mm.
[2] f.+204 p.
La legare au fost plasate în față p. 200—204.
Legătura în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 1:
„Se țene de beserica din Comlăușia s-au cumparatu în anul 1858".
Pe f. liminară 2:

„Seteni(i) din Comlăușa au cumpăratu".
„În an 1886 mărturișiți juni școlari 36".
Inv. 17.

24. *Apostol,* Blaj, 1814.
BRV, III (845), p. 95.
345×230 mm.
[1] f.+264 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 1:
„A beserici(i) gr. cath. Comlouş̦a s-a legatu în 16 marție 1852".
Inv. 14.

25. *Evanghelie,* Blaj, 1817.
BRV, III (940), p. 187.
345×230 mm.
[4] f.+346 p.+(1) p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 1:
„Se ţ̦ene de beserica din Comlouş̦a s-au cumpăratu în anulu 1858".
Inv. 15.

26. *Strastnic,* Blaj, 1817.
BRV, III (947), p. 189.
347×220 mm.
[1] f.+217 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Inv. 12.

GHERTA MARE

27. *Penticostarion,* București, 1743.
BRV, II (232), p. 70.
315×215 mm.
[2] f.+224.
Greş̦eli de paginație:
f. 77 apare de 2 ori, la legare f. 11 plasată înainte de f. 10; după f. 97 numerotarea se reia de la 94;
exemplarul prezintă numeroase greş̦eli de paginație.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
De la f. [1]:
„. . . iată această carte am cumpărat eu Popa Iacob cu gazde me cu Irine o amu dat să fie în veci pă beseacă di mine să nu îndrăznească di besecă să o fure sau să o vinze . . .".
Inv. 20.

28. [*Triod,* Bucureşti, 1746].
BRV, II (261), p. 102..
BRV, IV (93), p. 59.
325×210 mm.
f. 2—355 (lipsă începutul, f. 188—190).
Numeroase greşeli de paginaţie.
Legătură de lemn şi piele, urme de închizători.
De la f. 6:

„Această carte din Gherţa Mare şti se aşe Popa Toader din Gherţa . . . 10 florinţi vonaşi derept ca să carte aceasta . . .".

Inv. 36.

29. [*Orologhion,* Blaj, 1766].
BRV, II (346), p. 170.
BRV, IV (346), p. 251
160×95 mm.
[3] f.+795 p. (exemplar incomplet).
Legătură în lemn şi piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 2:

„În anul 1853 — le au fost vînt mare cît au aborit . . . lemne şi pomi şi case multe".

Pe f. liminară 2 verso:

„Anul 1853 au fost vînt mare şi în anul 1893 încă a fost vînt mare".

Inv. 27.

30. [*Orologhion,* Blaj, 1766].
165×97 mm.
p. 7—791 (exemplar incomplet).
La legare multe pagini au fost plasate greşit.
Legătură în lemn şi piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 1:

„Această carte anume Ceaslov să cuvine la s(fîn)ta beserică de Gherţa Mare anul 1852. Scris-am eu Vasile Hotca . . . cantor".

Pe f. liminară 2:

„Această carte este proprietatea bisericei gr.cath.rom. din Gherţia Mare. Preot fiind Iustin Pop, cantor învăţător Ioan E. Brătean, curator primar Iacob Bene însemnaţi în anul 1908 ianuar 6 în ajunul sft. Crăciun sera."

Inv. 26.

31. [*Octoih,* Blaj, 1770].
BRV, II (371), p. 194.
BRV, IV (371), p. 252.
190×150 mm.
f. 1—200; f. 21—94 (exemplar incomplet).

Fără legătură.
De la f. 1—10:

„Această sfîntă carte Octoih o au cumpărat ... și o au pus în sfînta beserecă carea easte pe hramul Sfinților Arhangheli Mihali și Gavril în zilele lui Popa Chirilă din Gherța Mică, preut și a dat în strana din Gherța Mare, în anul domnului 1772, în luna lui aprilie în 7 zile".

Inv. 25.

32. *Evanghelie*, Blaj, 1776.
BRV, II (394), p. 214.
300×205 mm.
[4] f.+344 p.
Legătură în lemn și piele.
De la p. 1—7:

„Această s. Evanghelie ... sama sfintei besearecî în anul 1801".

Inv. 19.

33. [*Minologhion*, Blaj, 1781].
BRV, II (448), p. 273.
BRV, IV (448), p. 262.
325×205 mm.
p. 19—1149+50 p. (exemplar incomplet)
Fără legătură.

Inv. 23.

34. *Octoih*, Blaj, 1783.
BRV, IV (179), p. 96.
206×172 mm.
[1] f.+478 p.+224 f.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. liminară 1:

„Peste tote scrisorile fiind aceasta scrisoare ce mai însemnată, fiindcă o au cumpărat Chiș Ștefan sezînd în Medieș, cu 40 de zloți bani, pă acest Octoih din Mădăras".

Inv. 22.

35. [*Molitvenic*, Blaj, 1784].
BRV, II (475) p. 290.
BRV, IV (475), p. 264.
205×160 mm.
p. 3—606 (exemplar incomplet, lipsă p. 249—302 și p. 607; p. 451 numerotată 401).
Fără legătură.

Inv. 24.

36. *Liturghii,* Sibiu, 1798.
BRV, II (615), p. 403.
210×170 mm.
[2] f.+336 p.
Legătură în lemn și piele, două închizători.
Inv. 21.

GHERTA MICA

37. [*Euhologhion,* Tîrgoviște, 1713].
BRV, IV (49), p. 41.
190×145 mm.
p. 17—490 (exemplar incomplet).
Fără legătură.
Inv. 178.

38. [*Octoih,* Blaj, 1792].
BRV, II (556), p. 349.
215×175 mm.
p. 7—242+190 p. (exemplar incomplet).
Fără legătură.
Inv. 177.

39. [*Ceaslov,* Blaj, 1793].
BRV, II (562), p. 353.
165×100 mm.
722 p. (exemplar incomplet, lipsă f. de titlu, primele 13 pagini și sfîrșitul).
Fără legătură.
De la p. 13—19:

„... cu 7 florinți și au dat și au pus în beseseca Gherței Mici, în zilele diacului popa Gabor, diac satului".

Inv. 176.

40. *Catavasier,* Blaj, 1824.
BRV, III (1205), p. 434.
175×95 mm.
[3] f.+448 p.+[7] p.
Legătură în lemn și piele.
Inv. 175.

LECHINTA

41. *Strastnic,* Blaj, 1773.
BRV, II (382), p. 203.
325×208 mm.

[1] f.+187 p.
Legătura în lemn și piele, urme de închizători.
La p. 187:

„Această s. carte o au cumpărat Pop Dănilă cu feciorul dumisale, anume Iacob, derept 4 florinți și o au dat în besereca de Lechința ca să le fie pomană vecinică a tot rodul lor. În anii Domnului 1784. octom. în 27 de zile. Scris-am eu popa Marcu Borotă fiind parohuș în Lechința".

„În anul 1901 au fost forte bună primavera. Lechința 10 april Emeric Babiciu, cantor învățător".
Pe p. 187 verso:

„În Lechința am venit de cantor învățător în anul 1894, febr. 23".

Inv. 9.

42. *Evanghelie*, Blaj, 1776.
BRV, II (394), p. 214.
345×222 mm.
[4] f.+344 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. titlu verso:

„Urgia timpului a adus tote mijloacele să se pună în apărarea patriei, și așa s-a întîmplat că în anul D^{lui} 1917 luna mai 25 s-a demontat clopotul de greutate cam de 20 kg ca să se folosească spre turnarea tunurilor.
Semne triste. Lechința 25 mai 1917. Semnat: Mihail Berinde preot local".

De la p. 1—21:

„Această sfîntă și dumnezeiască carte anume Evanghelie o au cumpărat jupînul popa Iacob cu iubită și încredințată soața dumisale anume Indreiuță Mărică derept 17 florinți vonași. Ca să le fie pomană veșnică și o dat în numele lui Dumnezeu pă sama sfintei beserici din Lăcănța fiind parohuș eu popa Marcu Borota atunci în Lăcănța.
Anii domnului 1796 august 17 zile".

Inv. 10.

43. [*Minologhion*, Blaj, 1781].
BRV, II (448), p. 273.
BRV, IV (448), p. 262.
335×220 mm.
p. 25—1149+25 p. (exemplar incomplet).
Fără legătură.

Inv. 8.

44. *Penticostarion*, Sibiu, 1805.
BRV, III

340×208 mm.
[1] f.+362 p.
Legătură în carton și piele
Pe f. titlu verso:

„În anul 1903 în ziua de Sf. Paști au nins și vent friguros. 1903 april 19, Emeric Babiciu, cantor învățător".

„Frumoasă vreme în anul 1906 14/IV".

La p. 267:

„În anul 1903 la Rosali au fost o vreme frumoasă, Emeric Babiciu cantor învățător".

Pe coperta 1 interior:

„În Prilog adunarea de primăvară se va ține în 26 aprilie 1900 Emeric Babiciu".

„Anul 1903 în 18 aprilie au fost ploie mare în sîmbăta mare".

Pe. f. liminară 1:

„În anul 1904 în ziua de Paști și tote sărbătorile au fost . . ."

Pe f. liminară 1 verso:

„În 1904 primavera secetoasă au fost".

Pe f. liminară 2:

„În primăvara anului 1951 au friguroasă pînă în perioada Strasnicului a fost forte frig și zăpadă pe dealuri".

„Egsamenu s-au ținut în anul 1897 la 18 Maiu într-o zi de marți în Lechința".

Inv. 11.

MOISENI

45. *Liturghii,* Blaj, 1807.
BRV, II (721), p. 502.
225×185 mm.
[1] f.+204 p.
Legătură în carton.
Inv. 3.

46. *Apostol,* Blaj, 1814.
BRV, III (845), p. 95.
327×210 mm.
[1] f.+264 p.
Legătură în carton și piele.
Inv. 4.

47. *Evanghelie,* Blaj, 1817.
BRV, III (940), p. 187.

345×225 mm.
[3] f.+346 p.+[1] p.
Legătură în carton și piele.

Inv. 5.

48. *Strastnic*, Blaj, 1817.
BRV, III (947), p. 189.
345×218 mm.
[1] f.+217 p.
Legătură în carton și piele.
Pe f. liminară 2:

„În anul 1876 din luna lui februarie 20 au început a se topi umetu și a se face primavera. . .".

Inv. 9.

49. *Octoih*, Blaj, 1825.
BRV, III (1242), p. 474.
206×170 mm.
[1] f.+434 p.+239 p.+[2] p.
Legătura în carton și piele.
Pe f. liminară 1:

„Sub preotul Andrei Berinde și a cantorului Gheorghe Pop și a curatorului Finta Grigore s-a compactat în piele. Moișeni la 27 ianuarie 1936".

Inv. 6.

NEGREȘTI OAȘ

50. *Triod*, București, 1746.
BRV, II (261), p. 102.
BRV, IV (93), p. 59.
310×195 mm.
[2] f.+355 f.
Greșeli de paginație; f. 130 numerotată 131, f. 205 numerotată 203, f. 208 numerotată 206, f. 211 numerotată 209, f. 223 numerotată 217, f. 267 numerotată 269, f. 296 numerotată 269, f. 310 numerotată 301, f. 295 numerotată 3.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
De la f. 62 la f. 80:

„Anul domnului 1758. Această carte, Triod, au cumpăratu popa Lup din Negrești și au pus în besereca de Negrești pentru păcatele domnisale și a părinților săi, dereptu 19 florinți; și Ioan Ciuntul au dat în dînsa 8 florinți și Nicoriciu Lupu 3 florinți drept păcatele lor;

pus în besereca de Negrești ce să le fie în veciu pomană iară cine să va afla blăstămatu să ee din biserică și vîndză să fie procleatu și anatima în veci".

Inv. 22.

51. *Evanghele,* București, 1760.
BRV, II (319), p. 149.
300×210 mm.
f. [1]+180 f.
(lipsă de la început [3] f.)
Legătură în lemn și piele.
De la f. 57 la f. 64:

„Această sfîntă Evanghelie au plătit Pop Ion pomenire lor să fie în veci să fie pînă a șepte sămînție și o dat lui Pop Alexandru ... iară cine să va afla să o streineze din mînule lui să fie afurisit de 318 sfinți părinți, iară Pop Ion zice așa că din care mînă ... (text tăiat în urma relegării volumului) cine va preot că fie pe toată viața lui să poată sluji după e. Să fie pomană pintru sufletul cui au plătit. Amin."

Inv. 28.

52. *Evanghelie,* Blaj, 1765.
BRV, II (342), p. 164.
327×210 mm.
[4] f.+363 p.+[1] f.
Legătură în lemn și pînză.
De la p. 1 la p. 43:

„Această sfîntă Evanghelie o au cumpărat roba lui Dumnezeu, Todoră, în 11 florinți ... printru sufletul său și a părinților ei, anume Giurca Ion și a maica sa Ohima și a tot rodul pînă la șaptele niam, să le fie pomană în veci și o au pus și au dat pomană în besereca din Negrești; și cine o va clinti sau o va fura și cine o va vinde și cele cine o va cumpăra și batăr cine o va clinti și o va sminti din besereca mai sus numită, Negrești, să fie afurisit, anatema, procleiat, blăstămat de Tatăl, Fiul și Duhul sfînt, de trei sute 18 sfinți părinți. Scrisus-au acest pomelnic în Negrești, supt stăpînire înălțate Creesi nostre, Maria Terezii, supt vlădicia de la Munkaci, Ioan Bradaci, în dzilele preotului Constantin. Anul Domnului 1768, luna lui septemvrie, 14 dzile".

Inv. 12.

ORAȘU NOU-VII

53. *Apostol,* Blaj, 1802.
BRV, II (644), p. 433.
354×220 mm.
[1] f.+258 p.

p. 258 numerotată 248.
Legătură în lemn și piele,
urme de închizători.
De la p. 3 la p. 5:

„... Această carte anume Apostol... cinstita eclejie a Iojibului...".

Inv. 74.

RACȘA

54. [*Antologhion*, Rîmnic, 1737].
BRV, II (215), p. 52—54.
350×255 mm.
604 f. (exemplar incomplet, lipsă f. de titlu, f. 2—8 și ultima filă; erori de numerotare a filelor; f. 36, 93, 152, 435, 485 de 2 ori, f. 38, 94, 154, 436, 487 lipsă în sistemul de numerotare; f. 532 numerotată 534 și f. 493 numerotată 483).
Fără legătură.

Inv. 5.

55. *Penticostarion*, Iași, 1753.
BRV, II (289), p. 123.
325×208 mm.
[2] f.+224
Legătură în lemn și piele,
urme de închizători.
De la f. 3—23:

„Această sfîntă carte o au cumpărat Griga Arionasa și Mărița lui Găvruș Mihai drept 14 vonaș florinți, pintru sufletele lor și a părinților săi și a pus în besereca de Racșe să le fie pomană. Cine o va străina să fie afurisit de 318 de părinți sfinți".

Inv. 247.

56. *Evanghelie*, Blaj, 1776.
BRV, II (394), p. 214.
335×210 mm.
[4] f.+344 p.
Legătura în lemn și piele,
urme de închizători.
De la f. [1] — p. 10:

„Această s. carte o au cumpărat anume Dipruc Ioan pentrtu 16 florinți vonaș ca să fie în besereca de Racșa în veci".

Inv. 248.

57. [*Octoih*, Blaj, 1792].
BRV, II (556), p. 349.
193×160 mm.
[1] f.+424 p.+196 p.
(p. 182 numerotată 162,
p. 183 numerotată 163).
Legătură în lemn și piele,
urme de închizători.
De la p. 1—37:

„Această sfîntă carte, anume Octoih, prim sărguiala cinstitului preot Vasilie parohuș Racșe, Vasilie Pop, ca să se iee sama sfintei besereci de Racșe și o au cumpărat poporo să fie întru tot neamul lor cutare Crăciun Vasilie . . ., cutare Tonche Marie întru tot neamul ei pomeniți să fie, cutare Mihne Toader, întru pomenire fericire neamurilor lor, să fie pururе în cinstita besereca Racșii pentru acesteși tri neamuri: ca nime să nu cuteze a o înstrăina pentru pedeapsa, afurisiți și să fie blăstămați de sfînta adunare de la Nichia și de toți sfinții părinți. Amin. Zile 1 aprilie 1804 și s-au dat pentru dînsa 17 zloți".
Pe o filă liberă:

„Anul 1817 ca acee fomete au fost cît mulți oameni de foame au murit precum (acestor) . . . Matricolu acestue sat Racșe s-a vede și au mîncat scoarță de steiu de ulmu coceni bălin l-au sfărmat și au măcinat și nici ave sare nici oțitu . . . nici poame întru acela annu n-au fost și o dică de mălaiu au fost 27 zloți, o dică orzu 17 zloți, o dică de săracă 19 zloți, o dică de ovăz 10 zloți și au murit întru acesta sat dintre sătenii numai locuitori fără cei străini o sută 20 și 2 de oameni.

TARNA MARE

58. *Apostol*, Buzău, 1743.
BRV, II (230), p. 65.
BRV, IV (230), p. 239.
205×185 mm.
[1] f.+178 f.
F. 31 numerotată 176 și f. 83 numerotată 87.
Legătură în carton și piele.
Pe f. liminară 1:

„Această sfîntă carte să cuvine cătră s. beserecă din Tarna Mare. Anul domnului 1841".

Inv. 1.

59. *Penticostarion*, București, 1743.
BRV, II (232), p. 70.
305×205 mm.
[2] f.+228

După f. 79 numerotarea revine la 94.
Legătură în carton.
Pe f. liminară 2:
„În 1829, în 19 zile, luna iunie 9 ceasuri după miazăzi, adică seara... cutremur mare de pămînt cînd dinuntru casele s-au..., multe biserici s-au stricat, casă s-a întrupat în pămînt, oameni foarte tare s-au îngrozit, mare pagubă au făcut la toți.“
Inv. 21.

60. *Antologhion,* Rîmnic, 1745.
BRV, II (237), p. 80.
280×190 mm.
[4] f.+553 f.
Legătură în lemn și piele.
De la f. 13—20:
„Această carte, anume Mineiu o au cumpărat anume Dude Andrei și Dude Iacob, lecuitor în Tarna Mare și au dat dersptă pre dînsa 30 de florinți și au pusă în sfîntă beserică din Tarna Mare, pomană și iertare păcatelor lor și a părinților pînă la a șapte seminție“.
De la f. 2 la f. 9:
„Mineiu... au dat ținere anume... 34 de florinți și o au furată odată 1764“.
Inv. 3.

61. *Antologhion,* Rîmnic, 1766.
BRV, II (345), p. 170.
BRV, IV (345), p. 251.
305×205 mm.
[4] f.+572
Legătură în lemn și piele, urme de închizători
De la f. 49 la 68:
„În numele Tatălui și al Fiului și a Sf. Duh iată făgăduit, cu Briceaf Ioan cum că de acesta feliu de carte cînd ni să va da înainte o voi cumpăra cu sîrguri al mieu... iară ide m-aș ajunge eu a o căpăta fecioriu mieu Gheorghe și așe nici el,... nepot al mieu fecioriu a lui Gheorghe avînd acela norocu de o au căpătat și plătit cu al său kielșig, adecă cu 30 de florinți și 2 nemțăști, precarele cumpărătoriu eu făcătoriu acești scrisori popa Ștefan de Bătarci a aceluiași sat, și parasul l-am auzit, văzut pînă cînd pe sama aceluiași sat adecă Comloușe“.
Inv. 4.

62. *Triodion,* Blaj, 1771.
BRV, IV (151), p. 89.
350×215 mm.
[2] f.+237
F. numerotată greșit 55.

Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
De la f. 1—5:

„... au luat cu feciorul dumisale cel mai mic Ion, în 19 florinți această sfîntă carte ca să-i fie pomenire din neam în neam și să se poată ști ei între cititorii sfintei beserici aceștie ... și o au pus pomană în veci neclintită ...".

Inv. 5.

63. *Strastnic,* Blaj, 1773.
BRV, II (382), p. 203.
330×207 mm.
[1] f.+187 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
De la p. 9—25:

„În știința să fie tuturor cui se cuvine cum că această carte, anume Strastnic, s-au cumpărat de mine, Popp Ștefan de Bătarci, paroh de Tarna Mare, în 7 zile a lunii lui iulie, anul 1802, pentru 10 zloți pentru fericita pomenirea sa, Tiblanki Gheorghie, de la care s-au cumpărat din bună voință și s-au îngăduit afară de cei 10 zloți, și pînă vare fi alta în biserica din Tarna o dau întru aceastași s- bisearecă ca să să slujească cu dînsa, iară de nu să va întîmpla să se slujească alta, o va rămîne acole în pururea; și cine să ar întîmpla a ceti și sluji de pe dînsa să roage pe Dumnezeu ca să iarte păcatele, cine iară s-are întîmpla să o fure sau depărteze afară de pricina mai sus pusă, să fie afurisit."

Inv. 6.

64. *Octoih,* București, 1774.
BRV, II (388), p. 206.
300×185 mm.
[15] f.+437.
Greșeli de paginație:
f. 83 și 190 nenumerotate, f. 119 numerotată 159, f. 252 numerotată 256, f. 272 numerotată 271, f. 381 numerotată 371.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe f. 14:

„Această carte, anume Octoih, l-am cumpărat eu popa Ioan Chiș, diacul din Tarna Mare și am dat pentru dînsa 30 de florinți ca să fie pomană și iertare păcatelor tuturor rodului, moși și strămoși pînă la a șapte și a mie sămînță. Anul domnului 1783 luna lui mai 7 zile".

Inv. 7.

65. *Evanghelie,* Blaj, 1776.
BRV, II (394), p. 214.

345×215 mm.
[4] f.+344 p.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Inv. 24.

66. *Triodion*, Blaj, 1800.
BRV, II (629), p. 420.
325×220 mm.
[1] f.+630 p.
Legătură în carton și piele.
Inv. 8.

TIRȘOLT

67. *Octoih*, Rîmnic, 1742.
BRV, II (227), p. 62.
200×150 mm.
F. 6—253+121 (exemplar incomplet), lipsă de la început [4] f.+5 și f. 122—124 numerotarea a doua.
Fără legătură.
Inv. 92.

68. [*Evanghelie*, Blaj, 1776].
BRV, II (394), p. 214.
300×200 mm.
p. 1—342 (exemplar incomplet, lipsă primele [4] f. și p. 343—344).
Fără legătură.
De la p. 1:

„Această sfîntă Evanghelie s-au cumpărat de Ana Stețca pă sama besericii de la Tîrșolț a cuvioasei Paraschiva pentru pururea și a soțului său pomenire. Anu 1782 luna lui iulie 11 zile".

Inv. 16.

TRIP

69. *Evanghelie*, Blaj, 1776.
BRV, II (394), p. 214.
335×210 mm.
[4] f.+344 p.
Legătură în lemn și piele,
urme de închizători.
De la p. 3—13:

„Această sfîntă și dumnezeiască Evanghelie a părintelui Popa Petre din Lușca cine s-ar întîmpla să o fure să fie afurisit în 318 de părinți sfinți, scris-am eu Petre să nu fie supărare".

Inv. 5.

TUR

70. [*Evanghelie*, Blaj, 1765].
BRV, II (342), p. 164.
325×210 mm.
[2] f.+353 p.
(exemplar incomplet, lipsă primele [2] f. și p. 354—363+[1] f.
Legătură în lemn și piele.
De la p. 1—43:

„Evanghelie pintru că eu Petre Simion cu soța me cu Todosia și cu feciorii mei cu Alexa și Văsălie o amu cumpărat și o dăm în sfînta beserecă în Tur de să fie atăt rodului a viilor și a morților noștri ca a tătă săminție în feciori și fete pintru acee în știință să fie la toți că noi tot rodulu o dăm în sfînta beserecă și să nu potă zice nime că do(a)r îi a lui nici să nu o potă fura, nici a o schimba, că cine o schimba sau fura să fie anafătima și fie blăstămat cu 3 sute și optusprăzece părinți sfinți de la săborul de Nichie că are și datoriu să fie fiește preut a pomeni și pre această rudenie cînd a sluji în sfînta liturghie. Martie 24 1773 Popa Ion."

P.45—49:

„Pentru care am dat 20 de vonași florinți iară am dat pentru legătură 5 vonași în anul 1781 mai sus numitu."

Inv. 18 a.

71. *Liturghie*, Sibiu, 1798.
BRV, II (615), p. 403.
210×175 mm.
[2] f.+336 p.
Legătură în carton și piele.

Inv. 359.

TURȚ

72. [*Antologhion*, Rîmnic, 1705].
BRV, I (147), p. 462.
310×210 mm.
f. 15—406 (exemplar incomplet, lipsă primele [2] f.+14).
Fără legătură.

Inv. 581.

73. [*Octoih,* București, 1746].
BRV, II (249), p. 93.
190×135 mm.
p. 17—464+162 p.
Lipsă de la început [2] f.+16 p.
și p. 163—200 numerotarea a doua.
Legătură în lemn și piele, urme de închizători.
Pe p. 96:
„... 1816 în Turț".
Inv. 579.

74. [*Molitvenic,* Blaj, 1757].
BRV, II (306), p. 141.
200×155 mm.
p. 3—436 p.+8 p.+22 p.
Exemplar incomplet, lipsă primele [3] f. și p. 1—2 și sfîrșitul.
Fără legătură.
De la p. 13—41:
„Această sfînta carte o cumpărat Moț Toader ... Todoră și cu feciorul său Lazăr, deat 5 florini ... pă biserica din Turț așa ca nimenea de la biserică să nu o poată înstrăina ... în 17 zile noiembrie".
Inv. 576.

75. [*Penticostarion,* Rîmnic, 1767].
BRV, II (351), p. 173.
320×213 mm.
f. 4—255.
Exemplar incomplet.
Lipsă foaia de titlu.
De la f. 157 numerotarea sare la 161.
Fără legătură.
Inv. 580.

76. *Liturghie,* Sibiu, 1798.
BRV, II (615), p. 403.
215×180 mm.
[2] f.+336 p.
Fără legătură.
Inv. 578.

73. [*Octoih*, Bucureşti, 1746].
BRV, II (249), p. 93.
190×135 mm.
p. 17—464+162 p.
Lipsă de la început [2] f.+16 p.
şi p. 163—200 numerotarea a doua.
Legătură în lemn şi piele, urme de închizători.
Pe p. 96:
„. . . 1816 în Turţ".

Inv. 579.

74. [*Molitvenic*, Blaj, 1757]
BRV, II (306), p. 141.
200×155 mm.
p. 3—436 p.+8 p.+22 p.
Exemplar incomplet, lipsă primele [3] f. şi p. 1—2 şi sfîrşitul.
Fără legătură.
De la p. 13—41:
„Aceastâ sfînta carte o cumpărat Mot Toader . . . Todorâ şi cu feciorul său Lazăr, deat 5 florini . . . pă biserica din Turţ aşa ca nimenea de la biserică să nu o poată înstrăina . . . în 17 zile noiembrie".

Inv. 576.

75. [*Penticostarion*, Rîmnic, 1767].
BRV, II (351), p. 173.
320×213 mm.
f. 4—255.
Exemplar incomplet.
Lipsă foaia de titlu.
De la f. 157 numerotarea sare la 161.
Fără legătură.

Inv. 580.

76. *Liturghie*, Sibiu, 1798.
BRV, II (615), p. 403.
215×180 mm.
[2] f.+336 p.
Fără legătură.

Inv. 578.

CONSCRIPȚIA URBARIALĂ A LOCALITĂȚII SANISLAU DIN 1774

ZORA BELEAN- ION BELEAN

Instaurarea dominației austriece în Ungaria și Transilvania, în urma războaielor pentru alungarea puterii turcești dintre anii 1683—1699, aduce profunde schimbări în toate domeniile vieții sociale deschizînd perspective de dezvoltare, printr-o nouă orientare economică. Concomitent, s-au impus și consecințele acesteia determinate de vastul aparat statal de plătit cu armatele sale permanente de întreținut și povara necontenitelor războaie de expansiune, astfel că noul regim a oferit acestor provincii mai mult sarcinile decît beneficiile superiorității sale. Pentru a-și spori veniturile, statul trebuia să intervină în reglementarea raporturilor dintre iobagi și nobilime reducînd sarcinile senioriale pentru a spori capacitatea de plată a supușilor. Pe această linie se înscrie reglementarea urbarială de la 1767 pe care împărăteasa Maria Tereza a motivat-o ca o necesitate pentru liniștirea mișcărilor țărănești și apărării poporului contribuabil de asuprire și abuzuri. Reglementarea este o acțiune complexă stabilind mărimea și structura sesiei, precum și sarcinile urbariale în funcție de aceasta. Pentru comitatele Arad, Bihor, Maramureș și Sătmar, sesia întreagă s-a stabilit între 26—36 iugăre arător, 8—12 coase (echivalent cu 8—12 iugăre) fînaț. Obligațiile de lucru s-au stabilit la o zi pe săptămînă cu vitele sau două cu palmele pentru sesia întreagă, ziua socotindu-se de la răsăritul pînă la apusul soarelui incluzînd mersul și venitul, timpul de mîncat al supusului și de hrană și adăpatul vitelor. Lucrul cu vitele se înțelege cu două vite de jug și carul propriu, iar la arat patru vite, plug și grapă proprie. În caz că nu are patru se întovărășește cu altul făcînd două zile în loc de una. Jelerul ce are casă (inquilin) trebuie să lucreze 18 zile pe an, iar cel fără casă (subinquilin) 12 zile pe an cu palmele. Conscripția mai cuprinde o serie întreagă de reglementări privind raporturile dintre stăpîn și supuși.

În acest context prezentăm urbariul localității Sanislău din 1774[1] care constituie un argument al modului în care era respectată reglementarea urbarială pe domeniul Antal Karolyi din Sanislău. Prezentarea acestui urbariu înfățișează atît aspectele generale cît și unele aspecte particulare ale raporturilor agrare din zona Sătmarului. Urbariul cuprinde două părți:

[1] Arhivele statului Budapesta, Fond: Comitatul Satu Mare, dosar Sanislău, p. 1—9 (microfilm aflat în Muzeul Școlii generale Sanislău, planșa II—III).

Nr. întrebării	Întrebarea	Răspunsul
I	Are această localitate în prezent urbariu? Dacă are de ce fel este acesta? De cîtă vreme s-a adus înlăuntru?	Urbariu această localitate nu are
II	Dacă nu are urbariu fac îndatoririle iobăgești conform contractului atît iobagii cît și jelerii? De cîtă vreme a început acest obicei sau a păsit la acest contract această localitate cu nobilul locului? Nu-i așa dară că și pînă a se face acest urbariu sau contract au fost altele? Și dacă au fost de ce feluri și cînd s-au început împlinirea datoriilor actuale?	Pînă acum contract nu a făcut această localitate cu stăpînul privind daturile și slujbele.
III	Unde nu este urbariu sau contract din ce constă daturile și slujbele iobagilor și jelerilor către nobilul locului? Cînd și în ce chip s-au adus înlăuntru aceste slujbe și daturi?	Numărul anumitor slujbe ale iobagilor permanenți au fost de 52 de zile, dar pe acestea cînd le-au îndeplinit cînd nu. În afară de aceasta plătesc taxă trei florini și 12 creițari, iar cei ce aveau voie să se mute lucrînd cu brațele și cu animalele după cum cred, fac contribuție în muncă 26 de zile, iar taxă plătesc 3 florini și 12 creițari. Jelerii care au casă slujesc anual 13 zile și plătesc anual 51 creițari, iar jelerii fără casă pînă acum nici nu au dat daruri nici nu au slujit. În afară de aceasta fiecare gazdă are obligația să taie un stîngen (öl) de lemne din pădurea stăpînului de moșie, de la fiecare vacă de muls să dea o cantitate (ittze) de unt, 12 ouă, și un cocoș fiecare gospodar. Și jelerii care au vacă de la fiecare vacă de muls o măsură de unt, dar altceva din astea nu. De cînd își aduc aminte acestea au fost obligațiile. Contribuția iobagiilor care au avut

Nr. întrebării	Întrebarea	Răspunsul
		drept de liberă strămutare în bani şi-n muncă este valabilă de 24 de ani.
IV.	Ce fel de venituri are această localitate şi hotarul ei (Beneficia)? Sau ce feluri şi de ce mărime sînt pagubele care de obicei ating localitatea şi hotarul ei (Mateficia)? *Serries Beneficiorum*	
1.	Pămînturi arabile	Această localitate are teren arabil de 3 întorsături care-i bun şi roditor, rodeşte grîu curat de două feluri, orz, ovăz, secară, porumb. Se poate ara cu patru vite.
2.	Fîneaţă	Au dar nu pot cosi de două ori.
3.	Piaţa	Se găseşte la un merföld de Sanislău la Carei. Fiind piaţa la Carei săptămînal şi tîrg de ţară aici îşi pot aduce surplusul de produse.
4.	Păşuni	Au animale şi de tracţiune care au fost crescute pe păşune. Au păşuni pentru oi şi porci.
5.	Apă pentru adăparea vitelor	Locuri de adăpat sînt destule
6.	Lemne de foc şi pentru construit	Au puţine lemne pentru tăiat.
7.	Vii	Nu au vii.
8.	Jir sau ghindă	Nu au.
9.	Dacă plătesc dijmă regală	Plătesc dijmă regală.
10.	Livezi, pometuri,	Nu au livezi.
11.	Trestie	Nu este
12.	Exploatarea sării, cărăuşie	Nu este.
13.	Posibilităţi de cîştig bănesc prin muncă la mine sau fabrici	Nu au.
14.	Pescuit sau cursuri de apă navigabile	Nu sînt.
15.	Alte surse de venit în locuri de muncă învecinate	La 2—3 mérföld sînt dealuri bune pentru vie.
16.	Dacă se practică bocşeritul vărăritul	Nu este.
17.	Alte venituri obşteşti ale satului	Are o moară uscată la care plătesc taxă o monedă de aur la nobil.
18.	Apă de topit cînepa	Au apă pentru topit cînepa
19.	Mori	Au moară uscată în localitate la 2 ore distanţă este şi moară de apă.

Nr. întrebării	Întrebarea	Răspunsul
	Maleficiores serries	
1.	Pămînt arabil	Cînd sînt multe ploi în locurile mai joase se adună apă şi creşte papură.
2.	Fîneaţă	Fîneaţa face o iarbă păpuroasă şi rară şi o inundă apa.
3.	Piaţa	În localitate n-au lipsă de piaţă.
4.	Păşuni	Păşunile sînt cu papură şi sălbatice şi cu pomi, de aceea nu sînt folositoare pentru animale.
5.	Lemne pentru construit şi de foc	Lemne pentru construit nu au.
6.	Mori	Nu duc lipsă.
V.	Cîte iugăre (hold) şi ce fel de pămînt arabil şi ce fîneaţă are o gazdă cu loc de casă întreg şi cîte măsuri de Bratislava (Pojonyi méröre) poate să semene într-un hold? Nu-i aşa că poate să producă otavă?	Nu este diferenţiere ca proprietari în funcţie de mărimea şi calitatea terenului gazdelor. Fiecare gospodar are pămînt arabil cam de 38 măsuri de Bratislava. Unii au avut ceva mai mult sau mai puţin. Într-un iugăr sînt cam 2 găleţi de Bratislava. Nu se obţine otava pentru că prima dată se cosea doar după seceriş fiind iarbă foarte rară. Un sfert din hotarul comunei este nisip de aceea dă roade mai puţine şi în anii mai umezi se produc daune, de pildă în 1771 grîul a prins rugină fiind păgubiţi de 300 cruci.
VI.	Cîte zile şi ce fel de slujbe a efectuat pînă acum o gazdă, cu cîte vite de tracţiune? Şi cînd au mers şi s-au întors de la robotă socotitus-o în zilele slujbei?	Un gospodar cu patru vite ară 13 zile stăpînirii, celelalte zile de muncă le execută în funcţie de timp sau necesitate cu animalele sau cu palmele. Mersul şi întorsul de la slujbă nu se socoteşte.

Nr. întrebării	Întrebarea	Răspunsul
VII.	Dacă dau locuitorii comunei nonă? Dacă dau din ce produse le dau? Şi de cîtă vreme? Şi dacă este în obicei în acest comitat nona şi la alţi nobili? În afară de aceasta ce a mai obişnuit să mai dea un iobag domnului său? Dacă au dat daruri, ori în bani ori în altceva, în ce au constat?	Din toate felurile de produse ca: grîu, orz, ovăz, secară, porumb, varză, cînepă, albine, de 24 de ani dau nonă şi în afară de aceasta şi dijma regească. Nu ştiu dacă la alţii nobili din comitat, se plăteşte nona. Pentru a putea merge la tîrgul de la Carei şi pentru vama de la podul din Moftinu Mare, ca să poată merge şi veni liberi au avut datoria să lucreze la coasă patru zile. În rest nu sînt obligaţii la nici o dare.
VIII.	Cîte locuri de casă sînt în localitatea aceasta pustii? De cîtă vreme şi din ce pricină s-au pustiit? Şi acelea locuri cu cele ce se ţin de ele cine le stăpîneşte?	Nu sînt locuri pustii în această localitate.
IX.	Dacă sînt iobagi veşnici sau nu?	Sînt puţini iobagi veşnici printre locuitorii satului.

chestionarul cu cele nouă întrebări şi răspunsurile date de o comisie de treisprezece ţărani din sat şi tabela urbarială. Redăm mai jos cele nouă întrebări şi răspunsurile date de comisia de ţărani, (atît întrebările cît şi răspunsurile sînt scrise în limba maghiară*), încercînd într-o oarecare măsură să păstrăm limbajul vremii.

În partea a doua este prezentată tabela urbarială a localităţii Sanislău care cuprinde numele şi prenumele iobagilor şi jelerilor, mărimea şi structura sesiei şi obligaţiile faţă de stăpînul feudal. Din analiza tabelei reiese că în localitate existau următoarele categorii de supuşi: 8 familii de iobagi veşnici ce deţineau o suprafaţă de 134 iugăre de teren arabil şi 44 iugăre fîneaţă, 128 familii de iobagi ce aveau drept de liberă strămutare şi deţineau 1780, 4/16 iugăre teren arabil şi 542 iugăre fîneaţă, 38 familii de jeleri (inquilini) ce aveau casă şi 9 familii jeleri fără casă (subinqui-

* Mulţumim colegului I. Forstenheizler pentru amabilitatea de a traduce textul în limba română.

lini). Intravilanul iobăgesc și jeleresc cuprindea 181, 2/4 găleți de Bratislava echivalînd cu aproximativ 98 iugăre. Trebuie subliniat că pe întregul domeniu nu exista nici o sesie întreagă cele mai mari fiind de 5/8 în număr de 9, iar 57 de 4/8, 59 de 3/8, 9 de 2/8 și 2 de 1/8.

Obligațiile erau stabilite în funcție de mărimea sesiei (cu excepția sensului (stabilit la 1 florin de gospodărie) la țăranii iobagi, jelerii cu casă aveau obligația de a lucra cu palmele 18 zile pe an și să plătească un florin, iar cei fără casă 12 zile de muncă cu palmele.

Obligațiile au constat din: robotă, nonă și darurile care cuprindeau censul anual, lemne de foc, o cantitate (ittze) de unt topit, găini, pui, ouă. Din cele prezentate se poate observa situația grea a iobagilor de pe aceste meleaguri fapt ce va determina o permanentă stare de nemulțumire. Acest lucru s-a evidențiat mai pregnant în timpul răscoalei de la 1784 condusă de Horia, Cloșca și Crișan, cînd autoritățile sătmărene au fost nevoite să instituie măsuri speciale[3] pentru a împiedica extinderea răscoalei în aceste părți.

[3] David Prodan, *Răscoala lui Horea*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1979, vol. I. p. 555, vol. II. p. 191.

RELAȚIILE URBARIALE ÎN ORAȘUL CAREI ȘI ÎN ÎMPREJURIMI ÎN A DOUĂ JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

IOAN TÖRÖK

Banatul și comitatele Arad, Bihor, Maramureș, Satu Mare — spre deosebire de Transilvania istorică — pe vremea feudalismului au conservat relații specifice, o situație de clasă și o situație juridică aparte. Firește, aceasta nu înseamnă că desfășurarea vieții istorice ar prezenta, în dezvoltarea ei, deosebiri fundamentale în aceste zone vestice ale țării. Avem însă convingerea că tocmai în domeniul stabilirii legităților generale ar fi greu de ajuns la concluzii noi fără relevarea principalelor caracteristici ale acestor unități specifice. Cercetarea problemelor sociale și economice din Sătmar sînt indispensabile și pentru motivul că lucrările consacrate unei analize mai amănunțite a situației, destinului și luptelor țărănimii române, maghiare și șvăbești sînt deosebit de necesare pentru cunoașterea procesului de dezvoltare a comitatului.

Teritoriul (fig. 1) la care se referă totalitatea datelor — și referitor la care sînt valabile în primul rînd constatările și concluziile noastre — este orașul Carei și împrejurimile sale din fostul comitat Satu Mare. Studiul este concentrat pe analiza parțială a domeniilor deținute de Anton Károlyi. Trebuie să subliniem că prezenta lucrare nu tinde să constate legități de valabilitate generală pentru întregul Sătmar. Dacă extindem totuși valabilitatea constatărilor noastre referitoare la caracterul unor fenomene, raporturi și procese, o facem deoarece avem credință că cercetările viitoare le vor confirma.

Sistemul politic dominant din Europa Centrală și Răsăriteană în secolul al XVIII-lea este cunoscut în istorie sub numele de absolutism iluminat. Iluminismul a pornit din Anglia și, în cursul secolului, a cuprins statele în care au fost create condițiile de formare a societății burgheze. Absolutismul iluminat a constituit o fază de dezvoltare a statelor feudale în care monarhia, cu ajutorul reformelor, a încercat să mențină și să consolideze guvernarea absolută.

Dintre reformele absolutismului iluminat cele mai importante au fost acele referitoare la problemele țărănești. Sprijinirea producției agricole pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea nu a constituit o problemă de bază în politica economică a statelor din centrul și estul Europei. În schimb, guvernele au acordat o atenție deosebită producătorilor agricoli. Acest interes față de persoana țăranului se explică prin faptul că atît stăpînul feudal cît și statul au fost susținuți din obligațiile în muncă, na-

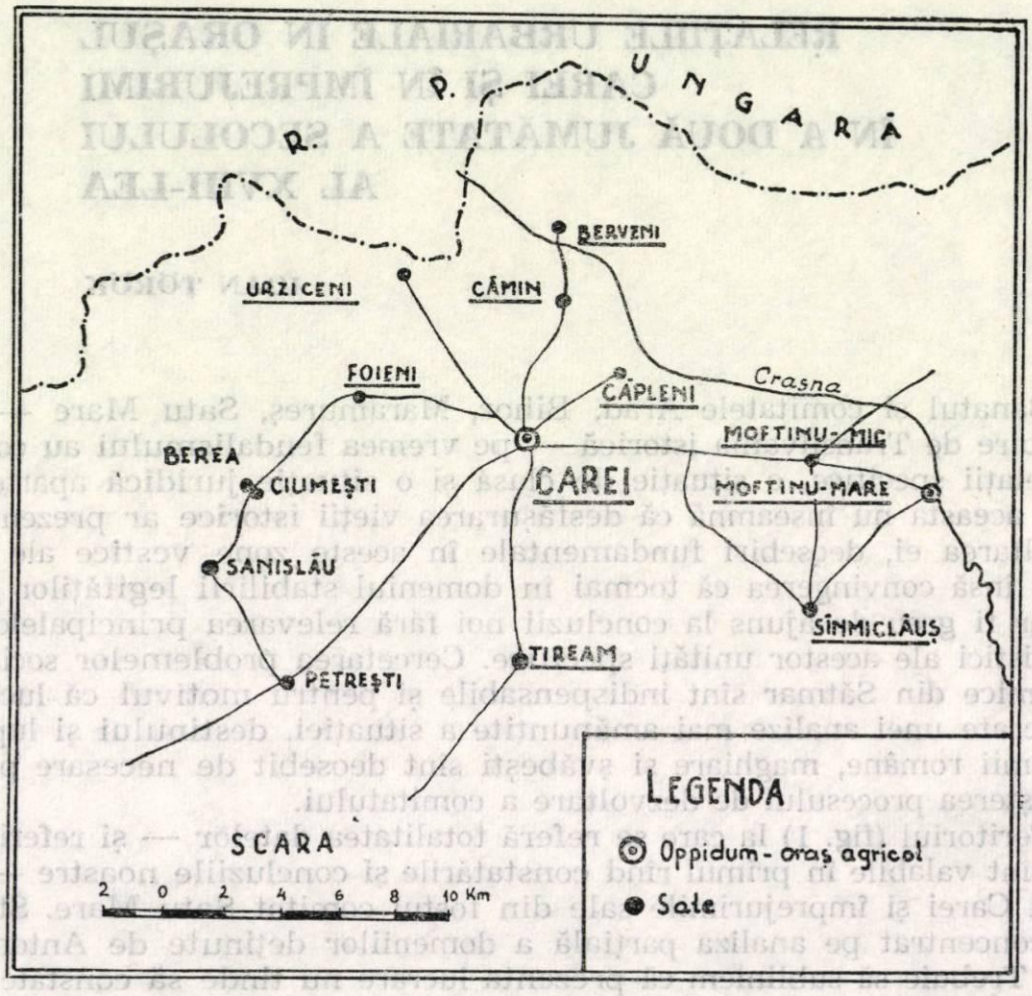

Fig. 1. Domeniul Carei la a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

tură și bani ale supușilor. Totodată, țăranii au constituit baza principală a armatei. Primele manifestări ale protejării țăranilor au fost apărarea constitutivului sesiei iobăgești și, în consecință, păstrarea posibilității de plată.

Pentru menținerea impozabilității în rîndurile țăranilor, statul a intervenit în prestările obligațiilor țărănești față de feudali. Astfel, în Moravia (1713), printr-o lege specială, s-a micșorat numărul zilelor de robotă anuală față de anii precedenți. O dată cu urmarea pe tron a Mariei Tereza (1740), în Imperiul habsburgic s-au redactat în continuare dispoziții regale pentru apărarea țărănimii. La fel s-au petrecut lucrurile și în Prusia unde, în timpul domniei lui Frederic al II-lea (1740—1786), statul a modificat în sens pozitiv situația juridică a lucrătorilor agricoli.

În urma politicii reformiste — începută cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea — s-au deschis noi perspective de dezvoltare a domeniilor feudale. Nobilimea a intrat acum în noul circuit economic al apusului

și au sporit mereu exigențele pe toate planurile. Avînd nevoie de bani au sporit și mai mult obligațiile țărănești, ceea ce va avea ca efect încordarea raporturilor între cele două clase. Pauperizarea țărănimii a păgubit Imperiul habsburgic nu numai din punctul de vedere al veniturilor, ci și din punct de vedere politic și militar. Acest lucru se referă mai ales la mijlocul secolului al XVIII-lea, cînd Austria a purtat războaie cu Imperiul otoman și cu Franța. Pentru aceasta, Curtea imperială a încercat să reglementeze raporturile dintre stăpînii de pămînt și iobagi, ca să pună capăt abuzurilor nobilimii, limitînd numărul zilelor de robotă și acapararea pămînturilor iobăgești pentru ca țărănimea să poată contribui în mai mare măsură la susținerea sarcinilor statului.

În dieta din 1764—1765, ținută la Bratislava, împărăteasa a pus în discuție problema obligațiilor țărănești, afirmînd că ar fi posibilă majorarea impozitelor către stat în cazul cînd nobilimea și-ar limita pretențiile față de supușii săi. Propunerile Mariei Tereza au fost însă respinse.

Prin acest act dieta a demonstrat încă o dată că rezolvarea oricărei probleme de stat pe cale constituțională este imposibilă și, prin urmare, monarhia, de acum înainte și-a putut lua mînă liberă pentru rezolvarea raporturilor dintre stăpîn și supus, ceea ce înseamnă impunerea unor reglementări urbariale prin puterea monarhului. Pentru trecerea la fapte, Curtea a primit „ajutor" din partea țărănimii, pentru că în apusul țării, între anii 1765—1766, au pornit mișcări țărănești. Speriată, nobilimea a apelat la armata imperială, dar prețul salvării ei a fost reglementarea urbarială.

Patenta imperială din 23 ianuarie 1767 a arătat, printre altele, că a fost nevoie de reglementări pentru a liniști cît mai repede mișcările țărănești și a apăra poporul contribuabil de asuprire și abuzuri. Reglementarea urbarială s-a referit numai la comitatele: Arad, Bihor, Maramureș, Satu Mare. În Banat (comitatele Caraș, Timiș și Torontal) relațiile urbariale au fost rezolvate abia în anul 1780.

În Transilvania nu au fost introduse urbarii unitare, pentru că structura feudală a Marelui Principat a fost diferită de structura comitatelor de mai sus. Această situație necesita alcătuirea unor urbarii specifice pentru această parte a țării. Pînă la rezolvarea problemei, în urma ordinului imperial de la 12 noiembrie 1769, a apărut o ordonanță provizorie cunoscută sub numele de „Certa puncta" (Anumite puncte) dar nici în deceniile următoare, problema raporturilor dintre stăpîn și țărani nu au fost rezolvate definitiv, pentru că clasele dominante transilvănene au zădărnicit toate încercările, astfel reglementările provizorii au fost aplicate pe o perioadă îndelungată.

Pentru aplicarea noilor reglementări Maria Tereza a trimis împuterniciți regali, care în vederea efectuării lucrărilor premergătoare au elaborat instrucțiunile pentru magistrații comitatului Satu Mare, desemnați în acest scop. Aceștia din urmă, în anii 1772—1773 s-au deplasat din sat în sat pentru ca în prezența unui delegat al stăpînului să se facă consemnarea mărturiilor după cele nouă întrebări și conscrierea intravilanelor

și extravilanelor iobagilor și jelerilor. După ce au primit răspunsuri la aceste întrebări, asesorii și jurații au recenzat țărănimea și suprafața sesiilor. Din răspunsurile date de țărani a reieșit următoarea stratificare a populației domeniului Carei:

Tabel nr. 1.

Numele localității	Numărul familiilor			
	Iobagi		Jeleri	
	veșnici	cu liberă strămutare	cu casă	fără casă
Berveni	51	17	10	3
Carei	18	382	340	148
Cămin	—	66	4	5
Căpleni	3	35	3	2
Moftinu Mare	—	112	11	4
Moftinu Mic	14	50	—	11
Sînmiclăuș	10	50	—	—
Total:	96	712	368	173
%	11,88	88,12	68,02	31,98

Numărul relativ mic al iobagilor veșnici nu este surprinzător, pentru că Moftinu Mare și Cămînul, în întregime, iar Careiul și Căpleni, parțial, au fost considerate localități șvăbești. Este cunoscut că țăranii colonizați din alte țări au fost iobagi cu liberă strămutare, menținîndu-și și pe mai departe acest drept. În stadiul actual al cercetărilor, din lipsa datelor arhivistice, nu putem da explicații în legătură cu numărul mare al jelerilor din Carei.

După terminarea lucrărilor premergătoare, comisia comitatului sub președinția împuternicitului regal, a clasificat localitățile după avantajele și neajunsurile lor, stabilindu-se patru clase în care urma să fie încadrată fiecare localitate. Din cele zece localități al domeniului Carei, în clasa I, au fost încadrate următoarele: Berveni, Carei, Cămin, Foieni, Moftinu Mare, Sînmiclăuș, Tiream și Urziceni, iar în clasa II: Căpleni și Moftinu Mic.

Clasificatorul, împreună cu alte documente legate de problema urbarială, a fost înaintat spre aprobare Consiliului Locotenențial, care a stabilit concret mărimea sesiei și a dispus întocmirea noilor urbarii pentru fiecare localitate.

Urbariul cuprinde: textul general al reglementării, care se compunea din nouă puncte referitoare la sesia iobăgească, obligațiile urbariale, monopolurile feudale, tratamentul juridic al sesiei și al iobagului, înlesniri și interdicții, atît pentru iobagi, cît și pentru stăpîn. Urbariilor unitare le-au fost atașate tabelele urbariale în care s-au specificat: numele ca-

pilor de familie, suprafața componentelor sesiei și cuantumul obligațiilor feudale.

Numele colonilor, calitatea și mărimea suprafeței sesiei, precum și numărul zilelor de robotă și censul, în concordanța cu suprafața respectivă au fost trecute în tabelele urbariale respective. În cazul cînd terenurile intravilane și pășunile au fost mai mici decît cele stabilite, sesia s-a completat cu teren arabil, ceea ce s-a specificat în ultima rubrică a tabelului, pentru motivul că, din acestea, colonul nu a fost obligat la nonă.

După ce au fost trecute datele iobagilor, au urmat datele jelerilor cu casă (numele, terenul intravilan, eventualele terenuri arabile și pășuni, numărul zilelor de robotă, censul), și ale jelerilor fără casă (numele și robota). În unele localități în care au existat mai mulți stăpîni, tabelele s-au completat succesiv cu datele fiecărui iobag și jeler. Aceste date nu au fost totalizate în momentul completării tabelelor, ci au fost cumulate mai tîrziu la Consiliul Locotenențial, în general, cu unele greșeli.

În cazul cînd și localitățile au posedat terenuri arabile și pășuni, au fost trecute în tabele suprafața acestora și obligațiile ocazionale care decurg din acestea. În încheiere a fost semnalat numărul animalelor (oi, porci, vaci, cai) din posesia preotului, învățătorului și vechilului.

Ultimul moment al procedurii constituie publicarea urbariului. În fiecare localitate, în anul 1774, magistrații comitatului au convocat atît iobagii, cît și stăpînii pentru a le aduce la cunoștință conținutul urbariului și i-au atenționat să respecte cu strictețe cele prevăzute, apoi a fost redactat un act, din care reiese că urbariul a fost publicat și pus în aplicare. Noile urbarii s-au întocmit în patru exemplare, din care unul s-a înaintat Consiliului Locotenențial, unul s-a păstrat la comitat, unul s-a dat stăpînului de pămînt și unul localității.

O dată cu aplicarea celor prevăzute mai sus, proprietarii nu au mai putut dispune în mod nelimitat de pămînturile urbariale. Asupra acestor loturi, iobagul a cîștigat drept de folosință. În urma reglementării urbariale, au fost separate sesiile iobăgești de pămînturile alodiale. Reglementarea, în urma dispozițiilor regale, a fost obligatorie în toate localitățile în care au trăit iobagi urbariali, indiferent de statutul juridic al localității respective. Nu numai satele iobăgești, ci și localitățile curiale și orașele agricole (oppidum), cel puțin în principiu au fost luate în considerare.

Mărturiile supușilor la cele nouă întrebări și tabelele urbariale conțin date statistice inestimabile pe care istoria noastră agrară nu le-a exploatat în mod corespunzător.

În continuare vom prezenta în mod sistematic problematica reglementării urbariale, în domeniul Carei, din anul 1774. Reglementarea din comitatul Satu Mare în ce privește prevederile de bază este identică cu cea din comitatele Arad, din 1771—1772, Bihor din 1772, precum și din Banat de la 1780.

Structura agrară a populației domeniului Carei în ultimul pătrat al secolului al XVIII-lea a fost următoarea:

Tabel nr. 2.

Numele localității	Familii de iobagi cu sesie	Familii de jeleri			Nr. total al fam. urbariale
		cu casă	fără casă	total	
1	2	3	4	5	6
Berveni	68	10	3	13	81
Carei	390	347	148	495	885
Cămin	66	4	5	9	75
Căpleni	38	3	2	5	43
Foieni	74	18	3	21	95
Moftinu Mare	112	11	4	15	127
Moftinu Mic	64	—	11	11	75
Sînmiclăuș	60	—	—	—	60
Tiream	88	4	8	12	100
Urziceni	87	14	—	14	101
Total:	1 047	411	184	595	1 642
%	63,76	25,03	11,21	36,24	100,00

Calculată în procente, populația urbarială s-a prezentat astfel:

Tabel nr. 3.

1	2	3	4	5	6
Berveni	83,95	12,35	3,70	16,05	100,00
Carei	44,07	39,21	16,72	55,93	100,00
Cămin	88,00	5,33	6,67	12,00	100,00
Căpleni	88,47	6,98	4,65	11,63	100,00
Foieni	77,89	18,95	3,16	22,11	100,00
Moftinu Mare	88,19	8,66	3,15	11,81	100,00
Moftinu Mic	85,33	—	14,67	14,67	100,00
Sînmiclăuș	100,0	—	—	—	100,00
Tiream	88,00	4,00	8,00	12,00	100,00
Urziceni	86,14	13,86	—	13,86	100,00

Cu excepția orașului Carei unde numărul jelerilor a constituit peste 55% din populația agrară, în celelalte nouă localități numărul acestei categorii de supuși este mic, în schimb numărul iobagilor a variat între 78—88%.

În perioadele următoare, datorită creșterii natalității și exodului populației, a crescut simțitor populația urbarială a domeniului, ceea ce reiese din tabelul de mai jos:

Tabel nr. 4.

Numele localității	Familii de iobagi cu sesie		Familii de jeleri						Nr. total al familiilor urbariale	
			cu casă		fără casă		total			
	anul recensămîntului									
	1774	1827	1774	1827	1774	1827	1774	1827	1774	1827
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Berveni	68	191	10	79	3	11	13	90	81	281
Carei	390	490	347	755	148	310	495	1 065	885	1 555
Cămin	66	66	4	16	5	15	9	27	75	93
Căpleni	38	46	3	—	2	16	5	16	43	62
Foieni	74	74	18	59	3	11	21	70	95	144
Moftinu Mare	112	112	11	34	4	2	15	36	127	148
Moftinu Mic	64	124	—	27	11	7	11	34	75	158
Sînmiclăuș	60	118	—	18	—	11	—	29	60	147
Tiream	88	161	4	39	8	5	12	44	100	205
Urziceni	87	87	14	32	—	11	14	43	101	130
Total	1 047	1 469	411	1 059	184	395	595	1 454	1 642	2 923

În procente:

Tabel nr. 5.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Berveni	83,95	67,97	12,35	28,11	3,70	3,98	16,05	32,03	100	100
Carei	44,07	31,51	39,21	48,55	16,72	19,94	55,93	68,49	100	100
Cămin	88,00	70,97	5,33	17,20	6,67	11,83	12,00	29,03	100	100
Căpleni	88,47	74,19	6,98	—	4,65	25,81	11,63	25,81	100	100
Foieni	77,89	51,39	18,95	40,97	3,16	7,67	22,11	48,61	100	100
Moftinu Mare	88,19	75,68	8,66	22,97	3,15	1,35	11,81	24,32	100	100
Moftinu Mic	85,33	78,48	—	17,09	14,67	4,43	14,67	21,52	100	100
Sînmiclăuș	100	80,27	—	12,25	—	7,48	—	19,73	100	100
Tiream	88,00	78,54	4,00	19,02	12,00	2,44	16,00	21,46	100	100
Urziceni	86,14	66,92	13,86	24,62	—	8,46	13,86	33,08	100	100

Într-o perioadă de 53 ani, numărul total al populației urbariale a sporit cu 78%, din care numărul iobagilor cu 40%, iar cel al jelerilor cu 144%. Din numărul total al jelerilor, circa 2/3 au trăit în orașul Carei. E de reținut că în rîndurile șvabilor din localitățile: Cămin, Foieni, Moftinu Mare și Urziceni, numărul familiilor iobăgești cu sesie a rămas neschimbat. Acest lucru se explică prin faptul că, datorită obiceiurilor strămoșești, pămînturile se moșteneau de către primul născut. În cazuri mai rare, cînd

acesta era de genul feminin, pămîntul se moștenea de aceasta împreună cu soțul ei.

Reglementarea urbarială a constituit o muncă extrem de complicată. În primul rînd s-a stabilit intravilanul, care avea o suprafață de două metrețe de Pojon, sau un iugăr, și extravilanul pe întreaga sesie. Pentru arături s-au fixat patru clase, mărimea suprafeței variind după calitatea pămîntului. Astfel, în comitatul Satu Mare pentru prima clasă au fost fixate 26, pentru a doua 28, pentru a treia 30, iar pentru a patra 32 de iugăre. Suprafața terenurilor intravilane a fost calculată în metrete de Pojon, terenurile arabile în iugăre, fînațul în căruțe (currus) sau cosași. O metretă de Pojon corespundea cu circa 600 de stînjeni. Un iugăr, după dispozițiile Mariei Tereza, avea 1 100—1 200—1 300 de stînjeni. Conscriptorii aveau dreptul să stabilească suprafața iugărului. Pe moșia familiei Károlyi mărimea unui iugăr de pămînt arabil era de 1 200 stînjeni.

Fînațul pentru o sesie întreagă a fost stabilit în funcție de a doua coasă. Astfel, în locurile unde anual se cosea de două ori, revenea sesiei fînat de 8 cosași, unde se cosea mai rar a doua oară de 10 cosași și unde nu se cosea niciodată a doua oară 12 cosași. Avînd în vedere faptul, că fînațul pe un cosaș a corespuns cu un iugăr, nu s-a constatat nici o dificultate la totalizarea terenurilor extravilane (arături și fînețe).

Cu toate că reglementările din 1774 au încercat să stabilească mărimea suprafeței sesiei iobăgești, totuși pe domeniul Carei s-au produs numeroase schimbări. Nu corespund realității acele afirmații mai vechi, după care paralel cu dezvoltarea capitalismului se micșorează și cuantumul pămînturilor iobăgești. Studiind evoluția relațiilor agrare ale domeniului, am constatat contrariul. În anii de după reglementare, supușii feudalului au cultivat suprafețe mari, care înainte au fost în paragină. În aceste condiții, cînd obligațiile iobăgești erau grele dar stabile, iobagii au fost în clar atît cu posesia, cît și cu obligațiile. De aceea erau interesați în mărirea suprafețelor urbariale. Paralel cu creșterea cererii și ofertei de cereale și animale de casă, iobagii și jelerii au recurs la defrișări de terenuri, ceea ce nu a fost în contradicție cu interesele proprietarului. Astfel, sesiile iobăgești au crescut, fapt ce reiese din tabelul următor.

Din cele zece localități în trei media suprafeței terenurilor s-a redus, din cauza că populația s-a dublat sau s-a triplat și familiile iobăgești nu au putut mări suficient terenurile agricole. Numai în comunele locuite și de șvabi (Foieni, Moftinu Mare și Urziceni) suprafața sesiilor s-a mărit în mod considerabil. Astfel, în localitatea Urziceni, media unei sesii iobăgești a atins 40 de iugăre.

Reglementarea urbarială din 1774 a asigurat condiții mai bune iobagilor de pe domeniul Carei decît în Marele Principat al Transilvaniei unde, în lipsa reglementărilor, situația a fost neclară atît în ceea ce privește suprafața sesiei, cît și a obligațiilor iobăgești. În Partiumul de Nord, din conscripțiile Cziráky efectuate în 1820, reiese situația gravă a țăranilor iobagi care erau obligați la 2—3—4 zile robotă săptămînal, iar sesiile supușilor erau mult mai reduse decît în comitatele învecinate.

Tabelul nr. 6.

Numele localității	Numărul sesiilor		Iobagi cu sesii		Media sesiilor	
	anul conscripției:					
	1774	1827	1774	1827	1774	1827
Berveni	34 2/8	65 4/8	68	191	0,50	0,34
Carei	145 7/8	229	390	490	0,37	0,46
Cămin	38 7/8	56 6/8	66	66	0,59	0,85
Căpleni	14 1/8	17 3/8	38	46	0,37	0,38
Foieni	56 4/8	91 2/8	74	74	0,76	1,23
Moftinu Mare	73 6/8	112	112	112	0,66	1,00
Moftinu Mic	26 4/8	45 2/8	64	124	0,41	0,36
Sînmiclăuș	18 1/8	54 3/8	60	118	0,27	0,46
Tiream	53	70 7/8	88	161	0,60	0,44
Urziceni	62 7/8	135	87	87	0,72	1,55
Total	523 7/8	877 3/8	1 047	1 469		

În vecinătatea domeniului Carei, în plasele Pir și Tășnad divizarea pămînturilor iobăgești a fost următoarea:

Tabel nr. 7.

Numele plasei	Numărul gospodăriilor iobăgești					
	Sub 2 iugăre	2—5 iug.	5—8 iug.	8—15 iug.	peste 15 iugăre	Total
1	2	3	4	5	6	7
Pir	239	562	617	175	9	1 602
Tășnad	355	450	288	365	108	1 566

În procente:

Tabel nr. 8.

1	2	3	4	5	6	7
Pir	14,92	35,08	38,51	10,92	0,57	100
Tășnad	22,67	28,74	18,39	23,30	6,90	100

Din datele de mai sus, nu se poate conclude că numai în partea vestică a Partiumului de Nord au trăit în condiții mai grele iobagii. Con-

form datelor din ultima treime a secolului al XVIII-lea și în comitatele Arad, Bihor și Satu Mare numărul iobagilor cu sesii mici a fost relativ mare.

Conform urbariului din 1774, 2/3 din totalul populației existente (1642 de familii), 1047 au fost iobagi cu sesie, ceea ce reprezintă 63,76% din totalul familiilor agrare, iar numărul jelerilor cu casă și fără casă a fost de 595 familii, ceea ce corespunde cu 36,24% din totalul populației domeniului Carei. Dacă pe baza celor două categorii am defini stratificarea țărănimii, situația ar fi favorabilă pentru că numărul iobagilor cu sesie a fost cu mult mai mare decît al jelerilor, ceea ce nu ar fi permis formarea proletariatului agricol în secolul al XIX-lea.

Cu toate că pe baza conscripțiilor referitoare la cele nouă sate și un oppidum, nu putem prezenta un tablou real despre situația comitatului, totuși, pe baza acestor date arhivistice încercăm să prezentăm stratificarea iobăgimii. În continuare am vrea să dovedim că situația de colon cuprinde o scară extrem de largă a înavuțirii, în care intră nu numai iobagii înstăriți, ci și elementele apropiate jelerilor. În același timp, majoritatea covîrșitoare a colonilor nici într-un caz nu poate face parte din categoria iobagilor înstăriți. Vrem să dovedim deci, că atunci cînd analizăm conscripțiile iobăgești din secolul al XVIII-lea, pătura colonilor nu poate fi privită ca un strat omogen al țăranilor cu sesie.

Stratificarea iobăgimii conform sesiilor pe domeniul Carei, este următoarea:

Tabel nr. 9.

Numele localității	Mărimea sesiei iobăgești								Nr. total al fam. iobăgești cu sesie
	1	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8	
Berveni	—	—	2	—	65	—	1	—	68
Carei	1	1	—	120	22	59	100	87	390
Cămin	—	—	—	47	19	—	—	—	66
Căpleni	—	—	—	—	—	37	1	—	38
Foieni	—	12	60	—	2	—	—	—	74
Moftinu Mare	—	—	30	82	—	—	—	—	112
Moftinu Mic	—	—	—	2	31	18	11	2	64
Sînmiclăuș	—	—	—	1	10	15	21	13	60
Tiream	—	—	—	84	—	—	—	4	88
Urziceni	—	3	69	8	7	—	—	—	87

Totalizînd datele de mai sus, am obținut următoarele rezultate:

Tabel nr. 10.

	Stratificarea familiilor iobăgești cu sesii								Nr. total al fam.
	1	7/8	6/8	5/8	4/8	3/8	2/8	1/8	
	1	16	161	344	156	129	134	106	1 047
%	0,1	1,53	15,38	38,25	14,90	12,32	12,80	10,12	100

Conform tabelului nr. 2, în cele zece localități ale domeniului Carei au trăit 595 familii de jeleri, ceea ce a reprezentat 36,24% din totalul populației. Din 1047 familii iobăgești 106 au posedat numai 1/8 sesie, ceea ce reprezintă 6,45% din totalul populației. Aceștia din urmă pot fi considerați jeleri cu sesie. Din conscripțiile noastre reiese că 134 de familii au posedat 2/8 sesii (8,16%). Din analizele efectuate reiese că numărul jelerilor și al iobagilor cu 1/8 și 2/8 sesie constituie 50,85% din numărul total al populației agrare. Dacă studiem mai departe stratificarea țărănimii, putem constata că pe domeniul respectiv numărul iobagilor cu sesie de 3/8 — 4/8 a fost de 285 familii (17,36%). Totalizînd rezultatele de mai sus, putem constata că în anul 1774 populația agrară a domeniului Carei s-a prezentat astfel: 42,69% jeleri iar 25,52% au posedat un lot de 2/8 — 4/8.

Jelerii și categoriile de iobagi posesori ai sesiilor pînă la 3/8, constituind 68,22% din totalul populației, au fost considerați neavuți, săraci sau în cel mai bun caz țărani cu pămînt puțin și numai 31,78% din totalul populației au posedat sesie mai mare de 4/8. Se pune întrebarea dacă acești iobagi au făcut parte din categoria înstăriților. După considerentele noastre și la această întrebare răspunsul este negativ, pentru că restul de 521 familii nu au posedat o sesie întreagă, ei au oscilat între 5/8 — 7/8 sesie. Din categoria celor înstăriți fac parte numai aceia care au posedat 6/8—7/8 sesie, adică 178 familii (10,84%).

În tabelul de mai jos, facem o comparație între stratificarea țărănimii din domeniul Carei, 13 sate din împrejurimile Aradului și 45 de sate aparținătoare domeniului cameral Oradea.

Tabel nr. 11.

Numele districtului	Anul conscripț.	Nr. fam. săraci	Nr. fam. cu ses. medie	Nr. fam. înstăriți	Nr. fam. bogați	Total
1	2	3	4	5	6	7
Sate din Cîmpia Aradului	1771	968	479	225	96	1 768
Domeniul Carei	1774	835	629	178	—	1 642
Domeniul cameral Oradea	1768	1 378	781	239	56	2 454

În procente:

Tabel nr. 12.

1	2	3	4	5	6	7
Sate din Cîmpia Aradului	—	54,75	27,09	12,73	5,43	100
Domeniul Carei	—	50,85	38,31	10,84	—	100
Domeniul cameral Oradea	—	56,15	31,83	9,74	2,28	100

În toate cele trei districte numărul familiilor sărace (jeleri cu casă, fără casă și iobagi cu sesie de 1/8 și 2/8) depășea 50% din numărul total al populației agrare. Numărul iobagilor cu sesie medie (3/8—5/8) a variat între 27—38%, iar a celor înstăriți a fost circa 10%. Este de remarcat că în localitățile Foieni, Moftinu Mare și Urziceni, majoritatea iobagilor a făcut parte din categoria înstăriților. Stratificarea țărănimii din domeniul Carei reiese mai bine din următorul tabel:

Tabel nr. 13.

Numele localității	Nr. fam. săraci	Nr. fam. cu ses. medie	Nr. fam. înstăriți	Nr. fam. bogați	Total
1	2	3	4	5	6
Berveni	14	65	2	—	81
Carei	682	201	2	—	885
Cămin	9	66	—	—	75
Căpleni	6	37	—	—	43
Foieni	21	2	72	—	95
Moftinu Mare	15	82	30	—	127
Moftinu Mic	24	51	—	—	75
Sînmiclăuș	34	26	—	—	60
Tiream	16	84	—	—	100
Urziceni	14	15	72	—	101

În procente:

Tabel nr. 14.

1	2	3	4	5	6
Berveni	17,28	80,25	2,47	—	100
Carei	77,07	22,71	0,22	—	100
Cămin	12,00	88,00	—	—	100
Căpleni	13,95	86,05	—	—	100
Foieni	22,11	2,10	75,79	—	100
Moftinu Mare	11,81	64,57	23,62	—	100
Moftinu Mic	32,00	68,00	—	—	100
Sînmiclăuș	56,67	43,33	—	—	100
Tiream	16,00	84,00	—	—	100
Urziceni	13,86	14,85	71,29	—	100

Ca urmare a reglementărilor urbariale, au fost considerați jeleri acei supuși care posedau o suprafață agricolă sub 1/8 sesie iobăgească. Jelerii au fost împărțiți în două categorii: cu casă și fără casă. Numărul jelerilor cu casă a fost mai mare în satele mai vechi, cu existență neîntreruptă. În secolul al XVIII-lea categoria de jeleri încă nu a fost o categorie închisă, aflată la discreția feudalului. Putea să se folosească de pășunea comunală și poseda uneori un mic teren arabil și fînețe. Proprietatea jelerilor de pe domeniul Carei este oglindită în tabelul de mai jos:

Tabel nr. 15.

Numele localității	Teren intravilan	Pămînt arabil	Fînețe
Berveni	—	—	—
Carei	150 7/8	70	97
Cămin	—	—	—
Căpleni	—	—	—
Foieni	2 2/8	1 3/8	—
Moftinu Mare	1 3/8	2 6/8	2 6/8
Moftinu Mic	—	—	—
Sînmiclăuș	—	—	—
Tiream	—	3 4/8	1
Urziceni	1	—	—
Total:	155 4/8	77 5/8	100 6/8

În anul 1774, în Sînmiclăuș nu a trăit nici un jeler, iar în celelalte 4 localități: Berveni, Cămin, Căpleni și Moftinu Mic au trăit în total 38 familii de jeleri, însă acestea nu posedau nimic.

Supușii, în funcție de mărimea sesiei, au avut o serie de obligații în muncă și în natură, față de stăpîn. Robota a fost stabilită la o zi pe săptămînă cu animalele sau două zile cu palmele pentru un iobag cu sesie întreagă. Robota, la fel ca și sesia, crește din unitate în unitate în cadrul unei subdiviziuni de sesie. Iobagii erau obligați ca în timpul aratului să presteze robota cu patru boi, cu plugul și grapa proprie, iar celelalte munci cu carul propriu. S-a stabilit ca durata zilei de muncă să fie de la răsăritul pînă la apusul soarelui, în care s-a socotit mersul, venitul și hrănirea animalelor. Stăpînul putea să-l oblige pe iobag numai la o zi de arat pe an, aceasta fiind considerată o muncă grea. Urbariul a prevăzut ca cel puțin 1/4 din robotă să fie efectuată în cele 6 luni de iarnă, deci majoritatea zilelor putînd fi concentrate în perioadele de vîrf ale muncilor agricole.

Pentru jelerii cu casă au fost obligații la 18 zile robotă cu palmele pe an, iar pentru cei fără casă la 12 zile pe an.

Pe lîngă robota săptămînală iobagii erau obligați și la cărăușia lungă, stabilită tot în funcție de mărimea sesiei. Un iobag cu sesie întreagă era obligat la o zi pe an de cărăușie. O altă obligație în muncă era tăiatul și transportul stînjenelui de lemne. Iobagii cu sesie întreagă au fost obligați să transporte anual un stînjen de lemne la locul fixat de stăpîn. Cei care nu aveau animale de tracțiune cîte doi tăiau un stînjen de lemne.

Dintre obligațiile în natură numai daturile au fost fixate în funcție de mărimea sesiei. Un iobag cu sesie întreagă era obligat să dea anual: 2 pui, 2 cocoși, 12 ouă și o măsură de unt. 30 de iobagi cu sesie întreagă dădeau un vițel. Iobagii mai erau obligați să dea daturi pentru bucătăria stăpînului cu ocazia căsătoriei lui. Daturile puteau fi răscumpărate.

Censul, principala obligație în bani a supușilor, a fost fixat după intravilan, adică un florin pe an, indiferent de mărimea sesiei.

Nona se percepea din tot ce producea pămîntul, în afara produselor de grădină. Rămîne în uz și nona din miei, iezi și stupi. Cu ocazia reglementării s-a generalizat și nona din cînepă. La prestarea nonei erau obligați toți supușii, care aveau semănături și animale mici. Conform instrucțiunilor perceperea nonei s-a făcut în continuare în natură, sau a fost răscumpărată.

În urma reglementării drepturilor supușilor au fost stabilite următoarele: li s-au permis să-și vîndă băuturile proprii de la Sf. Mihai (29 septembrie) pînă la Crăciun (25 decembrie) în satele fără dealuri de vii și de la Sf. Mihai pînă la Sf. Gheorghe (24 aprilie) în localitățile cu dealuri de vii. În schimbul unei sume supușii au putut beneficia de lemne de foc și de construcție și au putut ține porcii la ghindă în pădurea stăpînului.

O problemă deosebit de importantă cuprinsă în reglementare a fost tratamentul juridic al supușilor. Conform acestuia, notar putea fi ales direct de țărani, însă în funcția de jude s-a prevăzut dreptul stăpînului de a numi trei persoane, din care comunitatea trebuia să aleagă una singură. Conflictele mărunte au fost judecate de scaunul sătesc, iar cazurile mai grave au trecut în instanța scaunului domenial și în ultimul caz au intrat în competența comitatului. Ca pedeapsă s-a aplicat robota de la 1 la 3 zile sau, în cazuri mai grave aceasta a fost întregită cu pedeapsă corporală, cel mult 24 lovituri de băț.

În cercurile imperiale din Viena, reglementările urbariale au fost considerate ca fiind cele mai importante creații din timpul domniei Mariei Tereza. Prin acestea imperiul, în mare parte, și-a atins scopul, pentru că a reușit să stăvilească mișcările țărănești. Astfel, reglementările au menținut încă pe o perioadă îndelungată clasele dominante și conservarea instituțiilor iobăgești. Dacă pînă la aceste reglementări, relațiile urbariale au fost privite ca drepturi private ale stăpînilor, de acum înainte acestea au intrat sub controlul statului. În parte, drepturile feudalului nu au fost slăbite, pentru că acei iobagi care au trăit cel puțin 32 de ani pe același lot au fost declarați iobagi veșnici, luîndu-se dreptul de strămutare. Au făcut excepție coloniștii care, în cazul cînd și-au achitat datoriile și au

adus alți iobagi care să-i substituie, au putut să se mute pe alt lot din același domeniu.

Ca urmare a reglementării, drepturile stăpînilor asupra iobagilor au slăbit, încît aceștia din urmă aveau posibilitatea ca pentru rezolvarea cererilor lor să se adreseze direct autorităților de stat sau chiar împăratului.

Urbariile au constituit reglementarea relațiilor unitare din partea statului, dintre stăpîn și supus. Principiul de bază al acestora l-a constituit stabilirea concretă a obligațiilor urbariale la un nivel mult mai scăzut, datorită faptului că acestea sînt raportate la sesii. Au fost interzise o serie de obligații și de practici obișnuite pînă atunci. Prin reglementare și control statal, Curtea imperială a reușit să stăvilească într-o oarecare măsură exploatarea feudalilor, prin aceasta asigurînd avîntul exploatării statale.

Reglementarea a avut însă și neajunsurile ei. Unele formulări din textul reglementării au dat posibilitatea feudalilor la interpretări în favoarea lor.

Oricum, reglementarea din comitatele vestice ale țării rămîne pînă la 1848 un punct de referință în raporturile dintre stăpîni și supuși și constituie un mare precedent pentru Marele Principat al Transilvaniei, unde situația țărănimii era mult mai grea și unde în secolul al XVIII-lea nu s-a înfăptuit o reglementare de asemenea proporții.

GRUNDHERRLICHE VERHÄLTNISSE IN GROSSKAROL UND SEINER GEGEND IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES XVIII-TEN JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

In der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts, die in Mittel- und Ost-Europa herrschende politische Ordnung, — der aufgeklärte Absolutismus — bedeutete eine derartige Entwicklungsetappe des feudalen Staates, in der die Monarchie, mittels Reformen nicht nur die Aufrechterhaltung einer absoluten Regierung sondern auch ihre Festigung anstrebte.

Unter den, im Jahrhundert „des Lichtes" verwirklichten Reformen, war, hinsichtlich des Zieles und der Auswirkung, das Problem der grundlegenden Regelung des Verhältnisses zwischen Grundherren und Leibeigenen, das wichtigste. Weil die Verarmung der Bauer, infolge der gutscherrlichen Ausbeutung, dem Staat wirtschaftlichen, politischen sogar auch militärischen Schaden verursachte, wollte der Wiener Hof das Verhältnis „Colonus" und Grundherr bestimmen, und hat deshalb Massnahmen zur Regelung, s.g. Urbarialregelung ergriffen.

Die im Jahre 1767, im Sinne der kaiserlichen Verordnung durchführte Regelung, betraf nur die westlichen Komitaten unseres Vaterlandes und unterblieb in Grossfürstentum Siebenbürgen, infolge des Widerstandes, den der Adel dagegen leistete.

Das Urbarium bestimmte ausführlich das Benutzungsrecht der Bauer, die Grösse des Grundstückes, des Ackerlandes, der Wiese und auch das Mass der gebührenden Leistungen und Abgaben des Bauern, dem Grundherrn gegenüber. (Anzahl der Robottage, Neuntel, Steuer, usw).

Der Verfasser der gegenwärtigen Arbeit, sich auf die Methoden der geschichtlichen Statistik stützend, legt die grundherrschaftlichen Verhältnisse von der Domäne Grosskarol und 10 Ortschaften dar, so wie diese in dem im Jahre 1774 ausgestellten Urbarium Tabellen erhalten geblieben sind. Es werden Aufschlüsse über Bevölkerungszahl, Anzahl der Ortschaften, Gesellschaftsschichten der Bevölkerug, Besitzvereteilung vorgelegt.

Unsere Schlussfolgerung: das Bauerntum lebte im den westlichen Komitaten unseres Landes verhältnissmässig leichter, besser, unter geregelteren Verhältnissen, als seine Schicksalsgenossen, das Baerntum, innerhalb der Grenze des geschichtlichen Siebenbürgens.

DOCUMENTE SĂTMĂRENE DIN TIMPUL RĂSCOALEI LUI HOREA

GHEORGHE GORUN

Deși relativ îndepărtat de aria de desfășurare a răscoalei lui Horea, comitatul Satu Mare s-a confruntat și el cu pericolul izbucnirii unui conflict social în anii 1784—1785, nu neapărat prin extinderea — după cum se temeau autoritățile nobiliare sătmărene — răscoalei ce bîntuia prin podișul transilvan și în Munții Apuseni, ci pur și simplu izvorînd din realitățile sociale locale. Însă sugestia dată de răscoala lui Horea țărănimii sătmărene transpare, într-o manieră categorică, în orice acțiune pe care aceasta a inițiat-o în anii respectivi.

Documentele pe care le publicăm cu această ocazie — emanate de primul vice comite al comitatului Satu Mare, Szuhányi Ladislau, rapoarte către Consiliul Locumtenențial și anexe ale acestora din timpul răscoalei lui Horea — vorbesc în acest sens. Autoritățile nobiliare sătmărene, ca de altfel și din alte părți, au căutat cu insistență instigatori la răscoală, în genul lui Salis, în spatele cărora să fie aruncată vina pentru orice tulburare, sau mișcare cu caracter social. În mod firesc, orice persoană care s-a pronunțat, într-un fel sau altul, în favoarea lui Horea și a răsculaților din Transilvania, au fost taxați drept instigatori și tratați ca atare. Asemenea persoane au fost considerate a fi și Gheorghe Üveges, precum și preotul român din Homorodul de Jos, cu toate că din mărturiile diverșilor martori oculari nu reiese că ar fi instigat la răscoală, oricît de subiectivi am încerca să fim (doc. nr. 5 din anexă).

Un document interesant pentru preocupările comitatului de a opri eventuala extindere a răscoalei în comitatul Satu Mare este raportul din 30 decembrie 1784 al vice comitelui Szuhányi (doc. nr. 1). Acesta înșiră măsurile luate de comitat, la sugestia superiorilor sau din inițiativă proprie, inclusiv cordonul militar tras de comitat la limitele sale cu comitatele vecine dinspre sud și sud-est, al cărui plan îl și anexează.

Celelalte documente publicate în anexă au ca obiect arestarea geamgiului Gheorghe Üveges, originar din Bihor și care a lucrat prin satele din comitatul Satu Mare, precum și a preotului român din Homorodul de Jos, care s-au pronunțat favorabil față de răscoală. Evident, nu sînt singurele luări de poziție ale unor țărani din părțile sătmărene alături de răscoală, celelalte — foarte numeroase — urmînd a fi publicate cu alt prilej.

DOCUMENTE

1

1784 decembrie 30, Carei

Excelsum Regium Locumtenentiale Hungaricum Consilium,
Domini, domini, gratiosissimi, colendissimi!

Gratiosum eiusdem excelsi Consilii Locumtenentialis Regii de dato 20ae currentis mensis ad me exaratum intimatum numero 29091 notatum demisse percepi, quo mediante mihi iniungi video, ut de statu publicae tranquillitatis (cuius conservatio mihi ultroquoque enixe commendatur) de tempore in tempus omni septimana circumstantialem relationem faciam ac denique omnem curam, et sollicitudinem adhibeam, ut pax et tranquillitas ultronec conservetur, ac illius quoquomodo perturbandae occasio per opportunas dispositiones, et exactum vigilantiam sollicite antevertatur, quorum intuitu demissam facio relationem.

Ut primum tumultus hic maiora coepit incrementa illico non expectata inclyto comitatus congregatione altis locis tumultum, repraesentavi, et quia pax, et tranquillitas armis conservari assvevit, militari assistentiam demisse sollicitavi, quam etiam inclyto comitatus sub congregatione generali 22a novembris in oppido Nagy Károly celebrata reiteravit.

Mox advenit una divisio e legione pedestri D'Althoniana inclusis dominis officialibus tam superioribus, quam et inferioribus ex 180 capitibus constans, cui adiecta est in comitatu hoc stativa tenens equestris cohors dimacharum Berlichingeniana, ast haec assistentia valde, et nimium exilis est, nam praeclusionalis linea gardon dicta in limitibus prope versus Transylvaniae partea sitis, ad duodecim milliaria duci deberet, numerus autem militum valde exiguus se ad tantam distantiam extendere nequit.

Unde pedestris haec militia occupavit loca et actu existit in possessionibus Iriny, Gencs, Szent Miklós, et Piskárkos equestris vero effective circiter ex 30 capitibus constans in possessione Nagy Majtény, custodiuntur per hos militari manu passus in quibus ex Transylvania in Hungariam additus patet numero quatuor, ex Piskárkos usque liberam, et regiam montanam civitatem Nagy Bánya numerantur miliaria octo, ubi actu nulla custodiam praeter vigiles pagenses ob deffectum militiae constituta habetur, esset autem sum ne necessaria ex eo:

1o Quod loca illa plerumque valachis ex Transylvania profugis (licet in tribus quatuorve pagi svaevi numerentur) impopulata sint.

2o Natio haec valachica ad seductionem natura sua nimium proclivis, eo facilius tumultuantibus adhaesura est, quod ibidem cognatos suos habeat.

3o Pars illa versus Transylvaniam ingentibus montibus, et sylvia referta tumultuantibus refugium praestare potest, illi autem undiquaque quaquaversis libet erumpere possunt.

4o Libera regia et montana civitas, si passus hi solide non praecludantur, per tumultuantes circumdari facile potest, et facta irruptione in montanis civitatibus Nagy et Felső Bánya dictis ingentia, et forte nunquam reclintegrabilia damna causare possunt, nam in instanti thesaurum ibidem existentem adimere, fodinas, et universa quoque mox ruinare facillime poterunt.

Quae ut in antecessum solide praecaveri valeant, dignetur excelsum Consilium adminus adhuc duos pedestres divisiones, et unam cohortem equestrem gratiosa sua intermediatione quo celerius exoperari, et hucce ordinari facere, secus in casum

erruptionis partes hae illico desolutae sunt, ipsos fiscales subditos ad officium Nagy Bányense spectantes olioquin cervicosos tumultuantes ducturos, non vane praemetuo, et sub jurata fide mea referre praesummo.

Ut proinde excelso Consilio situs plagae illius quae securisari debet plenius constet, medio iurati geometrae comitatensis planum pro his circumstantiis idaealiter concentratum hicce demisse adnexum confici curavi, ex quo, et adnexis observationibus idem excelsum Consilium clarius gratiose informari dignabitur.

Maxima reflexione dignum censeo in toto plano vias publicas per quas ex Transylvania in Hungariam liber transitus patet in comitatu hoc existere in possessione Gencs, Szopor, et Farkasaszó, sed praeter has vias publicas accessus in comitatum hunc undiquoque patet vel maxime peditibus.

Et hae sunt demisse reflexiones meae quoad lineam praeclusionalem qualiter fulciendam humillime propositae, quasdum altiori excelsi Consilii Locumtenentialis Regii humillime substerno una gratiis, et patrociniis devotus maneo.

Excelsi Regii Locumtenentialis Hungarici Consilio

Károly 30a decembris 1784

humillimus servus
Ladislaus Szuhányi m.p.

Inclyto comitatus Szathmar ordinarius
vice comes

Original, Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională Ungară), Budapesta, secția Consiliul Locumtenențial, C. 53 (Dep, publ. pol.), 1785, *fond 13*, cutia 151, f. 65—66; anexă hartă

2

1785 ianuarie 11, Certeze

Tekintetes ur vice ispány ur!

Ezen Üveges György nevü embert én Avasujjfaluban tanáltam vadászni jövén az urak parancsolatyából, pasusát mutatta Nagy Bányai Mihályi Balás urét, de nékie nem hittem, mivel a petsét hibás, itt ketten iratnak a passusban, én tsak egyet tanáltam, a másik hol maradott, nem tudom, hanem azzal kérkedett, hogy az mely ellenség Erdélyben támadott, éö felsége eresztette volna ki Erdély országára, de ne félyetek ezektöl, mert ezek néktek nem ártanak, rajtam támadást ne tegyetek, ezek jó féle emberek oláhok, ezekfelett Borgó Toma és Pisztrángos András avasujjfalusiak valyák, hogy velek együtt lévén az korcsmán, azt mondotta hogy ezen ellenségröl beszélgetvén, hogy eö katona volt annis 12 és élt azon oláhokkal, és Szent Péterre itt lesznek kik tsak az urakat bántyák, de titeket nem bántanak, hanem kötelességem szerint kivántam az urnak elküldeni, az ur méltóztassék jobban investigálni, mind termete, mind maga viselése, s itt az Avasban való beszéde ötet árulyák, itt tekereg régen, egyébb ujjsággal nem szolgálhatok az urnak, hanem magam kegyes gratiájába ajánlván, vagyok az tekintetes urnak igaz szolgája Nagy Samu Katona. Avasujjfalu 11o ianuarii 1785. Tekintetes ordinarius vice ispány urnak, tekintetes vice notarius Eötvös László nagy érdemü urnak, nemes Szathmár vármegye vice ispány urnak alázatoson ajánlom. Lazari v. ibi, ubi

Copie, *ibidem*, f. 186.

Onorat domn vice comite

Pe acest om cu numele de Üveges Gheorghe eu l-am găsit în Certeze, venind la vînătoare din porunca domnilor, şi-a arătat paşaportul (semnat) de domnul Mihalyi Bălaj din Baia Mare, dar nu l-am crezut întrucît sigiliul era stricat, în paşaport sînt scrişi doi, eu am găsit numai unul, unde a rămas celălalt nu ştiu, însă a spus că duşmanul care s-a ridicat în Transilvania ar fi fost trimis asupra Transilvaniei de măria sa (împăratul), dar nu vă temeţi de aceştia pentru că nu vă vor prejudicia, nu mă atacaţi pe mine, aceştia sînt oameni buni, români; mai mult decît atît, locuitorii Borgo Toma şi Pistrangos Andrei din Certeze, declară că, fiind împreună cu el la cîrciumă, a spus vorbind despre aceşti duşmani, că el a fost soldat timp de 12 ani şi a trăit (împreună) cu acei români, de Sfîntul Petru vor fi aici şi îi vor necăji numai pe domni, dar pe voi (ţăranii) nu vă vor ataca, am dorit să-l trimit la domnia voastră, în conformitate cu obligaţiile mele, iar domnul să binevoiască să-i cerceteze mai bine atît înfăţişarea, cît şi purtarea, pentru că vorbele lui de aici din Oaş îl trădează, el vagabondînd pe aici de mult; nu pot să-i servesc cu alte ştiri pe domnia voastră, în schimb mă recomand în graţia voastră binevoitoare, fiind sluga adevărată a onoratului domn, soldatul Nagy Samuil. Certeze, 11 ianuarie 1785. Recomand cu supunere onoratului domn prim vice comite, domnului cu mari merite onoratul vice notar Eötvös Ladislau domnului vice comite al nobilului comitat Satu Mare.

3

1785 ianuarie 17, Carei

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Georgius Üveges in districtu Avas (quem unice valachi incolunt) comitatui huic Szattmariensis ingremiato, notanter vero possessione Avasujjfalu per satellitem comitatensem interceptus domino substitutus vice comiti transmissus, per eum vero ad me transportus, ac per me ad carceres magistratuales coniectus, qualesnam sermones in eodem districtu protulerit, ex hicce adnexa satellitis comitatensem relatione sub A et suspectis eiusdem passualibus sub B idem excelsum Consilium Locumtenentiale Regium uberius gratiose informari non gravabitur, ex quibus cum non vane conjecturari potest eundem emissarium tumultuantium in Transylvania valachorum esse, ideo eundem sub saevera custodia, usque ulteriores ordines ab eodem excelso Consilio accipiendos detineri; interea vero Thomam Borgó, et Andream Pisztrangos, velut testes statui et cum incaptivato confrontari curabo, qua confrontatione peracta, illico demissam relationem meam submittere haud intermittam. Qui caeteroquin gratiis et patrociniis comendatus maneo.

Eiusdem excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Nagy Károly 17a ianuarii 1785

humillimus servus
Ladislaus Szuhányi m.p.
Comitatui Szattmariensi ordinarius
vice comes

Original, *ibidem*, f. 189

4

1785 ianuarie 17, Carei

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Graeci ritus parochus in possessione Alsó Homorod comitatui huic ingremiata actu officio suo fungens praeterlapso mense decembris ad oppidum Szinyér Váralya divertens coram iudici, et iuratis eiusdem oppidi in simul constitutus quaenam de tumultuante plebe valachorum transylvanica protulerit qualiterve populum adhortatus sit, et testimonialibus eiusdem oppidi ad me perlatis huic sub numero 1º adnexis idem excelsum Consilium gratiosi informari non gravabitur.

Ut primum hae testimoniales mihi relatae sunt illico subscriptos eiusdem oppidi iuratos accersivi feci, parochum vero Alsó Homorodiensem medio archidiaconi (ne observet cur) citari feci, praefixit eidem archidiaconatus terminum 11ª ianuarii ast idem ne ad praesens comparuit, interea ego ex iuratis oppidi Szinyér Váralya comparent quatuor iuratos assumptis adlatus meum dominis assessoribus, et iurasseribus, qui praesto esse poterant eosdem authenticavi, prout hicce sub numero 2º adnexum perhibet.

Audio ex diversis relationibus id etiam quod in vicinis comitatibus Beregh, Ungh, Szabolts similium sermonum promulgatores reperiantur, et in comitatu Szaboltsiensem, notanter vero possessione Kálló, Semlyén, recenter duo intercepti sint, et ad carceres coniecti de quibus eundem inclytam comitatum suam relationem fecisse non dubito.

Profatum dictae possessionis Alsó Homorod parochum, vel inde quod ad citationem archidiaconi sui comparere neglexerit, in suspicionem non vane incidentem hactenus intercipi curassem, ast populum valachicum in districtu illo existentem motus aliquos facturum praemetui, adeo que usque ulteriores excelsi Consilii Locumtenentiali ordines compraehensionem eiusdem suspendi, vigili tamen oculo custoditur, et dum et quanto intercipi potest, iudicem tamen eundem militari manu intercipiendum socius fore. Quaedum excelso Consilio Locumtenentiali Regio humillime repraesentarem una gratiis et patrociniis devotus maneo.

Eiusdem excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Nagy Károly, 17ª ianuarii 1785

humillimus servus
Ladislaus Szuhányi m.p.

Comitatus Szathmariensi ordinarius
vice comes

Original, *ibidem*, f. 225

5

1785 februarie 5, Carei

Anno 1785, die 5º februarii in oppido Nagy Károly inclyti comitatui Szatthmariensi ingremiatus sequens peracta est inquisitio magistratualis.

De eo utrum

1° Ismérié a tanu Üveges Györgyöt, hová való, kinél szolgált, vagy kóbórolt üres kézzel, vagy fegyverrel, gyalog vagy lóháton?

2° Mit hallott tölle a tanu, hogy leg közelebb honnat jött, maga a vagy másod magával, kivel, azon társa pedig hol maradott el?

3° Volt é ez kérdett Üveges Györgynek passussa, hányan voltak belé irva, most azon passuss hol vagyon?

4° Hol, mikor, ki elött beszèllette, hogy Erdélyböl ki jött volna, és mennyit mulatozott ottan.

5° Miképpen kérdettett, kik elött, nem de nem a mely ellenség támadott Érdélybe eö felsége eresztette ki Erdély országára, de ne félyetek ezektől, mert ezek néktek nem ártanak, engemet meg ne támadjatok, mert ezek jóféle oláh emberek.

6° Hát azt hallottaé a tanu, hogy eö katona volt 12 esztendeig, és hogy volt azon oláhokkal, és Szent Péterre itt lesznek, kik tsak az urakat bántyák, az oláhoknak pedig békét hágy.

Primus: Testis Thomas Burgó colonus Ujfalusiensis annorum 38 adjuratum fatetur. Ad 1° Üveges Györgyöt a ki mostan itten raboskodik jól ismerem, mivel egy hétig nállunk hellységünkben lakott, láttam hogy ott egynél, másnál ablakokat tsinált. Ad 2um midön a falukba a birák által meg kérdeztetett, hogy hová való lenne, igazán egyszer sem felelt, mert elsöben Lippára valónak, azután Margitta mellett való Kécz nevü helységböl, és hogy az atya is ott lakik, azt vallotta. Passussát is visgálta az helység, és a mint Samu nevezetü vármegye katonája olvasta, ugy mondotta nékünk hogy nemtsak maga volna belé irva, hanem még más egy társa is, de Üveges György erre azt felelte, hogy az hutába meg betegedvén, el maradott tölle. Ad 4° 5° et 6° Az korsomán egy néhányan öszve gyülekezvén, szóbeszédben kérdeztem tölle ha volt volnaé Erdélybe, és mit tudna azon fel zendült tolvayokról nékem tulajdon maga beszéllette, hogy most nem régiben jött ki Erdély országából, és azokon az helyekben is járt, a hol már azon rossz emberek mindeneket fel praedáltak, és ottan hallotta, hogy pünkösdig még ide is ki fognának jönni, igaz hogy Erdélybe sem bántották az oláhokat, ti se félyetek, mert egyedül az uraságokat ölik, vágják, pusztityák azok, mert azok jó emberek, a többi közt azt is kérdeztem, ha volt e valaha katona, arra azt felelte, hogy igen is volt vagy 12 esztendeig.

Secundus: Testis Andreas Pisztrangos colonus Avasujjfalusiensi annorum 35 adjuratum fatetur. Ad 1° Én különben nem esmerem Üveges Györgyöt, hanem nállunk vagy másfél hétig üveg munkát dolgozván láttam al és fel járni egy bottal az helységben minthogy nem esmértetett, hogy hová való lenne és most leg közelebb honnét jött volna, arra azt felelte: hogy Lippóról az atyafiaitul Sztán uraméktöl jönne, és az édes attya Margitta mellett Kécz nevü helységben lakik. Az passussát is hallottam olvasni Samu Katona által s ugy magyarázták hogy az Bányai biró passualta volna és ketten lettenek volna bele irva, az társát kérdezvén tölle hogy hol hagyta, azt felelte Üveges György rab, hogy a hutában meg betegedvén, tölle el maradt, éö pediglen maga élelme folytatása véget az falukra meg indult, ugyan azon közben. Ad 4° Szóbeszédben kérdeztem tölle ha járt é Erdélyben, és azon rossz gonosztevö gyilkos emberek felöll hallotta valamit, vagy mit tudna róllok? tulajdon maga mondotta, hogy most nem régiben járt volna Erdélyben, azon helységekben: az melyeket már az meg nevezett rosz emberek porrá tettek, de ti ne félyetek tölle; mivel az parasztokat nem fogja bántani, hanem tsak az urakat ölni, vágni, üldözni fogják, és az oláhok pünkösdje felé ide is el fog jönni. Ad 6am Szó beszédben azt is mondotta, hogy 12 esztendeig katona is lett volna, de ki regimentyébe azt nem mondotta.

Super qua praevis modo per nos peracta collateralis inquisitionis serie praesentes damus litteras nostras testimoniales. Signatum anno, die locove, ut supra. Inclyto

comitatus Szathmáriensem vice iudicialium Sigismundus Szerdahelyi m.p. et eiusdem inclyto comitatus iurassor Franciscus Mátai m.p.

Anno 1785. 24ª et subsequos mensis ianuarii et februarii diebus in oppido Nagy Károly celebratum sub congregatione generali et sede simul iudiciaria causarum civilium, et criminalium, inclyto comitatus Szathmariensem praescripti testes cum invinculato Georgio Üveges confrontati, testesque authenticati quod invinculato ad oculam dicendo praeclicitas suas fassiones ultro confirmaverint, addendo, *igaz hogy Üveges György rab részeg volt, de beszélhetett azért.* Idem vero invinculatus per omnia negat, nec vecordatus dictorum, inquantum ebrius fuerit, miles vero nunquam fuit neque in Transylvania fuit testatum. Inclytus comitatus Szatthmariensem iuratum vice notarum Alexandrum Matay de Gutorfölde m.p.

Copie, *ibidem*, cutia 152, f. 36—37

În ziua de 5 februarie 1785 în tîrgul Carei situat în nobilul comitat Satu Mare a fost luată următoarea depoziție magistraturală.

1. Îl cunoaște martorul pe Gheorghe Üveges (=Geamgiu), de unde este, la cine a lucrat, sau a vagabondat, cu mîna goală sau înarmată, pe jos sau călare?
2. Ce a auzit martorul de la el, ultima dată de unde a venit, singur sau însoțit, de cine, iar tovarășul acela al său unde a rămas?
3. A avut acest Gheorghe Üveges în chestiune pașaport, cîți au fost scrișî în el, unde este acum acel pașaport?
4. Unde, cînd, în fața cui a spus că ar fi venit din Transilvania și cît a stat acolo.
5. În ce fel a fost întrebat și în fața cui, despre dușmanul care a atacat în Transilvania că ar fi fost trimis asupra Transilvaniei de măria sa (împăratul), dar nu vă temeți de ei, pentru că ei nu vă vor face necazuri, nu mă atacați pe mine pentru că aceștia sînt români buni.
6. A auzit martorul că el a fost 12 ani soldat și că a fost cu românii aceia și că de Sfîntul Petru vor fi aici și care îi vor necăji numai pe domni, iar pe români îi vor lăsa în pace.

Primul: Martorul Toma Burgo, jeler din Certeze, de 38 ani, a depus jurămîntul. La 1. Pe Gheorghe Üveges care este acum aici rob, îl cunosc bine, întrucît a locuit la noi în sat o săptămînă, am văzut că acolo a făcut geamuri la unul sau la altul. La 2. Cînd a fost întrebat în sat de juzi de unde ar fi de loc, niciodată nu a spus adevărul, pentru că prima dată a mărturisit că ar fi din Lipova, apoi din localitatea Cheț de lîngă Marghita, unde locuiește și tatăl său. Pașaportul său a fost examinat și de sat, iar după cum a citit soldatul comitatului numit Samuil, așa ne-a spus că nu numai el era scris în pașaport, ci și un alt tovarăș de-al său, dar Gheorghe Üveges a răspuns că (acela) îmbolnăvindu-se la hută, a rămas acolo. La 4, 5 și 6. Adunîndu-ne cîțiva la cîrciumă, în timpul discuției l-am întrebat dacă a fost în Transilvania și ce știe despre acei lotri care s-au răsculat, el însuși mi-a povestit că nu de mult a venit din Transilvania și a umblat și în acele locuri unde acei oameni răi au prădat totul și acolo a auzit că pînă la rusalii vor veni și pînă aici, e adevărat că nici în Transilvania nu i-au necăjit pe români, nici voi să nu vă temeți, pentru că îi taie, îi omoară și îi pustiesc numai pe domni, pentru că acei (lotri) sînt oameni buni; printre altele l-am întrebat și aceea dacă a fost vreodată soldat, la care a răspuns că da, a fost vreo 12 ani.

Al doilea: Martorul Andrei Pistrangos, jeler din Certeze, de 35 ani, a depus jurămîntul. La 1. Eu nu-l cunosc de altminteri pe Gheorghe Üveges, dar lucrînd la noi timp de o săptămînă și jumătate ca geamgiu, l-am văzut mergînd în sus și în jos prin localitate cu un băț, și cum nu a fost cunoscut de unde ar fi (de loc), iar acum ultima dată de unde ar fi venit, a răspuns că ar veni de la Lipova, de la ruda sa domnul Stan și că tatăl său locuiește în localitatea numită Cheț, de lîngă Marghita. Am auzit cînd a fost citit pașaportul său de către soldatul Samuil, și așa au explicat că ar fi fost lăsat (să vină în aceste părți) de judele din Baia Mare

şi că ar fi fost scrişi în el doi; fiind întrebat unde şi-a lăsat tovarăşul, robul Gheorghe Üveges a răspuns că îmbolnăvindu-se la hută, (acesta) ar fi rămas de el (acolo), iar el, pentru a-şi cîştiga existenţa, a pornit în acel timp prin sate. La 4. L-am întrebat în cursul unei discuţii, dacă a fost în Transilvania şi a auzit ceva despre acei oameni răi, răufăcători şi criminali, sau ce ştie despre ei? El însuşi a spus că nu de mult ar fi umblat prin Transilvania, în acele localităţi pe care amintiţii oameni răi le-au făcut praf, dar voi nu vă temeţi de ei, întrucît nu le vor face rău ţăranilor, ci îi vor omorî, tăia, urmări şi prinde pe domni şi vor veni şi aici spre rusaliile românilor. La 6. A spus şi aceea că ar fi fost soldat timp de 12 ani, dar n-a spus în a cui regiment.

Semnat în anul, ziua şi locul ca deasupra. Vice judele nobiliar al vestitului comitat Satu Mare, Szerdahelyi Sigismund, m.p. şi juratul aceluiaşi vestit comitat, Mátai Francisc m.p.

Anul 1785, în zilele de 24 şi următoarele ale lunilor ianuarie şi februarie, în adunarea generală a nobilimii şi, totodată, scaunul de judecată al cauzelor civile şi criminale ale vestitului comitat Satu Mare, ţinut în oraşul Carei; au fost confruntaţi martorii menţionaţi mai înainte cu învinuitul Gheorghe Üveges, iar martorii autentici au confirmat în faţa învinuitului depoziţiile lor, adăugînd că *este adevărat că robul Gheorghe Üveges a fost beat, dar de aceea a putut vorbi.* Acelaşi învinuit a negat, desigur, totul, expunînd că nu este smintit, zicînd că a fost treaz, a depus mărturie că nu a fost cu adevărat soldat în Transilvania, în nici un fel. Juratul vice notar al vestitului comitat Satu Mare, Mátai Alexandru de Cuci m.p.

6

1785 februarie 7, Carei

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

In continuationem demisso repraesentationis meae sub 17a praeterlapsi mensis ianuarii intuitu graeci ritus parochi Alsó Homorodiensis humillime id repraesentandum censui, quod parochus hic 29a ianuarii dum congregationem comitatus huius celebraretur, semet stiterit, ac per me eatenus dispositus aliquot diebus hicce commoratus sit; interea festes accersiri feci, ac ut recto ordine veritas rei elugubrari queat, ex testimonialibus oppidi Szinyér Váralya de eo utrum puncta concinnari, ac inquisitionem magistratualem huic humillime adnexam peragi ac stante congregationem testes authenticari, et cum eodem confrontari feci, ex qua inquisitione, et testium authenticatione luculentius apparet, qualisnam sermones protulerit, qualiterve populum concitare attentaverit.

Cum autem ad demissam praeattactam sub 17 ianuarii submissam repraesentationem meam, nullos adhuc ordines de eo, quid cum eodem agendum sit perceperim, adhic in statu libero idem parochus existit vigili tamen oculo custoditur, dignetur proinde excelsum Consilium Locumtenentiale Regium ulteriora de eodem gratiose disponere. Qui in reliquo gratiis, et patrociniis commendatus maneo.

Eiusdem excelsi Consilii Locumtenentialis Regii

Nagy Károly 7a februarii 1785

humillimus servus
Ladislaus Szuhányi m.p.

Comitatus Szathmáriensi ordinarius
vice comes

Original, *ibidem, f.* 38

7

1785 februarie 10, Carei

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Ad demissam repraesentationem meam intuitu Georgii Üveges in possessione Avas Ujfalu intercepti sub 17o praeteriti mensis ianuarii submissam gratiosum eiusdem excelsi Consilii Locumtenentialis Regii intimatum de 24a ianuarii exaratum, et numero 2374 notatum, quo mediante ut in omnes circumstantias genuini inquiri faciam, gratiose ordinatur ac una disponitur, ut passuales cum iudicae literae et regio montanae civitatis Nagy Bányensem communicare ac in eodem authenticae sint, nec ne? expectere non intermittam demisse percepi.

Quod circumstantialem eiusdem actorum investigationem attinet, eandem illico peragi, ac in formam inquisitionis magistratuales redigi, testes sub praeterita congregationem authenticari, et cum eodem confrontari curavi, prout ex hicce adnexa inquisitione uberius idem excelsum Consilium Regium Locumtenentiale perspicere dignatur.

Relati autem ad passuales num authenticae sint, nec ne? magistratui Nagy Bányensi cum transmissione originalium passualium erga remissionem requisitorias expedivi, ad quas ut facile credi parest obexundationes aquarum responsorias necdum percepi, quas tamen ubi advenerint illico submittere non intermittam. Caeterum gratiis, et patrociniis devotus maneo.

Eiusdem excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Nagy Károly 10a februarii 1785

humillimus servus

Ladislaus Szuhányi m.p.

Inclytus comitatus Szathmariensi ordinarius vice comes

DIN RĂSUNETUL RĂSCOALEI LUI HOREA ÎN PĂRȚILE SĂTMĂRENE

BUJOR DULGĂU

Ca și în întreaga Transilvania și în comitatul Satu Mare, sub regimul șerbiei economia domenială a cunoscut o evoluție lentă, dar mereu agravantă.

Chestionarele întocmite în anii 1772—1773 precizau că, în toate comunele și satele sătmărene, obligațiile iobăgești erau îndeplinite potrivit obiceiului existent, nicidecum pe bază de contracte sau urbarii. Cei din Ardud declarau în interogatoriul luat la 2 mai 1772, că iobagii liberi prestau 15 zile de robotă pe an, plăteau o taxă anuală de 3 florini și 12 creițari și dădeau de Crăciun 1 găină sau în schimbul ei $4^1/_2$ creițari, 12 ouă sau 6 creițari și o măsură de unt sau $7^1/_2$ creițari. Nonă dădeau din toate produsele cîmpului[1].

La rîndul lor, cei din Beltiug declară — la 6 mai 1772 — că plăteau o taxă anuală (cens) de 3 fl. și 12 cr. abia de prin 1761 și că, în plus, erau obligați să dea și lemne de foc. De prin 1753 s-a introdus și dijma regală, care a fost înlocuită însă cu zile de robotă la stăpîn[2].

Potrivit interogatoriului luat la Dobra, la 10 mai 1772, iobagii veșnici prestau 52 de zile de robotă cu vite de jug sau 104 zile cu brațele, iar cei liberi prestau 12 respectiv 24 de zile pe an. Censul era fixat la 2 fl. și 6 cr., dădeau nonă din toate produsele cîmpului, din porci, stupi și miei. De Crăciun erau obligați să dea stăpînului 1 stînjen de lemne, 1 găină, 1 sac, 12 ouă și o măsură de unt de fiecare vacă[3].

Pentru a reglementa raporturile dintre stăpîni și iobagi, administrația habsburgică a introdus, treptat, începînd din 1767, urbariile care statorniceau obligațiile supușilor. În comitatul Satu Mare urbariile au fost întocmite separat pentru fiecare localitate, în anul 1774.

Astfel, iobagii din Ardud erau obligați la 17 zile robotă pe an cu vitele sau 34 de zile cu brațele, cens de 1 fl., iar de Crăciun 1 găină, 12 ouă și 1 stînjen de lemne. Jelerii erau obligați la 12 zile de robotă cu brațele și la un cens de 1 fl. Robota putea fi răscumpărată, după caz, cu 6 fl. și 48 cr.[4].

---

[1] Arh. St. Satu Mare, fond Tribunalul județean Satu Mare. Acte urbariale, nr. 131, f. 12.

[2] *Ibidem*, nr. 227, f. 103.

[3] *Ibidem*, nr. 837, f. 137.

[4] *Ibidem*, nr. 131, f. 16.

Potrivit conscripției întocmite la 1 ianuarie 1785, existau în Ardud 160 de iobagi și 12 jeleri[5].

Țăranii interogați la 26 noiembrie 1788, aveau să declare însă că stăpînul lor, contele Anton Károlyi, îi obligă să presteze 1—2 sau chiar mai multe zile de robotă peste norma stabilită în urbariu[6].

Interogatoriul luat iobagilor din Beltiug, la 11 martie 1785, ilustrează și mai elocvent tabloul abuzurilor comise de slujitorii stăpînului. Nona din produse trebuia transportată în hambarul din Ardud; dijma sau decima a fost înlocuită cu 4 zile de robotă; iobagii nu aveau voie să culeagă din pădure mere și pere sălbatice pentru fabricarea oțetului necesar gospodăriilor lor, nici să fiarbă țuică sau să culeagă papură pentru legatul viei[7]; întîrzierea la robotă se pedepsea cu 9—10 lovituri de nuia; nu aveau voie să predea stăpînului jalbe pînă nu le vedea prefectul de moșie; de multe ori nu li se eliberau adeverințe pentru zilele de robotă prestate; uneori dijma din vin era percepută tîrziu, aproape de Sînmartin, fiind spre paguba iobagilor; nu-și puteau strînge recolta pînă ce grînele stăpînului nu erau depozitate în hambare ș.a. Localnicii se plîngeau printre altele și asupra faptului că, deși pășunea din hotarul localității ar fi suficientă pentru pășunatul vitelor lor, de multe ori stăpînul îngăduia, în schimbul unei taxe, pășunatul vitelor venite din Ardeal, lucru dăunător lor[8]. Ca și în cazul celor din Ardud, timpul consumat cu deplasarea la locul robotei nu era luat în socoteală[9]. Din conscripția întocmită la 1 ianuarie 1785, rezultă că în localitate existau la acea dată 90 de iobagi, 17 jeleri cu casă și 8 subjeleri[10].

În localitatea Dobra, aparținînd de domeniul Beltiugului, existau la aceeași dată 87 de iobagi, 26 de jeleri și 28 subjeleri[11]. Iobagii erau impuși să presteze 15 zile de robotă pe an cu vitele sau 30 de zile cu brațele, plăteau un cens de 2 fl. renani și 12 creițari, iar la Crăciun erau obligați să dea pentru gospodăria stăpînului 1 stînjen de lemne de foc, 1 găină, 12 ouă și 1 sac. Jelerii aveau obligația să iasă la robotă 12 zile pe an cu brațele, să plătească un cens de 1 fl. și 6 cr., să taie pentru stăpîn 1/2 stînjen de lemne, să dea 6 ouă, doi jeleri să dea 1 găină și 1 sac. Subjelerii nu aveau alte obligații decît 12—15 zile de robotă și cens de 1 fl.[12]. Dintr-un interogatoriu, luat la 14 martie 1785, aflăm că iobagii din Dobra, în contul unei zile de robotă, erau obligați să transporte fie 8 care de gunoi de la ferma din Sărătura în Viile Ardudului, fie 8 care de fîn la ferma din Sărătura sau un căprior de lemne din pădurea Cerhat la Moftinu Mare[13]. În memoriul din 12 august 1788, iobagii din Dobra

[5] *Ibidem*, f. 16—18.
[6] *Ibidem*, f. 55.
[7] *Ibidem*, nr. 227, f. 58.
[8] *Ibidem*, f. 59.
[9] *Ibidem*, f. 105.
[10] *Ibidem*, f. 78—79.
[11] *Ibidem*, nr. 831, f. 58—60.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*, f. 69.

se plîngeau că de cîțiva ani stăpînul le pretindea, în schimbul dijmei regale din grîu și vin, să presteze 4 zile de robotă sau o răscumpărare de 7 groși[14]. Nu arareori se întîmpla ca supușii să nu-și poată lucra pămînturile din cauză că stăpînul îi obliga tocmai atunci să iasă la robotă sau fiindcă erau mînați la diferite corvezi din ordinul comitatului. De acest lucru se plîngeau iobagii din Beltiug și Rătești care, în jalba înaintată judelui nobililor din plasa Crasna, arătau că dacă vor ieși încă o săptămînă la lucru pe baltă nu-și vor putea semăna pămînturile spre marea lor pagubă. În rezoluția din 25 septembrie 1781, judele nobililor arăta că nu poate amîna lucrul, ordinul comitelui suprem Anton Károlyi fiind foarte categoric în acest sens[15].

Potrivit unor știri furnizate de autoritățile din comitatul Solnocul de Mijloc, ca și de inspectoratul minier din Baia Mare, răsculații, al căror număr s-ar ridica la circa 13 000, intenționau să pătrundă pe teritoriul comitatului Sătmar pentru a prăda casa fiscului din Baia Mare și sechestra armamentul și munițiile din depozitele de acolo[16].

Pentru a fi la curent cu desfășurarea evenimentelor, autoritățile sătmărene țineau corespondență cu oficialitățile comitatelor învecinate Solnocul de Mijloc și Bihor sau trimiteau emisari în orașele transilvănene. La 22 noiembrie 1784, congregația comitatensă, întrunită la Carei, a hotărît înarmarea generală a nobilimii precum și a țăranilor de încredere[17]. Insurecția urma să fie condusă de vicecomitele Francisc Nagy împreună cu cei patru juzi ai nobililor[18]. Mobilizarea urma să se facă pe cercuri: Baia Mare de către vicecomitele Francisc Nagy de Rápolth, Crasna de juzii nobililor Sigismund Szerdahelyi și Iosif Gáspár, Someș de judele nobililor Ștefan Költsey, Nir de către Mihail Zanathy și Ladislau Irinyi[19]. Tot la 22 noiembrie, comitatul s-a adresat împăratului Iosif al II-lea și Consiliului regal locumtenențial pentru a fi trimise ajutoare militare necesare reprimării răscoalei[20], ca și generalului Tiesch, comandantul trupelor imperiale din Debrețin, cu rugămintea de a trimite la Baia Mare forțe militare pentru paza casei fiscului și a monetăriei[21]. Totuși, autoritățile au decis în cele din urmă să evacueze casa fiscului la Cașovia. Magistratul orașului Satu Mare, în ședința din 26 noiembrie 1784, a hotărît să ofere o escortă alcătuită din 60 de orășeni care să însoțească casa fiscului din Baia Mare și pînă la Carei[22].

---

[14] *Ibidem*, f. 66.
[15] *Ibidem*, nr. 227, f. 72.
[16] I. Sabău, *Ecourile răscoalei lui Horea în părțile de nord-vest ale Transilvaniei*, în Revista arhivelor nr. 1/1962, p. 181.
[17] I. Sabău, *art. cit.*, p. 183.
[18] Pînă la 1848, comitatul Sătmar era împărțit în patru plăși: Nir, Crasna, Someș și Baia Mare, fiecare avînd în frunte cîte un prim-jude al nobililor, în unele cazuri doi juzi ai nobililor.
[19] D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, 1979, p. 555.
[20] I. Sabău, *art. cit.*, p. 183.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*, p. 185.

Deoarece veștile sosite între timp continuau să fie alarmante, la 27 noiembrie este convocată din nou adunarea generală comitatensă. Cu acest prilej au fost adresate noi memorii către împărat și Consiliul regal locumtenențial în care se cereau cu insistență ajutoare militare pentru a putea face față mulțimii răsculate[23] și să apere „poporul contribuabil nenorocit, vistieria vie a suveranului“[24].

Neavînd cunoștință de arestarea la 27 decembrie 1784 a lui Horea și Cloșca, Consiliul locumtenențial expediază, la 4 ianuarie 1785, un ordin circular către autoritățile din nord-estul Transilvaniei, prin care se dispunea arestarea lui Horea și Cloșca, fugari spre Ungaria[25].

Comitatele învecinate Bihor, Maramureș și Solnocul de Mijloc vesteau că s-au luat măsurile necesare pentru preîntîmpinarea răscoalei, iar nobilii au fost mobilizați sub arme. Armata nobiliară din Solnocul de Mijloc este convocată pe 26 noiembrie la Zalău, la poalele Meseșului, iar 600 de nobili vor fi ținuți în rezervă pentru apărarea tîrgurilor Tășnad, Unimăt, Săcășeni și Sărmășag[26].

În comitatul Sătmar, date fiind măsurile severe de securitate luate de autoritățile comitatense, nu vom asista la revolte fățișe ale iobagilor supuși față de stăpînii lor ci mai mult la forme pașnice: plîngeri, memorii, întruniri secrete, trimiteri de delegații la forurile superioare pentru cercetarea nemulțumirilor formulate. Astfel de forme vom întîlni și în zona Ardud—Beltiug—Dobra. Este și motivul pentru care divizia „Dalton“ va fi dislocată în comitat pentru a asigura paza teritoriului dintre Ardud, Beltiug și Carei[27]. Iobagii din Ardud, Beltiug și Dobra își vor formula nemulțumirile într-un memoriu, purtînd data de 11 decembrie 1784, trimis împăratului prin delegatul lor Ladislau Hittner[28]. Într-un document nedatat al localității Dobra, dar în mod cert de la finele anului 1784, figurează și un delegat pe nume Sziszler, (probabil Heinrich N. A.) plecat și el la Viena[29]. Același document menționează pe un delegat al satului, pe nume Ștefan Zabolai, închis în temnița comitatului de la Carei[30]. Alți delegați s-au deplasat la Debrețin, la Tabla regală „pentru cercetarea contractului“[31]. Sătenii din Dobra au cheltuit, în cursul anului 1784,

---

[23] În scrisoarea adresată de comitatul Sătmar la 22 noiembrie 1784 comitatului Bereg, numărul răsculaților e apreciat ca fiind de cca. 21 000, cf. D. Prodan, *op. cit.* vol. II, p. 194.

[24] I. Sabău, *art. cit.*, p. 184.

[25] Arh. st. Cluj-Napoca, fond Prefectura jud. Satu Mare. Acta publico-politicorum, fasc. 62, act nr. 1712.

[26] D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 556.

[27] *Îndrumător în Arhivele statului jud. Maramureș*, București, 1974, p. 38.

[28] Arh. st. Satu Mare, Fond Tribunalul jud. Satu Mare. Acte urbariale, nr. 227, f. 51—52.

[29] *Ibidem*, nr. 831, f. 74.

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem.*

pentru avocați, martori și deplasările delegaților, suma totală de 206 fl. și 40 cr[32].

În scrisoarea din 23 ianuarie 1785, adresată de iobagii din Ardud, Beltiug, Dobra și Rătești lui Iohannes Schickmajer la Buda (probabil membru al Consiliului regal locumtenențial N.A.), aceștia se plîng de modul cum sînt tratați de slujbașii contelui Anton Károlyi, de abuzurile și maltratările la care sînt supuși. Sînt anexate listele cu aceste fărădelegi comise împotriva lor, dar nu s-a păstrat decît cea a locuitorilor din Beltiug. Lista cuprinde 20 de astfel de cazuri, toate soldate cu amenzi severe și bătăi[33]. În răspunsul din 25 februarie 1785, I. Schickmajer îi sfătuiește pe supușii celor patru localități să-și tocmească un avocat și să-și expună plîngerile, în mod argumentat, în fața Scaunului dominal de judecată, unde să se arate că delegații lor au fost arestați, contrar poruncii Cancelariei regale. Dacă rezoluția acestui for nu îi va satisface, să apeleze la Scaunul comitatens sau, în ultimă instanță, la Consiliul locumtenențial, „unde adevărul va ieși la iveală"[34].

La 16 ianuarie 1785, Alexius Szentpáli, vicecomitele de Alba Inferioară, scria din Aiud comitatului Sătmar că, potrivit unor informații foarte sigure Horea, prins între timp, ar fi trimis niște oameni de încredere în ținuturile din vecinătatea orașului Baia Mare, pentru a ridica la răscoală pe românii din zonă. Relatează în continuare că doi dintre acești emisari ar fi fost deja prinși și închiși la Carei. Cerea confirmarea acestei știri[35]. Cu toate acestea vestea prinderii lui Horea a parvenit foarte tîrziu în comitatul Sătmar, afirmație ilustrată de un document necunoscut pînă acum și nedatat, dar, în mod cert, întocmit în a doua jumătate a lunii februarie 1785, după cum rezultă din conținut[36].

De teama plebei înarmate, Curtea din Viena ca și Consiliul locumtenențial au ordonat autorităților confiscarea armelor de la țărani, pe cale pașnică și cu mult tact, pentru a nu-i ațința. La 31 ianuarie 1785, Consiliul locumtenențial recomanda comitelui suprem de Sătmar, contele Anton Károlyi, ca această operațiune să se facă „nu cu zgomot și nerăbdare, ci cu băgare de seamă și bunăvoință"[37]. Lucrurile însă erau departe de a fi potolite. Din interogatoriul luat la Ardud, la 28 ianuarie 1785, mai multor locuitori din satele învecinate, rezultă că aceștia s-au întrunit de mai multe ori pe ascuns, sub conducerea lui Andrei Sister și Ioan Zezer și au discutat nemulțumirile lor față de contele A. Károlyi[38]. Celor interogați li se cerea să precizeze dacă, într-adevăr, gornicul român din comuna Socond ar fi afirmat că „cei din Socond, Ardud și Beltiug ar

[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem*, nr. 227, f. 76.
[34] *Ibidem*, f. 100.
[35] I. Sabău, *art. cit.*, p. 187.
[36] Arh. st. Satu Mare, fond Tribunalul jud. Satu Mare, Acte urabriale, nr. 227, f. 100.
[37] I. Sabău, *art. cit.*, p. 186.
[38] *Îndrumător în Arhivele statului jud. Maramureș*, București, 1974, p. 79—80.

aștepta cu bucurie pe oamenii lui Horea, că li s-ar alătura împotriva domnilor?“[39]. Vestea răscoalei lui Horea a generat un real optimism în rîndurile iobagilor români din jurul orașului Satu Mare. Ziarul „Magyar Hirmondó“ (Pojon) din 2 februarie 1785 relata că „în jur de Satu Mare românii își ascut urechile și scuipă în palme flatîndu-se că toate moșiile le împart la fel și fiecare le poate stăpîni în pace, nu va fi cine să le poruncească.“[40].

La rîndul lor, locuitorii din Hurez au refuzat să ia la cunoștință patenta de liniștire a țăranilor pe motiv că nu ar fi din voia împăratului, ci sînt vicleșuguri și scorneli ale nobililor[41]. Dintr-o mărturie a vicecomitelui Solnocului de Mijloc, aflăm că atunci cînd comisarul Ioan Bálint a cerut tîrgului Santău să depună jurămîntul de fidelitate față de împărat, doar vreo 52 au făcut acest lucru, restul fiind declarați rebeli[42].

Un decret al Guberniului Transilvaniei, din 3 februarie 1785, urmărea pe un anume Mituts Ladislau care ațința la nesupunere și răscoală pe iobagii din Ardud, Beltiug și Dobra. Fugit fiind, se ordonă arestarea lui imediată[43].

De-altfel, seria nemulțumirilor în această zonă va mai persista și în continuare. În septembrie 1787, iobagii din Ardud, Beltiug, Dobra, Rătești și Moftinu Mare vor înainta un nou memoriu, adresat împăratului de la Viena, cuprinzînd plîngerile lor împotriva administratorilor de moșii, care încălcau sistematic prevederile înscrise în urbarii[44]. Doi ani mai tîrziu, oficialitățile din Terebești și Moftinu Mare se văd silite să comunice prefectului domeniului Ardud nesupuneri și revolte ale iobagilor din aceste localități, semn că spiritele încă nu se potoliseră nici după atîta vreme[45].

Putem concluziona în încheiere că marea răscoală a iobagilor români de la 1784 a avut o înrîurire decisivă asupra stării de spirit a maselor de țărani din comitatul Sătmarului, că ele au privit cu simpatie răscoala de care își legau multe speranțe, că așteptau să se extindă pînă în părțile sătmărene spre a i se alătura. Horea era așteptat aici, ba mai mult, chiar căutat de autorități și armată.

Înarmarea nobilimii sătmărene, dislocarea unor unități militare pe acest teritoriu, ca și lipsa unor conducători energici au împiedicat o ridicare în masă a iobagilor de aici.

Răsunetul răscoalei în părțile sătmărene, adeziunea țărănimii aservite de aici, indiferent de naționalitate, rămîn însă certitudini de necontestat.

---

[39] I. Sabău, *art. cit.*, p. 188.
[40] cf. D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 438.
[41] *Ibidem*, p. 217.
[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem*, p. 438.
[44] Arh. st. Satu Mare, fond Tribunalul județean Satu Mare. Acte urbariale, nr. 122, f. 1—2.
[45] *Ibidem*, nr. 131, f. 3.

ANEXĂ

⟨după 1785 februarie 15, Beltiug⟩

Relatare privind căutarea lui Horea şi a emisarilor săi în părţile Beltiugului.

Minek utánna Erdöden Lakozó Schiszler Heinrich a Károlyi tömlötzben vitettet, volna, ez után tudniillik 24 Ianuárisban itzakának fel üdéin Comissárius Uram Kintsosi Mihály két Vármegye katonáival helységünkbe jöve, és azon két Deputatus embereinket, kiket Eö Felségéhez Bötsben küldénk el fogatni akarta, mivel pedig ezek a fogságtól meg ijedvén azomban elbujtak volna, azert Co⟨mi⟩ssárius Uram Biránkat egy eskütjével egyút meg kötöztettett, amely lármára akoron itt lévö Eö Felsége Lovas Katonasága egyszeriben lóra kaptanak, ezzel rebelliseknek mondának. A hol Comissarius Uram leg föképen tsak ugyan világosan Rebelliseknek is mondott bennünket.

Annak utánna Prokátor Urunkat Szilajhon meg fogottak s onnat a Károlyi tömlötzben vitettett. Erre mi két embereket küldvén Szilajra, hogy tudhatnánk, mi okra nizve fogatatott el Prokátorunk, tudniillik: miéretünk avagy maga tett hibájáért, a hol ezen két emberünk tsak mindjárt el fogatattak, ezzel a nevezettel hogy a Prokátor a Hora volna, e ketö pedig ö katonáji, és igy háramo hétig a Károlyi tömlötzben tartattak.

Georg Reszler — Notarius *Nicholaus Miuller-Richter*
Andreas Feuerstein
⟨Deputierten⟩

Arh. St. Satu Mare, fond Tribunalul judeţean Satu Mare. Acta urbariale, nr. 227, f. 100, orig., l. maghiară.

După ce Schiszler Heinrich, locuitor în Ardud, a fost dus în temniţa de la Carei, în 24 ianuarie, la miezul nopţii, domnul comisar Mihai Kintsosi a venit în localitatea noastră împreună cu doi soldaţi ai comitatului, voind a-i prinde pe cei doi delegaţi pe care îi trimisesem la Maiestatea-Sa la Viena. Deoarece aceştia s-au ascuns, de teama de a nu fi prinşi, domnul comisar i-a legat pe judele nostru împreună cu un jurat de-al său. Din cauza gălăgiei produse, soldaţii de cavalerie ai Maiestăţii-Sale, aflaţi aici, au sărit pe cai spunînd că sîntem rebeli. La care şi domnul comisar, mai vîrtos şi răspicat, ne-a declarat rebeli.

După aceea l-au prins pe avocatul nostru la Zalău, şi, de acolo, l-au dus în temniţa de la Carei. Văzînd aceasta, am trimis doi oameni la Zalău ca să aflăm sub ce motiv a fost arestat avocatul nostru: din cauza noastră sau din propria-i vină. Acolo, cei doi oameni au fost imediat prinşi pe motiv că avocatul ar fi Horea, iar aceştia doi soldaţii săi, şi, astfel, au fost ţinuţi trei săptămîni în temniţa de la Carei.

Georg Reszler notar

Nicolaus Miuller jude
Andreas Feuerstein
⟨deputat⟩

PĂRȚILE SĂTMĂRENE ȘI PREPARANDIA ROMÂNEASCĂ DIN ORADEA

FLORIAN NICA

Pînă la aplicarea în practica școlară a Regulamentului școlar general (Allgemeine Schulordnung) din anul 1774 și a Ratio educationis din 1777, în ținuturile românești înglobate în Imperiul austriac, nu existau școli speciale pentru pregătirea învățătorilor, care se recrutau, de obicei, dintre absolvenții școlilor naționale (vernaculare) și se formau empiric, în procesul de predare.

Prin Ratio educationis[1] se preconiza ca această pregătire să se realizeze în unele școli naționale mai importante (principale sau capitale) aflătoare de obicei în orașele de reședință a districtelor școlare. Directorul unei astfel de școli era în același timp inspector districtual și *profesor al preparanzilor*, pe care îi instruia din obiectele prescrise și din *normă* (sistem metodic nou, elaborat de pedagogul german Felbiger).

Districtul școlar al Orăzii era unit inițial cu cel al Muncaciului, sub conducerea directorului superior Carolus Luby, care îndeplinea și funcția de secretar al Comitelui Károlyi. În acest teritoriu școlar vast, caracterizat printr-o mare diversitate națională și confesională, erau incluse și comitatele din vestul vetrei etnice românești din Banat și Crișana pînă în Maramureș. Iacobus Verner, inspector al școlilor vernaculare și în același timp profesor preparandial, nu putea face față îndrumării tuturor școlilor romano-catolice și protestante (maghiare și germane), greco-catolice (române și rutene), ortodoxe (române și sîrbești sau grecești) etc. De aceea, în centrele mai importante ale districtului au fost numiți curînd și alți inspectori școlari, cu titlul de directori, prefecți, inspectori sau proinspectori ai școlilor de diferite rituri: la Carei și Timișoara pentru școlile romano-catolice, iar la Arad pentru școlile ortodoxe din Bihor și Banat. Aceștia organizau și țineau cursurile de normă pentru învăță-

[1] *Ratio Educationis* totiusque rei literrariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas, Vindobonae [Viena,], 1777. Ea stabilea sistemul școlar și conținutul învățării în fiecare treaptă școlară, metodele didactice, instituțiile adiacente (biblioteci, fundații, internate etc.), împărțirea teritoriului. În urma aplicării ei, Oradea devenea centrul unui district școlar foarte întins, care includea și părțile sătmărene, avînd una din cele 5 academii regale și unul din cele 10 arhigimnazii. Aici preexistau și două școli naționale (vernaculare) ortodoxe și una unită, deschisă în jurul anului 1727.

torii deja în funcție, sau pentru tinerii care urmau să devină învățători în școlile nou înființate sau în cele rămase fără învățător.

Demersurile repetate ale lui *Moise Dragoș*, titularul Eparhiei românești a Orăzii, au dus la numirea de către împărat a lui Simeon Maghiar prefect al școlilor ritului său din 1780, și ca *profesor al preparanzilor români*, în mai 1784[2]. Acesta a susținut cursurile preparandiale de la Oradea și a rezolvat problemele legate de bunul mers al școlilor unite pînă la 1791, an din care le continuă Ion Corneli pînă la 1848, cînd locul cursurilor preparandiale îl lua preparandia, care și-a desfășurat activitatea sa de pregătire a învățătorilor, pînă după unirea din 1918.

Paralel și în strînsă legătură cu cursul preparandial și în continuare cu preparandia, și-a desfășurat activitatea timp de peste un secol și seminarul românesc deschis la Oradea în 1772, prin grija lui *Ignatie Dărăbanț*, urmaș al lui Moise Dragoș. Această instituție, nu era numai un convict (internat) pentru tinerii români care studiau în diferite școli din oraș, ca să devină mai ales preoți sau învățători. Prin chiar actul său fundațional[3], el era destinat să devină o instituție „foarte necesară și folositoare, atît ... pentru cultivarea națiunii române, cît și pentru însuși binele public". Același act prevedea ca cei 30 de tineri primiți ca bursieri să fie recrutați mai ales din județele Eparhiei Orăzii, „născuți din părinți săraci, îngreunați cu familie mare ...". Nu este lipsit de semnificație în încheierea acestor rînduri necesare pentru a facilita înțelegerea prezenței multor tineri sătmăreni la școala vernaculară, la cursul preparandial sau la preparandie ori la Seminar, faptul că *Samuil Vulcan*, ctitor al Liceului din Beiuș (1828), înainte de a ajunge în fruntea Eparhiei românești a Orăzii, a fost și el rector al seminarului. De altfel — cum vom vedea imediat — în timpul său începe prezența tot mai substanțială a multor sătmăreni în viața culturală a Orăzii.

Deși părțile sătmărene erau incluse în districtul școlar al Orăzii încă de la înființarea acestuia în 1777, pregătirea preoților și a cantorilor — care obișnuit erau și învățători — pentru aceste părți, cădea în sarcina Episcopiei rutene a Muncaciului, în care au fost înglobate în mod arbitrar și comunitățile românilor uniți din Sătmar, rupte de Eparhia Orăzii, la care aparținuseră inițial.

Lupta îndelungată a românilor sătmăreni pentru a se desprinde de

---

[2] Actul de numire datat 30.V.1785, scris în limba latină, a fost publicat de V. Bolca, cu traducerea în limba română în *Vestitorul*, X, nr. 2, 1933, p. 4—5 și republicat pe același autor în anexele la monografia întitulată: *Școala Normală Română Unită din Oradea, 1784—1934*, Oradea, 1934, p. 262—263.

[3] Decretul de înființare al lui Leopold al II-lea, publicat de dr. Augustin Lauran în *Schematismus historicus Venerabilis Cleri Dioecesis M. Varadiensis gr. rit. cat. pro Anno iubilari 1900*, p. 54—60; Ioan Georgescu, *Istoria Seminarului românunit din Oradea Mare*, București, Tip Gutenberg, 1923, p. 83—89; Petru Tămâian, *Istoria Seminarului și a educației clerului Diecezei Române și Unite de Oradea*, Tip. rom., 1930, p. 5—10.

ierarhia ruteană[4], depășea cadrul strict confesional, căpătînd repede și un aspect de emancipare națională, ca și ulterior, lupta românilor din Banat pentru cîștigarea Episcopiei Aradului și desprinderea ei de ierarhia ilirică.[5] Cel care a înțeles mai bine semnificația acestei lupte a fost însuși Samuil Vulcan, cu sprijinul căruia cele 72 de parohii sătmărene, eliberate de sub jurisdicția ruteană, s-au alipit efectiv în 1827, la Eparhia românească a Orăzii de sub conducerea sa. Și în felul acesta *se realizează cadrul necesar orientării tinerilor sătmăreni spre școlile românești de la Oradea și Beiuș.*

Avem foarte puține informații despre elevii școlii naționale românești din Oradea dintre anii 1727—1785, perioadă în care unii dintre absolvenții acestei școli, deveneau învățători, și cu atît mai puține despre locul de proveniență a acestora. Or, tocmai în pătratul de veac anterior anului 1754, cînd în părțile sătmărene nu se găseau școli naționale românești, putem presupune că un număr de tineri sătmăreni au putut învăța la școala din Oradea, pentru a deveni învățători sau preoți, notari, juzi etc. Supoziția noastră o confirmă de fapt primul tabel de elevi ai școlii, datat sfîrșitul lui mai 1754[6], în care modul cum e trecut numele majorității elevilor, ne indică și proveniența lor locală. Din totalul de 33 de elevi, numai 16 sînt din Oradea, ceilalți 17 provenind din alte localități. 10 elevi sînt cu siguranță din sate bihorene: Moyses Hajoy (= din Haieu), Ieremias Rontoÿ (=Rontău), Lupui Nosorigdy (=din Nojorid) etc. Jànos Karelÿ (= Ioan din Carei) este sătmărean; dintre alți 3 elevi, greu de identificat, ar mai putea fi vreunul sătmărean.

Din celelalte „cataloage" ale elevilor păstrate (din 1761, 1762, 1763)[7] ori din alte liste de nume sau atestări de elevi individuali, nu se poate stabili cert locul de baștină a elevilor.

Tocmai din anii deschiderii cursului preparandial, de cînd de asemenea avem foarte puține știri despre elevii școlii vernaculare pe lîngă care funcționa acest curs, aflăm despre un alt fiu al Sătmarului, Toma Pop din Tîrșolț, care ca paroh al Bisericii Sf. Neculai, îndeplinea și funcția de director al acestei școli naționale. În această calitate ridica el, din interesele Fundației Șimon recent instituite, suma de 12 fl. pentru lemne, rechizite, cărți și alte cheltuieli mai vechi și mai noi ale școlii. El era unul dintre cei 13 tineri trimiși de Eparhia românească a Orăzii la studii la Institutul Sf. Barbara din Viena, printre ei mai găsindu-se Samuil

[4] Vezi: Iacob Radu, *Șematismul istoric al Diecezei Române-Unite a Orăzii Mari, 1727—1777*, Oradea, Tip. „Ateneul", 1932, p. 94—97.

[5] V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul sec. al XIX-lea, 1821—1867*, Arad, 1979, p. 9.

[6] Arhivele de Stat filiala Oradea, *Fond Episcopia Romano-Catolică, Acte economice*, dos. 3858, f. 3—4 (În continuare: Arh. Stat. Fd. *Ep. Rom. Cat., acte ec.*).

[7] Arh. Stat Ord., *Fd. Ep. Rom. Cat., Acte ec.* dos. 3858, f. 1, 2, 7, 52, 53, 67.

Vulcan, Ioan Radnothi, ca și Simeon Maghiar și Ion Corneli[8], cei doi directori ai școlilor și profesori preparandiali orădeni.

Este cu totul explicabil faptul că înainte de 1830, găsim foarte puțini tineri sătmăreni la cursul preparandial sau la alte școli ori la Seminarul românesc din Oradea, deși ei nu lipsesc de tot. Astfel, din primii tineri primiți în anul 1792 la seminar, în număr de 16, la 10 le cunoaștem și proveniența locală, 5 fiind din Bihor și alți 5, din județele vecine[9]. Unul dintre aceștia Pop Ioan junior, era din Cavnic, frecventînd fie școala elementară, fie clasele de gramatică ori filologie. Nu este exclusă continuarea școlii de către acesta la cursul preparandial, dar frecvența mare a numelui de Pop, face să fie grea și nesigură identificarea lui ulterioară ca posibil învățător, din alte izvoare. În orice caz, *seminarul,* în care și-au găsit adăpost și hrană puțini preparanzi înainte de 1848 și tot mai mulți după deschiderea preparandiei în acest an, *a devenit* pentru mai bine de un secol și jumătate, *primul canal de comunicare spiritual-culturală dintre părțile sătmărene și bihorene* — un pilon puternic de educație și simțire națională pentru românii din părțile vestice.

Am văzut că atîta timp cît comunitățile religioase din Sătmar fuseseră incluse în Episcopia Muncaciului, de acest for depindeau în cea mai mare parte școlile vernaculare sătmărene (inclusiv pregătirea învățătorilor pentru aceste școli).

În acest context, cel puțin din anul 1791 (pentru anii anteriori informațiile documentare ne lipsesc) funcționa la Carei un profesor al preparanzilor uniți români și ruteni, în persoana lui Ion Molnar, care era învățător la clasa a III-a (de fapt postul de învățător pentru greco-catolici de pe lîngă școala din Carei)[10]. Inițial, poziția lui era inferioară în raport cu ceilalți profesori preparandiali, care erau în același timp și directori, prefecți, inspectori sau proinspectori ai școlilor ritului lor. În 1806 însă, cînd Corneli este înlăturat temporar din postul său de director al școlilor și profesor al preparanzilor, Molnar e numit în postul de director școlar și profesor preparandial nu numai pentru școlile din Dieceza Muncaciului, ci pentru puțin timp, și pentru cele din Eparhia Orăzii, preluate de la Corneli.[11] Curînd, Molnar însuși îl anunța pe episcopul Samuil Vulcan, că nu poate inspecta școlile naționale pe o rază atît de întinsă[12]. În scurt timp, chiar guvernul (Consiliul Locotenențial) a revenit asupra acestei decizii, Molnar rămînînd în funcția de director al școlilor și profesor al preparanzilor numai pentru Dieceza Muncaciului (cu sediul la Carei), pînă cel puțin în anul 1827, cînd își procura actele pentru pensionare[13]. Știm că în timpul directoratului său, el trimitea regulat Districtului șco-

[8] Tabelul publicat de Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Transilvania, 1774—1805,* Buc., Ed. Did. și ped., 1966, p. 333.

[9] Petru Tămâian, *op. cit.,* p. 16.

[10] Arh. Stat Fd. *Acte școlare,* dos. 36, f. 139.

[11] Ordinul cons. Lt. R. nr. 5524 din 8 aprilie 1806. Apud Bolca, *op. cit.,* p. 38.

[12] *Ibidem,* p. 38—39.

[13] Arh. Stat Ord., *Fd. Episc. Ort.,* dos. 1, f. 37.

lar de o dată cu informațiile semestriale sau anuale despre școli, și informațiile despre preparanzi, dar acestea nu ni s-au păstrat.

Odată cu preluarea în 1827—1828 a celor 72 de comunități sătmărene de către Eparhia românească a Orăzii, Corneli, între timp reintegrat în post, devenea director al școlilor și profesor preparandial pe o arie mult mai întinsă ca între 1792—1806, care îngloba înafară de Bihor și părțile sătmărene, ca și o parte a Banatului (Lugoj—Caransebeș). Cursul preparandial la care vom întîlni de-acum tot mai mulți sătmăreni, va constitui pentru mai bine de două decenii, cel *de-al doilea canal de comunicare spiritual-culturală între părțile sătmărene și cele bihorene,* care intrau, hotărît, în sfera culturală reprezentată de școlile românești din Oradea și Beiuș, unde vom întîlni la studii tot mai mulți tineri sătmăreni.

Sarcinile lui Corneli după preluarea părților sătmărene, se extind asupra unui teritoriu foarte vast în care el urma să controleze școlile existente, să propună înființarea altora noi, pentru care să pregătească preparanzi pentru examenul de normă. În anul 1836, cînd avea deja 72 de ani, Corneli, propunea să se reînființeze fostul directorat cu sediul la Carei pentru românii și rutenii din părțile sătmărene, invocînd greutățile pentru preparanzii sătmăreni de a veni la Oradea la o distanță atît de mare și să găsească aici adăpost și hrană (vict)[14]. Cum această doleanță nu s-a realizat nici atunci și nici mai tîrziu, el a continuat să-și îndeplinească efectiv funcțiile de director școlar și de profesor preparandial, pînă la moartea sa în septembrie 1848, la vîrsta de 94 de ani.

Avem dovezi scrise despre deplasările sale în satele bihorene, unde el lua contact cu comunitățile, în vederea încheierii contractelor școlare pentru susținerea școlilor și a învățătorilor, aprovizionarea lor cu lemne etc. Nu știm însă, dacă el s-a deplasat vreodată și în părțile sătmărene, dar dispunem de dovezi despre modul cum îndruma el viața școlară din aceste locuri, în condițiile date. Astfel aflăm despre cererea din 13 septembrie 1845 a lui Leșan Dumitru din Vezendiu, de a fi numit cantor și învățător în Ovariu, unde enoriașilor le-a plăcut, deși el nu era apt întrutotul pentru aceste funcții. Pentru aceasta „el se va pregăti prin străduințele proprii pentru depunerea examenului din materiile de învățat, în fața directorului preparandiei din Oradea și pentru obținerea diplomei școlare necesare“[15]. Chiar în aceeași zi, Corneli l-a numit în postul solicitat, dîndu-i manualul de metodică necesar învățătorului pentru pregătirea pe cale particulară a examenului de normă și cîteva manuale pentru distribuirea gratuită elevilor săraci.

În numeroase alte cazuri Corneli, îi pregătea pe tinerii veniți pentru examenul de normă *chiar la Oradea,* iar după ce ei obțineau testimoniul de preparand absolvent, el îi numea ca învățători în posturile solicitate sau în alte locuri. Astfel pe Antoniu Görög, la terminarea preparandiei

[14] *Idem, Fd. Episc. gr. cat.,* dos. 726, p. 51 și 61.
[15] *Ibidem,* dos. 1083, f. 52 și 55.

în 1843, el l-a trimis ca învățător la Ardusat, unde urma să-l instaleze protopopul I. Cinca, inspector școlar în teritoriul său[16].

Un alt caz, la 27 septembrie 1845, Corneli îi răspundea preotului din Doba Ioan Boni, că nu-l poate transfera ca învățător la Sarcău (Bihor) pe Silaghi Mihai din Mădăras, pentru că l-a numit acolo pe Ion Sabo, care a terminat preparandia[17].

Cele mai numeroase probleme ale activității lui Corneli, mai ales după 1830, le ridica, însă, admiterea și pregătirea preparanzilor, ca și rezolvarea diverselor probleme de ordin material, legate de cazare, hrană și celelalte necesități vitale ale acestora și mai ales ale celor veniți de departe (din părțile sătmărene sau sălăjene, ori din Banat și Transilvania).

Primul preparand sigur din Sătmar, este *Gheorghe Oros,* în anul școlar 1828—1829. Dar, cazul lui nefiind singular, să-i dăm cuvîntul pentru o declarație ulterioară (după cîțiva ani), cînd menționa că își amintea cu recunoștință cînd „am venit în două rînduri, mai devreme, din Sătmar la Oradea, în vederea examenului de metodică. Dl. director Corneli, pînă să pot da examenul și mai ales pentru a mă putea pregăti mai bine, a binevoit a mă ajuta, ca preparand sărac venit de departe, asigurîndu-mi, părintește, timp de 16 zile, hrană, adăpost, spălat și chiar 1 florin pentru cheltuieli de drum"). Din alte acte doveditoare (privitoare la Gh. Oros și la alți numeroși preparanzi după el, sătmăreni sau sălăjeni și bănățeni), reiese că ei au mai primit de la același director școlar, haine și încălțăminte, precum și cărțile necesare, hîrtie și altele. „Și toate acestea — încheie Gh. Oros — numai pentru ca școlile aflate sub îndrumarea sa, să primească învățători corespunzători"[18].

Un alt caz oarecum ieșit din comun, este al lui Gh. Șoncodi din Ardusat, care a învățat un timp prin școli, dînd apoi la Oradea examen de lăcătuș și practicînd această meserie cam 3 ani, după care a rămas orfan, împreună cu frații lui. La 25 martie 1836, unchiul său Francisc, cantor în Ardusat, îi scria lui Corneli, pe care îl numea „patronul milos al orfanilor", rugîndu-l să-i ia nepotul sub protecția sa, pentru a învăța metodica, ca apoi să poată primi o stație cantorală. Corneli îi răspunde prompt, la 31 martie 1836 că „sărac fiind [tînărul] să se prezinte la protopop și *să ceară un post cantoral,* iar în anul următor să vină la Oradea, unde să caute un domn milostiv, care să-i acorde gratuit găzduire, hrană, haine. *Apoi să se pregătească,* pînă cînd, din dispoziție superioară se va ține examenul din metodică și din celelalte obiecte, ca după depunerea probelor, *să obțină certificatul școlar doveditor*"[19]. Tînărul a fost acceptat la curs și la examen, găsindu-și și patronul necesar . . . chiar în persoana lui Corneli.

[16] *Ibidem,* dos. 726, f. 229.
[17] *Ibidem,* dos. 1083, f. 58.
[18] *Ibidem,* dos. 726, f. 50.
[19] *Ibidem,* f. 65—68.

În cazurile citate mai sus, este vorba de un răstimp mai scurt, de două-trei săptămîni, pentru pregătirea examenului de normă a preparandului care îndeplinea deja funcția de cantor — învățător, dar era în curs de calificare. Pentru alți tineri, care studiau timp de doi ani școlari la preparandia maghiară, răstimp în care preparanzii beneficiau de ajutoare, era și mai îndelungat. Printre aceștia se găsea în anul școlar 1839—1840 și Gheorghe Nichita din Terebești. Într-un document el relatează că venind din Satu-Mare, Corneli l-a primit imediat, dîndu-i cele necesare: găzduire, hrană și haine de pat, lumînări, hîrtie[20].

Preparanzii menționați mai sus sînt primii din părțile sătmărene cazați de către Corneli. Dar ulterior aflăm despre numeroși alții, acesta avînd permanent 5—6 preparanzi la masa lui[21].

Dintre preparanzii care au primit ajutoare între anii 1838—1848 noi am identificat pînă acum un număr de 21 : 9 din Sătmar (fără Sălaj), 8 din Banat și numai 4 din Bihor (Numai anterior anului 1830 majoritatea absolută a preparanzilor erau bihoreni, motivele acestei situații fiindu-se cunoscute din cele de mai sus). Cei 9 preparanzi sătmăreni, despre care avem informații că au primit ajutoare din partea lui Corneli sau prin acesta de la Eparhie, au fost: Gheorghe Oros, absolvent din 1829; Gheorghe Șoncodi din Ardusat, absolvent din 1837, care a funcționat ca învățător la Borod (Bihor); Basiliu Ruscai, numit în 1841 învățător la Școala Românească din Carei; Grigore Egni, coleg cu el; Ioan Pop din Nicopoiu — 1842, cînd e numit învățător la Vîrciorog (Bihor); Georgiu Nichita din Terebești — 1843; Antoniu Görög, trimis în 1843 învățător la Ardusad; Basiliu Antal din Dendeleag — 1848; I. Sabo din Supurul de Jos, numit în 1843 la Sarcău (Bihor), iar în octombrie 1845 la Doba; Daniel Pataki — 1846, numit învățător la Tomani[22].

Aceștia sînt numai o parte dintre preparanzii dinainte de 1848, despre care avem acte doveditoare rămase de la Corneli, că au obținut ajutoare; alții, care nu au primit astfel de sprijin material, sau dacă au primit, nu s-au păstrat documente în acest sens, urmează să fie identificați din

---

[20] Vezi Fl. Nica, *Primii elevi (preparanzi)*, în *A.B.C., Revista elevilor Lic. ped. Oradea*, nr. VI, 1980, p. 5—7.

[21] Bolca, *op. cit.*, p. 203. Alții — mai ales sătmăreni sau bănățeni — locuiau și se hrăneau chiar la Curtea lui S. Vulcan, la Nicolae Borbola, la învățătorul școlii naționale Nicolae Blajovici, iar altora li se asigurau gazde în oraș. Banii pentru satisfacerea nevoilor vitale ale acestora proveneau din Fondul Eparhiei, din fundațiile instituite în acest scop (Dărăbant, Seminarială, Caba etc.), din salarul personal al lui Corneli și altora, iar o mică parte din contribuția unora dintre părinții elevilor. Dintr-o însemnare a lui Corneli aflăm numele a 28 de sătmăreni (părinți, tutori sau binefăcători) care au contribuit fiecare cu 18 florini „pentru găzduire și hrană" (Arh. Stat. *Fd. Episc. Gr. Cat.*, dos. 727, f. 3v). Toate acestea probează investițiile de inteligență și de simțire românească, precum și de mijloace materiale, făcute de Eparhia românească a Orăzii, pentru promovarea culturii și dezvoltarea conștiinței naționale aici în părțile vestice, în prima linie de apărare a etnicului românesc împotriva tendințelor de asimilare forțată exercitată asupra lor prin toate mijloacele.

[22] Vezi Arh. Stat. Ord., *Fd. Episc. Gr. Cat.*, dos. 25—28 și 727.

alte izvoare. Din schematismele pe 1864 și 1867, noi am mai identificat învățători care la două decenii sau mai mult după examenul de preparand, mai funcționau în comitat; Basiliu Kerekes la Aciua (1864), Gabriel Șanta la Portelec (1867). Dintr-un concept al lui Corneli din anul 1838[23], aflăm numele a 28 de părinți din sate sătmărene, care au achitat pentru fiii sau pupilii lor cîte 18 florini pentru găzduire și vipt, (ținuți desigur fie la un seminar, fie la gazde în oraș), care urmau diferite școli la Oradea, unii pregătindu-se să devină învățători. Nume ca Bone, Kökényesdi, Andreica, Popdan, Gurzău, Molnar, Hirț, Orha etc., vor fi întîlnite și mai tîrziu la preparandie, respectiv Școala Normală sau la alte școli din orașul de pe Crișul Repede.

Din schematismele amintite, noi am identificat în școlile din comitatul sătmar un număr de 58 de învățători, din care numai 17 erau necalificați sau în curs de calificare. Dintre cei calificați, numai cîțiva au făcut examenul de învățător sau preparandia la Satu-Mare, Carei sau Maria Pócs, ceilalți fiind absolvenți de la Oradea.

Aici este momentul să ne punem întrebarea, pentru ce între anii 1830—1848, numărul sătmărenilor, este mult mai mare decît al bihorenilor, la cursurile preparandiale? Răspunsul este relativ simplu. În Bihor, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, era un număr de școli destul de mare, dar fără să crească apoi prea mult pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. În părțile sătmărene, în schimb, atîta timp cît ele făceau parte din Episcopia Muncaciului, numărul școlilor românești era destul de mic, ele crescînd numeric mai rapid în prima jumătate a secolului al XIX-lea și ulterior. Pe de altă parte, comunitățile sătmărene, mai vechi și mai puternice din punct de vedere economic, au depus un interes mai mare și pentru înmulțirea școlilor.

În general, preparanzii absolvenți se străduiau să fie numiți ca învățători chiar în satele natale, sau cît mai aproape de-acasă. În multe cazuri însă, fie că funcționaseră anterior în post, fie că se pregăteau să-l ocupe, ei aveau contract cu comunitățile, care nu erau neapărat satele natale, așa cum am văzut în cazul lui Dumitru Leșan din Vezendiu. Un caz ieșit din comun nu numai ca preparand, cum am văzut mai sus, ci și ca învățător, este al lui Gheorghe Șoncodi, din Moftin. Terminînd cursul preparandial, el este numit chiar în satul său, dar parohul-director reclama curînd că el nu s-a prezentat la post. Cel puțin din anul 1867, și minimum pînă în 1871, el funcționa ca învățător la Borod în Bihor,[24] adus aici probabil de interese familiale, poate matrimoniale.

Încercările inițiale de Samuil Vulcan, secundat de I. Corneli, pentru deschiderea unui institut preparandial propriu, pentru învățătorii români la Oradea[25], au fost continuate de *Vasile Erdeli,* energic sprijinit de Iosif Pop Sălăgeanu, urmaș al lui Corneli. Printre meritele lor și ale succeso-

[23] *Ibidem,* dos. 727, f. 3 v, citat mai sus, vezi nota 21.
[24] *Schematismele pe anii 1867 și 1871.*
[25] Vezi Arh. Stat. Ord. *Fd. Episc. Gr. Cat.,* dos. 726, f. 74—78 și urm.

rilor, a fost și acela că au rezistat încercărilor de deturnare a preparandiei de la rostul ei de instituție de cultură românească imediat după înființarea ei în 1848 și ulterior, în întreg răstimpul pînă la eliberarea și unirea din 1918. Preparandia a constituit *principalul canal de comunicare spiritual-culturală între sătmăreni și bihoreni* contribuind prin dascălii formați aici, la dezvoltarea culturală și națională unitară pe aceste meleaguri.

Preparandia a fost concepută și realizată pe baza principiilor moderne care stăteau la temelia celorlalte preparandii din regat, înființate cu cîțiva ani în urmă, avînd dreptul de publicitate și o școală de aplicație (praxă), unde preparanzii să susțină lecții de probă în limba maternă, așa cum urma să o facă și la post. Din cuvîntul lui Vasile Erdeli către popor, prin care anunța, în 1860, *obținerea dreptului de publicitate și pentru școala elementară de praxă completată la 4 clase,* răzbate un cald suflu de simțire națională: „... că pentru poporul român și pentru aceea e mai corespunzătoare școala [aceasta], pentru că nu numai în toate științele mai bine se vor învăța decît în alte școli, dară de o dată se vor deprinde în legea creștină ...“[26]. Deci, atît preparandia cît și unitatea ei de practică pedagogică, rămîneau școli confesionale, în condițiile date singurele mijloace de apărare a naționalității.

Inițial preparandia a fost concepută pentru a cuprinde 24 de tineri într-o clasă[27], urmînd ca ei să facă, conform legislației școlare în vigoare, două cursuri (deci 2 ani de școlarizare), pe parcurs școlarizarea ridicîndu-se la 3 cursuri în 1871 și la 4 în 1894. Cifra de 24 tineri pentru o clasă nu a fost atinsă la preparandie decît o singură dată, după întregire, în 1919, cînd numărul preparanzilor care au dat examenul de învățători după studiile cu frecvență și cei care l-au susținut particular, s-a ridicat la 43[28]. În restul anilor, numărul elevilor dintr-o clasă oscila în jurul cifrei de 7, depășită la 13 în anii 1860, '70, '89; la 17 în 1894, 1902 și 1906. Am aflat însă ani, în care promovau la examenul de învățător un număr destul de mic, sau, prin excepție nici un preparand. Totalul de aproximativ 450 de preparanzi cîți s-au calificat de învățători în cei 71 de ani între 1848 și 1919, dă o medie de 7 la an. E un număr modest, dar situația era aproape aceeași și în celelalte preparandii, ținîndu-se seama de creșterea în general înceată a numărului școlilor elementare românești, chiar dacă raza districtului școlar era foarte întinsă.

V. Bolca, făcînd totalul elevilor din ambele cursuri (clase), între anii 1848—1870, găsește 177 de preparanzi din Sătmar, față de 128 din Bihor și 93 din Banat; între 1871 și 1893, în cele trei cursuri populația școlară e de 434 sătmăreni împreună cu sălăgenii, față de 285 din Bihor și 242

[26] *Ibidem,* dos. 3, f. 7.
[27] *Idem,* Fd. *Lic. Ped. „I. Vulcan“,* dos. 1, f. 21—22.
[28] *Matricula școlară* pe anu 1912—1919, *Fd. Lic. Ped.,* 38a, 40, 43, 44, 114; idem *Fd., Episc. Gr. Cat.,* dos. 730 ș.a.
[29] V. Bolca, *op. cit.,* p. 226.

din Banat[30]. Cam aceeași proporție se păstrează și între 1894 și 1919. Prevalarea numerică a sătmărenilor față de bihoreni, se datorește acelorași cauze de ordin istoric și social-economic pe care le-am întîlnit și în perioada cursului preparandial. În general, comunitățile sătmărene, mai vechi și mai mari, puternice din punct de vedere economic, au dovedit interes mai mare pentru propășirea învățămîntului.

Urmărind de unde au venit preparanzii sătmăreni, am constatat că Sanislăul este pe departe în frunte cu peste 20 de preparanzi urmat de Ciumești cu 9, Sătmărel cu 8, Sînmiclăuș cu 7; Pișcari și Tiream cu cîte 6; Ardusat, Mădăras, Vezendiu și Terebești cu cîte 5; Craidorolț, Căpleni, Doba, Pomi și Certeze cîte 4; Bagoș, Borlești, Carei, Chilia, Domănești, Istrău, Giungi, Homorodu de Mijloc, Moftin, Portelec, Resighea cîte 3, preparanzi, numeroase alte sate înscriindu-se cu 2 sau un preparand.

În mod firesc, preparanzii căutau să ajungă ca învățători acasă, sau cît mai aproape de locul natal. În schematismele din anii 1861, '64, '67 și '71 i-am găsit pe Ghențiu Gheorghe absolvent din 1854, în satul natal la Tiream (de unde a ajuns la Oradea), dar pe Alexi Ioan, din 1856 tot din Tiream, la Domănești, pe Pop Petru din Certeze, absolvent din 1858 — la Terebești etc.

Afirmația lui V. Bolca, după care mulți absolvenți, chiar bihoreni, preferau satele mai înstărite din Sătmar[31], n-am găsit-o întrutotul acoperită de realitate. Nu trebuie să uităm, că în multe cazuri, preparanzii, înainte de a urma cursul preparandial, funcționaseră ca învățători, și aveau contract cu comunitatea, fiind obligați legal să se reîntoarcă. Întîlnim totuși și cazuri de bihoreni numiți în Sătmar. De exemplu pe Ion Cosma din Ciocaia, absolvent din 1854, îl găsim în 1861 la Dindeleag, dar, pînă în 1867 el se trage la Dijir, mai aproape de-acasă. Pe George Mureșan, născut la Oradea, absolvent din 1870, care a fost opt ani în Pocei, îl aflăm în 1906 la Sanislău, unde era docinte de 28 de ani! Sînt însă și cazuri inverse: pe Ghiman Paul din Lupeni (Sătmar), absolvent din 1863, îl găsim în 1867 și '71 la Oradea, la școala de praxă. Pe doi absolvenți din 1862 din Terebești îi găsim, în 1867 pe unul, Dănilă Gheorghe la Spinuș și pe celălalt, Pop Ioan, la Chioag în Bihor.

Din informațiile despre preparanzi, din cataloage sau matricole, constatăm că marea majoritate a preparanzilor, inclusiv sătmăreni, sînt fii de țărani, numiți în documente coloni, economi, producători privați, agricultori. Aflăm însă și un număr destul de mare de fii de învățători sau preoți și mai puțini fii de meseriași, slujbași etc. Găsim destule cazuri de orfani, ai căror tutori erau fie frați mai mari sau unchi, fie — în multe cazuri — învățători. Aflăm aici, în părțile vestice, ca și în Transilvania, adevărate dinastii de învățători, nu numai în succesiunea tată-fiu, două sau mai multe generații; este vorba de familii țărănești din care veneau la preparandie unul sau mai mulți reprezentanți în succesiunea genera-

[30] *Iibdem*, p. 230.
[31] *Ibidem*, p. 58.

ţiilor. Un caz: Bacos Georgiu era învăţător în Sărsig în 1900 cînd fiul său Victor termina preparandia, mutîndu-se apoi în satul de origine, la Sanislău. Altul: Maghiar Paul, tot din Sanislău unde era învăţător în 1900, cînd fiul său Ioan termina preparandia. Un alt Maghiar, Georgiu, tot din Sanislău, care a terminat preparandia în 1882, trebuie să fi fost frate sau rudă cu Paul. Alte familii cu mulţi dascăli: Popan, Şuta, Silaghi etc., din care găsim dascăli presăraţi prin mai multe sate sătmărene.

Înainte de 1848, numai 1—2 preparanzi locuiau în Seminar, beneficiind de Fundaţia Caba, instituită în 1842[32]. Prin actul fundaţional al preparandiei, aceasta era înzestrată cu 6 stipendii din Fondul Studiilor, la care se adaugă în 1849 alte două burse, iar în 1854 încă 600 de florini pentru preparanzii din Dieceza nou înfiinţată a Lugojului[33]. În felul acesta, cel puţin pentru perioada de început a preparandiei, aproape toţi preparanzii erau bursieri; treptat cu lărgirea spaţiului de cazare, tot mai mulţi preparanzi erau găzduiţi în seminar, unde era adăpostită şi preparandia. În toamna anului 1874 directorul preparandiei Ion Sabo, îl anunţa pe episcop că „*Preparandia Diecesana* în anulu scolasticu 1874/75 numera *21 elevi*. Dintre acestia 19 capetă *viptu*, iar 17 pe lîngă acea şi acomodatiune [găzduire] în Seminariulu Domesticu . . . [34]. Directorul menţiona, în continuare, că mai sînt 7—8 inşi, care şi-au oferit serviciile pentru a-şi putea continua studiile, locuind şi luînd masa în seminar.

Printre cei ale căror cereri pentru „victu şi Costelu în Seminariu“ pe anul scolastic 1874/75, am găsit şi cîţiva sătmăreni: Vasiliu Sabou, fiul cantorului din Valea Vinului; Constantin Puşcaşiu, din Arieşul de Cîmpie, orfan de părinţi, care a făcut 3 clase gimnaziale la Beiuş, unde s-a întreţinut „din fundaţiune şi din serviciul său“; Vasiliu Görög, fiul cantorului învăţător din Ardusat; Georgiu Pteancu din Vezendiu, orfan de tată cu cinci fraţi, care pentru a-şi putea continua studiile, s-a instituit ca servitoriu“.[35] Este neîndoielnic că şi alţi colegi sătmăreni din acea perioadă erau la seminar împreună cu ei: Mateiu Georgiu din Dindeleag, Bacoş Georgiu din Sanislău, Borota Ioan din Portelec.

Sătmărenii au fost prezenţi în Bihor nu numai ca elevi la Beiuş, preparanzi ori studenţi la Oradea, ci şi ca învăţători la Şcoala de aplicaţie, profesori la preparandie sau la Liceul din Beiuş, rectori ai Seminarului etc.

Spaţiul restrîns ne permite să redăm numai succint numele şi activitatea acestora: Dimitrie Sfura, născut la Vezendiu, cu studii strălucite la Beiuş, Carei şi Oradea, cu talent de versificator şi bun orator, profesor auxiliar între 1857—58, cînd a condus şi Societatea de lectură, cu sediul la Seminar, el însuşi seminarist; Gheorghe Cioară din Moftin, adus la Oradea de către Vasile Erdeli în 1851, a servit puţin timp ca învăţător, dar a fost mult timp profesor auxiliar de cînt, între 1856—1900; Grigorie

[32] Despre fundaţii, vezi Iacob Radu, *op. cit.*, p. 228.
[33] Bolca, *op. cit.*, p. 204.
[34] Vezi Arh. Stat, *Fd. Episc. Gr. Cat.*, dos. 730, f. 158—190.
[35] *Ibidem.*

Ghenț, învățător la aplicație între 1857—1863, cînd îi ia locul Paul Ghiman din Lupeni.

Între anii 1871—1919, cu o scurtă pauză de doi ani, în fruntea școlii s-au găsit numai directori proveniți din Sătmar, care s-au remarcat anterior ca profesori strălucițI: Dr. Ioan Sabo originar din Istrău, între 1871—1879; dr. Augustin Lauran, din Petea, între 1879—1906; Ioan Buteanu, originar din Carei, între 1907—1914; dr. Gheorghe Miculaș, din Sanislău, 1914—1918, toți patru aducînd cu ei experiența cîștigată ca rectori ai Seminarului și ca profesori, în aceste timpuri de răstriște ale dualismului și ale primului război mondial.

Atunci își desfășurau activitatea lor ca tineri profesori și Vasile Chirvai din Sanislău și Cornel Sabo din Valea Vinului, care va deține funcția de director (preluată de la un alt sătmărean, Petru Tămîian), un răstimp îndelungat din perioada interbelică.

Documentele lasă să se întrevadă că cel mai activ și curajos luptător național din preajma și din timpul primului război mondial și a evenimentelor din 1918, a fost Vasile Chirvai, un adevărat alter Vasile Lucaciu cu care de altfel a colaborat în lupta pentru apărarea naționalității, pentru respingerea măsurilor de asimilare sistematică luate de guvernanții din partea răsăriteană a monarhiei dualiste. Dintr-un *Curriculum vitae* scris de el însuși și pus la dispoziția noastră de fiica acestuia, aflăm că, încă în 1911, ca student, a participat la lupta împotriva numirii la Catedra de limba română de la Universitatea din Budapesta de către faimosul Appony, a unui interpus al acestuia. Procesul intentat studenților participanți la acțiune, care și-au recunoscut fiecare iscălitura pe memoriul de protest, proces la care au participat numeroși intelectuali români din Ardeal în sprijinul studenților, amenința să se transforme într-un nou memorandum.

Dar să-l lăsăm pe Vasile Chirvai să ne redea singur, un alt episod, dintr-o acțiune mai vastă: „Cînd s-a înființat dieceza Hajdu-Dorog pentru deznaționalizarea românilor... ca student universitar, am fost printre cei dintîi care au organizat adunări de protestare în Sanislău (satul meu natal), Vezendiu, Dindești, Doba... alături de părintele dr. V. Lucaciu, dr. Ștefan Cicio Pop, Constantin Lucaciu, dr. Teodor Mihali, dr. Ioan Ciordaș, martirul din 1919. Eu am scris Rezoluțiunea votată de adunare...“, ne informează cel în cauză.

Împreună cu dr. Gh. Miculaș, Petru Tămîian, Cornel Sabo etc., Vasile Chirvai a luat parte la activitatea Partidului Național Român, fiind membri ai Comitetului Executiv al P.N.R. și la aplicarea în viață a hotărîrilor ei.

Încheierea lucrării reclamă unele constatări conclusive:

1. Lupta părților sătmărene pentru emanciparea spirituală de sub dominația Episcopiei Muncaciului și alipirea lor la Eparhia românească a Orăzii, au constituit un aspect al luptei de emancipare națională a românilor din părțile vestice;

2. Preparandia din Oradea, la care sătmărenii au avut o prezență masivă, alături de Liceul din Beiuș și împreună cu Preparandia din Arad, a contribuit sensibil la formarea intelectualității române și la dezvoltarea unitară a culturii românești din părțile vestice;

3. Personalități sătmărene proeminente, prin prezența lor activă la preparandie la seminar și în alte instituții românești orădene, au adus aportul lor substanțial la propășirea culturală și națională pe meleagurile vestice.

VOIEVOZI LOCALI ÎN ȚINUTURILE SĂTMĂRENE ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

VICTOR V. DRAGOȘ

Perioda de dăinuire a voievodatelor locale mai este încă în discuție și rămîne ca o problemă deschisă, căreia i se va putea da răspunsul final numai după cercetarea întregului material de arhivă existent încă necercetat.

Materialul documentar pe care-l prezentăm ne confirmă faptul că *în fostul comitat Satu Mare,* voievozii locali sînt pomeniți de documentele oficiale ca existînd și în anul 1786.

Întrucît tema ce ne-am propus s-o dezvoltăm în acest material inedit se referă *numai la voievozii locali de pe plaiurile sătmărene din secolul al XVIII-lea,* vom preciza, încă de la început, că instituția voievodală locală din Transilvania a mers înainte și este atestată încă aproape trei secole după abolirea denumirii de mare voievodat, adică din 1541 pînă în 1827[1].

Căderea eroică a lui Pintea Viteazul la asaltul cetății Baia Mare ca și înfrîngerea „curuților" lui Francisc Rakoczi al II-lea din 1711,[2] au avut drept consecință risipirea speranțelor celor obidiți într-o soartă mai bună. Pentru sătmăreni a urmat o perioadă de aspre răzbunări. Baronul Alexandru Karolyi, începînd din 1712 e răsplătit cu titlul de grof și cu întinse moșii[3] pentru trădarea de la Moftin, a procedat la pedepsirea răzvrătiților. I-a strămutat din vetrele lor de baștină și a spulberat așezări străvechi. Avînd încuviințarea Vienei și sub masca necesității economice, a inițiat colonizări masive de populații eterogene peste trupul pînă atunci continuu

[1] C. C. Giurescu, Istoria Românilor, 1936, p. 21 și 272 apud. Ștefan Mărcuș, Satmar, vol. I, 1938, p. 148, Oradea; „Totuși atunci cînd" (C. C. Giurescu) vorbește despre voevozii Românilor din părțile acestea scrie Sătmar și zice că: „în 1827 găsim în satul Buzești din Comitatul Sătmarului un voievod român scutit de serviciile iobăgești."

[2] Din istoria Transilvaniei, ed. vol. I, București, 1961, p. 231, 233; Istoria României — compendiu, ed. II București 1971, p. 190; Istoria României în date, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 147; Istoria lumii în date, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 196—197; Ștefan Pascu, Revoluția populară de sub conducerea lui Horea, Editura Militară, București, 1984, p. 99—101.

[3] Hóman Bálint és Szekfii Gyula, Magyar történet, IV kötet, p. 421—424, reiese că familia Károly achiziționase moșii între 118.000 și 154.000 de holzi" (pogoane) de pămînt.

al satelor noastre,[4] astfel că, începînd de prin 1712 și pînă-n preajma primului război mondial, au fost împlantate între așezările sătmărene și în multe cazuri chiar peste satele românești ca Ciumești, Sanislău, Tiream etc. peste 35 de colonii.

Prin excepționalele privilegii[5] acordate celor veniți, a scos pe băștinași din pămînturile cele mai fertile împingîndu-i spre cele mărginașe și neproductive.

Înăsprind exploatarea, mulți dintre români și-au părăsit satele prin fugă din așezările lor, cuprinse acuma în întinsele domenii ale lui Károlyi.

Așa stînd lucrurile, Károlyi a dispus facerea de cercetări numite *„investigații"* și a întocmit și lungi liste de fugari („profugi") înscriind în ele denumirea satului, numele celor fugiți cu indicarea semnalmentelor necesare identificării. Listele le-a trimis comitatelor vecine cerînd urmărirea, prinderea și trimiterea lor înapoi în puterea sa, pe motivul că respectivii au fost iobagii săi.

Numeroase astfel de liste de fugiți, pot fi cercetate și azi la Arhivele de stat din Oradea, Cluj-Napoca, Arad etc.

Studiind aceste liste, am dat de urma unor *voievozi locali de pe plaiurile sătmărene încă nescoși la lumină, deci cu totul necunoscuți cercetărilor de istorie locală.*

Astfel, în „investigația" din 1724 făcută în satul *Călinești* („Kánya Háza") din Oaș, *voievodul local Pațiu Iacob* („Páczy Jakab Vajda") declară că din Călinești au fugit două familii[6].

Tot în cadrul „investigației" din 1724 făcută în satul *Certeze* („Avas Ujfalu") voievodul de aici Cînța Ursu („Koncza Urzsuly Vajda") arată că și din Certeze au fugit 13 familii pe care le și indică cu numele arătînd și cu ce vite și bunuri mișcătoare au plecat[7].

Un alt document din 1724 ne dezvăluie faptul că un colon din satul Dobra, jud. Satu Mare, om în vîrstă de 70 de ani, — afirmă că el știe că, prin mijlocirea administratorului domeniului Beltiug, din jud. Satu Mare, s-a trimis o scrisoare lui Suciu Andrei („Szöcs András"), la Sălacea și mai știe că acel *Suciu Andrei a fost voievod și jude al porțiunii domeniale din Sălacea* (azi jud. Bihor)[8].

Sălacea se află și acuma la limita dintre județele Satu-Mare și Bihor, dar pe atunci depindea, economic, de domeniul sătmărean Beltiug.

---

[4] Idem, Magyar történet, IV kötet, cap. III, p. 417—459; Sarkadi Nagy Mihály (Bártok Gábor", Szatmár — Németi szabad királyi város egyházi és polgári történetei, Szatmárt, 1860, p. 258—259, 270—271; Brázay Iános, Emléklapok a Mező-Petri-i község és R.K. plébánia Történetéből a templom száz éves jubileumára. Nagy Károly, 1886, Introducerea, cap. 9 și Încheierea (p. 212).

[5] Hóman Bálint és Szekfii Gyula, p. 427.

[6] Arhivele Statului Oradea, Fondul Capitlului Episcopiei romano-catolice, Registrul actelor regnicolare, vol. IV, actul nr. 166 din 1724, fila 302 pe verso „Bona Avasiensia, Possessio „Kánya háza" (Călinești).

[7] Arhivele Statului Oradea ca la nota 6... „Possesio Avaș Újfalu" (Certeze).

[8] Arhivele Statului Oradea ca la nota precedentă... actul nr. 169, fila 312, „Transumptum curae inquisitionis".

Acest document este important pentru că el confirmă continuitatea instituției voievodale locale și aruncă lumini noi asupra structurii etnice a populației de acolo pe la 1724 cînd încă nu se realizase colonizarea masivă din partea lui Károlyi și a altor moșieri, mai este prețios și prin aceea că ne probează că la data respectivă, voievodul local Suciu Andrei întrunea în persoana sa atît atributele voievodate cît și cele judiciare. Este un indiciu de mare preț în sensul că la acea vreme voievodul păstra tradiționalele sale atribuții, acelea de a cîrmui și a face dreptate alor săi după datina străbună, ca voievod și jude. Ne dă certitudinea că procesul de separare a atribuțiilor nu începuse încă. El va apare abia spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea în alte localități sătmărene, ca un preludiu al abolirii instituției și înlocuirii ei cu judecia („jude" „Judex").

Tot un document oficial vine să ne confirme existența voievozilor locali în satele limitrofe orașului Satu Mare, în cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Astfel, în dosarul unui lung proces dintre contele Antoniu Károly și „civitas" Satu Mare, găsim depozițiile a 26 de martori convocați în orașul — castrum Ardud („... Oppido et Castro Erdöd"), la 18 octombrie 1769[9].

Contele urmărea să i se recunoască, prin hotărîre judecătorească starea de fapt că a folosit neîntrerupt Pădurea de Goruni („Silva Cser Erdö") dintre satul Medișa, pîrîul Bâlcaia, satul Solduba etc., la păscărit și ghindărit cu turmele sale de porci. Prin probarea „uzucapiunii", el ar fi dorit să i se recunoască prescripția achizitivă.

Magistratura orașului Satu Mare, proprietară a pădurii, atentă și grijulie față de străveziile intenții ale contelui, a continuat uzul neîntrerupt al pădurii prin folosirea ei tot la păscărit și ghindărit. La acțiunile samavolnice ale contului, a opus rezistență, a rostit opreliști mergînd pînă la sechestrarea și închiderea turmei de porci a contelui, arătîndu-i că nu dorește să-și abandoneze dreptul său de proprietate și că nici gînd nu poate fi de prescripție.

La audierea martorilor, cel de al doilea interogat este *Mihai Pop, voievod din Tătărești* („Résztelek"), jud. Satu Mare, el declară că este născut în Tătărești, are 40 de ani și știe că pădurea în litigiu este proprietatea orașului Satu Mare, că orașul a luat folosul pădurii întocmai ca un adevărat proprietar. Toate aceste le știe din cunoștință personală, ca *voievod în Tătărești,* cît și din auzite de la tatăl său ca și de la orice om, în mod obișnuit. Mai zice că, înainte cu 20 de ani, pe cînd umbla în chestiuni *de judecie,* (... „birósságal") știe că ori de cîte ori s-a făcut ghindă, turma de porci a contelui a păscut și ghindărit în acea pădure simultan cu turma de porci a orașului, fără ca pe atunci gornicii orașului să fi mînat și în-

[9] Arhivele Statului Satu Mare, Primăria municipiului Satu Mare, Fond. familia Károlyi. Act. nr. 1, anul 1776 (III.26) 1816 (mai 9). Proces între contele Károly și oraș datorat de ghindăritul turmelor de porci ale contelui în Pădurea Cser, aparținînd orașului („civitas") Satu Mare, fila 30.

chis porcii „domnimii". Dar, el mai zice că, totuși înainte de asta cu 10 ani, a fost prezent cînd *Voievodul (Vajda) din Tătărești aflător în slujba orașului* a rostit o împotrivire, o oprire („elenzette") chiar în față sa, interzicînd ghindăritul pentru porcii „domnimii" în acea pădure, însă altceva afară de cuvînt, adică afară de interdicție verbală, nu a mai fost nimic. Deci, este a se înțelege că atunci nu a intervenit închiderea porcilor contelui și nici despăgubiri nu i s-au cerut.

La întrebarea a treia, voievodul Mihai Pop, accentuează că, născut fiind în Tătărești, unde locuiește și acum, știe încă din copilăria sa, — „să tot fie vreo 30 de ani de atunci", — că încă de pe acea vreme obișnuia să ghindărească porcii „domnimii" în amintitele păduri.

De data aceasta, observăm că *voievodul aflat în slujba contelui,* — caută să susțină cauza unei eventuale uzucapiuni de 30 de ani care i-ar fi fost favorabilă mai marelui de peste comitat. Dar, la întrebarea a cincea, voievodul Mihai Pop, declară totuși că, *„acu o săptămînă, pe cînd tocmai sosea acasă în Tătărești"*, a văzut cum patru gornici ai orașului Satu Mare (pe care îi și arată pe nume) au mînat porcii „domnimii" *„chiar în curtea voievodului din Tătărești dependent de orașul Satu Mare"* și atunci a înțeles că gornicii aceia îi mînă și închid din porunca orașului Satu Mare.

Din lunga declarație a voievodului Mihai Pop nu vom reține alte date, ele nefiind importante pentru tema noastră, vom face însă un pas înainte spre a scoate la lumină numele unui alt voievod local.

Din voluminosul dosar al aceluiași proces la 18 oct. 1769, mai aflăm că și în satul *Mădăras („Madarasz")* din apropierea orașului Satu Mare, există un alt voievod în funcțiune, exact în aceeași vreme cu voievozii din Tătărești, la al 25-lea martor în proces, este interogat Georgiu Pop, care declară că el personal, *voievod fiind înainte de asta cu 4 sau 5 ani,* pe o perioadă de 7 ani la rînd, a auzit, așa din cînd în cînd, de la porcarii „domnimii" că turma de porci a contelui umblă în pădurea de „Goruni" („Szatmari Cser Erdöben") care era proprietatea orașului Satu Mare. El știe că, *„îndată ce orașul își bagă turma la ghindărit, tot atunci slobozeau și oamenii contelui turma acestuia acolo, la ghindărit. Altceva el nu știe."*[10] Aflăm deci, că acest Georgiu Pop fusese voievod în Mădăras pe timp de șase ani la rînd, începînd de prin 1757 și pînă prin 1764. Nu ni se spune care a fost succesorul său în funcția voievodală de la 1764 și pînă în 1769 cînd începe procesul.

E logic că voievodul nu putea lipsi, dar fiind în proces se urmărea obținerea de probe asupra unor stări de fapt petrecute în perioade mai îndepărtate *(„de vreo 30 de ani")* care puteau fi utile uzucapiunii, acesta nici nu ar fi fost citat sau poate că acesta o fi fost prea tînăr spre a fi putut afla de ele, deci, și în Mădăras ființa încă voievodatul în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

[10] Arhivele Statului Cluj Napoca; Fond doc. Comitat Satu Mare, același fond ca la nota 9.

Analizînd mai multe documente de arhivă, apoi unele „Conscripții urbariale" ca și „Urbarii din plasa Nyiri („processus Nyiri") și din jur de Carei, ni se dezvăluie o stare generală de nemulțumire față de comportarea moșierilor în raporturile lor cu iobagii. Alarmată, Curtea de la Viena ordonă „investigații" spre a afla dacă s-au încheiat sau nu urbarii, dacă se respectă clauzele înscrise și în ce anume constau abuzurile stăpînilor de moșii care au provocat starea explozivă a supușilor.

Cu ocazia Conscripției urbariale *din Resighea*, la 8 iulie 1772, Andrei Lungu, judele local („Judex Loci") împreună cu 7 jurați („adjurați") și cu doi bătrîni ai satului („Seniores Loci"), prin pana notarului comunal Toma Butean, se plîng că, deși satul lor avusese o scrisoare urbarială încă înainte de asta cu vreo 27 de ani (deci cam din 1745), aceea scrisoare pierzîndu-se din cauza relei păstrări, moșierii nu au respectat contractul.

„Acum sătenii nu lucrează în baza vreuni contract, ci după cum le convine moșierilor, fie cu boii, fie cu brațele, că moșierii îi mînă la lucru cît le este pofta lor[11].

În Ciumești („Possessio Csomaköz"), starea explozivă a persistat și după încheierea urbariilor. Aceasta se vede din lunga plîngere scrisă pe care ciumeștenii au înaintat-o autorităților comitatense, care s-au și deplasat la fața locului pentru cercetări, încheiate la *9 noiembrie 1780*[12]. Deci. cu patru ani înainte de furtuna din Apuseni, ciumeștenii se plîng amarnic. Plîngerea lor cuprinde multe capete de acuză. Moșierii exploatează nemilos și săvîrșesc cruzimi de tot felul, inclusiv bătaia crîncenă. Robota pretinsă de ei nu cunoaște margini. Călcînd prevederile punctului 3 din urbariul încheiat, moșierii pretind, în loc de o zi de muncă pe săptămînă neasemuit de multe alte zile de prestații absolut nedatorate. La arat, îi țin începînd de luni dimineața pînă sîmbătă seara, *„și numai atunci îi slobod acasă"*. Din această amarnică plîngere a ciumeștenilor nu vom mai reține decît ceea ce este util temei noastre și anume că în paginile acestui dosar de anchetă *apar și numele a doi voievozi locali,* pe nume *Ciumă Moise* („Csomay Mojses") și *Radu Ursu* („Radj Urszuly").

În anul *1783, în satul Roșiori* („Veres Marton") jud. Satu Mare, se face o cercetare la fața locului în legătură cu recunoașterea calității de nobil a unui român din acea localitate. Trimișii Congregației generale a nobililor din Comitetul Satu Mare audiază mai mulți săteni, împreună cu judele local *Vasile Jegta* („Judex Veresmartiensis"). Este solicitat și *Gavril Cosma, voievodul local?,* care încă depune mărturie favorabilă ce-

[11] „Series Urbarialis Investigation în Processu Nyir...", anul 1779 (martie 24), fascicola Nr. 56, actul nr. 306, fila 2 jos; La aceleași arhive și același fond doc.: „Conscriptio urbarialis Reszege (Resighea). Examen et Fassiones ad Interrogatoria — Possessio Reszege (Resighea), 8 iulie 1772; Arhivele Statului Cluj Napoca„ același fond.; Reszege neoii Kelségnek Urbárjona..., 16—18 martie 1775".

[12] Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond doc. Comitat Satu Mare, fascicola nr. 56, act nr. 127, anul 1779 (noiembrie); „Investigatio... Possessio Csomaköz" (Ciumești).

lui investigat.[13] Amintirea voievodului de aici o găsim și în „Opinia" organului fiscal comitatens din 10 noiembrie 1785.

Constatăm așadar că și pe valea someșului, la poalele Codrului, mai există încă un voievod scutit de sarcini și contribuții, chemat să-și spună cuvîntul într-o problemă delicată care privea casta închisă a nobililor. Aici aflăm că, pe lîngă voievod, mai există și un jude. Iată un semn că parte din atribuțiile voievodului fuseseră transferate deja asupra judelui („judex"), ca și la Resighea.

Dintr-un alt document de arhivă, mai aflăm că și în localitatea Dindești („Deagelegh"), — la sud de Carei, — în anii 1785—86 mai mocneau numeroase nemulțumiri sub spuza încă nepotolitului foc revoluționar de sub Horea.

Locuitorii de aici fac și ei o plîngere la comitat împotriva stăpînilor de moșii din localitate și jur. Organele comitatense cercetează la fața locului cauzele acelei „gneralatio" și constată că și aici iobagii sînt obligați, pe nedrept la *„incesitas vecturas"*, *„vulgo forspoat dictas"* adică prestații de transport neobișnuite pînă atunci cărăușii nedrepte, făcute cu atelajele iobagilor la distanțe mari, fapt care îi împovărează foarte mult, cu atît mai mult cu cît, în repetate rînduri se fac referiri la „vilicum et voievodam" scutiți de contribuții de sarcini dar chiar și de prestații. Numele voievozilor nu sînt scrise numai referirea repetată la funcția îndeplinită de ei, atestă existența instituției voievodatului local din Dindești și Dindeștiul Mic („Bessenyo") în anii 1785, 1786. Așadar, încă cel puțin doi voievozi.

Recapitulînd, constatăm că; — În primul sfert al sec. al XVIII-lea sînt atestați 2 voievozi locali în Țara Oașului (Călinești și Certeze, 1 voievod pe Someș, la poalele Codrului (Roșiori), 1 voievod la limita dintre comitatele Satu Mare și Bihor (Sălacea) în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea; 3 voievozi locali lîngă orașul Satu Mare (Tătărești și Mădăras), 2 voievozi între orașul Carei și frontiera de stat (Ciumești) și cel puțin 2 voievozi în Dindești, la sud de Carei.

Dacă la acest număr de 11 voievozi mai alăturăm și pe voievodul local „Ștefan" care *„fiind voievod în Mezöterem (Tiream)* tot în secolul al XVIII-lea, document descoperit și publicat în anul 1982 de vrednicul cercetător Constantin Mălinaș, de la Biblioteca Județeană Bihor,[15] — atunci

[13] Arhivele Statului Cluj-Napoca — Fond doc. Comitat Satu Mare „Possessio Veres Márton (Roșiori), fascicola nr. 60, act. nr. 517 din anul 1783 (27 aug.—2 noi. 1783).

[14] Arhivele Statului Cluj-Napoca — Fond doc. Comitat Satu Mare, satul Dindești (Dengelegh), fascicola nr. 63, act. nr. 536 din 5 aprilie 1786. „Relatio Magistratnalium în negatio contut Dengeleghiensium în eo querulationis...".

[15] Constantin Mălinaș în Cronica Sătmăreană, 12 aug. 1982. Szirmay Antal, Szatmár vármegye fekvése, történetei ispolgári és mérete, vol. I, Buda, 1808, vol. II, 1810. Vonkáz István: A szatmármegyei német telepités, Pécs, 1931, Carl Müller, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte dentscher Siedlungen bei Sathmar în Rumänien. Stuttgart, 1932, p. 6, 9, 19. Victor V. Dragoș, în Cronica Sătmăreană, 24 sept. 1972, Cronica sătmăreană, 27 sept. 1972, „Voievodate locale sătmărene" de Victor V. Dragoș ,în Școala Sătmăreană, noiembrie 1972, p. 16—24.

numărul voievozilor locali atestați în secolul al XVIII-lea în Oaș, Codru, apoi în jur de Satu Mare și Carei sporește la 12.

Instituția voievodatului local a continuat cu siguranță în tot veacul al XVIII-lea ba chiar și în al XIX-lea precum am văzut că a ființat în Buzești și în anul 1827.

Prezentul material constituie doar un pas înainte în strădania noastră de a mai descoperi nume noi de voievozi care să umple golul de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și să facă legătura cu secolul următor.

VARIAȚII CLIMATERICE ȘI MENTALITĂȚI COLECTIVE ÎN SEC. AL XVIII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA (1700—1830)

TOADER NICOARA

Investigarea relațiilor omului, a societății umane în general cu natura, cu mediul natural în care își desfășoară existența, precum și impactul mediului asupra dezvoltării societății umane cunoaște o amploare deosebită în ultimele decenii. Interesul de care se bucură asemenea studii din partea a numeroși specialiști este firesc în condițiile în care în zilele noastre problemele mediului înconjurător, devenite probleme planetare, preocupă forurile de decizie ale fiecărui stat precum și o seamă de organisme internaționale specializate în acest domeniu.

Contribuții de seamă — rod al unor investigații pluridisciplinare — au evidențiat complexitatea raporturilor între om și mediul natural în care își desfășoară activitatea, rolul factorilor climaterici sau a unor calamități naturale în evoluția economică, socio-demografică a societății în diferite epoci.[1]

Alături de consecințele materiale ale acestor fenomene — în general mai evidente și mai ușor de reconstituit — implicațiile profunde și de durată asupra „celui de-al treilea nivel", al sensibilității și mentalității colective merită o atenție deosebită din partea specialiștilor. Considerăm că un asemenea studiu poate oferi repere însemnate în reconstituirea imaginarului acestei epoci, a concepției despre lumea înconjurătoare carecteristică omului din cel de-al XVIII-lea veac, aflat undeva la pragul dintre evul mediu și modernitate.

---

[1] Lucien Febvre—Lionel Bataillon, *La terre et l'evolution humaine. Introduction geographique a l'histoire*, Paris, 1922; Robert Mandrou, *Introduction a la France moderne (1550—1640). Essai de phychologie historique*, Paris, 1961; Emmanuel Le Roy Ladurie, *Histoire du climat depuis l'an mil*, Paris, 1967 (cu o bogată bibliografie); Samuel Goldenberg, *Clima, climatologia, istoria*, în *„Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie"*, Cluj, XVI, (1973), p. 431—444; Lucian Boia, *Climatologia istorică*, în *„Revista de istorie"*, 32, (1979), nr. 6, p. 1119—1130; Paul Cernovodeanu—Paul Binder, *Repères à une histoire de la climatologie roumaine*, în *„Revue Roumaine d'Histoire"*, XIX, (1980), nr. 2—3, p. 267—275.; Stefan Pascu, *Demografie și ecologie*, în „Revista de istorie", 33 (1980) nr. 4, p. 707—723; *Demographie: épidemies, ecologie*, în *„Raport, I, Grand themes et metodologie XVe Congres International des Sciences Historiques"*, Bucharest, 10—17 Août, 1980, p. 587—714; Paul Cernovodeanu: *Lucrări recente din istoriografia străină privind interdependența dintre demografie și ecologie*, în *„Analele Universității București — istorie"*, XXXI, (1982), p. 133—135; *Ecoistorie și demografie* în *„Revista de istorie"*, 37 (1984), nr. 5, p. 414—469.

Secolul al XVIII-lea reprezintă și pentru societatea românească ca pretutindeni în Europa o epocă de criză a conștiinței tradiționale. Dar secolul al XVIII-lea nu este în totalitatea sa imperiul rațiunii și al luminilor.[2] Cercetări recente au demonstrat existența „unui al doilea regat" în care domină superstiția și misticismul și care cel puțin în Europa rurală se prelungește pînă tîrziu în epoca modernă.[3] În acest sens studiul relațiilor omului cu natura, studiul reacțiilor și atitudinilor sale față de fenomenele naturale (unele dintre acestea ieșite din comun chiar), este în măsură să ne indice unde și mai ales cîtă lumină au răspîndit ideile generoase ale filosofilor luminători; mai mult decît atît un asemenea studiu ne poate revela clișeele mentale și stereotipiile caracteristice mentalității tradiționale ce manifestă rezistență, precum și nivelele culturale cu aderență și atașament față de această mentalitate.

Variațiile climaterice sau mai degrabă capriciile unei naturi resimțite de cele mai multe ori dușmănoasă și dură au contribuit într-o măsură însemnată la dereglarea ritmurilor de viață obișnuite, au întreținut o atmosferă de neliniște, incertitudine și teamă în cadrul societăților tradiționale, preindustriale. Între filele cronicilor, în însemnările lapidare pe marginea unor cărți și manuscrise, în acte de familie, însemnări de călătorie, scrisori sau rapoarte consulare etc., laolaltă cu știri despre invazii străine, schimbări de domni, jafuri și răzmerițe își fac simțită prezența, într-un adevărat „univers al catastrofelor", variații climaterice diverse: ierni grele, bogate în zăpadă, cu temperaturi scăzute, veri călduroase și secetoase sau dimpotrivă umede și reci, cu precipitații abundente, urmate de inundații, furtuni și grindină, zăpezi și brume căzute prea devreme sau prea tîrziu etc. Laolaltă cu alte calamități (invazii, războaie, ocupații străine), ele au afectat într-o măsură considerabilă mijloacele de subzistență ale comunităților umane și au contribuit la perpetuarea atmosferei obsedante a „cumplitelor vremi" pînă în pragul sec. al XIX-lea. Ajungînd la anii 1710—1711 Radu Greceanu scrie în *Istoria lui Constantin Brîncoveanu:* „O cît de greu și păgubitoriu timp au fost acelea! că cîte trei vremile cu nenorocire și cu nici o rodire au trecut; *primăvara cu multă răceală și stricăciune în roade* și nesocotite păgînești porunci, gătiri de oaste, zahareli, cară, salahori și altele; *vara cu lăcuste, pe alocurea cu secetă multă cu lipsă de pîne, cu moarte în dobitoace,* cu zarve și grele răzmerițe; *toamna cu multă lipsă și pagubă în obicinuit bișugul ei, cu împuținare de vin foarte în poame și în tot felul de bucate.*"[4]

---

[2] Pierre Chaunu, *La Civilisation de l'Europe de Lumières,* Paris, 1971, p. 19. Referindu-se la Franța, Jean Delumeau afirma că studiile lui François Lebrun, Pierre Chaunu și ale sale au demonstrat faptul că „o mare parte a Vestului francez nu a profitat de vîntul favorabil al sec. al XVIII-lea", în *„Annales E.S.C."*, 6, 1972, p. 1399.

[3] Eugenio Batisti, *Antirenașterea,* București, ed. Meridiane, 1982, vol. II, p. 84.

[4] Radu Greceanu, *Istoria lui Constantin Brîncoveanu,* studiu introductiv și ediție critică de Aurora Ilieș, București, 1970, p. 190.

Consecințele acestor fenomene erau inegale; în timp ce unele dintre ele (grindina, brumele), erau de natură conjuncturală, cu efecte mai limitate, cele mai multe dintre acestea (seceta, inundațiile, iernile prelungite și geroase), afectează zone întinse, iar prin durata lungă în care se manifestă (cîteva luni, 1—2 ani) aveau efecte de-a dreptul catastrofale. Dar mai mult decît atît, manifestarea lor în adevărate „cicluri infernale" — după expresia lui Jacques Le Goff[5] — amplificau consecințele lor nefaste și le confereau în mentalitatea colectivă dimensiuni catastrofale. Datorită fragilității mijloacelor materiale ale subzistenței și a echilibrului precar în care acestea se aflau variațiile climaterice aduceau comunitățile umane în situații limită. O anomalie climatică avea drept consecință directă o recoltă slabă, scumpirea produselor de primă necesitate sau chiar dispariția lor de pe piață, consumul unor produse improprii alimentației cu conținut nutritiv scăzut și în ultimă instanță dar nu în rare cazuri foametea cu întregul cortegiu de suferințe. Un asemenea regim de perpetuă subalimentație slăbea rezistența fizică a organismului ce devenea astfel o pradă ușoară agenților patogeni de tot felul, dintre care ciuma s-a dovedit a fi printre cei mai redutabili. Un asemenea „ciclu infernal" surprinde și *Cronica Ghiculeștilor* pentru anii 1739—1740: „Deoarece cum am mai spus în anul 7248 de la zidirea lumii (1739) iarna au fost foarte aspră și lungă și a pricinuit în această țară multă pagubă, iar în vară cei nevoiași fiind supărați de oștile rusești n-au putut să pregătească fîn destul pentru hrana vitelor lor și întîmplarea făcînd ca iarna să fie cu zăpezi și cu frig foarte mare încă de la luna lui octombrie vitele și oile oamenilor mureau din lipsă de fîn și (din cauza — n.n.) frigului prea mare. Începînd iarna cum am mai spus încă din octombrie n-au îngăduit oamenilor să-și îngroape viile și au degerat de aceia au fost lipsă și de vin încît la vădrăritul țării nu s-au strîns nici a douăzecia parte din ce s-a luat în alți ani. Iarna n-a pricinuit numai aceste pagube, dar prelungindu-se cum am spus pînă în luna lui aprilie nu au îngăduit celor nevoiași din cauza gerului și a slăbiciunii vitelor pricinuită de iarnă să lucreze pămîntul și să semene îndeajuns ca altădată, de aceia toată nădejdea lor a rămas în mei din care au semănat destul deoarece acesta se seamănă mai tîrziu. Dar fie din pricina păcatelor noastre, fie că și-a băgat dracul pieziș coada s-a întîmplat ca în chip ciudat în luna lui august să cadă brumă groasă, fără ca mai nainte să fi plouat. Bruma aceasta a nimicit tot meiul și păpușoiul celor nevoiași și mai ales a locuitorilor din Țara de Sus. Din această pricină au fost primejdie de foamete mare că în partea muntoasă gerul distrusese totul încît oamenii nu nădăjduiau să culeagă nici un bob de mei și de păpușoi și de aceia au dat drumul vitelor să pască în semănături. Și desigur nu numai că ar fi murit foarte mulți de foame dar și cea mai mare parte a locuitorilor țării s-ar fi risipit în diferite locuri unii trecînd în Turcia, alții în Țara Leșească, ducîndu-se fiecare acolo unde ar fi găsit

[5] Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval*, București, 1970, p. 317; Paul Cernovodeanu—Paul Binder, *op. cit.*, p. 268—273.

hrana trebuincioasă să trăiască, așa cum se întîmplase și altă dată, dacă domnul (Grigore al II-lea Ghica în a doua sa domnie în Moldova (1739—1741) — n.n.) printr-o bună îngrijire cu merinde n-ar fi apucat să îndrepte cît a fost cu putință și această nevoie a supușilor săi."[6] În astfel de circumstanțe psihicul uman — fragil și permeabil — cădea cu ușurință pradă celor mai neașteptate rătăciri ale spiritului: vedenii, vise, halucinații, miracole, viziuni în care se amestecau laolaltă lumea reală și cea fantastică.

*

Din punct de vedere climateric sec. al XVIII-lea reprezintă o perioadă distinctă în istoria Europei. Situat în faza de apogeu a „micii ere glaciare" cum este cunoscut în limbajul specialiștilor în climatologie istorică intervalul cuprins între 1640—1850, evoluția sa climaterică a fost marcată de un număr mare de ierni aspre și prelungite, cu temperaturi scăzute și perioade în care regimul pluviometric a atins cote ridicate, alternînd cu perioade relativ lungi (1—2 ani, uneori chiar 3 ani) de secetă.[7] În ce privește evoluția climaterică pe teritoriul românesc, dăm mai jos graficul principalelor variații climaterice manifestate în intervalul 1700—1830, conștienți că investigații minuțioase în arhivele zonale și locale vor putea aduce noi și prețioase informații:

1700 — secetă în Țara Bîrsei
1701
1702
1703
1704
1705
1706 — iarnă grea în Transilvania
1707—1709 — lăcuste în Moldova
1708 — primăvara și vara secetă în Transilvania
— toamnă ploioasă în Țara Bîrsei
— foamete în Transilvania, Moldova
1709 — iarnă grea în Transilvania
— secetă în Transilvania
— lăcuste în Țara Bîrsei
— epizotie în Transilvania
1710 — secetă în Transilvania, Țara Bîrsei
— lăcuste (16 august) Transilvania
— epizotie în Moldova
— foamete în Moldova
1711 — secetă în Moldova
— lăcuste în Moldova, Țara Bîrsei
— epizotie în Țara Bîrsei
1712 — secetă în Moldova, Transilvania

[6] *Cronica Ghiculeștilor*, ediție critică de Ariadna Camariano-Cioran și Nestor Camariano, București, 1965, p. 449. Vezi și p. 629.

1713 — inundații în Transilvania
1714 — secetă, recolte slabe în Transilvania, Țara Bîrsei
1715 — inundații în sudul Moldovei
1716 — iarnă grea în Țara Românească
— 3 august zăpadă în Țara Românească și Moldova
— ploi torențiale, inundații în Transilvania, Ț. Românească, Moldova
— secetă în Transilvania (toamna)
— epizotie în Țara Bîrsei
1717 — secetă în Ț. Românească, Moldova, Transilvania.
— foamete în Ț. Românească
1718 — secetă mare în Ț. Românească, Moldova, Transilvania.
— foamete în Ț. Românească, Moldova, Transilvania.
1719 — secetă în Ț. Românească, Moldova, Transilvania.
— foamete mare în Ț. Românească, Moldova, Transilvania.
1720
1721 — secetă în Transilvania
— brumă timpurie, recolte slabe în Transilvania.
— epizotie în Secuime.
1722 — grindină, 11 septembrie pe Valea Someșului Mare — Năsăud.
1723 — secetă în Moldova
1724 — secetă în Moldova
— epizotie în Moldova
— inundații în sudul Moldovei
— foamete în Moldova
1725
1726 — secetă în Transilvania
1727 — foamete în Transilvania
1728 — inundații în Transilvania
— secetă în Moldova, Țara Bîrsei
1729 — iarnă grea, inundații în Transilvania
— secetă în Moldova, Țara Românească
1730 — iarnă grea în Transilvania, Banat
— inundații în Transilvania, Țara Bîrsei, Bihor
— foamete în Transilvania
1731 — foamete în Moldova de nord
1732 — grindină în Transilvania
— secetă (șoarecii și melcii distrug recoltele) în Țara Bîrsei
— epizotie în Transilvania
— foamete în Moldova
1733 — grindină în Trei Scaune
— secetă în Moldova, Țara Bîrsei
— ploi prelungite (toamna) în Țara Bîrsei
— foamete în Moldova
1734
1735 — grindină în Transilvania
— an nefavorabil, recolte proaste în Țara Bîrsei, Moldova

— omizi în Țara Bîrsei
1736
1737 — iarnă prelungită în Transilvania
— grindină în Transilvania, Țara Bîrsei
— epizotie în Țara Bîrsei
1738 — brumă timpurie, recolte slabe în Bihor
1739 — iarnă grea în Moldova, Țara Românească, sudul Transilvaniei
— lăcuste, epizotie în Țara Bîrsei
1740 — iarnă grea în Maramureș, Transilvania, Moldova
— brumă în august, Moldova
— epizotie în Transilvania
— foamete
1741
1742 — inundații în Maramureș
1743 — foamete de proporții în Maramureș, Satu Mare
1744 — epizotie în Țara Bîrsei
1745 — epizotie în Țara Bîrsei
1746 — lăcuste în Țara Românească, Moldova, Transilvania
— epizotie în Țara Bîrsei
1747 — lăcuste în Țara Românească, Țara Bîrsei
1748 — epizotie în Țara Bîrsei
— viscol în Țara Românească
— secetă, foamete în Transilvania
1749
1750 — grindină în sudul Transilvaniei
1751 — inundații în Țara Bîrsei
— epizotie în Transilvania
1752
1753 — inundații în Moldova (primăvara)
— secetă, recolte proaste în Moldova, Transilvania
1754 — secetă în Moldova
— foamete în Țara Românească, sudul Moldovei
1755 — iarnă grea, ger mare în Transilvania
— secetă, recolte proaste în Transilvania
1756
1757
1758 — grindină în Transilvania, Țara Bîrsei
1759 — zăpadă mare, inundații în Țara Bîrsei
1760 — grindină Valea Someșului — Năsăud
1761 — secetă, secetă, recolte proaste în Transilvania
1762 — inundații pe Valea Someșului
1763
1764 — epizotie în Transilvania
1765 — iarnă grea în Maramureș
— epizotie în Cluj

1766
1767 — iarnă grea în Maramureș, Transilvania
1768 — zăpadă mare (11 oct.) Țara Românească
1769 — secetă, recolte proaste Transilvania
— epizotie în Arad
1770 — inundații în Moldova
1771 — iarnă grea în Transilvania (Sibiu, Arad)
— epizotie în Arad, Bihor
— inundații mari (iulie, sept., oct.) Transilvania (Hunedoara)
1772 — iarnă tîrzie în Maramureș
— grindină în Moldova
— epizotie în Arad
1773 — iarnă grea (?)
1774 — iarnă grea în Țara Bîrsei
1775 — inundații în Țara Bîrsei, București
1776 — iarnă grea în Maramureș
— epizotie (musca columbacă) Arad
1777
1778 — lăcuste în Maramureș
1779 — secetă în Țara Românească, Oltenia
— lăcuste în Oltenia
— inundații în Țara Bîrsei, Oltenia, sudul Moldovei
1780 — lăcuste în Banat, Mehadia, Transilvania, Țara Românească, Moldova
— inundații în sudul Moldovei
1781 — lăcuste, șoarecii distrug recoltele în Țara Bîrsei
— zăpadă mare în Moldova
1782 — lăcuste în Satu Mare, Bihor, Banat, Transilvania
— secetă în Țara Românească
— iarnă grea în Banat, Moldova
1783 — iarnă grea, prelungită în Moldova
— inundații în Țara Bîrsei
— lăcuste în Țara Bîrsei
1784 — lăcuste în Banat, Transilvania
— zăpadă (în septembrie) viile rămîn neculese în Moldova
— inundații în Banat
1785 — iarnă grea, ger mare în Țara Românească, Transilvania, Maramureș, Moldova
— inundații în Banat
— foamete în Maramureș (17 000 de victime)
1786 — foamete în Maramureș, Transilvania
1787 — foamete în Maramureș, Satu Mare, Transilvania (11 867 victime)
— epizotie în Arad
1788 — lăcuste în Maramureș
— secetă în Moldova
— foamete în Țara Românească, Moldova

1789 — secetă (primăvara, vara) inundații (toamna) în Țara Bîrsei
— foamete în Transilvania
— iarnă grea, inundații în Moldova (Bacău)
1790 — inundații în Moldova
1791
1792 — foamete în sudul Moldovei, estul Țării Românești
1793 — epizotie în Arad
1794 — secetă (primăvara, vara) Moldova, Banat, Țara Românească
— inundații (toamna) în Moldova, Banat
— iarnă grea în Țara Românească
— foamete în Banat, Țara Românească, sudul Moldovei
1795 — iarnă grea în Banat, Satu Mare, Bihor, Maramureș, Țara Românească
— secetă în Moldova
— epizotie în Moldova de sud
— foamete în Banat, Bihor, Satu Mare, Maramureș, Țara Românească, Moldova
1796 — grindină în Transilvania
— foamete în Moldova
1797 — iarnă grea în Țara Românească
— secetă, recolte proaste în Țara Bîrsei
— grindină în Țara Românească (de la Turnu Roșu pînă în sudul Moldovei)
1798 — iarnă grea, epizotie în Moldova, Țara Românească
1799 — iarnă grea în Moldova, ger mare în Transilvania
— grindină în Moldova (Cernăuți)
— foamete în Oltenia
1800 — lăcuste în Țara Românească, Banat
1801
1802
1803 — secetă în Țara Românească
inundații în Banat
1804 — iarnă grea în Banat
— inundații în Țara Bîrsei
— epizotie, recolte neculese în Moldova
1805 — inundații în Țara Românească, Țara Bîrsei
— grindină în Transilvania, Bihor
— recolte neculese din cauza zăpezii în Bihor
1806 — iarnă grea în Maramureș
— inundații în Țara Românească
1807
1808 — iarnă grea în Banat, Maramureș, Transilvania, Țara Românească
— epizotie Banat, Bihor, Bucovina, Moldova
1809 — foamete în Moldova
1810 — zăpadă mare în Banat
— inundații în Țara Bîrsei

— grindină în Moldova
— epizotie în Arad, Beiuș
— foamete la Cernăuți
1811 — semințele nu germinează din cauza lipsei de zăpadă, foamete mare în Țara Românească
1812 — iarnă grea în Țara Românească
— epizotie în Țara Românească
1813 — zăpadă mare, ger în Banat
— grindină, secetă în Țara Bîrsei
— epizotie în Arad
— foamete în Transilvania
1814 — iarnă grea în Transilvania
— inundații în Transilvania, Oltenia
— foamete în Transilvania, Banat
1815 — inundații în Banat
— secetă, lipsă de fîn, epizotie în Moldova
1816 — iarnă grea, inundații în Banat
— foamete la Beiuș
1817 — foamete în Bihor, Satu Mare, Maramureș, Țara Românească
1818 — vara și toamna ploioase în Țara Bîrsei
1819 — epizotie la Arad
1820 — inundații la București
— grindină, mor albinele în Țara Bîrsei
1821 — iarnă grea și prelungită în Țara Românească
— inundații în Țara Românească, Transilvania (Alba)
— grindină în Țara Românească
1822 — iarnă grea în Țara Românească
— grindină în Bihor
1823 — iarnă grea, temperatură foarte scăzută în Țara Românească
— secetă în Țara Românească
1824 — iarnă prelungită în Țara Românească
— inundații în Maramureș, Țara Bîrsei
— lăcuste în Țara Românească
1825 — lăcuste în Țara Românească
1826 — lăcuste în Transilvania
1827 — secetă mare în Transilvania
1828 — epizotie în estul Transilvaniei și sudul Moldovei
— lăcuste în Țara Bîrsei
1829 — iarnă grea în Țara Bîrsei, Țara Românească
— inundații în Țara Bîrsei, Țara Românească
1830 — secetă în Țara Bîrsei
— epizotie (musca columbacă) Arad, Hunedoara

*

Iernile grele. Prin cantitățile masive de zăpadă și prin gerul excesiv, iernile grele și prelungite constituiau un pericol dintre cele mai amenințătoare pentru viața oamenilor și pentru mijloacele lor de existență. Iernile prelungite provocau epuizarea rezervelor de hrană, iar frigul pătrunzător — o permanență datorită condițiilor relativ modeste de habitat — slăbea rezistența organismului, aducîndu-l într-o situație limită, din punct de vedere fizic și psihologic.

Iernile grele erau resimțite cu intensitate sporită de către comunitățile rurale; astfel o iarnă cu zăpadă multă ce începea în octombrie și se termina în aprilie provoca scumpirea excesivă sau chiar epuizarea nutreturilor și prin aceasta moartea sau debilizarea animalelor, unul dintre mijloacele esențiale care asigurau existența sătenilor. Însemnările de pe marginea unor cărți și manuscrise consemnează lapidar consecințele nefaste ale unui astfel de fenomen: „Au fost o iarnă grea că toate vitele au murit."[8] Avem exprimată într-o formă lapidară întreaga dramă a unei comunități. Cînd autorii unor astfel de însemnări spun mai mult, sau alte surse ne permit să cunoaștem adevărul,[9] avem în față realitatea tragică și crudă cu care se confruntau comunitățile rurale, motivele de îngrijorare și teamă ce marchează psihicul colectiv în timpul iernilor lungi și geroase.[10]

În al doilea rînd iernile năpraznice aveau consecințe nefaste și pentru semănături, celălalt sector la fel de important pentru asigurarea subzistenței. O zăpadă căzută prea devreme împiedica strîngerea recoltelor, în timp ce alta venită prea tîrziu, sau chiar lipsa zăpezii în timpul iernii compromiteau definitiv recolta viitoare.[11]

Căderile masive de zăpadă constituiau, de asemenea, un pericol direct și amenințător pentru însăși viața oamenilor, rămași izolați prin blocarea căilor de comunicație, sau amenințați să rămînă fără adăpost și hrană

---

[7] Vezi S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 433, 435; Paul Cernovodeanu—Paul Binder, *op. cit.*, p. 270; Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, București, ed. Meridiane, 1984, vol. I, p. 42—44.

[8] Nicolae Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1906, p. 115.

[9] Un singur exemplu edificator: la 28—29 ianuarie 1816 un viscol cu zăpadă face în zona de cîmpie a Banatului 54 victime omenești, 200 000 vite, 400 000 oi. Apud Rethly Antal, *Időjárási események és elemi csapásak Magyarországon 1701—1800-ig*, Budapest, 1970, p. 84.

[10] „Au fost iarnă grea (1744) cu multă zăpadă și cu mare ger începîndu-se de la 15 ale lunii lui octombrie ținînd pînă la 15 ale lunii lui aprilie, cît s-au spăriet oamenii care au avut vite că se vor prăpădi sfîrșindu-se nutrețul și negăsindu-se să cumpere". Apud N. Iorga, *Însemnări de cronică ale clericilor din Scheii Brașovului (1515—1781)*, în *„Buletinul comisiei istorice a României"*, XII, (1933), p. 92. Vezi și idem, *Scrisori și inscripții ardele și maramureșene*, București, 1906, p. 186; Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p. 117.

[11] „La 1784, septembrie 23, s-au tîmplatu ploi și pe urmă au și nins ca di două degite ș-au ținut... zile. Cari nime n-au apucat încă a culegi viile pe unele locuri și păpușoi, un lucru care nu țin minte să mai fi fost altă dată la acesti vremi". Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 122; „Iară în anul 1811 au dat iarna și pămîntul n-au înghețat și zăpada a căzut foarte mare, iară primăvara cînd s-au dus zăpada, holdele toate au pierit că n-au fost înghețat pămîntul", *ibidem*, p. 130.

în fața intemperiilor, a frigului pătrunzător, și a animalelor sălbatice. Viscolele și gerul provocau adeseori victime omenești[12] iar în ce privește teama de lupi avem din partea lui Ioan Neculce o mărturie revelatoare: „Iară tot într-acestaș an 7240 (1731) arătat-au Dumnezeu greu bănat asupra creștinilor pentru multe păcatili și fărădelegile noastre. Fără lispe de pîne ce era au mîncat și lupii oameni pre sub munte la ținutul Neamțului și la Suceavă. Ce curînd s-au întors sființa sa mînia și ne-au trimis iar liniște de către acele hieri sălbatice. *Dar se spăriasă oamenii.* (s.n.)[13]

Așa cum ne sugerează unele mărturii de epocă, iarna nici măcar nu reprezenta un anotimp, ci mai degrabă o perioadă de așteptare a timpului favorabil, perioadă în care aproape toate activitățile se întrerupeau iar oameni și animale intrau într-un soi de cvasihibernare[14].

Ploi torențiale, furtuni, inundații, grindină. Zăpezile și gerul nu reprezentau însă singurele calamități ce amenințau în existența lor cotidiană comunitățile rurale. Ploile torențiale urmate de inundații, furtunile puternice, însoțite de vijelie sau grindină punea adesea la grea încercare soarta mult așteptatei recolte. Umiditatea excesivă, verile reci, inundațiile produceau imense pagube materiale sau puneau în pericol însăși viața oamenilor. Cel mai adesea erau afectate de inundații așezările de pe malul marilor rîuri, dar nu erau ferite nici celelalte, deoarece în asemenea cazuri orice pîrîu sau gîrlă deveneau neîncăpătoare pentru puhoaiele ce năvăleau la vale măturînd totul în calea lor[15]. Viiturile îi surprindeau pe oameni în situația de a nu-și putea salva propria viață. „Tot în același an (1723) în luna lui septembrie — notează cronicarul pseudo Nicolae Muste — s-au pornit ploi grele cît au venit apele mari afară de măsura lor pre cum veneau altădată și au înecat multe dobitoace și oameni mai ales în ținutul Tecuciului... și prisăci și stupi și fînețe, copiii mulți, că a venit așa deodată Siretul fără veste și i-a apucat pe oameni prin case, care au scăpat prin copaci au scăpat și nu puțină pagubă au avut, care nu se va uita curînd..."[16].

---

[12] „Au nins așa că au năme țit orașele, casele au acoperit de tot, cît oamenii pe coș au eșit din căși". Apud, Coriolan Buracu, *De pe marginea cărților bisericești*, în *„Foaie diecezană"*, nr. 11 (1924), p. 4. „Să se știe că într-acest an cu leat 7 248 (1740) au fost iarnă mare foarte, cît au murit multe dobitoace. Și au fost scumpete în toate că au ajuns carul de fîn taleri 25 și ocaua de făină cîte bani 12, ocaua de vin bani 15. Și s-au făcut multe minuni, cutremure mari... Și au fost și vijălie cu furtună prea grea încît mulți oameni au murit care pe unde i-au găsit. Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 117—118. Vezi și p. 128—129.

[13] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Minerva, București, 1980, p. 257.

[14] Vezi nota 4.

[15] Vezi Ștefan Meteș, *Viața agrară a românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1921, p. 49, 64, 75, 113, 122, 140, 145, 289; Nicolae Muste, *Letopisețul Moldovei (1662—1729)*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicile României...*, III, ed. II-a, București, 1874, p. 169.

[16] Nicolae Muste, *loc. cit.*, p. 70.

Furtunile puternice însoțite de grindină provocau de asemenea pagube însemnate nu numai semănăturilor dar și pomilor fructiferi, viței-de-vie, zarzavaturilor[17].

Seceta. Alternanța dintre anii ploioși și cei secetoși, trecerea de la excesul de umiditate la lipsa totală a apei din sol se dovedea de cele mai multe ori fatală pentru soarta semănăturilor și a nutrețurilor. În perioadele de secetă prelungită produsele alimentare de primă necesitate se scumpeau excesiv sau dispăreau de pe piață, iar lipsindu-le nutrețul, animalele se îmbolnăveau și mureau; lipsa apei avea drept consecință majoră mari fluctuații demografice, strămutarea, sau pustiirea a numeroase așezări[18]. Seceta favoriza de asemenea producerea incendiilor și facilita activitatea distructivă a unor rozătoare (șoareci, șobolani, melci, omizi, etc.) ce distrugeau și puținul ce mai rămăsese din recolta și așa compromisă[19].

Foametea. Ca un corolar al acestui impresionant cortegiu de calamități își făcea apariția cu spectrul său amenințător foametea, unul dintre cei patru cavaleri ai Apocalipsului.

Foametea a fost o componentă cvasiendemică în viața comunităților din societățile preindustriale, în care înzestrarea tehnică era defectuoasă iar creșterea economică aproape insesizabilă, în care mijloacele de subzistență se aflau mereu într-un extrem de fragil echilibru, ușor de deranjat de orice anomalie climaterică[20]. Din acest punct de vedere societatea sec. al XVIII-lea cu structurile sale încă medievale, caracterizată de o productivitate scăzută nu dispunea întotdeauna de mijloacele suficiente pentru a-și asigura rezervele de hrană necesare, decît pentru perioade relativ

---

[17] „Furtună mare de la Dumnezeu și cu peatră multă, una era ca aluna, alta ca nuca, alta ca oul ... viile le-au prăpădit, pomii i-au scos din rădăcini, bucatele de pe afară (din afara satului — n.n.) grîul, porumbul, meiul, verdețurile, grădinile s-au pustiit toate." apud. D. Furtună, *Însemnări*, în *„Miron Costin"*, III, (1915), p. 355. Vezi și Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 126.

[18] „Cînd au umblat văleatul 1718 fu seacetă foarte mare fîntîni secară pe multe locuri. Și sate la cîmpie pentru apă se pustiiră și bucate de primăvară nu fură mai nemic, nici de toamnă. Și ajunseră bucatele la mare scumpete pînă la seacere. Grîul ferdel 100 de fl. secara de-al doil fl. (?), mălaiu iar așa. În Țara Bîrsei și în Chizdova, Secui, Păduceale, au măcinat și lobodă de mîncare și la cîmpie fîn de cucuruz (?) zdrobiră în piooă și le măcina făcînd mămăligă. Fîn nu fu și tăiară cracuri cu frunză de stejari, de fag și tăia iarna pădurile și trecură și în Țara Românească cu marha de ernară acolo că acolo crescu iarba toată iarna că n-au fost zapadă, iar foamete fu și acolo". Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 116.

[19] „1732, în primăvară au fost secetă continuă. Șoarecii au făcut mare pagubă, ceia ce melcii au iertat au distrus șoarecii". apud, N. Topor. *Ani ploioși și secetoși în R.P.R.*, București, 1956, p. 18; pentru ravagiile provocate de șoareci și omizi vezi și T. Tartler, *Cronica comunei Prejmer*, în *„Țara Bîrsei"*, VII (1935), p. 528.

[20] „Tot în această vară, let 7248 (1740) la august dat-au o brumă mare de-au stricat pînele, mălaele, păpușoi, și pînă la mart nu putură oamenii ara. Și s-au făcut foamete în țară și de pîne și de vin și de vite. Scumpete mare că le cumpăra de la Crîm și pîne și vite și de la Țarigrad și den toate părțile de se scumpiră toate lucrurile." Ion Neculte, *o. cit.*, p. 333; s-au făcut secetă mare în Banat (1794) și în Țara Ungurească, scumpete mare au fost pe la Timișoara și în Vîrșeț că nici bucate, nici vin nu s-au făcut". Coriolan Buracu, *op. cit.*, p. 4.

scurte de timp, de la o recoltă la alta, a fost deseori traversată de valuri de foamete. Comunitățile rurale mai ales resimțeau acut consecințele acestui flagel atunci cînd variațiile climaterice provocau 2—3 ani la rînd recolte proaste. Evident, capriciile naturii nu erau singurii factori care o provocau, situația dovedindu-se a fi mult mai complexă. Ea survenea în urma campaniilor militare, ca urmare a rechizițiilor, jafurilor și distrugerilor provocate de soldați, în urma invaziilor de pradă și pustiire, în timpul epidemiilor, ca urmare a întreruperii activităților productive și comerciale[21]. Acestor factori de ordin general trebuie să le adăugăm faptul de natură particulară, dar semnificativ, anume statutul politic deosebit, în care se aflau cele două țări române, care făcea ca o mare parte din rezerva de provizii să fie deturnată sub formă de zaharea pentru aprovizionarea Porții, a trupelor otomane, țariste sau austriece care au desfășurat numeroase acțiuni militare pe teritoriul țărilor noastre[22].

În aceste condiții foametea și-a făcut simțită prezența în numeroși ani din cel de-al XVIII-lea veac; au existat însă perioade de criză cînd ea a luat proporțiile unui adevărat flagel. Astfel între anii 1717—1719 ca urmare a unei conjuncturi nefavorabile (secetă prelungită, campanii militare, invazii, ciumă), foametea s-a manifestat cu intensitate deosebită la dimensiunea întregului spațiu românesc. Ion Neculce notează în *Letopisețul* său: „Fost-au pe atuncea (1718) și o foamete mare în țară cît ajunsese să se vîndă mierța de pîne la Iași 10 lei. Că numai din Țara Leșească și din Țara Turcească aduceau oamenii pînea“[23]. Foametea prelungită a provocat fluctuații demografice însemnate: „Tot într-acest an (1718) fost-au foamete în Moldova și în Țara Muntenească și s-au risipit țara fugind oamenii unde putia să găsească pită . . . Și mulți den sărăcime care nu avea făină mînca rădăcini de papură și alerga pe drumuri cerîndu pită ca să-și scoată viața lor“[24]. Situația ia o întorsătură gravă încît domnul Mihai Racoviță (1715—1726) este nevoit să ia măsuri radicale pentru a opri pustiirea și depopularea țării[25]. Și în Transilvania situația devine extrem de gravă din pricina lipsurilor de tot felul. Pe străzile orașului Bistrița grîul și ovăzul abia se puteau cumpăra cu galbeni, iar din cauza secetei oamenii se hrăneau cu

---

[21] „Cum au venit domn (Mihai Racoviță 1715—1726) au intrat în țară nemții, au robit, au prădat. Adus-au Mihai voevod tătari ca să scoată pe nemți; era robie și pradă. După robie foamete mare cît au ajuns mierța de mălaiu 10 lei; au murit multe suflete cîți nu s-au dus prin alte țări. După foamete ciumă, omor, bocete și vaete în toate părțile. Pe urmă lovit-au boala în dobitoace. Era peste toate acestea și focul năpraznic.“ Nicolae Muste, *op. cit.*, p. 69.

[22] Constantin Căzănișteanu, *Urmările războaielor ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea asupra Țărilor Române*, în *„Revista de istorie“*, 34 (1981), nr. 2, p. 259—269.

[23] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 259.

[24] *Cronica anonimă a Moldovei (1662—1729)*, ed. critică de Dan Simonescu, București, 1975, p. 91—92.

[25] Domnul îi adună pe cei lipsiți de mijloace de subzistență și-i împarte pe la boieri „dînd fiștecăruia cîte 30, cîte 20, cîte 10, cîte 5, căruia cum îi era cu putință să-i poată hrăni“. *Ibidem*„ p. 92.

tulei și coceni și cu boabe de măcieș și nu sînt rare cazurile cînd consumă „cioare, coțofane, pisici, carnea vitelor pierite . . .“[26]. În Țara Bîrsei locuitorii au „mîncat și lobodă de mîncare și rădăcină de papură și la cîmpie cucuruz zdrobit în piio și le mînca făcînd mămăligă“[27].

Un alt moment cînd foametea s-a manifestat cu o intensitate ieșită din comun este intervalul cuprins între anii 1785—1787 cînd întreaga Transilvanie suferă cuplit de pe urma ei. În anul 1785 ca urmare a unei ierni prelungite și extrem de dure, recoltele sînt compromise și numai în comitatul Maramureș mor de foame în jur de 17 000 de oameni. În perioada următoare între noiembrie 1786—noiembrie 1787 în comitatele Maramureș, Sătmar, Bihor foametea face 11 867 victime[28]. În celelalte două țări române în timpul domniei lui Alexandru Moruzzi (1793—1796) „groaznecă foamete s-au făcut — notează în Cronica sa Zilot Românul — încît toată obștea a pătimit foarte, ajungînd cei mai mulți a trăi cu coajă de copaciu și cu baligi de vită, ferească Dumnezeu, încît au și murit de foame, lucru ce de multă vreme nu fusese pomenit“[29].

Primele două decenii ale veacului al XIX-lea reprezintă o perioadă de lipsuri de tot felul între care foametea a fost o prezență amenințătoare, manifestîndu-se cu intensitate mai ales în anii 1811, 1813—1814, 1817[30].

Consecințele acestor fenomene au avut o rezonanță profundă la nivelul psihologiei colective, a sensibilității și mentalităților. Copleșit de nenumărate ori de această confruntare perpetuă, inegală și dură cu forțele ostile ale naturii omul veacului al XVIII-lea s-a aflat deseori în imposibilitatea de a întreprinde măsuri eficiente de apărare. Ca urmare a acestui fapt precum și a gradului de dotare tehnică și șubrezeniei economice, aceste „evenimente“ au avut o rezonanță și o dimensiune catastrofală, un ecou neașteptat în psihicul vlăguit și epuizat. Sursele vremii ne relevă un psihic fragil și permeabil, în care nesiguranța și teama devin componente cvasicotidiene a mentalului colectiv. Războaie, epidemii, invazii, calamități naturale întreține o stare de nesiguranță, o stare confuză de speranțe și neliniște, o atmosferă apăsătoare, în care locul primordial îl ocupă o spaimă colectivă, cu nimic deosebită de marile spaime medievale[31]. Consemnînd evenimentele de la sfîrșitul domniei lui Dimitrie Cantemir, Ion Neculce redă atmosfera de confuzie și spaimă: „Țara se băjenise dintr-acea *spaimă* ce se făcuse. Boierimea mai toți fugiră de pre lîngă dînsul, de-l lăsaseră singur, socotind unii că se vor mazili din pricina turcilor.

---

[26] Virgil Sotropa, *Răboaje din trecut*, în *„Arhiva Someșană“*, Năsăud, I, 1924, p. 63.

[27] Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 116.

[28] Apud, Anton Cserveny, *Cronica calamităților și epidemiilor în Ardeal, Banat și teritoriile mărginașe de la 1007—1872 (teză de doctorat)*, Cluj, 1934, p. 20.

[29] *Cronica lui Zilot Românul*, în *„Columna lui Traian“*, III, 1882, p. 289.

[30] Vezi Ladislau Gyemant, *Două tipărituri românești din Transilvania privind foametea în primele două decenii ale sec. al XIX-lea*, în *„Crisia“*, 1979, p. 422; Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, tom. I, Sibiu, 1889, p. 181, 187.

[31] Jacques Le Goff, *op. cit.*, p. 264.

Alții socotie că or veni muscalii și or lua țara și n-o mai fi Dumitrașcu-vodă domn stăpîn. Bucatele se scumpiră la Iesi că nu aducea nimeni de nici o parte că fiind bejenii... *Și feluri de felurimi de spaime umbla*"[32].

Într-un asemenea climat marcat de neajunsuri de tot felul soarta recoltelor a reprezentat una dintre marile obsesii ce a tulburat liniștea comunităților rurale. Lucru explicabil pentru o societate care s-a aflat de nenumărate ori la limita ultimă a posibilităților de subzistență, pentru o societate mereu amenințată de spectrul foametei. Lipsa semințelor sau timpul nefavorabil în perioada semănatului compromiteau de la început viitoarea recoltă. Excesul de umiditate sau frigul împiedicau germinația, iar inundațiile, seceta, grindina, bruma sau chiar o zăpadă căzută devreme compromitau total sau parțial producția încă înainte ca recolta să ajungă la maturitate. Dar aceasta nu era totul: lăcustele, șoarecii sau melcii reprezentau dușmani de temut care — în lipsa insecticidelor — produceau pagube enorme[33]. În cazurile fericite în care culturile ajungeau la maturitate o altă primejdie plana asupra lor: imposibilitatea strîngerii și punerii la adăpost a recoltei din cauza brumelor, a ploilor sau a zăpezilor venite prea devreme. Ca să nu mai vorbim de campanii și jafuri care goleau pivnițele, distrugeau hambarele și incendiau holdele, precum și de obligațiile senioriale. Și astfel de la un an la altul se consuma dramatic un ciclu de iluzii și speranțe, de teamă și deznădejde. Însemnări lapidare vădesc profunda dezamăgire a celor confruntați cu asemenea realități. „Acest an, atîta de rău și nenorocos au a fost cît nu-i condei care să poată scrie fără numai pe scurt ", notează un David Tomă din Oradea la 1805[34]. Obsesia unor recolte îmbelșugate este mereu prezentă la nivelul climatului mental cotidian iar nevoia de siguranță și certitudine privind evoluția favorabilă a vremii este evidențiată de interesul manifestat față de *cărțile de prevestire* în general[35] și față de *calendare* în mod deosebit[36].

Studiul implicațiilor profunde a capriciilor climaterice și a evoluției imprevizibile a vremii în durată lungă ne permite să pătrundem în imaginarul omului din pragul epocii moderne. Ca o primă concluzie putem desprinde faptul că foametea și frigul sînt două componente materiale ale vieții ce marchează rezistența fizică a organismului uman și în egală măsură psihologia sa. Zilele „de viscol cumplit" ce făcea „să nu se vadă om cu om de viscol cu ninsoare" în alternanță cu „cel mai nesuferit și mai cumplit ger" manifestate pe durata unei ierni întregi oboseau și epuizau

[32] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 191.

[33] Aurel Micluța, *Contribuții la o cunoaștere istorică a invaziilor de lăcuste în nord-vestul României*, în „*Marmația*", 4 (1980), p. 430; vezi și nota 19.

[34] Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 128.

[35] Nicolae Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, ed. II-a București, 1974, I, p. 217—235; M. Gaster, *Literatura populară română*, ed. a II-a, București, 1983, p. 327—352.

[36] Mircea Tomescu, *Calendare românești, 1733—1830*, București, 1957.

[37] G. T. Kirileanu, *Însemnări istorice*, în „*Convorbiri literare*", 1923, nr. 1, p. 51.

psihicul asfel că „*pe la mijlocul lui februarie făcuseră pe fiştecine a se spăimînta*“[37]. Foametea prelungită duce tensiunea nervoasă la paroxism determinînd comportamente ieşite din comun. În asemenea situaţii izvoarele ne sugerează chiar şi cazuri de antropofagism[38].

Mijloacele practice de care dispunea societatea pentru combaterea efectelor dezastruoase ale acestor calamităţi erau extrem de fragile şi în cea mai mare parte lipsite de eficienţă. De fiecare dată acestea erau dublate de practici magico-religioase dintre cele mai diverse: talismane, incantaţii[39], pelerinaje, procesiuni cu relicve sacre[40], etc. Astfel pentru a înlătura seceta care „speriase locuitorii“, Constantin Mavrocordat a poruncit să se facă „litanie pe la toate bisericile *şi de multe ori* (s.n.) stîngea icoanele de pe la biserici scoţînd şi sfintele moaşte ale Sfintei Paraschiva, mergînd şi mitropolitul cu toţi vlădicii şi domnul cu toată boierimea şi slujitorii strîngîndu-i pe toţi la un loc în grădina cea mare de sub curţile domneşti, făcînd aghiazmă, cetind molifte de ploaie, trimiţînd pe toţi zapcii să strîngă norodul, bărbaţi, femei, copii şi fetede le aduceau ca să asculte rugile“[41].

Este cert că pentru marea majoritate a oamenilor secolului al XVIII-lea aceste fenomene — a căror cauzalitate scapă puterii lor de înţelegere — reprezentau încă un mister insondabil, un mare semn de întrebare. Ele nu erau percepute ca fenomene naturale — în sensul pe care îl acordăm noi acestei expresii — ci dimpotrivă ele erau considerate „semne“ ale unor forţe supranaturale, în spatele cărora se întrevedea un anume sens misterios. Acest clişeu de provenienţă ancestrală a marcat mentalitatea colectivă pînă tîrziu în epoca modernă. Scrierile sacre, mai cu seamă literatura apocaliptică — canonică sau apocriftă — de largă circulaţie[42] prezintă aceste calamităţi ca soli ai mîniei divine „semne“ ce vin să anunţe înspăimîntătoarea Judecată de Apoi[43]. Însăşi termenii de sorginte biblică ce desemnează impropriu aceste fenomene sugerează ideea pedepsei dumnezeieşti. Căderile masive de zăpadă sînt desemnate prin expresiile „sodomă“, „sudam“, „era să ne sodomască“, ce aduc în imaginaţia colectivă

---

[38] Anton Cserveny, *op. cit.*, p. 29; „Dar n-au fost oare pieirea ţării de tătari şi de leşi şi foamete mare doi trei ani în ţară cîtu mînca omu pre omu, precum mulţi spuneau despre aceasta că nu foamete ci osînda lui Dumnezeu asupra acestui pămînt“. Apud, M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 63.

[39] Vezi *Rugăciunea vrajă*, pentru combaterea grindinei publicată de episcopul Melchisedec în „*Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*“, vol. III, 1884, p. 381—382.

[40] Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 121; Al. Lăpedeau, *O procesiune religioasă la Bucureşti în 1765*, în „*Un mănunchi de cercetări istorice*“, Bucureşti, 1915.

[41] M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 241.

[42] Vezi Nicolae Cartojan, *op. cit.*, I, p. 236—239.

[43] Luca, 21, Marcu, 13, Matei, 24, Ioan, 5, 9, 10. Cu un secol în urmă Tudor Pamfilie culege această tradiţie aproape neschimbată: „... dar cică Dumnezeu ne va aduce multe semne cînd se apropie vremea de apoi. Aşa vor fi foamete mari, pe tot pămîntul din pricina secetelor... şi vor fi cutremure dese de pămînt şi se vor arăta stele cu coadă...“. Tudor Pamfilie, *Sărbătorile de vară la români*, Bucureşti, 1910, p. 197.

pedeapsa divină de proporții a anticei Sodoma[44]. Elementele dezlănțuite ale naturii (furtuni, viscole, inundații), sugerează în mentalitatea colectivă haosul primitiv de dinainte de creație[45] sau chiar o posibilă extincție universală[46]. Furtunile și inundațiile aduc în mințile oamenilor ca un laitmotiv pedeapsa divină asociată cu imaginea unui diluviu universal sugerînd sfîrșitul lumii. „Și s-au făcut potop mare peste toată lumea încît au înecat și în București șapte mahalale iar în țară nu se știe cîte sate și oameni au înecat cît și dobitoacele și bucatele"[47].

În pofida faptului că studii recente au evidențiat predispoziții spre mentalități moderne[48] în domeniul politicului și al vieții cotidiene la nivel elitar, *viziunea despre lume* — pe care Robert Mandrou o considera unul din elementele esențiale ale structurilor mentale[49] rămîne în străfundurile sale medievală. Avem de-a face cu o mentalitate tradițională după care întreg universul vizibil are un sens dublu, iar în spatele acestuia trebuie bănuită o lume invizibilă populată cu forțe ostile. Impactul calamităților naturale evidențiază o mentalitate magică după care puterea miraculoasă a moaștelor nu e nicidecum pusă la îndoială, iar incantația și talismanul au încă un rol hotărîtor. Mediile populare, rurale și urbane, și într-o măsură însemnată și cele aulice evidențiază credința în prezența „semnelor" și într-un cod ce permite traducerea acestora în termeni de istorie individuală sau colectivă. Pentru lumea aceasta care crede în pre-

---

[44] „Atîta *sudam* a fost di la martie 2 pînă la aprilie în 8 cît au perit și vacile, cai și porci, animalele și păsările sălbatice, cît numai de sămînță au rămas..., și au ținut încă *sudam* cinci săptămîni". Ion Nicola, *Culegere de însemnări de pe cărțile noastre vechi*, în *„Mitropolia Banatului"*, XV, 1965, p. 772.

[5] Jean Delumeau, *La peur en mer dans la civilisation preindustrielle*, în *„Synthesis"*, III, 1976, p. 125.

[46] O însemnare pe carte religioasă reține că „la 23 iunie, 1821 a fost un vifor grozav... încît gîndeam că se va strica tot pămîntul". Apud N. Iorga, *Manuscrisele mănăstirii Cernica*, în *„Biserica Ortodoxă Română"*, 26, 1902—1903, p. 214; „Au dat vijălie mare cu peatră și cu ploae ce nu s-a mai pomenit și multe dobitoace au murit. Iar tunete groaznice și fulgere pînă la ziuă au ținut de socoteam că acesta este sfîrșitul". Ilie Corfus, *Cronica meșteșugarului Ion Dobrescu 1802—1830*, în *„Studii și articole de istorie"*, VIII, 1966, p. 355. „Că era vijelie și potop foarte tare cît se speriaseră oamenii că or să pie cu toții. Idem, *Însemnări de demult*, p. 126.

[47] *Ibidem*, p. 164; „...în acea zi și noapte s-au început un mare potop la Brașov și în toată Țara Bîrsei înecîndu-se case și oameni și fînațe". N. Iorga, *Însemnări de cronică...*, p. 93; „cînd au fost potopul cel mare să se știe și să se pomenească și să fugă cine a mai ajunge prih tate țări (prin alte țări?)". Idem, *Studii și documente*, XVII, p. 209.

[48] Vezi culegerea de studii *Enlightenment and Romanian Society*, edited by Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1980, Al. Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română*, *București*, 1972; idem, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, București, 1978; Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, 1984, p. 235—246.

[49] Robert Mandrou, *Introduction a la France moderne. Essai de psychologie historique, 1550—1640*, Paris, 1961, p. 335—336.

vestiri și apariții extraordinare natura rămîne încă o carte de citit și de descifrat ce anunță oamenilor viitorul și destinul. Elementele naturii dezlănțuite depășesc puterile de control și de stăpînire a omului datorită mijloacelor fragile de care dispune și rămîne încă copleșit de acestea. Natura înconjurătoare este o lume ostilă și misterioasă ce rămîne încă o creație divină, creația lui Dumnezeu. Abia noua sensibilitate a secolului următor o va percepe într-o manieră profund diferită.

DOUA SCRISORI INEDITE ALE LUI IOSIF VULCAN

VIOREL CIUBOTĂ — IOANA RUSU

Personalitate multilaterală, mare animator al culturii românești din Transilvania, cel pe care Octavian Goga îl aprecia ca fiind „cea mai reprezentativă figură culturală din jumătatea a doua a veacului trecut la noi“ (Transilvania n.n.)[1], Iosif Vulcan a întreținut strînse relații cu meleagurile sătmărene. Aceste relații s-au concretizat atît prin numărul mare de articole referitoare la Satu Mare, publicate în revista „Familia“, principalul periodic editat de Iosif Vulcan, cît și prin numărul destul de însemnat de colaboratori originari de pe meleagurile sătmărene. Printre colaboratorii sătmăreni de frunte ai „Familiei“ îi putem cita pe Petru Bran, Ioane Marcu, George Marchiș, Vasile Pop, Ioan Bușița ș.a.[2].

Prima scrisoare pe care o publicăm este adresată de Iosif Vulcan în anul 1866 lui Toma Șerban din Carei, prin care îi cere să-l ajute în răspîndirea unor publicații editate de el în mijlocul sătmărenilor. Că acest apel a lui Iosif Vulcan nu a rămas fără răspuns, dovadă este numărul destul de mare de abonați sătmăreni la revista „Familia“, în primii ani de apariție: George Marchiș din Homorod, Magdalena Catoca din Borlești, Ioan Dărăbant din Vetiș, Nina Napoianu din Bixad, Terezia Ferențiu din Satu Mare, Teodor Pop din Portița, Lucreția Iuhas din Supuru de Jos, Elisabeta Szabó din Tiream, Ladislau Pop din Satu Mare și alții[3]. Toma Șerban s-a bucurat de multă prețuire din partea lui Iosif Vulcan, care în anul 1879 inserează în paginile „Familiei“ un articol intitulat „Un jubileu în Sătmar“, în care este relatată sărbătorirea lui Șerban de către intelectualitatea sătmăreană[5].

Încă din primii ani ai activității sale influența lui Iosif Vulcan în Satu Mare a fost deosebit de mare după cum reiese și dintr-un document din 5 septembrie 1870 care relatează că la Conferința ținută la Carei a reprezentanților celor 72 de parohii sătmărene în scopul alegerii unui

---

[1] Octavian Goga, *Precursori*, București, 1930, p. 24—25.

[2] Vezi pe larg Nae Antonescu, *Revista „Familia“ și părțile sătmărene (I). (1865—1884)* în *„Satu Mare, Studii și comunicări“*, III, 1975, p. 111—120.

[3] Cf. N. Antonescu, *op. cit.*, p. 116.

[4] Cf. G. Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977, p. 86.

[5] „Familia“, anul XV, 1879, nr. 65, p. 430.

delegat mirean, Iosif Vulcan a obținut numărul cel mai mare de voturi, 732[6].

Cea de a doua scrisoare este adresată de Iosif Vulcan lui George Marchiș în 22 iulie 1881 și se referă la probleme legate de adunarea generală a „Societății pentru crearea unui fond de teatru românesc" ce urma să se țină la Baia Mare în zilele de 7—8 august 1881. După cum se știe „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român", întemeiată în anul 1870 a avut strînse legături cu meleagurile sătmărene. Prima adunare generală, după ședința de constituire din anul 1870 ținută la Deva, a avut loc la Satu Mare în zilele de 1—2 mai 1872, constituind prima mare adunare românească ținută în acest oraș, adunare ce s-a bucurat de o numeroasă participare și un mare entuziasm[7].

După cum reiese din scrisoarea lui Iosif Vulcan, George Marchiș ceruse în numele intelectualității sătmărene, amînarea adunării generale programată pentru zilele de 7—8 august 1881 la Baia Mare pentru zilele de 10—11 august. Această amînare era cerută deoarece intelectualitatea românească sătmăreană trebuia să se întîlnească în primele zile ale lunii august pentru a vota statutele Reuniunii învățătorilor români sătmăreni[8]. Constituirea „Reuniunii învățătorilor români sătmăreni", s-a hotărît într-o adunare convocată la Satu Mare în data de 9 iunie 1881 pentrtu a asculta raportul făcut de Ioane Marcu în numele delegaților sătmăreni la conferința Partidului Național Român ținută la Sibiu în luna mai 1881: „Cu însuflețire și în unanimitate a aderat conferința la conclusele acolo aduse; partida națională română (sătmăreană n.n.) primește într-u toate punctele programei naționale, create la Sibiu[9]. S-a propus apoi înființarea unei Reuniuni învățătorești, propunere primită cu însuflețire creindu-se și o comisie însărcinată cu redactarea statutelor reuniunii. Din comisie făceau parte printre alții: Ioane Marcu, George Marchiș, Dr. Vasile Lucaciu, Ștefan Bilțiu, Iosif-Silviu Sălăgeanu, Gavril Lazăr de Purcărești, George Pteancu și alții[10].

La sugestia lui Iosif Vulcan și Ștefan Bilțiu[11] principalul organizator al adunării de la Baia Mare, adunarea pentru constituirea „Reuniunii învățătorilor români sătmăreni" a fost convocată tot la Baia Mare, în dimineața zilei de 7 august. Se păstrează și un „Apel către cultivatorii poporului român" întocmit de Gavril Lazăr de Purcăreți, în care acesta

---

[6] Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 20.225 f. 2.

[7] Cf. Ștefan Mărcuș, *Thalia română, Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și părțile Ungurene*, Timișoara, 1945, p. 289—290. Despre adunarea de la Satu Mare vezi pe larg N. Antonescu *op. cit.*, p. 112—115.

[8] George Pteancu, *XXV. ani din viața Reuniunei învățătorilor gr. cat. ai arhidiaconatului părților sătmărene*, Șimleu, 1907, p. 4—5.

[9] *„Gazeta Transilvaniei"*, anul XLIV, nr. 63 din 4/14 iunie 1881.

[10] *Ibidem.*

[11] Scrisoarea lui Ștefan Bilțiu datează din 21 iulie 1881 și este adresată lui George Marchiș. În ea sînt înfățișate motivele pentru care nu se poate amîna adunarea programată pentru zilele de 7—8 august de la Baia Mare. Cf. Muzeul județean Satu Mare, inv. nr. 20.143, 2 f.

lansa o chemare înflăcărată către intelectualii români sătmăreni de a se aduna în număr mare la Baia Mare pentru „ținerea consultărilor în trebi cultural-naționale“[12].

Ca urmare a celor două intervenții, ale lui Iosif Vulcan și Ștefan Bilțiu la 1 august 1881 s-a ținut la Carei o conferință care a hotărît convocarea adunării de constituire a „Reuniunii învățătorilor sătmăreni“ în data de 8 august, dimineața, la Baia Mare[13].

Adunarea de la Baia Mare a fost „impozantă și însemnată din toate punctele de vedere . . .“[14] Vicențiu Babeș și Iosif Vulcan au sosit în Baia Mare încă în seara zilei de 6 august fiind „însoțiți de numeroși intelectuali sătmăreni . . .“[15].

În dimineața zilei de 8 august intelectualii sătmăreni s-au adunat într-o ședință ad-hoc, care a votat statutele reuniunii învățătorilor români sătmăreni, statute trimise apoi spre aprobarea guvernului, de unde au sosit după multă întîrziere abia la 7 decembrie 1882[16].

Credem că prin publicarea celor două scrisori ale lui Iosif Vulcan, vom contribui la elucidarea unor aspecte mai puțin cunoscute ale vieții culturale românești de pe meleagurile sătmărene.

ANEXE

1866 ianuarie 2, Pesta. Scrisoarea lui Iosif Vulcan către Toma Șerban[17], arhidiacon al părților sătmărene, în legătură cu răspîndirea unor publicații editate de el în mijlocul sătmărenilor.

Reverendisime Domnule!

Ca la un zelos părtinitor al literaturei române, mi-eu libertatea a-Ți trimite zece călindare umoristice[18] și zece „Columbe“[19], cu aceea rogare, ca împărțindu-le să binevoiești a-mi trimite prețiul lor.

---

[12] *Loc. cit., Apel către cultivatorii poporului român,* inv. nr. 20.145 f. 1.

[13] *Loc. cit., inv.* nr. 20.146, f. 2 v.

[14] *„Gazeta Transilvaniei“*, nr. 87 din 1/13 august 1881.

[15] *Ibidem.*

[16] G. Pteancu, *op. cit.*, p. 5.

[17] Toma Șerban (1805—1881) s-a remarcat alături de Petru Bran, Ioane Marcu, Geroge Marchiș, în lupta pentru progresul cultural al românilor sătmăreni, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

[18] *„Calendarul umoristului“* pe anul 1865 a apărut în două ediții epuizate într-un timp foarte scurt. Cf. Iosif Vulcan, *Publicistica,* Timișoara, 1883, p. 25.

[19] Este vorba de traducerea în românește a lui Iosif Vulcan după romanul lui Al. Dumas, *La Colombe,* apărută la Budapesta în anul 1865. cf. Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania pînă la unire,* Cluj-Napoca, 1982, p. 134 și Iosif Vulcan, *Publicistica . . .*, p. 89.

Totodată mai îndrăznesc a Te ruga să binevoiești a cîștiga cîțiva prenumeranți pentru foile mele. Cu exemplare complete mai pot încă servi „Familia“ coastă pe 1/2 an patru fl. Iar „Umoristul“[20] 3 fl.

Cu tot respectul al Rds Tale.

Stimatoriu *Iosif Vulcan*

II.

1881 iulie 22, Oradea. Scrisoarea lui Iosif Vulcan către George Marchiș[21] din Carei în care îi răspunde că adunarea generală a Societății pentru crearea unui fond de teatru român, programată pentru zilele de 7—8 august 1881 la Baia Mare, nu poate fi amînată.

Iubite frate,

Îndată ce am primit scrisoarea ta, îndată am scris la Baia Mare propunînd ca adunarea pentru teatru să se strămute pe zilele indicate de tine, adeca pe 10 și 11 august; însă de acolo mi s-a răspuns, că nu se poate că ei țin la terminul de 7 și 8 august, invitările pentru concert-bal s-au și făcut, prin urmare nu se mai poate strămuta!

Vezi dară, că ceea ce dorești nu atîrnă dela mine.

Observ însă, că ziua de dumineca nu v-a forma mare pedecă pentru ca preoții să poată vini. Din depărtare mare tot nu vor vini ori pe ce zi am pune adunarea, iar din giur vor putea vini pe la 11 ore, pe cînd se va deschide adunarea.

Cei interesați vor vini și pe duminică din depărtare sau din apropiere, cei ce nu se interesează, nu vor vini pe orice zi am fi pus acea întrunire.

Așa dară convocă și tu conferința despre care vorbești. Ar fi mai bine să o convoci pe 7 august după miază zi. Dar nesmintit, căci astfel dară vor vini și d-aceia, care pentru teatru n-ar fi mers.

Fi-va permis să te fac atent, că abonamentul tău la *Familia* e espirat?

Te salut frățește,

Iosif Vulcan

---

[20] „Umoristul „Revistă satirică editată de G. Ardeleanu și Iosif Vulcan între anii 1863—1866. Cf. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 870—871.

[21] George Marchiș (1836—1884), fruntaș al mișcării naționale și culturale a românilor sătmăreni din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Colaborator la periodicele românești transilvănene ale vremii: „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, „Familia“, „Aurora română“, „Muza română“. Cf. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 552.
nr.

ÎMBOGĂȚIREA BIBLIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI VECHI
(Sugestii exemplificate)

IOAN CHINDRIȘ

1.1. **Bibliografia românească veche,** lucrare de mari proporții scoasă în patru volume de tot atît de mari bibliologi, între 1903—1944, a avut și are încă soarta unui idol devorat de adoratori. Această cea mai consultată carte din cultura noastră a fost, este, în același timp cea mai controversată, mai amendată. Șirul nesfîrșit al completărilor cu titlul invariabil: *Contribuții la Bibliografia românească veche,* întrec, poate, ca volum, cele patru masive tomuri ale lucrării de referință, putînd duce la o impresie de moment că însăși rațiunea de a fi acesta este sub semnul întrebării. Această impresie capătă maximum de acuitate în momentul în care cercetătorul se află în situația de a compara la modul concret calitatea descrierii unei cărți în *B.R.V.,* cu aceea a celui mai modest autor de „contribuții" ulterioare. Balanța înclină categoric în favoarea celui din urmă. Față de vechea lucrare, noile sau puțin noile descrieri — dar, oricum, ulterioare! — sînt incomparabil mai bogate, mai de amănunt, mai „sinoptice", în pofida opulentei ilustrații din *B.R.V.,* pe care noii autori n-au putut nici măcar spera să o egaleze. Completarea *Bibliografiei românești vechi* a devenit pe parcurs o adevărată specializare, cu metoda, mecanismele și subtilitățile ei, creînd în ultimă instanță chiar destine istorico-literare distincte. Cazul cel mai cunoscut este al Danielei Poenaru, a cărei iconoclastie s-a materializat în nenumărate „contribuții", încununate cu o carte întreagă pe care o destinează insolitei preocupări[1]. „Contrtibuționiști" redutabili s-au dovedit și Dan Simionescu[2], Iosif

[1] Vezi: *Cîteva tipăriturii necunoscute,* în *Mitropolia Olteniei,* IX, 1957, nr. 9—10, pp. 666—671; *Cărți vechi românești din Biblioteca Patriarhiei Române,* în *Glasul bisericii,* XVII, 1958, nr. 6—7, pp. 560—564; *Îndreptări la Bibliografia românească veche,* în *Biserica ortodoxă română,* LXXVII, 1959, nr. 11—12; *Completări și îndreptări la Bibliografia românească veche,* în *Ibid,* LXXVIII, 1960, nr. 5—6, pp. 545—559; *Contribuții la Bibliografia românească veche,* în *Ibid,* LXXIX, 1961, nr. 9—10, pp. 921—939; *Contribuții la Bibliografia românească veche, în Glasul bisericii,* XXI, 1962, nr. 3—4, pp. 372—402; *Contribuții la Bibliografia românească veche,* Tîrgoviște, 1973; *Contribuții la Bibliografia românească veche în perioada 1944—1972,* în vol. col. *Tîrgoviște, cetate a culturii românești,* Tîrgoviște, 1974, *pp. 61—67* (a se urmări sub numele: Daniela Bărbulescu, Daniela Bratu și Daniela Poenaru).

[2] *Un calendar de la Buda necunoscut,* în Arhiva românească, IV, 1940, pp. 355—356; *Contribuții la Bibliografia românească veche,* în *Studii și cercetări de bibliologie,* I, 1955, pp. 246—256.

Naghiu[3], Mircea Tomescu[4], D. Șandru[5], C. Lacea[6], Virgil Cândea[7] și mulți alții, în vreme ce, pe alt plan, repertoriul de acte oficiale tipărite în Transilvania între 1701—1847, lucrat de Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt[8] vine să reglementeze masiv și definitiv soarta unui compartiment șovăielnic al *B.R.V.*: foile volante. Mai apoi, soarta *Bibliografiei românești vechi* a fost obiectul a numeroase sesiuni și reuniuni științifice, dintre care cea mai de răsunet a fost aceea de la Tîrgoviște, din 21—23 decembrie 1972[9]. Nu puține luări de cuvînt au avut, cu aceste prilejuri, tendințe concluzive și normative, din care s-a putut desprinde ideea că monumentala carte a lui Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simionescu este un moment științific depășit. Din exigență în exigență și de la autor la autor, ceea ce numim descriere de *carte* a evoluat, într-adevăr, atît de mult față de copierea chirilică a titlului, indicarea formatului, a numărului de pagini și a depozitului, la care se reduc cele mai multe poziții din *B.R.V.*, încît greu se poate crede că este vorba de unul și același lucru. Pînă la urmă, s-a acreditat o concluzie — care circulă intens! —: că întreaga operă trebuie refăcută, pe baza noilor criterii și acumulări de informație, mai concret, că trebuie să se lucreze o nouă bibliografie a cărții românești vechi.

1.2. Dar **Bibliografia românească** veche sugerează exemplul acelui uriaș pește al lui Santiago din nuvela lui Hemmingway, *Bătrînul și marea*, care, sfîșiat cu frenezie de rechini cale de mii de kilometri pînă la țărm, rămîne, totuși, mai mare decît își puteau imagina pescarii acelui colț de lume. Rezultat al unei mentalități culturale și al unor condiții care nu se vor puteta egala, probabil, niciodată, *B.R.V.*, întrunește condițiile produsului unic, căruia demolițiunile vremii nu-i pot altera calitatea de far într-un peisaj de cercetare plin de riscuri și pericole. Dealtminteri, *toți* autorii serioși de contribuții ulterioare își recunosc și proclamă filiația din marea carte, care rămîne reperul comun și termenul de referință al tuturor. Și acest lucru nu din simplă complezanță. Contribuțiile, luate în parte, sînt fărîme infime pe lîngă monumentul literar și grafic pe care îl constituie vechea bibliografie. Luate împreună, pur mecanic, nu depă-

---

[3] *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în *Revista istorică română*, XV, 1945, fasc. IV, pp. 500—503.

[4] *Precizări și adăugiri la Bibliografia românească veche*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, I, 1955, pp. 256—261; *Calendarele românești, 1733—1830*, București, 1957.

[5] *Îndreptări la Bibliografia românească veche*, în *Revista istorică română*, 1947, vol. XVII, fasc. I—II, pp. 138—156.

[6] *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în *Dacoromania*, III, 1922—1923, pp. 799—801.

[7] *Completări la Bibliografia românească veche*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, I, 1955, pp. 261—262.

[8] *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701—1847*, București, 1981.

[9] Lucrările s-au publicat într-un volum masiv intitulat: *Tîrgoviște, cetate a culturii românești. Lucrările Sesiunii științifice din 21—23 decembrie 1972. Partea I. Studii și cercetări de bibliologie*, Tîrgoviște, 1974.

șesc înțelesul unui maldăr de hîrtie tipărită, pe care nici un resort n-o investește cu unitate și coerență. Senzaționale sau puerile, inedite sau pur și simplu erori de slăbiciune la prima impresie, toate contribuțiile ulterioare, în parte și ansamblu, își au rațiunea suficientă *numai* raportate la lucrarea-mamă. Căci este prima și unica viziune închegată, în flux istoric, asupra celui mai prețios eșantion din cartea românească tipărită. Pînă la ea, demersul cronologic și aspectul cantitativ al cărții românești vechi erau noțiuni neclare, și acestea doar la îndemîna cîtorva inițiați. Sub acest aspect, completările survenite sînt valoroase doar în calitatea lor de pîrîiașe care își au confluența între filele marelui repertoriu național, realizat pe parcursul a cîteva decenii. Mai rămîne de meditat asupra comparației calitative care se insinuează în această ordine de idei. Lucrare de cursă lungă, *B.R.V.*, s-a configurat în sens dinamic, prin ameliorări progresive în cadrele unei metodologii constante. Se abstrage din discuție aspectul de *antologie* istorico-literară al întreprinderii, aici întresînd doar atitudinea analitică față de unitățile bibliografiate. În acest sens, volumele III și IV se detașează printr-o descriere mai amănunțită a cărților, prin inserarea unui mare număr de referințe bibliografice, ca și printr-o vigilentă depistare a depozitelor, în măsura în care se puteau identifica ele la acea dată. Contribuțiile ulterioare dezvoltă în logica progresului științific aceste tendințe, fără a ieși din aria metodologică a vechii lucrări. În principiu, tot ce s-a adăugat corespunde structurii analitice consacrate de *B.R.V.*, în cîteva liniamente simple și clare: redarea cît mai exactă a titlului, analiza tehnico-sinoptică a cărții, eventuala rezumare a conținutului, referirile bibliografice și indicarea depozitului. Cele mai atrăgătoare „contribuții", și cele mai recente, nu ies cu nimic din această modestă schemă, dar care, aplicată de la carte la carte, a dus în final la ceea ce este marea bibliografie a cărții românești vechi.

1.3. Dimpotrivă, abaterile de la acest drum consacrat sînt mai degrabă slăbiciuni decît calități. Acesta este, cel puțin, cazul celei mai vizibile „revoluții": renunțarea la a reda cu chirilice titlul cărților care au apărut în această ortografie. În toate cazurile de acest fel se exclude inițiativa autorului contribuției, și se incriminează pur și simplu pierderea îndemînării tipografice de a lucra cu literă chirilică. Este, fără îndoială, o mare stavilă pentru cercetător și o pierdere pentru cultură, mai ales în eventualitatea unei accentuări viitoare a fenomenului. Cazul Danielei Poenaru care a editat un întreg volum de contribuții[10] cu titlurile chirilice caligrafiate de mînă, căci tipografia n-a avut literă chirilică, ar trebui să constituie un semnal de alarmă. Căci scrierea cu alfabet chirilic, prin fonetismul ei aproape perfect, este indispensabilă pentru reconstituirea fazelor evolutive ale limbii române, pe care le redă cu o uimitoare fidelitate. Or, după cum se știe, sîntem departe de a avea bune ediții critice, fie măcar din operele de vîrf ale vechii noastre literaturi. Mai apoi, nu

[10] *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Tîrgoviște, 1973.

mai puțin lipsite de inspirație sînt acele imbolduri contributive, care exploatează punctele slabe, erorile *Bibliografiei românești vechi.* De pildă, în volumul IV al lucrării, dintr-un zel de ultim moment, Dan Simonescu a deplasat în rîndul cărții românești vechi *toate* foile volante cunoscute la acea dată. Gestul contravenea scopului și metodei proprii, căci se alăturau cărților cu adevărat românești, izvorîte din resorturi culturale conștientizate și intenționalizate, un număr mare de ucazuri, hatișerifuri, sau „ordonanții" ale uneia sau alteia dintre puterile imperiale vecine, tipărituri cu spiritul străin fenomenului cultural național. Cu toate avertismentele mai vechi ale lui Al. T. Dumitrescu[11] și Andrei Veress[12], care au detașat foile volante ca domeniu aparte, ultimul volum al *Bibliografiei* a comis greșeala acestei aglomerări fără rost. De aici a urmat, apoi, un șir lung de semnalări de foi volante, sub titlul de contribuții la cartea românească veche. Enumerarea lor nu mai este necesară, căci, odată cu editarea excelentului repertoriu al actelor oficiale românești privind Transilvania, tipărite între 1701—1847, Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt[13] au definit teoretic și bibliografic familia foilor volante, evidențiind clar deosebirea față de cartea veche românească. Puținele unități bibliografice de competență egală a ambelor domenii, nu fac decît să întărească definiția. Iată de ce, repertoriul pomenit se poate considera ca o corectare definitivă a acestei confuzii de noțiuni, acreditată de *B.R.V.* Mai puține șanse de îndreptare se întrevăd, cel puțin deocamdată, pentrtu o altă eroare, nu doar mai tenace, dar și mai mult periculoasă decît cea precedentă. Este vorba de includerea în *B.R.V.* a unui mare număr de cărți grecești, care nu au nici o legătură cu literatura noastră. Patima racolării tipăriturilor grecești trebuie să fi fost enormă la vechii autori pomeniți, căci aceste cărți se bucură de descrieri și excerptări cum puține dintre cele românești le au. Discernămîntul a suferit aici o gravă oclusiune. Dacă *Adunarea de poezii encomiastice,* tipărită în grecește la Leipzig în 1777, mai poate fi tolerată, prin prezența între autori a unui Nicolae Vilara, ai cărui descendenți vor deveni români, alte multe cărți nu oferă nici măcar această firavă clauză. Titluri ca: *Manual despre purcederea Sfîntului Duh,* a lui Hristofor Embrocomitu (București, 1728), *Mreaja apostolică* a lui N. Mauroedis (București, 1756), *Învățătură creștinească,* în grecește și turcește (București, 1768), *Însemnări fizice,* a lui Iosif Misiodax (București, 1784), *Noul Erotocrit* al lui Dionisie Fotino (Viena, 1818) și foarte multe altele, sînt tot atîtea *cărți grecești,* prezente cu siguranță, în bibliografiile literare ale grecilor. Elementul comun: acela că au fost tipărite în Principatele Române, nu le conferă nicidecum calitatea de cărți românești. Căci, să nu uităm, cel puțin jumătate din cărțile vechi românești din Transilvania s-au tipărit la Viena și Buda, rămînînd, totuși *cărți românești.* Iar atunci

[11] *Foi volante din colecțiunea Academiei Române 1642—1866,* București, 1911.
[12] *Orînduieli românești tipărite în Ardeal (1744—1848),* în *Revista arhivelor,* II, 1926, nr. 3.
[13] V. nota 8.

cînd autori ca Petrik Géza le numără cu nonșalanță în rîndul cărților ungurești, pe baza localității tipografiei — ceva mai mult, sînt bibliografiate ca ungare chiar și cărțile românești tipărite la Blaj, Brașov, Cluj, Oradea, Sibiu sau chiar ... Iași![14] —, lucrul ni se pare hilar și reprobabil. Bibliografia maghiară nouă a preluat ca bună metoda lui Petrik.

1.4. **Quod uni justum, alteri aegum.** Oare să fie valabil acest proverb și în domeniul bibliografiei? Exemplul *Bibliografiei românești vechi,* cu numeroșii autori greci, dimpreună cu o reluare în atenție a felului cum s-a procedat la catalogarea cărții ungare, a ispitit în vremea din urmă la redefinirea termenului însuși de „carte românească veche". Noua definiție, schițată deocamdată pe la diferite reuniuni științifice de provincie, ar fi: *totalitatea* cărților tipărite pe teritoriul României, de la începuturi pînă la 1830. Tentativa este vulnerabilă din nenumărate unghiuri, dar mai cu seamă din acela care poate apropia noul punct de vedere, de cel al lui Petrik și al emulilor săi. Respectiv, inserarea în rîndul cărților românești vechi a tuturor tipăriturilor maghiare și săsești ieșite în Transilvania pînă la 1830. Dacă ideea ar fi rămas doar în stadiul de *pium desiderium* al unor bibliologi rău orientați, ea n-ar merita, firește, atenția unei consemnări. Dar există de pe acum și o întrupare tipografică a ei, în paginile catalogului de carte românească veche, scos la Brașov în 1980[15]. Publicația oferă prilejul unei analize *in situ* a efectelor metodei care se propune: aceea de cuprindere geografică. Ea bibliografiază 262 de unități de carte, existente în diferite depozite din Brașov. Din acest număr, doar 56 sînt tipice bibliografiei *românești,* după canoanele consfințite pînă acum de minți greu eludabile, ca Vasile Pop, Timotei Cipariu, B. P. Hașdeu, Gaster, Bianu, Dan Simonescu. Celelalte? Oare s-au descoperit la Brașov 208 titluri de carte românească veche, pe care românii încă nu le cunosc? Nu, ci s-a aplicat în mod mecanic principiul amintit, geografic, după similitudinea procedeului istorico-geografic al bibliografilor ungari. Rezultă etichetarea ca *românești* a 208 cărți care aparțin în mod evident culturilor maghiară și săsească din Transilvania: cărți *în* limbile maghiară și sasă, *de* autori maghiari și sași, *despre* maghiari și sași și, mai cu seamă, *în spirit* maghiar și săsesc. Fiindcă ce altceva este cultura, dacă nu ansamblul acelor *formae mentis* pe care le îmbracă spiritualitatea unui popor, al unei națiuni, naționalități? Exemplele sînt, unele, atît de izbitoare, încît orice comentarii devin de prisos. *Autori maghiari:* Antonius Bonfinius, Daróczi Gergely, Geleji Katona István, Heltai Gáspár, Huszti András, Köleseri Sámuel, Lázár János, Pápai Pariz Ferenc, Szent-Páli Nagy Ferencz, Verböczi István. *Cărți maghiare: Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae ...,* Cluj, 1696, *Catechesis. Az az Keresztény Vallásra való tanítás,* Cluj, 1698, *Decretum Tripartitum,* Cluj, 1698, *Verböczi István Törvény Könyvének Compendiuma,* Cluj, 1701 ș.a. *Autori sași:* Johann Heinrich

[14] *Magyarország bibliographiája* [Bibliografia Ungariei], I—IV, Budapesta, 1886, 1890—1892; continuare cu vol. V, Budapesta, 1971.

[15] *Tipărituri românești 1539—1750 existente la Brașov. Catalog,* Brașov, 1980.

Alsted, Francisc Fasching, Valentin Franck von Franckenstein, Johann Honterus, Johann Schulerus, Valentin Wagner. *Cărți săsești:* toate tipăriturile lui Honterus (între care: *Compendium iuris civilis in usum civitatum ac sedium Saxonicarum in Transylvania collectum,* Brașov, 1544), *Kirchenordnung aller Deutschen in Siebenbürgen,* Brașov, 1547, cu varianta ei latină: *Reformatio ecclesiarim Saxonicarum in Transylvania, Siebenbürgischer Wiirg-Engel,* Sibiu, 1670, *Der Sachsen in Siebenbürgen,* Sibiu, 1684 ș.a. În totalitatea lor, cărțile străine strivesc pur și simplu, cantitativ, numărul de cărți românești. Și, doar, bibliografia brașoveană se oprește la anul 1750. Spre anul 1800, și mai ales după, producția de carte maghiară și germană din Transilvania a intrat într-un sistem modern, similar celui care se practică astăzi. Cărțile din această perioadă nu sînt nici „vechi", nici „rare". Bibliografia ungară veche se oprește la 1711. În același timp, tipografiile românești, ca și tipăritura cărților, rămîn tributare unui ritm manufacturier, datorită condițiilor istorice îndeobște cunoscute, pînă după 1820. Raportate la statutul de națiune iobăgească a românilor din Transilvania, de entitate negată oficial, prin legile și constituția țării, cărțile românești apărute aici sînt adevărate miracole, explicabile în egală măsură prin tenacitatea și spiritul de sacrificiu al arhiereilor greco-catolici, ca și prin politica indirectă de sprjinire din partea Curții de la Viena, peste capul Stărilor și Ordinilor din Principat. Dar, în comparație cu numărul cărților scoase de beneficiarii constituției tripartite, maghiarii și sașii, ele sînt infime ca număr. Un catalog ipotetic, cuprinzînd cărțile vechi „românești" după acest principiu geografic, pînă la 1830, ar prezenta — fără exagerare! — tabloul unui repertoriu în care o carte cu adevărat românească ar surveni la 100 de cărți străine. Ar fi, practic, un catalog de carte străină. Or, cele mai elementare reguli de utilitate și normalitate științifică trebuie să descurajeze o astfel de întreprindere aventuristă. Cărțile, ca destin individual, se împlinesc într-un spațiu-cadru care este cultura unui popor, și care este un fenomen strict original, irepetabil în timp și spațiu. Hibridări neinspirate, de genul catalogului de la Brașov, pot suscita comparații cantitative pe cît de goale ca sens, pe atît de nocive ca latență de exploatare. Clasic accident cînd imitarea se răzbună pe imitator.

2.1. Tendințe ca cea analizată mai sus sînt cu atît mai inutile, cu cît *Bibliografia românească veche* rămîne, și probabil va rămîne încă multă vreme perfectibilă și în aspectul ei *cantitativ,* în măsura în care acest lucru poate constitui un deziderat științific. De altminteri, cunoașterea cît mai multor cărți din acest prețios eșantion nu poate fi indiferentă pentru cercetători, căci fiecare nouă revelație ne apropie de tabloul genuin al vechii noastre literaturi. Ne apropie doar, căci o recuperare integrală a tipăriturilor de pînă la 1830 este de neconceput, la noi, ca și în oricare cultură. Dar această îmbogățire poate fi salutară sau primejdioasă, în măsura în care se păstrează sau nu ca reper cultura națională, privită în calitatea ei de act unitar, conștient și finalizator. Autorii marii bibliografii românești respectă acest ghidaj, cu excepția tipăriturilor grecești, care

n-au ce căuta într-o evidență purtînd acest titlu. În ceea ce privește cartea tipărită în Transilvania, ei au cultivat, dimpotrivă, o excesivă, dar salutară prudență, încît nici măcar o carte ca *Orodiada* de la Oradea din 1804, la care Gheorghe Șincai este coautor cu drepturi morale egale, nu i-a tentat suficient ca să o includă. Pe făgașul acestei vigilențe oneste, opera lor se poate îmbogăți cantitativ cu atît mai mult cu cît bibliotecile noastre sînt *arhipline* de cărți necunoscute de *B.R.V.*, necunoscute sau ignorate de bibliologii ulteriori, deci inedite. Condiția reușitei este să se păstreze principiile trasate de vechii autori. Acestea sînt și bogate, și corecte științific, și deschise îmbunătățirilor.

2.2. O cale facilă o constituie identificarea unor ediții necunoscute din seriile consemnate de *B.R.V.* Aceste goluri se repercutează asupra cunoașterii istorice a mediului cultural, în care succesiunea cronologică joacă rolul seismografului. Umplerea lor este, îndeobște, cea mai bine primită dintre reușitele bibliografilor. Exemple:

I. Silvius Tannoli, **Poemation . . .**, Cluj, 1768.

POEMATION | DE | ORTU | ET | PROGRESSU | Incl. Militiae Limitaneae | Valachicae | in | M. Principatu | TRANSILVANIAE.
CLAUDIOPOLI, | Typis Academicis Soc. Jesu, Anno MDCCLXVIII.

In-8° (26,5×21 cm.; oglinda textului 16×12 cm.), de 12 file nenumerotate. Hîrtie filigran cu vărgături la 2,8 cm distanță una de alta. Pe recto primei file e foaia de titlu, acesta cules din mai multe caractere de litere. Între titlul propriu zis și indicarea locului de tipărire e un ornament grafic de compoziție tipografică. Verso foii de titlu e gol. F. 2r. are sus un frontispiciu dreptunghiular de 10,5×3,3 cm, realizat de asemenea din diferite motive curente în tipăriturile iezuiților clujeni. La sfîrșit, o vignetă elegantă, din motive geometrice, de 2×2 cm. Inițiala primului cuvînt din poemă, *U*, e ornată în negru, cu flori stilizate și un soare strălucind deasupra. Fiecare pagină are la mijloc — sus cîte un ornament tipografic. Titlul de intrare în materie:

SECUNDA LEGIO | Valachica | sub | CAROLO barone | ENZENBERGIO.

Urmează cele 309 versuri latinești ale poemei, semnate la sfîrșit: „Canebat comes Silvius Tannoli". Este ediția I (cu alt titlu), îndelung căutată de cercetători, a scrierii lui Tannoli — pe numele adevărat Antonio Cosimeli, ofițer în Regimentul românesc de graniță de la Năsăud —, *Poemation de Secunda Legione Valachica sub Carolo Barone Enzenbergio*, tipărită ad ed. II Sibiu, 1768; III, Oradea, 1830[16] și altele post B.R.V.[17].

[16] *B.R.V.*, III (1496), p. 706—707; IV, p. 321.
[17] *Arhiva Someșană*, 1925, nr. 2, p. 13—19; nr. 3, p. 47—65; 1926, nr. 4, p. 51—80; 1939, nr. 25, p. 447—481.

Deținător: Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, cota B.R.V. 363/D, inv. 1701/1969 (unicat pînă la această dată)[18].

II. Vasile Nemeș, **Catehismul cel Mare,** Blaj, 1797. Ediția a II-a.

ÎNVĂȚĂTURĂ CREȘTINEASCĂ | sau | CATEHISMUL CEL MARE | Cu întrebări și Răspunsuri. | Alcătuitu și întocmitu și acum cu | stihuri din Sf[î]nta Scriptura adusă în- | tărit, pentru folosul și procopsala | Școlalelor Normalicești a Neamului | Românesc.

ÎN BLAJU [Cu Typariul Săminarului | 1797.

In—8° mic (18×11 cm), de 3 file nenumerotate +235 [—236] pag., litere corp 8, iar la note corp 6, 27 rînduri la pagină textul. Foaia de titlu cu mai multe caractere de litere. Pe mijlocul titlului, un ornament grafic înfățișînd un candelabru stilizat, din motive floral-geometrice (imagine folosită mai ales ca vignetă, în alte publicații ale epocii). Verso titlului e de asemenea ornamentat: sus un frontispiciu din motive de compoziție tipografică. Jos, o vignetă-gravură cu imaginea unui buchet stilizat, simbolizînd un arbore. Între cele două ornamente e tipărită aprobarea cărții, dată în mod excepțional de chiar episcopul Ioan Bob: „Această Învățătură Creștinească, sau Catehism mai înainte pentru Școalele Normalicești Typărit, iară acum prin Protopopul Nostru, și Directorul Școalelor Normalicești VASILIE NEAMEȘ din nou așezat, și cu stihuri din Sf[î]nta Scriptură adusă întărit, și răvidăluit a să typări s-au dat voe. Blaj. Martie 5. 1797. IOANN BOB Vlădica Făgărașului". La p. 1 un frontispiciu dreptunghiular (7×1,5 cm). cu medalion rotund, retezat bipolar, la mijloc, în care este înfățișat Duhul Sfînt în chip de porumbel coborînd spre pămînt, iar de două părți ornamente din frunze puternic curbate și palmate. La foaia liminară 3 se repetă, ca vignetă, gravura de pe foaia de titlu. Paginile numerotate au fiecare la mijloc-sus cîte un ornament grafic de compoziție tipografică.

Cartea are următoarele capitole: *Îndreptare cătră catehism* (p. 1—2); *Despre credință* (p. 2—58); *Despre nădeajde* (p. 59—74); *Despre dragoste* (p. 75—131); *Despre Sfintele Taine* (p. 132—189); *Despre îndreptarea creștinească* (p. 190—224); *Adaogere despre patru lucruri mai de pre urmă* (p. 225—236). Întreaga carte are ca note la subsol citate, „stihuri" din Biblie, în care se confirmă cele spuse în diferitele probleme ale confesiunii greco-catolice. Materia este expusă în formă catehică, cu întrebări și răspunsuri.

[18] Vezi și Daniel Cornides, *Bibliotheca Hungarica, sive Catalogus Scriptorum de Rebus omnis Generis Hungariae adnexarum provinciarum gentiumque finitimarum tam typis publice editorum, quam manu exaratorum,* Pesta, 1792; Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară,* I (1473—1780), București, 1931, p. 264; Ioan Chindriș, *Taina domnului de Cosimelli,* în *Steaua,* XXXII, 1981, nr. 10/413, p. 46—47.

Descoperirea cea din urmă, această ediție a *Catehismului* lui Vasile Nemeș (cea dintîi!), completează seria catehismelor „mari" de la Blaj, lămurind și numerotarea edițiilor anterioare și ulterioare: Gheorghe Șincai 1783 (*B.R.V.* III, nr. 462, p. 281—282), Vasile Nemeș 1804 (*Ibid.*, nr. 667, p. 449) și Dimitrie Pop 1815 (*Ibid.*, III, nr. 871, p. 115). Deținător: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.R.V. 379 și 389 (defectuos).

III. **Șematism și Calendar,** Oradea, 1819.

SCHEMATISMUL | Venerabilis | CLERI | Diocesis | MAGNO-VARDINENSIS | Graeci-Ritus Catholicorum | pro | Anno Domini | 1819.
MAGNO-VARADINI, | Typis Joannis Tichy.

A doua foaie de titlu:

CALENDARIU | pe | ANNUL DE LA CHRISTOS | 1819. | Aréta' | Dilele, Duminecile, Serbâtorile, și | Septîmânele, precum a Calendariu- | lui vechiu, asia și a quelui nouu, | pârtile annului, schimbarea Lunei.
IN ORADÉ MARE, | Cu typariu lui Joan Tichy.

In—8° mic (16,6×10,3 cm), de 1 foaie+78 pag., numerotate numai de la p. 32—74. Tipar negru, cu mai multe caractere de litere și număr fluctuant de rînduri la pagină. Copertele originale sînt de culoare gri-albastru. Coperta I, încadrată în chenar dublu-linear plus o bordură exterioară liniilor, formată din linii încrucișate în formă de X, are la mijloc un ornament grafic înfățișînd o carte deschisă cu o cunună de flori așezată deasupra. Titlul de pe copertă este identic cu al primei foi de titlu. Pe coperta IV, o frumoasă gravură ornamentală înfățișînd o liră din care ies raze, încadrată de motive florale. Prima foaie de titlu, care nu intră în numerotarea calendarului, este încadrată cu chenar dublu-linear. A doua foaie de titlu, formînd pagina nenumerotată [1], încadrată linear, dar cu un ornament grafic la mijloc: o moară de apă. Frontispicii din linii spiralate sau drepte la p. [31], [75], [77]. De la p. [31] pînă la sfîrșit, paginile au la mijloc-sus cîte un ornament grafic (segment de linie spiralată). Paginile cu partea calendaristică sînt încadrate în chenar dublu-linear (oglinda 14,5×8 cm).

Cuprinsul: Sărbătorile, anotimpurile și „eclipsurile", la p. [2—3]; lunile anului (p. [4—27]); *Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Magno-Varadiensis Graeci-Ritus Catholicorum pro Anno Domini 1819* (p. [29]); *Sub Gubernio Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Samuelis Vulcan Divina Providentia Episcopi Magno-Varadiensis Graeci-Ritus Carholicorum* (p. [30]); *Venerabile Capitulum* (p. [31]—33); *Officium Diocesanum* (p. 33—35); *Officia in Re litteraria gerentes e Gremio Cleri Diocesani* (p. 35—36); *Series Districtuum vice-archi-diaconalium, et Parochiarum* (p. 37—70),

cu înșiruirea parohiilor, preoților și numărului poporenilor din cele 9 districte ale episcopiei: Oradea, Giriș, „Lakság", Vășad, Lunca, Sfîrnaș, Sebiș, Beiuș și „Partium Banaticarum": *Summa Animarum omnium intra Ambitum Diocesis M. Varadinensis existentium* (p. 71—72); *Clerus junior* (p. 72—74); *Index Parochiarum* (p. [77—78]).

Ediția calendarului, complet necunoscută, corectează data apariției primului șematism de tip occidental și catolic din cultura noastră, instrument care s-a dovedit, în timp, extraordinară sursă documentară pentru istoriografia culturală. Conținutul rezumat mai sus va fi preluat și menținut, cu micile schimbări survenite, de la an la an, de toate șematismele orădene, dintre 1820—1830 (*B.R.V.* III, nr. 1085, p. 347; nr. 1163, p. 403; nr. 1217, p. 444; IV, nr. 451, p. 153 și 162; III, nr. 1325, p. 554; nr. 1378, p. 603; nr. 1431, p. 660) și post *B.R.V.*[19]. După toate aparențele, acesta este anul cînd a început tipărirea de șematisme la Oradea. Deținătorul unicului exemplar cunoscut: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.R.V. 388.

IV. **Calendar,** Buda, 1820.

CALENDARIU | pe | ANUL DE LA HRISTOS | 1820 | bisect | carele se cuprinde din 366 de zile. | Întocmit pe Gradurile și clima Ungariei, a Ma- | relui Principat al Ardélului, a țărei | Românești și a Moldovei. | Areată | Zilele, Duminecele, Sărbătorile și | Septămînile precum a Calendariului celui | vechiu, așa și acelui nou, Părțile anului, | schimbarea Lunei, și Târgurile.

ÎN BUDA | La Crăiasca Typografie a Universitatei | Ungurească.

In-8°, de 48 foi nenumerotate. Tipar negru și roșu în partea calendaristică (f. 1—16 v.), negru în rest, cu 30 rînduri la pagină plină (ex. f. 46 r.). Pe foaia de titlu, tipărită cu negru și roșu, e stema mare a Imperiului Austriac. Titlul încadrat în chenar ornamentat de compoziție tipografică. Toate paginile sînt încadrate în chenare simple, lineare.

Conținutul: *Sărbătorile, și altele, ce sănt schimbătoare* (f. 2 r.); *Părțile anului* (f. 2r.); *Despre eclipsurile sau întunrcimile Soarelui și a Lunei* (f. 2v.); *Hronologhia* (f. 3r), după 18 sisteme de numerotare specifice epocii; calendarul cu cele 12 luni și caracteristicile lor (f. 3v.—15r.); *Adaogere. Pentru patru timpuri ale anului acestuia* (f. 15v.); *Timpurile lunilor anului acestuia* (f. 15v.—16v.); *Târgurile din țeara Ungurească, și din Ardél* (f. 17r.—23r.); *Înțeleptîa omenească* (p. 23v. 48r), continuare dintr-un calendar anterior, capitolele 13—18.

[19] Georgeta Răduică și Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești, 1731—1918. Dicționar bibliografic*, București, 1981, p. 651—652.

Descoperirea numărului pe 1820 realizează încă o verigă din lanțul plin de hiaturi al calendarelor greco-catolice de la Buda, care au fost prezențe puternice în viața culturală a românilor transilvăneni la începutul secolului al XIX-lea. Existența calendarului a fost dedusă din demersul capitolelor la articolul-foileton despre *Înțelepția omenească*, în numerele pe 1819 și 1821[20], dar nu s-a descris sau semnalat pînă acum vreun exemplar concret. Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, cota B.R.V. 1066 A.

2.3. **Bibliografia românească veche** a acreditat cel mai plauzibil mijloc de a defini cărțile românești, ca fiind, în primul rînd, cărțile scrise *de români*. Acest criteriu este primul, cel mai important și mai larg cu putință, el nefiind supus sau necesarmente asociat celorlalte. Cartea scrisă de un român este, *ipso facto*, românească, indiferent de limba, locul și cultura în care a fost creată, ca și de scopul sau finalitatea ideilor ei. Ea se subsumează culturii românești prin logica apartenenței naționale a autorului, și orice observații asupra concentricității sau excentricității ei se pot concepe *numai* în cadrul respectiv. Orice argument contrar acestui punct de vedere nu poate fi decît absurd.

Acest important liniament de definire este, în momentul de față, și cea mai bogată cale de completare a vechii noastre bibliografii. Autorii *B.R.V.*, cu toate că sînt precursori necontestați, au făcut extrem de puțin în această direcție. Pe cît de ușor au fost asumați autori greci *evident* străini de neamul și cultura noastră, pe atît de timid s-au evidențiat scriitorii români *aparent* afiliați culturii maghiare din Transilvania. Singurul autor din această categorie, restituit pe bună dreptate de *B.R.V.* este juristul și profesorul clujean Ladislau Vaida, autorul unor faimoase tratate și cursuri de drept[21]. La acestea se poate adăuga o interesantă programă de examen din 1830, ultimul an de profesorat al lui Vaida la Liceul academic piarist din Cluj[22]:

V. POSITIONES | ex | PRAXI JUDICIARIA, | JURE ITEM CRIMINALI, | et STYLO JUDICIALI, | quas | in Regio Lyceo Claudiopolitano | Semestri altero | anni 1830 | Mense Augusto | Examini publico subtraverunt | D. D. Jurium alterum in annum Auditores.

CLAUDIOPOLI | Typis Lycei Regii.

In-8°, de 8 file nenumerotate. Tipar negru, literă măruntă (corp 6), cu 33 rînduri la pagină. Titlul cules cu mai multe caractere de litere. La f. 2r. frontispiciu dintr-un ornament tipografic modest. Vignetă de compoziție

[20] Mircea Tomescu, *Calendarele românești (1733—1830)*, București, 1957, p. 117; Georgeta Răduică și Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 207.

[21] *B.R.V.*, II (956), p. 196; (1194), p. 430; (1500—1502), p. 710—711.

[22] Vezi *Schematismus Dicasteriorum, et Officialium Magni Principatus Transilvaniae pro Anno 1830, Cluj, 1830*, p. 188—189.

tipografică la f. 8r. Pe verso foii de titlu e lista studenților care urmează să fie examinați. Printre ei, cel puțin zece români. Capitolele programei corespund celor indicate în titlu: *Positiones ex Praxi Judiciaria Transsilvanica* (f. 2r.—5r.), *Ex Jure Criminali* (f. 5r.—7r.) și *Ex Stylo Judiciali* (f. 7v.—8r.). Subiectele sînt numerotate cursiv, de la 1—18. Deținătorul unicului exemplar cunoscut: Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, inv. 21.588/1969.

Dar Ladislau Vaida e departe de a fi singurul român cu activitate literară în alte medii decît cel românesc *stricto sensu*. E un adevăr comun, cunoscut și consemnat ca atare de celebrul bibliograf ungur Andrei Veress, în urmă cu o jumătate de secol[23], că literatura „maghiară" din Transilvania abundă, mai ales în secolul al XVIII-lea, de autori *români,* care se declarau și erau recunoscuți ca atare. Este un pas spre necesitatea radierii unei confuzii de noțiuni: mediul cultural în care s-au manifestat acești autori nu era unul *maghiar,* ci *catolic,* în accepțiunea universalistă a epocii luminilor. Cazul iezuiților de la Cluj oferă exemplul *in situ* a unui asemenea mediu, în care pot fi întîlniți maghiari, sași, români, ruteni, și armeni, subsumați unei culturi luministe în limba latină și în spiritul Contrareformei, dincolo de orice considerente naționale. Cercetarea componenței naționale a iezuiților, de la Cluj ca și de la Kosiče sau Trnovo (Sîmbăta Mare), ca și a bogatei literaturi pe care aceștia au creat-o, poate duce la nenumărate surprize în sensul îmbogățirii bibliografiei românești vechi. La Cluj, exemplele cele mai la îndemînă sînt remarcabilii teologi și dascăli Ladislau Dobra[24], și Petru Dállyai[25], care figurează ca nobili români din Zlatna, respectiv Daia Română de lîngă Sebeș. Scrierile lor, încă total necercetate, se încadrează exegeticii iezuite a vremii, la care trebuie adăugate nume și titluri noi, deci contribuții noi, alături de cele așa zis cunoscute ale lui Gavril Ivul și George Buitul:

VI. Ladislau Dobra, **Aureum Philosophiae caelestis Compendium,** Cluj, 1737.

AUREUM | PHILOSOPHIAE | CAELESTIS | COMPENDIUM, | CIRCULUS MENSTRUUS, | Primum in Gallia editum. | Dein saepius repressum | Nunc verò iterum | Dum in Alma Regio-Principali Soc. Jesu | Academia Claudiopolitana Annô | MDCCXXXVII. | Theses ex Universa Logica | Nobilis, ac Eruditus Dominus, | LADISLAUS DOBRA DE ZALATHNA, | è Convictu Nobilium |

[23] *Bibliografia română-ungară,* I—III, București, 1931.

[24] Despre Ladislau Dobra v. Katona István, *Historia Critica Regnum Hungariae,* XXI/XL, Buda, 1810, p. 713—174; Carlos Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus,* III, Bruxelles, 1793, p. 108; Andrei Veress, *op. cit.,* I, p. 222, 226, 233—234, 299.

[25] Vezi Andrei Veress, *op. cit.,* p. 198—199; Aurel Răduțiu, *Daia Română la 1785,* în *Apulum,* XVI, 1978, p. 311—322.

Publice propugnaret. | PRAESIDE R. P. LADISLAO NEDECZKY | è SOC. JESU, AA. LL., et Philosophiae | Doctore, ejusdemque Professore | Ordinario. | Auditoribus distributum.

CLAUDIOPOLI, Typis Acad. S. J. Anno 1737.

In-16°, de 6 foi nenumerotate + 67 pag. Pe verso titlului, o dedicație către Petru Dobra, desigur o rudenie, director fiscal în Zlatna. Frontispicii de circulație curentă la f. 2r. și 5r. Vignetă florală la f. 5v. Inițială ornată în negru la f. 6r. Ornamente tipografice despărțitoare de capitole pass. Conținutul cărții: scrisoarea obișnuită către cel căruia i se dedică lucrarea: *Spectabilis ac Perilustris Domine!* (f. 2r.—3v.), semnată „Clientem infimum Ladislaum Dobra"; *Theses Logicae* (f. 4r. +v.); prefața *Lectori* (f. 6r.); materia propriu zisă a lucrării, împărțită în 31 de capitole, „dies" p. 1—42); *Dictamina Caelestis Philosophiae* (p. 42—44). La p. 44 o *Approbatio,* care indică originalul prelucrat de Dobra: *Christianarum Cogitationum menstruum circulus,* Paris, 1671. La p. 45 e cuprinsul cărții, după care, pînă la p. 67 urmează partea a doua, originală, cu diferite indicații practice de ritual.

Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C. 59209

VII. Petru Dàllyai, **Synopsis Vitae Sanct Francisci Salesii,** Cluj, 1738.

Synopsis Vitae | Sancti | Francisci | Salesii, | Episcopoi, et Principis Ge- | benensium, | Dum | in Alma, ac Regio-Principali Soc. Jesu | Academia Claudiopolitana Positiones Universae Philosophiae | publicae propugnaret | Nobilis, ac Eruditus D. Petrus Dàllyai | AA. LL. et Philosophiae Baccalaureus, nec | non pro suprema ejusdem Laurea Can- | didatus, è Sem. S. Josephi. | Praeside | R. P. Nicolao Janosi | è Societ. Jesu AA. LL. et Philosophiae | Doctore, ejusdemque Professore ordi- | nario, et p. t. Seniore. | Auditoribus oblata. | Anno Salutis MDCCXXXVIII. | Mense... die...

Claudiopoli. Typis Academicis Soc. Jesu.

In-8°, de 4 foi nenumerotate + 190 pag. Tipar negru, cu 24 rînduri la pagină plină. Ornamente grafice simple: frontispicii la f. 2r. și p. 1; vignete la f. 4v. și p. 171; inițială ornată în negru, *C,* la pl. 1. Conținutul: *Sanctissime Patrone!,* dedicație către Sfîntul Francisc de Sales (f. liminare 2r.—3v.); *Theses ex Universa Philosophia* (f. 4r + v.); biografia propriu-zisă a sfîntului, în cinci părți, totalizînd 44 capitole. Fiecare parte are titlul ei.

Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.58635 (2 ex. identice).

2.4. O situație aparte este aceea a autorilor cunoscuți ca români, dar necunoscuți ca semnatari ai unor cărți în limbi străine. În mod surprinzător intră în istoria scrisului nostru, cu această ocazie, fratele episcopului greco-catolic Petru Pavel Aron, mai tînărul Teodor Aron de Bistra:

VIII. Teodor Aron, **Doctrina Christiana,** Cluj, 1757.

DOCTRINA | Christiana | dum | ASSERTIONES | philosophicas | In Alma, ac Regio-Principali | Academia Claudiopolitana | Publice propugnaret | Perilustris, ac Eruditus | Dominus THEODORUS AARON | de Bisztra, | è Conv. Nob. | ex Praelectionibus | R. P. Ladislai Dobra, e Soc. | Jesu, A A. L L. et Philos. Doct. ejus- | demque Profess. emeriti | R. P. Mathiae Geiger, è Soc. | Jesu, AA. LL. et Philos. Doct. Mathe- | seos Profess. Publ. Ord. | R. P. Stephani Biro, è Soc. | Jesu, AA. LL. et Philos. Doct. Ethices | et J. N. Profess. Publ. Ord. | Auditoribus oblata. | Anno 1757 die... Mense...

Claudiopoli, typis Academicis Soc. Jesu.

In-16° (12,5×7 cm), de 5 foi nenumerotate + 195[—198] pag. Tipar negru, cu două caractere de litere: 20 resp. 28 rînduri la pagină plină. Pe verso titlului, dedicație către Ignațiu Iosif Bornemisza, directorul Tezaurariatului. Cartea are frontispicii din elemente ornamentale de compoziție tipografică la p. 1, 139 și 192. Patru vignete frumoase, cu gravuri în lemn, la f. liminară 5v., p. 138, 190 și 195. Ornamente din motivele simplificate ale frontispiciilor, ca despărțitoare de capitole la p. 38, 46, 56, 61, 80, 89, 90, 97, 101, 118, 153. Inițială ornată în negru: prima literă a cărții. *L.* Conținutul: *Assertiones ex Philosophiae* (f. lim. 2r.—5v.), împărțite pe trei discipline: *Logica et Ars Cogitandi, Ex Mathesi* și *Ex Ethica; Doctrina Christiana per Quaestiones, et Responsiones* (p. 1—123), împărțită în 46 capitole; *Appendix* (p. 124—138); *Colloquium Discipuli cum Magistro de Sacra Unione* (p. 139—190); *Epistola Clementis XI. Pont. Max. ad Cardinalem Kolonitz Primatem Hungariae* (p. 191—195); *Index,* cu tabla de materii în paginile nenumerotate de la sfîrșit[26].

Aspectul surprinzător al tipăriturii îl dă faptul că partea numerotată conține *exact* același text cu lucrarea lui Petru Pavel Aron, *Doctrina Christiana,* apărută la Blaj în același an 1757. Pînă și amănuntele grafico-tipografice sînt identice. Diferă numai părțile introductive din foile liminare. Și într-un caz și în celălalt, este vorba de o variantă latină a lu-

[26] Mențiuni anterioare fără descriere științifică: Petrik Géza, *Magyarország bibliographiája,* I, p. 1; Andrei Veress, *op. cit.,* I, 234.

crării *Învățătură creștinească*, apărută la Blaj în trei ediții în 1755—1756, și care conține doctrina confesiunii greco-catolice românești. În faza actuală nu se poate stabili care dintre cei doi frați este adevăratul autor al traducerii. Probabil Teodor.

Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.54883.

IX. Ioan Lemeni, **A nagy vatsora**, Cluj, 1814.

A' | NAGY VATSORA | mellyről | a | K. Akademia templomában | Ur Nap után való vasárnap | megszóllott | LEMÉNY JÁNOS, | az Egyesült Görög Szertartáson lévő Kolo'svári Fő Esperest, és Plébànus. | 1814.

KOLO'SVÁRT, | Nyomtattatott a' K. Lyceum betüivel. | 1814.

In-8°, de 35 pag. Tipar negru, cu 26 rînduri la pagină. Pe foaia titlului, cules din mai multe caractere de litere, un ornament dintr-o linie ondulată. Frontispiciu linear la p. 3. Pe ultima pagină, vignetă dintr-o linie ornamentală. Paginile au la mijloc — sus mici motive ornamentale tipografice. Conținutul: în fruntea textului, motto din Luca XIV, 17: „És elküldé a' Szolgáját a' Vatsorának orájàn meg-mondani a' hivatalosoknak hogy el-jönnének, mert már mindenek el-készittettek"; o introducere (p. 3—7); *Első rész* (p. 8—15); *Második rész* (p. 15—31); *Bé-Fejezés* (p. 32—35). La p. 23—28, note de subsol.

Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.R.V. 555.

2.5. Noile semnalări *B.R.V.* sînt cu atît mai interesante, cu cît sînt mai tîrzii. În primul rînd prin raritatea lor. Este de la sine înțeles că *acum*, și cu atît mai mult în viitor, sînt obiectul descoperirii tipăriturii care, prin raritatea sau unicitatea lor, au scăpat cercetărilor anterioare. Cărțile cu un profil mai de obște, cele de cult religios în primul rînd, sînt de multă vreme cunoscute bibliografilor, și cazurile de unicitate sau raritate severă intervin doar sporadic. Dar intervin, totuși, ca în exemplul următor:

X. **Culegere a multe rugăciuni**, Viena, 1781.

CULEAGERE | a | MULTE RUGĂCIUNI PENTRU | treaba pruncilor celor ru- | mănești neuniți, carii | învață.

Cu dovoirea stăpănitori- | lor.

S-au typărit în Beciû la Iosifû de Kurțbekŭ | Răsăritului Tipografŭ de la curtea la Anul 1781.

In-8° (15×9,5 cm), de cel puțin 15 și maximum 16 file, numerotate numai de la 3—15. Tipar negru, cu 19 rînduri la pagină. Foaia de titlu, culeasă cu caractere diferite de litere, e încadrată cu chenar de compoziție tipografică, din linii paralele și ornamente florale stilizate. Pe mijlocul foii de titlu, un mic ornament grafic floral. La f. 2r. un frontispiciu dreptunghiular (3×7 cm), format din linii paralele, meandre și ghirlande florale. O singură vignetă la f. 13r. Ornamente simple despărțitoare de capitole la p. 5v., 10v., 11v., 12r., 13v. Cuprinsul: *Rugăciunea de dimineață* (f. 2r.—5r.); *Symvolulŭ alŭ Pravoslavnicii credințe* (f. 5v.—10v.); *După aceasta cîntarea opustului, a prea sfintei Născătoarei de D[u]mnezeu* (f. 10v.—11v.); *Rugăciuniia înaintea mesii* (f. 11v.—12r.); *Rugăciunea înaintea cinii* (f. 12r.—13r.); *Rugăciunea spre somn* (f. 13v.—[16v.]).

Deținătorul exemplarului descris: Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, cota B.R.V. 449 A. Exemplarul are ultima filă, 16, din altă ediție, lipită de posesori neidentificați. Fila poate fi din edițiile cu același titlu și conținut, apărute la Buda în 1799, 1815 și 1821.

2.6. Literatura ocazională este bogat și corect oglindită în *Bibliografia românească veche*. Dar ea este, desigur, cel mai surprinzător capitol, dintre cele „de mîna a doua" ale domeniului. Dimensiunile reduse, tirajul îndeobște minim, interesul de moment al acestor cărți, le-au destinat unei existențe efemere. Păstrarea lor este mai degrabă o operă a hazardului, decît a unei depozitări conștiente. Pe de altă parte, se evidențiază și o altă latură a lucrurilor: interesul scăzut al cercetătorilor, în comparație cu acela pe care îl manifestă față de textele cu alt conținut. Soarta de cenușerese le-a aruncat nu odată prin fondurile „necercetate", „neinventariate" sau „etcetera" ale bibliotecilor, iar pentru depistarea lor *tocmai* spre aceste unghere trebuie aruncată privirea. Căci, la o analiză mai deferentă, această efemeritate le conferă virtuți inestimabile, de picături din viața vie a epocii apariției. Ceva mai mult, ele ar merita, în ansamblu, o analiză aparte, în aspectul de cronică dinamică a psihologiei socio-istorice.

XI. **Necrologul lui Moise Dragoș,** Oradea, 1787.

Foaie volantă în limba latină (39×24 cm); oglinda chenarului negru de 31×16,8 cm), din 2 file nenumerotate, cea de a doua goală. Textul necrologului e pe recto primei file. Incipit: „Cecidit Corona Capitis nostri, dum Illustrissiomo, ac Reverendissimo, Domino Moysi Drágossy . . .". Arată data morții: 16 aprilie 1787, ora 1 după amiază. Apoi obișnuitele formule de regret cu astfel de ocazii. La sfîrșit, datarea: „M. Varadini die . . . Aprilis 1787".

Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.R.V. 700.

XII. **Öröm ének Vulkán Sámuel Ő Nagyságához,** Oradea, 1807.

A | Nagy-Váradi görög | eggyesült megyének | öröm éneke | VULKÁN SÁMUEL | Ő Nagyságához, | midőn | püspöki székbe, | Szent Jakab ha-

vának 11-kén | pompásson béve- | zettetett | 1807.

NAGY-VÁRADON, | Máramarossi Gottlieb Antal' betűivel.

In-8°, de 2 foi nenumerotate. Pe verso foii de titlu, următorul motto: „Ipsa quidem Virtus pretium sibi, solaque late | Fortunae secura nitet, nec fascibus ullis, | Erigitur plausuve petit clarescere vulgi, | Nil opis externae cupiens, nil indigna laudis, | *Claudianus de Mallii Theodori Consulatu*". Pe foaia de titlu sînt două linii ornamentale, de două lungimi. Cea mai lungă (6,5 cm) e și frontispiciu la f. 2r. Conține 40 de versuri în limba maghiară, din partea „Provinciei greco-catolice de Oradea-Mare", cu ocazia instalării episcopului Samuil Vulcan, în 1807.

Tipăritură sesizată, fără descriere științifică, de Andrei Veress, 1931[27], care indică și un virtual autor: maghiarul Varga Marton. Deținătorul unicului exemplar cunoscut la noi în țară: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.R.V. 711.

XIII. **Cîntarea nemeșilor români,** Oradea, 1808.

CANTAREA nemesilor romani, | quand' s'au ásiediát | in | scáunul ádministratorii | főspanesti | preluminátul | domn | LUDOVIC RHÉDEI | c. c. camerariu, | shi á cetei | S. Leopold viteáz. | In 28 Márthie, 1808.

IN ORÁDEA MARE. | Cu Typáriul lui Joánn Franciscû Tichy. | 1808.

In-8°, de 6 pag. + 1 filă goală. Tipar negru. Foaia de titlu, culeasă din mai multe caractere de litere, are pe verso ca motto: „Generosa in ortus Semina exurgunt suos. *Seneca*". La p. 3 un frontispiciu: gravură înfățișînd un capitel doric, pe care sînt așezate instrumente muzicale și flori. Pag. 4—6 au la mijloc-sus mici ornamente tipografice. Conține 24 versuri românești cu ortografia latinizantă a lui Samuil Vulcan și a diecezei sale (ortografia Școlii Ardelene, cu cîteva elemente maghiarizante).

Deținătorul exemplarului analizat: Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, cota C.R.V. 712[28].

2.7. Unele dintre cărțile analizate aici sînt menționate de autori anteriori, mai ales maghiari[29]. Dar pentru scopul propus, ele pot fi considerate inedite, pentru că: a) nu beneficiază de descrieri științifice; b) la unele nu li se cunoaște identitatea autorului, ca în cazul *Poemationului* lui Silvius Tannoli descris la nr. I; c) nu se face nici o legătură cu bibliografia românească veche, d) în care n-au putut fi pînă acum încadrate, în lipsa unor exemplare cunoscute de cercetătorii români, pe baza cărora să se opereze această încadrare. Or, o trecere plauzibilă în eșantionul *B.R.V.*, nu

[27] *Ibid.*, II, p. 157—158.

[28] Menționări anterioare: Márki Sándor, *Bihari román írók, Oradea,* 1881, p. 96; Andrei Veress, *op. cit.*, II, p. 167, fără descriere științifică.

[29] Vezi notele 18, 25—28.

se poate face fără o reluare analitică de genul celor destinate vechilor cărți românești, în plus cu o necesară intenție de *quod erat demonstrandum.*

3.1. Arhivele nu sînt mai puțin darnice în revelații pasibile să îmbogățească *Bibliografia românească veche* sau, cel puțin, să contribuie la limpezirea unor detalii și aspecte incerte ale acesteia. Dar, în ciuda materialului fabulos de bogat, cercetările de pînă acum sînt puține și sărace. Un model de referință rămîne cercetarea mai veche a lui Liviu Patachi, *Cărți vechi românești în Țara Hațegului de pe o listă din 1857*[30], unde se reproduce pentru prima dată un document masiv cu adresă expresă la *B.R.V.* Există cîteva categorii de documente aproximativ accesibile, ca: registrele de intrări, ieșiri și încasări ale tipografiilor, corespondența acestora cu autorii, oficialitățile, cenzura sau distribuitorii tipăriturilor, registrele de cărți ale vechilor biblioteci, registrele sau listele diferiților colecționari, de unde se pot aștepta informații inedite de mare interes în această problemă. În momentul de față, cel mai mare ajutor care se poate spera în legătură cu documentele de arhivă este identificarea autorilor. Spre deosebire de alte culturi, în vechea noastră literatură, dar mai cu seamă între 1730—1830, abundă cărțile ai căror autori, prelucrători sau traducători nu sînt cunoscuți. Un exemplu foarte la îndemînă sînt cărțile de popularizare a cunoștințelor economice, a căror tipărire în toate limbile Imperiului a fost inițiată de Curtea de la Viena mai ales după 1800. În mod ciudat, în vreme ce la variantele latinești, germane, unguresti, sîrbești, slovace, croate ș.a. se indică constant numele autorului sau al celui care a făcut versiunea respectivă, cu tot atîta constanță lipsesc numele acestea din foile de titlu ale celor românești. Un precedent de modestie, sau o stare *impusă* de cineva dinafară? Greu de hotărît! Aceste nume care, odată aflate, sînt pasibile să ducă la o explicabilă efervescență istorico-literară, *există* fără îndoială în actele epocii, de unde așteaptă să fie scoase la lumină. De pildă, o lucrare ca *Povățuire cătră economia de cîmp,* tipărită la Buda în 1806, este atribuită lui Gheorghe Șincai[31] pe baza unor „dovezi" atrăgătoare, dar nu ferme. Calea spre certitudine trece prin arhive.

3.2. După semnalarea de cărți necunoscute și identificarea de autori, cel de al treilea mare serviciu pe care documentele de arhivă îl pot aduce bibliografului *B.R.V.* este clarificarea edițiilor. Vechii autori s-au lovit de nenumărate hiaturi în acest sens, unele umplute de atunci pînă astăzi, altele rămase ca atare. Căci, în lipsa unui exemplar din ediția vizată, sau a unei mențiuni documentare, orice tentativă de estimare cronologică a unei ediții necunoscute este o aventură riscantă. Dimpotrivă, orice mențiune veche, fie și aproximativă, dubitativă, poate declanșa o rezolvare instantanee a cazului, prin alăturare de elemente. În acest sens, este ușor de înțeles cît de binevenit poate fi un document de arhivă, care are ca obiect *tocmai* linia cronologică a edițiilor din cartea românească veche. Un docu-

[30] În *Studii și cercetări de bibliologie,* III, 1960, pp. 282—287.

[31] Sextil Pușcariu, *Economia din 1806 de Șincai,* în *Dacoromania,* I, 1920—1921.

ment de acest fel este lista întocmită de Timotei Cipariu aproximativ în 1855, pe o fîșie de hîrtie albăstruie, de 34,5×7,8 cm, scrisă pe ambele părți, în care încearcă să dea un desfășurător al edițiilor din principalele cărți românești de cult, după criteriul alfabetic[32]. În cunoștința unui impresionant număr de cărți românești vechi, al căror colecționar și cercetător pasionat a fost, marele filolog înșiră toate edițiile cunoscute sau bănuite pînă la el. Pentru exactitatea științifică, a însemnat cu asterisc acele ediții pe care nu le-a consultat în mod nemijlocit. Documentul este din plin valabil și astăzi. Din comparația lui cu edițiile specificate în *B.R.V.* aproape un secol mai tîrziu, reiese că Cipariu a intuit, sub asterisc, multe ediții confirmate ulterior. Ceea ce nu s-a confirmat pînă acum, rămîne ca o sugestie pentru cercetători, din partea unui exeget care arareori a dat greș în materie de exactitate. Iată această listă:

Apostol.

Blaș 1767. 1802. 1814. 1821.
Bucur[ești] 1683. 1743* (7251). 1774. 1784.
Buzeu 1743 (7251).
Rîmnic 1745*. 1747. 1794.
Tergov[iște] 1743 (7251).

Biblie.

Blaș 1795.
Bucur[ești] 1688.

Catavasieriu.

Blaș 1762*, 1769, 1775*. 1777. 1779*. 1793. 1814*. 1824.
Bucur[ești] 1724 (ed. 2).
Buzeu 1768.
Hurezu* 1768 (7270).
Rîmnic 1754. 1759.
Sabiniu 1817.
Tergov[iște] 1714 (Anth[im]).

Cazanie.

Belgrad 1699.
Bucur[ești] 1732. 1734*. [1]768. [1]776.
Iași 1640*. 1643.
Rîmnic 1771*. 1781.

Ciaslov.

Blaș 1751. 1766. 1769*. 1786*. 1793. 1804. 1808.
Bucur[ești] 1777. 1787 (7265).
(Iași) 7258 (1750).
Rîmnic 7272 (1764)
Tergov[iște] 7223 (1715) Anth[im] Iv[ireanul].
Sabiniu 1809.

Evanghelie

Blaș 1765. 1775*. 1776. 1815*. 1817.
Bucur[ești] 1682. 1723. 1742. 7258 (1750). 1760.
Rîmnic 1746.
Sabiniu 1806.
Sneagov 1697.

Liturghie.

Blaș 1756. 1765*. 1766* 1775 (ed. 2ª). 1786*. 1801*. 1807 (ed. 3).
Bucur[ești] 1728. 1729*. 1741. 7255 (1747).
Rîmnic 1733, 7267 (1759).
Tergov[iște] 1713 (Anth[im] Ivir[eanul]).

[32] Documentul se află la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, Colecția Timotei Cipariu, nr. 2506.

Margarit

Bucur[ești] 1746 (ed. 2).

Mineu

Blaș 1751. 1781. 1838.
Bucur[ești] 1736 (7244). 1766. 1775*.
Buda (în 12) 1804.
Rîmnic 1737. 1786.

Molitvenic

Belgrad 1689.
Blaș 1757. 1784. 1792*. 1807*. 1815.
Bucur[ești] 1722*. 1729. 1764.
Buzeu 7255 (1747).
Iași 1747.
Rîmnic 1706 (Anth[im] Ivir[eanul]). 1730. 1759. 1782.
Sabiniu 1853.
Tergov[iște] 1713.

Noul Test [ament]

Belgrad 1648.

Octoich.

Blaș 1760. 1770. 1792. 1825.
Bucur[ești] 1709. 1720. 1745 (7254).
Rîmnic 1742 (7251). 7258 (1750). 1763.
Tergov[iște] 1712 (Anth[im] Ivir[eanul]).

Pentecostariu.

Blaș 1768. 1807. 1808.
Bucur[ești] 7251 (1743).
Rîmnic 1743(7251). 7285 (1777).
Sabiniu 1805.

Propovedanie S. Klein.

Blaș 1784.
Sabiniu.

Psaltire.

Blaș 1764. 1780*. 1786. 1809.
Buda 1802.
Rîmnic 7259 (1751). 1764.

Strasnic.

Blaș 1753. 1754*. 1773 (ed. 2). 1774*. 1783*. 1800. 1804*. 1817. 1821*.

Triod.

Blaș 1771. 1800. 1813.
(Bucur[ești]) 7234 (1726).
Rîmnic 1731. 1761. 1782.

4.1. Îmbogățirea **Bibliografiei românești vechi** rămîne și în continuare un capitol deschis cu generozitate cercetătorului interesat. Dar unica modalitate infailibilă de a opera această îmbogățire este o conduită care să nu se îndepărteze de criteriile strict științifice. *B.R.V.*, ca mare operă culturală națională, are o sumă de calități permanent valabile, din care se poate reconstitui o metodă modernă, adecvată acestui scop.

BEREICHERUNG DER ALTEN RUMÄNISCHEN BIBLIOGRAPHIE

(Zusammenfassung)

Das Repertoire der alten rumänischen Druckschriften, das in den Jahren 1903—1944 unter dem Titel *Bibliografia românească veche* (Alte Rumänische Bibliographie) herausgegeben worden ist, ist einer ständigen Veränderung unterworfen, da die Bibliographen ungezählte unbekannte Bücher in rumänischen Bibliotheken entdecken. Dadurch erweist sich diese hervorragende Bibliographie als ein Werk, das dynamisch und verbesserungsfähig ist. Das Interesse für die zahlenmässige Bereicherung des Verzeichnisses alter rumänischer Bücher musseiner Methode unterworfen werden, die diesem bibliographischen Repertoire auch weiterhin den repräsentativen Charakter für die rumänische Kultur sichern soll. Vorliegende Studie ruft einige Grundprinzipien in Erinnerung, aufgrund deren die alten Bücher in dieses überaus wertvolle, besondere Kapitel rumänischer Kultur eingereiht werden sollen, und führt 13 Beispiele unbekannter Druckschriften an, deren Aufnahme in dieses Verzeichnis vorgeschlagen wird. In Rumänien erfreut sich doe Kategorie *Alte Rumänische Drucke* des Schutzes durch Gesetze und besondere Regelungen, da sie als Teil des nationalen Kulturerbes und -schatzes angesehen werden. Deshalb ist die Einbeziehung dieser neuen bibliographischen Einheiten in die Kategorie der Alten Rumänischen Bücher ein verantwortungsvolles Vorhaben.

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN PĂRȚILE SĂTMĂRENE (1918—1940)

NAE ANTONESCU

După realizarea idealului de unitate națională, întîmplată în anul 1918, s-a creat condiții noi, mult mai prielnice decît înainte, dezvoltării culturii românești în părțile sătmărene. În atmosfera de dinaintea primului război mondial posibilitățile de educație în spirit național erau limitate. Nu avusesem în părțile sătmărene un ziar românesc, care să fi asigurat posibilitatea unei informări culturale rapide și susținute, puținele biblioteci nu puteau asigura dorința de lectură sistematică a cititorilor, nu puteau servi investigațiilor cercetătorilor. Cei mai mulți cărturari erau preoții, care alcătuiau cărți de rugăciuni, pe acea vreme aproape singurele texte la îndemîna poporului, în afara unor almanahuri, atît la țară cît și la oraș. Pe teritoriul sătmărean au circulat asemenea cărți de rugăciune, alcătuite de preoți locali și revista *Familia* le anunța apropiata lor apariție, costul și modalitatea de difuzare. Astfel în 1866 este anunțat preotul Vasile Vancu din Portița, cu o asemenea carte de rugăciuni intitulată, *Lumina credinței,* care în anul 1875 ajunsese la ediția a treia. În 1882 Vasile Lucaciu tipărește în Satu Mare *Pietatea* (Editura tipografiei „Presa liberă"), carte de rugăciuni, cu o *Prefațiune,* în care se poate citi: „E vorba acum să ne curățim limba și cea bisericească de elementele străine, să arătăm că nu este pricina limba română și expresiunile ei dogmatice, că nu se micșorează și se înalță frumusețea dumnezeeștilor liturghii printr-un limbaj curat românesc"[1] și: „Să le vorbim românește și românește vor ști"[2]. În primul citat Vasile Lucaciu se referă la ideile din *Liturghia* lui Euhologie monahul, tipărită la Iași în 1740, care pretinde că limba română n-are posibilitatea să exprime adecvat frumusețile dogmatice și de cult ale credinței și ca atare se impune păstrarea termenilor slavonești, ce nu pot fi tălmăciți adecvat în românește. Importanța acestei cărți de rugăciuni, care se încheie cu un *Imn pentru poporul român* este aproape similară cu acea *Carte de rogacioni* a lui Samuil Micu, tipărită la Viena în 1779, cu vestita ei prefață privind sistemul de scriere cu litere latine. În 1884 Vasile Pătcașiu (1844—1932) din Hotoan anunță tipărirea cărții de rugăciuni, *Icoana sufletului,* cu cea mai largă circulație în părțile sătmărene. Acest preot

[1] Vasile Lucaciu, *Pietatea,* Satu Mare, Editura tipografiei „Presa liberă" 1882, p. VII.

[2] Vasile Lucaciu, *Op. cit.,* p. IX.

merită să fie amintit aici și pentru faptul că a scris o *Cronică a Hotoanului,* în care vorbește, între altele, și de moartea lui Mihai Eminescu și ecourile ei în părțile sătmărene. A participat la toate manifestările culturale și politice românești și în 1918 a fost delegat al părților sătmărene la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia[3].

Un însemnat eveniment cultural al vremurilor noi, premiză a creării unui climat favorabil manifestărilor literare, îl constituie apariția bisăptămînalului *Satu Mare,* organ al Partidului Național Român, în 24 septembrie 1919, ce se tipărea pentru zilele de miercuri și duminică. Director era Dariu Pop (1887—1963) iar redactor responsabil dr. Augustin Szilaghi Cel dintîi însemnat act de cultură pe care-l întreprinde acest ziar era cultivarea limbii românești, greșit vorbită și prea puțin scrisă: „Facem parte din Partidul Național Român. Dar înainte de a ne grupa în partid combatant ,avem menirea de a recuceri pe acei români, care azi nu-și vorbesc limba lor, de a întări în credință pe cei oscilanți și de a perfecționa pentru viața de mîine, în graiul curat pe acei, care au trăit izolați de focarul țării noastre.

Acesta este programul nostru"[4].

Acestui articol programatic al ziarului îi urmează alte texte, scrise de Const. Lucaciu (1869—1920), paroh al Sătmarului în aceea vreme, dr. A. Racoți, prefectul județului: „Luînd condeiul în mînă ca să scriu articolul meu pentru primul număr al celui dintîi ziar românesc din Satu Mare, mărturisesc, mă cuprinde un simțămînt curios, un fior dulce, care mă transportă în visurile, care îmi erau dragi în trecut, visuri pe care le trăiam în singurătatea odăii mele. Astăzi aceste visuri le trăiesc de fapt"[5]. Dariu Pop semnează o vibrantă pledoarie pentru învățarea limbii române în toate instituțiile și în armată și tot acest cărturar pregătește planul denumirii în românește a străzilor din Satu Mare, primarul orașului fiind atunci Augustin Ferențiu. Menționăm că la baza începuturilor noii culturi sătmărene au stat strădaniile cărturarilor Dariu Pop, Augustin Szilaghi și Augustin Ferențiu, despre activitatea cărora va fi vorba, la locul oportun în acest studiu.

Ziarul *Satu Mare* nu s-a putut tipări mai devreme din pricina situației tulburi de la începutul anului 1919 precum și a lipsei de literă românească în Satu Mare. Cel dintîi factor care trebuia să asigure dezvoltarea culturii românești în părțile sătmărene era *limba,* ca mijloc de comunicare între oameni, folosită în scris, administrație și școală precum și în încercările literare. La data de 5 octombrie 1919 se inaugurează solemn anul școlar la liceul „M. Eminescu" din Satu Mare. O contribuție de seamă are învățătorimea sătmăreană în acest proces de culturalizare sprijinind întemeierea primei tipografii românești în oraș, „Institutul de Arte Grafice

[3] V. Ciubotă, *Documente privind mișcarea cultural-națională din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea,* în *Satu Mare, Studii și comunicări,* V—VI, 1981—1982, p. 375.

[4] *Avizul Redacției,* în *Satu Mare*; I; 1919, nr. 1 (24 sept.), p. 1.

[5] Dr. A. Racoți, *Satu Mare,* în *Satu Mare;* I; 1919, nr. 1 (24 sept.), p. 1.

și Editură" „Satu Mare" (1919) în atelierele căruia a început să se tipărească ziarul *Satu Mare* din data de 5 octombrie 1919 înainte se imprima la tipografia „Mercur" din strada Mihai Viteazul nr. 20 (pl. IV/3).

În această perioadă a începuturilor nu se poate vorbi, în părțile sătmărene, de o literatură beletristică în accepția estetică a cuvîntului. Nu existau încă asemenea condiții și activitatea literară era împreună cu actele de cultură generală și educativă românească. Literatura beletristică nu se desprinsese încă de formele de cultură ce-i asiguraseră existența incipientă. Începuturile timide se ivesc totuși. Dariu Pop își tipărește o comedie *Școala de menaj,* de o valoare artistică modestă, dar ea va servi reprezentațiilor teatrale ale „diletanților", o rubrică de satiră și umor își face apariția în coloanele ziarului, numită *Crestături.* Profesorii încep să scrie și să publice. Vasile Herman își tipărește impresiile de la inaugurarea liceului amintit mai înainte iar învățătorii își țin Adunarea lor generală. Este perioada așezării temeliilor noii culturi române. Lun 27 octombrie 1919 se întemeiază *Societatea de lectură* a elevilor de la liceul „M. Eminescu" iar Dariu Pop aduce un vagon de manuale didactice și tot în acea vreme s-au acordat bursele pentru „Casa învățătorilor". După modelul *Tribunei* din Sibiu ziarul *Satu Mare* își deschide și el o *Foiță,* ce publică impresii de lectură, note literare, primele de acest fel sînt semnate de dr. Margareta Meșter din Baia Mare. Ziarul se organizează tot mai mult în direcția răspîndirii culturii românești, nu exista încă o creație literară locală dar se făcea popularizarea celei existente în România. Așa la moartea poetului Al. Vlahuță (1859—1919) se scrie: „Pe mormîntul celui mai mare gînditor al neamului nostru vărsăm o lacrimă, deplîngînd în dînsul pe cel mai mare magistru al vremurilor noastre"[6], apreciere luată din arsenalul militantist al lui N. Iorga. În aceeași zi se comemorează scriitorul Al. Vlahuță la liceul „M. Eminescu" și în felul acesta mijesc zorile unor preocupări culturale cu accentul pe literatură în părțile sătmărene la sfîrșitul anului 1919.

Noul an 1920 (stil vechi) aduce publicarea primei poezii, *Ielele* de Dariu Pop în numărul de Crăciun al ziarului apărut în patru pagini iar Augustin Szilaghi face un bilanț al celor trei luni de cultură românească răspîndită prin mijlocirea ziarului și constată unele progrese, îndemn pentru noi realizări. După o jumătate de an de apariție ziarul își face un nou bilanț retrospectiv: „Azi se împlinește un jumătate de an de cînd a ieșit de sub tipar cel dintîi număr al gazetei *Satu-Mare.*

De șase luni încoace cea dintîi tipografie românească din acest oraș revarsă din belșug slova tipărită în dulcea limba strămoșească"[7].

Sosirea lui Onisifor Ghibu la Satu Mare în jumătatea lunii aprilie 1920 produce un reviriment deosebit în organizarea și consolidarea învățămîntului românesc pe aceste meleaguri. Atunci s-a discutat despre înființ-

[6] Dr. Augustin Szilaghi, *Alexandru Vlahuță,* în *Satu Mare,* I; 1919, nr. 24 (14 dec.), p. 1.

[7] Redacția, *Cuvîntul nou,* în *Satu Mare;* I; 1920, nr. 15 (25 februarie), p. 1.

țarea unei Școli normale la Satu Mare, ai cărei elevi, viitorii învățători ai satelor, să fie recrutați din raza județului.

Dacă anul 1919 fusese vremea tatonărilor cu privire la dezvoltarea unei literaturi românești în părțile sătmărene acum lucrurile încep să se clarifice. Era perioada în care numeroși intelectuali cum au fost: V. Papilian, G. M. Zamfirescu, M. G. Samarineanu și alții au jucat un rol însemnat în această resurecție din orașele de nord ale Transilvaniei, angajîndu-se în sprijinirea presei, teatrului, școlii și culturii românești, cu rezultate evidente, în ciuda greutăților începutului și a condițiilor vitrege în care-și desfășurau activitatea. Doi intelectuali vin și ei în Satu Mare, animați de același ideal de a servi cultura românească pe aceste meleaguri. Cel dintîi dintre ei este Anton Davidescu, urmat la puțin timp de George A. Petre (1900—1958). Temeinic pregătiți în școală și avînd desigur și aptitudini literare, erau tineri și plin de avînt, Anton Davidescu și George A. Petre vor desfășura o vie activitate culturală în Satu Mare. Înainte de a veni în orașul nostru ei și-au făcut ucenicia gazetărească la *Cuvîntul*, săptămînal „pentru luminarea minții și apărarea nevoilor obștești", ce apărea în 1919 la Turnu-Măgurele. Au renunțat la regiunea lor natală și au venit în Transilvania, cu gîndul de a servi poporul român și cultura lui: „Subsemnatul venisem în Ardeal plin de gînduri mărețe și cum îmi spunea dl. Enescu-Stîlpeni, directorul Școlii normale, cu multe iluzii. După ce am stat o lună în învățămînt, am renunțat la această carieră pentru care am o deosebită dragoste și am intrat în redacția unui ziar românesc, ce-mi oferă o plată mai omenească"[8]. Acel ziar românesc era *Satu-Mare* la care Anton Davidescu devenise „colaborator intern" încă din martie 1920 și din septembrie a aceluiași an va fi redactorul responsabil al bisăptămînalului sătmărean. La Alexandria, Anton Davidescu tipărise în 1919 revista literar-artistică *Viforul*, care de la al treilea număr s-a numit *Nufărul* și în paginile căruia au colaborat George A. Petre și G. M. Zamfirescu.

Anton Davidescu scrie în *Satu Mare* proză descriptivă, un soi de gazetărie literară, fără pretenții estetice, compuneri de începător care puteau fi atunci citite cu oarecare satisfacție, în lipsa altora mai elevate. Față de cărturarii localnici avea un mare avantaj: mînuirea unei limbi curate și expresive, ferită de străinisme. Textele lui se inspiră din realitățile locale, scrie despre parcurile orașului, vizite la Someș, semnează la *Foiță*, alături de George A. Petre. Cînd în septembrie 1920 devine redactor responsabil al ziarului se preocupă și de problemele școlare, militează mai cu seamă pentru înființarea în Satu Mare a Școlii normale și este printre cei dintîi care scrie despre pictorul Aurel Popp (1879—1960).

La 15 aprilie 1920 apare la Oradea revista *Cele trei Crișuri*, al cărei corespondent pentru Satu Mare va deveni Anton Davidescu, după ce G. V. Botez va renunța la *Cronica sătmăreană* a publicației. Anton Davi-

[9] A. Davidescu, *Scrisori din Ardeal. Învățătorii din Transilvania*, în *Cuvîntul*, I; 1920; nr. 30 (14 mai), p. 2.

descu salută în termeni elogioși apariția revistei orădene: „În jurul *Celor trei Crișuri* (pl. IV/1—2), s-a strîns un buchet de elemente pline de talent care sînt hotărîte să muncească fără preget în acest domeniu pentru a purta în tot colțișorul Ardealului facla luminoasă a culturii și literaturii românești“[9].

Înainte de a sosi în Satu Mare ca elev al liceului „M. Eminescu“, George A. Petre s-a manifestat ca statornic colaborator al *Cuvîntului* din Turnu-Măgurele. Dintr-un articol tipărit în *Cuvîntul* reiese că George A. Petre ar fi venit în Satu Mare și pentru faptul că nu ar fi beneficiat de condiții optime de studiu la liceul din Turnu-Măgurele: „Ar fi un mare bine pentru noi elevii ca să se voteze de către județ suma necesară celor două clase ca să poată funcționa, altminteri elevii de cls. a VII-a și a VIII-a nu pot învăța decît în particular“. Textul e semnat de George A. Petre, elev cls. a VII-a[10].

Anton Davidescu este acela care-l aduce pe George A. Petre la Satu Mare, unde-și începe o prestigioasă colaborare la ziarul *Satu Mare*. I se oferă chiar o rubrică *Note și reflexii*, pagini în care se exersează cu mai multe compuneri tinerești, cu profunde accente de lirism, nediferențiate artistic încă: „Pe maluri cîntul, zglobiul vînt de primăvară, îngînă blînd duioase melodii, ce se pierd indefinizabil de vag în depărtarea necunoscută a altor sfere“[11]. În orașul Satu Mare George A. Petre participă la șezătorile culturale, declamă versuri la diverse manifestări școlare, încît la un moment dat putem citi în paginile ziarului: „talentatul George A. Petre a citit din poeziile proprii“. Scrie versuri și proză inspirate din frumusețea cîmpiilor sătmărene, creionează portrete de oameni necăjiți, publică multe pagini evocatoare cu urmările nefaste ale războiului apoi amintiri despre casa natală dintr-un sat de lîngă Roșiorii de Vede, descrie anotimpurile, mai cu seamă toamna cu melancoliile ei prelungi, articole de critică socială și poezia *Garoafe*. Dragostea pentru Transilvania a crescut în sufletul acestui poet încă din vîrsta fragedă a copilăriei: „Încă de cînd am învățat să silabisesc primele cuvinte mi s-a pomenit de cuvîntul Ardeal“[12].

Textul acesta este scris în Oradea și scriitorul nu uită să colaboreze la ziarul teleormănean chiar din îndepărtatul Satu Mare. Întreprinde o serie de călătorii în județul nostru și transcrie impresiile pentru paginile *Cuvîntului*. Astfel descrie o călătorie de la Satu Mare la Carei, cu trecerea peste podul Someșului, întinderea cîmpiei din față și amintește de monumentul istoric de la Moftin, ce eternizează Pacea de la Satu Mare (1711). Vizitează Careiul cu un prieten ardelean, care cunoaște orașul, „dealtfel

---

[9] A. Davidescu, *Cele trei Crișuri*, în *Satu Mare*, I; 1920, nr. 45 (16 iunie), p. 1.

[10] George A. Petre, *Vox clamantis*, în *Cuvîntul*, I; 1919, nr. 12 (21 noiembrie), p. 3.

[11] George A. Petre, *Note și reflexii. Pe Someș*, în *Satu Mare;* I; 1920, nr. 33, (2 mai), p. 3.

[12] George A. Petre, *Din durerile trecute*, în *Satu Mare*, I; 1920, nr. 45 (16 iunie), p. 2—3.

nici mie nu mi-e necunoscut, căci am mai stat aici două zile prin luna februarie". De la Carei pleacă la Șimleul Silvaniei spune textul, în realitate spre Zălau.[13].

Impresiile despre Satu Mare continuă: „Cînd am venit pentru prima oară în Satu Mare era iarnă și n-am putut observa frumusețea deplină a orașului. Acum însă cînd întreaga natură e îmbrăcată în haină verde a deosebitei sale frumuseți, orașul mi-apare sub o frumusețe cum puține orașe o au, cu toate că el nu e situat la poalele vreunui munte sau pe o cine știe ce poziție pitorească, ci este așezat în deplin șes". Descrie apoi orașul așa cum era atunci: „Pe străzile orașului și chiar prin centru trece un tren, care pune orașul în legătură cu satele dimprejur pînă la distanțe considerabile, ceea ce înlesnește foarte mult circulația[14]. Textul e datat: Satu Mare, 30 mai 1920. Într-un alt articol din același ziar teleormănean descrie o călătorie în satul Cheja. Această colaborare a lui George A. Petre era viu apreciată de direcția ziarului *Cuvîntul,* ca necesară publicației: „În direcțiunea literară pe lîngă consacratul scriitor I. Ion Holban am format și remarcat doi talentați tineri teleormăneni... Sînt George A. Petre și A. Davidescu, care conduce ziarul *Satu Mare* din Sătmar", text scris la un an de apariție al *Cuvîntului*[15]. Pe toată această durată de timp, George A. Petre era încadrat în redacția ziarului *Satu Mare,* după cum se anunță la rubrica de *Știri* din nr. 80 din 17 oct. 1920: „Prietenul și colaboratorul nostru, Petre A. George, *care fusese angajat la ziar* (s.n.) fiind numit în direcțiunea învățămîntului secundar Oradea-Mare, și — a luat noul său post în primire. Ne bucură că numitul a fost chemat într-un post de încredere, totuși regretăm plecarea sa, din personalul de redacție, deoarece lasă un gol pe care cu greu îl vom mai putea umple".

În această perioadă începe să se discute insistent despre apariția unei reviste literare în Transilvania. La discuții au participat profesori, scriitori și alți oameni de cultură. La Oradea apăruseră în 1920 *Cele trei Crișuri,* care vor deservi în multe privințe și părțile sătmărene, iar în ziarul *Satu Mare* Anton Davidescu se întreba cine anume va tipări o revistă literară în Transilvania? *Patria* din Sibiu tipărea un supliment literar, *Patria literară* începînd din aprilie 1919 și l-a continuat și după ce s-a mutat la Cluj în septembrie al aceluiași an. George A. Petre așteaptă și el înființarea unei reviste literare pe aceste meleaguri: „Am văzut că de cîtva timp se atașează în fiecare număr din ziarul *Satu Mare* o *foiță* care conține cîte o mică nuvelă sau cîte-o schiță literară, ceea ce dă alt farmec gazetei, făcînd-o să îndeplinească rolul dublu. E o faptă lăudabilă pe care ar trebui s-o îndeplinească toate gazetele, reușind astfel să răspîndească în masa poporului și frumoasa limbă literară care acum mai mult ca oricînd tre-

[13] George A. Petre, *Din carnetul unui pribeag. Note de drum,* în *Cuvîntul,* I; 1920, nr. 25—26 (8 martie), p. 2.

[14] George A. Petre, *Scrisori din Ardeal. Impresii de călătorie. Sătmar—Careii Mari,* în *Cuvîntul,* I; 1920, nr. 31 (3 iunie), p. 1.

[15] Cuvîntul, *Un an,* în *Cuvîntul;* II, 1920, nr. 1 (3 august), p. 1.

buie răspîndită cît mai mult pentru unificarea limbii[16]. Pag. este pseudonimul lui George A. Petre *Dicționarul de pseudonime* al lui Mihail Straje (1901—1978), apărut în anul 1973 nu-l cunoaște în forma aceasta, decît G.A.P. (pag. 541), îl indică ziarul *Cuvîntul* în numărul său din 3 oct. 1920.

Ziarul *SATU MARE* avea și o rubrică *Pe marginea cărților* începînd cu numărul 51 din 7 iulie 1920 cu recenzii despre cărți și reviste. Critica lui E. Lovinescu era în mare cinste la foaia sătmăreană: „Cine dorește să aibă o frumoasă revistă literară să-și procure *Sburătorul*"[17]. În octombrie 1920 George A. Petre este plecat din Satu Mare la Oradea unde va deveni redactor la *Cele trei Crișuri* începînd din 1921 dar va colabora la presa sătmăreană. În acest timp apar noi colaboratori literari în ziarul sătmărean: M. G. Samarineanu cu *Tablouri din Pind,* poezii nostalgice și evocatoare a locurilor natale și G. V. Botez, care va tipări în Satu Mare foaia *Tribuna liberă* în 1923 iar mai tîrziu va deveni secretar de redacție al revistei bucureștene *Universul literar* și va scrie despre problemele culturale sătmărene. În ziarul *Satu Mare* publică mai multe articole despre *Limba românească,* în spiritul cultivării ei. Anton Davidescu cere înființarea unei librării românești în Satu Mare: „Înființarea unei librării românești este o necesitate vitală pentru orașul nostru, neapărat trebuie să pășim la fapte, trebuie bani puțini dar suflet mult"[18]. Moare în această vreme dr. Augustin Silaghi, cu o parte din averea căruia s-a scos ziarul *Satu Mare.* Fusese ofițer și avocat, rănit pe front și mort de tuberculoză. A scris două piese de teatru, dintre care una tipărită, *Logodna de la Sfîntul Ion,* dramă populară în patru acte, tipărită la Făgăraș, Editura autorului, Făgăraș, 1910, tipografia C. Popp, 80 pag.

Discuțiile despre apariția unei reviste literare în Transilvania au luat în considerare și părțile sătmărene. Se pregătea deci apariția unei reviste în Satu Mare și în nr. 101 din 29 decembrie 1920 citim un text ce anunță apariția, în luna ianuarie 1921 a primei reviste în Satu Mare după 1918. Dat fiindcă textul acesta este necunoscut îl reproducem în întregime: „Era necesar ca pentru ținuturile noastre așa de înstrăinate din punct de vedere național, să apară un nou astru strălucitor, ca să pătrundă în masele populare, ducînd cuvîntul sacru al redeșteptării conștiinței românești.

Un grup de intelectuali români, avînd în mijlocul lor cîțiva literați de valoare, au hotărît ca să facă noi sacrificii și să creeze o nouă revistă lunară, în care să fie discutate problemele arzătoare, relativ la diferitele chestiuni în legătură cu viața culturală, economică, școlară etc. Primul număr al revistei va apărea în luna ianuarie. Sîntem convinși că succesul va fi desăvîrșit, avînd în vedere concursul ce vor da toți românii, de la țăran pînă la cele mai înalte clase sociale pentru a i se asigura existența.

---

[16] Pag., *Revistele literare în Ardeal,* în *Satu Mare,* I; 1920, nr. 45 (16 iunie), p. 1.
[17] *Satu Mare,* I; 1920; nr. 52 (11 iulie), p. 3.
[18] A. D(avidescu), *Necesitatea înființării unei librării românești,* în *Satu-Mare,* II; 1920, nr. 100 (2 decembrie), p. 2.

Afară de aceasta, revista va fi o călăuză pentru fiecare locuitor, deoarece nu se va mărgini numai la literatură, ci va avea rubrici speciale pentru discutarea tuturor noutăților din lumea științelor și mai ales va fi scrisă într-un stil popular, ferită pe cît cu putință, de neologisme sforăitoare, de care sînt pline multe din publicațiile noastre periodice.

Intelectualul ca și muncitorul, preotul ca și învățătorul, vor găsi destule lucruri frumoase de învățat, din paginile acestei reviste.

Considerînd valoarea intelectuală și mai ales puterea de muncă a celor strînși în jurul acestei reviste, ne vine să credem fără a ne înșela, că succesul desăvîrșit al revistei este fapt împlinit.

Deocamdată primul fond îl va forma contribuția lunară pe care o vor face intelectualii sătmăreni, rămînînd ca ulterior să se găsească o modalitate pentru constituirea unei suma mai solide"[19]. Revista în cauză era *Țara de sus,* care n-a apărut totuși în ianuarie 1921, ci o lună mai tîrziu. În 26 ianuarie se amintește de un Comitet al revistei și în 8 februarie 1921 apare mult așteptata revistă sătmăreană (pl. V/1).

Țara de sus este deci prima revistă de cultură, apărută în Satu Mare, după 1918 sub conducerea lui Dariu Pop, revizor școlar atunci și animator cultural. Dariu Pop a urmat în tinerețe liceul grăniceresc din Năsăud, fiind coleg de bancă cu Liviu Rebreanu și apoi învățător în mai multe sate din nordul țării, unde pe lîngă activitatea didactică propriu-zisă desfășoară o intensă muncă de culturalizare. Colaborator al ziarului *Românul* din Arad, în coloanele căruia sprijină revendicările învățătorești, ajungînd astfel în conflict cu autoritățile vremii, fiind nevoit să plece peste munți, unde se va ocupa cu gazetăria; după întregirea firească a hotarelor se va întoarce în Satu Mare, în calitate de inspector școlar, numit în această funcție de către Consiliul Dirigent.

Pe vremea aceea se simțea acut nevoia unei reviste de cultură în Orașul Satu Mare. Cititorii mai bătrîni își aduceau aminte de *Familia* lui Iosif Vulcan, de *Familia română* a lui Lucian Bolcaș, iar cei mai tineri de *Cosînzeana* de la Orăștie, redactată de S. Bornemisa, toate trei fiind așteptate, la timpul lor, cu nerăbdare și citite de generații întregi. Erau hrana lor sufletească, de fiecare săptămînă, ei găseau în paginile lor idei însuflețite de realizarea idealului de unitate națională, ce se apropia vertiginos, pe ruinele imperiului habsburgic.

Țara de sus este rodul unei harnice inițiative a cărturarilor sătmăreni, o publicație ce dorea să urmeze linia înaintașelor surori. Pînă în anul 1921 situația culturală și artistică a orașului Satu Mare era destul de precară. Lipsa unei publicații de cultură, în afara ziarului *Satu Mare,* care avea alte sarcini, a unui teatru în limba română și a unei biblioteci publice creau dificultăți aceluia care ar fi voit să se ridice peste îngustul orizont al unor meschine preocupări negustorești. În articolul *Cel dintîi cuvînt,* redactorul responsabil se plînge că aceste ținuturi măr-

[19] *O nouă revistă,* în *Satu Mare,* II; 1920, nr. 100 (26 decembrie), p. 1.

ginașe nu primesc ajutorul cultural ce l-ar merita, cu toate că oamenii de prin părțile locului sînt doritori de cultură și artă.

În aceste condiții și împrejurări apare *Țara de sus:* „Nu rîvnim la măiestria scrisului înalt, dar vrem să ne înfățișăm tuturor cu graiul limpede, luat din izvorul graiului simplu al poporului", rostește prefața[20]. Revista va milita pentru cultivarea limbii române literare, prea puțin însușită atunci de oamenii acestor părți mărginașe. Revista se adresează tuturor, este scrisă „pentru toți", un fel de publicație de familie, în genul celor de la sfîrșitul veacului trecut din Transilvania, adaptată însă la nevoile momentului.

Revista *Țara de sus* a strîns laolaltă colaboratori locali și pe cei veniți de peste Carpați, imediat după război. Profilul ei este al unei reviste regionale, o publicație susținută de cărturari, locali, unii cu bogat trecut publicistic, iar alții care beneficiau doar de entuziasmul tinereții. Se respinge ideea de a tipări revista numai de scriitorii vestiți, „de la centru"; colaborarea trebuia recrutată, în mare parte, dintre intelectualii regiunii. Peste cîtva timp, unul dintre colaboratorii statornici fixează profilul revistei. Astfel, Anton Davidescu scrie: *„Cele trei Crișuri* în Bihor, *Țara de sus* în Satu Mare au un rol dublu: în primul rînd fac operă culturală pentru provincie, iar în al doilea rînd prezintă restul țării, unde sîntem foarte puțin cunoscuți, viața de la noi în toate manifestațiunile ei"[21]. *Țara de sus* ilustrează concepția revuistică a lui Sextil Pușcariu din articolul *Literatura care ne trebuie,* publicat în numărul din 1920 al ziarului *Voința* din Cluj: „Mă gîndesc la o revistă de familie, pe care să o poată da cu folos oricine în mîna copiilor săi crescuți și care să pătrundă în cele mai umile case ale funcționarilor mărunți, ale muncitorilor cu știință de carte, ale intelectualilor de la sate, care nu cer să citească nici studii de specialitate, nici literatură prea subțire". Aceste gînduri au fost în mintea celor ce s-au ostenit să redacteze *Țara de sus.*

Colaborările literare sînt puține: Dariu Pop și A. Davidescu. Este tot ceea ce astăzi ar merita un oarecare interes, firește documentar. Revista are însă preocupări culturale, de istorie, filologie și folclor. Trecutul îndepărtat și mai apropiat al acestor părți mărginașe o interesează din perspectiva documentării istorice și lingvistice. Astfel, în chiar primul număr al revistei, Dariu Pop deschide o discuție cu privire la denumirea orașului, eliminînd o parte din argumente, care pledau pentru originea germană sau maghiară a acestui toponimic[22]. Discuția se continuă cu argumente diverse, în numerele viitoare, de către G. V. Botez și Eugen Seleș, atunci directorul liceului „M. Eminescu" din localitate. Încă în coloanele acestei reviste, Dariu Pop începe să pregătească acea utilă carte intitulată *Mărturii strămoșești* (Satu Mare, 1938), cu semnificativul arti-

[20] *Cel dintîi cuvînt,* în *Țara de sus,* I; 1921, nr. 1 (februarie), p. 1—2.

[21] A. Davidescu, *Importanța revistelor din noile provincii,* în *Țara de sus;* I; 1921, nr. 5 (iunie), p. 114.

[22] Dariu Pop, *Satu Mare sau Sătmar,* în *Țara de sus,* I; 1921, nr. 1 (februarie), p. 6—7.

col *Răvașuri din bătrîni,* ce atestă temeinicia istoriei românești pe aceste meleaguri[23]. Acestei preocupări îi e asociată și studierea vechiului grai românesc, urmărind evoluția limbii române, pe marginea însemnărilor de pe vechile cărți bisericești.

O altă preocupare însemnată a revistei este de ordin cultural-pedagogic. Pe vremea aceea ținuturile sătmărene erau pline de neștiutori de carte. Revista începe o campanie de alfabetizare, cu mijloace proprii, specifice. Pictorul Aurel Popp propune un premiu pentru acela care va dovedi că a depus eforturi mari în privința aceasta și chiar el a deschis o listă de subscripție, cu suma de o sută de lei: „Ne întoarcem către toți aceia care au în suflet dorința de bine spre neam, să se ocupe cu acești orbi sufletești și să încerce a strecura într-înșii binefăcătoarea lumină a științei cititului și a scrisului"[24].

Țara de sus a recenzat în mici note și însemnări critice cărțile de literatură beletristică și revistele vremii. Este printre primele reviste din țară care au subliniat valoarea artistică a romanului *Ion* al lui Liviu Rebreanu, „lucrare care face cinste scriitorului și merită să fie citit de toată lumea"[25]; de asemenea au fost discutate unele lucrări ale lui Gala Galaction și revistele timpului, salutînd reapariția *Vieții Românești,* în anul 1920. Revista mai cuprinde și pagini de explicare a regulilor ortografice ale limbii române, îndeplinind astfel operă de cultivare a exprimării scrise, foarte necesară atunci în părțile sătmărene, publică poezii populare din Țara Oașului, cronici culturale, pedagogice și economice. Pînă în prezent au fost identificate cinci numere ale revistei, deci a apărut puțin, dar eforturile ei stăruitoare au fost încununate de succes, mult mai tîrziu în alte publicații periodice apărute în Satu Mare.

*

Un alt moment însemnat în dezvoltarea literaturii românești în părțile sătmărene îl constituie sosirea lui G. M. Zamfirescu în orașul de pe Someș în vara anului 1922, la sugestia lui Anton Davidescu. După primul război mondial era destul de greu de trăit în București, mai ales fără o slujbă sigură și căsătorit în așteptarea unui copil. G. M. Zamfirescu și-a ales atunci un oraș îndepărtat de fierberea și zgomotul Capitalei, pentru a avea liniștea necesară creației literare. Pregătirile sosirii s-au făcut din vreme, încă din luna aprilie 1922, cînd ziarul *Satu Mare* îi anunță colaborarea. Într-adevăr în numărul din 16 aprilie 1922 i se publică poezia *Thais,* versuri de inspirație erotică, în trei strofe. Deci debutul publicistic în Satu Mare îl face cu o poezie de dragoste, astăzi de importanță documentară. Este încadrat salariat la Casa cercuală, unde era director atunci inimosul Gh. Enescu, autorul satirelor parlamentare din revista

[23] Dariu Pop, *Răvașuri din bătrîni,* în *Țara de sus,* I; 1921, nr. 1 (februarie), p. 8—10.

[24] Aurel Popp, *Alfabeții,* în *Țara de sus,* I; 1921, nr. 1 (februarie), p. 10.

[25] A. D(avidescu), *Note despre cărțile noi,* în *Țara de sus,* I; 1921; nr. 1 (februarie), p. 31.

Săgeata (1923) și tatăl scriitorului Radu Enescu, redactor șef-adjunct al revistei *Familia* din Oradea. Ocupația aceasta i-a asigurat lui G. M. Zamfirescu un trai oarecum stabil, cu unele perspective de permanentizare.

A ajuns repede printre colaboratorii de frunte ai ziarului *Satu Mare*, în paginile căruia a avut o rodnică activitate. Între alte lucruri, scriitorul este preocupat și de progresul material și cultural al satelor: „Cred că a sosit momentul să ne gîndim și la sate, să aruncăm o rază de lumină și-n noaptea colibelor umede“[26]. Propune un sistem efectiv de sprijinire a școlilor primare, înființarea de biblioteci sătești, ținerea de șezători literare iar ministrului C. Banu (1873—1940) îi cere ajutor pentru reușita ofensivei culturale la țară.

În timpul șederii la Satu Mare, în cei doi ani, G. M. Zamfirescu a redactat și articole de orientare politică, pe linia unei ideologii umanitariste, insistînd pentru colaborarea tuturor oamenilor de cultură și pledînd fierbinte împotriva războiului. În paginile ziarului *Satu Mare* sprijină apelul lui Ioan Slavici și Const. Rădulescu-Motru (1868—1957) de a se înființa un cerc umanitarist la noi[27]. Printr-o muncă susținută și-a cîștigat un deosebit prestigiu în fața personalului redacției ziarului *Satu Mare*, ajungînd astfel, la începutul anului 1924 să-l conducă, în timpul vacanței lui Anton Davidescu.

A cimentat prietenii cu pictorul Aurel Popp, cu intelectualii români și maghiari, cu Ladislau Gróf (1891—1971), om cult, instruit, actor talentat cu studii la Viena și Budapesta, bun cunoscător al teatrului universal. Cu acești doi artiști se sfătuia asupra problemelor culturale și artistice, petrecea ore întregi în atelierul pictorului (prieten și cu Emil Isac și N. N. Tonitza) sau asista la repetițiile Teatrului Maghiar: „Toate clipele libere, pe care reușeam să le fur, orelor oficioase de birou, le petreceam pe scena lui Ladislau Groff, în mijlocul actorilor unguri, cu care mă împrietenisem ulor. Asistam la repetiții și eram spectator nelipsit al spectacolelor ungurești. Într-un an reușisem să vorbesc corect limba lui Ady Endre și să-l descifrez pe Petőfi“[28].

O altă prietenie leagă și cu publicistul orădean Keresztury Sándor (mai tîrziu Al. Olteanu, priceput comentator al relațiilor politice și culturale româno-maghiare). Acest ziarist a tradus în limba maghiară piesa lui R. Roman, *Manasse*, viu controversată la apariția ei iar în anul 1922 a alcătuit antologia numită *Új román költők*, tipărită la Oradea, carte ce cuprinde traduceri din Oct. Goga, Ion Minulescu, Lucian Blaga, Emil Isac și G. M. Zamfirescu. Antologia are un motto din Ady în care se stăruie asupra relațiilor de prietenie dintre români și maghiari.

---

[26] G. M. Zamfirescu, *Lumina satelor*, în *Satu Mare*, IV, 1922, nr. 61 (30 iulie), p. 1.

[27] G. M. Zamfirescu, *Mișcarea umanitaristă*, în *Satu Mare;* V; 1923, nr. 21 (14 martie) p. 2.

[28] G. M. Zamfirescu, *Oameni și întîmplări la granița de vest*, în *Cele trei Crișuri;* XII, 1931, nr. 5—6 (mai—iunie), p. 74.

Parcurgerea acestei antologii lirice scoate în evidență două fapte importante din viața lui G. M. Zamfirescu. Observăm mai întîi că sîntem în perioada în care tînărul scriitor se manifestă ca poet, cu exerciții de începător, dar cu aleasă simțire artistică și farmec muzical, unele din ele viu înrîurite de lirica lui Al. Macedonski, care i-a publicat, de altfel prima compunere poetică numită *Versurile mele* în *Literatorul* din 1918.

Al doilea lucru pe care-l reținem este faptul că G. M. Zamfirescu era dintre acei scriitori, care militau pentru înfrățirea oamenilor prin cultură. Este acesta un curent ideologic viu, ale cărui idei au fost cultivate și în orașul Satu Mare, în frămîntatele gînduri ale unor intelectuali și la realizarea cărora și-a adus o importantă contribuție G. M. Zamfirescu. Mai tîrziu ideea a fost reluată, pe scară mai mare și cu alte mijloace, cu rezultate mai vizibile, concrete, de către grupul redacțional al *Familiei* din Oradea de sub conducerea lui M. G. Samarineanu (1893—1959) (pl. V/3).

Este arhicunoscută pasiunea scriitorului G. M. Zamfirescu pentru teatru. În vremea aceea nu era un teatru românesc la Satu Mare. G. M. Zamfirescu s-a așternut pe treabă și a adunat o mulțime de amatori, pe care i-a entuziasmat cu ideile sale și a participat la înființarea *Cercului cultural al tinerilor români din Satu Mare*, scriitorul nostru făcînd parte din secția de presă, secretar al organizației fiind Felician Zaciu, cunoscut publicist sătmărean.

Prima piesă interpretată de echipa de amatori a lui G. M. Zamfirescu a fost *Patima roșie* de M. Sorbul (1885—1966) în orașul Carei, în seara zilei de 17 decembrie 1922. Repetițiile au fost conduse de G. M. Zamfirescu care a jucat rolul lui Rudy. Tot pentru orașul Carei s-a pus în scenă *Ariciul și sobolul* de Victor Eftimiu (1889—1972) iar la Baia Mare s-a reprezentat *Săptămîna luminată* de poetul erou M. Săulescu (1888—1916). Cu aceste piese și cu *Se face ziuă* de Zaharia Bârsan (1878—1948), *Curcanii* de Gr. Ventura, *Nevestele lui Cerceluș* de P. Locusteanu, *Nodul Gordian* de Valjean (1881—1960), a cutreierat orașele Carei, Baia Mare, Baia Sprie și comunele fruntașe Șomcuța și Mediesul Aurit.

La repetițiile teatrale, scriitorul era actor, regizor, tipăritor de afișe, decorator și chiar electrician. Fiindcă ziua era ocupat cu slujba, destul de obositoare, pentru că era și după-amiază, toate aceste lucruri le făcea noaptea. Entuziasmul tineresc îl înflăcăra deși boala începea să-l încerce încă de pe atunci.

Cercetătorul presei sătmărene îl poate găsi pe G. M. Zamfirescu și în coloanele ziarelor *Szamos* și *Someșul nou* (acesta se tipărea în amîndouă limbile). În aceste ziare publica articole și cronici dramatice, iar la Casina română ținea conferințe despre literatura română, despre teatru și alte probleme artistice.

În anul 1923 devine corespondentul pentru Satu Mare al revistei clujene *Cultura poporului* (1921—1930), editată de C. Racoviță. În această publicație tipărește *Cronici sătmărene* sub pseudonimul Mircea Lacrimă,

relatează despre dezvelirea plăcii comemorative a lui Vasile Lucaciu, pe fațada casei în care a locuit. Tot în acest interval de timp colaborează și la *Cele trei Crișuri.*

După încetarea apariției revistei *Țara de sus* s-au făcut mai multe încercări de a tipări o nouă publicație periodică în Satu Mare. În toamna anului 1922 *Satu Mare* (II; 1922, nr. 71 din 3 septembrie) aduce știrea îmbucurătoare a apariției unei noi reviste *Nufărul* la care va colabora și G. M. Zamfirescu. Scriitorului i se face chiar o succintă caracterizare: poet simbolist, vers plin de muzicalitate, bogat în imagini, ce amintește de poezia lui Macedonski. Publicația ce trebuia să apară este o nouă serie a revistei din Alexandria condusă de Al. Davidescu dar ea nu a putut să fie tipărită niciodată în Satu Mare. Reținem doar strădaniile cărturarilor sătmăreni de a avea o nouă revistă după dispariția *Țării de sus.*

Succesul echipelor de amatori conduse de G. M. Zamfirescu a fost evident, publicul încuraja o asemenea acțiune de educație și în serviciul artei. Cu timpul au început să se strîngă fonduri materiale, care au asigurat, în parte, apariția revistei *Icoane maramureșene.* În numărul 78 din 3 octombrie 1923 al ziarului *Satu Mare,* cu ocazia reprezentării piesei *Se face ziuă,* se poate citi: „Scopul reprezentării este strîngerea unui fond necesar editării revistei de cultură și propagandă, *Icoane maramureșene*". Între acte scriitorul a vorbit despre scopurile urmărite de proiectata revistă.

Primul număr al revistei a apărut în luna noiembrie 1922, ca o „revistă de cultură", formulă obișnuită în epocă, ce avea pe copertă figura luminătorului Gheorghe Lazăr, de la a cărui moarte se împlineau atunci o sută de ani. În total au apărut zece numere, dintre care ultimile trei au fost duble (revista apărea lunar). Publicația a fost doborîtă de dificultățile materiale ale vremii. Ultimul număr, cel apărut pentru lunile iulie—august 1924 s-a tipărit în septembrie, după cum relatează documentele vremii, la București, scriitorul fiind deja pregătit să se restabilească în Capitală, ca bibliotecar al cercului „Libertatea", lăsînd în Satu Mare, în urma lui o valoroasă inițiativă literară.

Apariția acestei reviste l-a preocupat stăruitor pe G. M. Zamfirescu, încă din primele luni de ședere în orașul Satu Mare. În memoriile nepublicate decît parțial ale scriitorului, Florence Zamfirescu, ea însăși autoare de versuri (pseudonime: Ioana Mihai și Francisca Paul), se consemnează faptul că din banii adunați de la reprezentațiile teatrale ale echipei de amatori, care întreprindeau turnee în orașele nord-ardelene, din acei bani păstrați cu mare grijă a început să se imprime revista[29]. O scrisoare a lui G. M. Zamfirescu adresată lui George Dorul Dumitrescu (1901—1972), publicată cu ocazia morții autorului *Barierei,* îl arată preocupat de formatul revistei, de alegerea literei și a colaboratorilor: „M-am oprit la titlul *Icoane maramureșene.* O duc foarte greu și nu pot să mă împac

[29] Ioana Mihail, *Cu G. M. Zamfirescu la Satu Mare,* în *Universul literar,* LI; 1942, nr. 42 (17 oct.), p. 1.

cu tipografii care cer sume enorme pentru cîteva pagini de tipar. Cred însă că voi găsi o soluție posibilă. În cazul cel mai rău, îi dau formatul *Lumii literare și ilustrate din Iași*"[30].

Programul revistei este lapidar consemnat în articolul *Cîteva cuvinte* din primul număr, în care redactorul adresîndu-se intelectualilor din părțile sătmărene și crișene, scrie: „Nu vom sădi în suflete ura, ci dragostea de lumină și adevăr"[31]. Nu știm care au fost motivele pentru care G. M. Zamfirescu s-a oprit la titlul *Icoane maramureșene,* care nu exprimau întocmai peisajul locului dar putem afirma că această publicație sătmăreană nu a cultivat regionalismul îngust și nici șovinismul, ea s-a menținut pe o poziție demnă, în limitele unor concepții umanitariste.

Prima grijă a redactorului a fost să strîngă în jurul lui colaboratori locali, prin ei să susțină revista și să promoveze o largă mișcare literară și artistică. De la început i s-a alăturat entuziastul Anton Davidescu și apoi alții, doi-trei, în mod sporadic. Situația nu l-a mulțumit pe înflăcăratul redactor și chiar a consemnat-o în scris, după trei numere, la rubrica *Fulguiri,* căutînd astfel, nu din vina lui, colaborarea prietenilor bucureșteni.

Icoane maramureșene au făcut un pas înainte în direcția culturalizării maselor muncitorești sătmărene. Începutul s-a făcut cu teatrul. De la echipele de amatori s-a ajuns să se facă propagandă, în coloanele revistei, Teatrului Național din București, de sub conducerea lui Ion Marin Sadoveanu (1893—1964), ocazii destul de rare atunci în părțile nordice ale țării. Pasiunea aceasta îl aduce pe redactor să închine numărul al doilea al revistei teatrului românesc. Reprezentarea lui *Hamlet,* în interpretarea lui Aristide Demetriade (1871—1930), „luceafărul scenei românești" (așa-l numește revista) a fost o adevărată sărbătoare la Satu Mare. „Laolaltă, majoritari și minoritari am închinat cununi în fața genialului interpret", se exprimă un comentator, care mai amintește că limba română este perfect capabilă să toarne în formele ei, cugetul și simțirea artistică desăvîrșită. Două interviuri luate, unul lui Aristide Demetriade și altul lui Ion Marin Sadoveanu, constată necesitatea imperioasă a înființării unei echipe de teatru românesc, care să cutreiere orașele țării de sus (așa se numeau atunci părțile nord-sătmărene, de aici și numele revistei condusă de Dariu Pop). În acest context de împrejurări Ion Marin Sadoveanu avansează unele promisiuni, dar, desigur, multă vreme aceste nobile idei au rămas în stadiul unor lăudabile intenții. Menționăm totuși faptul că toată această acțiune de înființare a unui teatru românesc în Satu Mare se duce înainte de a fi început faimoasa campanie de la Oradea pentru întemeierea Teatrului de vest, susținută de revista *Familia,* prin sîrguința lui M. G. Samarineanu și a celorlalți colaboratori și desigur a artistului Ștefan Mărcuș.

[30] George Dorul Dumitrescu, *A fost odată George Mihail Zamfirescu,* în *Universul literar,* XLVIII, 1939, nr. 43 (28 octombrie), p. 5.

[31] *Cîteva cuvinte,* în *Icoane maramureșene,* 1; 1923, nr. 1 (noiembrie), p. 11.

Revista avea o mică rubrică, *De la noi* în cadrul căreia consemna evenimentele culturale ale regiunii: reprezentațiile teatrale, cinematograful, presa, arta plastică, cerea deschiderea unei săli de lectură iar turneele teatrale erau invitate și la Sighetu Marmației în textul din cuprinsul articolului *Nu ocoliți Maramureșul*[32]. Revista înființează o subredacție la Sighetul Marmației, pentru a strînge legăturile și cu celelalte orașe ale regiunii nordice și publică folclor cu privire la acțiunile eroului legendar Pintea Viteazul. Între comorile Țării de sus se fotografiază mănăstirea Bixad, al cărei istoric îl compilează chiar redactorul. Se cere să se trimită pentru orașele din nordul țării revistele *Viața Românească, Gîndirea, Ramuri* și *Cugetul românesc,* pentru că în acea vreme chioșcurile erau pline doar cu foaia, destul de vulgară în conținut, *Veselia.* Într-un alt număr se imprimă fațada liceului „M. Eminescu". Această rubrică primește și un caracter documentar, în directă legătură cu preocupările lui G. M. Zamfirescu. Se anunță reprezentațiile echipei de amatori a scriitorului. Pentru Satu Mare se cere înființarea unui ateneu cultural, o bibliotecă publică, se recenzează revista maramureșeană *Căminul nostru,* redactată la Sighet în 1924 de către C. Ionescu-Olt.

Icoane maramureșene a promovat cultura generală dar, așa cum a arătat și Mircea Zaciu a cultivat și literatura beletristică, uneori cu susținute eforturi și cu realizări vrednice de interes[33]. Simpatia mergea spre proza scurtă, ce exprima viața necăjiților, a funcționarilor umili și lipsiți de perspective. Deci nu întîmplător se traduce Cehov, în două numere ale revistei; există o anumită afinitate temperamentală cu viziunea prozatorului rus. Ceea ce se poate reține astăzi din proza înserată în coloanele revistei sînt unele fragmente din *Flamura albă, Gazda cu ochii umezi* (nuvelă care dă și titlul unui volum, scris la Satu Mare de G. M. Zamfirescu dar tipărit la București, în anul 1925, în biblioteca „Dimineața"); poemele în proză ale scriitorului proletar I. Mehedințeanu (redactorul revistei pentru București), cele ale lui Anton Davidescu, o hazlie povestire de Savin Constant (1902—1928), scriitor mort în accidentul de cale ferată de la Recea din 1928, o schiță semnată de Ion Pas (1895—1974) și alta de Ion Dongorozi (1894—1975). Restul colaborărilor și-au pierdut interesul artistic astăzi.

Se pare că poezia e mai bine reprezentată în sensul că i se dă o mai mare importanță. În chiar primul număr i se reproduc două rondeluri lui Al. Macedonski, apoi Elena Farago, Eugen Relgis, Traian Ulmu, Ion I. Pavelescu, Otilia Ghibu și G. M. Zamfirescu.

Rezumînd ideologia revistei *Icoane maramureșene* vom reține predilecția spre o literatură umanitaristă, ce aspiră la zugrăvirea suferinței umane, într-o manieră plină de duioșie, cu simpatie accentuată față de

[32] *Nu ocoliți Maramureșul,* în *Icoane maramureșene,* I; 1923, nr. 2 (decembrie, p. 30.

[33] Mircea Zaciu, *George Mihail Zamfirescu și revista „Icoane maramureșene"* în *Tribuna,* III, 1959, nr. 52 (30 decembrie), p. 3.

existențele umile, doborîte de vitregia vremii. În timpul scurt cît a apărut, această revistă oglindește zbaterea frenetică a redactorului de a crea un climat prielnic manifestărilor literare și artistice în Satu Mare.

Apariția revistei *Icoane maramureșene* a incitat pe mulți scriitori să întrețină legături culturale cu părțile sătmărene. Astfel, poeta Elena Farago (1878—1954) în corespondența sa tipărită de istoricul literar C. D. Papastate[34], interesează destinul revistei sătmărene cu un număr de șase scrisori importante din pricină că aduc unele lămuriri suplimentare față de ceea ce știam înainte și față de cercetările ce s-au închinat scriitorului G. M. Zamfirescu pînă în prezent.

Din cele șase scrisori amintite patru sînt scrise de G. M. Zamfirescu din orașul Satu Mare, între anii 1923—1924 și două primite de la Craiova de la poetă, în aceeași ani. Prima scrisoare este din noiembrie 1923, după apariția primului număr al revistei *Icoane maramureșene,* prilej cu care redactorul îi cere poetei colaborarea, după ce-i explică rostul unei reviste literare și culturale în orașul Satu Mare: „Pentru noi, colaborarea dv. ar fi un îndemn să muncim cu mai multă tragere de inimă, un ajutor pe care nu vom fi în stare să-l plătim cu toată bogăția mizeriei ce ne petrece și o cinste de care de-a pururi vom fi mîndri". I se arată poetei că revista își are asigurată apariția prin strădania cîtorva oameni de inimă ai Sătmarului și i se cere, de asemenea, un clișeu al poetei, trimis pe cheltuiala revistei sătmărene, „pentru a-l pune în revistă, o dată cu mărgăritarul ce ni-l veți dărui". G. M. Zamfirescu indică și adresa redacției revistei: str. N. Bălcescu, nr. 22 Satu Mare, clădire identificată de noi înainte cu cincisprezece ani, încă o confirmare că ea corespunde adevărului. Poeta îi răspunde destul de repede solicitantului, în chiar aceeași lună a anului. I se mărturisește că nu are deocamdată nimic inedit și nici clișeu, poate fotografie. Este de acord să i se publice lucrări mai vechi și cere revista pe care n-o cunoaște. G. M. Zamfirescu îi răspunde la începutul anului 1924, dată la care revista *Icoane maramureșene* avea hîrtie cu antet, „revistă de cultură. Redacția", anunțînd-o că o să reproducă poezii din volumele apărute, pînă va primi inedite. Noutatea acestei scrisori ține de descoperirea hîrtiei cu antet a revistei, este prima de acest fel pînă acum. Elena Farago este de acord să i se reproducă din poeziile publicate, cu condiția să se indice acest lucru: „Tinerii cititori de azi le vor citi ca pe lucruri noi, volumele mele nemaiexistînd nici la editură". Corespondența înaintează, redactorul crezînd de cuviință să-i reproducă poezii din revista *Sburătorul* lui E. Lovinescu, în numărul al doilea al *Icoanelor maramureșene.* Poezia tipărită este *Vine toamna* (Anul I; 1923; nr. 2 (decembrie), p. 26, versuri clasice, muzicale, dominate de sentimentul iubirii și al maternității. Poetei i s-a trimis primul număr al revistei dar nu l-a primit din pricina deficiențelor poștei. Redactorul din Satu Mare comentează: „Vai! e vremea să exclamăm ca nefericitul principe danez: păcătoșenie, astăzi numele tău e . . . P.T.T. . . .".

[34] C. D. Papastate, *Corespondență,* Edit. „Minerva", Buc. 1976, p. 224—226.

În aceeași scrisoare G. M. Zamfirescu îi cere poetei să intervină pe lîngă redacția revistei *Năzuința* (1922—1929) din Craiova să i se „facă cinstea schimbului". Elena Farago era atunci în conducerea amintitei reviste craiovene.

Ultima scrisoare din cele identificate pînă acum aduce marea bucurie a primirii poeziilor inedite ale Elenei Farago, care au sosit în mai 1924 în orașul nostru. Iată scurta scrisoare de mulțumire a redactorului G. M. Zamfirescu: „Sărutăm dreapta pentru poeziile trimise și vă rugăm să ne iertați că vremea ne-a silit să paginăm revista mai înainte de ziua sosirii lor. Rezervăm cititorilor, pentru nr. viitor, bucuria de a le citi. Ne închinăm în fața spiritului veșnic tînăr și îi aducem în dar prinosul laudelor noastre sincere". Această bucurie n-a putut fi simțită însă de cititorii sătmăreni pentru simpul motiv că revista *Icoane maramureșene* a fost nevoită să-și sisteze apariția.

Tot în Satu Mare, G. M. Zamfirescu tipărește în anul 1923 revista satirică *Săgeata,* scrisă aproape în întregime de către el. Publicația și-a fixat un vast program de satirizare a vieții sociale și culturale din orașul Satu Mare, să lupte prin mijlocirea umorului și a ironiei caustice pentru însușirea unei exprimări corecte, în scris și grai viu și mai ales de a arăta oficialităților culturale că s-a făcut prea puțin pentru propășirea literaturii în părțile sătmărene.

Revista publică parodii după creațiile literare ale lui Eminescu și Oct. Goga, critică unele abuzuri ale administrației timpului G. M. Zamfirescu își redactează paginile tipărite cu multe pseudonime, dintre care am identificat, pînă acum următoarele: Bucur Dîmboviță, Mircea Someș, Radu Lacrimă și Constantin. Cronica rimată sub forma unei scrisori deschise evidențiază pregnant lipsurile materiale în care a trăit atunci G. M. Zamfirescu neputînd să obțină nici măcar o locuință. Cusururile vremii erau prinse în jocul acidulat și sprinten al epigramei, specie literară foarte apreciată în paginile revistei *Săgeata.* Titlul revistei devine simbolic prin finalitatea lui precisă și lipsită de ambiguități.

O mulțime de caricaturi își îndreptau ironiile împotriva îmbogățiților de război. Se dau apoi modele de stîlcire a limbii românești și se duce o aprigă luptă pentru sprijinirea manifestărilor literare și artistice. Astăzi revista *Săgeata* este o raritate bibliografică, ea neputînd fi consultată decît în arhiva scriitorului din Biblioteca Academiei R. S. România. Ea devine un document revelator din viața plină de elan a lui G. M. Zamfirescu, prozator ce a mînuit cu pricepere arma ironiei în scopuri de culturalizare. Au apărut numai două numere, ambele în anul 1923.

Prima carte tipărită a lui G. M. Zamfirescu este *Flamura albă* (pl. V/2), suflete și chipurile prinse în vîrtejul morții", cu o prefață semnată de Eugen Relgis, amic al autorului. Ea s-a imprimat în Satu Mare, în anul 1924, la tipografia Simon și Vescan, în editura revistei *Icoane maramureșene.* În vremea aceea scrie piesa *Cuminecătura* și redactează prima versiune a romanului *Maidanul cu dragoste* și volumul *Gazda cu ochii umezi.*

O indicație de la sfîrșitul paginilor arată că lucrarea era concepută încă din anul 1921. În Satu Mare autorul a meditat asupra ei și i-a dat forma definitivă. *Falmura albă* este importantă îndeosebi prin faptul că afirmară ideologia umanitaristă a autorului, pe care o va servi toată viața. Este o carte de debut care nu strălucește printr-o valoare artistică deosebită, momentele evocate sînt disparate, dar ele mărturisesc consecințele războiului, prezentate realist. Aceasta într-o vreme în care războiul fusese prezentat la modul idilic și cînd nu apăruse încă literatura lui Camil Petrescu. În acest sens iarăși îi revine lui G. M. Zamfirescu meritul de pionierat și implicit și părților sătmărene.

Prefața lui Eugen Relgis încadrează mesajul artistic al *Flamurii albe* în cadrul literaturii umanitariste: „O carte care nu e un roman sau o colecție de schițe și de impresii. E încă o carte vie, căci viața e redată în desfășurarea ei dinamică, cu aspectele ei contrare, cu strigătele ei fierbinți și cu faptele ei neprezăvute și calculate“[35].

Prozatorul imaginează o viziune sumbră, întunecată, a războiului: convoaie de morți duși la cimitir, soldați înspăimîntați de frica morții, mizeria materială ce-i cuprinde, adăposturile improvizate, comentariile lor asupra diverselor aspecte ale vieții dar și încrederea oamenilor într-un viitor luminos. Chipul eroului principal Radu Trudă simbolizează tocmai omenia acestor ființe simple, care au purtat pe umerii lor toată povara războiului. El se revoltă împotriva unor fapte brutale, ceea ce-i aduce moartea prin execuție. Este un moment dramatic, palpitant al cărții, un episod zguduitor.

Paginile acestei cărți mai scot în evidență și modalitatea de lucru a prozatorului. Aici apare pentru prima oară numele eroinei Nastasia și a lui Ion Sorcovă, ceea ce înseamnă că G. M. Zamfirescu încă din perioada sătmăreană medita atent la crearea acestor personaje din viitoarea lui operă dramatică.

Flamura albă s-a bucurat de recenzii favorabile în presa literară a timpului. A apărut asemenea aprecieri în *Dimineața* și *Omul liber* din București, *Năzuința* din Craiova, *Miorița* din Galați, *Gîndul nostru* și *Opinia* din Iași, *Săptămîna* din Ploiești, *Cele trei Crișuri* din Oradea, *Icoane maramureșene* din Satu Mare, scoțînd în evidență calitățile ei artistice și viziunea realistă asupra lumii[36].

În timpul cît a stat în Satu Mare scriitorul a locuit în strada Tudor Vladimirescu, nr. 22. La despărțirea de orașul Satu Mare. G. M. Zamfirescu a publicat în ziarul *Satu Mare* articolul întitulat *Lacrima plecării,* rînduri triste, duioase, de despărțire[37]. În toamna anului 1924 se reîntoarce la București ca bibliotecar al cercului „Libertatea“.

---

[35] S. M. Zamfirescu, *Floarea albă,* 1924, p. 7.
[36] Silvia Cucu, *George Mihail Zamfirescu și teatrul,* Buc. 1967, p. 40.
[37] G. M. Zamfirescu, *Lacrima plecării,* în *Satu Mare,* VI; 1924, nr. 64 (24 aug), p. 2.

În tot timpului cît a stat la Satu Mare, G. M. Zamfirescu a colaborat la revista *Cele trei Crișuri,* cu poezii, dintre care amintim: *Cîntecele vagabondului, Singura mîngîiere, Vină, Toamna,* versuri fără o strălucire artistică deosebită, exerciții ce-i ofereau o stăruitoare preocupare literară prin mijlocirea căreia se menținea în actualitatea publicistică. Începînd cu numărul 3—4 (martie-aprilie) 1922 este trecut în rîndurile colaboratorilor permanenți ai revistei orădene. În 1923 este autorul unor *Cronici sătmărene* la *Cultura poporului* din Cluj, semnînd cu pseudonimul Mircea Lacrimă: sărbătorirea zilei de 1 Decembrie, tentativele de înființare a unei echipe de teatru românești și dezvelirea unei plăci comemorative în amintirea lui Vasile Lucaciu sînt faptele despre care relatează.

Activitatea lui G. M. Zamfirescu la Satu Mare a fost viu apreciată de Silvia Cucu, în cartea sa deja amintită: „Pentru G. M. Zamfirescu, cei doi ani trăiți la Satu Mare reprezintă etapa următoare din formarea ca scriitor și om de teatru, etapă, care i-a adus primele reușite adevărate.

Aici a definitivat texte mai vechi de proză și dramaturgie, reușind să tipărească cel dintîi volum al său; a redactat prima revistă proprie și dezvoltîndu-și cultura teatrală prin contactul direct cu actorii profesioniști, a animat și condus o trupă de amatori“[38].

Mult mai tîrziu G. M. Zamfirescu își amintește de zilele petrecute la Satu Mare, de prietenia cu pictorul Aurel Popp, anii de funcționariat, redactor la *Săgeata* și director la *Icoane maramureșene,* actor și director de trupă ambulantă, conferențiar și lipitor de afișe: „La Sătmar aveam un singur prieten: Anton Davidescu, un alt temerar al faptei românești, care nu trecuse munții, „să facă avere“. Davidescu era prim-redactor al ziarului românesc, singurul în acele ținuturi sătmărene și maramureșene: *Satu Mare“* și „La Sătmar mi-am tipărit întîiul volum de proză *Flamura albă,* însemnări de război și am revăzut *Cuminecătura,* pe care o scrisesem la București“[39]

Cu plecarea lui G. M. Zamfirescu din Satu Mare se încheie o etapă rodnică pentru preocupările literare în aceste părți, un interval de timp bogat atît pentru scriitor cît și pentru ceilalți cărturari sătmăreni, în inițiative și realizări, ca și în destule neîmpliniri, în urcușuri și coborîri: important e faptul că deja se crease un climat propice manifestărilor literare și artistice în aceste părți, acțiuni ce vor rodi în perioada următoare. În istoria preocupărilor literare și artistice din părțile sătmărene, activitatea lui G. M. Zamfirescu trebuie înțeleasă și pe linia unui pionierat, al multor începuturi, un exemplu entuziasmat de idealuri și pentru strădaniile lui i se cuvinte acest însemnat paragraf din istoria culturii sătmărene.

---

[38] Silvia Cucu, *Op. cit.,* p. 29—30.

[39] G. M. Zamfirescu, *Oameni și întîmplări la granița de vest,* în *Cele trei Crișuri,* XII; 1931; nr. 5—6 (mai—iunie), p. 73.

ETNOGRAFIE

ASPECTE ISTORICO-ETNOGRAFICE ALE SATULUI PRILOG (SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA) OGLINDITE ÎN DOUĂ DOCUMENTE ALE VREMII

LUCIAN CUCUIET

Examen et Fassiones ad Novem Puncta Possessionis Rósa Pallag (Întrebare și mărturisiri la cele nouă puncte asupra satului Prilog)[1] constituie un document care restituie ambianța de viață, consemnînd aspecte economice și sociale ce pot reprezenta date și repere semnificative ale unui fond comun istoric și etnografic.

Textul este redactat de către Emericus Eötvös, judele substitut al nobililor și conscriptor urbarial trimis și de către Ioannes Nagy, jurat (iurassor). În numele celor chestionați semnează Cosma Gabor, jude comunal, precum și cei șapte jurați ai satului înscriși cu numele. Documentul este întocmit sub forma unor întrebări și răspunsuri. Declarațiile celor întrebați fac cunoscute elemente de cultură materială și de raporturi sociale existente în satul Prilog. Acest text cuprinzînd și formulări în limba latină este scris în limba maghiară și datează din 6 ianuarie 1773 (Pl. VI).

Răspunsurile conțin și comunică date pentru cunoașterea unei realități sociale și etnice, într-un mod care are un nivel destul de înalt de adevăr și fidelitate față de cele relatate. O prezentare cît mai corectă a sporit valoarea intrinsecă a mărturiei care a servit ca bază pentru reglementarea urbarială din anul 1774.

În prima parte a documentului se constată elemente sugestive care reflectă starea ocupațiilor de bază: cultivarea pămîntului și creșterea animalelor.

Despre terenul arabil se menționează calitatea acestuia și se declară că se cultivă grîu curat și orz de două ori pe an. Ca inconveniente ale pămîntului arabil se amintesc puținătatea acestuia și existența ogorului cu un singur cîmp. Fînețele — prata — nu sînt supuse inundațiilor și se obține fîn de bună calitate, dar și suprafața fînețelor este destul de mică.

În ceea ce privește pășunea — pascum — aflăm că aceasta este corespunzătoare pentru toate vitele și cu iarbă de calitate bună. Se mai spune și un neajuns similar legat de suprafața destul de restrînsă a pășunii din hotarul satului. În aceste condiții, locuitorii sînt obligați să plătească o taxă cînd își duc vitele pe pășunea din hotarul satului vecin. În adăpă-

[1] Filiala Arhivelor Statului Satu Mare, Fond Tribunalul Județean Satu Mare, Acte urbariale, nr. 1444, 6 ianuarie 1773.

toare — adaquavatio — se găsește apă bună și îndestulătoare. Se arată că se află, în apropiere, în hotarele așezărilor învecinate.

Orașele Satu Mare și Sighet, precum și Orașu Nou, apar, în contextul documentului, înscrise ca tîrguri — emporium. Se include pentru puținele produse pe care le duceau, plata vămii la podul de peste Someș din Sătmar. Alte aspecte legate de vamă nu se precizează. Iar în baza dreptului „beneficium merendi" de la Satu Mare și Sighet se aducea sare.

De la Orașu Nou, cînd se ține tîrg, aflăm că locuitorii Prilogului își pot procura obiecte de uz casnic. Deși documentul este incomplet în ceea ce privește consemnarea proveniență acestor obiecte de uz casnic aduse din tîrgul de la Orașu Nou, totuși se poate adăuga în acest cadru argumentul logic al existenței unei ceramici de Vama, localitate situată în apropiere de Orașu Nou.

Alte date se referă la pădurile ce constituie sursă pentru aprovizionarea cu lemne — lignatio — atît pentru construcții, cît și pentru foc, declarîndu-se că lemnul este suficient și drumurile sînt bune. Se mai completează și faptul că lemnele pot fi transportate și pe spate.

Despre pădurile producătoare de ghindă[2] — glandinatio — se însemnează locul lor în hotar împreună cu ale stăpînului feudal. Această notație indică că nu se constată păduri alodiale.

Vii alodiale — vineae — sînt înregistrate în hotarul satului unde sînt dealuri cu vii numeroase. În textul documentului se mărturisește că fiecare gospodar o dată la doi ani, la culesul viilor are obligația să dea un sac (de struguri) și cîte o găină stăpînului feudal. Din vin[3], se spune că este permis pe întreg cursul anului locuitorilor să vîndă vin, întrucît stăpînul nu-l comercializează, dar nici ei nu îl vînd.

În acest document se înregistrează amintindu-se și dealurile de vii din vecinătate — vicinia promontoriorum — de la Viile Orașului Nou, Livada și Seini, dezvăluindu-se și prin această observație, practicarea viticulturii la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Despre grădinile de pomi — pomaria — din această localitate, se înscrie că nu sînt specifice.

Se menționează inexistența apei pentru topitul cînepii, care se găsește numai în apropierea hotarului, fapt care nu exclude existența preocupării pentru cultivarea cînepii.

O situație similară se remarcă și în cazul morilor[4], care se află construite în apropierea hotarului, în satele învecinate.

Din acest text se desprinde sub raport social că iobagii menționați sînt coloni veșnici — coloni perpetua obligationes — și jeleri cu gospodărie, numiți — inquilini domos habentes. În satul Prilog, în anul 1773 nu este în folosință nona[5] și dijma din nici un produs față de stăpînul feu-

[2] acad. David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II, București, Editura Academiei R.S.R. 1968, p. 348.
[3] Ibidem, p. 348, p. 461.
[4] Ibidem, p. 351, p. 395.
[5] Ibidem, p. 348.

dal. Dijma regală nu se dă[6]. În contextul documentului, se exemplifică și cazul unor daruri periodice anuale, acela de a da cîte o baniță de unt[7].

Obligațiile în muncă sînt legate de lucrul la vie, dar nu este exprimat numărul zilelor de lucru. Mai există obligația de a merge o zi la cosit și la strînsul fînului. Cine posedă animale are obligația de transport, cînd apare această necesitate.

În cadrul întrebărilor referitoare la obligațiile față de stăpînul feudal, sînt redați cu numele proprietarii de pămînturi.

Sub raport etnic, satul Prilog este o așezare cu populație românească, distincție care este dovedită nu numai de specificul obligațiilor, dar este relatată și în cadrul observațiilor generale din Conscripția contribuabililor din Prilog[8], redactată în 7 iunie 1828, de Andrassy Samuel, conscriptor de stat (Pl. VII).

În ansamblu aceste observații de la începutul secolului al XIX-lea, privesc cîteva probleme, unele fiind asemănătoare cu cele din primul document descris. Sînt consemnate amănunte despre așezarea satului Prilog din zona Oașului, calitatea pămîntului, producția cîmpului arabil, fîneața, creșterea animalelor, pășunea, veniturile locuitorilor și sursa acestora din arat, semănat și transport, tîrgurile (Sighet, Satu Mare, Carei).

Ceea ce este relevant față de primul text sînt cîteva date și aprecieri calitative asupra unor aspecte de cultură materială. De asemenea, în comparație cu documentul din anul 1773, sînt formulate și observații care pot avea un caracter inexact.

Imaginea terenului arabil din Prilog este bine conturată atît prin prezentarea pămîntului arabil, ca avînd o mărime mijlocie și fiind mai slab productiv din cauza solului argilos, cît și prin faptul că menționează aplicarea sistemului de agricultură: ogor cu două cîmpuri la începutul secolului al XIX-lea, cultivarea numai a culturilor de primăvară: porumb și ovăz și inexistența sesiilor urbariale pustii.

În conținutul documentului sînt introduse precizări privind aratul și folosirea coșurilor pentru fertilizarea pămîntului.

Pentru perioada cînd au fost redactate aceste observații, se constată diminuarea preocupării pentru cultura viței de vie, care este cultivată, așa cum se consemnează, mai mult pentru fruct.

Textul acestui document amintește și însemnătatea activității manuale depusă pentru preocuparea hranei și pentru confecționarea îmbrăcămintei de către locuitorii Prilogului. Specificîndu-se scurte referiri privind ocupațiile, documentul pune în evidență agricultura și creșterea animalelor.

---

[6] Ibidem.
[7] Ibidem, p. 347.
[8] Filiala Arhivelor Statului Satu Mare, Fond Tribunalul Județean Satu Mare, Acte urbariale, nr. 1447, 7 iunie 1828.

Coordonatele celor două documente prezentate oglindesc importante aspecte istorico-etnografice ale unui sat din Țara Oașului în ultima parte a secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea. Aceste mărturii fac parte dintr-un context care reprezintă imaginea tradițională a satului Prilog, cu accente economice și sociale.

Reflectarea asupra elementelor care alcătuiesc acest cadru economic și social oferă posibilitatea de a extrage și de a cunoaște cîteva note istorice și etnografice semnificative.

HISTORISCHE-ETNOGRAPHISCHE ASPEKTE DES DORFES PRILOG (ENDE DES 18. JHDS UND ANFANG DES 19. JHDS.) WIDERSPIEGELTE IN DEN ZEITGENÖSISCHEN DOKUMENTEN

(Zusammenfassung)

Diese Mitteilung beschreibt und analysiert zwei archivistische Dokumente. Es sind historisch-etnographische Aspekte eines Dorfes aus dem Oascher Land, am Ausgang des XVIII. Jahrhunderts und in den ersten Jahrzehnten des XIX. Jahrhunderts vermerkt.

Die zwei Dokumente ermöglichen das Kennenlernen des ökonomich-sozialen Lebens des Dorfes Prilog aus dem Oascher Land.

CÎTEVA DATE NOI DESPRE CERAMICA DE VAMA

GHEORGHE HAIDUC

Localitatea Vama, după numele ce-l poartă, dovedit de existența localității ca punct vamal[1] în decursul timpului, prin așezarea sa geografică la poalele munților Gutîi și mai ales prin meșteșugul olăritului, un subiect dezbătut și apreciat de către etnografi și istorici, această localitate a cunoscut și cunoaște un interes și o actualitate specifică pentru cercetare și studiu.

Situată în partea de sud a Țării Oașului, ce constituie una dintre cele mai interesante zone etnografice din țară, alături de celelalte 23 de localități ale acestei zone, Vama prezintă un cadru istoric ce oferă multiple date[2] (Pl. VIII).

Avînd ca preocupare aducerea unor date inedite despre ceramica de Vama, în acest context este necesar să completăm condițiile[3] dezvoltării ceramicii, cît și unele legături ale acesteia cu alte centre de ceramică.

Argila necesară confecționării diferitelor tipuri de vase se aducea și se aduce și în prezent din aproape tot hotarul Vămii și, mai ales, din locurile numite: Boboș, Locul Argilă, Locul Mestecăniș, Izvorul Roșu și Imașul Turenilor.

Pigmenții colorați ai vaselor de lut au provenit și provin din locurile consemnate pînă în momentul de față în literatura de specialitate[4], la care se adaugă și următoarele puncte aparținînd hotarului Vămii, numite în toponimia locală: Tisagău și Cîmpul Roșu.

Considerînd relatarea lui Tancred Bănățeanu în legătură cu proveniența culorii brun-neagră, trebuie reliefat faptul că acea piatră moale folosită pentru obținerea acestei culori se găsește de-a lungul rîului Valea Albă în locul numit Tuba din hotarul satului Tur. De asemenea, figurează alături de satul Viile Apei recunoscut pentru argila albă, cea mai curată și de bună calitate — și localitatea Viile Răcșii, unde în locul numit „cimitir" se găsește în filoane cu diametrul de 3 m și la o adîncime de 1 m.

---

[1] *Matricola căsătoriților, născuților și decedaților*, 1804—1839, p. 68.

[2] Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, Cultura pretracică și tracică, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 130; *Documente privind istoria României*, veacul XIII, C. Transilvania, vol. II București, 1952, p. 132, documentul 128; Conform mărturiilor orale, locul unde au fost descoperite fragmente ceramice s-a numit Rusnicea și care a format vatra satului; precum și alte documente.

[3] Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară din Țara Oașului*, București, 1958, p. 8.

[4] Ibidem, p. 19.

Din informațiile culese[5] rezultă că în hotarul localității Vama, în locurile denumite Săscura și Pîrîul Lănțușului se găsea o rocă de culoare brun-roșcată, care, fiind arsă după un anumit procedeu, era rîșnită și era folosită în tehnica de ornamentare. Întrucît procedeele de aplicare nu s-au transmis, nu se mai cunoaște și nu se mai practică.

Fiind întrunite aceste condiții naturale, olăritul de la Vama a evoluat în timp, constatîndu-se modificări care au apărut în tehnică, formă, ornamentică, cromatică. Această evoluție este confirmată și prin numărul olarilor care sînt atestați documentar în matricole.[6] În perioada 1772—1800, au practicat olăritul la Vama un număr de 41 de olari; în secolul al XIX-lea au exercitat acest meșteșug un număr de 49 de olari, iar în secolul al XX-lea, un număr de 48 de olari, dintre care 12 practică în prezent.

Numărul mare de olari, precum și cerințele crescînde ale pieții, au determinat o puternică concurență în rîndul acestora, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Faptul că așezarea Vama, împreună cu alte localități din jur (Livada, Orașu-Nou, Prilog), a aparținut în vechime castrului Mediești Aurit, a oferit posibilitatea legăturii care a existat între olarii din Vama și cei din Mediești Aurit. Această legătură se putea face pe jos cale de 5 ore, iar călare sau cu căruțele putea fi străbătută în 3 ore.

Ipoteza precumpănirii ulterioare a centrului de olari de la Vama, este susținută și reiese din faptul că meșterii olari din Medieș[7] s-au așezat la Vama, unde au avut materie primă abundentă.

Însemnat centru de olari,[8] Vama a creat variate obiecte ceramice apreciate atît prin valoarea lor documentară, ca mărturii ale unor relații sociale în cadrul familiei și a comunității tradiționale, cît și printr-o aleasă valoare artistică[9].

Dacă acest meșteșug a dus la unele satisfacții și împliniri legate de valoarea de întrebuințare și ornamentală a vaselor de lut, sînt mai puțin cunoscute unele aspecte care au influențat viața meșteșugarilor olari. Din mărturisirile olarilor vîrstnici anchetați în căutările îndelungate și cercetările de teren făcute în cadrul acestui centru de olărit s-au constatat și referiri în legătură cu toxicitatea datorată, evident, folosirii oxidului de plumb, în legătură cu umezeala permanentă a încăperilor amenajate ca atelier, care multă vreme au fost întrebuințate și ca spații de locuire. Această situație nu a împiedicat practicarea olăritului, în schimb a avut o

---

[5] Inf. Robotin Gheorghe, Vama, str. Coșbuc nr. 431, 69 ani și Rakoș Elemer, Vama, str. Olarilor nr. 552, 80 ani.

[6] Matricole de stare civilă, sec. XVIIII, XIX, și XX.

[7] Robotin Florea și Miravischi Ioan, olari din Mediești Aurit, care s-au stabilit la Vama, la mijlocul secolului al XIX-lea.

[8] Barbu Slătineanu, *Studii de artă populară*, Editura Minerva, București, 1972, p. 173.

[9] Susana Toth, *Ceramica veche de Vama din colecția Muzeului Țării Crișurilor* în *Biharea*, VII—VIII, Oradea, 1980, p. 125—145.

înrîurire negativă asupra membrilor familiei olarilor. În multe familii au apărut cazuri de deficiențe fizice și psihice[10].

În acest context se semnalează în primele decenii ale secolului al XX-lea și plecări ale olarilor din Vama în alte centre de olărit: Prundul-Bîrgăului, Maieru[11] (jud. Bistrița Năsăud) și peste hotare.

Necesitatea organizării producției ceramice sub forma unor ateliere mari în care înainte vreme lucrau calfe și ucenici, cît și, de multe ori, întreaga familie[12] era impusă de numărul mare de olari, cît și de situația lor materială și socială.

Dovezi care afirmă realitatea organizării și asocierii meșteșugarilor de la Vama, sînt arătate prin obiecte (Fig. 2) care au aparținut acelor mari ateliere menționate, cît și prin informațiile adunate.[13]

Întreaga producție ceramică — blide „albe"; vase pentru dus mîncare la cîmp „hîrgău"; ulcioare, oluri, oale, canceie și altele, ocupă un loc important în istoria ceramicii de Vama, dezvăluind concluzii cu privire la valoarea lor artistică (Pl. IX—X).

Diversitatea ceramicii și ponderea semnificației sale în viața socială și spirituală a locuitorilor din Vama, ca și din întreaga Țară a Oașului, au fost strîns legate de anumite obiceiuri.

Ulcioarele „butcașe"[14] folosite pentru păstrarea uleiului și a unor băuturi alcoolice erau dăruite, cu ocazia unor sărbători, membrilor de familie mai nevoiași, după un vechi obicei al acestor locuri.[15]

Farfuriile ornamentale de Vama, pe lîngă faptul că erau dispuse în frize decorative pe pereții camerei din față, denumită „casa mare", se foloseau cu prilejul nunților, petrecerilor și al înmormîntărilor.[16]

Blidele cu fond alb, adînci, numite în graiul localnicilor „porțiere", aveau o strictă utilitate în cadrul gospodăriei pentru servitul mîncării.

O categorie de obiecte care a atras un real interes în sensul consemnării acesteia în literatura etnografică a constituit-o cea a olurilor de nănaș. După numărul olurilor de nănaș, care sînt așezate de o parte și de alta a grinzii longitudinale a casei, se poate determina numărul finilor,

---

[10] Inf. Rakoș Adolf, Vama, 1890—1963 și Oros Mihai, Vama, 1880—1956.

[11] Inf. Robotin Gheorghe, Vama, str. G. Coșbuc, nr. 431, 69 ani și Morar Maria (1910—1984), care ne-au informat despre plecarea olarilor din Vama la Maieru și Prundul Bîrgăului, în urma îndemnurilor date de către inspectorul școlar Dariu Pop.

[12] Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 9.

[13] Inf. Robotin Ana, Vama, str. Victoriei nr. 73, 83 ani; Rakoș Gheza, Vama (1894—1978), Robotin Gheorghe (1870—1971) în legătură cu existența unui statut al olarilor.

[14] I. Iurasciuc, *Obiecte ceramice de capacitate din centrul de olărit Vama*, în *Satu Mare, Studii și comunicări*, Satu Mare, 1975.

[15] Inf. Contra Iuliana, Vama, str. Mică, 77 ani.

[16] Susana Toth, *op. cit.*, vezi catalogul, p. 147—201.

care au dus aceste oluri nașilor lor în semn de recunoștință, cu prilejul „sărbătorii finilor".

O semnificație deosebită în viața mirilor o avea plosca, care era dusă de către mire cu ocazia „încredințării" — logodnei — viitoarei mirese. Plosca era păstrată de către fată, care, în schimb îi oferea mirelui o batistă brodată — „joljuț", lucrată de către aceasta. „Joljuțul" era purtat în ziua nunții, înainte și după cununie, de către mire și mireasă, pînă la venirea în casa mirelui, unde se ținea nunta. După nuntă, „joljuțul" era dat din nou miresei pentru a-l păstra, ceea ce simboliza împuternicirea femeii de a deține comorile casei.[17]

Hîrgăul constituia un vas a cărui utilizare primordială se referea la ducerea mîncării, care era servită la munca cîmpului. Totodată, importanța acestuia deriva și din folosirea de către nașă, pentru a duce mîncare, timp de două săptămîni, finei lehuze. Vasul era păstrat de către mama copilului, fiind atîrnat la grindă, pînă cînd copilul devenea mare.[18]

Folosirea ulcioarelor era remarcată și cu ocazia înmormîntărilor, cînd membrii familiilor unde era un deces, cumpărau 50—60 ulcioare pe care le împărțeau rudelor apropiate pentru amintirea celui decedat. Aceste ulcioare urmau să fie așezate la grinda casei, în semn de amintire.[19] Acest obicei este semnalat și în prezent, fiind practicat în Țara Oașului, la Racșa și Gherța Mică.

Din informațiile care au fost adunate se pot alege și alte aspecte ale însemnătății sociale pe care o prezentau vasele arse din lut. Cele vechi, simbolizînd, în concepția populară, înțelepciunea, erau deseori utilizate în încercarea vindecării unor boli socotite incurabile. Deoarece, în această practică îndreptată pentru vindecare, multe vase vechi au fost sparte la răscruci de drumuri, explică motivul pentru care din foarte bogata creație a ceramicii de Vama s-au sacrificat și multe vase vechi, în virtutea concepției despre vindecare amintită în acest cadru.[20]

Este semnalată în satele din Țara Oașului și practica spargerii vaselor noi de lut în pragul casei, la miezul nopții, de către tineri, cu ocazia sărbătoririi unei zile de naștere sau de nume a unui tînăr.[21] Această acțiune se petrece după datele unui obicei tradițional și este însoțită și de felicitarea exprimată în rostirea „ca vasele să se spargă, iar sărbătoritul să trăiască întru mulți ani".[22]

Fiecare vas din lut este cuprins în viața socială și spirituală a oamenilor, cu diferitele sale semnificații, înglobîndu-se armonios în tezaurul

[17] Inf. Pop Gustina, Vama, str. G. Coșbuc nr. 428, 75 ani.
[18] Inf. Pintea Ana, Vama, 1891—1984.
[19] Inf. Mărincaș Irina, Vama, 1912—1972.
[20] Inf. Robotin Ana, Vama, str. Victoriei, nr. 73, 83 ani.
[21] Inf. Cseh Carol, Vama, str. Mică nr. 793, 78 ani.
[22] Inf. Laslău Ileana, Vama, str. Principală, 76 ani.

etnografiei, artei populare și a folclorului. Două strigături pot fi deosebit de semnificative în acest sens:

Are tata trei feciori
Și toți tri-s negustători.
Cel mai mare face oale,
cel din mijloc face blide
și cel mic mere și vinde.[23]

Zis-o mama că mi-o da
Ștergurile de prin casă
Și blidele de la masă,
olurile de la grindă
și ulcelele din tindă.[24]

Aceste manifestări ale sensibilității și respectului, ca expresii ale fondului popular tradițional, cu ecouri care se răsfrîng în istoria și în atitudinile oamenilor din această atrăgătoare zonă etnografică, a Țării Oașului, se încadrează în multitudinea aspectelor de cultură populară tradițională. Ceramica de Vama, prin toate datele pe care le cuprinde, se prezintă ca un fenomen viu, bogat și prezent în contemporaneitate, premisă a unor viitoare cercetări și studii.

[23] Auzită de la Pop Gustina, Vama, str. G. Coșbuc, nr. 428, 75 ani.
[24] Auzită de la Morar Vasile, Vama, str. G. Coșbuc, nr. 430, 76 ani.

QUELQUES NOUVELLES DONNÈES SUR LA POTERIE DE VAMA

(Resumé)

À la suite des recherche entreprinses durant des années, on a pu ramasser beaucoup de données concernant l'appréciée poterie de Vama, village situé au Pays d'Oas. Cette étude contient surtout des référencés a quelques données inédites.

Nous avons présenté les conditions qui ont permis la pratique de la poterie à Vama et nous avons décrit en détail quelques aspects concernant le grand nombre de potiers attestés par les documents, ce qui confirme, à côté d'autres facteurs, le développment de la poterie populaire de Vama, L'étude contient aussi des références importantes qui dévoilent les formes et les relations sociales dans l'utilisation des objets de poterie.

MĂRIUȘ — UN CENTRU NECUNOSCUT DE MOBILIER POPULAR DIN ZONA ETNOGRAFICA CODRU

I. IURAȘCIUC

Pe lîngă ocupațiile principale de bază: agricultura, creșterea vitelor și oilor, datorită întinselor păduri de fag și stejar care acopereau odinioară cea mai mare parte a zonei, codrenii au practicat și meșteșugul legat de prelucrarea lemnului.

Unele din aceste meșteșuguri, cum ar fi: rotăritul, dogăritul, teslăria etc., au un caracter general, iar altele ca: dulgheritul, lădăritul și tîmplăria au îmbrăcat un caracter pronunțat zonal.

În cadrul gospodăriei codrenești, și fenomenul era caracteristic pentru toate zonele etnografice ale țării noastre, aproape fiecare gospodar își confecționa singur unele obiecte de uz casnic sau gospodăresc trebuincioase gospodăriei. De aici și marea varietate de obiecte casnice și gospodărești ca de pildă: scaune cu sau fără spate, paturi, mese cu sau fără ladă, laviță, teascuri mai simple de vin, rame pentru fotografii familiare, etc.[1].

Desigur, unele creații artistice în lemn care au solicitat o pricepere și o imaginație mai mare, mai deosebită aparțin meșterilor dulgheri din Codru, de la care ne-au rămas remarcabile monumente de lemn, meșterilor lădari, de la care ne-au rămas splendide lăzi de zestre și meșterilor tîmplari a căror meșteșug a culminat prin „vrajnițele" de intrare în gospodărie și porțile de șură.[2]

În prima jumătate a sec. al XIX-lea pe mai multe meșter-grinzi, la casele cu trei încăperi (casă mare, tindă și casă mică) și cu tîrnaț pe două laturi și jumătate, atît în zona Codru, cît și în Lunca Someșului apar și cîteva nume de meșteri de case cei mai renumiți[3].

[1] I. Iurașciuc, *Arhitectura populară codrenească și obiecte decorative de interior, în SatuMareStCom*, 1973, p. 327—328.

[2] I. Iurașciuc, *Arhitectura populară din zona Codru și lunca Someșului din a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *SatuMareStCom*, 1980, p. 353; H-Formagiu, S. Stanciu, *Ornamentica porților de sură din zona Codru*, în „*Revista Muzeelor*, V, 1968, nr. 6, pp. 557—558; L. Cucuiet, *Porțile de șură din zona Codru*, (catalog), Muzeul județean Satu Mare, 1980, pp. 7—8.

[3] Pe casele țărănești din zona Codru și din lunca Someșului din a doua jumătate a sec. al XIX-lea apar pe meșter-grindă nume de meșteri ca: Cionca Simion, la casa lui Andrecău Vasile, Valea Vinului nr. 264, construită în 1863; la casa nr. 367 a lui Petric Vasile din Pomi: „Maestru au fost Giorgiu Mikloșiu, sau de pildă, la casa nr. 346 a lui Barbul Teodor" tot din aceeiași localitate ni se fac cunoscute încă trei nume de meșteri populari de case" „Maister Stefan și Rusu Nicoară și Simon Ioan 1870", etc.

Nume de meșteri-dulgheri apar și la unele din lăcașurile de cult construite din lemn în zona etnografică Codru. Iar în ce privește valoarea arhitecturală a acestora, ca de pildă cea a bisericii de lemn din Corund, ea poate fi pusă alături de tot ceea ce s-a creat mai reușit, în această privință[4].

Meșteșugul lădăritului din zona etnografică Codru, trebuie pus alături de creațiile sus amintite ca fiind de cea mai veche tradiție. Valoarea lui artistică a atras, în decursul timpului numeroși cercetători și iubitori ai culturii populare. Pe marginea lui și în special despre centrul de lădărit și mobilier popular, Băița, s-au publicat mai multe studii care tratează: fazele pregătitoare a materialului lemnos, tehnica confecționării, varietatea motivelor ornamentale, uneltele folosite, tipurile de lăzi de mireasă, rostul lor social, precum și aria de răspîndire a lăzilor lucrate la acest centru. Se poate spune că prin problematica tratată, studiile publicate, despre lădăritul din Băița, au epuizat problematica aproape exhaustiv[5].

Efectuînd în anul 1966 cercetări etnografice în partea nord-vestică a zonei Codru, în satele de pe malul stîng al Someșului: Cărășeu, Lipău, Valea Vinului, Pomi, Roșiori și Iegerișteetc. am sesizat, folosindu-se în loc de denumirea de „ladă de Băița sau ladă de mireasă" caracteristică pentru cea mai mare parte a zonei Codru și cea de „ladă de Mărius".

Prezența și frecvența acestei denumiri, după cum au arătat cercetările ulterioare, ne-a condus la descoperirea în satul Mărius, a încă unui centru de mobilier popular, pe lîngă cel cunoscut — Băița.

Aparținînd de comuna Valea Vinului, la circa 7 km depărtare de centrul acesteia, satul Mărius este situat, ca și Băița, spre inima Dealurilor Codrului și izolat de restul localităților[6]. Localitatea apare menționată în documentele vremii, pentru prima dată în anul 1424[7].

Precum susține tradiția locală, pînă în preajma primului război mondial, în sat mai existau doi oameni care — „făceau lăzi de mireasă, iar înainte de vreme numărul acestora era mult mai mare"[8].

---

[4] I. Iurașciuc și Sabin Sainelic, *Monumente de arhitectură populară — bisericile de lemn din zona Codru*, în *SatuMareStCom*, 1975, p. 166.

[5] H. Formagiu și alții, *Băița — un centru de lădari necunoscut, Marmația*, I, Baia Mare, 1969, p. 82

[6] *Județele patriei, jud. Satu Mare — monografie*, Ed. Sport-Turism, București, 1980, p. 13—14.

[7] C. Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, p. 386.

[8] Cu prilejul cercetărilor de teren efectuate în anul 1967 în localitatea Mărius, comuna Valea Vinului, informatori ca: Tămăian Ioan, nr. casă 73, vîrsta 80 de ani, relata că: „lăzile de zestre și sicrie le-a făcut, Sălăgean Florian, care a murit după ce s-a întors din război, de doi ani" (este vorba despre primul război mondial), „paturi și lăzi de zestre a mai făcut și Oros Pavel care a murit pînă la primul război mondial"; iar Sopoian Ignat, nr. casă 85, vîrsta 78 de ani spunea că: „tatăl lui Sălăjan Floare a făcut lăzi de zestre și paturi. Negrea Iosif, nr. casă 46, vîrsta 84 de ani, susține și el că și Mitru Giurcă făcea lăzi de zestre și paturi. Informatorii au mai amintit și multe alte nume de meșteri lădari.

Despre originea acestui meșteșug în satul Mărius, afară de ceea ce ne oferă tradiția orală, am reușit să aflăm prea puțin.

Se pare că datorită multiplelor legături ce au existat de-a lungul timpului între satele de pe cele două versante ale Dealurilor Codru, prin căsătorie (iar acestea erau foarte frecvente) un meșter lădar din Băița să fi ajuns la Mărius, unde să fi continuat practicarea meșteșugului. O altă variantă asupra căreia ne oprim ar fi că unul sau mai mulți lădari din Băița, din lipsa mijlocului de transport, să se fi stabilit temporar sau definitiv în satul Mărius, spre a confecționa și vinde lăzi de mireasă, mai ales că materia primă se găsea din belșug la timpul respectiv și nu cunoștea nici un fel de îngrădiri. Totodată este posibil ca cu timpul de la acești meșteri băițeni, meșteșugul lădăritului să fi fost preluat, moștenit și de către localnici. De asemenea, nu este exclus ca el să fi apărut în aceleași condiții ca la Băița.

Indiferent care dintre aceste ipoteze corespunde cel mai mult realității cert este că acest meșteșug s-a practicat pînă în primele decenii ale secolului nostru și în satul Mărius.

Gama de obiecte de mobilier popular lucrate de meșterii din Mărius este foarte variată. Se pot aminti în acest sens: lăzile de mireasă, mesele cu ladă, „armăraiele" — podișoarele, paturile, hambarele pentru cereale, etc., adică toate piesele mai importante de mobilier țărănesc. Multe din categoriile sus menționate au intrat și în componența colecțiilor Muzeului județean Satu Mare.

Privitor la problemele legate de confecționarea lăzilor de mireasă, ca și a mobilierului confecționat la Mărius în general, s-a putut constata că nu există deosebiri esențiale față de cel din Băița[9]. Același lucru se poate spune și despre dimensiunile anumitor categorii de obiecte, ca de pildă: lăzi de zestre și mese cu ladă.

Singura piesă de mobilier despre care nu avem încă ideie dacă s-a confecționat sau nu de către meșterii lădari din Mărius este „lădoiul", adică o ladă de mireasă mai mare, cît două obișnuite, caracteristică familiilor țărănești mai înstărite.

Materia primă folosită la confecționarea lăzilor de mireasă și a mobilierului în general a fost lemnul de fag.

Ornamentica atît de pe lăzile de zestre cît și de pe celelalte obiecte a fost realizată prin zgîriere — horjare — cu horjul după ce în prealabil lemnul a fost colorat cu arin. Motivele ornamentale, în ordinea ponderii au constat din cele geometrice: linii drepte, curbe, frînte, triunghiuri, romburi, zig-zaguri, meandrul, cercul, semicercul, rozeta, precum și din motive fitomorfe — pomul vieții și multe altele. Aceste elemente decorative se repetă pe toate obiectele lucrate de meșterii populari din Mă-

[9] H. Formagiu și alții, *Băița — un centru de lădari necunoscut*, *Marmația* I, Baia Mare, 1969, p. 82—84.

riuș și aparțin fondului ornamental de bază al culturii populare românești[10].

Creația artistică populară codrenească constituie a verigă de legătură între Munții Apuseni, nordul și nord-vestul țării noastre și totodată o verigă a unității culturii populare românești. Succinta prezentare a localității Mărius ca centru de mobilier popular are ca scop includerea acesteia în circuitul literaturii de specialitate și așezarea produselor sale alături de celelalte creații din zona etnografică Codru.

[10] Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*, Ed. Meridiane, București, 1971, p. 33.

PESCUITUL TRADIȚIONAL ÎN ȚARA OAȘULUI

REMUS VÂRNAV

Este fără îndoială că și în depresiunea Oașului, ca și în alte regiuni muntoase ale României, pescuitul a constituit o ocupație secundară, practicată în scopul completării resurselor alimentare de hrană. Importanța acestei completări va fi fost mai mare în condițiile economiei naturale din feudalism. În acest sens pledează și păstrarea pînă astăzi a unor mijloace și procedee arhaice de pescuit, ca și a unor termeni specifici. Există și o mențiune documentară, într-un urbariu din 1578, unde se arată că patru dintre coloni sînt pescari și sînt datori stăpînului pămîntului, vara, cu păstrăvi și alți pești și cu raci.[1]

Aceasta este, de altfel, singura mențiune documentară pe care am aflat-o în legătură cu vechimea ocupației; majoritatea informațiilor expuse în continuare provin de la bătrînii satelor, rămași astăzi singurii lor deținători, și numai pe baza lor se mai poate încerca reconstituirea pescuitului tradițional local.

Desigur că pătrunderea relațiilor capitaliste, însoțită de schimbări esențiale în modul tradițional de viață, a condus și în zona la care ne referim la diminuarea importanței sau dispariția treptată a unor ocupații secundare tradiționale. În legătură directă cu problema în discuție ne-am propus să ne oprim aici doar asupra unor modificări intervenite în situația rețelei hidrografice locale. Se cuvin a fi menționate în primul rînd despăduririle intense care au început în Oaș destul de tîrziu, după construirea în 1907 a căii ferate înguste Satu Mare—Bixad. O hartă austriacă de la 1881 demonstrează că atunci „doar lunca Lechincioarei, mijlocul bazinetului Negrești și culoarul Pîrîului Rău, între Bixad și Boinești, erau libere de pădure și se foloseau pentru culturi; în rest, o masă întinsă de pădure acoperea teritoriul Țării Oașului. Așezările omenești erau amplasate în mijlocul pădurilor de stejar".[2] Ritmul exploatărilor forestiere a fost însă atît de rapid, încît la jumătatea deceniului al cincilea pămînturile despădurite deveniseră predominante.

---

[1] D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II, București, 1968, p. 357.

[2] Ion Velcea, Țara Oașului. *Studiu de geografie fizică și economică*, București, 1964, p. 104.

În Ţara Oaşului reţeaua hidrografică principală este alcătuită din rîurile Tur, Lechincioara, Talna, Valea Albă şi Valea Rea, Turul, un afluent al Tisei, fiind artera colectoare locală. În alte condiţii, după 1950 şi îndeosebi în deceniile al şaptelea şi al optulea, pe cursurile rîurilor principale, ca şi pe Valea Bîrloagelor şi Valea Muntelui, s-au executat lucrări de hidroameliorare care au influenţat şi pescuitul tradiţional. Consolidările de maluri, îndiguirile, regularizarea albiilor, barajele de fund şi cele de captare a apei pentru consum, lacurile de acumulare pentru atenuarea viiturilor au înlăturat inundaţiile, dar au dus şi la dispariţia unor locuri tradiţionale de pescuit sau au influenţat răspîndirea unor specii de peşte. Exemple în acest sens sînt „umplerea" unor genuni importante sau retragerea somnului în apele mai mari dinspre centrul depresiunii. Popularea lacurilor artificiale a făcut să apară specii de peşte despre care bătrînii spun că nu le-au cunoscut înainte.

Rîurile principale sînt alimentate şi de reţele de pîraie cu o densitate mai mare spre mirginile depresiunii. Pîraiele acestea sînt numite de localnici *belţi, văi* sau *vălcele,* au debite care variază în funcţie de cantitatea precipitaţiilor, dar existenţa în trecut pe cursurile lor a numeroase *genuni* le-a făcut să conteze şi acestea în economia pescuitului tradiţional local.

Spre centrul depresiunii, pe cursurile mijlocii şi inferioare ale rîurilor, caracteristic era gradul mare de meandrare şi despletire[3]; şi aici erau genuni bogate în peşte, mai adînci şi mai întinse decît cele din pîraie. Tot aici, primăvara la topirea zăpezilor ori în timpul ploilor torenţiale de vară şi al celor îndelungate de toamnă, erau frecvente inundaţii, în urma cărora apăreau *crănci (crăngi), rupturi* de maluri şi *belţi oprite,* alte locuri căutate de pescarii localnici. În timpul revărsării rîurilor se pescuia şi la *ierugi,* nişte canale apărute prin erodarea pantelor de către apele ploilor ori ale rîurilor revărsate.

Nu ne-am propus să analizăm aici influenţa legislaţiei piscicole, în diferite perioade, asupra situaţiei pescuitului tradiţional. Consemnăm doar că în satele de la marginile depresiunii (Bixad, Trip, Cămârzana, Racşa) informatorii spun că înainte de 1950 nu au cunoscut vreo interdicţie; acestea au fost în schimb cunoscute şi înainte la Călineşti şi Coca, adică la apele mai mari dinspre centrul depresiunii. Această distincţie între centrul şi marginile depresiunii rămîne valabilă şi dacă se au în vedere şi alte criterii, cum sînt fauna ihtiologică specifică (la margini este zona păstrăvului), mijloacele şi uneltele tradiţionale ori numărul pescarilor. *Păscarii* şi locuitorii din satele mărginaşe recunosc o anume întîietate în *păscărit* a celor din satele Călineşti şi Coca. Asemenea recunoaştere pare să exprime şi o veche ţîpuritură din Racşa (comunicată nouă de Ioniţă G. Andron):

Mîndrulior din Călineşti,
Gura ta-ţ' mniroas-a peşti
Şi umeri-a flori domneşti.

[3] idem, p. 49—57.

Ihtiofauna locală este destul de variată, dar informațiile diferă de la un sat la altul. După informațiile pescarilor sportivi, aceasta ar cuprinde aproximativ 25 de specii, dintre care de la informatorii localnici am aflat circa 16. Astfel bixădenii prindeau *clean, mreană (breană), grindeică, albișoară* sau *leaugă* (adică oblete), *băbușcă, știucă, scobar, somn* (pînă pe la 1950) și *păstrăv* (cel mai apreciat). În Cămârzana se știe precis numai de grindeică, somn și știucă. Numai la Racșa am aflat de *mnielhar*, după descrierea obținută fiind vorba probabil despre mihalț. La Călinești și Coca se mai știe despre țipar (numit aici *cic*), *iecobaș* („niște pești mici, nu să fac mari"), *lin, poduț* (așa e numit aici scobarul), *còstriș* (adică biban); despre *crap* și *șalău* se consideră că au apărut în ultimele decenii. Peste tot se prindeau înainte și se prind și astăzi, deși mai rar, *racii*. În toate satele cercetate nu se știe despre folosirea scoicilor în alimentație.

Din informațiile primite rezultă că mijloacele și procedeele pescuitului tradițional local erau destul de variate: prinsul peștilor cu mîna, răstocitul genunilor, tulburarea apelor, „mînarea" peștilor spre unelte din plasă, folosirea condițiilor apărute în timpul și îndată după revărsarea apelor, pescuitul la copcile făcute în gheață.

În toate satele peștele se prindea și se prinde cu mîna de sub pietre sau de printre rădăcinile arbuștilor *(corciuri)* care cresc lîngă ape. Vara, cînd nivelul apelor scădea și vîrfurile pietrelor mari rămîneau la suprafață, acestea erau lovite cu alte pietre de pe mal ori din apropiere; peștele amețit era apoi cules cu mîna de la suprafața apei. Procedeul acesta s-a mai folosit, îndeosebi de către copii, pînă prin deceniul al șaselea, fiind numit *trăsnit* sau *trăscărit.** (Menționăm însă că termenii aceștia nu aparțin numai pescuitului).

Tulburarea apelor s-a folosit pe scară mai largă în partea centrală a depresiunii (Călinești, Coca, Tur). Cu pari, crengi, sape ori cu alte unelte din gospodărie se tulbura apa din genunile aproape izolate în timpul secetei sau din bălțile rămase izolate după revărsări (numite *belți oprite*). Apa genunilor mai mari sau a despletirilor de ape revărsate (numite *crănci* sau *crăngi*) era împuținată prin barare și deviere și tulburată apoi cu caii sau cu bivolii. După aceea peștele era cules cu plasa ori cu unelte improvizate (*coșarca* pentru porumb).

Peste tot s-a folosit procedeul numit în alte regiuni răstocit; fiind cunoscut din cercetări publicate, socotim că nu mai este necesar să fie descris aici. Remarcabilă rămîne, cum vom sublinia mai departe, păstrarea la Bixad și Călinești a vechii denumiri locale: *stărpkit de gerune*.

Și pescuitul la copcile făcute în gheață s-a practicat în toate satele cercetate, dar cu deosebiri în funcție de mărimea apelor. În pîraiele mici de la marginile depresiunii Oașului peștii văzuți sub gheața de la mal erau acoperiți cu o cergă, apoi izolați cu ajutorul unui *gat* (zăgaz) făcut din

* În Clisura Dunării procedeul există și astăzi, numai că pietrele sînt lovite cu tîrnăcopul sau cu barosul (Informație primită de la Viorel Popescu, muzeograf la muzeul din Caransebeș).

păiuș. Se ridica pe urmă cerga, se tăia și se scotea capacul de gheață, iar peștii erau prinși cu mîna. În cazul rîurilor înghețate se proceda altfel. La Coca și la Călinești se asociau mai mulți oameni și se tăia întîi o capcă (numită aici *produh* sau *pruduh*). Alte copci erau tăiate în amonte și în aval, pînă la o distanță de 300—500 de metri de prima. În acestea din urmă se introducea un par de răchită sau de carpen, lung de 3—6 metri și se „mînau" peștii spre copca din centru, din care erau scoși cu plasa. Parul acesta avea la unul dintre capete un ciot îngroșat, se numea *bout* și se păstra în gospodărie numai pentru acest scop. Numai omul care scotea peștele din produh era considerat și numit *păscar* (trebuia să fie autorizat legal); ceilalți erau numiți *boutași,* operația executată de ei se numea *boutăit* și nu erau considerați răspunzători în fața legii ca adevărații pescari.

Nu am obținut nici o informație care să ateste existența otrăvirii apelor ca un mijloc tradițional de pescuit în Țara Oașului. Numai la Bixad, un singur informator (Finta Nicolae, născut în 1923) știa despre folosirea în acest scop a frunzelor de lipan, dar a recunoscut că a văzut asta într-un sat din nordul Olteniei, unde a fost la lucru. În toate satele se știe că în perioada interbelică evreii foloseau *măslag (maslag, mazlag)*, niște semințe care după ce erau amestecate cu mămăligă se aruncau în apă. Peștii amețiți erau apoi culeși cu mîna sau cu plasa. La Racșa se punea într-o sticlă var nestins pînă la jumătate, se completa cu apă, se astupa repede cu un dop și se arunca în apă. După explozie se culegeau peștii de la suprafața apei. Procedeul era însă folosit rar pentru că era considerat periculos și nu se obțineau întotdeauna rezultatele scontate.

Uneltele de pescuit întrebuințate cel mai frecvent de către pescarii și populația din Țara Oașului erau confecționate din ață de cînepă și din nuiele de alun. Din ață de cînepă se confecționa o plasă de formă pătrată (mai rar dreptunghiulară) cu latura de 1,20 metri și ochiul de 2 centimetri la Bixad, Cămârzana și Racșa, și de 3 sau 4 metri, respectiv de 4 centimetri la Coca și Călinești. De cele mai multe ori plasa aceasta e prinsă la colțuri cu două *coarde* de alun dispuse în cruce și este mînuită cu o prăjină numită *furcoi* sau *furconi*. Este vorba deci de unealta numită în alte regiuni crîsnic.

Mai rar, aceeași plasă e întinsă cu ajutorul unei singure *coarde* mari de alun, îndoiată în semicerc. La mijloc se află o *furcă* din lemn de *pîncănel (singer)*, cu două coarne; vîrfurile coarnelor se leagă la baza plasei, iar mînerul furcii, care e mai înaltă decît plasa, este legat de coardă cu o ață de 10—15 centimetri, pentru a rămîne mobil. Cu furca se potrivește exact plasa, așezată vertical, pe fundul accidentat al apei. Se folosea pe pîraiele repezi și înguste, peștii fiind adunați cu mănunchiuri de nuiele și crengi.

Indiferent de modul în care era sau mai este folosită, plasa se numește *hargău (hărgău)*; numai la Călinești și Coca un crîsnic mai mic, utilizat îndeosebi de către femei și copii, se numește *tapagău*.

În toate satele se mai știe de folosirea sacului, numit *sac de-a peștilor* și confecționat din plasă. Era ascuțit la fund, iar la gură forma era obținută cu o *coardă* de alun îndoită într-un semicerc cu diametrul de aproximativ un metru, sau mai mare la Călinești. Sacul era mînuit cu o *furcă* din lemn, lungă de 1,50—2 metri, care nu era considerată însă peste tot obligatorie. La Racșa, plasa din care se confecționa sacul era înlocuită în perioada interbelică cu o pînză foarte rară, țesută cu ață toarsă din cîlți. Aici sacul era folosit în perioada amintită cu precădere de către femeile bătrîne**.

Uneltele din nuiele erau coșurile și leasa închisă. Pentru confecționarea lor se foloseau numai nuielele de alun. Singurul coș păstrat și după anii '50, dar folosit astăzi extrem de rar, este cel cu intrarea în formă de pîlnie, care numai la Coca și Călinești se numește *vîrșă*. Era așezat în genune sau în alte locuri și fixat cu pietre ori cu niște *pociumbi* de lemn. Cu vîrșa se pescuia și la *ierugă;* dacă aceasta era mai lată decît vîrșa, spațiile libere se blocau cu pietre și cu pociumbi. Ca nadă se întrebuința *pogacea din hoaspă de sămînță* rămasă de la prepararea uleiului de floarea-soarelui, *tocana* (mămăliga), și, mai rar, subproduse de carne.

La Racșa se știe că s-au folosit în trecut și alte forme de coșuri, dar informațiile obținute nu permit reconstituirea lor exactă.

Cu *leasa închisă,* care avea marginile înălțate, se pescuia la *rupturi* de maluri, în locuri înguste și cu mici căderi de apă. Se înșirau pînă la cinci lese, la distanțe între 50 și 100 de metri una de alta. Uneori erau confecționate chiar la locul pescuitului, dar de obicei se păstrau 2—3 ani în gospodărie. În același mod se foloseau ca unelte improvizate de pescuit *leasa de uscat prune* („închisă" cu un *gat* făcut din brazde de pămînt cu iarbă) și coșul împletit din nuiele al carului. Despre lese se știe și la Călinești, dar nu sînt folosite, considerîndu-se că sînt potrivite numai pentru pîraiele repezi de la dealuri.

La Cămârzana, Bixad, Negrești și Racșa nu am obținut nici o informație despre undiță ca unealtă tradițională de pescuit; aici se consideră că undița a apărut după anii '50, odată cu pescuitul sportiv. În schimb, la Călinești și Coca mai era folosită și în deceniul al șaptelea *unghița* confecționată dintr-un băț de alun, ață împletită din păr de cal și cîrlig metalic, acesta procurat din comerț sau confecționat dintr-un ac de cusut.

În satele Călinești, Coca și Tur femeile obișnuiau înainte să pescuiască cu *ceaonul.* Cînd mergeau la rîu, la lăutul hainelor, luau ceaonul necurățat de mămăligă și îl acopereau cu o pînză pe care o legau cu o ață; pînza avea o gaură prin care intrau peștii atrași de nadă. Vasul respectiv era scos din apă la terminarea lăutului. La Negrești, în deceniul al șaselea, copiii mai pescuiau în același mod folosind oale de lut.

În toate satele din Țara Oașului peștele se consuma după ce era prăjit în ulei sau fript pe jar. Se mînca cu mămăligă ori cu pită de mălai și

** Am constatat în toate satele că, înainte de dispariția completă, o unealtă de pescuit ajungea să fie folosită numai de către bătrîne sau copii.

cu usturoi. Tot fripți pe jar se consumau și racii; numai la Coca și Călinești am primit informații despre consumul racilor fierți. Prăjite în ulei se mîncau și icrele (numite peste tot *păsat de pești),* ca și lapții *(unsoare de pești).*

Am obținut informații, deși unele din surse indirecte, în legătură cu folosirea unor produse din pește în medicina tradițională. Ar fi existat în satul Trip o femeie („baba Roșcoaie") care știa să vindece bubele-dulci și hemoroizii cu „unsoare" de pește, amestecată cu niște ierburi nemaicunoscute astăzi. În Bixad, untura de somn se mai folosea pînă prin anii '50 pentru tratat albeața, la om și la animale. În schimb, la Coca, pescarilor li se mai solicită și azi osul de la capul știucii pentru a se trata *bàbghița* (stomatita). Osul respectiv este ars pe plită sau pe jar pînă se obține un fel de făină albă, cu care se ung buzele și gingiile copiilor bolnavi.

Dintre termenii specifici notați în timpul cercetării noastre, ne vom opri în continuare asupra celor în legătură cu pescuitul la genune, chiar dacă semnificația lor depășește domeniul etnografiei.

Este vorba, mai întîi, de chiar cuvîntul *genune,* a cărui frecvență deosebită în graiul actual din Țara Oașului contrazice atît „Dicționarul limbii române moderne", care îl consideră numai cu sensul „poetic" de „prăpastie fără fund, abis", cît și „Dicționarul explicativ al limbii române", care îi notează iarăși numai înțelesul „livresc" de „prăpastie adîncă, abis, hău". În satele Oașului cuvîntul are înțelesul de „loc adînc în albia unei ape curgătoare", esențială fiind noțiunea de „adîncime"***. Remarcabil este și faptul că, alături de variantele *genune* și *ghierune,* am întîlnit și „forma străromână"[4] a cuvîntului, *gerune.* Să mai subliniem că în „Codicele Voronețean", manuscris datat în secolul al XVI-lea și localizat în Maramureș ori nordul Ardealului[5], cuvîntul apare cu același sens fundamental pe care îl are și astăzi în Țara Oașului****. Trebuie să menționăm că în trei sate, toate situate la marginile depresiunii Oașului, am întîlnit tot atîtea excepții de la răspîndirea, generală în zonă, a cuvîntului

*** Adîncimile genunilor erau și sînt diferite, dar nu există în graiul din Țara Oașului nici o apropiere de sensul „abis, hău". Este adevărat că, înainte de regularizarea rîurilor principale, existau și genuni foarte adînci în care se credea că ar sălășlui ființe misterioase care inspirau teamă („păstoru' apii", „harca apii"); dar în apele mici de la margini există și genuni a căror adîncime abia depășește un metru. Iar într-o situație în care apa Turului își făcea loc, adîncind albia, pe sub un stăvilar, am auzit spunîndu-se: „să fă genune".

[4] I. I. Russu, *Etnogeneza românilor,* București, 1981, p. 318 (Autorul argumentează apartenența cuvîntului *genune* la substratul lexical autohton traco-dacic).

[5] *CODICELE VORONEȚEAN,* Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, 1981, p. 20—30.

**** Pentru o mai clară înțelegere am comparat sensurile cuvintelor *genune* și *mare* așa cum apar în Codicele voronețean, ediția citată: „Și ca a patrăsprădzeacea noapte fumu purrtați noi întru gerure și în miadzănoapte păru corabniciloru că se apropiară la vriuo marrgire și măsurară genrurea și aflară 20 de stînjeni." (p. 318); „... spîndzurară luntrea în mare..." (p. 319); „... cela ce se gîndește aseamănră-se undeei mariei, de vîntu lepădată și vînturîndu-se." (p. 338).

în discuție. La Racșa se spune numai *dubghină* (ca și în zona apropiată a Lăpușului), iar la Cămârzana, alături de *genune* se spune și *zăton* (Zăton se spune însă aici unei genuni periculoase, deci nu este vorba despre o sinonimie perfectă). În sfîrșit, la Moișeni, un „loc adînc în albia unei ape curgătoare" se numește *bîlbînă* (în Maramureșul vecin — *hîlboană*) sau, mai rar, *ziton,* ultimul fiind considerat o „vorbă bătrînească". La Călinești am auzit expresia *un zăton de apă* cu sensul de „viitură".

Mai departe, în legătură cu genunile există în Țara Oașului o bogată serie de toponime. Numai în cinci dintre satele cercetate am notat un număr de 22 de asemenea nume, deși, cum am mai arătat, unele genuni au dispărut după amenajarea rîurilor. Spre exemplu, la Bixad există Genunea lu' Mușurhan, Genunea lu' Sîmion, Genunea di la Cr(e)ața, Genunea Opoai', la Cămârzana — Genunea di la Bolohan, Genunea di la Culmea Marc, Genunea di la Bușureasca, Zătonu' lu' Pavăl, la Călinești — Genunea Dintre Punți, Genunea di la Ileana, la Racșa — Dulbghina Napului, Lunga, Moarta. Știind că toate toponimele au apărut din nevoia simțită de oameni de a individualiza realitățile geografice între care trăiau, rezultă că același mecanism poate explica și toponimia legată de genuni. Iar unul dintre motivele pentru care localnicii au dat nume genunilor, chiar și unora care nu erau impresionante prin adîncime, este și acela că ele au folosit ca locuri frecvente pentru pescuitul tradițional local.

În același sens menționăm și păstrarea, pînă astăzi, a expresiei *stărpkit de gerune,* care denumea în zona cercetată procedeul arhaic de pescuit numit în alte regiuni răstocit. Este vorba, cum se știe, despre o așa-numită expresie pietrificată, un genitiv cu prepoziția *de,* tip de construcție sintactică întîlnit în vechile noastre manuscrise, în unele nume topice „înghețate" (Cetatea de Baltă, Curtea de Argeș) și foarte rar în graiurile noastre actuale. În acest caz, vechimea faptului lingvistic pledează pentru considerarea vechimii pescuitului în Țara Oașului.

Fără a întrebuința semne grafice speciale, am încercat să notăm cît mai exact termenii specifici auziți, gîndind că aceasta ar putea interesa și alt domeniu, în afara celui etnografic.

Majoritatea datelor prezentate au fost obținute de la informatori născuți în primii ani ai secolului nostru. Multe dintre procedeele, mijloacelor și uneltele descrise sînt astăzi dispărute sau aproape dispărute; este acesta principalul motiv care ne-a îndemnat să credem că ele merită să fie înregistrate.

BIBLIOGRAFIE

VALER BUTURĂ, *Etnografia poporului român,* Cluj-Napoca, 1978, p. 253—267.
GHEORGHE FOCȘA, *Țara Oașului, Studiu etnografic.* (Cultura materială), vol. II, p. 60—61.

C. C. GIURESCU, *Istoria pescuitului în România*, Bucureşti, 1962.
IORGU IORDAN, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963.
I. VLĂDUŢIU, *Pescuitul în zona Bicaz*, în vol. *Etnografia Văii Bistriţei*, Piatra Neamţ, 1973, p. 308—324.
I. VLĂDUŢIU, *Etnografia românească*, Bucureşti, 1973, p. 310—314.

LISTA CU PRINCIPALII INFORMATORI

Bixad

Barnişca Nicolae (Nicoar' a Barnişchii), n. 1901
Toman Mihai, n. 1927
Finta Nicolae (Nicoar' a lu' Mihăilă), n. 1923

Trip

Cardoş Ioan (Nonuţu lu' Grigor), n. 1909

Cămârzana

Dron Ioan (Ion Drongheorghe), n. 1896
Florea Iacob (Iacob Floreanu), n. 1905
Dobie Toader (Toaderu Marcului), n. 1904

Racşa

Sabou Vasile (Văsîiu lu' Costinel), n. 1907
Big Vasile, n. 1931
Conţ Nicolae (Nicoar' a Grighii), n. 1935

Coca

Surd Ioan (Nonu Surdeanu), n. 1903

Călineşti

Vasile Gheorghe (Gheorghe-a Petrii Irinchii), n. 1914

HRANA DE BAZA A POPULAȚIEI DIN OAȘ

BALTĂ IOAN

Se cunoaște faptul că hrana unei populații dintr-o anumită zonă este strîns legată de stadiul de dezvoltare economică în care se află populația respectivă, iar aceasta de resursele pe care le oferă mediul natural al zonei.

Posibilitățile de hrană ale unei populații poate determina și unele trăsături de temperament ale populației respective foarte semnificativ în Oaș.

Lucrarea de față se sprijină pe datele culese pe teren în anii 1982—1983 în așezările din Oaș. Pentru a putea stabili caracteristicile hranei populației am căutat să urmărim această alimentație în trecut, pe cît a fost posibil, precum și în perioada cercetată.

1. Locul unde se pregăteau alimentele

În ceea ce privește aparatul de încălzit și gătit, numit la oșeni cuptor (lat. coctorium) cu vatră și știol, aceasta pe lîngă faptul că era necesar la încălzitul încăperilor, la pregătitul hranei, era și un element important ce făcea parte din arhitectura interioară a locuințelor din Țara Oașului. Pentru explicarea acestui aparat de încălzit și gătit, trebuie să consemnăm mai întîi faptul că peretele despărțitor dintre tindă și casă „soba" de locuit, aflat întotdeauna în legătură cu vatra focului și cuptorul din casele de lemn, era clădit din piatră în casele vechi și din chirpici uscat la soare, ori din cărămidă arsă, la casele mai recente. Partea de dincolo de ușa plasată între tindă și casă, era construită tot din bîrne de lemn ca și întreaga construcție.

Referitor la vatra focului și cuptorul aflat în casele vechi am reținut unii termeni specifici ca: vătruță, ungheț, buduroi, sân, în cociorbă, blidariu, babă, știol, coaste, țăghie, dudă, horneț, etc., care se referă la părțile componente ale acestui ansamblu arhaic folosit la încălzit și preparat alimente. Vatra larg deschisă situată ca un mic tăpșan ceva mai sus față de nivelul de călcare — construită din lespezi de piatră — uneori

dintr-o singură placă și din lut în trecut, din „teglă“ sau cărămidă arsă mai recent, se afla în dese cazuri situată în casa sau în „soba“ de locuit, în timp ce o bună parte din cuptorul boltit, zidit tot din piatră în liant de lut, străbătea peretele despărțitor avînd fundul în tindă și asigurînd astfel încălzirea concomitentă a ambelor încăperi. El servea în același timp la copt pîinea, mălaiul sau alte alimente în timp ce în jurul focului, pe vatra deschisă în fața cuptorului, fierbeau alimente în oale de lut.

În ce privește modul de construire a corpului cuptorului este interesant să se consemneze două modalități distincte, după cum se folosesc bolovanii din piatră în forme mai mult sau mai puțin regulate, în liant de lut, sau blocuri masive anume fasonate din lespezi foarte mari, confecționate dintr-o gresie rezistentă la foc, fasonate pentru a se putea îmbina împreună, avînd în același timp forme și elemente decorative. În această de a doua ipostază, întregul cuptor era clădit din cinci mari plăci de piatră de mal — vatra, coastele, fundul și fedeul — tăiate și cioplite în dimensiunile necesare.

Un al doilea element principal care făcea parte integrantă din structura cuptorului era „știolul“, adică hornul paralelipipedic clădit deasupra vatrei din fața cuptorului. Mereu în aceeași formă, cu baza pătrată, acest horn a fost realizat în tehnici și materiale diferite, dar întotdeauna cu preocupări artistice. Împletiturile din „smîcele“, sau nuiele subțiri de salcie verde sau de alune pe „fuștei“ susținuți la cele patru colțuri de patru bucăți de lemne verticale, erau lipite cut pe dinăuntru și pe dinafară. Capetele de sus, pe cele patru colțuri care depășeau nivelul construcției, erau crestate în patru „coarne“ cu forme artistice. Între ele au fost fixate patru stinghii din lemn, tăiate în dinte de fierăstrău cu colții în sus — realizînd astfel o înfățișare estetică.

Mai trebuie consemnat, în legătură cu structura acestui cuptor din piatră și un al treilea element — alcătuit din „țăghie“, duda, babă, horneț, părțile componente ale sistemului de captarea și conducerea fumului, care are rol de apărare contra incendiilor, iminente la locuințele cu acoperișurile din paie sau draniță și să asigure afumarea slăninii și șuncilor.

De la cuptor, de la „știol“, se prelungește o „țăghie“, o „dudă“ sau „știuhă“ care conduce fumul către tavan. În pod deasupra acestei deschideri tăiată în tavan, este montată o „babă“, ca o boltitură clădită din bîrne așezate în formă de piramidă, cu deschidere într-una dintre părțile laterale, prin care fumul poate trece în pod. „Baba“ oprește scînteile, lăsînd liberă doar circulația fumului, protejînd astfel acoperișul casei contra incendiilor.

O dată cu introducerea plitei și a mașinii de gătit, cuptorul din casă a fost scos și s-a amenajat în curtea gospodăriei în apropierea casei de locuit, cu o nouă denumire — cuptoriștea —. Partea principală a construcției o constituie cuptorul. El este înălțat pe o platformă zidită din bolovani de piatră „de mal“ sau „de rîu“, în liant din pămînt, cu formă paralelipipedică mai mult sau mai puțin regulată, cu dimensiunile medii

de 2,50×1,50×0,70 m. Pe această platformă se înalță o calotă cu forma alungită, realizată din aceleeași materiale avute la îndemînă. Și bolta și vatra sînt realizate din piatră în acest sistem de zidărie arhaică. Deschiderea pentru foc, gura cuptorului, este orientată spre mijlocul tăpșanului din față, unde se aprinde focul pe vatra deschisă, liberă, pentru pregătit alimentele fierte în oale de lut, sau în vase de tuciu. Cuptorul bine înfierbîntat servește pentru copt pîinea și colacii din făină de grîu și mai adeseori „mălaiul" din făină de porumb. O gaură prevăzută cu dop mobil din lut, în peretele lateral al cuptorului, înlesnește declanșarea sau oprirea unui curent de aer, reglementarea intensității arderii focului și a temperaturii în timpul coacerii. Vatra liberă, deschisă în fața gurii cuptorului, era protejată pe cele două părți laterale, prin parapete din piatră și lut zidite în prelungirea pereților laterali ai cuptorului.

Pentru uscarea „poamelor" (fructelor), prune, mere, pere se folosea „bujdeiul" (uscător de fructe). Se construia aproape de casă, avea o formă dreptunghiulară lung de 6 m și lat de 1 m, era făcut din pămînt și zidărie de piatră. Fructele erau puse pe „lese" împletite din nuiele de alun și introduse în bujdei. La gura cuptorului se făcea foc pentru a usca poamele.

2. Vasele de bucătărie

Pînă acum 3—4 decenii, vasele în care se pregătea mîncarea și se păstrau alimentele în orice gospodărie din zona Oașului erau de lut ars și de lemn. Oalele de gătit erau de lut ars iar cele de păstrat alimentele erau din lemn. De la această regulă face excepție „ciaonul" de mămăligă, care era din „scihă" (fontă) și căldările mari care erau din aramă, în care se pregătea mîncarea pentru nuntă, înmormîntări, iar toamna se făcea în ele „legvar" (magiun) din poame.

Fasolea, cartofii, „boacele" (sarmalele) se fierbeau în oale de pămînt ars. Laptele pentru prins era pus în vase de lut cu o singură toartă, încrustate cu linii geometrice simple, erau înalte ca niște amfore și se numesc „ulcele". Un alt vas de lut folosit foarte des de oșeni era și este oale de sarmale, cu două torți. Pentru strecuratul „lăștilor" (tăieței) se folosea „strecurătorul", un vas de ceramică de forma unei farfurii mari cu mai multe găuri. O dată cu folosirea făinii de grîu pe scară mai largă se întrebuința și un vas din lut ars cu cinci ochiuri în care se coceau „cocuții" (gogoșii). De nelipsit din casă este și „olul de nănaș" numit și „ol cu țîță" în care era adusă și păstrată apa minerală din izvoarele locale. Pentru transportatul „mîncării gătate" la cîmp era folosit „hîrgăul", vas de ceramică arsă cu o singură toartă.

Vasele de lemn erau de două feluri, confecționate dintr-o singură bucată de lemn: piua pentru sfărmatul sării, piua pentru bătutul semin-

țelor de dovleac și floarea soarelui, din care se făcea ulei vegetal pentru pregătitul hranei, piua pentru „ai“ (usturoi), covata pentru frămîntatul pîinii, tocul de ales unt, „blidul“ (farfurie), lingura, „găvanul“ (polonicul), măsurătorile de lapte la stînă, precum și vasele confecționate din doage: „cofa“, „bărbînța“, tonul de varză, etc.

Brînza pentru iarnă o păstrau la „bărbînță, un vas făcut din doage, prinse cu cercuri de lemn. Laptele acru de oi se păstra în „cofă“ un vas din doage de lemn înalt, închis la amîndouă capetele cu o mică deschizătură la unul din capete, laptele astfel pus era păstrat pentru perioada de iarnă și se numea „lapte gros“.

Aluatul pentru pîine se frămînta în „covată“ (albie), făcută dintr-un trunchi de copac despicat în două și scobit la mijloc. Sămînța de floarea soarelui sau de dovleac, drobul de sare, erau sfărîmate în „piuă“ făcută dintr-o singură bucată de lemn cu una sau două torți, semințele fiind bătute cu „maiul“ (o bucată de lemn mai gros la un capăt, cu mîner de prindere).

„Tocana“ (mămăliga) era învîrtită cu „tocănerul“ (făcălețul) și apoi răsturnată pe un „fund de lemn“ rotund de pe care se tăia cu lingura de lemn în „bulzi“ (bucăți).

Ulcelele, oalele, blidele, erau ținute în „podișor“, un fel de raft pus pe perete, cu două uși care erau ornamentate. Lingurile se păstrau în „lingurar“ așezat pe perete deasupra cuptorului. Cu foarte mare grijă bătrînii satelor aveau separate vasele în: vase de post și vase de frupt.

Pentru a-și procura vasele enumerate mai sus oșanul nu se deplasa nicăieri, ele erau prelucrate de localnici în special cele făcute dintr-o singură bucată de lemn. Vasele de lut erau lucrate de meșteri locali la roată în mai multe localități: Călinești, Tur, Negrești, Bicsad, păstrîndu-se pînă astăzi puternicul centru de ceramică de la Vama.

Termenii folosiți de locuitorii zonei pentru indicarea unor vase de uz casnic și pastoral de primă necesitate erau de origină latină — „chiuă“, „piua“ (pilla), „fund“ (fundus), „cupă“ (cuppa), „lingură“ (lingula), „căldare“ (caldaria), „oală“ (olla), „ulcea“ (olliculla). Atît tehnica confecționării vaselor dintr-o singură bucată de lemn cît și termenologia le arată a fi vechi vase de primă necesitate.

În inventarul casnic al țăranilor oșeni, obiectelor moștenite, li s-au adăugat altele potrivit cu noile cerințe actuale. Tehnica gătitului se modifică și ea odată cu preferințele oamenilor și cu introducerea plitei și a mașinii de gătit.

3. Felurile de alimente folosite

Cartea de bucate a sătencei din zona Oaș în perioada cercetărilor noastre (1982—1983), era destul de bogată în feluri de mîncare, însă femeia care era ocupată cu muncile agricole și cele gospodărești — bărba-

tul fiind plecat la pădure, la defrișări — nu utiliza cunoștințele sale variate decît la sărbători. În zilele obișnuite, de lucru ea se mărginea la cîteva preparate simple și ușor de pregătit, care formau alimentația de toate zilele. În cele ce urmează vom prezenta aceste feluri de mîncare după vechimea lor și tehnica lor de pregătire.

Meiul a fost o cereală nepanificabilă, proprie agriculturii primitive, chiar înaintea agriculturii cu plugul. Cultura meiului alterna cu cultura orzului, secarei, plante rezistente la umiditate și temperaturi extreme. Din meiul măcinat mai întîi la „rîșniță", apoi la mori de apă, se prepara o fiertură de genul „tocănii" (mamaligii) de azi, iar din pasta nedospită, se făcea „coc în foc" ori „pogăci pe vatră", în frunze de varză sau de vie, cînd erau preparate în gospodărie și în frunze de paltin, cînd era preparată în deal. Pasta era pregătită cu „borcut" (apă minerală din izvoarele locale).

Țăranii de pe aceste meleaguri cultivau și foloseau meiul din plin pentru că era foarte productiv, iar „tocana" (mămăliga) altădată din mei, azi din făină de porumb, era mai ușor de pregătit, decît să frămînte și să coacă pîinea în cuptor, și pentru vremea respectivă răspunde cerințelor de alimentare ale populației care-și consacra, cea mai mare parte din timp muncilor cîmpului, creșterii vitelor și defrișatului pădurilor.

Hranei de bază, pregătită din mei, îi succede în sec. al XVIII-lea, tîrziu deci, introducerea plantelor alimentare din noul continent: porumbul și cartoful, care contribuie considerabil la îmbunătățirea alimentației. Pe la sf. sec. al XIX-lea procesul de înlocuire al meiului cu porumb era aproape încheiat.

Se poate spune deci, că între timp, porumbul ia locul meiului. Dar mijloacele și felul de pregătire a hranei rămîn în principal încă o vreme aceleași. Se știe că un popor își schimbă mai ușor planta decît felul de pregătire culinară. În loc de „tocană" (mămăligă) pregătită din mei, vom avea „tocană" (mămăliga) pregătită din făină de porumb, care se pretează și ea la unele mîncăruri în care intră laptele și derivatele acestuia: brînza, urda, smîntîna, precum și la mîncăruri de carne.

Pînă în zilele noastre „tocana" rămîne un aliment de bază în hrana oșenilor, aproximativ 40% din populația zonei mănîncă „tocană" de două ori pe zi, dimineața și seara. Pînă în anii 1955—1956 „pita de mălai" coaptă în cuptor a fost alimentul de bază care însoțea „tocana" în special la mesele de „amiazăzi" (masa de prînz).

„Tocana" era mîncată cu mai multe alimente, în special cu lactate: brînză, urdă, caș, lapte dulce, lapte acru, smîntînă, ouă, cu carne de porc, miel, pasăre, vițel.

În zilele de post se făcea „tocană cu piciouci", mărunțiți, peste care se punea mujdei de usturoi prăjit în ulei, „tocană cu legvar" (majun), „tocană cu moare de curechi" (zeamă de varză acră).

Pîinea de mălai coaptă în cuptor se mînca foarte bine proaspătă, caldă cu slănină afumată sau cu lapte de oi gros, nu lipsea de la nici o masă mîncarea „gătată" (pregătită). Pîinea de mălai se pregătea după rîn-

duieli tradiționale. Nu se făcea pîine vinerea și în sărbători; nici nu aveau voie să o facă femeile care găteau mortul. Pe lîngă pîinea de mălai folosită zilnic în alimentație, se făcea și pîine de grîu pentru anumite sărbători, la nunți și la înmormîntări — „prescurile“ (colaci).

Alimentele principale pentru zilele și perioadele de „dulce“ erau carnea și grăsimile, laptele și produsele lactate, ouăle. Consumul de carne a fost rînduit în bună parte, peste tot în majoritatea gospodăriilor, prin tăierile tradiționale de animale, pentru ciclurile sărbătorilor mai importante: a porcilor pentru ciclul de iarnă, a mieilor pentru ciclul de primăvară. Carnea de porc și diferitele preparate din ea — cîrnații, „buica“ (toba), „călbașii“ (cartaboșii), șuncile și slănina afumată — se consumau în timpul iernii și primăverii, pînă înspre toamnă, iar slănina pînă la tăierea următoare dacă familia nu era prea numeroasă. Unde erau mai mulți se tăiau 2 porci o dată sau pe rînd. Primăvara se tăiau mieii, iar inspre toamnă berbecii și viteii, în special tăurașii.

Consumul produselor avicole — păsările nelipsind de pe lîngă casă — începea mai de mult în ciclul sărbătorilor de primăvară și se continua cu pui în timpul verii, apoi cu păsările mari înspre iarnă. În zilele de post hrana era suplinită cu carnea de pește.

Laptele pentru hrana zilnică l-au furnizat vacile și oile. Laptele dulce de oi s-a întrebuințat rar în alimentație, mai mult s-a folosit laptele acru, preparat de unii și pentru iarnă, păstrare în „cofe“ pentru iarnă. Peste tot însă a fost folosit pentru prepararea cașului și brînzei păstrată în „bărbîță“, consumată pe îndelete toamna și iarna. Untul se folosea și la gătit, nu numai proaspăt în alimentația zilnică. Se strîngea în perioadele cînd nu se consuma laptele, se topea și se gătea cu el, suplinind astfel alte grăsimi.

Dintre legume și condimente o întrebuințare generală au avut-o ceapa și usturoiul, nelipsite din grădinile țărănești. Consumul lor în anumite perioade, îndeosebi al usturoiului, era încadrat în obiceiuri, acesta fiind considerat protector contra molimelor, care bîntuiau mai ales primăvara.

Alimentele de bază pentru zilele de post erau legumele, în primul rînd fasolea, — verde și uscată —, cartofii, „pepenele porcesc“ (bostan), uleiurile vegetale, carnea de pește, ciupercile, întregite cu fructe și diferite preparate din fructe, cu miere, ceapă, usturoi etc. Înspre primăvară, cînd rezervele se împuținau, aceste alimente se completau cu plante spontane timpurii ca: lobodă, urzici, știevie, macrici, bureți comestibili etc.

Alimentele ocazionale erau de natură diferită și întregeau mesele obișnuite, mesele sărbătorești sau cele ceremoniale, cu o mai largă participare, ocazionate de nunți, înmormîntări, clăci, ospețe etc. La acestea se serveau bucatele mai bune, pregătite de cele mai iscusite femei din sat. La aceste mese se servea un singur fel de băutură „pălinca“ (țuica de prune), se folosea și înainte de mîncare și după mîncare. În prezent se mai folosește vinul și berea. Pălinca era și este făcută din prune, pere, mere, cireșe, piersici, dacă nu are o cantitate suficientă de „poame“

(fructe) din același fel pentru a fi puse în vase separate la fermentat, se pun toate la un loc la fermentat și atunci se zice că a ieșit pălincă de „tărcauă" (amestecată). Pînă la sfîrșitul secolului XIX nu erau căzi din „doage" pentru a pune în ele „poamele" la fermentat. Ca înlocuitor se făcea o groapă în pămînt argilos care era lipită în interior cu lut galben, după o uscare de două zile, se făcea foc în fundul gropii pentru a arde lutul lipit, care servea ca strat izolator, nelăsînd zeama de poame să pătrundă în pămînt. Mărimea gropii se făcea după cantitatea de „poame" existentă. Tot în asemenea gropi se puneau la fermentat și „poamele pădurețe", porumbele, pere, mere etc.

4. Mîncăruri „gătate" — Fierturi

Cele mai dese fierturi pentru zilele de frupt erau:

— „Boacele (sarmalele) nelipsite din meniul de dumineca și în zilele de sărbătoare. Conținutul era format din carne de porc — proaspătă sau afumată — de oaie, de vită, amestecată cu „păsat de mălai" în trecut iar în prezent cu orez. Erau înfășurate în frunze de viță de vie sau în frunze de varză. Se puneau la fiert într-o oală de ceramică cu două torți, acoperite cu „fedeu" (capac) pe vatra cuptorului. După ce începeau să dea în clocot, erau luate și puse în „borduri" (țoale groase) sau între două perne pentru a fierbe în continuare înăbușite.

— guiaș (gulaș) pe carne de oaie. Într-o oală pusă pe vatră se pune puțină grăsime în care se punea carnea de oaie la fript, după ce carnea începe să se frigă se pun „piciouci" (cartofi) tăiați și zarzavat, se adaugă apa necesară și se fierbe.

— „Răstaută" (tăiței) pe găină. O fiertură mai recentă. Străbunii nu prea făceau supă, fierbeau găina și foloseau numai carnea fiartă, iar zeama era aruncată.

— „Răstăuță de pepene" (bostan). Pepenele este luat din ogradă crud — este bun acela în care intră unghia — se taie în bucăți, se curăță coaja și miezul cu sămînța, apoi se taie la răzătoare de forma tăițeilor, se pune la fiert și se gată cu lapte prins și lapte dulce.

— „Mazăre cu ciont" (fasole cu ciolan). Se face atît din fasole verde cît și uscată. Se pregătește cu smîntînă, lapte dulce și lapte acru.

— „Piciouci", „rîpe", „crumpei" (cartofi) cu lapte pe ciont" (ciolan) se pregătește la fel ca și fasolea.

— „Curechi cu lapte" (supă de varză), pregătită ca și celelalte fierturi cu lapte.

Sînt folosite uleiurile din nucă, bostan, jir și floarea-soarelui. Aceste semințe erau prăjite pe cuptor, după care erau bătute cu „maiul" în „piuă" pînă se făceau ca o făină fină, apoi erau cernute printr-o sită pentru a alege praful de sîmburi dintre coji. Acest praf de sîmburi obținut

era păstrat în vase de ceramică și la loc uscat. La pregătirea fierturii se punea din făina de „sîmburi" (semințe) într-o cratiță pentru prăjit, după ce dădea puțină grăsime se adăuga făină albă care se prăjea pînă la rumenire, pe urmă se turna peste fiertură.

Fierturile astfel preparate erau:

— „Mazărea cu curechi" (fasole cu varză), „mazărea acrită", „păstăi aiți", „mazăre rîșnită" (fasolea frecată), „răstăuță în zama mazării" (Se fierbea fasolea iar după fierbere, boabele se scoteau și se făceau frecate iar în zeama de la fasole se fierbeau tăițeii cu zarzavat, pe care se punea un „pertelas" cu ulei.)

În general se poate spune că masa este servită de trei ori pe zi: dimineața, la prînz și seara. Dar din cauza zorului la muncile agricole, vara de multe ori acest lucru nu se respectă.

BIBLIOGRAFIE

1. VALER BUTURA, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978.
2. ION CHELCEA, *Din istoria noastră agrară*, București, 1966.
3. ION CHELCEA, *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în *Studii și cercetări de etnografie și artă populară*, Muzeul Satului și de artă populară, București, 1981, vol. I, pag. 401—428.
4. GHEORGHE FOCȘA, *Țara Oașului, Studiu etnografic* (Cultura materială), Vol. II. Muzeul Satului, București, 1975.

TEHNICA VITICOLA ÎN ZONA TĂȘNAD (Județul Satu Mare)

LATEȘ EUGEN

Cultura viței de vie pe teritoriul țării noastre este atestată din cele mai vechi timpuri. Strabo menționează faptul că daco-geții cultivau vița de vie pe timpul lui Burebista, dar potrivit lui Herodot această cultură era mult mai veche pe teritoriul țării noastre. El afirmă că agatîrșii care au trăit în părțile noastre prin secolul VI î.e.n. aveau vii renumite. Versantul vestic al Transilvaniei este menționat printre locurile unde vița de vie se cultivă din vechime[1].

Alături de agricultură, cultura viței de vie are o continuitate neîntreruptă, dovedită de tradiție dar și de documente. Un prim argument ar fi condițiile prielnice existente în această parte de țară. Apoi documentele ne menționează prezența acestei culturi începînd cu anul 1507 cînd se pomenește despre o donație de vie la Tășnad[2]. În documentele secolului al XVI-lea viile stăpînilor feudali dar și ale țăranilor și tîrgoveților sînt mereu pomenite. Din documente reiese că via se bucura de o atenție deosebită, fiind plantată în locurile cele mai bune și îngrijită cu atenție. Pe la 1569 se pomenesc dealurile de vii de la Ardud, Beltiug, Dobra[3], Tășnad[4]. Locuitorii unor sate învecinate, Racova și Hurez, aveau obligația de a căra pari, să culeagă și să care recolta celor două vii din Dobra[5]. Mărimea acestor vii se poate deduce din numărul de oameni necesari la muncile de întreținere. Una din viile din Dobra, cea a împăratului, de pe dealul de vii numit Dorika, poate fi lucrată de vreo 60 de oameni într-o zi. Viile împărătești din Ardud și Beltiug sînt și mai mari, pentru a fi lucrate sînt necesari vreo 100 de oameni pe zi[6]. Tîrgul Tășnadului, unul din cele mai mari din nordul Transilvaniei pe la 1569[7], deține suprafețe întinse plantate cu viță de vie. Acest fapt reiese și din producția acestor dealuri cu vii apreciată la o mie — o mie cinci sute de buți medii din vin din care se dădeau o sută — o sută cincizeci de buți medii de vin dijmă, dar și din faptul că 46% din cei înscriși în urbariul din 1569 nu dețin semănă-

---

[1] T. Martin, *Viticultura*, pag. 10.
[2] P. Mór, *Szilágy vármegye monographiája*, vol. IV, pg. 638.
[3] D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. II, pg. 280.
[4] *Idem*, vol. II, pg. 335.
[5] *Ibidem*, pg. 292.
[6] *Ibidem*, pg. 301.
[7] *Ibidem*, pg. 333.

turi[3]. Acest fapt ne permite să presupunem fie că erau producători de vin, deci proprietari de vii, fie că lucrau în viile tîrgoveților. Cultivarea viței de vie este încurajată, desigur, datorită veniturilor pe care le aducea stăpînilor feudali. Tîrgul Beltiug și satele Ardud și Dobra sînt obligate să dea dijma din vii preotului și nona din vin împăratului[9].

Locuitorii Tășnadului plăteau doar dijma către preot[10]. S-au luat chiar și măsuri de încurajare a celor ce doreau să planteze vie. Un document din 1589 emanat de la voievodul Transilvaniei arată că „dacă cineva își plantează vie pe teritoriul orașului (Tășnad) nu poate fi frustat de acea vie pentru nici un păcat, numai dacă a atentat la viața cuiva . . .“[11].

Via și vinul apar menționate în documente și în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Se pomenesc vii vîndute și cumpărate pe la 1610 și 1626, vin furat în anul 1642[12]. În inventarul agricol al Tășnadului din 1715 sînt menționate 130 de vii, pentru ca în 1720 numărul lor să fie cu mult mai mare, ridicîndu-se la 241 de vii[13]. Potrivit tabelelor de impunere, în prima jumătate a secolului al XIX-lea producția anuală de vin la Tășnad era de 5 832 de urne de vin (găleți de vin), pe la 1818, pentru ca în anul 1848 să fie cu ceva mai mare, de 5 882 urne de vin[14]. Desigur, producția de vin s-a menținut în aceste limite pînă spre sfîrșitul secolului cînd filoxera va distruge vechile plantații de viță de vie. La noi în țară filoxera a fost semnalată oficial în anul 1884. Printre măsurile luate pentru combaterea filoxerei și de refacere a plantațiilor distruse s-a numărat și aceea de importare de vițe americane. Astfel de vițe au fost importate în această zonă din Franța și Italia. Printre hibrizii importați se aflau și hibrizii Othello și Noah, hibrizi care se află și azi în cultură, cunoscuți în zonă sub numele de otelou și nová.

La refacerea plantațiilor de viță de vie se folosesc atît hibrizi producători direcți cît și viță nobilă. Introducerea în cultură a viței nobile a impus și noi lucrări de întreținere.

Subzona Tășnadului se înscrie zonei viticole din nord-vestul Transilvaniei, zonă ce acoperă întregul teritoriu dintre Secuieni, Șimleul-Silvaniei și Seini[15].

Subzona Tășnadului, așezată la contactul dealurilor cu cîmpia, se caracterizează printr-un relief frămîntat. Spre est se găsește Piemontul Codrului, zonă deluroasă în parte împădurită, o altă parte a acestor dealuri fiind ocupată cu plantații de pomi fructiferi și viță de vie. Altitudinea acestor dealuri este cuprinsă între 314 și 328 m, iar solul face parte din categoria solurilor brune podzolite. Spre sud, la limita cu județul Bihor,

[8] *Ibidem*, pg. 335.
[9] *Ibidem*, pg. 280.
[10] *Ibidem*, pg. 335.
[11] P. Mór, *op. cit.*, vol. IV, pg. 635.
[12] *Idem*, pg. 641—642.
[13] *Ibidem*, pg. 654—655.
[14] Arhivele statului, Filiala Sălaj, doc. 5153.
[15] T. Martin, *op. cit.*, pg. 31.

se găsește Piemontul Tășnadului, despărțit de piemontul Codrului, de valea Crasnei. Dealurile acestea au culmile largi, aproape netede și sînt slab fragmentate. Altitudinea lor este cuprinsă între 220 și 334 m. Solul acestor dealuri face parte din categoria solurilor brun-roșcate podzolite, caracterizate printr-o fertilitate destul de ridicată[16].

Între soiurile de viță de vie cultivate pe aceste dealuri predomină hibrizii producători direcți cunoscuți local sub denumiri ca: nova (alb), otelou (negru), roial (alb), Izabela (negru), delavar (alb și roz). Alături de aceștia se cultivă și viță nobilă cum ar fi Bacator (roșu), Fetească (alb), Riesling italian (alb), Pinot gri, Ardeleana (alb).

Metodele tradiționale de cultivare a viței de vie sînt pomenite în documente încă din secolul al XVI-lea. Se menționează lucrări cum ar fi arăcitul, săpatul viei, legatul cu nuiele și tei, plivitul viei, culesul și transportatul recoltei. Sînt pomenite buțile de vin mari, medii, mijlocii, fapt ce oferă informații asupra cantității de vin produse cît și asupra modului de păstrare. Odată cu refacerea plantațiilor de viță de vie după atacul filoxerei se introduc și noi lucrări de întreținere a viei. În lucrarea de față ne vom ocupa de metodele de cultivare a viței de vie folosite la începutul secolului nostru în satele din jurul Tășnadului și la Tășnad.

Vițele necesare înființării unei plantații noi se procurau din pepiniere specializate, în cazul unei plantații de vițe nobile sau se pregăteau în gospodărie în cazul în care urma să se planteze hibrizi. Pregătirea materialului necesar începe primăvara după tăierea corzilor. Se aleg corzi bine dezvoltate care se taie în segmente cu cîte 3—4 ochi pe ele. Se alege locul unde urmează să se pună corzile în școală. Se sapă șanțuri nu prea adînci și lungi, în funcție de numărul vițelor ce urmează a fi obținute. Corzile se așază în poziție oblică, ușor arcuită, în șanț și se acoperă cu pămînt. Peste capetele rămase afară se formează o mică brazdă de pămînt pentru a proteja mugurii tineri de razele soarelui. Corzile rămîn în școală 2 ani, timp în care se formează rădăcina putînd fi apoi plantate în terenul pregătit. În micile vii cu hibrizi se folosesc și alte metode pentru înlocuirea butucilor uscați. Astfel, se obișnuiește plantarea directă a corzilor (butași), rădăcina formîndu-se în acel loc. Se practică, de asemenea, conducerea unor corzi viguroase de la un butuc puternic spre locul unde butucul vechi s-a uscat.

Pentru înființarea unei noi plantații de vie o importanță deosebită se acordă alegerii terenului și pregătirii lui. Culmile domoale ale dealurilor din jurul Tășnadului, expunerea bună la soare, solul fertil asigură condițiile necesare pentru o astfel de plantație. Pregătirea terenului ales pentru noua plantație se bucură de o atenție deosebită. Potrivit informațiilor culese de la persoane în vîrstă această acțiune începe toamna. O dată suprafața de teren ce urmează a fi plantată este stabilită, începe pregătirea ei. Tîrziu, toamna, la sfîrșitul lui noiembrie, începutul lunii de-

16 * * * — *Județele patriei. Județul Satu Mare*, pg. 38.

cembrie, cînd s-au terminat celelalte munci în cîmp începe pregătirea terenului. Pe terenul ales, de obicei pe lățime, se sapă cu hîrletul șanțuri avînd 1 metru lățime și 50—60 cm adîncime. Pămîntul scos din primul șanț rămîne pe marginea lui. Se continuă cu al doilea șanț începînd chiar din marginea primului șanț, astfel că întreaga suprafață de pămînt se întoarce treptat. Pămîntul scos din al doilea șanț fiind aruncat în primul șanț, pămîntul de la suprafață ajunge la fund în primul șanț, iar cel de la fund rămîne la suprafață. În acest fel se continuă pînă se sapă toată via. Pămîntul scos din primul șanț se transportă apoi cu targa sau roaba în ultimul șanț. În continuare, la pregătirea terenului își aduce contribuția și natura, ploile, înghețul, zăpezile contribuind și ele la pregătirea lui.

Odată cu sosirea primăverii, la începutul lui aprilie, se continuă munca începută. Pămîntul este săpat cu sapa, nivelat și apoi marcat cu ajutorul unei unelte, asemănătoare unei greble cu colții mari, așezați la distanța de 100 cm sau chiar la distanța de 110—120 cm între ei. De obicei o astfel de greblă are 3 asemenea colți. Local i se spune „șorozău". Distanța între rînduri variază în funcție de starea materială a celui ce plantează via. Cei săraci, pentru a realiza o densitate mai mare lăsau doar 1 m între plante. Cei bogați plantau vița la distanța de 110—120 cm. Cu unealta aceasta numită șorozău, se trecea atît în lungime, cît și în lățime peste parcelă. În locul unde se intersectau liniile astfel trasate se înfigeau niște țăruși de lemn. În continuare se trecea la săpatul gropilor în punctele marcate cu țăruși. Groapa avea circa 40×40 cm la gură și o adîncime de circa 50 cm. Vița scoasă din școală este și ea pregătită pentru plantat. Rădăcinile se tund la o lungime potrivită și apoi se așează în groapă. Dacă s-au scos cu mai multe zile înainte de a fi plantate se păstrează în vase cu apă. Odată așezate în groapă se acoperă cu pămînt, se tasează, iar la suprafață rămîne un segment de circa 5 cm. Deasupra se face un mușuroi de țărînă pentru ca razele fierbinți ale soarelui să nu dăuneze mugurilor cruzi. Peste vară plantația tînără se sapă de cîte ori este necesar pentru ca buruienile să nu-i dăuneze. De asemenea, se fac și stropiri dar cu o soluție mai slab concentrată.

După primul an plantația se tunde scurt, lăsîndu-se doar un singur ochi, iar în al doilea an se lasă 2 ochi pe coardă. În primii doi ani, peste vară, corzile verzi nu se taie. În acest interval de timp se formează butucul. În al treilea an tînăra plantație intră pe rod, corzile verzi se taie vara, se obține prima recoltă.

Principalele lucrări de întreținere care se execută peste an în vie sînt: arăcitul, săpatul, tăiatul, legatul și stropitul. Aracii sau parii se pun în vie primăvara, înainte de prima sapă, pentru a nu călca și bătători pămîntul proaspăt săpat. Acum se înlocuiesc țărușii mici de care s-a legat vița în primii doi ani. Sînt preferați parii din lemn de stejar sau salcîm, fiind foarte rezistenți. Se taie la circa 2,50 m lungime, se crapă și se ascut la ambele capete. Pentru a prelungi perioada de folosință a parilor aceștia se întorc în fiecare primăvară cu celălalt capăt în pămînt.

Pe parcursul unui an, de primăvara pînă toamna, într-o vie se aplică 5 sape, dar dacă e nevoie și mai multe. Toate aceste lucrări, în zona cercetată, se fac cel mai des cu sapa, adînc, hîrletul fiind mai rar folosit considerîndu-se că se pot tăia rădăcinile. Prima sapă se aplică la sfîrșitul lunii martie începutul lui aprilie, cînd se dezgroapă via, de fapt butucul viței. Cu pămîntul luat de pe lîngă butuci se realizează o brazdă între rîndurile de viță. În a doua jumătate a lunii mai, se începe a doua sapă. Acum se taie brazda dintre șire și se nivelează pămîntul. La începutul lunii iunie se aplică a treia sapă, adînc, pentru a întoarce pămîntul și a distruge buruienile. A patra sapă se face la sfîrșitul lunii august. După această sapă se obișnuia ca pămîntul să fie mărunțit și nivelat cu grebla pentru ca să se poată observa urmele eventualilor nepoftiți, dornici să guste din strugurii dați în pîrgă. Ultima sapă se face tîrziu, toamna, după cules, la sfîrșitul lui octombrie, începutul lui noiembrie. Acum se îngroapă via, se realizează un mușuroi de pămînt în jurul butucului, fie o brazdă continuă care să protejeze butucii de gerul iernii. Îngroparea se face atît la vița altoi cît și la hibrizi.

Tăiatul viei se execută primăvara, după prima sapă, după ce s-a dezgropat butucul. La un butuc se lasă 3—4 corzi cu 2 ochi. Cei cu vie mică, în dorința unei recolte mai bogate, lasă corzi mai multe și mai lungi. În acest fel vița este forțată să producă mai mult, dar după 2—3 ani slăbește. Totuși, la unele soiuri nobile cum sînt Riesling și Fetească corzile se taie lungi, fiind apoi îndoite sub formă de cerc și vîrful legat la butuc. Vara, în iulie, corzile verzi se taie la înălțimea parului iar apoi operația se repetă de cîte ori mai este nevoie.

Odată ce corzile noi au crescut destul de mult, pentru a nu fi rupte de vînt și pentru a nu se întinde pe pămînt, se leagă de pari. Pentru legat s-au folosit de-a lungul timpului materiale diferite. Documentele pomenesc nuielele și teiul folosite în secolul al XVI-lea pentru legat via[17]. La începutul secolului al XX-lea se folosea pe scară largă rafia. Azi, alături de rafie se folosește fibra sintetică. Via se leagă de 4—5 ori pe vară.

Introducerea la sfîrșitul secolului trecut în cultură a viței nobile a impus și aplicarea unei noi lucrări de întreținere, stropitul. Tradițional stropitul se executa cu soluție de piatră vînătă și var, efectuat cu ajutorul vermorelelor, pompe destinate special acestei lucrări. Numărul stropirilor ce se aplică diferă de la an la an. În anii secetoși sînt suficiente un număr mai mic de stropiri, circa 4—5, în timp ce în anii ploioși e necesar să se facă mai multe stropiri, după cum afirmă bătrînii, acestea făcîndu-se la un interval de 10—12 zile. Stropirile se aplicau obligatoriu plantațiilor de viță nobilă. În cazul plantațiilor cu hibrizi stropirile aplicate sînt mai puține, iar în unele cazuri neaplicîndu-se de loc. De asemenea, se acordă atenție concentrației soluției folosite. La primele două stropiri se folosea o soluție mai slab concentrată. La 100 de litri de apă se punea 0,5 kg piatră vînătă și 1 kg pastă de var. La următoarele stro-

[17] D. Prodan, *op. cit.*, pg. 62.

piri concentrația era mai mare, folosindu-se 2 kg de piatră vînătă și 4 kg pastă de var la 100 litri de apă.

O atenție deosebită se acordă îngrășării viei. Pentru aceasta se folosea gunoi de grajd. În plantația tînără gunoiul se punea în al treilea an, cînd via intra pe rod. Apoi gunoiul se punea din 4 în 4 ani. Metodele de aplicare a gunoiului erau diferite. Metoda cea mai ușoară consta în împrăștierea gunoiului, cu furca, pe toată suprafața, fie toamna, fie primăvara. O altă metodă, considerată a fi cea mai bună, consta în săparea unei gropi lîngă fiecare butuc, care era umplută cu gunoi. Această lucrare se executa toamna. A treia metodă consta în aplicarea de gunoi, primăvara, după ce s-a dezgropat via, între brazde. Indiferent cînd se aplica îngrășămîntul, scopul propus era realizat, acela de a obține o recoltă cît mai bogată.

Plantațiile de vie în satele din această zonă se realizau grupat. Terenul era ales cu grijă. Se ținea cont de calitatea solului cît și de expunerea la soare. Se alegeau dealurile cu o bună expunere, care beneficiau de razele soarelui de dimineața pînă la apus. În aceste locuri din hotarul satului, cei care doreau să-și planteze vie își procurau o parcelă de teren, mai mare sau mai mică, în funcție de starea materială. Terenul era parcelat iar prin mijlocul plantației se lăsa un drum de acces. La întreținerea drumului, prevăzut cu șanțuri pe margine, participau toți proprietarii de vie. De comun acord stabileau numărul de zile pe care urma să le presteze fiecare la întreținerea drumului. Cei cu vii mari prestau un număr mai mare de zile. Peste an se curățau șanțurile, iar cu pămîntul scos din șanțuri se umpleau gropile și se nivela drumul de pămînt.

Cei care dețineau suprafețe întinse de vie, care se ocupau cu precădere de această cultură producînd cantități mari de vin pe care-l comercializau, plantau vița pe soiuri. Cei cu vii mici, pentru necesitățile familiei, plantau fie un singur soi, fie două-trei soiuri preferate, amestecate. Plantațiile de vie se bucurau de o grijă deosebită. Proprietarii alegeau dintre ei un „birău“ al viilor, om cu experiență bogată în cultivarea viței de vie. El angaja paznicul viilor plătit de către toți proprietarii. Tot birăul aplana eventualele neînțelegeri dintre proprietari sau lua măsuri în caz de daune și furt. Dacă toate lucrările de peste an fiecare proprietar hotăra singur cînd le executa, data culesului se stabilea în comun dar nu se începea fără avizul birăului. Doar strugurii de masă puteau fi culeși mai repede. Culesul începea în jurul datei de 10—15 octombrie și se încheia în circa 7—10 zile. Cei cu vii mari culegeau strugurii pe soiuri, vinul preparîndu-se la fel. Cei cu vii mici culegeau la un loc toți strugurii, vinul obținut fiind un amestec de mai multe soiuri, deseori struguri altoi și hibrizi fiind presați împreună.

Culesul strugurilor constituia o adevărată sărbătoare pentru locuitorii satului, luînd parte întreaga suflare, de la copii la vîrstnici. La cules se pleca dimineața cu care și căruțe unde se așezau căzile și coșurile pentru adunatul recoltei. În unele sate în locul căzilor pentru adunatul recoltei se foloseau coșuri mari de nuiele împletite, la dimensiunile carului,

în care se puneau strugurii (Hurez, Racova, Babța, Dobra). La Bogdad se foloseau coșuri mai mici în care încăpeau în medie 50 kg de struguri. Culegătorii adună strugurii în coșuri mai mici sau găleți. Pentru a tăia ciorchinii se ajută cu foarfeci și cuțite. Tot acum se alegeau corzi de viță cu ciorchini pe ele, erau tăiate și păstrate așa peste iarnă în cămări și pivnițe sau în podurile caselor.

Recolta strînsă era transportată acasă sau la pivniță, unde strugurii erau măcinați în căzi mari numite local „tocitori". Strugurii măcinați erau lăsați așa 2—3 zile apoi în tocitoare se introducea o coșarcă îngustă și lungă, special confecționată, pentru a se scoate mustul. Mustul astfel obținut era pus separat în butoaie. După ce se lua tot mustul care putea fi luat în acest mod strugurii măcinați, numiți moante, se introduceau în presă. Mustul obținut prin presarea moantelor se punea, de asemenea, separat în butoaie. După presare moantele se puneau în căzi, din ele obținîndu-se apoi țuica de moante.

Vasele și locul unde urma să se păstreze vinul erau pregătite din timp, înainte de a începe culesul. Butoaiele se curățau, se strîngeau cercurile, se schimbau doage dacă era cazul. Se curățau pivnițele și cămările. Butoaiele se așezau pe suporți de lemn, la distanță de pămînt. În zona aceasta s-a dezvoltat o adevărată tehnică a construcției pivnițelor. Valorificînd roca nisipoasă, moale a dealurilor din Piemontul Codrului, locuitorii satelor Dobra, Beltiug, Rățești, Hurez, Racova au săpat adevărate tunele în coastele acestor dealuri amenajînd pivnițe foarte apreciate. Pivnițele sînt boltite, în lungime fiecare înaintînd cît vroia. Deseori o astfel de pivniță e săpată în mai multe etape, în funcție de nevoi. Intrarea se închide cu o ușă solidă iar deasupra intrării se construiește o streașină din trestie și paie. Cei cu posibilități au căptușit aceste pivnițe cu cărămidă. În alte sate unde solul nu a permis săparea unor astfel de pivnițe s-au construit cămări semiîngropate, din chirpici (voioage), acoperite cu trestie și paie. Astfel de pivnițe-cămări se găsesc la Santău unde la capătul parcelei de vie se găsește și această construcție, aici păstrîndu-se și vinul dar și uneltele cu care se lucrează în vie, cît și cele folosite la preparatul vinului.

Uneltele folosite în vie sînt puține la număr. Se folosește hîrletul, sapa, foarfeca, cuțitul, toporul, vermorelul. Lor li se adaugă vasele de diferite forme și dimensiuni folosite la recoltat, preparat și păstrat vinul, moara de măcinat, presa. Dacă în prezent se folosesc pe scară largă prese cu șurub modernizate, în teren se mai găsesc și piese vechi, prese de lemn cu pîrghie, cît și vechi prese de lemn cu șurub metalic.

Un aspect aparte al practicării viticulturii în această zonă îl constituie existența unei adevărate piețe a strugurilor, a mustului și a vinului dar și a forței de muncă utilizată în lucrările de întreținere. Producătorii vindeau pe piață struguri de masă, struguri pentru vin, must și vin. Dacă strugurii și mustul se vindeau toamna, vinul se vindea tot anul. Prețul acestor produse diferă mult de la an la an. Scăzut în anii cu recoltă bogată prețul crește în anii cu recoltă slabă.

În general muncile în vie erau executate de către membrii familiei dar cei cu plantații mari apelează la munca zilierilor. Lucrările în vie erau diferențiat plătite, după dificultate și importanță.

Producția obținută depășea, de regulă, consumul unei familii, de aceea o mare cantitate de vin era comercializată. Încă din secolul al XVI-lea documentele pomenesc de vînzări și cumpărări de vinuri la Tășnad, Dobra, Beltiug[18].

De-a lungul timpului producătorii de vin au desfășurat un intens comerț cu acest produs. Amploarea acestei activități este evidențiată și de numărul mare de meșteri dogari existenți la Tășnad și în satele din jur în prima jumătate a secolului nostru.

În prezent s-a acordat o atenție deosebită înființării unor plantații de viță de vie moderne în cadrul C.A.P.-urilor sau al I.A.S.-urilor din zonă, cum sînt cele de la Rătești, Beltiug, Dobra, Hurez unde se cultivă pe suprafețe întinse soiuri valoroase. Pe lîngă aceste plantații mari se mențin și micile parcele ale membrilor cooperatori care produc pentru nevoile familiei.

BIBLIOGRAFIE

1. DAVID PRODAN, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I și II, Ed. Academiei, R.S.R., București, 1968.
2. T. MARTIN, *Viticultura*, Ed. Agro-silvică, București, 1968.
3. MÓR PETRI, Szilágy vármegye monographiája, Budapesta, 1902.
4. * * * *Județele patriei. Județul Satu Mare*, Ed. Academiei, București, 1976.
5. * * * *Arhivele statului, Filiala Sălaj*, document nr. 5158—5187.

INFORMATORI

1 — *Sima Gheorghe*, sat Racova
2 — *Matei Vasile*, sat Corund
3 — *Gáti Mihai*, sat Dobra
4 — *Lobonț Emilian*, sat Chegea
5 — *Talpoș Ștefan*, sat Cehal
6 — *Rozs Gheorghe*, Tășnad

[18] D. Prodan, *op. cit.*, pg. 337.

PROCURAREA ŞI PRELUCRAREA MATERIALELOR PENTRU ÎMBRĂCĂMINTEA ŞI ŢESĂTURILE TRADIŢIONALE DIN ŢARA OAŞULUI

GH. FOCŞA

Numeroase urme arheologice — fusaiole din piatră şi multe depozite cu seminţe din in şi cînepă calcinate — atestă cultivarea şi prelucrarea acestor plante textile din primele secole ale epocii neolitice în tot spaţiul carpato—danubian—pontic.

Deodată cu începuturile îndepărtate ale sedentarizării, ale zorilor agriculturii şi creşterii animalelor, au apărut şi începuturile născocirii tehnicilor şi uneltelor elementare pentru prelucrarea acestor produse, perfecţionate în perioadele următoare, în epoca bronzului, a fierului şi mai cu deosebire la antecesorii noştri direcţi geto-dacii, de la care am moştenit un remarcabil număr de unelte şi tehnicile multor meşteşuguri — ba chiar şi un important lot de cuvinte supravieţuind în fondul principal al graiului romanizat pe care îl vorbim astăzi.

O profundă şi importantă atestare istorică a păstrat pentru noi, opera părintelui istoriei — Herodot — care în „Istoriile" sale relatează la mijlocul veacului al V-lea î.e.n., că femeile geto-dacilor prelucrau şi ţeseau firele de in şi de cînepă cu atît de mare măiestrie că numai un specialist ar fi fost în stare să distingă pînza ţesută din in faţă de cea ţesută din cînepă.

De atunci şi pînă astăzi în tot spaţiul larg locuit de geto-daci şi al tuturor plaiurilor locuite de urmaşii lor direcţi — femeile poporului român au practicat aceste culturi şi aceste meşteşuguri cu tot mai mare îndemînare şi măiestrie sporită, cu simţ artistic mereu dezvoltat, pretutindeni ca şi în Ţara Oaşului.

Portul şi ţesăturile constituie categoria etnografică şi estetică cea mai originală din Ţara Oaşului. Materialele de bază pentru aceste două categorii de lucrări sînt procurate de multe veacuri în cadrul gospodăriilor din zonă. Acestea sînt firele vegetale din in şi mai ales din cînepă, părul caprelor şi lîna oilor, pieile şi blănurile animalelor. Bumbacul din import a cucerit un loc mai deosebit în ultimele două veacuri. Mai întîi în cantităţi mici, combinate cu firul de cînepă în diferite categorii de ţesături, ori utilizat pentru ornamente în alesături şi cusături cu decoruri colorate. Abia în veacul al XX-lea, ţesăturile specifice din bumbac au fost realizate unele pentru decorul casei şi altele pentru îmbrăcămintea de sărbătoare.

1. Cînepa se cultivă aici din perioada neolitică. Ea cunoaște două soiuri distincte: *„cînepă albă“* de vară, care se recoltează pe la sfîrșitul lunii iulie și *„cînepa verde“*, de toamnă recoltată pe la mijlocul lunii octombrie. Din același mic ogor semănat cu un singur soi de semințe, se recoltează cele două specii distincte, care prezintă unele diferențieri în înfățișare, calitate și procesul de prelucrare. Recoltarea se face prin smulgerea firelor grupate în „mărunchiuri“ legați în „snopi“. Cu fire mai subțiri, mai fine, la cînepa de vară, snopii se pun la topilă în apă stătătoare pentru timp de 7—8 zile. Murunchii și snopii cu fire mai înalte și mai groase la cînepa verde, de toamnă, sînt, după smulgere, retezați cu securea, lăsînd să cadă partea de jos cu rădăcinile. Ei se clădesc în *„claie“* sau *„boaghe“* de formă conică și se acoperă cu păiuș sau ierburi de pădure pentru 5—6 zile, după care se desfac, se usucă o zi-două la soare și se bat cu *„pranicul“* — mai din lemn — pentru a scutura sămînța. După această operație snopii de cînepă verde de toamnă se așază și ei la topilă pentru trei și chiar patru săptămîni. Timpul este variabil după mersul vremii. El este scurtat la vreme călduroasă.

După topilă ambele categorii se usucă la soare și apoi sînt sfărîmate cu melița pentru a separa firele vegetale de partea lemnoasă care cade în puzderii. În acest scop este folosită melița cu una sau cu două *„cordenciuri“* la care lucrează una sau două femei. Cordenciurile sînt lame lungi de circa 1 m din lemn de fag sau de stejar prinse în cuie de lemn orizontale în jurul cărora se pot mișca pe verticală lovind în curmeziș murunchii de cînepă uscată așezată pe meliță. Cordenciurile au muchea inferioară ascuțită, cu una sau cu două *„răvașuri“* — cu două sau cu trei ascuțișuri prevăzute cu jgheab între ele — putînd realiza sfărîmături foarte mărunte pentru curățirea firelor amestecate cu puzderii. Apoi firele eliberate de puzderii „se fac în perie“, cînd sînt trecute printre dinții din oțel ai unui dărac sau perie specială și se aleg în categorii distincte după calitatea și finețea firelor: 1. *fuior*, 2. *bărbghie*, 3. *căieruțe*, 4. *cîlți buni*, 5. *cîlți răi*.

Toate aceste categorii distincte, au destinații diferite ca urzeală și bătătură, după categoriile și natura țesăturilor care se confecționează din ele: pînză mai fină pentru îmbrăcăminte, sau pentru anumite țesături de casă; pînză mai groasă pentru îmbrăcăminte bărbătească de muncă, urzeală pentru țesături din cînepă în cînepă sau pentru cele combinate cu bumbac ori cu lînă; pînză groasă pentru lepedeauă (cearșafuri), pentru saci, pentru „strujac“ — față de saltea cu paie, etc.

2. Cantitățile de fire meliate, periate și sortate sînt apoi toarse de femeile din fiecare gospodărie... Dar în dese cazuri ele sînt încredințate unor ajutoare benevole — femei și fete — de regulă rude și vecine — care primesc anumite cantități de fire de cînepă pentru tors acasă la ele, reîntorcîndu-se la gazdă, după două sau trei săptămîni, de obicei într-o duminică după amiază, cînd proprietara care primește ghemele cu firele toarse, pregătește masă și băutură pentru petrecerea comună... Se oferă prăjituri („coptături“), sarmale („boace“), carne friptă, „răstăuțe“, țuică

și vin . . . Torcătoarele obișnuiesc să plaseze în mijlocul ghemelor cutioare cu boabe de porumb sau de fasole („mălai“ ori „mazăre“), care sună plăcut cînd se prezintă ghemele adeseori în cîntec, glume și „țîpurituri“, stimulînd veselia grupului aflat acum la petrecerea de după lucru . . .

Pentru unele văduve, pentru femei cu prea mulți copii sau pentru cele bolnăvicioase, se organizează clăci speciale pentru torsul în colectiv la casa respectivă unde se adună 10—12 femei și fete, care lucrează în tot timpul nopții, seară de seară, în luna februarie. La terminarea torsului ele pun împreună firele de pe cele 10—12 fuse pline pe *„rîșchitor“*, constituind astfel un *„tort“* de circa 1 kg și jumătate fuior, rezultat din cei 3 „fonți“ fire de cînepă — primiți inițial — tors și pus pe rășchitor de fiecare participantă. Cîte un singur fir lung rezultat din cantitatea celor 10—12 fuse toarse constituie firele „torturilor“, lungi de aproximativ 1,60 m, după lungimea rășchitorului pe care sînt depuse. Ele sînt legate împreună pe patru locuri cu fire de ațe și se împletesc ca niște colaci mari, ca să nu se încîlcească. Se pregătesc astfel 30—40 de „torturi“ și mai multe, toate împletite, cuprinzînd toată cantitatea de cînepă cultivată după nevoie și în raport cu posibilitățile fiecărei gospodării. Ele sînt sortate pe categorii de fire toarse: fuioare, bărbghii, căieruțe, cîlți buni și cîlți răi, care, în grupe separate, se pun în *„toc“ „la lăut“*. Torturile se așază mai întîi într-o putină sau într-o covată la muiat în apă călduță „de azi pînă mîine“, cînd se presară cu cenușă obținută de la focul cu lemne și cernută cu ciurul și se duc apoi la „toc“. Acesta este făcut dintr-un trunchi de copac în formă cilindrică, înalt de 1—1,20 m cu diametrul variabil de la 0,50 la 0,90 m., ca o scorbură de la natură sau cu scorbură înlăuntru realizată cu „ghinul“. În fundul deschis, așezat pe sol, se pune mai întîi un strat izolator din paie de ovăz. Se depozitează apoi cîteva torturi presărate cu cenușă și călcate cu picioarele să se taseze bine, să nu treacă apa prea repede printre fire. Se clădește în același sistem toată cantitatea de torturi disponibile, presărate cu cenușă aruncată cu mîna. Se așează deasupra un al doilea strat de paie de ovăz și pe ele o țesătură din pînză mai groasă de cînepă, un *„cenușer“* peste care se pune un strat mai gros de cenușă cernută, cam o căldare, un *„zider“*. Peste întregul depozit se toarnă apă caldă mai întîi și apă clocotită în continuare timp de două zile. După nouă zile, torturile sînt scoase din toc, sînt din nou presărate cu cenușă și reașezate în ordine inversă. Cele de sus se află acum așezate jos, la fund. Acoperite ca și în prima operație, se toarnă peste ele apă clocotită încă o zi. Torturile se scot din toc în cea de a patra zi, cînd un grup variabil de 5—10 fete și femei, merg cu ele „la vale“, la „Rîul Mare“ unde le spală, le bat cu „pranicul“, pe piatră, pe gheață sau pe un scăunel din lemn cu patru picioare. Operația se cheamă *„la lăute de torturi“* și are loc în albia rîului, pe gerul din luna februarie, într-o muncă intensă desfășurată printre sloiuri de gheață, timp de două-trei ore, după care urmează un amplu banchet, cu mîncăruri și băuturi, pregătite după tradiție și oferite de gazdă, cu multe „ți-

purituri", glume și cîntece specifice, care durează pînă tîrziu spre dimineața următoare.

Participă, în afară de membrii familiei de gazdă, toate fetele și femeile care au luat parte la munca în clacă pentru „lăute de torturi" și, pe măsură ce petrecerea se întețește, sosesc pe rînd și soții femeilor căsătorite, cărora li se oferă aceeași masă copioasă și băutură — țuică, vin, după dorință... În cadrul acestui colectiv, ajuns la circa 20 persoane, ei aduc partea lor specifică la veselia generală, prin strigături în versuri, prin povestiri hazlii dar și prin relatări de întîmplări dramatice.

Deși țuica pregătită din prune la *„pălincia"* din sat, dublu rafinată, este foarte tare, ea se oferă cu insistențe din partea gazdei care repetă închinarea pentru toți cei prezenți după ce a consumat ea mai întîi primul pahar și îndemnul se repetă de la persoană la persoană, după același ritual, tinere sau mai în vîrstă, fără alegere sau vreo ordine ierarhică oarecare — paharul nu se refuză de nimeni:

— *„Poftiți un pahar de băutură*
Cu toți mesenii împreună!"...

*

— *„Să trăiți cu sănătate*
cu pălincă de bucate,
și de rău să fim departe!"...

*

— *„Sus bătute, că nu-s multe!*
să trăiască „lăutoarele"!

*

— *„Eu horesc că-mi pare bine*
că mi-s mîndre „torturile"

— *„La mulți ani și buni!*
s-ajungi stelele
cu picioarele
și luna cu mîna

*

— *„Trai și veselie*
De capul nost să se ție!...

*

— *„Păhărașul bea-l-oi tot*
Că mi-i drag pe cine văd

— *„Păhărașu bea-l-oi sus*
Că mi-i drag cine l-o pus?!...

*

— *„Să trăiești dragă surată*
Pe bărbat vinerea-l bată!
Da nu-l bată așa rău
Că cu el trăiesc și eu!...

*

— *„Socăciță moale,*
Ce-ai mîncat carnea din oale,
Și-ai lăsat cioantele goale
Și le frige sfîntul soare!...

*

— *La cel de lîngă mine;*
— *„Cu ochii îmi trage*
Cu capul îmi face
Și văd că de mine-i place!...

*

— *„Hai mîndruț ș-om be și noi*
C-om trăi cu buze moi,
Ca alții cu patru boi!
Ș-om trăi cu buze dulci,
Ca alții cu patru giunci!...

*

E! — „Ascultați măi oameni buni,
La lăute de torturi,
s-o'mbătat niște ploduri!

*

zî — „Gurița mîndrii-i izvor
și de apă și de dor,
Eu de nu o sărut, mor!

*

— „Ciudă li-i bărbaților
Pe claca femeilor!
Le, le, le, măi puișor!

*

— „Și eu beau și badea be!
Casa mi se prăpăde!

— „Și eu port pînză subțire...
Că alte, nu beau nici leac,
Și port pînză ca de sac!...

*

Zî — „Gurița mîndrii îi făcută
Din plăcintă și din turtă!...

*

— „Cea mai dulce măi Pătru,
Gura de pruncă vădu
Că-i mai dulce ca mierea,
Hai, le, le, le și iarăși le!...

*

— „Lasă ciudă să le fie
C'aicea-i a noastră trudă!...

Astfel cea de a doua clacă de muncă în legătură cu prelucrarea firelor de cînepă — același grup participase la *claca de tors* organizată tot la aceeași gazdă, încheiată și ea cu o petrecere similară cu două săptămîni mai înainte — poate fi caracterizată prin eficiența muncii în colectiv, prin amploarea petrecerii cu meniu copios și de calitate, cu multă băutură — prin bogatele manifestări folclorice originale care în unele momente amintesc manifestările de amploare de la sîmbra oilor și de la nuntă, îndreptățind exclamațiile unora dintre participante: — „Asta-i sîmbra noastră, asta-i nunta noastră!" — Versurile selectate dintr-o serie mult mai largă dintre cele strigate în cîteva ore de seară la o singură clacă din Moișeni — 28.II.1959, conțin îndemnuri la băutură, petrecere și veselie, aluzii la felul și calitatea muncii efectuate, la relațiile de prietenie care leagă într-o unitate grupul participantelor, la sentimentele lor de dragoste față de gazdă, femeie văduvă cu mai mulți copii, la unele consecințe dăunătoare care pot surveni din excesul de băutură, la sentimentele de dragoste dintre sexe, ori la unele rivalități dintre ele etc...

Aceste versuri constituie în ansamblu un mijloc eficient de cunoaștere psihologică, sociologică și etnografică a acestei populații.

După ce au fost *„lăute"* în apa rece dar cristalină a rîului, la reîntoarcere acasă, *„torturile"* au fost rînduite la uscat pe „ruda" — prăjina lungă din fața locuinței. Urmează apoi depănatul pe depănătoarea alcătuită dintr-un suport, *„un cal"* cu trei picioare — ramuri naturale retezate potrivit pentru acest scop, care susține două lopeți orizontale dispuse în curmeziș, în unghiu drept, prevăzute la cele patru capete cu patru *„gogi"*, în poziție verticală, ale căror crestături de la partea exterioară sprijină firele torturilor așezate pe depănătoare la făcut gheme.

Firul de cînepă toarsă este atunci tras printr-o „*trăguşă*“, o bucăţică de stofă ţesută din lînă, „*pănură*“ de „cioareci“, ca să nu se taie lucrătoarea la mînă.

După ce se fac toate ghemele, firele se pun pe „*urzăle*“, unealtă cu ax vertical, cu capătul de sus fixat într-o grindă din tavan şi cel de jos într-un suport de lemn. Cele două cadre patrulatere dispuse în unghi drept pe verticală constituie cele patru „raze“ ale urzălelor.

Unităţile de măsură pentru firele urzite sînt: „*razele*“ rezultate din învîrtirea uneltei, care are patru raze într-o învîrtire completă.

Lungimea firului ţinut cu mîna de la groapa grumazului „la vîrful degetelor de la mîna întinsă lateral pe orizontală se numeşte „*rîf*“, 3 rîfuri echivalînd 2 m. La urzit se depun pe răşchitor cam 20 „*potori*“. Trei fire de pe răşchitor alcătuiesc o „*numărătură*“, 10 numărături constituie o „*jurebie*“ (30 de fire) şi 60 de jurebii alcătuiesc un „*potor*“. Dintr-un „*tort*“ se depun pe răşchitor cam *5—6 potori* în raport cu modul în care a fost tors firul, mai gros sau mai subţire, din cei 3 „*fonţi*“ (circa 1 1/2 kg) de cînepă predaţi iniţial la tors fiecărei torcătoare.

3. *Lîna* — tunsă la începutul lunii mai este pusă la muiat într-un „*ton*“ — butoi sau într-o covată „de azi pînă mîine“ — în apă bine încălzită, dar nu clocotită ... După aceea se transportă şi se spală bine la rîu ţinută mereu într-o coşarcă împletită din nuiele spintecate în două din lemn de „tufă“ (alun), în care se pune deodată lîna obţinută de la o singură oaie. În coşarcă lîna este frămîntată cu mîinile, călcată cu picioarele, pînă se curăţă bine. Acasă se usucă pe gard, pe rudele din faţa casei, la soare. Apoi se scarmănă cu mîinile, desfăcînd firele şi alegînd impurităţile care nu s-au dus cu apa la spălat — fire de fîn sau paie, scaieţi, spini etc. Lîna scărmănată şi curăţată de impurităţi se răsuceşte în „păpuşi“. Dintr-o lînă de oaie se fac patru „păpuşi“. Apoi lîna uscată şi scărmănată, rînduită în păpuşi, se trage prin peria cu dinţi de oţel şi se aleg două calităţi distincte: firele lungi — „*canura*“ şi firele mai scurte care rămîn în perie „*stimul*“.

Urmează torsul în propria gospodărie, cînd gospodina dispune de timpul necesar, sau materialul cîntărit este încredinţat pentru tors persoanelor disponibile pentru această muncă — rude, vecine, prietene. Cele două sorturi se torc separat în furca de tors, numită „*cojolcă*“, firele fiind răsucite cu două ustensile deosebite ca forme, dimensiuni şi mod de mînuire numite „*fus*“ şi „*şuligă*“.

„*Cojolca*“ este un băţ lung de alun, rotund şi ornamentat cu crestături geometrice, sau un băţ cu „*talpă*“ la capătul de jos. Cea simplă este ţinută de către femei la tors între picioare stînd jos pe laiţă sau pe scăunel, cea cu talpă este aşezată pe laviţă sau pe scaunul pe care stă femeia la lucru. Cojolca este prevăzută cu o „aţă la cojolcă“ — sfoară răsucită din fire de cînepă, ori împletită din fire de lînă colorată, cu ajutorul căreia caierul este legat în spirală de la vîrf spre mijlocul uneltei. Firul este tors diferenţiat după destinaţie pentru urzeală sau bătătură şi natura ţesăturii urmărite.

Dacă femeia dorește să țească stofă de „*cioarec*", canura se toarce pentru urzeală și știmul pentru bătătură. Pentru stofa de sumani, ca și pentru cergi, știmul se toarce pentru urzeală și canura, pentru bătătură, răsucită cu mult mai gros.

Pentru răsucit firele se folosesc cele două ustensile amintite care prezintă diferențieri în structură și dimensiuni: *suliga* are o anumită formă de fus dar este mai lungă și mai grea, fasonată dintr-o singură bucată de lemn; *fusul* este mic, mai scurt, mai ușor și făcut din două bucăți distincte de lemn: bățul subțiat în formă de fus și „roata" — fusaiola, care se poate demonta. De aceste ustensile sînt legate și modalități distincte de mînuire. Fusul se ține pe verticală în continuarea firului tras din caer și răsucit de la stînga la dreapta; *suliga* cu ajutorul căreia se răsucește firul gros de canură pentru bătătură la sumani și la cergi, se ține în poziție orizontală cu mîna dreaptă întinsă lateral, și se răsucește „îndărăpt", de la dreapta spre stînga . . . Torcînd cu fusul *știmul*, se pregătește urzătura pentru sumani și pentru cergă. Firul de pe mai multe fuse, se face gheme, pînă la greutatea de 1—1 1/2 kg.

4. Firul gros răsucit pe *suligă* se depune „*în cruciș*" pe o vergea de lemn, „o botă" — de circa 60—70 cm lungime, care servește drept „*suveică*" la țesut stofa pentru sumani sau pentru cergi. Țesăturile din cînepă și din bumbac, care sînt cu mult mai lungi, se urzesc pe „*urzăle*", cele din lînă se urzesc pe parii din gard. Pentru această diferență tehnică se invocă mai multe argumente. Pentru țesăturile din lînă nu trebuie atît de multe fire ca într-o „chiară", într-un război de țesut pînză; nu are toată lumea urzăle, în schimb în fiecare gospodărie se află pari în gard; se cere o foarte redusă cantitate de fire „nu trebuie acolo decît o jurebie și giumătate". Lîna se urzește după cantitatea disponibilă, pentru unul, două, trei sau cel mult patru sumane. Se urzește firul tors cu fusul din știm și făcut gheme — operație la care lucrează neapărat două femei: una poartă cu mîinile deodată două gheme cît sînt mari, apoi cînd devin mai mici le pune într-un vas, iar a doua femeie urzește. Calculul cantităților precise de fire urzite este în raport exact cu numărul sumanelor urzite raportate la talia purtătorilor, care prezintă diferențieri de mărime. Astfel pentru un suman destinat unei persoane de talie medie sînt necesari 5 1/2 *rîfi*. Pentru două sumane trebuiesc *11 rîfi*, pentru trei sumane *16 1/2 rîfi* și pentru patru sumane *22 rîfi*. Pentru lățime se pune o jurebie și jumătate, jurebia cuprinzînd — precum se știe — 10 numărături a cîte 3 fire fiecare.

Pentru un bărbat, care are nevoie de un suman mai mare, se urzesc 16 numărături a 3 fire fiecare, iar pentru o femeie de talie mai mică numai 14 numărături. Astfel dimensiunile necesare ale fiecărui suman sînt determinate de la urzit.

Pentru țesut la cergi și la stofa de sumani se folosește la războiul de țesut orizontal, o spată specială lungă de 1,20 m, care are la părțile laterale două bețe paralele, cioplite pe cinci fețe, cu formă de pentagon în secțiune. Acestea sînt găurite la distanțe egale de 7—8 mm, găuri cu dia-

metru de 5 mm, în care pătrund dinții făcuți din bețe tari, rotunde din lemn de corn, în total 85 dinți fixați între cele două bețe laterale distanțate la 20 cm. Spetele pentru sumani au dimensiunile ceva mai mici, dar în general se folosesc tot cele pregătite pentru cergi și la țesutul sumanelor. Cergile și sumanele pentru sărbătoare se țes în patru ițe. O categorie de cergi comune ca și sumanele de purtare, se țes în două ițe. Iței sînt făcute din fire de lînă răsucite.

Urzeala pentru sumani de pe parii gardului se „învălește" pe chiară, pe războiul de țesut orizontal cu stative și se țese utilizînd în loc de suveică două „bote" cu canură, trecîndu-le pe rînd printre firele urzelei; o dată cu mîna dreaptă spre stînga și a doua bută cu mîna stîngă din stînga spre dreapta după ce s-a schimbat mai întîi *„rostul"*. Dacă s-au țesut *cinci rîfi și jumătate,* lungimea necesară pentru un suman, se împinge războiul — iței — înainte și se lasă *„coanțe"* — fire de urzeală libere, nețesute de o palmă, după care se țese în același mod stofa pentru celelalte sumane urzite, separate prin *„coanțe"*. Cînd se scoate țesătura din „chiară" — coanțele se taie cu foarfeca la jumătate din lungimea lor, și firele urzelei se înnoadă grupate cîte patru, la ambele capete ale stofei destinată unui suman să nu se destrame bătătura... Apoi la stofa de sumani, care nu este în nici un fel croită cu foarfecele, *„i se trage irimă"* din mijloc, în care scop se folosește o „îndrea" mare făcută din aramă sau din lemn, în urechile căreia este introdus un fir de canură tors anume cu fusul și răsucit în două, prinzînd în „îndrea" două fire răsucite, care este astfel îndoit din patru fire toarse și se coase *două pătrate* de la mijlocul sumanului, prinzînd cîte două fire din țesătura groasă de la un pătrat și două de la celălalt. Se coase astfel „cu irima" din canură de lînă, cusătură care rămîne definitivă. „Irima" dipt aceea se trage, ca să nu se mai descoase alt, așa rămîne!". Celelalte două pătrate, capetele, mînecile, se coase în același sistem dar provizoriu, cu ață din tort de cînepă, care ulterior este desfăcută. După ce a fost astfel cusut, ca să nu intre apa în el la „vultoare" și să nu țîpe păr pe amîndouă părțile, ci numai pe partea exterioară, pe față, „dipt aceea se coasă", sumanul este dus la „vultoare" și supus la acțiunea mecanică a apei, în care timp stofa se curăță, se îndesește, se face mai suplă și scoate bogate fire de păr, fire eliberate parțial din țesătură, pe fața exterioară. „Sumanul scoate căluș". În această prelucrare stofa scade destul de mult ca dimensiuni, îndeosebi din lățime „din trei părți, rămîn două".

După ce se usucă, se desfac capetele care fuseseră cusute provizoriu cu ață de cînepă, și de la inimă spre piept se fac cusături cu îndreaua pentru mînici, tot cu ață din *„păr"*, din canură de lînă răsucită.

Confecționarea sumanelor, care se face în fiecare gospodărie, este continuată mai departe plasînd o *„durătură"* din stofa de sumani la grumaz ca să se întărească sumanul mai bine și se îndoaie marginea stofei jos la mîneci și la cele două margini ale pieptului, „se duplică" îndoiturile cusute cu îndreaua cu fir de lînă răsucită din canură, „ca să se întărească sumanul, să fie mai țapăn".

În față la gît sînt cusute două *„chetori“* împletite din fire de lînă colorată cu „ciupchi“ la capete, în roșu, galben, verde și mgnerui (albastru).

5. *Blănurile*. Pînă în pragul secolului XX și chiar pînă la primul război mondial, oșenii au purtat în timp de iarnă piese de îmbrăcăminte călduroase confecționate din blănurile caprelor și în deosebi ale oilor: „cușme rotilate“, „ciucuri de pchiele“ cu blana înlăuntru, nădragi, cheptar, căbat în spate... Blănurile erau „orgărite“ — argăsite — după o tehnică tradițională cu totul elementară, fiind presărate proaspete cu făină și cu sare și ținute strînse cu blana în afară timp de o lună sau două „să se moaie“... „cum o belit oaia, cum o tra' de pe oaie gios, atunci pune sare și fărină pe ea!“...

Cînd doreau să îndepărteze firele de păr sau de lînă presărau blănurile cu cenușă din lemn adunată de la focul de pe vatră și le țineau strînse ghem cu blana înlăuntru două, trei zile, timpul fiind apreciat după bătrînețea animalelor. Apoi le curățau cu o surcea ascuțită în formă de cuțit, o „curățitoare“ făcută din lemn.

FORME SPECIFICE DE VALORIFICARE A CREAȚIEI POPULARE DIN ȚARA OAȘULUI ÎN CADRUL MUZEULUI SATULUI ȘI DE ARTĂ POPULARĂ

NATALIA MARCU

Printre muzeele capitalei, Muzeul satului și de artă populară deține recordul în ceea ce privește publicul vizitator. Expoziția sa de bază în aer liber, de la a cărei înființare se împlinesc peste 5 decenii, primește anual circa 300 000 de oameni. Sinteză reprezentativă pentru principalele zone etnografice ale țării, această expoziție constituie mijlocul cel mai important de valorificare a inestimabilului patrimoniu de construcții și obiecte, de comunicare a muzeului cu publicul. Limbajul expozițional este cel concret-senzorial și intuitiv al imaginii. Mesajul se transmite prin intermediul obiectelor, grăitoare prin sine însele, avînd privilegiul de a se adresa și de a fi accesibile publicului din toate țările și de toate vîrstele.

Monumentele muzeului, cu întregul lor inventar constituie surse de informație autentice și inepuizabile, determinîndu-l pe vizitator să participe direct la descoperirea faptelor de cultură, transmițîndu-i sentimentul unei experiențe personale, al unei adevărate călătorii în timp și spațiu românesc.

Prin modul de amplasare a obiectivelor muzeale, în conformitate cu criteriul geografic, de cele mai multe ori această călătorie începe cu Țara Oașului, zonă etnografică de un interes deosebit, ale cărei caracteristici sînt ilustrate cu pregnanță de monumentala gospodărie din Moișeni, datînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Gospodăria, transportată în muzeu în urmă cu 49 de ani, este împrejmuită cu un gard împletit din nuiele de alun și mesteacăn și cuprinde casa de locuit, bucătăria de vară, poiata pentru vite și cotețul pentru păsări și porci. Întreg ansamblul acestor construcții ridicate din bîrne masive de stejar, cu acoperișul înalt, în pante repezi, impresionează prin echilibrul proporțiilor, prin perfecta adaptare la condițiile mediului natural. Un element de mare originalitate îl constituie și vrania cu boc — poarta prin care se pătrunde în interiorul curții.

Casa construită în anul 1780 aparține tipului de locuință cu o singură încăpere de locuit, tindă și cămară. Arhitectura viguroasă, cu elemente de veche tradiție, motivele decorative dăltuite cu simțul măsurii și armoniei îi conferă valoarea unui autentic monument.

Organizarea interiorului, de la sistemele de încălzit și iluminat, la toată gama de piese de mobilier, unelte și obiecte de uz gospodăresc, piese

textile, port, ceramică, pictură pe sticlă, reliefează specificul culturii și civilizației populare din Țara Oașului, începînd cu ocupațiile principale ale locuitorilor și mergînd pînă la obiceiuri și manifestări artistice. Este realizată astfel o imagine de sinteză a uneia dintre cele mai originale și unitare zone etnografice ale țării, așa cum se prezenta ea la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea.

O altă expoziție permanentă a Muzeului satului și de artă populară — cea de mobilier și feronerie — deschisă în Casa Udriște Năsturel, monument istoric situat în localitatea Herești, județul Giurgiu — rezervă un loc important unui gen major al artei populare din Țara Oașului, prelucrării artistice a lemnului. Obiectele de mobilier nelipsite din interiorul tradițional — podișoarele, scaunele cu spătar, cuierele, mesele — fac dovada unui vechi și permanent contact al omului cu pădurea, a neîntrecutei măiestrii a meșterilor oșeni anonimi. „Crucile" de fereastră, lucrate de fierari din Cămărzana constituie și ele prezențe care atrag atenția vizitatorilor ce pășesc pragul casei Udriște-Năsturel din Herești.

Și în cazul Muzeului satului și de artă populară expozițiile temporare organizate în țară și peste hotare constituie una din principalele forme de valorificare a patrimoniului, o verigă importantă în dialogul dintre muzeu și public. Colecțiile muzeului cuprind un mare număr de obiecte provenind din Țara Oașului, a căror valoare documentară și artistică, varietate tipologică determină introducerea lor în expoziții diverse, de la cele de sinteză la cele consacrate anumitor domenii ale culturii populare.

Un loc binemeritat în multe dintre manifestările expoziționale inițiate de muzeu revine ceramicii provenite din cunoscutul centru situat în sudul Țării Oașului — Vama. Echilibrul formelor, finețea tehnicii de execuție, specificul inconfundabil al compozițiilor decorative la vasele lucrate în acest centru s-au făcut remarcate în expoziții avînd ca temă „Ceramica populară românească" (1983 — Berlinul Occidental; 1984 — Grecia); „Ceramica populară tradițională din România" (deschisă la sediu în anul 1981); „Tehnici artistice populare din România" (Canada, 1981) ș.a. Olurile de nănaș au făcut parte din recuzita „Nunții țărănești tradiționale" (1982, la sediu și Constanța), iar „tichineaua cu peteică" a completat seria „Mijloacelor de transport tradiționale în universul gospodăriei țărănești" (1984 — la sediu și la Slobozia).

Și din nou meșteșugul prelucrării lemnului, domeniu în care prin mijloace simple s-a realizat o gamă largă de obiecte cu remarcabile virtuți decorative — detalii arhitectonice, piese de mobilier, unelte și obiecte de uz gospodăresc — valorificate din punct de vedere muzeal prin expoziții de amploare ca „Arta lemnului la români" (organizată în R.F.G. în anii 1975—76) sau altele restrînse la un singur gen de creație, cum a fost „Mobilierul popular din România" (sediu, 1982).

Originalitatea portului tradițional din Țara Oașului, specificul său structural și tipologic, adaptarea la ocupații, vîrstă, stare socială au fost evidențiate în expoziții ca „Vîrstele omului" (sediu, 1980), „Găteala capu-

lui în port popular" (sediu și Constanța, 1979), „Cămașa — referință valorică a broderiei populare românești" (sediu, 1978), „Portul popular și textile de interior din România" (Belgia, 1982), „Arta populară și copiii" (sediu, 1980), „Arta populară din România" (Italia, 1981) și altele.

Exemplele de mai sus sînt departe de a epuiza bogatele resurse de valorificare muzeală a creației populare din Țara Oașului. Această valorificare nu poate fi concepută fără un studiu științific temeinic, desfășurat pe teren și în colecții, studiu ale cărui rezultate s-au concretizat în multe dintre publicațiile editate de muzeu. Cea mai amplă și profundă sub aspectul abordării multilaterale a fenomenelor cercetate, al bogăției informațiilor, al valorii documentare este, fără îndoială, lucrarea „Țara Oașului — studiu etnografic; Cultura materială" semnată de profesorul Gheorghe Focșa, neobosit și pasionat cercetător al așezărilor oșenești.

În volumele „Studii și cercetări" publicate de muzeu în ultimii ani sînt cuprinse articole consacrate portului popular, obiceiurilor, textilelor de interior din Țara Oașului.

De un real interes este și prezentarea artei populare oșenești, a locului și rolului ei în contextul culturii populare românești, în volume de sinteză ca albumul „Muzeul Satului și de artă populară", „Portul popular din România", „Mobilier și feronerie populară", „Ștergare populare", tipărite sub auspiciile muzeului și avînd ca autori pe Jana Negoiță, Hedwiga Formagiu, Milcana Pauncev, Gheorghe Nistoroaia.

În seria mijloacelor de propagandă folosite de Muzeul satului și de artă populară cu scopul de a fixa, preciza și îmbogăți imaginea publicului despre patrimoniul pe care îl deține, despre conținutul activităților desfășurate se înscriu publicațiile de popularizare: albume, pliante, ghiduri, seturi de diapozitive, cărți poștale, calendare etc.

Aspecte multiple ale artei populare tradiționale din Țara Oașului sînt cunoscute de către public prin intermediul acestor publicații: arhitectura și interiorul locuinței, textilele de interior și portul popular, ceramica, arta lemnului.

Concepția despre muzeu ca instituție dinamică, prezentă activ în viața socială și culturală s-a materializat în cazul Muzeului satului și de artă populară printr-o profundă ancorare în realitatea contemporană, prin atenția acordată cercetării și valorificării creației populare din zilele noastre. Acțiunile specific muzeale întreprinse în acest sens sînt expozițiile, demonstrațiile meșterilor populari, manifestările folclorice, standul cu vînzare. Dar contribuția originală cu care muzeul nostru se afirmă ca o adevărată punte de legătură între trecut și viitor o constituie organizarea „Zilelor creației populare contemporane" inițiate din anul 1981 și dedicate succesiv genurilor majore ale artei populare: 1981 — ceramică, 1982 — lemn, 1983 — textile, 1984 — cojocărit, împletituri, prelucrarea metalelor, prelucrarea cornului și a osului, 1985 — o sinteză a meșteșugurilor artistice populare prezentate în anii precedenți.

Amplul program de manifestări desfășurate pe parcursul a zece zile, în plin sezon estival, cuprinde demonstrații ale meșterilor populari, expo-

ziții, dezbateri, concursuri cu elevii, spectacole folclorice, demonstrații ale restauratorilor din cadrul Laboratorului zonal, gale de filme.

În acest context, Țara Oașului a fost prezentă în anul 1981 prin creația unor talentați olari, continuatori ai tradiției, prin care centrul de ceramică Vama se înscrie astăzi în circuitul de valori ai epocii contemporane.

Alte îndeletniciri străvechi — confecționarea pieselor de port, a podoabelor din mărgele, a împletiturilor din paie — pot deveni mijloace optime de valorificare a creației populare actuale din zonă.

Păstrarea nealterată a specificului culturii populare din Țara Oașului, vigoarea și tinerețea folclorului local s-au afirmat și cu prilejul spectacolului folcloric al Ansamblului Casei de cultură din Negrești-Oaș pe care Muzeul satului și de artă populară l-a găzduit și care a înregistrat un frumos succes în rîndul publicului românesc și străin.

Prestigiul de care se bucură astăzi Muzeul satului și de artă populară în țară și peste hotare, largul ecou al acțiunilor pe care le organizează se datoresc inestimabilului său tezaur de construcții și obiecte, ca și străduinței neobosite de păstrare și valorificare a celor mai nobile tradiții ale culturii populare din România.

VOIES SPÉCIFIQUES POUR LA MISE EN VALEUR DE LA CRÉATION POPULAIRE DU PAYS DE OAS DANS LE MUSÉE DU VILLAGE ET D'ART POPULAIRE

(Résumé)

Le Pays de Oas, une zone ethnographique d'un grand intérêt, est représentée dans l'exposition de plein air du Musée du Village et d'Art populaire de Bucarest par une imposante ferme de la fin du XVIII-ième siécle, en provenance du village de Moiseni.

Les collections du musée contiennent aussi de nombreux objets en provenance du Pays de Oas: des pièces en bois, de la poterie, des tissus et costumes populaires, de la peinture sur verre etc.

La valeur documentaire et artistique, la diversité typologique de ces objets fait possible leur présentation dans les expositions de synthèse aussi bien que dans celles consacrées aux divers genres d'art populaire.

D'autres formes d'activités de musée: des publications, des spectacles folkloriques, des démonstrations d'artisans, des stands à vente d'objets d'art populaire participent à la mise en valeur de la création populaire de Oas.

VOIES SPÉCIFIQUES POUR LA MISE EN VALEUR DE LA CRÉATION POPULAIRE DU PAYS DE OAS DANS LE MUSÉE DU VILLAGE ET D'ART POPULAIRE

(Résumé)

Le Pays de Oas, une zone ethnographique d'un grand intérêt, est représentée dans l'exposition de plein air du Musée du Village et d'Art populaire de Bucarest par une imposante ferme de la fin du XVIII-ième siècle, en provenance du village de Moiseni.

Les collections du musée contiennent aussi de nombreux objets en provenance du Pays de Oas: des pièces en bois, de la poterie, des tissus et costumes populaires, de la peinture sur verre etc.

La valeur documentaire et artistique, la diversité typologique de ces objets fait possible leur présentation dans les expositions de synthèse aussi bien que dans celles consacrées aux divers genres d'art populaire.

D'autres formes d'activités de musée: des publications, des spectacles folkloriques, des démonstrations d'artisans, des stands à vente d'objets d'art populaire participent à la mise en valeur de la création populaire de Oas.

LA O SÎMBRĂ A OILOR ÎN RACȘA DIN ȚARA OAȘULUI, ACUM 50 DE ANI

IONIȚĂ G. ANDRON

Pe linia continuității și păstrării străvechilor datini păstorești din Țara Oașului, prezintă interes să fie menționate fazele mai importante ale unei sîmbre a oilor din satul Racșa așa cum au fost fixate pe peliculă la începutul lunii mai 1938, deci înainte cu aproape o jumătate de veac.

Pentru o și mai bună documentare, la 6 mai 1984, tot la Racșa, am luat parte la o sîmbră și fotografiile, comparîndu-le cu cele din 1938, pot fi martore autentice ale mutațiilor survenite.

Iată cum se desfășura o sîmbră la Racșa, acum 50 de ani.

Cu circa 2 săptămîni înainte de sîmbră, la 23 aprilie, oierii se înțelegeau care vor „sîmbra" împreună, alegînd locul și ziua cînd va avea loc „alesu oilor" sau „măsuratu la cupă", noțiuni similare cu Sîmbra oilor.

Alesul oilor înseamnă de fapt separarea oilor cu lapte, a „mulgărilor" de cele sterpe și înțărcarea mieilor de la lapte.

Cu o seară înainte de sîmbră — prin tradiție aceasta era totdeauna în zi de miercuri — oile sînt scoase din sat la locul dinainte stabilit.

Seara se aleg oile sterpe de cele cu lapte — care se mai numesc și „mîndzări" — și se separă. Dimineața devreme se mulg „pe știmb", adică nici unul dintre proprietari nu își mulge oile proprii, ci ale celorlalți. Acum se separă și mieii de către mamele lor și ies la pășune împreună cu sterpele. „Mulgările" sînt scoase la pășune în cele mai bune locuri.

„Mulsul pe știmb", îl putem considera ca o măsură preparatorie, adică a operației principale din ciclul sîmbrei, mulsul oilor, avînd ca o urmare directă și imediată măsuratul laptelui, deoarece în funcție de cantitatea de lapte provenit cu această ocazie, va primi fiecare proprietar de oi, adică fiecare „văjnicer" cantitatea ce i se cuvine, în perioada de strîns a brînzei, perioadă în care se spune că oile sînt „pe brîndză".

În forma aceasta nu este nici o îndoială că fiecare dintre „mulgași" se va strădui să mulgă așa de bine oile celuilalt încît să nu rămînă nici un strop de lapte în pulpa oilor.

Cei rămași la stînă „întorc" staulul, adică îl mută, pregătind mai multe „strungi" prin care vor trece oile, cîte una, la muls.

Între timp, din sat sosesc membrii familiei „văjnicerilor" cu mîncăruri, care — în perioada la care ne referim — constau dintr-un singur fel și anume sarmale cu păsat și carne de oaie, numite în termeni locali

„boace", aduse în vase de pămînt lucrate la centrul de ceramică Vama, în așa numitele „hîrgauă" (singular = „hîrgău") prinse în „peteici", un fel de plase din sfoară împletită.

Cînd se apropie turma de oi de stînă, doi dintre „văjniceri", cei mai de încredere stau de o parte și de alta a unei strungi, numărînd cîte una, oile care intră în staul (Pl. A/1).

Ei au alături „răbojerul" care încrestează pe o bucată de lemn cioplit în patru dungi numit „cărîmb" numărul oilor, de care va trebui să dea seamă păcurarul cînd se vor „vrăscoli" oile, adică după ce se termină perioada de strîngere a brînzei.

După ce s-au numărat oile, păcurarii și „mulgașii" mănîncă în preajma stînii din cele aduse din sat.

Mulgașii se așază apoi pe cîte un scăunel de lemn cu trei sau cîte patru picioare, uneori pe cîte un butuc, de o parte și de alta a fiecărei strungi, astfel că cu excepția celor din extreme, fiecare are strungă de ambele părți pe care o poate bloca cu picioarele desfăcute, așa ca să nu poată ieși oile înainte de a le mulge pe fiecare.

De data aceasta, spre deosebire de dimineață, fiecare „văjnicer" își mulge oile proprii (Pl. XI/2).

Dacă la „mulsul pe știmb" — de dimineață — se presupune că nici unul nu a lăsat oile nemulse bine, de data aceasta nimeni nu se îndoiește că fiecare își va mulge oile, cel puțin tot atît de bine.

După ce s-au așezat la locurile lor, mulgașii, avînd fiecare în față un vas de lemn numit „găleată", cu fundul mai mare și gura mai îngustă, pentru a avea mai mare stabilitate, să nu se răstoarne laptele, încep mulsul, cu mențiunea că înainte, fiecare vas a fost spălat cu apă de izvor.

Este de subliniat obiceiul păstrat din bătrîni, că înainte de a începe mulsul, fiecare ridică vasul în sus și-l răstoarnă cu gura în jos, în văzul tuturor, pentru a se convinge toți că sînt absolut goale.

În tot timpul mulsului cei prezenți privesc de pe margini. În staul „strungarul" ajutat și de către unii aparținători de ai mulgașilor, dau în oi la strungă sau prind oile și le aduc la strungă pentru a fi mulse, zicînd că le „apleacă".

Mulgașii care termină mai repede stau lîngă vasul lor pînă cînd termină cu toții de muls, apoi aduc vasele și le așază, grupate în jurul căldării de metal „din aramă", urmînd faza care se urmărește cu cel mai mare interes anume: „măsuratu laptelui", fază care la Racșa se numește „măsuratu la cupă", deoarece unitatea etalon de măsură este numită „cupă" (Pl. XII/1).

Multiplul cupei este „măsura", iar submultiplii acesteia sînt: „lingura", „picurul", dar la Racșa s-a renunțat la lingură, deoarece și fără aceasta s-au putut face măsurători exacte, după cum se va vedea.

Dacă nu se umplea cupa cu lapte, atunci se lua o bucată de lemn rotund — un bețișor — cu diametrul de circa 2 cm și lung cam de 15 cm. Se introducea în laptele din cupă, se scotea și cu cuțitul se făcea o crestătură exact unde a ajuns laptele, deci la limita lui, apoi, cu grijă se des-

pica în două părți astfel ca despicătura să împartă în două părți egale beţişorul şi să treacă şi prin mijlocul crestăturii.

Jumătate din acest beţişor rămînea la stînă, la păcurar iar cealaltă jumătate la proprietarul al cărui lapte s-a măsurat. Acest beţişor se numeşte „dărab". Cînd îi vine rîndul la brînză proprietarul aduce cu el şi „dărabul", pentru a se potrivi cu cel rămas la stînă, în vederea obţinerii drepturilor lui.

Semnele măsurătorilor care sînt încrestate pe carîmb sînt următoarele:

— măsura (zece cupe) = o cruce culcată
— cupa = o crestătură pe o faţă
— lingura = un vîrf de cuţit înfipt pe faţa carîmbului
— un picur = o crestătură pe dunga carîmbului.

Aceste semne se fac pe o latură din cele patru feţe netede, cioplite, doar despărţitura dintre proprietarii de oi se face pe toate cele patru părţi ale carîmbului şi se numeşte „sălişte între gazde".

După ce se termină de măsurat laptele sub privirile foarte atente ale tuturor celor prezenţi, se pune în căldare şi se încheagă cu cheag din stomac de miel.

Laptele acesta se numeşte „lapte drept" şi înainte vreme se împărţea oamenilor nevoiaşi.

După ce se termină măsuratul laptelui, oile sînt îndemnate în jurul staulului în direcţia mişcării soarelui, şi cu ocazia aceasta se împuşca peste ele (Pl. XII/2).

„Învîrtitul staulului" şi „puşcatu peste oi" făceau parte din ritualuri avînd, desigur, geneze extrem de îndepărtate, mitice, ajungînd credinţa că săvîrşind aceste acţiuni, oile vor fi apărate de duhuri necurate, de boli şi de fiarele pădurilor.

După ce învîrtesc staulul, oile sînt duse la păşunat, iar gazdele rămase la staul fac trei staule (despărţituri): unul pentru „mîndzări", unul pentru sterpe şi unul pentru miei, care se aleg dintre sterpe după ce sosesc seara la staul.

Cînd le vine rîndul la „brîndză", proprietarii de oi aduc la stînă făină de porumb pentru a face nelipsita mămăligă, care în Ţara Oaşului se numeşte „tocană" precum şi „dărabul" — dacă au — spre a-şi primi tainul ce li se cuvine.

„Dărabul" se aşează paralel cu un alt beţişor tot din lemn, încrestat pe o faţă în 50 de părţi egale, tot la a zecea încrestătură fiind o linie jurîmprejurul bâţului. Acesta se numeşte „acău" şi după fiecare crestătură care se numără paralel cu „dărabul" se cuvine cîte o cupă de lapte. „Dărabul" se verifică cu jumătatea rămasă la stînă, apoi după ce se primeşte partea, se aruncă în foc.

Sîmbra a avut loc în partea de hotar numită „Fața Viei" la care au luat parte cinci „văjniceri"

1. Brii Iacob a Tomii
2. Oșan Toma a lui Iacobu Tomii
3. Leușca Ion a Todichii
4. Boje Găvrilă a Bojoaii
5. Chereches Ion a Palaghiei,

păcurar fiind Cuc Văsîi a Cucului.

După 46 de ani, deoarece nici unul dintre cei 5 „văjniceri" de odinioară nu mai erau în viață, am fost la o sîmbră la care păcurarul de odinioară, Văsîiu Cucului era de data aceasta „gazdă", totodată și cioban.

Se constată că toate fazele legate de sîmbra propriu-zisă se păstrează: „număratul oilor", „mulsul pe știmb", „măsuratul laptelui", „încrestatul laptelui pe carîmb" (cu mențiunea că se notează și în scris cantitățile respective), mai există „dărabul". Se mai păstrează datina „învîrtitului staulului" doar „pușcatu peste oi" a rămas ca o amintire.

Privitor la mîncăruri și băuturi se observă spre deosebire de trecut, cînd singura mîncare adusă la sîmbră erau sarmalele, „boace cu păsat", acum varietatea și calitatea lor este incomparabilă.

După aperetive — chifteluțe, caș de oaie, slănină, cărnați — a urmat tocăniță de miel apoi sarmale cu carne și orez, prăjituri și totodată se serveau și băuturi.

Creșterea bunăstării materiale și a gradului de civilizație este evident în prezent.

Concluzia ce se desprinde după cei aproape 50 de ani de la sîmbra pe care îndrăznesc să o numesc etalon, este că această străveche datină păstorească din Țara Oașului își păstrează caracterul tradițional.

„SÎMBRA OILOR" DANS LE VILLAGE RACȘA, PAYS „ȚARA OAȘULUI", DANS L'ANNE 1938

(Résumé)

L'auteur né et élévé au pays d-Oaș, ayand une riche photothèque — réalisée lelong d'une cinquanteine d'années — a immortalisé sur la pellicile photographique — écriture qui ne ment pas — des scenes de la vie des habitans de la plus typique dépréssion intravolcanique et intracarpathique qui est le pays d'Oaș.

Les photos réalisées par M. Ioniță Andron, le 4 mai 1938 et le 6 mai 1984 à l'occasion de la fête „Sîmbra oilor" de son village natal Racșa — donc a un intervalle de presqu'un demi siècle, l'une de l'autre — nous permettent de tirer des conclussions sur l'évolution dans le temps des coutumes concernant le premier jour de patûrage des moutons à la montagne.

Les rituel de cette ancestrale fête-pastorale axant des origines mythiques qui s'éloigment dans le temps, sont gardés aves saintèté jusque dans la contemporanéité. C'est ainsi que des habitudes telles „alesu oilor", „număratu oilor la strungă", „mulsul la cupă", „măsuratul laptelui", „învîrtitul staulului", „pușcatu peste oi", sont inalterées jusqu'à present.

L'évolution de l'art populaire l'enrichissement substanciel et la diversification des plats et des boissons à „Sîmbra oilor" qui s'éxpliquent par l'accroissement du niveau de bien être dans le milieu villageois aussi, n'empiète de rien sur la coutume ancestrale de cette fête printanière.

„SÎMBRA OILOR" DANS LE VILLAGE RACŞA, PAYS „ŢARA OAŞULUI", DANS L'ANNE 1938

(Résumé)

L'auteur né et élevé au pays d-Oaş, ayand une riche photothéque — réalisée lelong d'une cinquanteine d'années — a immortalisé sur la pellicile photographique — écriture qui ne ment pas — des scenes de la vie des habitans de la plus typique dépréssion intravolcanique et intracarpathique qui est le pays d'Oaş.

Les photos réalisées par M. Ioniţă Andron, le 4 mai 1938 et le 6 mai 1934 à l'occasion de la fête „Sîmbra oilor" de son village natal Racşa — donc a un intervalle de presqu'un demi siécle, l'une de l'autre — nous permettent de tirer des conclussions sur l'évolution dans le temps des coutumes concernant le premier jour de patûrage des moutons à la montagne.

Les rituel de cette ancestrale fête-pastorale axant des origines mythiques qui s'éloignent dans le temps, sont gardés avec saintéte jusque dans la contemporanéité. C'est ainsi que des habitudes telles „alesu oilor", „număratu oilor la strungă", „mulsul la cupă", „măsuratul laptelui", „învirtitul staulului", „puşcatu peste oi", sont inalterées jusqu'à present.

L'évolution de l'art populaire l'enrichissement substanciel et la diversification des plats et des boissons à „Sîmbra oilor" qui s'éxpliquent par l'accroissement du niveau de bien être dans le milieu villageois aussi, n'empiéte de rien sur la coutume ancestrale de cette fête printanière.

ȘTIINȚELE NATURII

CONTRIBUȚII LA FLORA MUNȚILOR OAȘ-GUTÎI (Jud. Satu Mare)

C. KARÁCSONYI — G. NEGREAN

În partea de nord-est a județului Satu Mare se întind Munții vulcanici ai Oașului, precum și ramura vestică a Masivului Gutîi, închizînd Depresiunea intramontană a Oașului. Munții Oașului, constituiți în special din andezit, au înălțimi relativ reduse (între 400—800 m). Se caracterizează prin forme rotunde de stoguri. O bună parte a acestei zone montane este intens fragmentată, iar ramificațiile vestice apar sub formă de martori de eroziune. Ramura vestică a Masivului Gutîiului (sau Ignișului), cu înălțimi între 600—1 200 m, înconjoară sub formă de semicerc Depresiunea Oașului, neavînd trecători decît la cele două extremități. Constituiți din roci vulcanice, culmile cele mai importante depășesc de regulă 1 000 m (Mica, Soci, Țiganul, Piatra Strungii, Buianul, Vîrful Mare etc.); cel mai înalt fiind Vîrful Pietroasa — 1 201 m. Regiunea se caracterizează în special prin prezența imenselor păduri de fag, existînd în prezent și însemnate terenuri defrișate. În această zonă domină litosolurile acide.

Contribuția noastră floristică prezentată în continuare se rezumă la zona montană propriu-zisă, în special la regiunile mai înalte și mai puțin la Depresiunea Oașului. În literatura de specialitate apar unele semnalări de plante de aici în urma colectărilor efectuate de P. KITAIBEL (7), F. DIVÉKY (5), precum și prin publicațiile semnate de V. BUTURA (3), B. DIACONEASA și colab. (4), N. BOȘCAIU și colab. (2), I. RESMERIȚĂ și colab. (10), VIORICA LUPȘA (8), L. BÎRLEA (1), G. NEGREAN (9). Rezultatele cercetărilor floristice întreprinse de I. GERGELY și O. RAȚIU asupra „Țării Oașului", în care apar o serie de date și despre zona montană propriu-zisă, sînt cuprinse într-o lucrare mai amplă (6), care a fost precedată de numeroase studii asupra vegetației teritoriului.

Noi semnalăm peste 50 de specii de plante noi din această regiune, care nu au fost citate pînă în prezent de pe teritoriul județului Satu Mare. Între acestea se găsesc o serie de raritățI floristice din România. Remarcăm prezența unor endemisme carpatice și relicte boreale, cantonate în stațiuni de joasă altitudine (ex. Mlaștina Brebu la cca 650 m), la periferia etajului montan. În partea vestică a Munților Oaș-Gutîi apar în schimb unele specii subtermofile, cu areal pronunțat disjunct. Pre-

zența acestor elemente floristice în regiunea cercetată, are un interes fitogeografic deosebit.

Abreviații folosite: Ml.=mlaștina; Mt.=muntele; Vl.=valea; Vf.==vîrful.

Aconitum variegatum L. — Certeze, lîngă Ml. Brebu; Huta-Certeze, spre Vl. Rea.

Aira elegantissima Schur (*A. elegans* Willd.) — Călinești-Oaș, sub Vf. Coasta Popii.

Alchemilla gracilis Opiz — Certeze, Mt. Buian.

Allium senescens L. subsp. *montanum* (Fries) Holub (*A. montanum* F. W. Schmidt) — Halmeu-Vii; Bătarci; Turulung-Vii; Medieș-Vii; Călinești-Oaș.

Arabis alpina L. — Negrești-Oaș, Vl. Brada.

Aruncus dioicus (Walter) Fernald (*A. sylvestris* Kostel.) — Călinești-Oaș; Negrești-Oaș, Vl. Turului și a Talnei; Certeze și Huta-Certeze, Vl. Rea.

Asplenium adiantum-nigrum L. — Prin gorunete la: Turulung-Vii; Gherța Mare; Bătarci; Lechința; Cămărzana.

Asplenium septemtrionale (L.) Hoffm. — În fisurile stîncilor la: Halmeu-Vii; Bătarci; Călinești-Oaș; Huta-Certeze.

Blechnum spicant (L.) Roth — Negrești-Oaș, spre izvorul Turului; Certeze Mt. Piciorul Șălătrucului.

Calla palustris L. — Certeze, Ml. Brebu. Această plantă a fost găsită aici prima dată de D. Gîrlea (pl. XIII/2).

Cardamine amara L. — În mlaștini la: Negrești-Oaș; Certeze; Huta-Certeze.

Cardaminopsis halleri (L.) Hayek subsp. *halleri* — Prin stațiuni stîncoase umede la: Negrești-Oaș și Certeze.

Carex elongata L. — Prin aninișuri la: Certeze și Huta-Certeze.

Cerastium sylvaticum Waldst. & Kit. — În locurile umede prin păduri la: Tarna Mare; Negrești-Oaș; Certeze.

Circaea alpina L. — Negrești-Oaș, spre izvorul Turului; Huta-Certeze.

Cirsium erisithales (Jacq.) Scop. — Negrești-Oaș, sub Mt. Brada.

Dactylorhiza majalis (Reichenb.) Hunt & Summerhayes (*Orchis majalis* Reichenb.) — Certeze, Ml. Poiana Șălătrucului; Huta-Certeze, Vl. Rea.

Echinops exaltatus Schrader (*E. commutatus* Juratzka) — Tarna Mare, Vl. Tarnei.

Euphorbia carniolica Jacq. — Certeze, lîngă Ml. Brebu.

Euphorbia carpatica Wołoszczak — Certeze, la marginea Ml. Brebu.

Ferulago sylvatica (Besser) Reichenb. — Pe coaste ierboase și la marginea pădurilor la: Halmeu-Vii; Bătarci; Turulung-Vii; Negrești-Oaș, Vl. Brada. Lățimea maximă a frunzelor bazale la unele exemplare depășește 10 cm!

Gentiana asclepiadea L. — Prin rarişti la: Negreşti-Oaş; Certeze; Huta-Certeze.

Geum aleppicum Jacq. — Prin locuri ruderalizate la Remetea Oaşului.

Homogyne alpina (L.) Cass. — Prin păduri şi pajişti la: Certeze şi Huta-Certeze.

Huperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank & Martius (*Lycopodium selago* L.) — Cămărzana; Negreşti-Oaş; Certeze; Huta-Certeze.

Inula conyza L. — Prin păduri la: Tarna Mare; Batarci; Negreşti-Oaş; Huta-Certeze.

Juncus filiformis L. — Certeze, Ml. Buian.

Laserpitium latifolium L. — Halmeu-vii, prin pădure sub Piatra Cerbului.

Lastraea limbosperma (All.) Holub & Pouzar (*Thelypteris limbosperma* (All.) H. P. Fuchs) — Certeze, Mt. Piciorul Şălătrucului.

Lathyrus laevigatus (Waldst. & Kit.) Gren. — Certeze, lîngă Ml. Brebu.

Lonicera nigra L. — Certeze, la marginea Ml. Brebu.

Lonicera xylosteum L. — Certeze, lîngă Ml. Brebu. Planta a fost semnalată de la Satu Mare (5), aici fiind probabil odinioară cultivată.

Moehringia muscosa L. — Negreşti-Oaş, Vf. Pietroasa.

Petasites albus (L.) Gaertner — Lîngă pîrîuri la: Negreşti-Oaş; Certeze; Huta Certeze.

Poa remota Forselles — Certeze, Vl. pîrîului Buian.

Polystichum braunii (Spenner) Fée — Negreşti-Oaş, Vl. Turului.

Polystichum setiferum (Forskål) Moore & Woynar — Prin păduri la: Negreşti-Oaş şi Certeze.

Pyrola minor L. — Certeze, Mt. Piciorul Şălătrucului; Huta-Certeze, Vl. Rea.

Ranunculus carpaticus Herbich — Certeze, lîngă Ml. Poiana Sălătrucului.

Sagina apetala Ard. — Prin locuri ierboase la: Tarna Mare şi Gherţa Mare.

Scheuchzeria palustris L. — Certeze, Ml. Poiana Sălătrucului.

Sedum hispanicum L. — Gherţa Mare, în fisurile stîncilor.

Senecio fluviatilis Wallr. — În albia pîrîurilor la: Negreşti-Oaş şi Certeze.

Senecio subalpinus Koch — Certeze, lîngă Ml. Buian şi Poiana Şălătrucului.

Seseli libanotis (L.) Koch (*Libanotis montana* Crantz) — Pe coastele ierboase la Oraşu Nou-Vii.

Sparganium minimum Wallr. — Certeze, Ml. Buian.

Stellaria alsine Grimm — Lîngă pîrîuri la: Călineşti-Oaş; Vama; Negreşti-Oaş; Certeze; Huta-Certeze.

Thlaspi alliaceum L. — Prin culturi de viţă de vie la Oraşu Nou-Vii.

Verbascum thapsus L. — Lîngă poteci la Huta-Certeze.

Vicia narbonensis L. — Cămărzana, sub Vf. Cetăţuia Mare.

Woodsia ilvensis (L.) R. Br. — Negreşti-Oaş, Vf. Pietroasa; Huta-Certeze, Vf. Piatra Bulzului.

Menţionăm şi unele specii mai rare, citate deja din regiune, care au fost găsite în cîteva noi staţiuni: *Aconitum moldavicum* Hacq. ex Reichenb. (6) — Certeze, Ml. Brebu; *Carex pauciflora* Lighft. (8) — Certeze, Ml. Buian şi Poiana Şălătrucului (pl. XIII/1); *Ligularia sibirica* (L.) Cass. (8) — Negreşti-Oaş, Ml. Trestia; Certeze, Ml. Brebu şi Poiana Şălătrucului; *Phyteuma tetramerum* Schur (5) — Certeze, Ml. Brebu.

Materialul colectat se găseşte în Herbarul Muzeului orăşenesc din Carei.

BIBLIOGRAFIE

1. BÎRLEA L., *Noi semnalări de mlaştini de turbă din Maramureş*, St. cerc. biol., Seria biol. veget., 35, 1, 1983, 17—24.
2. BOŞCAIU N., SORAN V., DIACONEASA B., *Contribuţii la cunoaşterea molinietelor din regiunea Oaş-Maramureş*, Contrib. bot., Cluj, 1964, 241—247.
3. BUTURA V., *Plante cunoscute şi întrebuinţate de români din Transilvania*, Bul. Grăd. bot. Muz. Cluj, XVI, 1—4, 1936, 70—77.
4. DIACONEASA B., SORAN V., BOŞCAIU N., *Semnalări de noi tinoave şi mlaştini în regiunea platoului Oşan-Maramureşean*, Contrib. bot., 1958, 159—164.
5. FODOR F., *Adatok Szatmár vármegye flórájához*, Egyet. Term. Tud. Szöv. Évkönyve, V, (1909) 1910, 35—52.
6. GERGELY I., RAŢIU, O., *Flora „Ţării Oaşului" (jud. Satu Mare)*, Satu Mare StCom., V—VI, 1981—1982, 577—595.
7. JÁVORKA S., *Kitaibel herbăriuma I—V*, Ann. Hist.-Nat. Mus. Nation. Hung., Budapest, XXIII, 1926, 428—585; XXVI, 1929, 97—210; XXVIII, 1934, 147—196; XXIX, 1935, 55—102; XXX, 1936, 7—118.
8. LUPŞA VIORICA, *Evoluţia postglaciară a ecosistemelor forestiere din „Ţara Oaşului"*, Contrib. bot., Cluj-Napoca, 1980, 63—68.
9. NEGREAN G. (red.), *Herbarium mycologicum Romanicum*, Schedae, Fasc. 61—63 (nr. 3001—3150), Bucureşti, 1984.
10. RESMERIŢĂ I., POPESCU V., PUIA I., *Vegetaţia nardetelor de joasă altitudine din Transilvania şi Maramureş*, Comunic. Bot., Bucureşti, 1971, 205—225.

BEITRÄGE ZUR FLORA DES OAŞ-GUTÎI — GEBIRGE (Kreis Satu Mare)

(Zusammenfassung)

Die Verfasser zählen mehr als 50 Arten vom Nord-Westen Rumäniens auf, die bis jetzt im Kreis Satu Mare nicht gemeldet wurden. Unter ihnen heben sich einige Endemische Arten aus den Karpaten hervor (*Ranunculus carpaticus* Herbich, *Euphorbia carpatica* Woloszcsak); Gebirgsarten bei niedringen Höhen — zwischen 650—1 050 m. — (*Scheuchzeria palustris* L., *Calla palustris* L., *Senecio subalpinus* Koch, *Woodsia ilvensis* (L.) R. Br., u.s.W.); sowie einige subtermophile Elemente (*Asplenium adiantum-nigrum* L., *Asplenium septemtrionale* (L.) Hoffm., *Thlaspi alliaceum* L., u.s.W.).

BEITRÄGE ZUR FLORA DES OAS-GUTTI — GEBIRGE

(Kreis Satu Mare)

FLORA CÎMPIEI ERIULUI
(Județul Satu Mare și Bihor)

CAROL KARÁCSONYI

Situată în sectorul nordic al Cîmpiei de Vest, valea joasă a Eriului străbate o distanță de circa 85 km, avînd o lățime ce variază între 5—15 km. Culoarul Eriului, format în urma mișcărilor tectonice, în trecutul geologic, a avut o importanță hotărîtoare în evoluția paleohidrografică a nord-vestului țării. În pleistocen devine valea de scurgere a Tisei superioare, precum și a afluenților săi (Someșul, Crasna etc.), conducînd apele acestora spre depresiunea actuală a Crișurilor. În urma mișcărilor de subsidență de la sfîrșitul pleistocenului, care au afectat regiunile aflate la nord de acest teritoriu, culoarul Eriului rămîne suspendat și, astfel, rîurile mari iau alte direcții de scurgere (2). În continuare curge aici doar pîrîul Er, formînd numeroase meandre și creînd imense terenuri mlăștinoase. Această evoluție geologică explică configurația geomorfologică caracteristică a teritoriului și anume, lățimea considerabilă a văii Eriului, precum și înălțimea mare a teraselor.

În urma lucrărilor de hidroameliorare efectuate în anul 1968, aspectul regiunii s-a schimbat radical. În locul bălților și mlaștinilor de odinioară au apărut terenuri agricole întinse. În urma activităților antropice s-a modificat mult și compoziția florei, nu numai datorită desecărilor, ci și defrișărilor, desțelenirilor, chimizării etc. Acest teritoriu cunoscut pînă nu demult sub numele de Valea Eriului (sau Ierului), în literatura geografică este denumit după asanare Cîmpia Erului.

Primele cercetări floristice au fost efectuate aici în secolul al XIX-lea de către V. JANKA și apoi de S. FEICHTINGER. Lucrări mai ample asupra florei au fost publicate de I. MÁTHÉ, I. PRODAN, I. POP înainte de asanare, precum și de G. NEGREAN și C. KARÁCSONYI în ultimele decenii. Din lucrările enumerate în bibliografie am folosit numai acele date care se referă la regiunea propriu-zisă a Eriului, omițînd cele care aparțin teritoriilor învecinate. În cazul speciilor neregăsite aici, sau eventual în zone limitrofe ale Eriului, menționăm acest fapt. Teritoriul al cărei floră o prezentăm în continuare, se limitează la albia propriu-zisă a Eriului, terasele acestuia, precum și la unele văi afluente (Fig. 1). Materialul floristic colectat de noi, în special după asanare, se află înserat în herbarul Muzeului orășenesc din Carei. Revizuirea unor determinări le datorez cu mulțumiri botanistului G. NEGREAN (București).

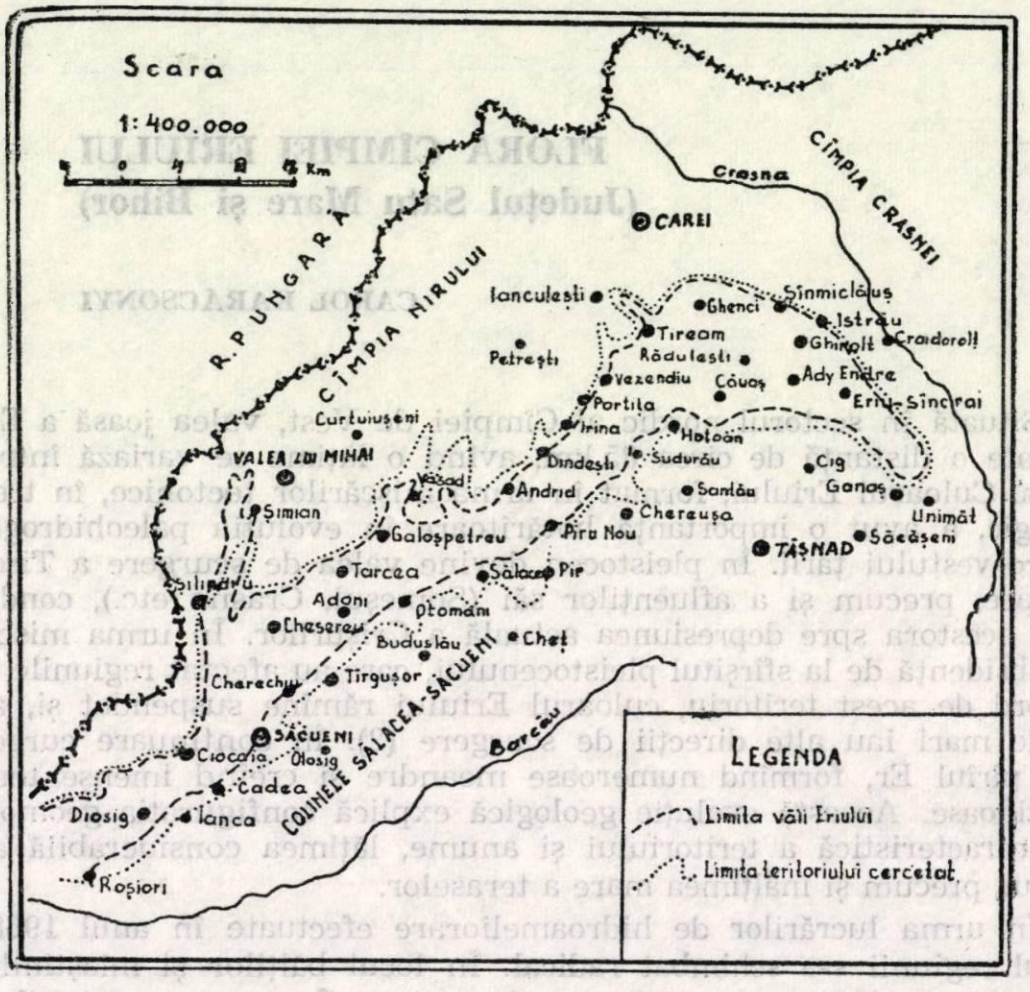

Fig. 1. Harta Cîmpiei Eriului și a regiunilor limitrofe.

Această regiune de cîmpie are o floră caracteristică ținuturilor de șes. Dintre stațiunile naturale cu un covor vegetal variat și bogat remarcăm: cele de mlaștină de la Piru Nou, Diosig, respectiv Lacul „Vărgat", cu plaur de la Săcueni. În această ordine de idei amintim și pîlcurile de păduri de la: Adoni, Diosig precum și Pd. „Șiter" (localizată de noi la Ganaș, satul cel mai apropiat), respectiv sărăturile de la Căuaș, Hotoan, Galoșpetreu și Cheșereu. Pe terasele Eriului, care în special în partea sudică a regiunii ating înălțimi remarcabile, cresc o serie de specii subtermofile, la: Tarcea, Otomani, Cheșereu, Diosig etc. Aici terasa din partea stîngă a Eriului se întinde în imediata apropiere a Colinelor Sălacea-Săcueni, fapt ce are repercusiuni și asupra florei acestui ținut de șes. Pe teritoriul studiat, terenurile nisipoase se găsesc doar în două locuri restrînse, între Șilindru și Cheșeriu și la Vășad, nisipul fiind transportat și depus aici de rîurile care curgeau dinspre Cîmpia Nirului.

Lista plantelor prezentată de noi cuprinde 1 020 de specii, precum și cîțiva hibrizi. Dintre taxonii infraspecifici enumerăm numai subspe-

ciile. Pe lîngă speciile spontane am inclus și unele scăpate din cultură, care s-au adaptat bine la condițiile locale.

Spectrul bioformelor se prezintă astfel:

Hh	7,8%	TH	3,9%
H—Hh	1,4%	Th—TH	4,0%
H	36,2%	Th—TH—H	1,3%
H—Ch	0,9%	Th—H	1,6%
H—G	0,9%	Ch	1,6%
G	7,6%	Ep	0,2%
G—Hh	0,6%	PhM	3,8%
Th	24,2%	Phm	3,6%
		Phn	0,4%

Pe lîngă hemicriptofite se remarcă numărul mare de terofite, în special cele anuale, între care se găsesc o serie de buruieni agricole. Procentul relativ mare a hidatofitelor indică persistența unor stațiuni băltoase și mlăștinoase.

Spectrul elementelor floristice:

Eua	43,9%	Daco—Balc—Anat	0,1%
E	14,0%	Alp—Dac	0,1%
Ec	8,6%	Balc	0,1%
Cp	8,1%	Balc—Pan	0,8%
Atl—Med	1,3%	Balc—Cauc	0,1%
Med	3,1%	Balc—Pont—Cauc	0,1%
Pont	1,0%	Pan	0,7%
Pont—Med	3,2%	Carp—Balc	0,1%
Pont—Balc	0,1%	Carp—Balc—Pan	0,1%
Pont—Pan—Balc	0,1%	Carp—Pan	0,1%
Pont—Pan	0,8%	Cosm	6,7%
Dac (End)	0,2%	Adv	6,5%
Daco—Balc—Cauc	0,1%		

Dominanța elementelor eurasiatice, precum și a celor europene, reflectă poziția geografică a regiunii cercetate. Majoritatea elementelor central-europene sînt specii de pădure. Un procent însemnat realizează și circumpolarele, care populează în special mlaștinile teritoriului. În schimb majoritatea elementelor mediteraneene, ponto-mediteraneene și pontice, cresc pe versanții însoriți ai teraselor Eriului. Procentul mare al speciilor adventive indică acțiunea antropică profundă asupra covorului vegetal natural.

Familiile cele mai bine reprezentate sînt: Compositae prin 136 specii Gramineae — 91 specii, Leguminosae — 71 specii, Labiatae — 51 specii, Cruciferae — 47 specii și Cyperaceae — 45 specii.

Abreviații folosite: comun=com.; frecvent=frecv.; sporadic=spor.; adventiv=adv.

ENUMERAREA SPECIILOR

PTERYDOPHYTA

Fam. **Equisetaceae**

Equisetum arvense L. — Prin semănături și la marginea drumurilor. Frecv.

E. fluviatile L. — În mlaștini la: Piru Nou; Adoni (22); Săcueni (20).

E. palustre L. — În mlaștinile teritoriului. Frecv.

E. ramosissimum Desf. — La marginea șanțurilor și pe terasamente de căi ferate la: Eriu-Sîncrai, Tiream, Hotoan, Diosig.

E. telmateja Ehrh. — În mlaștinile de la Pir.

Fam. **Thelypteridaceae**

Thelypteris palustris Schott — În mlaștini la: Căuaș, Tiream, Andrid, Piru Nou; Otomani (36); Cheșereu (29); Săcueni (20); Diosig etc.

Fam. **Athyriaceae**

Athyrium filix-femina (L.) Roth — Prin păduri și aninișuri la: Diosig; Adoni (22); Săcueni (20).

Cystopteris fragilis (L.) Bernh. — Pe pereții fîntînilor și prin pădurea de la Adoni.

Fam. **Aspidiaceae**

Dryopteris carthusiana (Vill.) H. P. Fuchs — Prin aninișuri la: Diosig; Săcueni (20).

D. filix-mas (L.) Schott — Prin păduri și lîngă izvoare la: Ganaș, Tiream, Adoni (22); Săcueni (20).

Fam. **Marsileaceae**

Marsilea quadrifolia L. — În mlaștinile de la Diosig (22), înainte de asanare.

Fam. **Salviniaceae**

Salvinia natans (L.) All. — Pe suprafața apelor la: Istrău, Căuaș, Hotoan, Dindești; Sălacea, Galoșpetreu (30); Otomani (36); Cheșereu (26); Săcueni (38); Cadea (43).

SPERMATOPHYTA

GYMNOSPERMAE

Pinus sylvestris L. — Plantată în pădurea „Șiter" de la Ganaș.

ANGIOSPERMAE

DICOTYLEDONEAE

Fam. **Salicaceae**

Populus alba L. — La marginea pădurilor și mlaștinilor la: Ganaș, Ghenci, Vășad, Diosig; Adoni (38); Cheșereu (20).

P. nigra L. — Specie semnalată din valea Eriului (4) înainte de asanare.

P. tremula L. — Prin păduri și zăvoaie la: Ganaș, Pir; Cheșereu (30).

P. x canadensis Moench — Plantată la marginea drumurilor și prin păduri.

Salix alba L. — Pe malul apelor și la marginea canalelor. Frecv.

S. caprea L. — Prin pădurea de la Ganaș.

S. cinerea L. — Prin zăvoaie și tufărișuri. Frecv.

S. fragilis L. — Pe malul apelor la: Ganaș, Ianculești spre Tiream, Piru-Nou, Vășad; Cheșereu (38); Săcueni (20).

S. purpurea L. — Prin depresiuni umede la: Eriu-Sîncrai, Vășad, Cheșereu; Sălacea (25).

S. rosmarinifolia L. — Între Valea lui Mihai și Săcueni (38).

S. triandra L. — De-a lungul apelor. Frecv.

S. viminalis L. — La marginea mlaștinilor la Săcueni; Dindești (8, 34).

Fam. **Juglandaceae**

Carya cordiformis (Wangenh.) K. Koch — Specie plantată în pădurea de la Diosig.

Juglans nigra L. — Plantată în pădurea „Șiter" și la Diosig.

Fam. **Betulaceae**

Alnus glutinosa (L.) Gaertner — În mlaștini și lîngă ape la: Sălacea, Diosig; Săcueni (20).

Betula pendula Roth — La Cheșereu (30), înainte de asanare.

Fam. **Corylaceae**

Carpinus betulis L. — Prin păduri la: Ganaș, Hotoan, Pir; Săcueni (30) și la Ianca (30) înainte de defrișări.

Corylus avellana L. — Prin tufărișuri și stejărete. Spor.

Fam. **Fagaceae**

Quercus cerris L. — Prin păduri la: Ganaș, Adoni, Diosig; odinioară și la Ianca (30).

Q. palustris Muenhchh. — Plantată în pădurea de la Diosig.

Q. petraea (Mattusckha) Liebl. — Prin păduri la: Ganaș, Pir, Adoni, Diosig.

Q. pubescens Willd. — La marginea pădurii de la Adoni.

Q. robur L. — Dominant în pădurile din valea joasă a Eriului.

Q. rubra L. (*Q. borealis* Michx) — Plantată la Adoni și la Diosig.

Fam. **Ulmaceae**

Celtis occidentalis L. — Cultivată și sălbăticită la Otomani și Adoni.

Ulmus glabra Hudson — Prin tufărișurile de la Pir.

U. laevis Pallas — Prin păduri și tufărișuri la: Hotoan, Șilindru spre Cheșereu.

U. minor Miller (U. *foliacea* Gilib.) — Prin păduri la: Ganaș, Hotoan, Pir, Diosig; Cheșereu (30).

Fam. **Moraceae**

Morus alba L. — Plantată și sălbăticită între Șilindru și Cheșereu și la Adoni.

Fam. **Cannabinaceae**

Cannabis sativa L. — Cultivată și sălbăticită în toată regiunea.

Humulus lupulus L. — La marginea șanțurilor și pădurilor la: Ganaș, Hotoan, Adoni, Cheșereu; Sălacea (25); Săcueni (20).

Fam. **Urticaceae**

Urtica dioica L. — Prin locuri ruderalizate. Com.

U. kioviensis Rogow. — La Cheșereu (29, 30) înainte de asanare.

U. urens L. — La marginea drumurilor, lîngă garduri. Frecv.

Fam. **Santalaceae**

Thesium dollineri Murb. subsp. *dollineri* — Prin coaste ierboase, însorite la: Andrid, Sălacea, Tarcea.
T. linophyllon L. — Pe coline ierboase la: Otomani, Diosig, Șilindru spre Cheșereu; Dindești (9, 34); Sălacea (25).

Fam. **Loranthaceae**

Loranthus europaeus Jacq. — Semiparazită pe stejar în pădurea de la Ganaș.
Viscum album L. — Semiparazită pe plopi cultivați la: Cadea; Sălacea (25).

Fam. **Aristolochiaceae**

Aristolochia clematitis L. — Prin vii, lîngă drumuri. În expansiune.
Asarum europaeum L. — Prin pădurea de la Pir.

Fam. **Polygonaceae**

Bilderdyckia convolvulus (L.) Dumort. — Prin locuri ruderalizate. Frecv.
B. dumetorum (L.) Dumort. — La marginea semănăturilor și tufărișurilor. Frecv.
Fagopyrum esculentum Moench — Sălacea (25).
Polygonum amphibium L. — În mlaștini și bălți la: Ganaș, Tiream, Vășad, Galoșpetreu, Diosig, etc.
P. arenarium Waldst. & Kit. — Prin grămezi de nisipuri transportate și depozitate la Tiream (adv.).
P. aviculare L. — Prin locuri bătătorite. Com.
P. hydropiper L. — Prin locuri umede. Frecv.
P. lapathifolium L. — Prin microdepresiuni, șanțuri și mlaștini. Frecv.
P. minus Hudson — Prin locuri umede, ruderalizate la: Căuaș, Irina; Cheșereu, Săcueni (30).
P. mite Schrank — La marginea pădurii de la Ganaș.
P. persicaria L. — Prin văi și microdepresiuni. Frecv.
Reynoutria japonica Houtt. (*Polygonum cuspidatum* Siebold & Zucc.) — Cultivată și sălbăticită la: Sînmiclăuș, Tiream, Cheșereu.
Rumex acetosa L. — Prin pajiști umede și zăvoaie. Frecv.
R. acetosella L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
R. conglomeratus Murray — Prin terenuri umede, ruderalizate. Frecv.
R. crispus L. — În aceleași locuri. Frecv.
R. hydrolapathum Hudson — În mlaștini: la Tiream, Piru Nou, Vășad, Cheșereu; Dindești (30, 34); Galoșpetreu (30); Otomani (36); Diosig (34).

R. maritimus Sm. — Pe malul apelor și în locuri slab salinizate. Spor.
R. obtusifolius L. — Prin depresiuni umede, zăvoaie și păduri la: Ganaș, Dindești, Pir, Tarcea, Săcueni; Căuaș (13).
R. palustris Sm. — Prin depresiuni umede la: Căuaș, Hotoan, Adoni, Tarcea, Diosig; Cheșereu (30).
R. patientia L. — Prin locuri ruderalizate la Pir (22).
R. pulcher L. — Prin vegetația ruderală la: Otomani; Cadea și Diosig (42).
R. sanguineus L. — Prin păduri umede și zăvoaie la: Ganaș și Săcueni.
R. stenophyllus Ledeb. — Prin locuri slab salinizate la: Căuaș, Hotoan, Adoni; Dindești (9, 34).

Fam. **Chenopodiaceae**

Atriplex hastata L. — Prin locuri slab salinizate. Frecv.
A. littoralis L. — Prin pășuni salinizate la: Căuaș, Hotoan, Andrid, Cherechiu și Cheșereu.
A. nitens Schkuhr — La marginea culturilor de la Hotoan.
A. oblongifolia Waldst. & Kit. — Prin vegetația ruderală la: Tiream, Adoni; Căuaș (13); Dindești (34).
A. patula L. — La marginea semănăturilor și drumurilor. Frecv.
A. tatarica L. — Prin pășuni slab salinizate. Frecv.
Camphorosma annua Pallas — Prin sărături la: Galoșpetreu, Cherechiu; Cadea (14); Otomani (36).
Chenopodium album L. — În buruienișuri și la marginea drumurilor. Com.
C. botrys L. — Prin grămezile de balast depozitate la Săcueni.
C. ficifolium Sm. — La marginea șanțurilor și pîraielor la: Vășad, Adoni și Diosig.
C. hybridum L. — La marginea semănăturilor și drumurilor. Frecv.
C. glaucum L. — Prin locuri umede, slab salinizate. Spor.
C. murale L. — La marginea drumurilor de la Dindești (34).
C. opulifolium Schrader ex Koch — Lîngă drumuri și trotuare. Spor.
C. polyspermum L. — Prin terenuri ruderalizate, umede. Frecv.
C. urbicum L. — La marginea drumurilor, lîngă garduri la: Ganaș, Istrău, Ady Endre, Hotoan, Vășad; Dindești (8); Cheșereu (30).
C. vulvaria L. — Lîngă garduri și trotuare la: Cheșereu, Săcueni; Dindești (34).
Kochia laniflora (S. F. Gmelin) Borbás — Semnalată de la Cheșereu (30).
K. scoparia (L.) Schrader — Specie cultivată și sălbăticită la Tiream.
Polycnemum arvense L. — Prin pîrloage la: Eriu-Sîncrai, Cheșereu; între Ghenci și Căuaș (13).
P. heuffelii A. F. Láng — A fost semnalată între Ghenci și Căuaș (13). Nu a fost regăsită.
Salsola kali L. subsp. *ruthenica* (Iljin) Soó — Prin coline ruderalizate la: Cheșereu, Diosig; între Ghenci și Căuaș (13).

Fam. **Amaranthaceae**

Amaranthus albus L. — Buruiană de cultură. Spor.
A. blitoides S. Watson — Prin locuri ruderalizate la: Pir și Diosig (22).
A. crispus (Lesp. & Thév.) N. Teracc. — La marginea drumurilor și pe terenuri virane. Frecv.
A. hybridus L. — Prin semănături și pîrloage. Frecv.
A. lividus L. — Pe terasamente de căi ferate la: Diosig; semnalată și de la Sălacea (25).
A. retroflexus L. — Prin semănături și locuri ruderalizate. Frecv.

Fam. **Phytolaccaceae**

Phytolacca americana L. — Sălbăticită la: Galoșpetreu; Ghenci, Tarcea, Adoni (22).

Fam. **Portulacaceae**

Portulaca olerancea L. — Prin terenuri umede, ruderalizate. Frecv.

Fam. **Caryophyllaceae**

Agrostemma githago L. — Cheșereu, Săcueni (30). Această specie în prezent a devenit rară în nord-vestul țării.
A. serpyllifolia L. — Prin locuri aride, coaste însorite. Frecv.
Cerastium brachypetalum Pers. — Prin coastele ierboase de la Piru Nou.
C. dubium (Bast) O. Schwarz (*C. anomalum* Waldst. & Kit.) — Prin pășuni cu sol sărăturat la: Eriu-Sîncrai, Căuaș, Piru Nou, Cadea; Ghenci (13); Hotoan (21); Ianca (24); Diosig (30).
C. fontanum Baumg. subsp. *trivale* (Link.) Jalas (*C. caespitosum* Gilib.) — Prin pășuni, fînețe și culturi agricole. Frecv.
C. glomeratum Thuill. — Prin pășuni între Cherechiu și Cheșereu.
C. pumilum Curtis — Prin pajiștile slab salinizate de la Hotoan.
C. semidecandrum L. — Pe teren nisipos la Vășad. A mai fost semnalată și de la Ghenci (13).
Cucubalus baccifer L. — Prin zăvoaie și la marginea pădurilor. Spor.
Dianthus armeria L. subsp. *armeria* — Prin pășuni și coaste ierboase la: Ganaș, Tiream, Hotoan, Galoșpetreu; — subsp. *armeniastrum* (Wolfner) Velen. — Adoni (37).
D. carthusianorum L. — Prin coaste ierboase la: Pir, între Tiream și Carei.
D. collinus Waldst. & Kit. subsp. *glabruisculus* (Kit.) Soó — Prin pășuni și fînețe la: Ganaș, Tiream, Hotoan, Ady Endre; Căuaș (19); Dindești (32).
D. pontederae Kerner — Prin pajiști însorite la: Otomani, Diosig; Dindești, Tarcea (30); Sălacea (25).

D. superbus L. — Pe terenurile nisipoase și umede de la Vășad.

Gypsophila muralis L. — Prin pîrloage, semănături și locuri ruderale. Frecv.

Holosterum umbellatum L. — La marginea canalelor și prin pășuni. Spor.

Lychnis flos-cuculi L. — Prin pajiști umede și mezofile. Frecv.

L. viscaria L. (*Viscaria vulgaris* Bernh.) — Prin fînețe la: Pir, între Șilindru și Cheșereu; Sălacea (25).

Moehringia trinervia (L.) Clairv. — Prin păduri la: Ganaș, Pir, Adoni, Diosig; odinioară și la Ianca (30).

Myosoton aquaticum (L.) Moench (*Stellaria aquatica* (L.) Scop.) — Prin văi, zăvoaie și aninișuri. Frecv.

Petrorhagia prolifera (L.) P. W. Ball & Heywood (*Tunica prolifera* (L.) Scop.) — Pe terenurile nisipoase de la Vășad.

Sagina procumbens L. — Prin pășuni și lîngă drumuri la: Istrău, Eriu-Sîncrai, Vășad; între Ghenci și Căuaș (13).

S. subulata (Swartz) C. Presl — Prin pășunile de pe coline de la Pir (22).

Saponaria officinalis L. — Prin fînețe și zăvoaie la: Ghenci, Vezendiu, Piru Nou, Sălacea.

Scleranthus annuus L. subsp. *annuus* — Prin pășuni și terenuri agricole. Frecv. — subsp. *polycarpos* (L.) Thell. — Vășad, pe nisipuri.

Silene dioica (L.) Clairv. (*Melandrium rubrum* (Weigel) Garcke) — La marginea pădurii de la Pir.

S. noctiflora L. (*Melandrium noctiflorum* (L.) Fries) — La marginea tufărișurilor și pădurilor la: Vășad și Adoni.

S. nutans L. — Pe coaste ierboase: între Șilindru și Cheșereu.

S. otites (L.) Wibel — Prin pășuni aride la: Tiream, Otomani, Sălacea, Cheșereu; între Ghenci și Căuaș (13).

S. pratensis (Rafn) Godron & Gren. (*Melandrium album* (Miller) Garcke; *Silene alba* (Miller) E. H. L. Krause) — La marginea drumurilor și semănăturilor. Frecv.

S. vulgaris (Moench) Garcke — Prin fînețe și la marginea canalelor la: Ghenci, Căuaș; Dindești (34); Sălacea (25); Cheșereu (30).

Spergularia marina (L.) Griseb. (*S. salina* J & C. Presl) — Prin terenuri salinizate la: Ady Endre, Eriu-Sîncrai, Vășad, Cheșereu; Ghenci-Căuaș (13).

S. rubra (L.) J. & C. Presl — În aceleași locuri la: Sălacea, Cheșereu, Diosig.

Stellaria graminea L. — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Spor.

S. holostea L. — Prin păduri la: Săcueni, Diosig; odinioară și la Ianca (24, 30).

S. media (L.) Vill. — Prin păduri, tufărișuri, lîngă canale. Frecv.

S. palustris Retz — În mlaștinile de la Piru Nou; Dindești (32).

Fam. **Nymphaeaceae**

Nymphaea alba L. — Prin bălți, la marginea regiunii; între Curtuiușeni și Vășad; înainte de asanare și la Cheșereu (26, 27, 30).

Fam. **Ceratophyllaceae**

Ceratophyllum demersum L. — Pe suprafața apelor bălților. Spor.
C. submersum L. — În aceleași locuri. Frecv.

Fam. **Ranunculaceae**

Adonis aestivalis L. — Prin semănături: între Petrești și Irina și la Andrid.
A. vernalis L. — Prin pășuni la: Tarcea (12, 19); Sălacea și Otomani (22).
Anemone ranunculoides L. — Prin păduri la: Hotoan; Adoni (22).
Caltha palustris L. — Prin locuri mlăștinoase. Com.
Clematis integrifolia L. — Prin pășuni și fînețe la: Ghirolt, Sînmiclăuș, Ghenci, Pir; Căuaș (19); Tiream, Hotoan (22); Dindești (10, 34).
C. vitalba L. — La marginea tufărișurilor la: Sălacea, Cheșereu și Diosig.
Consolida orientalis (Gay) Schrödinger — Prin culturi agricole la: Hotoan, Sudurău și Roșiori (30).
C. regalis S. F. Gray — Prin culturi de cereale. Com.
Helleborus purpurascens Waldst. & Kit. — Cultivată și subspontană la Galoșpetreu. Plantă folosită în medicina populară veterinară.
Isopyrum thalictroides L. — Colectată din împrejurimile Sălacei (25).
Myosurus minimus L. — Prin locuri slab salinizate la: Hotoan (22); Sălacea (25).
Nigella arvensis L. — Prin pîrloage și la marginea semănăturilor la: Ady Endre, Hotoan, Galoșpetreu, Diosig; Cheșereu (30).
Pulsatilla montana (Hoppe) Reichenb. — Pe coastele ierboase: între Șilindru și Cheșereu și la Săcueni. Semnalarea referitoare la *P. grandis* de la Săcueni (19) este greșită; în realitate planta este *P. montana*.
Ranunculus acris L. — Prin locuri umede și pajiști mezofile. Frecv.
R. aquatilis L. (*Batrachium aquatile* (L.) Dumort.) — În bălți și mlaștini la: Piru Nou, Cheșereu, Diosig.
R. arvensis L. — Prin culturi agricole. Frecv.
R. auricomus L. — Prin păduri și pășuni mezofile la: Ganaș, Ghenci, Piru Nou, Pir, etc.
R. bulbosus L. — Între Ghenci și Căuaș (13). Nu a fost regăsită.
R. circinatus Sibth. (*Batrachium circinatum* (Sibth.) Spach.) — Prin bălțile de la Tiream și Diosig.
R. ficaria L. subsp. *ficaria* — Prin pășuni, păduri și zăvoaie. Frecv.
R. flammula L. — În mlaștini la: Eriu-Sîncrai, Ghenci, Galoșpetreu, Otomani; Adoni (38).

R. illyricus L. — Pe coaste ierboase, însorite la: Sălacea, Otomani, între Șilindru și Cheșereu; Pir (22).
R. lateriflorus DC — În mlaștini la: Sînmiclăuș, Ghenci; Adoni (38).
R. lingua L. — Prin trestiișuri la: Tiream, Piru Nou, Andrid; Cheșereu (30); Cherechiu (16, 43).
R. pedatus Waldst. & Kit. — Prin pășuni salinizate la: Eriu-Sîncrai, Ghirolt, Sînmiclăuș, Căuaș, Dindești, Andrid, Sălacea; Hotoan (21); Adoni (38).
R. polyanthemos L. — Prin poieni, margini de păduri și tufărișuri. Spor.
R. repens L. — Prin pajiști, livezi și locuri ruderalizate. Com.
R. sardous Crantz — Prin pășuni și la marginea culturilor. Frecv.
R. sceleratus L. — Pe terenuri inundate și în mlaștini. Spor.
R. strigulosus Schur (*R. steweni* Andrz.) — Prin pajiști umede, locuri umbroase, de-a lungul apelor la: Ghenci, Piru Nou; Ganaș, Hotoan (21).
R. trichophyllus Chaix in Vill. (*Batrachium trichophyllum* (Chaix) Van den Bosche) — Pe suprafața apelor la: Ghenci, Tiream, Vășad; Cheșereu (30).
R. x intercedens Domin (*R. acer* x *strigulosus*) — Ianca (30).
Thalictrum aquilegifolium L. — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.
T. flavum L. — Prin pajiști inundabile la: Ganaș, Hotoan, Piru Nou, Cheșereu; Sălacea și Galoșpetreu (30).
T. lucidum L. — În mlaștini și prin fînețe umede. Frecv.
T. minus L. — Pe coline ierboase și la marginea tufărișurilor la: Tiream, Pir, Otomani, Cheșereu; Sălacea, Tarcea (30).

Fam. **Papaveraceae**

Chelidonium majus L. — Prin locuri ruderalizate. Frecv.
Corydalis bulbosa (L.) DC. (*C. cava* (L.) Schweigger & Koerte) — Prin păduri la: Hotoan; împrejurimile Sălacei (25).
C. solida (L.) Swartz. — Prin pîlcuri de păduri la: Hotoan, Pir, Otomani, Adoni, Diosig; împrejurimile Sălacei (25); Săcueni (30, 31).
Fumaria jankae Hausskn. — Semnalată de la Săcueni (43, 14) și de la Dindești (32, 33). Endemică pentru regiune. Nu am regăsit-o.
F. parviflora Lam. — Prin locuri ruderalizate la: Ganaș și la Pir.
F. rostellata Knaf — La marginea culturilor și drumurilor la: Ganaș, Tiream, Galoșpetreu; Săcueni (43).
F. schleicheri Soyer-Willemet — Prin culturi și la marginea drumurilor. Spor.
F. vaillantii Loisel. — Prin culturi agricole și grădini la: Piru Nou, Tarcea, Otomani, Cherechiu; Săcueni (43).
Papaver dubium L. — Prin semănături și locuri ierboase la: Piru Nou, Șilindru spre Cheșereu; Diosig (24, 30).
P. rhoeas L. — Prin culturi de cereale. Com.

Fam. **Cruciferae (Brassicaceae)**

Alliaria petiolata (Bieb.) Cavara & Grande — Prin livezi, la marginea pădurilor și tufărișurilor. Spor.

Alyssum alyssoides (L.) L. — Pe coline aride la: Tiream, Căuaș, Pi, Vășad, Tarcea, Șilindru spre Cheșereu; Sălacea (25).

A. desertorum Stapf — Semnalată între Ghenci și Căuaș (13). Nu a fost regăsită.

Arabidopsis thaliana (L.) Heynh. — Prin locuri ierboase, ruderalizate. Spor.

Arabis glabra (L.) Bernh. (*Turritis glabra* L.) — Prin coaste ierboase, locuri aride la: Pir, Otomani, Diosig; Sălacea (25); Cheșereu (30).

A. hirsuta (L.) Scop. — Prin coaste ierboase, ruderalizate la: Tiream, Sălacea și Otomani.

Armoracia rusticana P. Gaertner, B. Meyer & Scherb. — Cultivată și sălbăticită la: Căuaș, Tiream, Sălacea, Adoni, Diosig; Dindești (9, 34); Săcueni (15, 43).

A. macrocarpa (Waldst. & Kit.) Baumg. — Specie semnalată înainte de asanare de la Diosig (24, 30), azi dispărută din această regiune.

Barbarea vulgaris R. Br. — La marginea drumurilor, tufărișurilor și pădurilor. Frecv.

Berteroa incana (L.) DC. — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Frecv.

Brassica nigra (L.) Koch — Prin terenuri ruderalizate, umede la: Pir, Tiream.

B. rapa L. subsp. *sylvestris* (L.) Janchen — Diosig (30).

Bunias orientalis L. — Pe coline aride la: Pir, Cadea; Săcueni (15, 34).

Camelina microcarpa Andrz. ex DC. — Prin semănături la: Pir, Tarcea, Otomani; Cheșereu (30).

Capsella bursa-pastoris (L.) Medicus — La marginea drumurilor și culturilor. Com.

Cardamine bulbifera (L.) Crantz (*Dentaria bulbifera* L.) — Prin pădurea de la Pir.

C. parviflora L. — La marginea canalului de la Sînmiclăuș.

C. pratensis L. subsp. *matthiolii* (Moretti) Arcangeli — Prin mlaștini și locuri inundate. Frecv.

Cardaria draba (L.) Desv. (*Lepidium draba* L.) — Prin culturi agricole. Frecv.

Descurainia sophia (L.) Webb. ex Prantl (*Sisymbrium sophia* L.) — Prin terenuri ruderalizate și la marginea drumurilor și culturilor. Frecv.

Erophila verna (L.) Chevall. (*Draba verna* L.) — Prin pășuni și fînețe. Com.

Erysimum cheiranthoides L. — La marginea tufărișurilor la: Hotoan, Piru Nou; Dindești (32, 34).

E. diffusum Ehrh. — Pe coaste aride la: Sălacea, Tarcea; Adoni (38).

E. repandum L. — Prin semănături și pîrloage. Frecv.

Euclidium syriacum (L.) R. Br. — Prin locuri bătătorite la: Ghirolt, Sînmiclăuș.
Hesperis sylvestris Crantz — La marginea pădurilor și tufărișurilor la: Hotoan, Andrid; Cadea (43, 42).
H. tristis L. — Pe o colină aridă la Tarcea (12), spre Galoșpetreu.
Lepidium campestre (L.) R. Br. — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Spor.
L. densiflorum Schrader — Pe terenurile nisipoase de la Vășad (22).
L. perfoliatum L. — Pe terasamente de căi ferate de la Săcueni.
L. ruderale L. — Prin culturi agricole. Com.
L. virginicum L. — Pe terasamente de căi ferate de la Săcueni.
Myagrum perfoliatum L. — La marginea drumurilor la: Ghenci, Căuaș; Diosig (22).
Raphanus raphanistrum L. — La marginea culturilor și prin semănături. Frecv.
R. sativus L. — Cultivată și sălbăticită. Frecv.
Rorippa amphibia (L.) Besser — În mlaștini și bălți. Frecv.
R. austriaca (Crantz) Besser — Prin pajiști umede. Spor.
R. islandica (Oeder) Borbás — La marginea canalelor și în mlaștini. Spor.
R. pyrenaica (Lam.) Reichenb. — Prin pășunile de pe coline de la Pir.
R. sylvestris (L.) Besser subsp. *sylvestris* — La marginea mlaștinilor și canalelor. Frecv. — subsp. *kerneri* (Menyh.) Soó (*R. kerneri* Menyh.) — Prin locuri slab salinizate în toată regiunea.
R. x astylis (Reichenb.) Reichenb. (*R. x barbareoides* (Tausch) Čelak.) (R. islandica x sylvestris) — Tarcea, Adoni (38).
Sinapis arvensis L. — Prin semănături și la marginea culturilor. Frecv.
Sisymbrium altissimum L. — Prin vii și la marginea drumurilor la: Tarcea, Vășad, Diosig (22).
S. loeselii L. — Prin terenuri ruderalizate la: Tiream, Hotoan, Tarcea, Cadea, între Șilindru și Cheșereu.
S. officinale (L.) Scop. — Prin buruienișuri și culturi agricole. Frecv.
S. orientale L. — Pe terasamente de căi ferate de la Cadea.
Thlaspi arvense L. — La marginea culturilor și drumurilor. Frecv.
T. perfoliatum L. — Pe coastele ierboase de la Săcueni.

Fam. **Resedaceae**

Reseda lutea L. — La marginea culturilor la: Tiream, Hotoan, Săcueni, Diosig.
R. luteola L. — Pe terasele Eriului la: Pir, Tarcea, Otomani (22), Sălacea (25).

Fam. **Droseraceae**

Aldrovanda vesiculosa L. — Prin bălțile de la Otomani, înainte de asanare (23, 36).

Fam. Crassulaceae

Sedum acre L. — Pe terasamente de căi ferate între Ganaș și Unimăt.
S. reflexum L. — Sălbăticită pe colinele ruderalizate de la Pir (22).
S. sexangulare L. — În locurile aride de la Pir; și Sălacea (25).
S. telephinum L. subsp. *maximum* (L.) Krocker (*S. maximum* (L.) Hoffm.) — La marginea tufărișurilor de la Hotoan; Ianca (30).

Fam. Saxifragaceae

Ribes rubrum L. — Sălbăticită la: Pir și Diosig.
Saxifraga bulbifera L. — Pe coline ierboase la: Pir, între Șilindru și Cheșereu (22); Sălacea (25); Tarcea (19).

Fam. Rosaceae

Agrimonia eupatoria L. — La marginea drumurilor și prin livezi. Frecv.
Crataegus laevigata (Poiret) DC. (*C. oxyacantha* auct.) — Prin pădurea de la Ganaș.
C. monogyna Jacq. — Prin păduri și tufărișuri. Frecv.
Filipendula ulmaria (L.) Maxim subsp. *ulmaria* — Prin locuri mlăștinoase și pajiști umede la: Sînmiclăuș, Ghenci și Căuaș.
F. vulgaris Moench (*F. hexapetala* Gilib.) — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
Fragaria vesca L. — Prin păduri la: Ganaș, Pir; odinioară și la Ianca (30).
F. viridis Duchesne — Prin locuri ierboase, pășuni și diguri. Frecv.
Geum urbanum L. — Prin livezi, poieni și la marginea drumurilor. Frecv.
Malus sylvestris Miller — Prin păduri la: Ganaș și Cheșereu.
Potentilla alba L. — Prin păduri la: Ganaș și Adoni (22).
P. anserina L. — Prin pășuni umede și la marginea canalelor. Frecv.
P. argentea L. — Prin pășuni aride, pe diguri și la marginea drumurilor. Frecv.
P. cinerea Chaix ex Vill. (*P. arenaria* Borkh.) — Prin pășuni aride și nisipoase la: Vășad, Otomani, Tarcea; între Ghenci și Căuaș (13); Hotoan (21); Sălacea (25); Dindești, Săcueni, Ianca (30).
P. collina Wibel — Prin pășunile de la Sînmiclăuș.
P. erecta Räuschel — Prin locurile ierboase de la Ganaș.
P. heptaphylla L. — Pe coastele ierboase între Șilindru și Cheșereu.
P. patula Waldst. & Kit. — Prin pășuni slab sărături oase la: Otomani, Cheșereu și Cherechiu.
P. recta L. — Pe coaste însorite la: Sălacea, Otomani, Adoni; Cheșereu (30).
P. reptans L. — Prin tufărișuri și la marginea mlaștinilor și canalelor. Frecv.
P. supina L. — Prin terenuri inundate și la marginea mlaștinilor la: Ganaș, între Ianculești și Tiream, Dindești, Diosig; Sălacea (25); Tarcea (30).

Prunus avium L. (*Cerasus avium* (L.) Moench) — Prin păduri la: Ganaș, Pir, Adoni, Diosig; Ianca, Cheșereu (30).
P. padus L. (*Padus racemosa (Lam.)* C. K. Schneid.) — La Săcueni pe plaur (20); și la Sălacea (25).
P. serotina Ehrh. (*Padus serotina* (Ehrh.) Borkh.) — Plantată prin pădurile de la Ganaș și Adoni.
P. spinosa L. — Formează tufărișuri. Frecv.
Pyrus pyraster Burgsd. — Prin păduri și tufărișuri la: Ganaș, Eriu-Sîncrai, Hotoan, Cheșereu; Săcueni (14).
Rosa agrestis Savi — Pe colinele aride de la Sălacea și Otomani.
R. canina L. — Prin păduri și tufărișuri la: Pir, Sălacea și Săcueni.
R. corymbifera Borkh. (*R. dumetorum* Thuill.) — La marginea pădurii de la Pir.
R. gallica L. — Pe coaste aride la: Ganaș, Sălacea, Galoșpetreu; Tiream, Șilindru spre Cheșereu.
R. micrantha Borrer ex Sm. — La marginea tufărișurilor de la Pir.
R. tomentosa Sm. — Semnalată de la Săcueni (14). Nu am regăsit-o.
Rubus caesius L. — Prin păduri, coline și locuri ruderalizate. Frecv.
R. discolor Weihe & Nees (*R. procerus* P. J. Mueller) — Pe coastele însorite la: Pir și Diosig.
Sanguisorba minor Scop. subsp. *minor* — Pe coaste ierboase: între Șilindru și Cheșereu, Pir și Diosig.
S. officinalis L. — Prin pajiști umede și mezofile. Spor.
Sorbus torminalis L. — Prin goruneto-cărpinetele de la Pir.
Spiraea x *billiardii* Héring — Pe terasamente de căi ferate între Ghenci și Tiream. Sălbăticită.

Fam. **Leguminosae (Fabaceae)**

Amorpha fructicosa L. — Subspontană între Ghenci și Carei.
Astragalus cicer L. — Prin pășuni la: Andrid, Adoni, Otomani și Diosig.
A. glycyphyllos L. — Prin pășuni, păduri și la marginea tufărișurilor. Spor.
Chamaecytisus austriacus (L.) Link (*Cytisus austriacus* L.) — Pe coaste însorite la: Galoșpetreu, Otomani, Sălacea, Cheșereu, Diosig (22).
C. hirsutus (L.) Link (*Cytisus hirsutus* L.) — Prin pădurea de la Ganaș.
Coronilla varia L. — Prin pajiști și șanțuri înierbate. Spor.
Dorycnium pentaphyllum Scop. subsp. *herbaceum* (Vill.) Rouy (*D. herbaceum* Vill.) — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș (22) și la Săcueni (14, 15).
Galega officinalis L. — La marginea canalelor și prin pajiști mezofile. Frecv.
Genista tinctoria L. — Prin păduri și pășuni la: Ganaș, Hotoan, Pir, Tarcea.
G. ovata Waldst. & Kit. (*G. tinctoria* L. subsp. *ovata* (Waldst. & Kit.) Arcangeli — Săcueni (14).

Gleditsia triacanthos L. — Sălbăticită la Ghenci.
Glycyrrhiza echinata L. — Specie semnalată de la Dindeşti (32), înainte de asanare. Nu a fost regăsită.
Lathyrus hirsutus L. — Prin terenuri ierboase, ruderalizate la: Ganaş, Ghirolt, Căuaş, Adoni; Cheşereu (30).
L. latifolius L. — Pe coline ierboase: între Tiream şi Carei; la Pir (22).
L. niger (L.) Bernh. — Prin păduri la: Ganaş, Pir; odinioară şi la Ianca (24, 30).
L. nissolia L. — Prin păşuni şi la margini de păduri la: Sînmiclăuş; Ganaş, între Eriu-Sîncrai şi Craidorolţ (22).
L. palustris L. — În mlaştini la: Căuaş, Irina, Andrid, Pir; Dindeşti (9, 32, 34).
L. pratensis L. — Prin păşuni, fîneţe şi pe diguri. Frecv.
L. sylvestris L. — Prin păduri şi tufărişuri la: Ganaş, Irina, Săcueni; Sălacea (25).
L. tuberosus L. — La marginea drumurilor şi şanţurilor. Frecv.
L. vernus (L.) Bernh. — Prin pădurea de la Pir.
Lembotropis nigricans (L.) Griseb. (*Cytisus nigricans* L.) — La marginea pădurii de la Pir.
Lotus angustissimus L. — Prin sărături la: Sălacea; Cadea (14, 43); Ganaş, Hotoan (21, 22); Eriu-Sîncrai, Tarcea (22).
L. corniculatus L. — Prin păşuni, fîneţe şi la marginea drumurilor. Frecv.
L. tenuis Waldst. & Kit. — Prin terenuri slab salinizate. Frecv.
Medicago lupulina L. — Prin pajişti. Frecv.
M. minima (L.) Bartal. — În locuri uscate la: Cheşereu, Diosig; între Ghenci şi Căuaş (13).
M. sativa L. subsp. *sativa* — Prin fîneţe şi terenuri ruderalizate. Frecv. — subsp. *falcata* (L.) Arcangeli (*M. falcata* L.) — Prin locuri aride. Spor.
Melilotus alba Medicus — Prin terenuri ierboase şi la marginea drumurilor. Frecv.
M. dentata (Waldst. & Kit.) Pers. — Prin păşuni mezofile la: Ady Endre, Andrid; Dindeşti (22, 34); Şilindru spre Cheşereu (22).
M. officinalis (L.) Pallas — Prin terenuri ruderalizate. Frecv.
Onobrychis arenaria (Kit.) DC. — Specie semnalată de la Sălacea (25). Nu a fost regăsită.
O. viciifolia Scop. — Prin păşuni la: Piru Nou, Galoşpetreu, Tarcea, Diosig; Andrid, Sălacea, Otomani, Adoni, Şilindru spre Cheşereu (22).
Ononis arvensis L. — Prin păşuni şi la marginea canalelor. Spor.
O. spinosiformis Simk. — Prin păşuni, fîneţe şi locuri slab sărăturoase. Spor.
Robinia pseudacacia L. — Specie frecventă în regiune. Cultivată şi sălbăticită.
Tetragonolobus maritimus (L.) Roth subsp. *siliquosus* (L.) Murb. — Prin sărături la: Sălacea; Cadea, Cheşereu, între Piscolt şi Văşad (22).

Trifolium alpestre L. — Prin păduri, tufărișuri și pășuni la: Ganaș, Căuaș, Pir, Sălacea, Diosig, Șilindru spre Cheșereu.
T. angulatum Waldst. & Kit. — Prin sărături la: Hotoan, Tarcea; Ganaș (21); Adoni (38); Cadea (14).
T. arvense L. — Prin pășuni aride și la marginea drumurilor. Frecv.
T. aureum Pollich (*T. strepens* Crantz) — Pe colinele Eriului de la Adoni (22).
T. campestre Schreber — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Com.
T. diffusum Ehrh. — La marginea tufărișurilor de pe coline de la Cheșereu.
T. dubium Sibth. — Prin pășuni și la marginea șanțurilor. Spor.
T. fragiferum L. — Prin locuri umede și sărături oase. Spor.
T. hybridum L. — Prin pajiști și terenuri ruderalizate. Frecv.
T. medium Grufb. — Prin tufărișuri la: Ganaș; Dindești (34).
T. micranthum Viv. — La marginea regiunii, pe sărăturile între Ghenci și Carei.
T. montanum L. — Prin pășuni și fînețe la: Ghenci, Tiream, Pir, Sălacea, Otomani; Ianca (30).
T. ochroleucon Hudson — La marginea tufărișurilor și pe coline la: Ganaș; Pir (22); Diosig (14).
T. patens Schreber — Prin pășuni la: Tarcea; Cadea spre Săcueni (14).
T. pratense L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
T. repens L. — Prin pășuni, fînețe și la marginea drumurilor. Com.
T. retusum L. (*T. parviflorum* Ehrh.) — Prin pășunile aride de la Adoni (37).
T. resupinatum L. — Prin sărăturile de la Hotoan.
T. rubens L. — Pe colinele ierboase de la Pir (22).
T. striatum L. — Prin pășuni și terenuri sărăturoase la: Sînmiclăuș, Ghirolt, Tarcea, Diosig; Ghenci (6); Cadea (14); Șilindru spre Cheșereu (22).
T. strictum Jusl. — Prin sărături la: Sînmiclăuș, Ghirolt, Hotoan, Diosig; Adoni (37); Tarcea (22); Cadea (14, 15, 42, 43).
Vicia cracca L. — Prin fînețe, locuri mlăștinoase și ruderalizate. Frecv.
V. dumetorum L. — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.
V. grandiflora Scop. — Prin locuri ierboase și lîngă drumuri. Frecv.
V. hirsuta (L.) S. F. Gray — Prin tufărișuri și locuri ruderalizate. Frecv.
V. lathyroides L. — Prin pășuni la: Sînmiclăuș, Vășad, Sălacea, Cheșereu, Săcueni.
V. narbonensis L. — Semnalată de la Cheșereu (30). Nu a fost regăsită.
V. pannonica Crantz subsp. *pannonica* — La marginea culturilor la: Pir, între Șilindru și Cheșereu; — subsp. *striata* (Bieb.) Nyman (*V. striata* Bieb.) — Tarcea, Ianca (24, 30).
V. pisiformis L. — Prin tufărișuri la: Hotoan, Șilindru spre Cheșereu; Dindești (32).
V. sativa L. subsp. *sativa* — Subspontană. Frecv. — subsp. *nigra* (L.) Ehrh. (*V. angustifolia* L.) — Ghenci, Șilindru spre Cheșereu.

V. sepium L. — Prin păduri și pajiști la: Ganaș; Ianca (30).
V. tenuifolia Roth — Prin tufărișuri la: Pir, Șilindru spre Cheșereu; Sălacea (25).
V. tetrasperma (L.) Schreber — Prin semănături și locuri ruderalizate. Frecv.
V. villosa Roth — Prin locurile aride de la Ganaș și Sălacea.

Fam. **Oxalidaceae**

Oxalis corniculata L. cv. *Atropurpurea* — Cultivată și sălbăticită la Diosig.
O. europaea Jord. — La marginea culturilor la: Ganaș; Vășad spre Pișcolt (22).

Fam. **Geraniaceae**

Erodium cicutarium (L.) L'Hér. — Prin pășuni și locuri ruderale. Frecv.
Geranium columbinum L. — Prin pășunile de la Pir.
G. dissectum L. — La marginea pădurii de la Ganaș.
G. divaricatum Ehrh. — La marginea drumurilor: între Carei și Tiream; la Cheșereu (30).
G. palustre L. — În mlaștini: între Vășad și Curtuiușeni; Dindești, Piru Nou (34).
G. pratense L. — Prin pajiști umede la: Ghenci, Căuaș, Dindești.
G. pusillum L. — Prin pășuni și locuri ruderale la: Sînmiclăuș, Tiream, Pir, Săcueni, Diosig, Șilindru spre Cheșereu; Dindești (34).
G. robertianum L. — Prin păduri la: Ganaș, Hotoan, Pir, Adoni, Diosig; odinioară și la Ianca (30, 24).
G. sanguineum L. — Prin tufărișurile de la Ganaș și pe terasamentele de căi ferate între Ghenci și Tiream.

Fam. **Linaceae**

Linum catharcticum L. — Prin pășuni mezohigrofile la: Piru Nou, între Pișcolt și Vășad, Otomani, Cherechiu, Cheșereu; Dindești (8, 34).
L. usitatissimum L. — Sălbăticit la Ghenci.

Fam. **Euphorbiaceae**

Euphorbia amygdaloides L. — Prin pădurea de la Pir.
E. cyparissias L. — Prin locuri ruderale, la marginea drumurilor. Frecv.
E. esula L. — Prin locuri ierboase și la marginea drumurilor la: Adoni; Tarcea, Cheșereu, Ianca (30).
E. falcata L. — Prin locuri ruderalizate la: Tarcea, Cheșereu, Diosig (30).
E. helioscopia L. — Prin grădini și semănături. Frecv.
E. lucida Waldst. & Kit. — Prin locuri mlăștinoase. Spor.

E. palustris L. — Prin terenuri mlăștinoase și zăvoaie la: Ganaș, Piru Nou, Tarcea; Sălacea (30); Dindești (34); între Ghenci și Căuaș (14).
E. platyphyllos L. — Prin semănături și locuri ruderalizate. Frecv.
E. salicifolia Host — Prin locuri ierboase la: Vășad, Cheșereu, Săcueni; Sălacea (25).
E. serrulata Thuill. (*E. stricta* L.) — La marginea zăvoaielor la: Hotoan și Adoni.
E. villosa Waldst. & Kit. — Prin locuri mlăștinoase la: Sînmiclăuș; Ganaș (22); Ianca (30).
E. virgata Waldst. & Kit. — La marginea pădurilor și prin terenuri umede la: Ganaș, Eriu-Sîncrai și Diosig.

Fam. **Simaroubaceae**

Ailanthus altissima (Miller) Swingle — Cultivată și sălbăticită la Pir.

Fam. **Polygalaceae**

Polygala comosa Schkuhr — Prin pășuni. Spor.

Fam. **Anacardiaceae**

Rhus typhina L. — Sălbăticită la Tiream.

Fam. **Aceraceae**

Acer campestre L. — Prin păduri și tufărișuri. Frecv.
A. negundo L. — Cultivată și sălbăticită la Ghenci.
A. platanoides L. — Prin pădurea de la Ganaș. Probabil cultivată.
A. pseudoplatanus L. — Plantată prin păduri la: Pir și Adoni; — cv. *Purpureum* — Pir.
A. tataricum L. — Prin stejărete și tufărișuri la: Hotoan, Vezendiu, Sălacea, Adoni; Ianca (30).

Fam. **Celastraceae**

Euonymus europaeus L. — Prin păduri și tufărișuri. Frecv.
E. verrucosus Scop. — Prin păduri la: Pir și Adoni.

Fam. **Staphyleaceae**

Staphylea pinnata L. — Odinioară la Sălacea (25).

Fam. **Rhamnaceae**

Frangula alnus Miller — Prin păduri și zăvoaie la: Ganaș, Hotoan, Piru Nou, Săcueni și Diosig.

Rhamnus catharcticus L. — Prin păduri și lunci umede la: Ganaș, Piru Nou, Vășad; Cheșereu, Ianca (30).

Fam. **Vitaceae**

Parthenocissus quinquefolia (L.) Planchon — Sălbăticită la Sălacea și Diosig.

Fam. **Tiliaceae**

Tilia cordata Miller — Prin pădurea de la Pir.
T. tomentosa Moench — Prin păduri la: Adoni, Cheșereu; odinioară și la Ianca (30).

Fam. **Malvaceae**

Abutilon theophrasti Medicus — Pe terenuri ruderale la: Dindești, Roșiori, între Ganaș și Săcășeni (22).
Hibiscus trionum L. — Prin culturi agricole. Frecv.
Lavathera thuringiaca L. — La marginea șanțurilor și canalelor. Spor.
Malva neglecta Wallr. — Margini de drumuri, lîngă garduri. Spor.
M. pusilla Sm. — În aceleași locuri. Frecv.
M. sylvestris L. — Prin locuri ruderale la: Pir, Cheșereu; Dindești (30, 34).

Fam. **Hypericaceae**

Hypericum hirsutum L. — La marginea pădurilor la Ganaș, Hotoan; Pir, Adoni (22); Cheșereu (30).
H. perforatum L. — Prin păduri, tufărișuri și locuri ruderalizate. Frecv.
H. tetrapterum Fries (*H. acutum* Moench) — Prin terenuri mlăștinoase. Spor.

Fam. **Violaceae**

Viola arvensis Murray — Prin semănături și pîrloage. Frecv.
V. canina L. subsp. *montana* (L. Hartm. (*V. montana* L.) — Prin păduri la: Ganaș, Adoni; Dosig (30).
V. hirta L. — Prin păduri și livezi. Frecv.
V. odorata L. — Prin păduri la: Hotoan, Pir, Adoni, Săcueni; Sălacea (25).
V. pumila Chaix — Prin pășuni slab salinizate la: Sînmiclăuș, Ghenci, Dindești, Piru Nou; Ganaș, Hotoan (22).
V. reichenbachiana Jordan ex Boreau (*v. sylvestris* Lam.) — Prin păduri. Frecv.
V. suavis Bieb. (*V. cyanea* Čelak.) — Prin păduri și tufărișuri la : Ganaș, Otomani, Adoni, Diosig.
V. tricolor L. — Prin pășuni și locuri ruderalizate. Spor.

Fam. **Cistaceae**

Helianthemum nummullarium (L.) Miller subsp. *obscurum* (Čelak.) J. Holub — Pe coastele ierboase de la Pir.

Fam. **Elatinaceae**

Elatine alsinastrum L. — Prin locuri mlăștinoase la: Sînmiclăuș; Ghenci (1, 3, 22).

Fam. **Cucurbitaceae**

Bryonia alba L. — La marginea tufărișurilor la: Ganaș, Pir, Vășad, Sălacea.

Echinocystis lobata (Michx) Torr. & A. Gray — Prin zăvoaie la: Ganaș, Tiream, între Vășad și Curtuiușeni.

Thladiantha dubia Bunge — Lîngă gardurile de la Otomani (22).

Fam. **Lythraceae**

Lythrum hyssopifolia L. — Prin locuri mlăștinoase, slab sărături. Frecv.

L. portula (L.) D. A. Webb (*Peplis portula* L.) — Prin terenuri slab sărături și umede la: Ganaș, Eriu-Sîncrai, Sînmiclăuș; între Ghenci și Căuaș (13).

L. salicaria L. — Prin locuri mlăștinoase și la marginea canalelor. Frecv.

L. virgatum L. — În aceleași locuri. Frecv.

Fam. **Trapaceae**

Trapa natans L. — Înainte de asanare a fost folosită în alimentația populară (19); azi dispărută din regiune.

Fam. **Onagraceae**

Circaea lutetiana L. — Prin păduri și aninișuri la: Ganaș; Săcueni (20).

Epilobium angustifolium L. (*Chamaenerion angustifolium* (L.) Scop.) — Prin lunci și zăvoaie la Ganaș, Pir; Tarcea (30).

E. hirsutum L. — Prin locuri mlăștinoase. Frecv.

E. palustre L. — Săcueni pe plaur (20).

E. parviflorum Schreber — În mlaștini. Frecv.

E. tetragonum L. subsp. tetragonum (*E. adnatum* Griseb.) — Prin locuri mlăștinoase. Frecv. — subsp. *lamy* (F. W. Schultz) Nyman (*E. lamy* F. W. Scultz) — Ganaș, Tiream.

Oenothera biennis L. — Pe terasamente de căi ferate de la Hotoan.

Fam. **Haloragaceae**

Myriophyllum spicatum L. — În bălți și mlaștini. Spor.
M. verticillatum L. — În ape stagnante la: Tiream, Sălacea; Diosig (27, 30).

Fam. **Cornaceae**

Cornus mas L. — Prin păduri de pe terasele Eriului la: Pir, Adoni; Săcueni (24, 30, 31); Ianca (30).
Swida sanguinea (L.) Opiz (*Cornus sanguinea* L.) — Prin păduri și tufărișuri. Frecv.

Fam. **Umbelliferae (Apiaceae)**

Aegopodium podagraria L. — La marginea regiunii, între Carei și Tiream (34).
Anethum graveolens L. — Cultivată și sălbăticită între Carei și Tiream.
Angelica sylvestris L. — Prin păduri și în mlaștini. Frecv.
Anthriscus cerefolium (L.) Hoffm. subsp. *trichosperma* (Spreng.) Arcangeli — Prin tufărișuri și zăvoaie la: Piru Nou, Pir, Cheșereu, Cherechiu; Ianca (30).
A. sylvestris (L.) Hoffm. — Prin zăvoaie și lunci la: Ghenci, Tiream, Pir, Sălacea.
Berula erecta (Hudson) Coville (*Sium erectum* Hudson) — În mlaștini. Spor.
Bifora radians Bieb. — Prin culturile agricole de la Diosig.
Bupleurum affine Sadler — Pe coastele însorite între Șilindru și Cheșereu (22).
B. tenuissimum L. — Prin sărături la: Ganaș, Eriu-Sîncrai, Ady Endre, Căuaș, Cherechiu; Ghenci (41); Hotoan (21); Dindești (9,34).
Carum carvi L. — Prin locurile ruderalizate de la Cheșereu.
Chaerophyllum aromaticum L. — Pe malul lacului „Vărgat“ de la Săcueni.
C. bulbosum L. — La marginea mlaștinilor, pădurilor și tufărișurilor. Frecv.
C. temulentum L. — Prin pădurile de la Ganaș și Pir.
Cicuta virosa L. — În mlaștini la: Tarcea, Diosig (22); între Ianculești și Tiream (22); înainte de asanare și la: Otomani (36); Cheșereu (27, 29, 30).
Conium maculatum L. — La marginea mlaștinilor și canalelor. Frecv.
Coriandrum sativum L. — Sălbăticită la Diosig.
Daucus carota L. — Prin pășuni, livezi și la marginea drumurilor. Frecv.
Eryngium campestre L. — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Frecv.
E. planum L. — Prin fînețe mezohigrofile. Spor.

Falcaria vulgaris Bernh. — La marginea drumurilor și semănăturilor. Spor.

Foeniculum vulgare Miller — Sălbăticită la Roșiori.

Heracleum sphondylium L. — Prin păduri, livezi și fînețe. Spor.

Oenanthe aquatica (L.) Poiret — În bălți și mlaștini. Frecv.

O. banatica Heuffel — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.

O. silaifolia Bieb. — Prin locuri mlăștinoase, slab sărături. Spor.

Pastinaca sativa L. — La marginea drumurilor și prin fînețe. Frecv.

Peucedanum alsaticum L. — La marginea tufărișurilor la: Sînmiclăuș, Tiream, Pir, Hotoan, Roșiori; între Andrid și Chereușa (34).

P. carvifolia Vill. (*P. chabraei* (Jacq.) Reichenb.) — Prin păduri și tufărișuri la: Hotoan, Tiream, Dindești, Galoșpetreu; Ganaș (21).

P. cervicaria (L.) Lapeyr. — La marginea pădurilor și tufărișurilor la: Ganaș, Eriu-Sîncrai, Hotoan; între Ghenci și Căuaș (13).

P. officinale L. — La marginea pădurilor, prin tăieturi și pășuni la: Ganaș Eriu-Sîncrai, Ady Endre, Tiream, Hotoan, Ghenci, Sălacea, Galoșpetreu, Otomani, Tarcea, Roșiori (21); Dindești (9,34); Andrid (34); Cheșereu (30).

Pimpinella saxifraga L. — Prin pajiști. Frecv.

Selinum carvifolia L. — În mlaștini la: Hotoan; Ganaș; Ghenci, Vășad (22).

Seseli annum L. — Prin pășuni aride la: Tarcea, Otomani, Cheșereu; Galoșpetreu (21).

S. pallasii Besser — Prin pășuni la: Ganaș, Ady Endre, Ghenci, Vășad; între Otomani și Sălacea (14).

Sium latifolium L. — În mlaștini. Frecv.

Torilis arvensis (Hudson) Link — Prin terenuri ruderalizate. Frecv.

T. japonica (Houtt.) DC. (*T. rubella* Moench) — Prin pădurile de la Ganaș și Adoni.

Fam. **Primulaceae**

Anagallis arvensis L. — Prin culturi agricole și locuri ruderale. Frecv.

A. foemina Miller (*A. coerulea* Schreber) — La marginea semănăturilor de la Galoșpetreu.

Androsace elongata L. — Pe versanții cu expoziție sudică la: Andrid, Sălacea și Tarcea.

Lysimachia nummullaria L. — În mlaștini, pe malul apelor și prin șanțuri Frecv.

L. punctata L. — Prin tăieturi și la marginea tufărișurilor la: Ganaș și Diosig.

L. vulvaris L. — Pe malul apelor și în mlaștini. Frecv.

Primula veris L. — Prin păduri și fînețe la: Ganaș, Otomani; Sălacea (25); Adoni (14); Săcueni, Ianca (30).

Fam. **Plumbaginaceae**

Limonium gmelinii (Willd.) O. Ktze. (*Statice gmelinii* Willd.) — Prin sărături la: Galoşpetreu (22); Otomani, Cherechiu (19); Cheşereu (30); Săcueni (17).

Fam. **Oleaceae**

Fraxinus americana L. — Plantată în pădurea „Şiter" de la Ganaş.
F. angustifolia Vahl. — Prin lunci între Vaşad şi Curtuiuşeni.
F. excelsior L. — Prin păduri şi zăvoaie. Spor.
F. ornus L. — Pe malul văii mlăştinoase între Vaşad şi Curtuiuşeni. Subspontană?
F. pennsylvanica Marshall — Plantată la: Ganaş, Tarcea şi Cheşereu.
Ligustrum vulgare L. — Prin păduri şi tufărişuri. Frecv.

Fam. **Gentianaceae**

Centaurium erythraea Rafn (*C. umbellatum* auct.) — Prin păşuni, fîneţe şi la marginea pădurilor. Frecv.
C. pulchellum (Swartz) Druce — Prin păşuni şi sărături. Spor.
Gentiana pneumonanthe L. — Prin poieni şi tufărişuri la: Andrid; Dindeşti (1934); în pădurea „Şiter" — localizată la Acîş (44).
Menyanthes trifoliata L. — Formează fitocenoze în mlaştinile de la Diosig (22) şi la Săcueni pe plaur (20).

Fam. **Apocynaceae**

Vinca minor L. — Prin plantaţii de salcîm şi tufărişuri la: Sălacea, Otomani, Diosig; Cherechiu (30).

Fam. **Asclepiadaceae**

Vincetoxicum hirundinaria Medicus (*Cynanchum vincetoxicum* (L.) Pers.) — Prin pajişti şi păduri. Frecv.

Fam. **Rubiaceae**

Asperula cynanchica L. — Prin locuri aride, coaste însorite, în special în partea sudică a regiunii. Spor.
Cruciata glabra (L.) Ehrend. (*Galium vernum* Scop.) — Prin fîneţe, tufărişuri şi păduri. Spor.
C. laevipes Opiz (*Galium cruciata* (L.) Scop.) — De-a lungul drumurilor, prin păduri. Frecv.
Galium aparine L. — Prin păduri, zăvoaie, terenuri ruderalizate. Spor.

G. boreale L. — Prin pajiști mezohigrofile la: Ghirolt, Sînmiclăuș, Pir, Roșiori.
G. glaucum L. (*Asperula glauca* Besser) — Pe coaste ierboase la: Pir; între Ghenci și Căuaș (13).
G. mollugo L. — Prin tufărișuri, la marginea pădurilor și drumurilor. Frecv.
G. palustre L. — În mlaștini. Frecv.
G. rivale (Sibth. & Sm.) Griseb. (*Asperula rivalis* Sibth. & Sm.) — Prin zăvoaie și sălcinișuri la: Tiream; Dindești (9, 34); Piru Nou (34).
G. rubioides L. — Prin pajiști mezohigrofile la: Tiream, Hotoan, Piru Nou; Dindești (9, 34).
G. schultesii Vest — Prin pădurea de la Pir.
G. tricornutum Dandy — Pe terasamente de căi ferate de la Diosig.
G. uliginosum L. — În mlaștini la: Ghenci, Vășad; Ianculești spre Tiream (18); Dindești (9, 34); Săcueni (20).
G. verum L. — Prin pășuni, la marginea drumurilor și tufărișurilor. Frecv.

Fam. **Convolvulaceae**

Calystegia sepium (L.) R. Br. — Prin stufărișuri. Frecv.
Convolvulus arvensis L. — Prin locuri ruderale și culturi agricole. Frecv.

Fam. **Cuscutaceae**

Cuscuta campestris Yuncker — Parazită pe diferite specii de plante. Spor.
C. epilinum Weihe — Semnalată de la Săcueni (14).
C. epithynum (L.) L. — Parazită pe diferite specii de plante. Frecv.
C. europaea L. — La Vășad; Ganaș și Hotoan (21).
C. trifolii Bab. — Spor, în toată zona.

Fam. **Boraginaceae**

Anchusa auzrea Miller (*A. italica* Retz) — Pe terenurile nisipoase între Vășad și Curtuiușeni.
A. officinalis L. — Prin locuri aride, coaste însorite. Frecv.
Asperugo procumbens L. — Prin terenuri ruderalizate la: Tarcea, Săcueni; Diosig (24, 30).
Buglossoides arvensis (L.) I. M. Johnston (*Lithospermum arvense* L.) — Prin pășuni uscate și pe terenuri cultivate. Frecv.
B. purpureocaerulea (L.) I. M. Johnston (*Lithospermum purpureocaeruleum* L.) — Prin pădurea de la Pir; odinioară și la Sălacea (25) și Ianca (30).
Cerinthe minor L. — Prin pășuni și coaste ierboase la: Ghenci, Tiream, Piru Nou, Cheșereu și Cherechiu.
Cynoglossum hungaricum Simk. — Pe coastele însorite de la Diosig.

C. officinale L. — Prin pășuni și pe coline aride. Frecv.
Echium italicum L. — Pe versanți cu expoziție sudică la: Pir, Tarcea, Otomani, Adoni; Săcueni (14, 42).
E. vulgare L. — Prin locuri uscate și la marginea drumurilor. Frecv.
Heliotropium europaeum L. — Prin culturi la: Ady Endre, Hotoan, Sudurău, Cheșereu.
Lappula squarrosa (Retz.) Dumort — Prin culturi și locuri ruderale. Frecv.
Lithospermum officinale L. — Prin tufărișuri la: Hotoan, Săcueni; Sudurău (30).
Myosotis arvensis (L.) Hill — Prin pășuni uscate și pîrloage. Frecv.
M. ramosissima Rochel (*M. hispida* Schlecht.) — Prin pășuni la: Ghenci (13); Pir.
M. scorpioides L. (*M. palustris* (L.) Hill) — Prin locuri mlăștinoase. Frecv.
M. sparsiflora Mikan ex Pohl — Prin zăvoaiele de la Pir.
M. stricta Link (*M. micrantha* auct.) — Prin pășuni și la marginea semănăturilor. Frecv.
M. sylvatica Hoffm. — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.
Nonea pulla (L. DC. — Pe coline aride la: Cheșereu; Pir (34); Ianca, Diosig (30).
Pulmonaria mollis Wulfen ex Hornem. — Prin păduri și tufărișuri. Frecv.
P. officinalis L. — Prin pădurile de la Ganaș și Pir.
Symphytum officinale L. subsp. *officinale* — În mlaștini. Frecv. — subsp. *uliginosum* (Kerner) Nyman — Galoșpetreu; Piru Nou (34).
S. tuberosum L. — Prin pădurile de la Pir și Adoni (22).

Fam. **Verbenaceae**

Verbena officinalis 1. — Prin pășuni ruderalizate și lîngă drumuri. Frecv.

Fam. **Callitrichaceae**

Callitriche cophocarpa Sendtner — Prin bălți și mlaștini. Spor.
C. palustris L. em. Druce — În ape stagnante la: Tiream; Săcueni (20).

Fam. **Labiatae**

Acinos arvensis (Lam.) Dandy (*Calamintha acinos* (L.) Clairv.) — În locuri aride la: Ganaș, Piru Nou, Tiream, Tarcea, Otomani, Diosig.
Ajuga chamaepytis (L.) Schreber — Pe coaste însorite la: Tarcea; Cheșereu (30).
A. genevensis L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
A. reptans L. — Prin păduri la: Ganaș, Pir; odinioară și la Ianca (30).
Balotta nigra L. — Prin locuri îngrășate. Frecv.
Clinopodium vulgare L. (*Calamintha clinopodium* Bentham) — Prin păduri și tufărișuri. Spor.
Galeopsis angustifolia Ehrh. ex Hoffm. — Prin semănături. Spor.

G. ladanum L. — Prin culturi agricole. Spor.
G. pubescens Besser — Prin păduri și tufărișuri la: Ganaș, Tiream, Hotoan; Sălacea (25).
G. speciosa Miller — În aceleași locuri la: Ganaș și Tiream.
G. tetrahit L. — La marginea pădurii de la Diosig.
Glecoma hederacea L. — Prin păduri, tufărișuri și locuri ierboase. Frecv.
G. hirsuta Waldst. & Kit. — Prin păduri și locuri umbroase. Spor.
Lamiastrum galeobdolon (L.) Ehrend. & Polatschek — Prin pădurea de la Pir; odinioară și la Sălacea (25).
Lamium album L. — Prin păduri, tufărișuri și locuri ierboase. Frecv.
L. amplexicaule L. — Prin terenuri agricole. Frecv.
L. maculatum L. — La marginea pîlcurilor de păduri de la Cadea și Diosig.
L. purpureum L. — Prin pășuni ruderalizate și la marginea culturilor. Frecv. — De la Săcueni a fost semnalată în mod eronat și specia *Lamium orvala* L. (43).
Leonurus cardiaca L. — La marginea drumurilor și tufărișurilor. Frecv.
L. marrubiastrum L. — Lîngă canale, prin livezi și tufărișuri. Spor.
Lycopus europaeus L. — În mlaștini și pe malul apelor. Frecv.
L. exaltatus L. — În aceleași locuri. Spor.
Marrubium peregrinum L. — Prin locuri ruderalizate, lîngă drumuri. Frecv.
M. vulgare L. — La marginea culturilor agricole. Spor.
Melittis melisophyllum L. — Prin pădurile de pe terasa Eriului la: Pir; odinioară și la Ianca (19, 30).
Mentha aquatica L. — În mlaștini, văi, pe malul apelor. Frecv.
M. arvensis L. — La marginea canalelor, în microdepresiuni umede. Frecv.
M. longifolia (L.) Hudson — În mlaștini, canale, prin locuri inundate. Frecv.
M. pulegium L. — Prin terenuri umede și sărături oase. Com.
M. x dumetorum Schultes *(M. x longifolia)* — Piru Nou.
M. x verticillata L. *(M. aquatica x arvensis)* — Văsad spre Curtuiușeni.
Nepeta cataria L. — Prin locuri ruderalizate: între Șilindru și Cheșereu; Roșiori (22).
N. nuda L. subsp. *nuda (N. pannonica* L.) — La marginea tufărișurilor la: Tiream și Sălacea.
Origanum vulgare L. — Prin tufărișuri la: Ganaș, Otomani, Ciocaia, Diosig; Săcueni (30).
Phlomis tuberosa L. — Pe coline ierboase la: Otomani; Cheșereu (22).
Prunella laciniata (L.) L. — Prin pajiști la: Ghenci, Tiream, Căuaș, Pir, Tarcea; Dindești (30).
P. vulgaris L. — Prin pășuni, fînațuri și livezi. Frecv.
Salvia nemorosa L. — Prin locuri ierboase și la marginea drumurilor. Frecv.
S. pratensis L. — În aceleași locuri. Frecv.

S. verticillata L. — La marginea tufărișurilor și pe coline ierboase la: Ghenci, Diosig, între Șilindru și Cheșereu; Sălacea (25).
Scutellaria galericulata — În mlaștini și prin pășuni mezohigrofile. Frecv.
S. hastifolia L. — Pe terenuri mlăștinoase și lîngă canale. Frecv.
Stachys annua L. — Prin culturi agricole. Frecv.
S. germanica L. — Prin locuri însorite la: Pir și Tiream.
S. officinalis (L.) Trevisan (*Betonica officinalis* L.) — Prin păduri, tufărișuri și pajiști. Spor.
S. palustris L. — În mlaștini și canale. Frecv.
S. recta L. — Pe coline aride și prin pajiști însorite la: Ganaș, Căuaș, Tiream, Otomani, Cheșereu și Diosig.
S. sylvatica L. — Prin pădurea de la Pir.
Teucrium chamaedrys L. — Pe coline aride la: Sălacea, Diosig, Șilindru spre Cheșereu.
T. scordium L. — Prin locuri mlăștinoase și pajiști inundabile. Spor.
Thymus glabrescens Willd. — Prin pășuni uscate și coaste ierboase. Frecv.
T. pannonicus All. (*T. marschallianus* Willd.) — Prin pășuni ierboase, însorite. Frecv. — Dintre speciile de *Thymus* a mai fost semnalată și *T. serpyllum* L. de la Ghenci (13) și Sălacea (25). Prezența ei în regiunea cercetată este îndoielnică.

Fam. **Solanaceae**

Datura stramonium L. — Prin locurile îngrășate, la marginea culturilor. Spor.
Hyoscyamus niger L. — Prin locuri virane și buruienișuri. Spor.
Lycium barbarum L. (*L. halimifolium* Miller) La marginea drumurilor la: Pir, Cherechiu și Diosig.
Nicandra physaloides (L.) Gaertner — La marginea culturilor la: Dindești, Diosig, Vășad; Cheșereu (22).
Physalis alkekengi L. — Prin plantații de salcîmi: între Ghenci și Carei. (22) Adv.
Solanum dulcamara L. — În mlaștini și prin zăvoaie. Frecv.
S. nigrum L. — Prin culturi agricole. Frecv.

Fam. **Scrophulariaceae**

Digitalis grandiflora Miller — Ianca (30).
Gratiola officinalis L. — Prin locuri mlăștinoase, slab sărături oase. Frecv.
Kickxia elatine (L.) Dumort. — Prin culturi agricole. Spor.
K. spuria (L.) Dumort. — Prin pîrloage: între Santău și Chereușa.
Limosella aquatica L. — Prin terenuri inundabile: între Ghenci și Căuaș (13); lîngă pădurea „Șiter" localizat la Acîș (1).
Linaria vulgaris Miller — Prin pajiști și la marginea drumurilor. Frecv.
Melampyrum bihariense A. Kerner — Prin pădurile de la Ganaș și Roșiori.

M. cristatum L — Prin stejărete la: Ganaș; Hotoan (21, 22).
Odontites lutea (L.) Clairv. — Specie semnalată între Ghenci și Căuaș (13). Nu a fost regăsită în regiunea cercetată.
O. rubra Moench — Prin pajiști umede și slab sărături oase. Frecv.
Rhinanthus angustifolius C. C. Gmelin — Prin pășunile umede de la Pir.
R. borbasii (Dörfler) Soó — Pe coaste ierboase la: Pir; Cheșereu (30).
R. minor L. — Prin pajiști de luncă. Frecv.
R. rumelicus Velen. — Prin pajiștile de la Ghenci.
Scrophularia nodosa L. — Prin păduri, tufărișuri și livezi. Frecv.
S. scopolii Hoppe ex Pers. — Prin lunci la: Ghenci; Săcueni (16, 43).
S. umbrosa Dumort. — Prin mlaștini, zăvoaie și de-alungul pîraielor. Spor.
Verbascum blattaria L. — Prin locuri ierboase. Frecv.
V. chaixii Vill. subsp. *austriacum* (Schott ex Roemer & Schultes) Hayek — Prin pajiști și tufărișuri la: Tarcea; Sălacea (25); Dindești (30).
V. lychnitis L. — Prin pășuni aride. Frecv.
V. nigrum L. — La marginea drumurilor și tufărișurilor la: Diosig; Dindești (34); Cheșereu (30).
V. phlomoides L. — Prin pășuni uscate și locuri ruderale. Frecv.
V. phoeniceum L. — Prin păduri și fînețe la: Ganaș, Diosig; Sălacea (25); Ianca (30).
Veronica anagallis-aquatica L. — În depresiuni umede și mlaștini. Frecv.
V. anagalloides Guss. — La marginea mlaștinilor la: Tarcea, Diosig; Dindești (11).
V. arvensis L. — Prin semănături și pîrloage. Com.
V. austriaca L. subsp. *bihariensis* (Kerner) Soó — Pe coline ierboase la: Pir, între Tiream și Carei, Sălacea, Otomani, Tarcea și Cheșereu.
V. beccabunga L. — La marginea mlaștinilor la: Pir, între Ianculești și Tiream, Vășad.
V. catenata Pennel (*V. aquatica* Bernh.) — În mlaștini la: Dindești, Piru Nou (34); Cheșereu (30).
V. chamaedrys L. — Prin păduri, tufărișuri și pajiști. Frecv.
V. dillenii Crantz — Pe terenurile nisipoase de la Vășad.
V. hederifolia L. — Prin păduri, pășuni, locuri ruderalizate. Com.
V. longifolia L. — La marginea pădurilor și zăvoaielor la: Ganaș, Hotoan, Piru Nou, Galoșpetreu; Dindești (32).
V. officinalis L. — Prin păduri și tăieturi. Spor.
V. persica Poiret — Prin pășuni și la marginea culturilor la: Ganaș și Andrid.
V. polita Fries — Pe terenuri ruderalizate. Frecv.
V. praecox All. — Semnalată între Ghenci și Căuaș (13).
V. prostrata L. — Pe coline ierboase. Spor.
V. scutellata L. — Prin locuri mlăștinoase, slab sărături oase la: Eriu-Sîncrai, Ghenci; Dindești (11, 34).
V. serpyllifolia L. — Prin păduri și fînețe. Spor.

V. spicata L. subsp. spicata — Prin pășuni și fînețe. Frecv. — subsp. *orchidea* (Crantz) Hayek (*V. orchidea* Crantz) — În aceleași locuri. Frecv.
V. triphyllos L. — Prin semănături și pîrloage. Frecv.
V. verna L. — Semnalată între Ghenci și Căuaș (13).

Fam. **Orobanchaceae**

Orobanche arenaria Borkh. — Specie semnalată de la Sălacea (25); nu a fost regăsită.
O. caryopyllacea Sm. — Pe coastele ierboase de la Otomani.
O. lutea Baumg. — Pe terasa Eriului de la Otomani.
O. purpurea Jacq. — Pe colinele ierboase de la Pir.
O. ramosa L. — Prin semănăturile de porumb de la Dindești (22).

Fam. **Lentibulariaceae**

Utricularia vulgaris L. — În bălți și alte ape stagnante. Frecv.

Fam. **Plantaginaceae**

Plantago altissima L. — Prin fînețe la: Diosig; Ianca (24, 30).
P. lanceolata L. — Prin pășuni și fînețe.
P. major L. — Prin pășuni, sărături și terenuri ruderalizate. Com.
P. maritima L. — Prin sărături la: Ady Endre, Căuaș, Hotoan, Otomani, Tarcea; Ghenci (41); Galoșpetreu (21); Adoni (37); Cadea (14).
P. media L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
P. tenuiflora Waldst. & Kit. — Prin locuri umede și sărături oase la: Dindești; Ghenci (13); Adoni (17).

Fam. **Caprifoliaceae**

Sambucus ebulus L. — Pe coaste ruderalizate și la marginea pădurilor. Spor.
S. nigra L. — Prin păduri, plantații și tufărișuri. Frecv.
Viburnum opulus L. — Prin păduri și zăvoaie la: Hotoan, Piru Nou, Vășad, Diosig.

Fam. **Valerianaceae**

Valeriana officinalis L. — În mlaștini și prin pajiști umede. Frecv.
Valerianella dentata (L.) Pollich — Prin pășunile de pe coline de la Pir.
V. locusta (L.) Latterade — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Spor.
V. rimosa Bastard — Prin pășunile ruderalizate de la Sînmiclăuș.

Fam. **Dipsacaceae**

Cephalaria transsylvanica (L.) Roemer & Schultes — Prin locuri ierboase la: Ghenci, Cadea, Cherechiu, Diosig; Tarcea, Cheșereu (30).
Dipsacus fullonum L. (*D. sylvester* Hudson) — La marginea semănăturilor și canalelor. Frecv.
D. laciniatus L. — Pe terenuri virane și la marginea culturilor. Frecv.
D. pilosus L. (*Cephalaria pilosa* (L.) Green) — La marginea pădurii de la Hotoan (22).
Knautia arvensis (L.) Coulter — Prin pășuni, fînețe și locuri ierboase. Frecv.
Scabiosa columbaria L. — Pe terasamente de căi ferate între Ganaș și Unimăt.
S. ochroleuca L. — Prin pășuni mezoxerofile. Frecv.
Succisa pratensis Moench — Prin locuri mlăștinoase la: Ganaș (21, 22); Ghenci (12); Dindești (34).
Succisella inflexa (Kluk) C. Beck — În mlaștini la: Eriu-Sîncrai spre Craidorolț; Hotoan (22); Dindești (7, 32, 34); Piru Nou (19).

Fam. **Campanulaceae**

Campanula bononiensis L. — Pe terasa Eriului între Șilindru și Cheșereu.
C. cervicaria L. — Prin păduri și tufărișuri la: Ganaș, Ady Endre, Adoni, Tarcea și Diosig.
C. glomerata L. — Prin stejărete și la marginea tufărișurilor la: Ganaș, Otomani, Diosig, între Vășad și Curtuiușeni.
C. patula L. — Prin păduri și fînețe la: Ganaș, Pir; Dindești (30); Sălacea (25).
C. persicifolia L. — Prin pîlcuri de stejărete și tufărișuri la: Otomani, Diosig, între Șilindru și Cheșereu.
C. rapunculoides L. — Prin păduri și tăieturi la: Ghenci, Căuaș și Cheșereu.
C. rapunculus L. — Prin tufărișuri și pe coline la: Tarcea și Diosig (22).
C. rotundifolia L. — Prin pășuni și fînețe la: Hotoan, Sălacea, Șilindru.
C. trachelinum L. — Prin pădurile de la Pir și Roșiori.
Jasione montana L. — Prin locuri ierboase la: Sînmiclăuș (14); Diosig (30).

Fam. **Compositae (Asteraceae)**

Achillea asplenifolia Vent. — Prin pășuni slab sărături oase: între Pișcolt și Vășad; Ghenci (37); Dindești (34).
A. collina J. Becker ex Reichenb. — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Frecv.
A. millefolium L. — Prin pășuni, fînețe și la marginea pădurilor. Frecv.
A. nobilis L. subsp. *neilreichii* (A. Kerner) Velen. — Pe coline ierboase la: Tiream, Pir, Otomani; între Ghenci și Căuaș (13).

A. pannonica Scheele — Prin pajiști însorite la: Pir; Cheșereu (30).
A. ptarmica L. — Prin poienile pădurii „Șiter" de la Ganaș (44).
A. setacea Waldst. & Kit. — Prin pășuni la: Tiream, Otomani; Adoni (37); între Ghenci și Căuaș (13).
Ambrosia artemisiifolia L. — Prin terenuri ruderalizate — în expansiune — între Vășad și Curtuiușeni; Hotoan, Adoni, Diosig, între Șilindru și Cheșereu (22).
Anthemis arvensis L. — Prin pășuni și locuri ruderale la: Istrău, Eriu-Sîncrai, Pir; Sălacea (30).
A. cotula L. — La marginea culturilor agricole de la Pir.
A. ruthenica Bieb. — Pe terenurile nisipoase de la Vășad.
A. tinctoria L. — Pe colinele aride de la Ianca (22).
Arctium lappa L. — Prin șanțuri, livezi și la marginea drumurilor. Com.
A. minus Bernh. — Prin locuri ruderalizate la: Sînmiclăuș; Dindești (34); Sălacea (25).
A. tomentosum Miller — Margini de drumuri, lîngă garduri, prin șanțuri. Frecv.
A. x ambiguum (Čelak.) Nyman (*A. lappa x tomentosum*) — Tarcea (30).
Artemisia absinthium L. — La marginea culturilor și lîngă drumuri. Frecv.
A. annua L. — Prin terenuri ruderalizate la : Sînmiclăuș, Cherechiu, între Șilindru și Cheșereu; Andrid (34).
A. pontica L. — Prin pășuni slab sărăturoase la: Ganaș, Otomani; Rădulești spre Ghenci, Galoșpetreu (22); Hotoan (21, 22).
A. santonicum L. subsp. *santonicum* (*A. maritima* L. subsp. *monogyna* (Waldst. & Kit.) Gams) — Prin sărăturile teritoriului. Frecv.
A. scoparia Waldst. & Kit. — În jurul surpăturilor de la Tarcea (22).
A. vulgaris L. — La marginea culturilor și drumurilor. Frecv.
Aster amellus L. — Pe coline ierboase între Șilindru și Cheșereu (22).
A. linosyris (L.) Bernh. — Prin locuri ierboase, slab sărăturoase la: Eriu-Sîncrai (22); Galoșpetreu (21, 22).
A. sedifolius L. subsp. *sedifolius* (*A. punctatus* Waldst. & Kit.) — Prin sărături la: Cherechiu; între Ghenci și Căuaș (13); Ganaș, Hotoan, Galoșpetreu (21, 22).
A. tripolium L. subsp. *pannonicus* (Jacq.) Soó — Prin sărăturile teritoriului. Spor.
Bellis perennis L. — Prin pășuni și fînețe. Spor.
Bidens cernua L. — Prin șanțuri și terenuri mlăștinoase. Spor.
B. tripartita L. — Prin mlaștini și terenuri inundate. Frecv.
Carduus acanthoides L. — Prin pășuni și la marginea culturilor. Frecv.
C. crispus L. — Prin zăvoaie și depresiuni umede. Frecv.
C. nutans L. — Pe coline și prin pășuni aride. Frecv.
Carlina vulgaris L. subsp. *intermedia* (Schur) Hayek — Pe coaste ierboase la: Ady Endre, Tarcea; Sălacea; Cadea (22); Săcueni (22, 30).

Centaurea apiculata Ledeb, subsp. *spinulosa* (Rochel ex Sprengel) Dostál (*C. spinulosa* Rochel) — Pe coaste ierboase la: Tiream, Sălacea; Dindești (9, 34); Tarcea (30).
C. biebersteinii DC. subsp. *biebersteinii* (*C. micranthos* S. G. Gmelin) — Prin locuri ierboase și pe terase de căi ferate la: Ganaș, Ghenci, Tarcea și Cheșereu.
C. cyanus L. — Prin culturi de cereale. Com.
C. indurata Janka — Prin tufărișurile de la Săcueni.
C. jacea L. — Prin pajiști mezofile. Spor.
C. oxylepis (Wimmer & Grab.) Hayek — La marginea tufărișurilor la: Ganaș și Tiream.
C. pannonica (Heuffel) Simk. — Prin pășuni, sărături și locuri ierboase. Frecv.
C. rhenana Boreau — Pe terasamente de căi ferate între Ganaș și Unimăt.
C. rocheliana (Heuffel) Dostál (*C. banatica* (Rochel) Hayek) — Prin pajiștile de la Dindești.
C. scabiosa L. — Pe coaste ierboase și la marginea pădurilor. Spor.
C. triumfetti All. subsp. *stricta* (Waldt. & Kit.) Dostál — Pe colinele ierboase între Șilindru și Cheșereu (22).
Chamomilla recutita (L.) Rauschert (*Matricharia chamomilla* L. pp.) — Prin pășuni și sărături. Frecv.
C. suaveolens (Pursh) Rydb. (*Matricharia matrichariodes* (Less.) Porter p. p.) — La marginea drumurilor și culturilor. Frecv.
Chondrilla juncea L. — Prin pășuni aride la: Dindești, Pir, Tarcea, Diosig; între Ghenci și Căuaș (13).
Cichorium intybus L. — La marginea drumurilor, prin locuri ierboase. Frecv.
Cirsium arvense (L.) Scop. — Prin terenuri ruderalizate. Frecv.
C. brachycephalum Juratzka — În mlaștini sărături oase. Sporadică în toată regiunea (8, 22).
C. canum (L.) All. — În mlaștini și prin fînețe umede. Frecv.
C. eriophorum (L.) Scop. var. *degenii Petrak* — Prin pășuni aride și tufărișuri la: Dindești și Sălacea.
C. furiens Griseb. & Schenk — Prin terenuri ierboase la: Dindești; Tarcea (30); Săcueni (43).
C. palustre (L.) Scop. — În mlaștinile de la Săcueni (30).
C. rivulare (Jacq.) All. — Prin locuri mlăștinoase. Frecv.
C. vulgare (Savi) Ten. (*C. lanceolatum* (L.) Scop.) — Prin pajiști, șanțuri și păduri. Frecv.
Conyza canadensis (L.) Cronq. (*Erigeron canadensis* L.) — Prin pășuni ruderalizate și la marginea culturilor.
Crepis biennis L. — Prin fînețe la: Sălacea; Ianca (24, 30).
C. capillaris (L.) Wallr. — Pe terenuri aride și nisipoase la: Căuaș, Hotoan și Vășad.
C. foetida L. subsp. *rhoedifolia* (Bieb). Čelak. — La marginea culturilor. Spor.

C. setosa Haller fil. — Prin pîrloage și pășuni ruderalizate. Frecv.
C. tectorum L. — La marginea culturilor și șanțurilor. Frecv.
Doronicum hungaricum Reichenb. fil. — Prin păduri la: Ganaș, Pir; Adoni (19); Sălacea (24); Săcuieni (16, 30, 37, 43); odinioară și la Ianca (24).
Echinops shaerocephalus L. — Pe terasele Eriului și prin tufărișuri la: Hotoan, Diosig și Roșiori (22).
Erigeron annuus (L.) Pers. (*Stenactis annua* Nees) subsp. *annuus* — Prin semănături, vii și livezi. Frecv. — *strigulosus* (Muhl. ex Willd.) Wagenitz (*Stenactis ramosa* (Walter) Dom) — Otomani.
Eupatorium cannabinum L. — Prin locuri mlăștinoase și zăvoaie. Frecv.
Filaginella uliginosa (L.) Opiz (*Gnaphalium uliginosum* L.) — Prin locuri mlăștinoase și temporar inundate. Spor.
Filago vulgaris Lam. (*F. germanica* (L.) L.) — Prin pășuni ruderalizate la: Istrău, Vășad și Tarcea (22).
Galinsoga parviflora Cav. — Prin semănăturile de la Hotoan și Cherechiu.
Gnaphalium luteo-album L. — Pe terenurile umede de la Dindești (32).
Helianthus decapetalus L. — Pe malul lacului „Vărgat" de la Săcueni (20).
H. tuberosus L. — La marginea culturilor la: Tiream; Dindești (34).
Hieracium bauhinii Besser (*H. praealtum* Vill.) — Prin pășuni și la marginea pădurilor. Spor.
H. caespitosum Dumort. (*H. pratense* Tausch.) — Prin pășuni mezohigrofile. Spor.
H. cymosum L. — La marginea pădurii „Șiter" de la Ganaș.
H. hoppeanum Schultes — Pe terasele ierboase ale Eriului la Otomani și la Diosig (22).
H. maculatum Sm. — Prin pădurea de la Ganaș.
H. murorum L. — Prin șanțurile de la Pir.
H. pilosella L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
H. racemosum Waldst. & Kit. — La marginea tufărișurilor de la Diosig.
H. sabaudum L. — La liziera pădurii de la Adoni.
H. umbellatum L. — Prin păduri și tufărișuri la: Ganaș, Ady Endre, Hotoan, Sălacea și Cheșereu.
H. x brachiatum Bertol. (H. bauhinii x pilosella) — Hotoan, Adoni.
H. x fallax Willd. *(H. cymosum x echioides)* — Săcueni (14, 43).
H. x spurium Chaix ex Froelich (*H. x laschii* Zahn) (H. *cymosum x pilosella*) Săcueni (38).
Inula britannica L. — Prin pășuni, livezi și la marginea drumurilor Frecv.
I. germanica L. — Pe colinele ierboase de la Tiream și Cheșereu (22).
I. helenium L. — La marginea tufărișurilor de la Hotoan și Pir (22).
I. hirta L. — Pe coastele ierboase între Șilindru și Cheșereu (22).
I. salicina L. — Prin tufărișuri și pe coaste ierboase la: Ganaș, Căuaș, Tiream, Pir, Otomani, Vășad spre Curtuiușeni.

Lactuca quercina L. subsp. *sagittata* (Waldst. & Kit.) Čelak. (*L. chaixii* auct.) — Prin păduri la; Ganaș, Hotoan, Adoni; odinioară și la Ianca (30).

L saligna L. — La marginea semănăturilor și drumurilor. Frecv.

L. serriola L. — Prin locuri ruderalizate. Frecv.

Lapsana communis L. — Prin păduri și livezi. Spor.

Leontodon autumnalis L. — Prin fînețe, pășuni și sărături. Frecv.

L. hispidus L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.

L. taraxacoides Mérat subsp. *taraxacoides* (*L. nudicaulis* auct.) — Prin pajiști și la marginea canalelor la: Eriu-Sîncrai și Căuaș (22).

Leucanthemella serotina (L.) Tzvelev (*Chrysanthemum serotinum* L.) — Prin pajiști inundabile la: Căuaș; Dindești (32).

Leucanthemum vulgare Lam. (*Chrysanthemum leucanthemum* L.) — Prin șanțuri, fînețe și la marginea drumurilor, Frecv.

Logfia arvensis (L.) J. Holub (*Filago arvenis* L.) — Prin pășuni ruderalizate și semănături. Spor.

L. minima (Sm.) Dumort. (*Filago minima* (Sm.) Pers.) — Pe terasele Eriului la Cheșereu și Diosig și pe terenurile nisipoase de la Vășad (22).

Matricharia perforata Mérat (*M. inodora* L. nom. illegit.) — Prin pîrloage și la marginea semănăturilor. Frecv.

Mycelis muralis (L.) Dumort. — Prin pădurea de la Adoni.

Omalotheca sylvatica (L. Schultz Bip. & F. W. Schultz (*Gnaphalium sylvaticum* L.) — Pe colinele Eriului lîngă pădurea de la Adoni (22).

Onopordon acanthium L. — La marginea drumurilor și prin terenuri virane Frecv.

Picris hieracioides L. — Prin terenuri ierboase. Frecv.

Pulicaria dysenterica (L.) Bernh. — La marginea mlaștinilor: între Vășad și Curtuiușeni; între Ghenci și Căuaș (13); Tarcea (30).

P. vulgaris Gaertner — Prin lunci umede și sărături. Frecv.

Rudbeckia laciniata L. — Prin zăvoaiele de la Tiream. Adv.

Scorzonera cana (C. A. Meyer) O. Hoffm. (*Podospermum canum* C. A. Meyer) — Prin pășuni sărături oase. Frecv.

S. laciniata L. (*Podospermum laciniatum* (L.) DC.) — Prin sărăturile de la Ghenci (13).

Senecio aquaticus Hill. subsp. *barbareifolius* (Wimmer & Grab.) Walters — Pe malul apelor și prin fînețe. Frecv.

S. doria Nath. subsp. *doria* — Pe terasamente de căi ferate de la Săcueni.

S. erucifolius L. — Prin terenuri ierboase și marginea tufărișurilor la: Ganaș, Sudurău, Sălacea, Cheșereu; Dindești (7, 34).

S. jacobaea L. — Prin fînețe și pe coaste ierboase la: Ganaș, Tarcea, Cherechiu, Diosig; Cheșereu, Săcueni (30).

S. paludosus L. — În mlaștini la Irina, Pir, Vășad; Dindești (7, 9, 32); Săcueni (30).

S. viscosus L. — Pe terasamente de căi ferate: între Săcășeni și Ganaș, Tiream, Hotoan, Cadea, Diosig (22). Adv.

S. vulgaris L. — La marginea drumurilor și culturilor, lîngă garduri. Frecv.
Serratula tinctoria L. — Prin pășuni, fînețe și păduri la: Sînmiclăuș, Vezendiu, Galoșpetreu, Adoni; Ganaș, Hotoan (21); Dindești (34).
Solidago canadensis L. — Sălbăticită între Carei și Ghenci.
S. gigantea Aiton — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.
S. virgaurea L. — Pe coaste însorite: între Șilindru și Cheșereu și la Diosig.
Sonchus arvensis L. subsp. *arvensis* — La marginea drumurilor, canalelor și culturilor. Frecv. — subsp. *uliginosus* (Bieb.) Nyman — Hotoan.
S. asper (L.) Hill. — La marginea șanțurilor. Frecv.
S. oleraceus L. — Prin semănături, vii și terenuri inundate. Frecv.
S. palustris L. — În mlaștini la: Dindești (8, 34); Otomani (34).
Tanacetum parthenium (L.) Schultz-Bip. *(Chrysanthemum parthenium* (L.) Bernh.) — Sălbăticită la Otomani.
T. vulgare L. *(Chrysanthemum vulgare* (L.) Bernh.) — La marginea canalelor, tufărișurilor și pădurilor. Frecv.
Taraxacum bessarabicum (Hornem) Hand.-Mazz. — Prin sărături la: Căuaș; Dindești (8, 9); Andrid, Pir (34).
T. erythrospermum Andrz. ex Besser (*T. laevigatum* auct., non (Willd.) DC.) — Pe colinele aride de la Pir.
T. officinale Weber — Prin pășuni, fînețe, locuri ruderale. Com.
T. palustre (Lyons) Symons — Prin locuri mlăștinoase la: Eriu-Sîncrai, Ghenci, Piru Nou, Vășad, Galoșpetreu; Tarcea (37).
Tragopogon dubius Scop. subsp. *dubius* — Pe coaste ierboase la: Pir, Galoșpetreu, Otomani, Cheșereu; — subsp. *major* (Jacq,) Wollm. — Tiream, Tarcea.
T. pratensis L. subsp. *orientalis* (L.) Čelak. (*T. orientalis* L.) — Prin pășuni și livezi. Spor.
Tussilago farfara L. — Prin locuri umede, la marginea canalelor. Spor.
Xanthium riparium Itzigsohn & Hertsch em. Lasch (*X. italicum* Moretii) — Prin terenuri umede, ruderalizate. Spor.
X. spinosum L. — Prin locuri îngrășate, la marginea culturilor și drumurilor. Frecv.
X. strumarium L. — Prin semănături, grădini și locuri ruderale. Frecv.
Xeranthemum annuum L. — Pe coastele ierboase de la Diosig (22).

MONOCOTYLEDONEAE

Fam. **Alismataceae**

Alisma gramineum Lej. — Pe terenurile mlăștinoase între Ghenci și Căuaș (13) și la Tarcea (30).
A. lanceolatum With. — În mlaștini. Spor.
A. plantago-aquatica L. — În mlaștini și canale. Frecv.

Sagittaria sagittifolia L. — Prin ape stagnante și lin curgătoare la: Irina, Căuaș, Galoșpetreu; Sălacea (30); Cheșereu (27, 30).

Fam. **Butomaceae**

Butomus umbellatus L. — În bălți și mlaștini. Frecv.

Fam. **Hydrocharitaceae**

Hydrocharis morsus-ranae L. — Prin apele bălților și canalelor. Spor.
Stratiotes aloides L. — În apele bălților. Înainte de asanare a fost mult răspîndită. Există și astăzi la: Tiream, Galoșpetreu; Otomani (19, 36). A mai fost semnalată la: Andrid (19); Tarcea (30); Cheșereu (19, 26, 27, 29, 30); Cadea (43); Diosig (42, 43).

Fam. **Juncaginaceae**

Triglochin palustris L. — Prin locuri mlăștinoase. În stațiunile de la Tiream (18), Piru Nou și Vășad se găsește această specie și nu *T. maritimum* L., cum a fost semnalată anterior (22).

Fam. **Potamogetonaceae**

Potamogeton crispus L. — Prin bălți și ape lin curgătoare. Frecv.
P. gramineus L. — Prin bălțile mlăștinoase de la Vășad și Tarcea (22).
P. lucens L. — Prin canale și ape stagnante. Frecv.
P. natans L. — Formează fitocenoze în apele stagnante. Frecv.
P. nodosus Poiret (*P. fluitans* auct.) — Prin ape stagnante și lin curgătoare la: Căuaș, Hotoan, Cheșereu, Diosig; Săcueni (38).
P. pectinatus L. — Prin apele canalelor și bălților. Spor.
P. perfoliatus L. — La Cheșereu (30), înainte de asanare.
P. pusillus L. — Pe suprafața apelor de la Sălacea. A mai fost semnalată din regiune și înainte de asanare, dintr-o stațiune neprecizată (3,. 43).
P. trichoides Cham. & Schlecht. — Prin apele canalelor de la Ghirolt.

Fam. **Typhaceae**

Typha augustifolia L. — Prin bălți și mlaștini. Frecv.
T. latifolia L. — Formează fitocenoze întinse. Com.
T. laxmannii Lepechin — Prin apele canalelor ce trec prin sărături la: Eriu-Sîncrai, Căuaș, Hotoan și Adoni (22).

Fam. **Sparganiaceae**

Sparganium erectum L. subsp. *neglectum* (Beeby) Schinz & Thell. — Prin apele bălților și mlaștinilor. Spor.

Fam. **Liliaceae**

Allium angulosum L. — Prin lunci și văi la: Pir; Ghenci (41); Portița (12); Dindești, Galoșpetreu, Sălacea (30); Andrid (19).

A. scordoprasum L. — Prin locuri ruderalizate. Spor.

A. sphaerocephalum L. — Pe colinele ierboase de la Diosig (22).

A. ursinum L. subsp. *ucrainicum* Kleopow & Oxner — Prin pădurea de pe terasa Eriului de la Pir (22).

Asparagus officinalis L. — Prin pășuni aride și la marginea drumurilor la: Căuaș, Tiream, Andrid, Otomani; Dindești (10, 34).

Colchicum autumnale L. — Prin pajiști mezohigrofile și mezofile. Spor.

Convallaria majalis L. — Prin păduri la: Ganaș, Pir; împrejurimile Sălacei (25).

Gagea arvensis (Pers.) Dumort. — Prin pășuni și la marginea drumurilor la: Pir, Tarcea și Cadea.

G. lutea (L) Ker-Gawler — Prin păduri la: Hotoan; Săcueni (14).

G. minima (L.) Ker-Gawler — La marginea pădurilor la: Hotoan, Adoni și Săcueni.

G. pratensis (Pers.) Dumort. — Prin păduri și locuri ierboase. Spor.

Hemerocallis lilioasphodelphus L. — Cultivată și sălbăticită la Diosig.

Muscari botryoides (L.) Miller — Prin pădurea de la Săcueni (14).

M. comosum (L.) Miller — Prin pășunile de la Sălacea și Otomani.

M. neglectum Guss. ex Ten. (*M. racemosum* (L.) Lam. & DC.) — Prin pădurea de la Adoni (22).

Ornithogalum boucheanum Ascherson — Prin terenuri ierboase și la marginea tufărișurilor la: Sînmiclăuș, Andrid, Tarcea; Galoșpetreu, Cherechiu (22).

O. ortophyllum Ten. (*O. gussonei* Ten.) — Prin pășuni și sărături. Spor.

O. refractum Kit. ex. Schlecht. — De la Săcueni a fost descrisă de V. Janka *O. millegranum* (14), care ulterior nu a mai fost regăsită. Mai nou acest taxon a fost sinonimizat (în: „Flora Europaea, vol. V, 1980") cu *O. refractum.*

O. umbellatum L. — Prin locuri ierboase la: Ghenci, Tiream, Andrid, Piru Nou; Sălacea (25); Săcueni (15, 43).

Polygonatum latifolium (Jacq.) Desf. — Prin pîlcuri de păduri. Spor.

P. multiflorum (L.) All. — Prin pădurea de la Pir; odinioară și la Ianca (30).

P. odoratum (Miller) Druce (*P. officinale* All.) — Prin păduri și tufărișuri la: Pir, Săcueni; odinioară și la Ianca (30).

Scilla bifolia L. — Prin parcuri și tufărișuri la: Otomani; Ianca (30).

Veratrum album L. — În albia unui pîrîu de la Vășad (22).

Fam. **Amaryllidaceae**

Galanthus nivalis L. — La Cadea (30).
Narcissus poëticus L. — Cultivată și sălbăticită între Șilindru și Chește-reu.
N. stellaris Haworth — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.

Fam. **Iridaceae**

Crocus reticulatus Steven (*C. variegatus* Hoppe & Hornsch.) — Prin pădurile de la Săcueni (30, 43).
Gladiolus imbricatus L. — Prin poienile pădurii „Șiter" de la Ganaș. A mai fost semnalată din acest loc, dar stațiunea era localizată la Acîș (1).
Iris pseudocorus L. — Prin locuri mlăștinoase și canale. Frecv.
I. sibirica L. — Prin poienile din pădurea „Șiter" de la Ganaș și nu la Acîș, cum a fost semnalată anterior (1).

Fam. **Juncaceae**

Juncus articulatus L. — În mlaștini și pe malul apelor. Frecv.
J. atratus Krocker — Prin lunci, văi și mlaștini. Frecv.
J. bufonius L. — Pe terenuri inundate și pe malul apelor. Spor.
J. compressus Jacq. — Prin șanțuri, terenuri ruderale și pe malul apelor. Frecv.
J. conglomeratus L. — Prin pajiștile de luncă de la Ganaș și Sălacea.
J. effusus L. — Prin depresiuni umede, lunci și șanțuri. Com.
J. gerardi Loisel. — Prin sărături la Eriu-Sîncrai, între Ianculești și Tiream, Tarcea; Ghenci (6); Hotoan (30); Galoșpetreu (21).
J. inflexus L. — Prin depresiuni umede și șanțuri. Spor.
J. tenuis Willd. — Prin pășunile bătătorite de la Ganaș și Rădulești.
Luzula campestris (L.) DC. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
L. multiflora (Retz.) Lej. — Prin pajiștile de la Ganaș și Pir.

Fam. **Cyperaceae**

Blysmus compressus (L.) Panzer ex. Link — Prin locurile mlăștinoase de la Săcueni (16, 43).
Carex acuta L. (*C. gracilis* Curtis) — În mlaștini la: Piru Nou, Pir; între Ghenci și Căuaș (13); Dindești (32); Chește-reu (30).
C. acutiformis L. — Formează fitocenoze de mlaștină în toată regiunea.
C. appropinquata Schumacher — Pe plaurul de la Săcueni (20); odinioară și la Chește-reu (30).
C. caryophyllea Latour. — Prin pășunile de la Sînmiclăuș și Chește-reu.
C. distans L. — Prin locuri mlăștinoase, slab sărături-oase. Frecv.

C. disticha Hudson — Prin lunci umede la: Piru Nou, Vășad, Cheșereu; Dindești (32).
C. divisa Hudson — Prin locuri umede, slab sărături oase: între Șilindru și Cheșereu; la Adoni (38).
C. divulsa Stockes — La marginea tufărișurilor de la Adoni și Diosig.
C. elata All. — În mlaștini: între Pișcolt și Vășad, Șilindru spre Cheșereu; Săcueni (20).
C. flacca Schreber (*C. glauca* Scop.) — Prin luncile umede de la Cheșereu.
C. hirta L. — Prin pajiști, șanțuri și pe malul apelor. Frecv.
C. hordeistychos Vill. — Prin locuri mlăștinoase: între Ianculești și Tiream, Vezendiu, Pir, Vășad; Dindești (32, 34).
C. lasiocarpa Ehrh. — Pe plaurul lacului „Vărgat" de la Săcueni (20).
C. melanostachya Bieb. ex Willd. — În mlaștini la: Pir, Tarcea; Ghenci (6, 13); Cheșereu (30).
C. muricata L. subsp. *lamprocarpa* Čelak. (*C. pairaei* F. W. Schultz) — Prin tufărișurile de la Pir și Adoni.
C. nigra (L.) Reichard. — Înainte de asanare la Dindești (30).
C. otrubae Podp. — Prin locuri mlăștinoase la: Ganaș, Piru Nou, Vășad, Cheșereu; Dindești (32).
C. ovalis Good. (*C. leporina* auct. non L.) — Prin pajiști de luncă. Spor.
C. pallescens L. — Prin pădurea de la Ganaș.
C. panicea L. — Prin pajiști umede. Spor.
C. paniculata L. — În mlaștini la: Diosig; Cheșereu (30); Săcueni (20). La Piru Nou se găsește tot *C. paniculata* și nu *C. appropinquata* așa cum a fost semnalată (19, 22).
C. praecox Schreber — Prin pășuni și la marginea drumurilor. Frecv.
C. pseudocyperus L. — În mlaștini: între Ianculești și Tiream, Andrid, Diosig; Otomani (36); Cheșereu (30); Săcueni (20).
C. remota L. — Prin stejărete și aninișuri la: Ganaș; Săcueni (20).
C. riparia Curtis — În mlaștini. Frecv.
C. rostrata Stockes — Pe plaurul lacului „Vărgat" de la Săcueni (20).
C. spicata Hudson — Prin păduri și tufărișuri la: Ganaș, Ghenci, Pir și Vășad.
C. stenophylla L. — Prin pășuni la: Vășad, Șilindru spre Cheșereu; Hotoan (21).
C. sylvatica Hudson — Prin pădurile de la Ganaș, Pir și Adoni.
C. tomentosa L. — Prin pădurea de la Ganaș.
C. vesicaria L. — În mlaștini. Spor.
C. vulpina L. — În mlaștini, prin pajiști de luncă și șanțuri. Frecv.
Cyperus flavescens L. (*Pycreus flavescens* (L.) Reichenb.) — La marginea mlaștinilor și prin depresiuni umede. Spor.
C. fuscus L. — Prin locuri mlăștinoase la: Ady Endre, Irina, Otomani, între Ianculești și Tiream, Dindești.
Eleocharis acicularis (L.) Roemer & Schultes — Prin depresiuni umede. Spor.
E. carniolica Koch — Prin locuri mlăștinoase la: Tiream și Dindești.

E. ovata (Roth) Roemer & Schultes — La marginea pădurii „Șiter" de la Ganaș. A mai fost semnalată de aici, dar stațiunea a fost localizată la Acîș (1).

E. palustris (L.) Roemer & Schultes — Prin depresiuni umede și în mlaștini. Frecv.

E. uniglumis (Link) Schultes — În mlaștinile de la Piru Nou.

Eriophorum angustifolium Honckeny — În mlaștini la: Diosig; Piru Nou (22).

Scirpus holoschoenus L. (*Holoschoenus vulgaris* Link) — Pe terenurile nisipoase, umede de la Vășad.

S. lacustris L. subsp. *lacustris* (*Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla) — În mlaștini. Frecv. — subsp. *tabernaemontani* (C. C. Gmelin) Syme (*S. tabernaemontani* (C. C. Gmelin) Palla — Prin locuri mlăștinoase, slab sărături oase. Spor.

S. maritimus L. (*Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla) — Prin șanțuri și la marginea mlaștinilor, în locuri sărături oase. Spor.

S. sylvaticus L. — În mlaștini la: Piru Nou; Săcueni (20); Diosig (30).

Fam. **Gramineae (Poaceae)**

Agrostis canina L. — La marginea șanțurilor și prin fînețe. Spor.

A. stolonifera L. — Prin fînețe și locuri mlăștinoase. Com.

Alopecurus aequalis Sobol. — La marginea mlaștinilor și canalelor. Frecv.

A. geniculatus L. — Prin fînețe și terenuri slab sărături oase. Spor.

A. pratensis L. — Prin fînețe umede, depresiuni și văi. Com.

Anthoxanthum odoratum L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.

Apera spica-venti (L.) Beauv. — La marginea drumurilor și prin pășuni la Tiream, Piru Nou, Vășad și Tarcea.

Arrhenatherum elatius (L.) Beauv. ex J. & C. Presl — Prin pășuni și fînețe. Spor.

Aveana fatua L. — Prin locurile ruderalizate de la Adoni; Săcueni (14).

Avenula pubescens (Hudson) Dumort. (*Helictotrichon pubescens* (Hudson) Pilger) — Pe terasele Eriului: între Șilindru și Cheșereu; Otomani (22).

Beckmannia eruciformis (L.) Host — Pe terenuri umede și sărături oase la: Galoșpetreu, Otomani, Tarcea, Cheșereu; Cadea (14).

Brachypodium sylvaticum (Hudson) Beauv. — Prin păduri. Spor.

Briza media L. — Prin fînețe. Frecv.

Bromus arvensis L. — La marginea culturilor și șanțurilor. Frecv.

B. commutatus Schrader — Prin fînețe și pășuni. Frecv.

B. hordeaceus L. (*B. mollis* L.) — Prin pășuni aride. Frecv.

B. inermis Leysser — Frecvent, în special pe digurile Eriului.

B. japonicus Thunb. — La Cheșereu (30).

B. sterilis L. — Prin păduri și plantații de salcîmi la: Ghenci, Pir, Andrid, Cherechiu, Cheșereu, Săcueni; Sălacea (25); Ianca (30).

B. tectorum L. — La marginea culturilor și drumurilor. Spor.
Calamagrostis canescens (Weber) Roth — În mlaștini la: Ganaș, Piru Nou; între Ghenci și Căuaș (13); Săcueni (20).
C. epigeios (L.) Roth — Prin tăieturi și la marginea mlaștinilor. Frecv.
C. stricta (Timm) Koeler (*C. neglecta* (Ehrh.) Gaertner) — Pe plaurul lacului „Vărgat" de la Săcueni (20).
Catabrosa aquatica (L.) Beauv. — În mlaștini la: Piru Nou, Pir, între Ianculești și Tiream.
Chrysopogon gryllus (L.) Trin. — Pe versanți cu expoziție sudică la: Pir, Tarcea, între Șilindru și Cheșereu.
Crypsis alopecuroides (Piller & Mitterp.) Schrader (*Heleochloa alopecuroides* (Piller & Mitterp.) Host) — Prin locuri umede, slab sărăturoase. Frecv.
C. schoenoides (L.) Lam. (*Heleochloa schoenoides* (L.) Host) — Prin sărături umede la: Ady Endre, Căuaș, Hotoan, Dindești, Piru Nou.
Cynodon dactylon (L.) Pers. — Prin locuri aride, coaste însorite. Frecv.
Cynosurus cristatus L. — Prin fînețele de la Ganaș, Pir și Sălacea (22).
Dactylis glomerata L. subsp. *glomerata* — Prin pășuni, fînețe și păduri. Frecv. — subsp. *aschersoniana* (Graebner) Thell. (*D. aschersoniana* Horvátovszky) — Prin păduri. Frecv.
Dasypyrum villosum (L.) Candargy (*Haynaldia villosa* Schur) — Prin locurile ruderalizate de la: Căuaș; Tiream și Hotoan (22). Adv.
Deschampsia caespitosa (L.) Beauv. — În mlaștini și prin pajiști inundabile. Frecv.
Dichanthium ischaemum (L.) Roberty (*Botrichloa ischaemum* (L.) Keng) — Prin terenuri aride. Frecv.
Digitaria ischaemum (Schreber) Muhl. — Prin semănături și locuri ruderalizate la: Dindești; Eriu-Sîncrai, Cherechiu, Cheșereu (22).
D. sanguinalis (L.) Scop. — Prin culturi agricole. Frecv.
Echinochloa crus-galli (L.) Beauv. — La marginea mlaștinilor și prin locurile ruderalizate. Frecv.
Elymus caninus (L.) L. (*Agropyron caninum* (L.) Beauv.) — Prin pădurile și zăvoaiele de la Hotoan, Pir și Diosig.
E. hispidus (Opiz) Melderis subsp. *hispidus* (*Agropyron intermedium* (Host) Beauv.) — Prin pășuni și fînețe. Spor. — subsp. *barbulatus* (Schur) Melderis (*A. trichophorum* (Link) K. Richter) — Pe coaste însorite la: Galoșpetreu, Cheșereu; Pir (22, 34); Tarcea (22).
E. repens (L.) Goud. (*Agropyron repens* (L.) Beauv.) — Prin culturi Com.
Eragrostis minor Host (*E. poaeoides* Beauv.) — Prin pășuni și semănături. Spor.
E. pilosa (L.) Beauv. — Prin culturi, lîngă drumuri și pe terase de căi ferate. Frecv.
Festuca arundinacea Schreber — Prin fînețe umede la: Andrid, Vășad, Tarcea.
F. gigantea (L.) Vill. — Prin pădurile de la Ganaș și Hotoan.

F. pratensis Hudson — Prin fînețe și pășuni. Frecv.
F. pseudovina Hackel ex Wiseb. — Prin pășuni și sărături. Com.
F. rupicola Heuffel (*F. sulcata* (Hackel) Nyman) — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
F. valesiaca Schleicher ex Gaudin — Prin păduri și fînețe la: Ganaș, Pir, Otomani, Diosig, între Șilindru și Cheșereu.
Glyceria fluitans (L.) R. Br. — În mlaștini. Spor.
G. maxima (Hartman) Holmberg — În locuri mlăștinoase. Com.
G. plicata (Fries) Fries — În mlaștini. Spor.
Holchus lanatus L. — Prin fînețe umede și în mlaștini la: Vășad, Galoș-petreu, între Șilindru și Cheșereu.
Hordeum hystrix Roth — Prin sărăturile din albia Eriului. Frecv.
H. murinum L. — La marginea drumurilor și culturilor. Frecv.
Koeleria macrantha (Ledeb.) Schultes — Prin pajiști aride. Frecv.
Leersia oryzoides (L.) Swartz — În mlaștini: între Ianculești și Tiream; Săcueni (38).
Lolium multiflorum Lam. — Cultivată și sălbăticită în toată regiunea.
L. perenne L. — Prin pășuni, locuri virane și la marginea drumurilor. Com.
Melica altissima L. — La Sălacea și la Otomani (14).
M. nutans L. — Prin pădurea de la Pir.
M. picta C. Koch — Prin pădurea „Șiter“ de la Ganaș.
M. transsilvanica Schur (*M. ciliata* L. subsp. *transsilvanica* (Schur) Husnot) — Pe dealul „Cetății“ de la Otomani; semnalată de aici ca *M. ciliata* (22).
M. uniflora Retz. — Prin pădurea de pe terasa Eriului de la Pir.
Milium effusum L. — Prin pădurea de la Pir.
Molinia caerulea (L.) Moench — Prin poienile pădurilor și în mlaștini. Spor.
Panicum capillare L. — Specie adventivă la: Ganaș, Tiream, Dindești, între Vășad și Curtuiușeni.
P. miliacem L. — Sălbăticit la Istrău.
Phalaris arundinacea L. (*Typhoides arundinacea* (L.) Moench) — În mlaștini. Frecv.
Phleum phleoides (L.) Karsten — Prin pajiștile de pe terasele Eriului la: Otomani, Cheșereu; între Ghenci și Căuaș (13).
P. pratense L. — Prin pășuni și fînețe. Frecv.
Pholiurus pannonicus (Host) Trin. — Prin pășuni sărături oase la: Rădulești, Galoșpetreu; Adoni (44); Săcueni, Cadea, Roșiori (14).
Phragmites australis (Cav.) Trin. & Steud. — În mlaștini, lacuri, canale. Com.
Poa angustifolia L. — Prin pășuni și fînețe. Spor.
P. annua L. — La marginea drumurilor și semănăturilor. Frecv.
P. bulbosa L. — Prin pajiști, sărături și la marginea drumurilor. Frecv.
P. compressa L. — Prin pășuni și coline aride. Spor.
P. nemoralis L. — Prin pădurile teritoriului. Frecv.

P. palustris L. — În mlaștini și canale la: Piru Nou; Otomani (43); Săcueni (20).
P. pratensis L. — Prin pajiști, șanțuri și la marginea mlaștinilor. Frecv.
P. trivialis L. — Prin fînețe umede și locuri mlaștinoase. Frecv.
Puccinellia distans (L.) Parl. subsp. *distans* — Prin sărături. Frecv. — subsp. *limosa* (Schur) Ják. (*P. limosa* (Schur) Holmberg) — Prin sărături la: Galoșpetreu, Tarcea, Ciocaia; Otomani (36).
Sclerochloa dura (L.) Beauv. — Prin locuri bătătorite. Frecv.
Setaria italica (L.) Beauv. — Sălbăticită la Ganaș și la Hotoan.
S. pumila (Poiret) Schultes (*S. lutescens* (Weigel) F. T. Hubbard) — Prin locuri ruderalizate. Frecv.
S. verticillata (L.) Beauv. — Prin culturi agricole. Frecv.
S. viridis (L.) Beauv. — Prin semănături și terenuri ruderalizate. Frecv.
Sorghum bicolor (L.) Moench — Sălbăticită la Hotoan.
Stipa capillata L. — Pe colinele aride de la Otomani și Cheșereu (22).
Trisetum flavescens (L.) Beauv. — Pe terasa Eriului de la Sălacea (22).
Ventenata dubia (Leers) F. W. Schultz — Prin pajiști la: Ganaș, Pir, Tarcea; Dindești (32); Adoni (37).
Vulpia bromoides (L.) S. F. Gray — Prin pășunile de la Tiream.
V. myuros (L.) C. C. Gmelin — Prin pășunile uscate de la Vășad și Otomani.

Fam. **Orchidaceae**

Epipactis helleborine (L.) Crantz — Prin pădurea „Șiter" de la Ganaș.
Orchis laxiflora Lam. subsp. *elegans* (Heuffel) Soó — În mlaștini și prin pajiști inundabile la: Piru Nou, Tarcea, Cheșereu și Săcueni.
O. morio L. — Prin pășuni și fînețe. Spor.
Platanhera bifolia (L.) L. C. M. Richard — Prin pădurile de la Ganaș și Pir.

Fam. **Araceae**

Arum orientale Bieb. — Prin păduri și tufărișuri la: Pir, Adoni și Otomani. La Cadea (30) și la Diosig (15, 24, 30, 31, 43) se găsește tot *A. orientale* și nu *A. maculatum* L. cum a fost semnalată.

Fam. **Lemnaceae**

Lemna gibba L. — La Cheșereu (30) înainte de asanare.
L. minor L. — Pe suprafața apelor stătătoare. Frecv.
L. trisulca L. — Împreună cu *L. minor*. Frecv.
Spirodela polyrhiza (L.) Schleiden — Prin bălți și ape stagnante. Spor.

*

Remarcăm prezența următoarelor specii în flora Cîmpiei Eriului: *Achillea ptarmica* L., *Adonis vernalis* L., *Ambrosia artemisiifolia* L., *Androsace elongata* L., *Buglossoides purpureocaerulea* (L.) I. M. Johnston, *Calamagrostis canescens* (Weber) Roth, *C. stricta* (Timm) Koeler, *Carex appropinquata* Schumacher, *C. lasiocarpa* Ehrh. *C. paniculata* L., *Cardamine parviflora* L., *Chenopodium ficifolium* Sm., *Chrysopogon gryllus* (L.) Trin., *Cicuta virosa* L., *Cirsium brachycephalum* Juratzka, *Dianthus superbus* L., *Eriophorum angustifolium* Honckeny, *Euclidium syriacum* (L.) R. Br., *Euonymus verrucosus* Scop., *Fumaria jankae* Hausskn., *Gentiana pneumonanthe* L., *Hesperis tristis* L., *Iris sibirica* L., *Jasione montana* L., *Leontodon taraxacoides* Mérat subsp. *taraxacoides*, *Leucanthemella serotina* (L.) Tzvelev,*Menyanthes trifoliata* L., *Phlomis tuberosa* L., *Pholiurus pannonicus* (Host) Trin., *Pulsatilla montana* (Hoppe) Reichenb., *Quercus pubescens* Willd., *Ranunnunculus illyricus* L., *Rhinanthus borbasii* (Dörfler) Soó, *Sagina subulata* (Swartz) C. Presl, *Saxifraga bulbifera* L. *Scirpus holoschoenus* L., *Stellaria palustris* Retz, *Stratiotes aloides* L., *Succisella inflexa* (Kluk) C. Beck, *Tetragonolobus maritimus* (L.) Roth subsp. *siliquosus* (L.) Murb., *Trifolium pallidum* Waldst. & Kit., *T. rubens* L., *Vulpia bromoides* (L.) S. F. Gray.

BIBLIOGRAFIE

1. ARONESCU M., BABACA G., DRAGU I., GHERASIM V., *Semințe de plante spontane, recoltate în anul 1965 ...*, Catalogul de semințe al Grădinii Botanice București, București, 1965, 41—42.
2. BENEDEK Z., *Geomorfológiai kutatások az Érmelléken és Nagykároly környékén*, Földr. közl., 1960, 2, 141—158.
3. BEZDEK J., *Adatok az Érmellék flórájához*, MOTV Munk., XXXV, 1910, 196.
4. BOGDAN A., DIACONEASA B., *Problema Eriului în lumina analizelor de polen*, Stud. Univ. Babeș-Bolyai Cluj, ser. geol.-geogr., 1960, 1, 141—157.
5. *Cartarea și combaterea buruienilor agricole din județul Bihor*, Casa Agronomului Diosig, 1976.
6. CONEA A., *Traseul Carei — Munții Rez*, în: „Lucrările Conferinței de Pedologie", București septembrie 1958, Ed. Academiei, București, 1961, 471—481.
7. CONSTANTINESCU O., NEGREAN G., *Adăugiri la Erysiphaceele României*, St. cerc. biol., ser. bot., 24, 4, 279—286.
8. CONSTANTINESCU O., NEGREAN G., (red.), *Herbarium Mycologicum Romanicum*, Schedae (nr. 2051—2250), București, 1974.
9. CONSTANTINESCU O., NEGREAN G., (red.), *Herbarium Mycologicum Romanicum*, Schedae (nr. 2251—2500), București, 1975.
10. CONSTANTINESCU O., NEGREAN G., (red.), *Herbarium Mycologicum Romanicum*, Schedae (nr. 2501—2750), București, 1978.
11. CONSTANTINESCU O., NEGREAN G., (red.), *Herbarium Mycologicum Romanicum*, Schedae (nr. 2751—3000), București, 1981.
12. DRAGU I., BABACA G., GHERASIM V., ARONESCU M., *Semințele plantelor spontane colectate în cursul anului 1966*, Delectus seminum, Grădina Botanică București, 1966, 53—54.
13. FEICHTINGER S., *Kraszna megye és környéke flórájából*, Math. Term. Tud. Közl., IX, 1871, 55—125.
14. *Flora R.P.R./R.S.R.*, I—XIII, Edit. Academiei, București, 1952—1976.

15. JANKA V., *Bemerkungen über das Vorkommen für Ungarn interresanter oder neuer Pflanzenarten*, Österr. botan. Zeitschr., Wien, XIII, 1863, 113.
16. JANKA V., *Neue Standorte ungarischer Pflanzen*, Österr. botan. Zeitschr., Wien, XVI, 1866, 169—171; XVII, 1867, 65.
17. JOSAN F., *Buruienile de carantină din regiunea Oradea*, Probl. agric., VIII, 5, 1956, 77—82.
18. KARÁCSONYI C., *Cercetări asupra florei și vegetației terenurilor mlăștinoase din Cîmpia Nirului și Cîmpia Careiului*, Satu Mare StCom., IV, 1980, 415—434.
19. KARÁCSONYI K., *Az Érmellék élővilága*, Művelődés, București, 1979, 10, 41—43.
20. KARÁCSONYI C., *Vegetația plaurului de la Săcueni (jud. Bihor)*, St. cerc. biol., ser. biol. veget., 34, 1, 1982, 28—38.
21. KARÁCSONYI C., *Cercetări asupra asociației Peucedano-Festucetum pseudovinae în stațiunile din nord-vestul României*, Satu Mare StCom., V—VI, 1981—1982, 597—608.
22. KARÁCSONYI C., MAROSSY A., *Contribuții la flora Cîmpiei Erului*, Nymphaea, Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, VIII—IX, 1980—1981, 401—408.
23. MAROSSY A., *Prezența speciei Aldrovanda vesiculosa L. în Valea Erului*, Nymphaea, Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, I, 1973, 5—8.
24. MÁTHÉ I., *Előzetes florisztikai közlemények az Érmellékről*, Scripta bot. Mus. Transs., I, 5—7, 1942, 83—85.
25. MÁTHÉ I., *Kovács János szalacsi herbáriuma*, Debreceni Szemle, 1942, 5, 19—20.
26. MÁTHÉ I., *A kolokán*, Búvár, 1943, iunie.
27. MÁTHÉ I., *Szillápja*, Természet, 1943, 12, 153—157.
28. MÁTHÉ I., *Typha teratológiák*, Scripta bot. Mus. Transs., II, 1943, 125—130.
29. MÁTHÉ I., *Urtica kioviensis Rogow. új termőhelye*, Borbasia, VII, 1947.
30. MÁTHÉ I., *Érmelléki florisztikai adatok*, Bot. közl., XLIV, 1947, 59—71.
31. MÁTHÉ I., TAMÁSSY G., *Néhány érdekes koratavaszi növény az Érmelléken*, Bot. közl., XXXVIII, 3—4, 1941, 182—183.
32. NEGREAN G., *Contribuții la flora României*, St. cerc. biol., ser. bot., XX, 4, 1968, 333—336.
33. NEGREAN G., *Protecția unor plante endemice din România*, Ocrot. nat. și a mediu. înconj., 19, 2, 1972, 141—143.
34. NEGREAN G., *Contribuții micologice. I. Satu-Mare*, Satu Mare StCom., V—VI, 1981—1982, 577—595.
35. PÁZMÁNY D., *Însemnări floristice V*, Notulae bot. Horti Agrobot. Clujensis, 1966, 53—55.
36. POP I., *Flora und Vegetation der Eutrophen Sümpfe von Otomani (Kreis Bihor)*, Rev. Roum. de Biol., ser. bot., 13, 5, 1968, 313—319.
37. PRODAN I., *Aspecte din vegetația zonei de vest a Republicii Populare Române*, Bul. Științ., secț. biol. și șt. agric., ser. bot., VIII, 1, 1956, 5—45.
38. PRODAN I., *Contribuții la flora R.P.R.*, Bul. Știin., secț. biol. și șt. agric., ser. bot., IX, 4, 1957, 285—326.
39. PTEANCU P., *Flora și fauna comunei Tiream*, în: „I. Gherman, Plasa Carei. jud. Sălaj", Edit. Librăria și Tipografia „Cultura", Carei, 1937, 46—49.
40. RESMERIȚĂ I., POP I., *Considerații fitocenologice asupra pajiștilor de Trifolio-Lolietum perennis Krippelova 1967, Resmeriță et all. din România*, Contrib. bot. Cluj-Napoca, 1972, 187—195.
41. ROMAN N., ROMAN Ș., în: *„Catalogul de semințe și note botanice"*, București, Grădina Botanică, 1959.
42. SIMONKAI L., *Nagyvárad és vidéke növényvilága*, în: „Bunyitay V., Nagyvárad természetrajza", Oradea, 1890, 47—137.
43. SOÓ R., MÁTHÉ I., *A Tiszántúl flórája*, Debrecen, 1938.
44. ȘERBĂNESCU I., DRAGU I., BABACA G., *Date geobotanice și climatologice*, în: „Harta solurilor din R. S. România", nr. 2 — Satu Mare, Comit. Geol., București, 1971.
45. VÍGH K., *Bihari, érmelléki, szatmári és szilágysági növénynevek*, NyIrK, I, 1—4, 1957, 149—156.

DIE FLORA DER CÎMPIA ERIULUI
(Kreise Satu Mare und Bihor)

(Zusammenfassung)

Die Cîmpia Eriului (Er-Ebene) erstreckt sich in einer Länge von 85 km im nordwestlichen Teil Rumäniens. Sie bildete früher eine sumfige Landschaft. Obwohl der sumpfbedeckte Tal 1968 trockengelegen und der dadurch gewonnene Boden anschliessend bebaut und fruchtbar gemacht wurde, ist die Flora der abgesonderten Sümpfe und Wälder sowie der sonnigen Hängen auf der Er-Terasse sehr mannigfaltig.

Die eigenen Untersuchungen sowie die Fachliteratur stellten hier 1020 spontane sowie einige subspontane Arten fest.

STUDIUL FAUNEI DE MACROLEPIDOPTERE DIN ÎMPREJURIMILE LOCALITĂȚII TURULUNG (Județul Satu Mare)

ANDREI SZABÓ

Localitatea Turulung se găsește la marginea districtului nordic al Cîmpiei de Vest, în apropierea Munților vulcanici ai Oașului.

Teritoriul aparține bazinului hidrografic al Turului, care ieșind din zona montană, străbate această regiune de cîmpie joasă, cu înălțimi sub 135 m. Turul, împreună cu principalul său afluent din această regiune Turțul, precum și celelalte pîrîuri, au format aici o serie de terenuri mlăștinoase. În prezent aceste ape curgătoare sînt îndiguite. Pe suprafețe întinse predomină solul brun de pădure podzolit.

În partea estică a teritoriului cercetat se ridică brusc ramurile vestice ale Munților Oașului, avînd la bază roci vulcanice, constituite în special din andezit. Înălțimea maximă a acestor promontorii, atinge 396 m pe vîrful „Dealului Pustiu". Se mai găsesc cîteva conuri vulcanice izolate și în regiunea de cîmpie, de ex. „Dealul Mic".

Climatul teritoriului este moderat continental. Temperatura medie anuală este de +9,7°C; a lunii iulie de +20,6°C, iar a lunii ianuarie de —2,9°C. Numărul zilelor în care temperatura depășește +10°C, se ridică anual la 180—190 de zile. În decursul unui an se înregistrează aproximativ 2 000 de ore însorite. Precipitațiile medii anuale depășesc 700 de mm.

Datorită condițiilor pedoclimatice și de relief variate, în această regiune se dezvoltă un covor vegetal foarte eterogen. Vegetația acvatică a bălților pe mari suprafețe este reprezentată prin asociațiile *Lemnetum minoris* și *Potametum natantis,* iar cea a mlaștinilor prin trestiișuri *(Scirpo-Phragmitetum)* și de rogozuri, în special as. *Caricetum acutiformis-ripariae.* Vegetația ierboasă mezohigrofilă este dominată de asociațiile: *Agrostetum albae, Poëtum pratensis, Alopecuretum pratensis,* etc. As. *Festucetum sulcatae* ocupă suprafețe mari prin pășunile mezoxerofile. Întrucît marea majoritate a teritoriului este ocupată de culturi agricole, numărul fitocenozelor segetale și ruderale este însemnat. Pe unele pante de dealuri se extind tufărișuri (as. *Pruno spinosae-Crataegetum),* iar pe malul apelor curgătoare sălcinișuri (as. *Salicetum triandrae*). În albia Turului este cantonată și o pădure destul de compactă (pădurea „Weiss"), parțial inundată, unde domină as. *Querco-Ulmetum,* avînd și cîteva pîlcuri de *Querco-Carpinetum.*

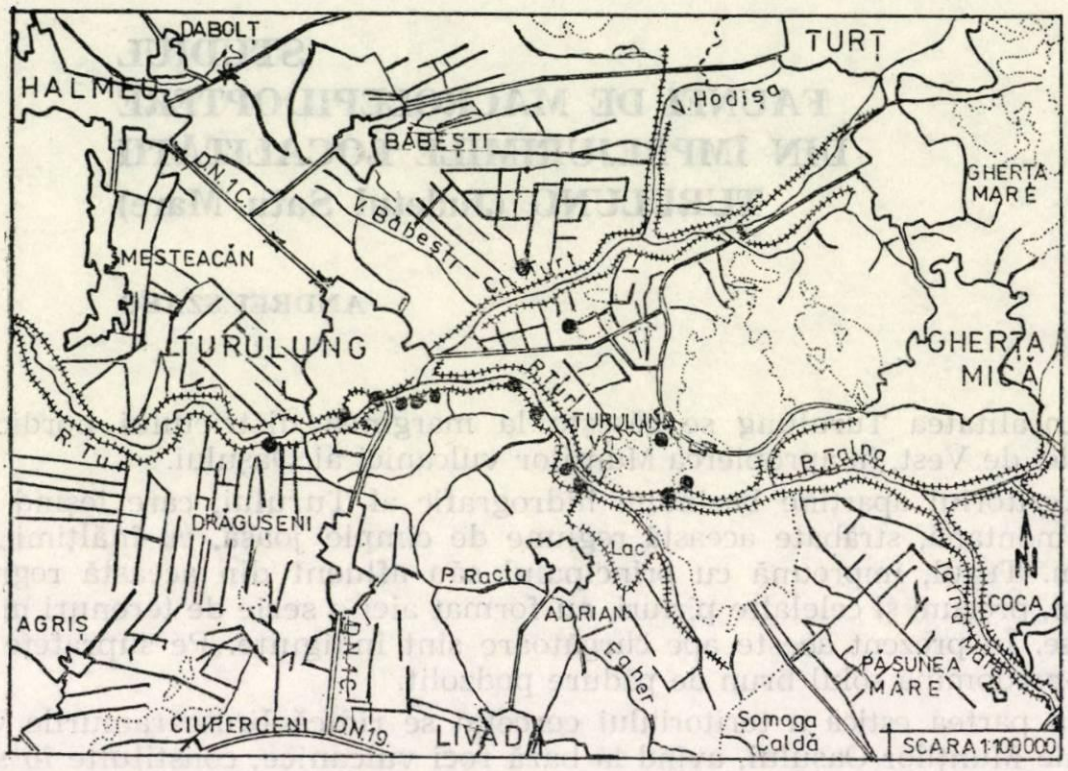

Fig. 1. Harta localității Turulung și a împrejurimilor (semnele „●" marchează locurile unde au fost efectuate colectări sistematice).

Pantele sudice și vestice ale Munților Oașului în această regiune sînt dominate de goruneto-cărpinete *(Querco petreae-Carpinetum)*. În mici enclave apare și vegetația ierboasă unde se remarcă abundența plantei *Festuca valesiaca*. Pe pantele nordice făgeto-cărpinetele *(Carpino-Fagetum)* coboară pînă la 200 m altitudine. Terenuri însemnate sînt ocupate de culturi de viță de vie.

În locurile unor păduri defrișate au fost plantate în masiv speciile: *Robinia pseudacacia* — în zona de șes, precum și *Pinus sylvestris* — în regiunea colinară. Pe lîngă culturile cerealiere și de prășitoare, pe mari suprafețe există și livezi.

Pe fondul acestui covor vegetal variat se dezvoltă o bogată faună de lepidoptere. În literatura de specialitate din hotarul satului Turulung, pînă în prezent au fost semnalate șapte specii de fluturi, de către D. BOB (3), în anul 1980. Noi am început colectările de aici în 1966, iar cercetările sistematice le-am efectuat începînd cu anul 1974 pînă în prezent. În urma acestei activități am identificat 472 de specii, pe care le vom prezenta în continuare. Anterior acestea au fost sistematizate și într-o lucrare metodico-științifică, pentru obținerea gradului didactic I. În urma colectărilor și determinărilor ulterioare am mai identificat nouă specii, necuprinse pe listă, care sînt următoarele:

— *Gastropacha populifolia* Esp. (Fam. *Lasiocampidae*) 2 VII — 4 IX
— *Atolmis rubricollis* L. (Fam. *Arctiidae*) 21 VI 1983
— *Harpyia furcula* Clerck (Fam. *Notodontidae*) 15 V — 18 VIII
— *Plagodis dolobraria* L. (Fam. *Geometridae*) 4 VII 1983
— *Boarmia punctularia* Hbn. (Fam. *Geometridae*) 30 VI 1983
— *Cosmia pyralina* Den. et Schiff. (Fam. *Noctuidae*) 4 VII 1983
— *Ephesia fulminea* Scop. (Fam. *Noctuidae*) 4 VII 1983
— *Noctua fimbriata* Schreb. (Fam. *Noctuidae*) 2 VII — 18 VIII
— *Photedes minima* Hw. (Fam. *Noctuidae*) 28 VI 1983

Speciile la care lipsește anul colectării, au fost găsite în mai mulți ani consecutiv.

Locuri de colectare

Stațiunile unde s-au făcut cele mai multe capturări sînt următoarele: terenurile ierboase de pe digul Turului între satul Viile Turulung și Turulung (la circa 3 km în aval de aceasta); pădurea „Weiss"; marginea pădurii în zona de interfluviu Tur — Talna; elești eul de la Adrian; stufărișurile din valea Turului; „Dealul Mic"; Viile Turulung; grădina școlii din Turulung: „Hanul Turului" (actualmente croitorie), unde au fost colectate cele mai multe specii (Pl. XIV/1).

Metode de colectare

Au fost folosite următoarele metode de colectare:
— în timpul zilei colectări cu fileul entomologic;
— unele exemplare aptere au fost identificate pe tulpinile plantelor;
— multe specii au fost colectate dimineața pe peretele hanului susamintit, în fața căreia în timpul nopții ardea o sursă de lumină de neon;
— în timpul nopții s-au făcut colectări și la această sursă de lumină, precum și la altele (Turulung Vii, pădurea „Weiss", etc.);
— pentru acest scop a fost folosit și petromaxul;
— unele specii au fost obținute prin colectarea și creșterea omizilor;
— specia *Aglia tau* L. a fost identificat în timpul zborului, iar *Ourapteryx sambucaria* L. și *Hydraelia flammeolaria* Don. au fost identificate după aripile rupte.

Materialul colectat se află înserat în colecția autorului.

A fost folosită nomenclatura după V. NICULESCU (14, 15, 13) pentru fluturii de zi; M. KOCH (9, 10) pentru Fam. Geometridae; CH. BOURSIN pentru Noctuidae; respectiv al lui J. BOURGOGNE pentru celelalte familii.

În stabilirea răspîndirii geografice ale speciilor am primit un ajutor dezinteresat din partea lepidopterologului timișorean F. KÖNIG.

Cele 472 de specii enumerate în continuare aparțin următoarelor grupe de răspîndire (în paranteză notăm prescurtările corespunzătoare folosite):

— Holoarctice (Holoarct)
— Transpalearctice (Transpalarct)
— Holomediteraneene (Holomed)
— Ponto-Mediteraneene (Pont-Med)
— Eurosiberiene (Eursib)
— Est-Eurosiberiene (Est-Eursib)
— Euroendemice (Eurend)
— Tropice-Subtropice (Trop-Subtrop)
— Cosmopolite (Cosm)

Enumerarea speciilor

Fam. **H e s p e r i i d a e** Latr.

Erynnis tages L. (Eursib) — 5 V 1975
Carcharodus alceae Esp. (Transpalarct) — 3 V 1978
Pyrgus malvae L. (Eursib) — 3 IV — 21 IV
Heteropterus morpheus Pall. (Transpalarct) — 31 VII 1976
Thymelicus sylvestris Poda (Eursib) — 31 VII 1976
Ochlodes venatum Brem. et Grey (Eursib) — 19 V 1975

Fam. **L y c a e n i d a e** Leach.

Lycaena tityrus Poda (Pont-Med) — 25 VI 1975
Lycaena phlaeas L. (Transpalarct) — 14 V — 15 IX
Lycaena dispar rutilus Wernb. (Transpalarct) — 25 V — 15 IX
Lycaena thersamon Esp. (Pont-Med) — 9 V 1974
Everes argiades Pall. (Eursib) — 3 IV — 4 IX
Lycaenopsis argiolus L. (Transpalarct) — 1 IV — 5 V
Philotes vicrama Moore (Est-Eursib) — 9 V — 17 V
Maculinea teleius Bergst. (Transpalarct) — 10 VIII 1977
Plebejus argus L. (Transpalarct) — 7 V — 14 VI
Polyommatus icarus Rott. (Transpalarct) — 17 V — 3 IX
Thecla quercus L. (Holomed) — 15 VII 1980
Thecla betulae L. (Transpalarct) — 10 IX 1978
Strymon ilicis Esp. (Pont-Med) — 25 VI 1976
Strymon w-album Knoch (Transpalarct) — 10 VII 1982
Strymon pruni L. (Transpalarct) — 30 V 1979
Callophrys rubi L. (Transpalarct) — 29 VII 1980

Fam. **Riodinidae** Grote

Hamearis lucina L. (Eurend) — 28 VII 1980

Fam. **Papilinidae** Latr.

Papilio machaon L. (Holoarct) — 24 IV — 3 VI
Iphiclides podalirius L. (Eurosib — partea sudică) — 3 IX 1974
Zerynthia polyxena Den. et Schiff. (Pont-Med) — 25 IV — 14 V

Fam. **Pieridae** Dup.

Leptidea sinapis L. (Transpalarct) — 27 III — 30 III
Anthocaris cardamines L. (Transpalarct) — 22 IV 1979
Pieris daplidice L. (Transpalarct — partea sudică) — 27 VII — 13 IX
Aporia crataegi L. (Transpalarct) — 21 V — 28 V
Pieris napi L. (Holoarct) — 21 IV —27 VI
Pieris rapae L. (Transpalarct) — 29 III — 15 IX
Pieris brassicae L. (Cosm) — 24 IV 1974
Colias hyale L. (Transpalarct) — 9 IX — 10 X
Colias crocea Geoffr. (Holomed) — 9 IX — 10 X
Gonepteryx rhamni L. (Transpalarct) — 17 VI 1979

Fam. **Nymphalidae** Swainson

Apatura ilia Den. et Schiff. (Transpalarct) — 28 VI 1974
Melitaea didyma Esp. (Transpalarct) — 14 V — 14 VI
Melitaea diamina Lang. (Transpalarct) — 10 VII 1982
Melitaea phoebe Den. et Schiff. (Transpalarct) — 12 V — 27 V
Melitaea athalia Rott. (Transpalarct) — 19 V — 15 VI
Boloria selene Den. et Schiff. (Transpalarct) — 8 V — 22 V
Clossiana dia L. (Eursib) — 24 IV — 1 IX
Argynnis (Brenthis) daphne Den. et Schiff. (Eursib) — 9 VII 1982
Argynnis lathonia L. (Eursib) — 9 V — 23 IX
Argynnis laodice Pall. (Est-Eursib) — 9 VII 1982
Argynnis paphia L. (Transpalarct) — 9 VII 1982
Araschnia levana L. (Transpalarct) — 5 IV 1974
Vanessa cardui L. (Cosm) — 2 VII 1980
Vanessa atalanta L. (Eursib — partea sudică) — 14 IX — 17 X
Inachis io L. (Transpalarct) — 23 VII 1974
Polygonia c-album L. (Transpalarct) — 25 VI 1979
Nymphalis antiopa L. (Holoarct) — 9 VII 1982
Nymphalis polychloros L. (Eursib) — 5 VI 1979
Aglais urticae L. (Transpalarct) — 20 VI 1976

Fam. **Satyridae** Boisd.

Pararge aegeria L. (Eursib) — 11 VII 1979
Pararge megaera L. (Eursib) — 20 IX 1974
Pararge maera L. (Eursib) — 3 VIII 1976
Agapetes galathea L. (Eursib) — 9 VII 1982
Satyrus dryas Scop. (Transpalarct) — 9 VII 1982
Agapetes galathea L. (Eursib) — 9 VII 1982
Maniola jurtina L. (Transpalarct) — 19 VI 1977
Coenonympha pamphilus L. (Eursib) — 10 V 1974
Coenonympha iphis Den. et Schiff. (Eursib) — 19 V — 27 V

Fam. **Sphingidae** Leach

Acherontia atropos L. (Trop-Subtrop) — 12 IX 1975
Herse convolvuli L. (Subtrop-Trop) — 10 IX — 24 IX
Sphinx ligustri L. (Transpalarct) — 24 V — 4 VII
Deilephila porcellus L. (Eursib) — 6 V — 1 VIII
Deilephila elpenor L. (Transpalarct) — 6 V — 27 VIII
Celerio euphorbiae L. (Transpalarct) — 7 VII — 5 IX
Celerio galii Rott. (Holoarct) — 30 VII — 7 VIII
Macroglossum stellatarum L. (Eursib — partea sudică) — 28 IX 1975
Hemaris tityus L. (Transpalarct) — 9 V 1974
Smerinthus ocellatus L. (Eursib) — 26 V — 27 VII
Dilina (Mimas) tiliae L. (Transpalarct) — 18 IV — 2 VIII
Laothoe populi L. (Eursib) 29 IV — 17 VIII

Fam. **Lasiocampidae** Harris

Lasiocampa quercus L. (Eursib) — 2 VIII — 30 VIII
Lasiocampa trifolii Esp. (Eursib) — 25 VIII 1978
Gastropacha quercifolia L. (Transpalarct) — 28 VI — 9 VIII
Cosmotriche potatoria L. (Transpalarct) — 10 VII — 2 VIII
Macrothilacia rubi L. (Eursib) — 28 V — 8 VI
Odonestis pruni L. (Transpalarct) — 24 VI — 27 VII
Malacosoma neustria L. (Transpalarct) — 14 VI — 8 VII
Poecilocampa populi L. (Transpalarct) — 30 X — 30 XI
Trichiura crataegi L. (Pont-Med) — 7 IX — 1 X
Eriogaster lanestris L. (Eursib) — 9 III — 15 III
Eriogaster catax L. (Eursib) — 9 X — 13 X

Fam. **Lemoniidae** Staudinger et Rebel.

Lemonia dumi L. (Eurend) — 10 X — 25 X

Fam. **Endromididae** Boisd.

Endromis versicolora Esp. (Transpalarct -- partea nordică) — 7 IV 1977

Fam. **Ctenuchidae** Kirby

Amata phegea L. (Eursib) — 19 VI 1975

Fam. **Attacidae** Burmeister

Saturnia pyri Den. et Schiff. (Pont-Med) — 20 IV — 22 V
Eudia pavonia L. (Eursib) — 23 III — 29 IV
Aglia tau L. (Eursib) (observat la: 7 V 1977)

Fam. **Arctiidae** Meyrick

Arctia caja L. (Holoarct) — 2 VIII — 18 IX
Epicallia villica L. (Eurend) — 30 V 1974
Panaxia dominula L. (Eursib) — 30 VI — 3 VII
Phragmatobia fuliginosa L. (Holoarct) — 19 VI — 8 IX
Arctinia caesarea Goeze (Transpalarct) — 12 V — 16 V
Spilosoma mendica L. (Eursib) — 22 IV — 26 V
Spilosoma urticae L. (Transpalarct) — 22 V — 9 IX
Spilosoma lutea Hufn. (Transpalarct) — 19 V — 17 VIII
Spilosoma lubricipeda L. (Transpalarct) — 5 V — 15 IX
Hyphantria cunea Drury (Eursib — de origine neoarctică) — 5 V — 8 VIII
Diacrisia sannio L. (Transpalarct) — 20 V — 17 VIII
Tyria jacobeae L. (Eursib) — 25 VI 1977
Euprepia striata L. (Eursib) — 27 V — 31 V
Lithosia quadra L. (Transpalarct) — 22 VI — 5 X
Miltochrista miniata Forst. (Transpalarct) — 26 V 1978
Cybosia mesomella L. (Eursib) — 6 VI 1979
Celama centonalis Hbn. (Transpalarct) — 6 VII — 10 VII
Nola cucullatella L. (Holomed) — 31 V — 6 IX
Roeselia albula Den. et Schiff. (Transpalarct) — 23 VI — 7 IX
Roeselia strigula Den. et Schiff (Eurend) — 2 VI 1979
Eilema griseola Hbn. (Transpalarct) 27 VI — 14 VII
Eilema sororcula Hufn. (Eurend) — 5 V — 17 VII

Fam. **Notodontidae** Stephens

Clostera anastomosis L. (Transpalarct) — 2 VI — 26 IX
Clostera pigra Hufn. (Transpalarct) — 10 V — 2 VIII
Clostera anachoreta F. (Transpalarct) — 26 IV — 11 IX
Clostera curtula L. (Transpalarct) — 3 IV — 26 VI

Notodonta dromedarius L. (Transpalarct) — 6 V — 17 VIII
Notodonta ziczac L. (Transpalarct) — 5 V — 4 IX
Notodonta phoebe Sieb. (Eursib) — 2 V — 24 VIII
Cerura vinula L. (Transpalarct) — 1 IV — 2 VIII
Stauropus fagi L. (Transpalarct) — 1 VI 1974
Pheosia tremula Cl. (Transpalarct) — 22 IV — 9 IX
Gluphisia crenata Esp. (Transpalarct) — 6 V — 15 VII
Harpyia hermelina Cl. (Transpalarct) — 27 IV — 2 VIII
Hoplitis milhauseri F. (Transpalarct) — 1 VI — 17 VII
Drymonia trimacula Esp. (Transpalarct) — 6 V — 14 VI
Drymonia ruficornis Auriv. (Transpalarct) — 27 V 1978
Spatalia argentina Den. et Schiff. (Pont-Med) — 8 VI — 1 VIII
Lophopteryx cucullina Den. et Schiff. (Transpalarct) — 27 IV — 29 VII
Lophopteryx capucina L. (Transpalarct) — 27 IV — 17 VII
Pterophora palpina L. — Eursib) — 29 IV — 29 VII
Ptilophora plumigera Esp. (Transpalarct) — 9 XI — 11 XI
Phalera bucephala L. (Transpalarct) — 15 V — 30 VII

Fam. **Lymantriidae** Hampson

Orgyia antiqua L. (Holoarct) — 23 VI — 21 X
Hypogymna morio L. (Pont-Med) — 8 VI 1980
Euproctis similis Fuessl. (Transpalarct) — 6 VII — 18 IX
Euproctis chrysorrhoea L. (Transpalarct) — 12 VI — 28 VI
Dasichyra pudibunda L. (Transpalarct) — 22 V
Stilpnota salicis L. (Transpalarct) — 28 V — 5 V
Lymantria dispar L. (Holoarct, originar din Europa, în America adventiv) — 22 VII — 27 VI

Fam. **Diplobidae** Kiriakoff

Diloba caerulaeocephala L. (Eurend) — 3 X — 17 X

Fam. **Cymatophoridae** Smith

Habrosyne derasa L. (Holoarct) — 3 VII — 28 IX
Thyatira batis L. (Transpalarct) — 1 VI — 3 VIII
Palimpestris duplaris L. (Transpalarct) — 10 VII — 30 VII
Palimpestris ocularis L. (Transpalarct) — 25 IV — 14 VIII
Tethea or Den. et Schiff. (Transpalarct) — 6 V — 29 VIII
Polyploca diluta F. (Eurend — partea sudică) — 28 IX

Fam. **Drepanidae** Comstock

Drepana harpagula Esp. (Transpalarct) — 14 V — 15 VII
Drepana cultraria F. (Pont-Med) — 15 V — 23 VIII

Drepana binaria Hufn. (Pont-Med) — 27 IX 1967
Drepana falcataria L. (Eursib) — 22 V — 12 IX
Drepana curvatula Ekh. (Transpalarct — partea nordică) — VII

Fam. **Geometridae** Stephens

Brephos nota Hbn. (Eursib) — 4 III — 28 III
Chlorissa viridata L. (Eursib) — 15 V — 1 VII
Chlorissa pulmentaria Gn. (Eursib) — 8 VII — 18 VII
Thalera fimbrialis Scop. (Eursib) — 20 VI — 15 VII
Euchloris smaragdaria F. (Eursib) — 30 V — 20 VI
Hemistola chrysoprasaria Esp. (Eursib) — 30 VII 1980
Rhodostrophia vibicaria Cl. (Eursib) — 14 VI 1976
Calothysanis amata L. (Transpalarct) — 2 IX — 12 IX
Cosymbia orbicularia Hbn. (Eursib) — 7 V — 6 IX
Cosymbia pendularia Cl. (Eursib) — 23 V 1977
Cosymbia lennigiaria Fuchs. (Eurend) — 3 VII 1979
Cosymbia annulata Schze. (Eursib) — 24 V — 4 IX
Cosymbia ruficiliaria H.S. (Pont-Med) — 24 IV — 20 V
Cosymbia punctaria L. (Eursib) — 17 VIII
Cosymbia linearia Hbn. (Eursib) — 24 IV — 13 VI
Scopula immorata L. (Eursib) — 24 IV — 13 VI
Scopula rubiginata Hufn. (Eursib) — 9 V — 23 VIII
Scopula marginepunctata Goeze (Est-Eursib) — 25 V. — 16 IX
Scopula incanata L. (Eursib) — 22 V — 16 IX
Scopula caricaria Reutti (Pont-Med) — 23 V — 7 IX
Scopula immutata L. (Transpalarct) — 27 V — 3 VIII
Scopula virgulata Den, et Schiff. (Est-Eursib) — 28 V — 17 VI
Scopula umbelaria Hbn. (Eursib) — 24 VI — 5 VII
Scopula ornata Scop. (Transpalarct) — 10 V — 19 IX
Acidalia flaccidaria Z. (Pont-Med) — 3 VIII 1979
Sterrha ochrata Scop. (Pont-Med) — 3 VI — 8 VI
Sterrha muricata Hufn. (Transpalarct) — 1 VI — 4 IX
Sterrha dimidiata Hufn. (Eursib) — 13 VI — 23 VI
Sterrha subsericeata Haw. (Pont-Med) — 2 VI 1978
Sterrha humiliata Hufn. (Eursib) — 2 VII 1977
Sterrha fuscovenosa Goeze (Est-Eursib) — 29 VI — 11 VII
Sterrha aversata L. (Eursib) — 14 VI — 24 IX
Sterrha emarginata L. (Eursib) — 13 VII 1979
Lythria purpuraria L. (Est-Eursib) — 26 III — 23 VIII
Lythria purpurata L. (Est-Eursib) — 23 II — 16 VI
Ortholitha bipunctaria Den. et Schiff. (Est-Eursib) — 5 IX 1979
Ortholitha plumbaria F. (Eursib) — 24 IX 1980
Ortholitha chenopodiata L. (Transpalarct) — 1 VII 1974
Lithostege farinata Hufn. (Pont.-Med) 26 V — 3 VI

Lithostege griseata Den. et Schiff. (Eursib) — 26 V 1976
Anaitis plagiata L. (Transpalarct) — 5 V 1979
Operophtera brumata L. (Transpalarct) — 31 X — 17 XI
Oporinia dilutata Den. et Schiff. (Holoarct) — 26 X — 7 XI
Cidaria ocellata Den. et Schiff. (Eursib) — 23 VI — 8 IX
Cidaria variata Den. et Schiff. (Transpalarct) — 5 V 1978
Cidaria firmata Hbn. (Eursib) — 9 VI 1977
Cidaria truncata Hufn. (Eursib) — 22 IX — 24 IX
Cidaria fluctuata L. (Holoarct) — 4 IV — 17 IX
Cidaria ferrugata Cl. (Holoarct) — 5 V — 11 IX
Cidaria designata Hufn. (Holoarct) — 22 IV — 14 V
Cidaria obstipata F. (Holoarct) — 2 VIII — 20 IX
Cidaria lignata Hbn. (Eursib) — 30 V — 14 IX
Cidaria pectinataria Kn. (Eursib) — 19 V — 5 IX
Cidaria bilineata L. (Transpalarct) — 25 V — 2 VII
Cidaria rubidata Den. et Schiff. (Eursib) — 14 V — 10 VII
Cidaria cuculata Hufn. (Eursib) — 7 VI — 17 VIII
Cidaria unangulata Hbh. (Eursib) — 10 V — 24 V
Cidaria albicillata L. (Eursib) — 5 V — 3 VIII
Cidaria tristata L. (Eursib) — 29 IV — 7 VIII
Cidaria alchemillata L. (Eursib) — 14 VIII 1979
Cidaria lugdunaria H.S. (Pont-Med) — 9 IX 1980
Cidaria bifaciata Haw. (Eurend) — 1—6 IX 1979
Cidaria flavofasciata Thnbg. (Holomed) — 29 VI — 3 VII
Cidaria badiata Den. et Schiff. (Eursib) — 29 III — 27 IV
Pelurga comitata L. (Transpalarct) — 3 VIII — 24 VIII
Hydrelia flammeolaria Don. (Transpalarct) (Identificat la: 17 VI 1977)
Lomaspilis marginata L. (Est-Eursib) — 16 V — 3 VII
Ligdia adustata Den. et Schiff. (Eursib) — 24 IV — 7 IX
Lomographa dilectaria Hbn. (Est-Eursib) — 22 V — 3 VII
Bapta temerata Hbn. (Transpalarct) — 25 IV — 8 VIII
Abraxas grossulariata L. (Eursib) — 19 VI — 3 VII
Abraxas sylvata Scop. (Eursib) — 3 VII — 10 VII
Cabera pusaria L. (Eursib) — 4 V — 26 V
Campaea margaritata L. (Eursib) — 11 IX — 2 X
Ourapteryx sambucaria L. (Eursib) — (Identificat la: 20 VI 1978)
Eupithecia linariata F. (Eursib) — 18 VI — 7 IX
Eupithecia silenata Assm. (Eurend) — 8 VIII — 4 IX
Eupithecia centaureata Den. et Schiff. (Eursib) — 25 V — 11 VII
Eupithecia cauchiata Dup. (Traspalarct) — 17 V 1977
Eupithecia vulgata Haw. (Eursib) — 30 V 1980
Eupithecia euphrasiata H.S. (Transpalarct) — 28 VIII — 5 IX
Eupithecia abbreviata Steph. (Eursib) — 19 VI 1980
Gymnoscelis pumilata Hbn. (Eursib) — 1 VI 1979
Chloroclystis chloerata Mab. (Transpalarct) — 30 V — 3 VI

Colotois pennaria L. (Eursib) — 3 X — 9 XI
Ennomos autumnaria Wrnb. (Holoarct) — 1 IX — 21 IX
Ennomos fuscantaria Steph. (Eurend) — 24 IX — 7 X
Ennomos erosaria Den. et Schiff. (Holomed) — 13 VI — 5 X
Crocallis elinguaria L. (Transpalarct) — 2 VIII 1982
Selenia bilunaria Esp. (Transpalarct) — 22 IV — 3 VIII
Selenia lunaria Den. et Schiff. (Eursib) — 26 IV — 4 VII
Selenia tetralunaria Hufn. (Transpalarct) — 2 V — 23 V
Angerona prunaria L. (Transpalarct) — 27 V — 9 VIII
Artiora evonymaria Den. et Schiff. (Eursib) — 3 VIII — 27 IX
Ophistographis luteolata L. (Eursib) — 5 V — 22 IX
Epione vestertaria F. (Transpalarct) — 10 VII 1979
Epione repandaria Hufn. (Transpalarct) — 1 IX — 10 X
Pseudopanthera macularia L. (Pont-Med) — 19 V 1976
Semiothisa alternaria Hbn. (Transpalarct) — 9 V — 7 IX
Semiothisa notata L. (Eursib) — 4 VII 1979
Semiothisa liturata Cl. (Transpalarct) — 2 VIII 1975
Semiothisa clathrata L. (Transpalarct) — 25 IV — 11 IX
Caustoloma flavicaria Hbn. (Pont-Med) — 7 VI — 7 VIII
Tephrina arenacearia Hbn. (Transpalarct) — 9 VII — 17 VIII
Theria rupicapraria Hbn. (Eursib) — 12 II — 4 III
Erannis bajaria Den. et Schiff. (Pont-Med) — 19 X — 15 XI
Erannis leucophaearia Den. et Schiff. (Transpalarct) — 13 II — 10 III
Erannis marginaria F. (Eursib) — 13 II 1980
Erannis aurantiaria Hbn. (Eursib) — 20 X — 7 XI
Erannis defoliaria Cl. (Eursib) — 12 XI — 20 XI
Phigalia pedaria F. (Eurend) — 13 III 1980
Biston strataria Hufn. (Pont-Med) — 7—11 III
Biston betularia L. (Transpalarct) — 24 V — 15 VII
Biston hirtaria L. (Eursib) — 28 III — 22 IV
Apocheima hispidaria F. (Est-Eursib) — 11 III — 14 III
Nyssia zonaria Den. et Schiff. (Eursib) — 25 III — 9 IV
Sinopsia sociaria Hbn. (Eursib) — 25 III — 9 IV
Boarmia rhomboidaria Den. et Schiff. (Eursib) — 23 V — 1 IX
Boarmia cinctaria Den. et Schiff. (Transpalarct) — 5 IV — 10 IV
Boarmia extersaria Hbn. (Transpalarct) — 28 V 1976
Boarmia ribeata Cl. (Eursib) — 23 VIII
Boarmia selenaria Den. et Schiff. (Transpalarct-partea sudică) — 21 IV — 1 IX
Boarmia roboraria Den. et Schiff. (Eursib — partea sudică) — 13 VI 1980
Boarmia punctinalis Scop. (Eursib) — 27 IV — 13 IX
Boarmia bistortata Goeze (Est-Eursib) — 12 IV — 13 IX
Ematurga atomaria L. (Transpalarct) — 31 III — 29 VI
Siona lineata Scop. (Eursib) — 17 V — 5 VI

Fam. **Noctuidae** Latreille

Scotia segetum Den. et Schiff. (Holoarct) — 2 V — 4 VI
Scotia exclamationis L. (Eursib) — 2 VI — 4 IX
Scotia ypsilon Hufn. (Cosm) — 26 IX — 27 IX
Ochropleura plecta L. (Holoarct) — 8 V — 8 VIII
Rhyacia simulans Hufn. (Eursib) — 3 IX 1980
Noctua pronuba L. (Eursib) — 30 V — 5 IX
Noctua comes Hbn. (Eursib) — 15 VII —18 IX
Noctua janthina Den. et Schiff. (Eursib) — 30 VII — 7 IX
Triphaena interjecta Hbn. (Pont-Med) — 25 VII 1974
Spaelotis ravida Den. et Schiff. (Eursib) — 1 VIII 1974
Diarsia rubi View. (Transpalarct) — 21 V — 8 IX
Amathes xanthographa Den. et Schiff. (Transpalarct) — 5 IX — 7 IX
Amathes c-nigrum L. (Holoarct) — 30 V — 15 X
Amathes ditrapezium Den. et Schiff. (Eursib) — 4 VII 1975
Cerastis rubricosa Den. et Schiff. (Eursib) — 28 III — 9 IV
Mesogona oxalina Hbn. (Eursib) — 14 IX — 24 IX
Discestra trifolii Hufn. (Transpalarct) — 14 V — 1 X
Hada nana Hufn. (Eursib) — 22 V — 11 IX
Polia nebulosa Hufn. (Transpalarct) — 2 VI 1979
Mamestra brassicae L. (Holoarct) — 25 IV — 2 X
Mamestra persicariae L. (Transpalarct) — 26 VI 1975
Mamestra contigua Den. et Schiff. (Transpalarct) — 6 V — 3 VIII
Mamestra suasa Den. et Schiff. (Eursib) — 26 IV — 4 IX
Mamestra w-latinum Hufn. (Transpalarct) — 22 V — 30 VI
Mamestra oleracea L. (Eursib) — 23 V — 5 IX
Mamestra disodea Den. et Schiff. (Eursib) — 23 V — 5 IX
Mamestra bicolorata Hufn. (Eursib) — 10 V — 10 VII
Hadena perplexa Den. et Schiff. (Eursib) — 19 IX 1978
Hadena luteago Den. et Schiff. (Eursib) — 27 VI 1979
Hadena confusa Hufn. (Eursib) — 11 V — 19 V
Hadena bicruris Hufn. (Eursib) — 5 V — 9 IX
Cerapteryx graminis L. (Transpalarct — partea nordică) — 3 VII — 15 VIII
Tholera decimalis Poda (Eursib) — 3 IX — 24 IX
Tholera cespitis Den. et Schiff. (Eursib) — 28 VIII — 22 IX
Xylomiges conspicillaris L. (Eursib) — 23 IV — 28 IV
Orthosia munda Den. et Schiff. (Transpalarct) — 4 III — 15 III
Orthosia gothica L. (Transpalarct) — 18 III — 6 V
Orthosia incerta Hufn. (Holoarct) — 16 III — 15 IV
Orthosia populeti F. Eurend) — 25 III — 3 V
Orthosia gracilis Den. et Schiff. (Transpalarct) — 22 III — 15 IV
Orthosia cruda Den. et Schiff. (Transpalarct) — 25 II — 3 IV
Orthosia opima Hbn. (Eursib) — 21 III — 7 IV
Orthosia miniosa Den. et Schiff. (Eursib) — 27 III — 20 IV

Orthosia stabilis Den. et Schiff. (Eursib) — 11 III — 4 IV
Hyssia cavernosa Ev. (Est-Eursib) — 23 V — 16 IX
Mythimna turca L. (Transpalarct) — 23 V — 16 IX
Mythimna conigera Den. et Schiff. (Holoarct) — 1 VIII — 8 VIII
Mythimna ferrago F. (Eursib) — 20 VII — 3 IX
Mythimna albipunctata Den. et Schiff. (Eurend) — 3 V — 14 X
Mythimna vitellina Hbn. (Pont-Med) — 16 IX — 11 X
Mythimna pallens L. (Holoarct) — 30 V — 30 IX
Mythimna L-album L. (Eursib) — 29 VIII — 30 IX
Mythimna comma L. (Est-Eursib) — 1 VIII — 12 IX
Cucullia tanaceti Den. et Schiff. (Eursib) — 27 VI 1974
Cucullia absinthii L. (Eursib) — Ex larva: 15 V 1982
Cucullia umbratica L. (Eursib) — 19 V — 4 IX
Cucullia chamomillae Den. et Schiff. (Eurend) — 10 IV — 29 IV
Cucullia scrophulariae Den. et Schiff. (Eursib) — 26 V — 31 V
Calophasia lunula Hufn. (Transpalarct) — 6 V — 5 IX
Episema glaucima Esp. f. *dentimacula* Hbn. (Pont-Med) — 25 IX 1976
Brachionycha sphinx Hufn. (Eurend) — 21 X — 10 XI
Aporophila lutulenta Den. et Schiff. (Eurend) — 14 IX — 18 X
Lithophane ornithopus Hufn. (Eursib) — 7 IV — 15 X
Lithophane furcifera Hufn. (Eursib) — 25 III — 11 IX
Xylena vetusta Hbn. (Transpalarct) — 31 III — 9 V
Xylena exsoleta L. (Eursib) — 30 III — 16 IV
Allophyes oxyacantheae L. (Eursib) — 11 X — 11 XI
Valeria oleagina Den. et Schiff. (Eurend) — 14 III — 31 V
Dichonia aprilina L. (Eurend) — 13 IX — 22 X
Dichonia convergens Den. et Schiff. (Pont-Med) — 26 IX — 15 X
Blepharita satura Esp. (Transpalarct) — 10 IX — 20 IX
Ammoconia caecimacula Den. et Schiff. (Eursib) — 20 IX 1975
Eupsilia transversa (satellitia) Hufn. (Eursib) — 22 IV — 3 XI
Conistra vaccini L. (Eursib) — 22 IV — 3 XI
Conistra erythrocephala Den. et Schiff. (Eurend) — 10 X 1980
Agrochloa circellaris Hufn. (Eurend) — 8 X — 30 X
Agrochloa lota Cl. (Eursib) — 13 IX — 30 X
Agrochloa humilis Den. et Schiff. (Pont-Med) — 28 IX 1979
Agrochloa laevis Hbn. (Pont-Med) — 13 IX — 30 X
Agrochloa helvola L. (Eursib) — 1 X — 22 X
Agrochloa litura L. (Eursib) — 20 IX — 17 X
Cosmia aurago Den. et Schiff. (Eurend) — 24 IX — 12 XI
Atethmia centrago Haw. (Eurend) — 8 IX — 28 IX
Cirrhia ocellaris Bkh. (Eursib) — 24 IX — 18 X
Cirrhia togata Esp. (Transpalarct) — 14 X 1974
Cirrhia icteritia Hufn. (Eursib) — 1 IX — 12 X
Cirrhia gilvago Den. et Schiff. (Eursib) — 22 IX — 23 X
Cirrhia citrago L. (Eurend) — 15 IX — 25 IX
Simyra albovenosa Goeze (Eursib) — 22 V — 27 VI

Apatele strigosa Den. et Schiff. (Transpalarct) 6 VI — 3 VIII
Apatele megacephala Den. et Schiff. (Eursib) — 19 V — 9 IX
Apatele leporina L. (Eursib) — 2 VI — 3 X
Apatele tridens Den. et Schiff. (Transpalarct) — 24 V — 3 IX
Apatele psi L. (Transpalarct) — 1 V — 10 IX
Apatele auricoma Den. et Schiff. (Eursib) — 27 IV — 1 VIII
Apatele rumicis L. (Eursib) — 17 IV — 9 VII
Craniophora ligustri Den. et Schiff. (Transpalarct) — 7 VIII — 23 VIII
Cryphia fraudatricula Hbn. (Eurend) — 5 VI — 6 VI
Amphipyra pyramidea L. (Transpalarct) — 6 VII 1979
Amphipyra livida Den. et Schiff. (Transpalarct) — 1 VIII — 2 X
Amphipyra tragopogonis Cl. (Transpalarct) — 6 VII — 9 IX
Dipterygia scabriuscula L. (Transpalarct) — 26 V — 17 VII
Talpophila matura Hufn. (Eurend) — 4 IX 1978
Trachea atriplicis L. (Transpalarct) — 26 IV — 14 IX
Euplexia lucipara L. (Transpalarct) — 13 V — 22 VII
Phlogophora meticulosa L. (Eurend) — 17 VIII — 13 X
Callopistria juventina Cram. (Transpalarct) — 14 VIII 1974
Eucarta amethystina Hbn. (Transpalarct) — 25 V — 17 VIII
Eucarta virgo Tr. (Transpalarct — partea sudică) — 3 VIII — 5 IX
Ipimorpha retusa L. (Transpalarct) — 14 VII — 15 VIII
Ipimorpha subtusa Den. et Schiff. (Transpalarct) — 21 VII — 3 VIII
Enargia ypsillon (fissipuncta) Den. et Schiff. (Transpalarct) — 24 VI 1978
Cosmia affinis L. (Transpalarct) — 17 VIII — 7 IX
Cosmia trapezina L. (Transpalarct) — 23 VI — 30 VII
Actinotia hyperici Den. et Schiff. (Transpalarct) — 1 V 1974
Actinotia polyodon Cl. (Eursib) — 8 V — 3 VIII
Apamea monoglypha Hufn. (Eursib) — 10 VII — 7 VIII
Apamea lithoxylea Den. et Schiff. (Eursib) — 3 VII 1980
Apamea tallósi Kov. et Varga (Eurend — panonică) — 2 VIII 1975
Apamea anceps Den. et Schiff. (Eursib) — 7 VI 1980
Apamea sordens Hufn. (Transpalarct) — 26 V — 24 VI
Oligia strigilis L. (Eurend) — 20 V — 19 VI
Oligia latruncula Den. et Schiff. (Eurend) — 20 V — 24 VI
Oligia literosa Haw. (Eursib) — 20 VI 1974
Mesapamea secalis L. (Transpalarct) — 3 VII — 5 IX
Photedes extrema Hbn. (Eursib) — 1 VI — 8 VI
Photedes pygmina Haw. (Eursib) — 23 VIII — 13 X
Luperina testacea Den. et Schiff. (Eurend) — 25 VIII — 11 IX
Hydraecia micacea Esp. (Eursib) — 2 VIII 1979
Gortyna flavago Den. et Schiff. (Eursib) — 27 IX — 18 X
Archanara geminipuncta Haw. (Eurend) — 3 IX 1979
Nonagria typhae Thnbg. (Eursib) — 4 X 1975
Nonagria sparganii Esp. (Eurend) — 3 VIII 1979
Rhizedra lutosa Hbn. (Transpalarct) — 10 IX — 24 X

Sedina buettneri Hering. (Eursib) — 11 X 1977
Charanyca trigrammica Hufn. (Eursib) — 21 V — 19 VII
Hoplodrina ambigua Den. et Schiff. (Eursib) — 24 V — 9 VII
Caradrina morpheus Hufn. (Transpalarct) — 23 V — 20 VIII
Caradrina kadenii Ev. (Est-Eursib) — 7 X 1977
Caradrina clavipalpis Scop. (Eursib) — 28 V — 30 IX
Athetis gluteosa Tr. (Transpalarct) 29 V — 18 IX
Athetis furvula Hbn. (Transpalarct) 3 VIII — 6 VIII
Athetis lepigone Möschl. (Pont-Med) — 31 V — 1 VIII
Agrotis venustula Hbn. (Eursib) — 15 VI — 3 VIII
Pyrrhia umbra Hufn. (Transpalarct) — 15 VII — 17 VIII
Heliothis viriplaca Hufn. (Eursib) — 3 VIII — 17 VIII
Protoschinia scutosa Den. et Schiff. (Transpalarct) — 11 VII — 20 IX
Panemeria tenebrata Den. et Schiff. (Eurend) — 8 V — 15 V
Axylia putris L. (Transpalarct) — 13 VI — 15 IX
Porphyrinia purpurina Den. et Schiff. (Pont-Med) — 25 VIII — 8 IX
Jaspidia pygagra Hufn. (Eursib) — 22 V — 3 VI
Eustrotia uncula Cl. (Transpalarct) — 15 VII — 3 IX
Eustrotia candidula Den. et Schiff. (Transpalarct) — 2 VI — 4 IX
Eustrotia bankiana F. (Transpalarct) — 24 V — 12 VI
Emmelia trabealis Scop. (Transpalarct) — 10 V — 29 VI
Acontia lucida Hufn. (Eursib) — 23 V 1977
Acontia luctuoasa Den. et Schiff. (Eursib) — 17 V — 1 VIII
Nycteola révayana Scop. (Holoarct) — 16 IX 1978
Nycteola siculana Fuchs. (Eurend) — 30 IX — 10 X
Nycteola asiatica Krul. (Eursib) — 1 IX — 12 X
Earias chlorana L. (Eursib) — 14 V — 4 VII
Bena fagana F. (Transpalarct) — 1 V — 17 VII
Colocasia coryli L. (Eurend) — 20 IV — 30 VII
Abrostola triplasia L. (Transpalarct) — 1 V — 17 VII
Abrostola trigemina Wernbg. (Transpalarct) — 8 VIII 1975
Chrysoptera c-aureum Kn. (Transpalarct) — 29 VI 1980
Diachrysia chrysitis L. (Transpalarct) — 27 V — 23 IX
Diachrysia zosimi Hbn. (Est-Eursib) — 4 VI — 17 VIII
Macdounnoughia confusa Steph. (Transpalarct) — 22 IV — 4 X
Autographa gamma L. (Holoarct) — 7 V — 20 IX
Plusia festuceae L. (Transpalarct) — 21 V — 13 IX
Callistege mi Cl. (Transpalarct) — 16 V — 20 VI
Ectypa glyphica L. (Transpalarct) — 17 IV — 5 VI
Scoliopteryx libatrix L. (Holoarct) — 12 I 1978
Lygephila pastinum Tr. (Transpalarct) — 20 VII—28 IX
Catocala nupta L. (Transpalarct) — 30 VI — 14 IX
Catocala elocata Esp. (Est-Eursib) — 6 IX 1976
Catocala electa Bkh. (Transpalarct) — 2 IX 1980
Catephia alchymista Den. et Schiff. (Pont-Med) — 6 VII — 3 VIII

Aedia funesta Esp. (Eursib) — 6 VI — 21 IX
Laspeyria flexula Den. et Schiff. (Eursib) — 6 VIII — 7 IX
Colobochyla salicis Den. et Schiff. (Transpalarct) — 5 VI — 20 VI
Parascotia fuliginaria L. (Eurend) — 4 IX — 5 IX
Phytometra viridaria Cl. (Eursib) — 10 VII 1975
Rivula sericealis Scop. (Transpalarct) — 22 V — 16 IX
Macrochilo tentacularia L. (Transpalarct) — 12 V — 31 V
Zanclognatha tarsipennalis Tr. (Transpalarct) — 27 V — 17 VIII
Zanclognatha barbalis Cl. (Transpalarct) — 8 VI 1979
Bomolocha proboscidalis L. (Transpalarct) — 7 IX 1978
Bomolocha rostralis L. (Transpalarct) — 12 I — 13 X

Concluzii

Lucrarea reprezintă o contribuție la cercetarea zoogeografică a părții de nord-vest a țării. Cele 472 de specii semnalate aparțin următoarelor familii:

Familii:	Nr. speciilor
Hesperiidae	6
Lycaenidae	16
Riodinidae	1
Papilionidae	3
Pieridae	10
Nymphalidae	19
Satyridae	9
Sphingidae	12
Lasiocampidae	11
Lemoniidae	1
Endromididae	1
Ctenuchidae	1
Saturniidae (Attacidae)	3
Notodontidae	21
Arctiidae	22
Dilobidae	1
Lymantridae	7
Cymatophoridae	6
Drepanidae	5
Geometridae	127
Noctuidae	190

Total: 472 specii

Repartizarea speciilor în cadrul familiilor o reprezentăm și cu ajutorul unei ciclodiagrame (Pl. XIV/2).

Din punct de vedere a răspîndirii geografice cele 472 de specii semnalate se încadrează în următoarele grupe:

	Nr. speciilor
Holoarctice	25
Transpalearctice	177
Holomediteraneene	5
Ponto-Mediteraneene	30
Eurosiberiene	178
Est-Eurosiberiene	11
Euroendemice	41
Tropice-Subtropice	2
Cosmopolite	3

Ciclodiagrama procentuală a repartiției de mai sus se prezintă astfel (Pl. XIV/3).

În continuare ne vom referi la legăturile existente între biotopurile teritoriului și fauna de macrolepidoptere, pe care le-am grupat în cinci categorii (clasificare ecologică):

Biotopuri	Nr. speciilor
1. Specii din mediu acvatic și de mlaștină	15
2. Speciile pășunilor și fînețelor	
a) Speciile fînețelor mezohigrofile	18
b) Speciile fînețelor mezofile	90
c) Speciile terenurilor ierboase mezoxerofile	42
3. Speciile terenurilor de cultură și a buruienișurilor	
a) Speciile locurilor ruderale și a buruienișurilor	12
b) Speciile dăunătoare ale terenurilor de cultură	15
4. Speciile vegetației lemnoase	
a) Speciile arborilor de esență moale	59
b) Speciile tufărișurilor și a marginilor de păduri	30
c) Specii de pădure	132
5. Specii ubicviste	59

Pe baza repartizării speciilor după biotopuri s-a realizat următoarea ciclodiagramă procentuală (Pl. XIV/4).

Dintre speciile rare întîlnite în diferite biotopuri amintim pe: *Sedina buettneri* Hering și *Simyra albovenosa* Goeze — prin bălți și mlaștini; *Maculinea teleius* Bergstr., *Diachrysia zosimi* Hbn., *Hyssia cavernosa* Ev., *Hadena perplexa* Den. et Schiff., *Actinotia hyperici* Den. et Schiff., *Apamea tallósi* Kov. et Varga, *Cucullia absinthii* L. — prin fînețe și pășuni; *Celama centronalis* Hbn., *Nycteola asiatica* Krul., *Epione vespertaria* F., *Enargia ypsillon* Den. et Schiff. — prin locuri dominate de arbori cu esență moale; *Nola cucullatella* L., *Valeria oleagina* Den. et Schiff. — prin tufărișuri și la marginea pădurilor; *Cosymbia lennigiaria* Fuchs., *Orthosia opima* Hbn., *Episema glaucina* Esp. f. *dentimacula* Hbn., *Cirrhia citrago* L., *Roeselia strigulosa* Den. et Schiff., *Nycteola révayana* Scop., *Nycteola siculana* Fuchs. *Chrysoptera c-aureum* Kn. — prin păduri.

Din analiza clasificării ecologice reiese că, cele mai multe specii se întîlnesc prin păduri, respectiv prin fînețe mezofile și mezoxerofile. Mai puțin reprezentativă este fauna de macrolepidoptere a mediului acvatic, precum și a terenurilor de cultură. O caracteristică a teritoriului studiat este faptul că, majoritatea speciilor enumerate nu prezintă pericol pentru vegetația din această zonă; ele contribuind la menținerea unui echilibru ecologic. Menționăm totuși că, unele specii periodic au o înmulțire exagerată, provocînd pagube importante, ca: *Malacosoma neustria* L., *Aporia crataegi* L., *Hyphantria cunea* Drury, *Lymantria dispar* L., etc.

Pe teritoriul studiat unele specii au fost identificate într-un număr mare. Dintre acestea amintim: *Gastropacha populifolia* Esp., *Cosmotriche potatoria* L., *Poecilocampa populi* L., *Lemonia dumi* L., *Diloba caeruleocephala* L., *Colotois pennaria* L., *Epione repandaria* Hufn., *Erannis aurantiaria* Hbn., *Scotia ypsilon* Hufn., *Orthosia gothica* L., *Diachrysia chrysitis L.* etc. Menționăm și cîteva specii care au fost colectate aici într-un număr mai mare, ca și în celelalte regiuni ale țării. Acestea sînt: *Diachrysia zosimi* Hbn., *Hyssa cavernosa* Ev., *Maculinea teleius* Bergst., *Apamea tallósi* Kov. et Varga, *Epione vespertaria* F. și *Chrysoptera c-aureum* Kn. În această zonă se pot întîlni și specii care apar atît în regiunea de șes cît și în etajul colinar. Fenomenul similar a fost observat și în partea estică a țării, unde există de asemeni specii comune ale Carpaților Răsăriteni și a văii Siretului. La Turulung și prin împrejurimi, pe lîngă speciile caracteristice de șes (*Epuprepia striata* L., *Zerynthia polyxena* Den. et Schiff, *Hypogymna morio* L., *Protoschinia scutosa* Den. et Schiff., *Emmelia trabealis* Scop., etc.), se pot întîlni și elemente montane (*Endromis versicolora* L., *Callimorpha dominula* L., *Cidaria firmata* Hbn., *Aglia tau* L., etc.).

Studiul macrolepidopterelor a permis și identificarea unor specii dăunătoare, dintre care cele mai reprezentative sînt: *Malacosoma neustria* L., *Apora crategi* L., *Hyphantria cunea* Drury, *Lymantria dispar* L. și *Euproctis chrysorrhoea* L.

BIBLIOGRAFIE

1. ABAFI-AIGNER L., *Magyarország lepkéi*, XII ciklus, vol. III, Budapesta, 1905—1907.
2. BĂNĂRESCU P., *Principii și probleme de zoogeografie*, Ed. Academiei, București, 1970.
3. BOB D., *Cîteva specii de lepidoptere colectate din fauna județului Satu Mare*, Satu Mare StCom., III, 1975, 247—263.
4. GÓZMÁNY L., *Lepkék — Lepidoptera*, I füzet, Fauna Hungariae, XVI, Budapesta, 1963.
5. GÓZMÁNY L., *Bagolylepkék I. (Noctuidae I.)*, 11 füzet, Fauna Hungariae, XVI, Budapesta, 1970.
6. GÓZMÁNY L., *Nappali lepkék — Diurna*, 15 füzet, Fauna Hungariae, XVI, Budapesta, 1968.
7. HIGGINS L. G., RILEY N. D., *Die tagfalter Europas und NordWest Afrikas*, Verlag Paul Parey, Hamburg, Berlin, 1979.
8. HRUBY K., *Prodromus lepidopter Slovenska*, Bratislava, 1964.
9. KOCH M., *Wir bestimmen Schmetterlinge*, Spanner, Band IV, Leipzig, 1961.
10. KOCH M., *Wir bestimmen Schmetterlinge*, Eulen, Band III, Leipzig, 1972.
11. KÖNIG F., *Catalogul colecției de lepidoptere a Muzeului Banatului*, Timișoara, 1975.
12. LATTIN de G., *Gundriss der Zoogeografie*, Veb. Gustav Fischer Verlag, Jena, 1967.
13. NICULESCU E. V., KÖNIG F., *Fauna R.S.R.*, Lepidoptera, partea generală, Ed. Academiei, București, 1970.
14. NICULESCU E. V., *Fauna R.S.R.*, Insecta, Vol. XI, Fasc. 7, Lepidoptera, Fam. Nymphalidae, Ed. Academiei, București, 1965.
15. NICULESCU E. V., *Sciences nat. Révision de la nomenclature et de la classification des papillons diurnes de la faune de France et Belgique*, Bull. Soc. Ent. Mulhouse, nr. 31, 1981, 7—14.
16. PERJU T., BOBÎRNAC B., BOB D., *Dăunătorii animali ai arbuștilor fructiferi*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976.
17. SEITZ A., *Die Gross-Schmetterlinge der Erde*, Paläartktisches Faunengebiet, vol. I—IV + Suppl., Stuttgart, 1906—1938.
18. SPULER A., *Die Schmetterlinge Europas*, Stuttgart, 1908.
19. STĂNOIU I., BOBÎRNAC B., COPĂCESCU S., *Fluturi din România*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1979.
20. VOJNITS A., *Araszolólepkék — Geometridae*, II, Fauna Hungariae, 3 füzet, Budapesta, 1980.

STUDIUM DER MACROLEPIDOPTEREN FAUNA VON DER UMGEBUNG DER ORTSCHAFT TURULUNG

(Kreis Satu Mare)

(Zusammenfassung)

Das erforschte Gebiet befindet sich in Nord-Westen Rumäniens bei der Begegnung der Ebene (Cîmpia Someşului = Niedrung von Someş) mit den vulkanischen Bergen von Oaş. Auf grund unserer Forschertätigkeit in dem letzten Jahrzert verzeichnem wir hier eine Anzahl von 472 Arten von Schmetterlingen, zu dem habe ich nachträglich noch 9 Arten hinzugefügt. Darunter befinden sich mehrere Raritäten in der Lepidopterologischen Fauna des Landes. Wir veröffentlichen auch drei Diagramme, welche die Verbreitung der Arten darstellen nach Familien, geografische Verbreitunggruppen und Biotopen.

ADĂUGIRI LA FLORA ROMÂNIEI

G. NEGREAN

Deoarece și în ultimul volum al Florei României (13) au fost omiși mulți taxoni semnalați în diferite publicații din țară sau străine, credem că este util ca aceștia să fie cuprinși într-o listă, cu toate că unii din ei au fost incluși în mai multe note consacrate completării florei noastre (8), (10), (44), (75), (83), (3), (116). În enumerarea care urmează sînt incluse numai specii și subspecii, cu indicarea locului și a sursei bibliografice (inclusiv după apariția vol. 13). Dintre acești taxoni, 25 au fost găsiți și/sau publicați de noi (nr.12, 23, 25, 34, 47, 54, 58, 63, 93, 148, 149, 150, 156, 164, 165 etc.) iar alții în colaborare (nr. 2, 4, 7, 13, 65, 89, 99 etc.). Majoritatea taxonilor s-au publicat ca rezultat al unor cercetări floristice sau taxonomice recente (1, 3, 4, 5, 6, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 38, 34, 46, 60, 64, 72, 75, 90, 91, 94 etc.). Alții (nr. 80, 82, 92, 96, 145, 157, 168) sînt indicați în literatura mai veche dar nu există material de herbar depus în colecții, iar în unele cazuri indicațiile din literatură sînt vagi (nr. 107—130). În fine prezența unor taxoni este pusă la îndoială chiar de cei care i-au semnalat iar alții (nr. 17, 39, 40, 80) au un statut taxonomic nesigur. Am trecut în listă și cîțiva taxoni publicați recent, dar pentru care nu s-au respectat regulile Codului de nomenclatură (nr. 39, 40, 42, 82) cu speranța că aceasta se va face mai tîrziu.

1. *Achillea tuzsonii* Ujhelyi — Carpații Meridionali; Defileul Dunării (135).

2. *Aconitum lamarckii* Reichenb. — Munții Bucegi, Valea Horoabei (22).

3. *Aegilops triuncialis* L. — CT*: 2 Mai (18).

4. *X Agropogon littoralis* (Sm.) C. E. Hubbard (*Agrostis* sp. *X Polypogon monspeliensis* L.) — *TL*: Sulina (89). *CT*: Medgidia (89).

5. *Agropyron brandzae* Pantu & Solacolu subsp. *ciliatum* (G. Grinț). Dihoru & Negrean — mai multe localități din Dobrogea și PH: Stînca Tohanilor (30).

6. *Agropyron cristatum* (L.) Beauv. subsp. *sabulosum* Lavrenko (= *A. cristatum* subsp. *dunensis* (G. Grinț.) Dihoru & Negrean) — *GL*: Hanu-Conaki; Torcești (30).

---

* Prescurtarea județelor se face conform uzanțelor.

7. *Agrostis stolonifera* L. subsp. *albida* (Trin.) Tzvelev (= *A. albida* Trin.) — *TL*: Delta Dunării (89).

8. *Agrostis gigantea* Roth subsp. *maeotica* (Klokov) Tzvelev (= *A. maeotica* Klokov) — *TL*: Delta Dunăriii (89).

9. *Allium lineare* L. (incl. *A. strictum* Schrader). Datele vechi, incerte (129), sînt acum confirmate cu material de herbar: *IF*: Grădina dendrologică Tîncăbești, leg. S. Purcelean (ca. *A. angulosum* L.) (Herb. BUCF**), rev. G. Negrean.

10. *Alyssum caliacrae* E. I. Nyárády. Ceea ce s-a publicat la noi sub *A. tortuosum* Willd. subsp. *eximium* (E. I. Nyárády) E. I. Nyárády (*TL:* Greci și Cerna) este *A. caliacrae* (133). A mai fost indicată din *PH:* Tohani (16). Crește și la Jugureni (*PH*), Herb. BUCM 45.117, leg. G. Negrean.

11. *Anthyllis montana* L. subsp. *montana* — Munții Bucegi; Piatra Mare (2), (129) și fără loc România (116).

12. *Alyssum strigosum* Banks & Solander — *CT*: Pădurea Dumbrăveni, 27 V 1981, G. Negrean (Herb. BUCA 122287) și fără loc România (133).

13. *Apera spica-venti* (L.) Beauv. subsp. *maritima* (Klokov) Tzvelev — Litoralul Mării Negre (89).

14. *Artemisia lerchiana* Weber — *TL*: Capul Dolojman și Baia (26).

15. *Asperula carpatica* Morariu — Muntele Rarău, Pietrele Doamnei (72).

16. *Asperula scutellaris* Vis. — *IS*: Tomești, Pădurea Dumbrava (72). *GL*: NW Galați, Rîpa Tuluc, sub semn de întrebare (7) și ?România (133).

17. *Astragalus pseudoglaucus* Klokov — *CT*: Rezervația Fîntînița (140). *TL*: Babadag (27). Plantă critică.

18. *Aubrietia intermedia* Heldr. & Orph. ex Boiss. subsp. *falcata* Ciocîrlan (15). Specia este indicată în vol. 13 al Florei dar nu și subspecia. Morfologia și arealul ar pleda pentru o subspecie endemică.

19. *Bryonia cretica* L. subsp. *dioica* (Jacq.) Tutin — AR: Radna, leg. Margareta & Ș. Csűrös (97). Datele vechi incerte (118).

20. *Buglossoides arvensis* (L.) I. M. Johnston (*Lithospermum arvense* L.) subsp. *sibthorpiana* (Griseb.) R. Fernendes — *CT*: Pădurea Hagieni (23); Eforie Sud (BUCM 46.023), Valea Seid-Orman (BUCM 52.404). *IL*: Pădurea Platonești (BUCM 51.689).

21. *Camelina alyssum* (Miller) Thell. subsp. *integerrima* (Čelak.) Smejkal (= *C. macrocarpa* Wierzb. ex Reichenb.) — *TL*: Babadag (6).

22. *Chamaecytisus blockianus* (Paw.) Á. Klásková — *CT*: între Slatina și Recea, 29 VI 1948, C. Zahariadi (sub *Cytisus blockii* V. Krecz.) (BUCA 128.994).

23. *Chamaecytisus danubialis* (Velen.) Rothm. — *DJ*: Ciupercenii Vechi prope Balta Arceru, in arenosis, 14 VI 1979 (BUCA 108.377).

** Abrevierile herbarelor se fac după Patricia K. Holmgren, W. Keuken & Eileen K. Schofield: Index Herbariorum, ed. 7, Utrecht, 1981.

24. *Chamaecytisus lindemannii* (V. Krecz.) Á. Klásková — *TL*: Babadag (27). *TR*: Brînceni (27). Fără loc România (116).

25. *Clypeola jonthlaspi* L. — *CT*: Lacul Tekirghiol (BUCA 109.614), leg. T. Săvulescu, det. G. Negrean (85).

26. *Corylus maxima* Miller — *GJ*: Tismana, Piatra Boroștenilor și Topești (58).

27. *Corispermum hissopifolium* L. — *VN*: Nord Suraia și VS: Buboci. Regăsire (124).

28. *Corynephorus canescens* (L.) Beauv. — *SM*: Nisipurile de pe Cîmpia Nirului (126), Sanislău (36). *BH*: Vest Curtuiușeni, leg. G. Negrean, 1976. Hartă de răspîndire la C. Karácsonyi (St. cerc. biol. 1979, 31: 3—12. Indicații incerte: *IF*: Miloșești spre Glod (9). *CV*: Reci (62) și datele din Floră (118).

29. *Cytisus agnipilus* Velen. — *CT*: Canaraua Fetii (85) (BUCA 113092).

30. *Dactylorhiza sulphurea* (Link) Franco subsp. *pseudosambucina* (Ten.) Franco (=*Orchis romana* Sebastiani & Mauri) — Dobrogea (51) și fără loc România (133).

31. *Dianthus trifasciculatus* Kit. subsp. *euponticus* (Zapał.) Kleopow — *CS*: Herculane; *SB*: Rășinari; *CJ*: Apahida; *IF*: Comana (115).

32. *Dryopteris assimilis* S. Walker — Mai multe puncte din Carpați (128). *PH*: Cabana Diham (139).

33. *Dryopteris submontana* (Fraser-Jenkins & Jermy) Fraser-Jenkins — *CS*: Băile Herculane (43).

34. *Erysimum crepidifolium* Reichenb. — *TL*: Babadag; 6 Martie; Valea Caugagia, Capul Dolojman. *CT*: Pădurea Hagieni; Tekirghiol; Medgidia; Basarabi (85). Dealul Allah-Bair (22). În Floră incertă. Materialul de la *SB*: Păuca, 5 VI 1973, leg. C. Drăgulescu (37), rev. Ș. Csűrös, este *E. repandum* L., rev. G. Negrean.

35. *Euphorbia chamaesyce* L. subsp. *massiliensis* (DC.) Thell. — CT: Hagieni (20) și fără localitate (133).

36. *Euphrasia drosocalyx* Freyn — *BZ*: Muntele Siriu cu semn de întrebare (28).

37. *Euphrasia liburnica* Wettst. — Carpații Răsăriteni (133). *BZ*: Muntele Siriu, cu semn de întrebare (28).

38. *Ferulago confusa* Velen. (=*F. meoides* Boiss.). Taxonomia speciei a fost recent lămurită (4), o amintim deoarece în Flora Europaea este sinonimizată (133). Același autor reconsideră pe *F. aucheri* Boiss. indicată la noi (118) ca *F. galbanifera* Koch var. *brachyloba* Boiss. de la N de Vînători (IS).

39—40. *Fraxinus pallisiae* Wilmott subsp. *ponto-euxinae* Georgescu & Tutunaru și *F. pallisiae* subsp. *danubialis* Georgescu & Tutunaru — Cîmpia Română și Delta Dunării (45) („non rite publicatum“ — tipul nu este indicat).

41. *Gagea bohemica* (Zauschner) Schultes & Schultes fil. — *MH*: Dealul Iernăriilor (112).

42. *Galium palustre* L. subsp. *transsilvanicum* Pázmány („non rite publicatum" — tipul nu este indicat). — Lunca Someșului între Reteag (*BN*) și Cîțcău (95).

43. *Geranium cinereum* Cav. subsp. *subcaulescens* (L'Hér. ex DC). Hayek — Muntele Postăvaru (24).

44. × *Gymleucorchis strampfii* (Ascherson) Kümpel (=*Gymnadenia odoratissima* × *Leucorchis albida*) — Muntele Piatra Craiului, vîrful Padina Popii (64).

45. *Gypsophila elegans* Bieb. — *IS:* Podul Iloaiei (106).

46. *Hesperis romineaca* Dvořák (=*H. dinarica* G. Beck subsp. *slovaca* Dvořák; *H. nivea* auct., non Baumg., e.g. E. I. Nyárády in Fl. R.P.R. 3: 189, 1955, p.p.) — *MM*: Munții Rodnei, Pietrosul Mare, V. Bucuiescu (40).

47. *Hypecoum ponticum* Velen. — *CT*: Vama Veche (85) (BUCA 110.869).

48. *Iris mellita* Janka — *CT*: Palazu Mic SW, Valea Seid-Orman, G. Negrean (BUCA 58628). În ultimii ani am pus la îndoială, ca și alți autori existența speciei. În afară de diagnelele cunoscute mai adăugăm: plantă de pădure, cu înflorirea mai tardivă decît la *I. pumila* cu circa o lună; flori de culoare constantă, violet-brunie. Diagnemele s-au păstrat și la planta cultivată mai mulți ani în București.

49. *Iris pallida* Lam. — *MH*: Valea Oglănic (130); Cracul Găioarei (112).

50. *Juncus bulbosus* L. — *GL*: Hanu-Conaki (69). Reconfirmare.

51. *Juncus minutulus* Albert & Jahandiez — (?*HD*) „Casa de Vînătaore Dobrin" (54).

52. *Juncus ranarius* Song. & Perr. — (=*J. bufonius* L. subsp. *juzepczukii* (V. Krecz. & Gontsch.) Soó) — *BZ:* Muntele Siriu (28).

53. *Jurinea ledebourii* Bunge — După G. Dihoru (27) a fost citată din Dogrogea de M. M. Iljin, sub *J. mollissima* Klokov. Indicată și de (133).

54. *Koeleria nitidula* Velen. — „Dobrogea: Balcic—Cavarna—Capul Caliacra—Mangalia—Agigea—Constanța", 13 VII 1931, Domin & Krajna: Iter Romanicum 1931 (Herb. PRC 2489) (134). *CT*: Canaraua Fetii (21). Hagieni; Mangalia, etc. leg. G. Negrean.

55. *Laserpitium hispidum* Bieb. — *BV*: Măgurele, (53).

56. *Linaria bessarabica* Kotov. Descierea din Floră (ca și figura) nu corespund cu „*L. angustissima* (Loisel.) Borbás" care are lobii caliciului liniar-lanceolați, acuminați. Este vorba mai degrabă de *L. bessarabica* indicată din sudul U.R.S.S. și care are lobii caliciului spatulați. Am recoltat această plantă din diferite localități (*GJ*: Cheile Sohodolului; *OT*: Pădurea Saru; Slatina; TR: Pădurea Dandara; BZ: Dealul Istrița) și credem că o parte din localitățile indicate în Floră aparțin acestui taxon.

57. *Lens nigricans* (Bieb.) Godron — Fără localizare (116). *CT*: Valul lui Traian, leg. C. Zahariadi (BUCA) (100).

58. *Lolium rigidum* Gaudin subsp. *lepturoides* (Boiss.) Sennen & Mauricio — *TL*: Portița, leg. G. Negrean (BUCA 108.378).

59. *Melica ciliata* L. subsp. *taurica* (C. Koch) Tzvelev — *CT*: Cheia (56).

60. *Meum athamanticum* Jacq. — *PH*: Sinaia, Muntele Furnica (109) leg. Loitlesberger (Herb. W) (65). Valea Cerbului (BUCM 3161) (119).

61. *Minuartia austriaca* (Jacq.) Hayek — *AG*: Cheile Dîmbovicioarei (76). Confirmare.

62. *Minuartia bilykiana* Klokov — *CT*: Murfatlar (140). Pădurea Hagieni; Dealul Allah-Bair etc., leg. G. Negrean.

63. *Onosma ponticum* (Prodan) Prodan — *TL*: Babadag (101). Plante cu diagneme asemănătoare am recoltat și noi la W de Mangalia.

64. *Onosma pseudarenarium* Schur subsp. *tuberculatum* (Kit.) Rauschert — Nisipurile din NW-ul României (108).

65. *Parapholis incurva* (L.) C. E. Hubbard — *CT*: Cetatea Histria (comunicată de I. Șerbănescu la Sesiunea științifică Pontica 1977 — Constanța). Periboina; Grindul Chituc, leg. G. Negrean. *TL*: Portița (BUCA 76.496); Grindul Lupilor (84).

66. *Paronychia kapela* (Hacq.) Kerner — *CS*: Băile Herculane (5). *MH*: Scela Cladovei (48).

67. *Poa granitica* Br. — Bl. subsp. *granitica* — *MM*: Munții Rodnei (111).

68. *Polygala alpina* (Poiret) Steudel — Munții Bucegi, Furnica (63).

69. *Polygala anatolica* Boiss. & Heldr. — Dobrogea (100).

70. *Polygala nicaeensis* Risso ex Koch subsp. *carniolica* (A. Kerner) Graebner — *GJ*: Cheile Runcului (Sohodol) (39).

71. *Polygonum arenastrum* Boreau — *OT*: Corabia și Timișoara (19).

72. *Polygonum bellardii* All. — Cîteva localități din Transilvania (*CJ*: Turda etc.) (103).

73. *Primula vulgaris* Hudson subsp. *sibthorpii* (Hoffm.) W. W. Sm. & Forrest — Indicată recent din țară de către I. D. Goga (47).

74. *Prunus laurocerasus* L. — *PH*: Valea Doftanei, Trăisteni (122 & 123).

75. *Pulsatilla montana* (Hoppe) Reichenb. După Rummelspacher (114) subspecia tip nu crește la noi, ea fiind înlocuită de: subsp. *dacica* (Transilvania, Oltenia, Moldova, Muntenia de N, Carpați; subsp. *balkana* (Muntenia și Dobrogea; și subsp. *australis* (Banat).

76. *Pulsatilla pratensis* (L.) Miller subsp. *nigricans* (Störck) Zamels — Botoșani (114). Mai multe localități din Moldova (34), (70) etc. și *CV*: Reci (80).

77. *Ranunculus aconitifolius* L. — Munții Rodnei (141). *HR*: Cheile Bicazului, Muntele Ghilcoș (17).

78. *Ranunculus millefoliatus* Vahl — *IF*: Budești (80). A. Beldie & L. Alexandrescu (118) sinonimizează pe *R.* „*millefoliatus* auct., non Vahl" cu *R. garganicus* Ten. Descrierea din Floră corespunde tot cu acesta din urmă. Planta de la Budești, cu rostrul achenei uncinat, este *R. millefoliatus*.

79. *?Ranunculus neapolitanus* Ten. — CT: Hagieni (Herb. BUCF) și fără localitate în România (133).***

80. *Ranunculus ulmeniorum* Prodan — *MM*: Ulmeni (101).

81. *Rhinanthus alectorolophus* (Scop.) Pollich — *SV*: Dealul Radu și Cocora (Cîmpulung); Dealul Runcu (Vatra Dornei). *MM*: Borșa. „Banat" (68).

82. *Rindera sisestii* Buia & Păun („non rite publicatum" — tipul nu este indicat) — *DJ*: Craiova, suburbia Craiovița (12), (8), (10).

83. *Salix nigricans* Sm. (=*S. myrsinifolia* Salisb.) — *BC*: Dofteana („pare spontan") (38); „Banat" (6).

84. *Sedum kostovii* Stefanov — Munții Bucegi: Valea Zgarburei și V. cu Brazi (63). („posibil specie nouă" (63)).

85. *Sedum telephium* L. subsp. *ruprechtii* (Jalas) Soó — *CS*: Cheile Nerei (120).

86. *Sempervivum ruthenicum* Schnittspahn & C. B. Lehm. — *NT*: Măgura Pietricica. *BT*: Stînca Stefănești. Specia este reconsiderată de Muirhead (78) care arată deosebirile față de *S. zeleborii*.

87. *Seseli hippomarathrum* Jacq. — *NT*: Dumbrava Roșie, reconfirmare (13).

88. *Sesleria albicans* Kit. ex Schult. — Transilvania (50).

89. *Silene exaltata* Friv. — *CT*: Pădurea Hagieni, leg. G. Negrean. Fără localizare precisă (133), (116).

90. *Stipa crassiculmis* P. Smirnov subsp. *heterotricha* Dihoru & Roman — Muntele Cozia (32).

91. *Stipa epilosa* Martinovský — România (67).

92. *Tanacetum achilleifolium* (Bieb.) Schultz Bip. (=*Chrysanthemum achilleifolium* (Bieb.) Prodan) — Estul Munteniei (102) și România (133).

93. *Thalictrum minus* L. subsp. *pubescens* (Schleicher ex DC.) Rouy & Fouc. — *CT*: Medgidia (BUCM 42.357); Rasova (BUCM 55.980); Cernavodă (BUCM 55.938), leg. G. Negrean. *TL*: Pădurea Letea (87).

94. *Thlaspi pawlowskii* Dvořákova — *MM:* Vișeul de Sus, Muntele Suliga (tipul în Herb. KRA 6307) (41).

95. *Trisetum sibiricum* Rupr. — SB: Biertan (14).

96. *Utricularia intermedia* Hayne — *SB*: Ocna Sibiului (121) și fără localitate (133).

97. *Valerianella pumila* (L.) DC. subsp. *brachystephana* (Tenore) Dihoru — *CT*: Pădurea Hagieni (24) (BUCA 29.508).

98. *Veronica multifida* L. — *TL*: Valea Caugagia (117). *CT*: Casian; între Gura Dobrogii și Palazu Mic (55). Dealul Allah-Bair (91). Valea Seid-Orman, foarte mult, leg. G. Negrean.

99. *Vicia amphicarpa* Dorthes — *CT*: Pădurea Hagieni (88).

100. *Vincetoxicum fuscatum* (Hornem.) Reichenb. fil. (=*V. intermedium* Taliev, *V. minus* C. Koch) — *CT:* Murfatlar (140). *TL:* Topolog (57). Zebil, leg. C. Zahariadi, det. A. Popescu (BUCA 77.833). „Dobrogea" (98).

*** Planta din Herb. BUCF este *R. oxyspermus* Willd. Verig. în 1988.

101. *Vincetoxicum juzepczukii* (Pobed.) Privalova (=*V. rehmannii* auct.) *TL*: Babadag (98).

102. *Vincetoxicum scandens* Sommier & Levier — *TL*: Letea (49), (98) (BUCA 26.094), ca *V. nigrum* (L.) Moench. Ultima specie este SW-europeană.

103. *Vincetoxicum hirundinaria* Medicus subsp. *cretaceum* (Pobed.) Markgraf — indicat cu semn de întrebare din Muntele Siriu (28).

104. *Vincetoxicum hirundinaria* subsp. *stepposum* (Pobed.) Markgraf *TL*: Zebil (98).

105. *Vincetoxicum hirundinaria* subsp. *nivale* (Boiss. & Heldr.) Markgraf — *TL*: Letea (116).

106. *Zannichellia prodanii* I. Șerbănescu — Lacul Razelm (125).

107—130. *Alchemilla filicaulis* Buser, *A. plicatula* Gaud., *A. zapalowiczii* Pawł., *Alyssum corymbosoides* Form., *Artemisia santonicum* L. subsp. *patens* (Neilr.) K. Persson, *Centaurea rumelica* Boiss., *Cerastium rectum* Friv., *Corispermum canescens* Kit., *Erysimum hungaricum* Zapal., *Galium abaujense* Borbás, *Herniaria polygama* Gay, *Pyrus salvifolia* DC., *Salix marrubifolia* Tausch ex N. J. Andersson, *Scutellaria albida* L., *Taraxacum brachyglossum* (Dahlst.) Dahlst., *T. caudatiformis* Van Soest (73), *T. fontanicola* Van Soest, *T. fulvum* Raunk., *T. lividum* (Waldst. & Kit.) Peterm., *T. praealpinum* Van Soest, *T. silesiacum* Dahlst. ex G. Hagl., *T. turfosum* (Schultz Bip.) Van Soest, *Veronica peduncularis* Bieb. — au fost indicate din România de diferiți autori în Flora Europaea (133).

Plante adventive

131. *Achillea roseo-alba* Ehrendorfer — Constanța, cart. Tomis 4 — forma *violacea* nu este valid publicată deoarece se indică 9 coli de herbar (Art. 37 din Codul de nomenclatură).

132. *Ambrosia trifida* L. — *CT*: Constanța, cart. Medea & Stația Pallas (138). Gara Cernavodă Pod (85). *B*: Halta București Triaj-Depou (84).

133. *Briza maxima* L. — *IS*: Podul Ilioaiei și Iași (106).

134. *Capsella rubella* Reuter — *IS*: Pădurea Breazu (131). *GL*: Pădurea Gîrboavele (70).

135. *Ceratopteris thalictroides* (L.) Bongn. — *BH*: Pîrîul Peța (66).

136. *Chenopodium multifidum* L. *BR:* Sud Mărașu. *OT:* Potelu (113), Corabia, leg. G. Negrean. *DJ*: Ciupercenii Noi (Flora Olteniei Exs. 618). Calafat (84).

137. *Clematis tangutica* (Maxim.) Korsch. — *HR:* între Odorhei și Feliceni (90).

138. *Crepis neglecta* L. — Sudul Olteniei (59). Resemnalare.

139. *Cyperus esculentus* L. — *TL*: Delta Dunării (1).

140. *Eragrostis parviflora* Trin. — Banat (60).

141. *Euphorbia heterophylla* L. var. *graminifolia* (Engl.) Boiss. — *B*: Gara Cotroceni, leg. C. Zahariadi (BUCA 113.414).

142. *Euphorbia oblongata* Griseb. — Iași, Copou (104).

143. *Galeopsis segetum* Necker — *HD*: Orăștie (121). *CS*: Cleanțul Ilovei (11). România (133).

144. *Galium exoletum* Klokov — România (136).

145. *Galium verrucosum* Hudson — La S de Sibiu sub *G. saccharatum* (121).

146. *Gladiolus italicus* Miller — România (133).

147. *Humulus scandens* (Lourr.) Merrill (= *H. japonicus* Sieb. & Zucc.) — *HD*: Orșova (74). *TM*: Lunca Timișului (137). București (71).

148. *Juncus dudleyi* Wiegel — Munții Făgăraș, Valea Breznicioarei, leg. G. Negrean (BUCA).

149. *Lepidium densiflorum* Schrader — *SM*: Pișcolt (BUCM 46.261). Resighea (BUCM 49.350). *BH*: Curtuiușeni (18). Valea lui Mihai (BUCM 46.161). *CV*: Reci, leg. G. Negrean. *TR*: Turnu Măgurele. *IF*: Dridu; Patru Frați. *PH*: Gara Prahova. Brăila. *HR*: Gara Gheorgheni (23). *SV*: Gara Gura Humorului, leg. G. Negrean. *DJ:* Malu Mare. *GL:* Hanu Conaki (86). Posibil ca unele indicații pentru *L. virginicum* din Moldova să se refere tot la *L. densiflorum*.

150. *Lepidium neglectum* Thell. — *CJ:* Ciucea (BP 221.861). București spre Chiajna (86).

151. *Linaria arvensis* L. — *CJ*: Frata (110). Reconfirmare.

152. *Lobularia maritima* (L.) Desv. — (=*Lepidium horti-transsilvanicum* Prodan, 1939). *MH*: Orșova (99) și România (133).

153. *Oenothera syrticola* Bartl. — România (61).

154. *Oxalis dillenii* Jacq. — *IF*: Pădurea Pustnicu. *AG*: Păd. Piteasca (26).

155. *Oxybaphus nyctagineus* (Michx) Sweet (= *Mirabilis nyctagineus* (Michx) McMillan) — Iași. *MH*: Vîrciorova (35). *VS*: Gara Buhăiești (33).

156. *Panicum dichotomiflorum* Michx — *CT*: Gara Cernavodă Pod (BUCA 143.329), leg. G. Negrean.

157. *Petroselinum segetum* (L.) Koch — *BV*: Sercaia. *SV*: Siminicea (42).

158. *Physalis ixocarpa* Brot. ex Hornem. — Iași (107).

159. *Polystichum falcatum* (L. fil.) Diels (= *Cyrtomium falcatum* (L. fil.) C. Presl — *BC*: Slănic-Moldova (92).

160. *Pteris vittata* L. — *MH*: Drobeta Turnu-Severin (112).

161. *Sagittaria lancifolia* L. — *TL*: Dunărea Veche (sub *S. angustifolia* Lindl.) (79).

162. *Sagittaria subulata* (L.) Bucheanu — *BH*: Băile 1 Mai (96), (66).

163. *Silene sibirica* (L.) Pers. — *IS*: Vladomirna (105).

164. *Sisymbrium austriacum* Jacq. subsp. *austriacum* — *SB*: în jurul Sibiului (52). *PH*: Poiana Țapului (BUCA 108.379), leg. & det. G. Negrean. În Floră cu semn de întrebare.

165. *Solidago graminifolia* (L.) Salisb. — *MM*: Baia Mare (81).

166. *Spiraea japonica* L. fil. — *BC*: Slănic-Moldova (92).
167. *Veronica filiformis* Sm. — *CJ*: Cluj-Napoca (94); Grădina botanică, subspontană (BUCA 108.372), leg. G. Negrean.
168. *Vulpia ligustica* (All.) Link — „Carp. Bor. — or. adv." (6).
169. *Xanthium saccharatum* Wallroth — *CJ*: Someşeni; Gherla. *SJ*: Ţicău. *MM*: Ardusat (95).

Precizări taxonomice

Barbarea lepuznica E. I. Nyárády. Credem că este o specie independentă endemică, care se deosebeşte morfologic atît de *B. vulgaris* — la care o subordonează unii autori (Soó, 1966 şi Beldie & Alexandrescu (118) cît şi de *B. stricta* — la care o subordonează Ball (133) (tabel I). De asemenea ca ecologie diferă de *B. vulgaris*. *Barbaraea lepuznica* vegetează la peste 1 600 m altitudine şi creşte în masă în lungul torenţilor cu cascade ai pîrîului Buta (leg. G. Negrean) sau Lăpuşnicul. De altfel şi B o ş c a i u (11) o indică la „Chrysosplenio-Cardaminetum". Deoarece în Floră lipseşte descrierea completă a florilor, o facem noi: sepale externe 2,5× ×1 mm, glugate şi corniculate; sepale interne 3,3×1,5 mm; petale galbene aurii, de circa 5,5×1,8 mm.

În legătură cu răspîndirea, menţionăm că planta nu creşte în Ungaria aşa cum menţionează Morariu & Beldie (118). De asemenea indicaţia din Flora Serbiei (Vîrşeţ), ni se pare suspectă.

BIBLIOGRAFIE

1. ANTIPA G., 1916, *Pescăria și pescuitul în România.* București.
2. BAUMGARTEN J. C. G., 1816, *Enumeratio Stirpium Magno Transsilvaniae Principatui praeprimis indigenarum.* Vindobonae.
3. BELDIE A., 1977, 1979, *Flora României — determinator ilustrat al plantelor vasculare.* Editura Academiei R.S.R., București.
4. BERNARDI L., 1979, Boissiera 30: 1—182.
5. BORHIDI A. & SIKURA J. J., 1961, Acta bot. Acad. sci. Hung., 7 (1—2): 1—5.
6. BORZA A., 1947—1949, *Conspectus Florae Romaniae regionumque affinium.* Cluj.
7. BORZA A., 1958, Contrib. bot. Cluj, p. 127—158.
8. BORZA A., 1963, Webbia 18: 413—419.
9. BORZA A., 1968, Contrib. bot. Cluj, p. 149—183.
10. BORZA A. & NYÁRÁDY E. I., 1963, Webbia 18: 421—444.
11. BOSCAIU N., 1971, *Flora și vegetația Munților Țarcu, Godeanu și Cernei,* Editura Academiei R.S.R. București, 494 pp.
12. BUIA A. & PĂUN M., 1960, în: *„Probleme actuale de biologie și științe agricole“*, București, p. 17—19.
13. BURDUJA C., 1975, Ocrot. nat., 17 (2): 197—201.
14. CHRTEK J., 1968, Fragm. flor. et Geobot., 14 (4): 405—406.
15. CIOCÎRLAN V., 1961, Lucr. șt. Inst. agron. București, ser. B, 5: 399—403.
16. CIOCÎRLAN V., 1968, St. cerc. biol., Ser. bot., 20 (3): 211—215.
17. CIOCÎRLAN V., 1970, St. cerc. biol., Ser. bot., 22 (5): 371—381.
18. CIOCÎRLAN V., 1978, St. cerc. biol., Ser. bot., 30 (2): 119—121.
19. CIOCÎRLAN V., 1980, St. cerc. biol., Ser. bot., 32 (2): 131—133.
20. CONSTANTINESCU O. & NEGREAN G., 1972, Schedae ad *Herbarium Mycologicum Romanicum,* fasc. 38—41, București.
21. CONSTANTINESCU O. & NEGREAN G., 1973, St. cerc. biol., Ser. bot., 25 (4): 279—286, București.
22. CONSTANTINESCU O. & NEGREAN G., 1974, Schedae ad *Herbarium Mycologicum Romanicum,* fasc. 42—45, București.
23. CONSTANTINESCU O. & NEGREAN G., 1978, *Schedae ad Herbarium Mycologicum Romanicum,* fasc. 51—55, București.
24. DANCIU M., 1983, St. cerc. biol., Ser. biol. Veget., 35 (2): 105—108.
25. DIHORU G., 1968, St. cerc. biol., Ser. bot., 20 (6): 473—480.
26. DIHORU G., 1969, St. cerc. biol., Ser. bot., 21 (1): 3—11.
27. DIHORU G., 1970, în: G. Dihoru & N. Doniță, *Flora și vegetația Podișului Babadag,* București, p. 9—297.
28. DIHORU G., 1975, *Învelișul vegetal din Muntele Siriu,* Edit. Acad. R.S.R., București, 216 pp.
29. DIHORU G., 1975, în: *„Problems of Balkan Flora and Vegetation“*, Sofia, p. 237—243.
30. DIHORU G. & NEGREAN G., 1973, Rev. Roum. biol., Bot., 18 (2): 61—71.
31. DIHORU G. & NEGREAN G., 1976, Peuce 5 (bot.): 217—251.
32. DIHORU G. & ROMAN N., 1977, Rev. Roum. biol., Biol. vég., 22 (1): 21—25.
33. DOBRESCU C., 1972, Anal. șt. Univ. Iași, secț. 2, a. Biol., 18 (2): 453—457.
34. DOBRESCU C., EFTIMIE, Elena, MITITELU D. & PASCAL P., 1969, Anal. șt. Univ. Iași, secț. 2, a. Biol., 15 (1): 165—179.
35. DOBRESCU C., MITITELU D., TURENSCHI E. & PASCAL P., 1962, St. cerc. șt., biol. și șt. agric., Iași, 13 (1): 153—155.
36. DRAGU I. & BABACA I., 1972, în: „Delectus seminum Hort. bot. bucurestiensis“, București, p. 52.
37. DRĂGULESCU C., 1977, St. comunic., Muz. Brukenthal, șt. nat., 21: 79—89.

38. DUMITRIU-TĂTĂRANU I., 1961, *Arbori și arbuști forestieri și ornamentali cultivați în R.P.R.*, București, Edit. Agro-Silvică, 810 pp.
39. DUMITRIU-TĂTĂRANU I., BELDIE A. & POPESCU BEJAT S., 1976, Rev. păd.-ind. lemn. celuloz. și hîrt., Silvic. & expl. păd., 91 (4): 348—253.
40. DVOŘÁK F., 1965, Publ. Sci. Univ. J. E. Purkyně (Brno), No. 459, p. 1—20.
41. DVOŘÁKOVA, MARIE, 1973, Preslia (Praha), 45 (4): 315—319.
42. ENESCU I. & ANGANU I., 1926, Bul. Agric., ser. 2, 2 (4—6): 13, 41.
43. FRASER-JENKINS C. R., 1977, Candollea, 32 (2): 305—319.
44. GEORGESCU C. C., 1969, Publ. Univ. Sevilla, V Simposio de Flora Europaea, Sevilla, p. 219—227.
45. GEORGESCU C. C. & TUTUNARU V., 1967, Rev. Roum. Biol., Bot., 12 (2—3): 149—158.
46. GIBBS P. E., 1966, Notes from the Royal Bot. Gard. Edinburgh, 27 (1): 11—99.
47. GOGA I. D., 1982, St. com. Muz. șt. nat. Bacău, Biol. veg., 13: 83—86.
48. GRECESCU D., 1898, *Conspectul Florei României*, București.
49. GRINȚESCU G., 1913, Bull. Sect. Sci. Acad. Roum., 2 (1): 44—48.
50. HAMBLER D. J. & DIXON J. M., 1978, Watsonia 12 (2): 162.
51. HAYEK A., 1933, *Prodromus Florae Peninsulae Balcanicae*, 3: 393.
52. HAZSLINSZKY F., 1876, Math. és Termtud. Közl., 14 (1876/7), nr. 6: 81—197.
53. HELTMANN H., 1968, în: „Delectus seminum Hort. bot. bucurestiensis", București, p. 45—46.
54. HOLUB J., 1976, Preslia (Praha), 48 (4): 329—339.
55. HOREANU C., 1972, Lucr. șt., St. nat., Bot., Inst. Pedag. Constanța, p. 101—105.
56. HOREANU C., 1973, Ocrot. nat., 17 (1): 83—88.
57. HOREANU C., 1973, Anal. șt. Univ. Iași, secț. 2, a. Biol., 19(2): 475—477.
58. IONESCU V. A., 1935, Rev. Păd., 47(6): 433—441.
59. IVAN, DOINA & SPIRIDON, LUCREȚIA, 1974, în: *„Cercetări științifice în sistemele hidroameliorative"*, București, p. 87—132.
60. JÁVORKA S., 1929, Bot. Közl., 26(1—4): 32—33.
61. JEHLÍK V. & ROSTAŃSKI K., 1979, Folia geobot. & Phytotax., Praha, 14(4): 377—429.
62. KOVÁCS A(LEXANDRU), 1963, Natura, Biol., 15(4): 71—76.
63. KRÁL M., 1974, Preslia (Praha), 46(3): 264—265.
64. KÜMPEL H., 1978, Feddes Repert., 89(5—6): 353—358.
65. LEUTE G. H., 1969, Annalen naturhist. mus. Wien, 73: 55—98.
66. MAROSSY, ANA, 1974, Ocrot. Nat., 18(2): 175—178.
67. MARTINOVSKÝ J. O. & MORALDO B., 1980, Preslia (Praha), 52(1): 13—34.
68. MIHAI G., GAVRILESCU G. & ISTRATI G., 1969, Lucr. Staț. cerc. „Stejarul" Pîngărați, Biol., Geol. & Geogr., 2: 168—171.
69. MITITELU D., BARABAS N., MOȚIU, TAMARA & MITITELU, LUCIA, 1973, St. com. Muz. șt. nat. Bacău, Biol. veg., 6: 357—358.
70. MITITELU D., GOCIU Z., PĂTRAȘCU A. & GHEORGHIU V., 1968, Anal. șt. Univ. Iași, secț. 2, a. Biol., 14 (1): 163—173.
71. MORARIU I., 1942, Rev. șt. „V. Adamachi", 28(2—3): 189—190.
72. MORARIU I., 1979, St. cerc. biol., Seria biol. veg., 31(2): 87—94.
73. MORARIU I., 1980, St. cerc. biol., Seria biol. veg., 32(2): 103—104.
74. MORARIU I., DANCIU M. & ULARU P., 1969, St. cerc. biol., Seria bot., 21(1): 17—22.
75. MORARIU I. & DIHORU G., 1975, Mems Soc. broteriana, 24(part. 2): 675—775.
76. MORARIU I. & DRĂGHICI, BIBICA, 1980, St. cerc. biol., ser. biol. veg., 32(1): 3—8.
77. MORARIU I. & NEDELCU G., 1978, St. cerc. biol., Ser. biol. veg., 30(2): 123—124.
78. MUIRHEAD C. W., 1965, Notes from the Royal Bot. Gard. Edinburgh, 26(3): 279—285.
79. NEAGU-GODEANU, MARIOARA, 1973, Fitocenoze acvatice și palustre din Delta Dunării în condiții naturale și amenajate (teză de doctorat), București.

80. Negrean G., 1968, St. cerc. biol., Ser. bot., 20(4): 333—336.
81. NEGREAN, G., 1975, St. cerc. biol., Ser. bot., 27(3): 187—192.
82. NEGREAN G., 1978, în: „Delectus seminum Hort. bot. bucurestiensis", București, p. 41—42.
83. NEGREAN G., 1979, St. cerc. biol., Ser. biol. veg., 31(1): 79—81.
84. NEGREAN G., 1979, în: „Delectus seminum Hort. bot. bucurestiensis", București, p. 46—47.
85. NEGREAN G., 1980, Pontus Euxinus, Stud. cerc., 1: 247—250.
86. NEGREAN G., 1980, St. com. Satu-Mare, 4: 423—429.
87. NEGREAN G., 1984, *Schedae ad Herbarium Mycologicum Romanicum,* fasc. 61—63, București.
88. NEGREAN G. & DIHORU G., 1972, St. cerc. biol., Ser. bot., 24(5); 377—380.
89. NEGREAN G. & DIHORU G., 1976, Peuce 5, Bot., p. 119—124.
90. PÁLL S., 1964, Contrib. bot. Cluj, p. 141—145.
91. PANȚU Z. C., 1935, Bull. Sect. Sci. Acad. Roum., 17(3—4): 52—53.
92. PAPP C., 1969, Anal. șt. Univ. Iași, secț. 2, a. Biol., 15(1): 181—182.
93. PÁZMÁNY D., 1967, Notulae bot. clujensis, p. 63—64.
94. PÁZMÁNY D., 1969, Comunic. bot., 8: 99—101.
95. PÁZMÁNY D., 1973, Notulae bot. clujensis, 7: 29—34.
96. POP I., 1973, Contrib. bot. Cluj, p. 115—118.
97. POP I. 1978, în: I. Pop (coord.), „Flora și vegetația Munților Zarand", Contrib. bot. Cluj-Napoca, p. 113—128 et 27—30.
98. POPESCU A., 1968, St. cerc. biol., Ser. bot., 20(4): 323—331.
99. POPESCU A., 1971, St. cerc. biol., Ser. bot., 23(2): 119—124.
100. POPESCU A., 1984, St. cerc. biol., Ser. biol. Veget., 36(1): 20—23.
101. PRODAN I., 1957, Bul. șt., Secț. biol. și șt. agric. (ser. bot.), 9(4): 285—326.
102. PUȘCARU-SOROCEANU, EVDOCHIA (Red.), 1963, *Pășunile și fînețele din Republica Populară Română — Studiu geobotanic și agroproductiv,* București.
103. RAFFAELLI M., 1979, Webbia 33(2): 327—342.
104. RĂVĂRUȚ M., 1941, Ann. Sci. Univ. Jassy, sect. 2, Sci. Nat., 27(1): 141—388.
105. RĂVĂRUȚ M. & MITITELU D., 1960, St. cerc. biol. (Cluj), 11(1): 7—9.
106. RĂVĂRUȚ M., MITITELU D. & PASCAL P., 1961, St. cerc. șt. Iași, Biol. & șt. agric., 12(1): 135—138.
107. RĂVĂRUȚ M., MITITELU D. & TURENSCHI E., 1960, St. cerc. șt. Iași, Biol. & șt. agric., 11(1): 83—86.
108. RAUCHERT S., 1976, Folia Geobot. & Phytotax. (Praha), 11(3): 269—279.
109. RECHINGER K., 1904, Ann. k. k. Nat. Hofmus. Wien, 19(1): 9—20.
110. REMERIȚĂ I., 1966, St. cerc. biol., Ser. bot., 18(6): 529—537.
111. RESMERIȚĂ I., 1979, Studia Univ. Babeș-Bolyai, Biol., 24(2): 8—14.
112. ROMAN N., 1974, *Flora și vegetația din sudul Podișului Mehedinți,* București.
113. ROMAN N. & BABACA G., 1966, St. cerc. biol., Ser. bot., 18(4): 307—310.
114. RUMMELSPACHER J., 1965, Feddes Rep., 71(1—3): 1—49.
115. SANDA V., 1967, St. cerc. biol., Ser. bot., 19(6): 489—500.
116. SANDA V., POPESCU A., DOLTU M. I. & DONIȚĂ N., 1983, St. și comunic., St. Nat., Muz. Brukenthal (supliment), 25: 1—126.
117. SĂVULESCU T., 1940, Ann. Fac. Agron. Bucarest, 1: 281—330.
118. SĂVULESCU T., 1952—1976, Flora R.P.R./R.S.R., 1—13, București.
119. SĂVULESCU T. & SĂVULESCU, OLGA, 1951, Bul. șt., Secț. șt. biol., agron., geol. & geogr., 3(3): 327—457.
120. SCHRÖTT L., 1969, Comunic. de bot., 9: 135—140.
121. SCHUR P. J. F., 1866, *Enumeratio Plantarum Transsilvaniae,* Wien.
122. SERAFINCEANU C., PARASCAN D. & DANCIU M., 1981, Ocrot. nat. med. înconj., 25(1): 97—101.
123. SERAFINCEANU C., PARASCAN D. & DANCIU M., 1983, Ocrot. nat. med. înconj., 27(1): 50.
124. ȘERBĂNESCU I., 1960, Comunic. bot., 1957—1959: 309—314.
125. ȘERBĂNESCU I., 1980, St. cerc. biol., Seria biol. veg., 32(1): 27—30.

126. ȘERBĂNESCU I., DRAGU I. & BABACA G., 1970, Date geobotanice, în: „Harta solurilor, Satu-Mare 2", Comit. Geol., București.
127. ȘERBĂNESCU I., DRAGU I. & BABACA G., 1973, Harta Geobotanică a R.S.R., Atlas geol., foaia nr. 13, București.
128. SIMON T. & VIDA G., 1966, Annls Univ. Sci. Budapest, Sect. biol., 8: 275—284.
129. SIMONKAI L., 1887, *Enumeratio Florae transsilvanicae vasculosae critica*, Budapest.
130. ȘTEFUREAC T. I., 1970, Anal. Univ. Buc., Biol. veg., 19: 193—204.
131. TURENSCHI E., MITITELU D., PASCAL P., TOMA M. & ZANOSCHI V., 1963, St. cerc. șt. Iași, Biol. & șt. agric., 14(2): 269—273.
132. TOMŠOVIC P., 1971, Preslia (Praha), 43(4): 338—343.
133. TUTIN T. G. & al. (red.), 1964—1980, Flora Europaea 1—5, Cambridge.
134. UJHELYI J., 1968, Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung., 60: 79—107.
135. UJHELYI J., 1975, Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung., 67: 41—55.
136. VICHEREK J., 1973, Preslia (Praha), 45(1): 37—40.
137. VICOL E. C., 1970, St. cerc. biol., Ser. bot., 22(4): 297—301.
138. VIȚALARIU G., ZANOSCHI V. & TURENSCHI E., 1977, Anal. șt. Univ. Iași, secț. 2, a. Biol., 23: 25—27.
139. WIDÉN C. J., SORSA V. & SARVELA J., 1970, Acta bot. fennica, 91: 1—30.
140. ZAHARIADI C., 1965, St. cerc. biol., Ser. bot., 17(4—5): 497—502.
141. ZAPAŁOVICZ H., 1908, *Conspectus Florae Galiciae criticus*, 2, Cracovia.

ADDITIONS AD FLORA ROMANIAE

(Summary)

Grounded on the investigations from literature and personal research, the author presents a list of 169 taxa (species and subspecies) wich are not included in the Romanian Flora or have subsequently appeared.

AUREL POPP — SCULPTOR

NEGOIȚĂ LĂPTOIU

După Octavian Smigelschi și Nagy Istvan, Aurel Popp este — considerat cronologic — cel de al treilea artist din Transilvania a cărui operă s-a ancorat viguros în actualitatea disputelor moderne ale artei. Tumultuos pînă la risipă, artistul sătmărean atinge cote de încordare maximă, apelînd la modalitățile de expresie specifice diverselor domenii: grafică, pictură, sculptură, artă decorativă. Iar cînd mijloacele artistice nu puteau epuiza întreaga energie de care spiritu-i era cuprins a apelat la forța de pătrundere și mobilizare a scrisului, lăsînd mărturie timpului însemnări cu vaste implicații, de o tulburătoare veracitate.

Cunoscut și apreciat îndeosebi pentru realizările din domeniul picturii și graficii (care se bucură de o circulație mai ușoară), Aurel Popp a fost și autorul unei extrem de interesante creații sculpturale. Deși preocupările pentru modelaj au fost mai sporadice (extinse însă pe întreg parcursul vieții), pasiunea și abilitatea cu care a depășit dificultățile acestei tehnici, recomandă indubitabil și vocație de sculptor.

Gîndul spre finalizarea unor astfel de lucrări s-a manifestat de timpuriu, dovadă fiind și prezența sa într-o expoziție de la Budapesta (din 1908), în care expunea sculptura *Cusătoreasa*. Motivația unor îndeletniciri diverse o aflăm chiar de la artist, care înscris la Academia „Julian" din Paris (în 1910) se arăta frămîntat de faptul că „s-a fixat în mine sentimentul că în pictură joacă un rol prea mare întîmplarea; îmi vine adeseori să cred că pensula este mai isteață decît mine [...]. Acele numeroase viziuni noi și decepționante, acele frămîntări din jurul esenței picturii și diversele rătăciri ale numeroaselor „isme" pricinuiesc deziluzionarea mea de pictură [...]. În această stare sufletească îmi vine ideea să trec la sculptură"[1]. Urmarea acestor frămîntări este frecventarea (pe durata celor doi ani ai popasului parisian) și a atelierului de sculptură al lui Landovschi.

Reîntors în țară, în 1912, paralel cu acele peisaje „călduțe de pe malul Someșului, cu sau fără figuri [...] sau imitații după pictorii impresioniști"[2], execută și cîteva lucrări de sculptură. Una dintre ele o consti-

[1] Aurel Pop, *Din zi în zi* (însemnări autobiografice), manuscris, Arhivele statului Satu Mare.
[2] *Ibidem.*

tuie compoziția cu cei doi copii ai artistului, reprezentați împreună sub formă de bust. Modelajul formelor se păstrează în limitele soluțiilor didacticiste, cu respect pentru anatomie și proporții. Limpezimea și calmul volumelor — tratate în genere academic — capătă în zona în care definește amănuntele fizionomice o anumită nervozitate, o mai mare mobilitate. La potențarea expresivității contribuie și adîncul orbitelor, alături de gurile întredeschise, sugerînd un eventual dialog. Pe chipuri stă întipărit mai evident amarul existenței, decît candoarea vîrstei infantile.

Alte două lucrări din această perioadă incipientă a creației sînt două reliefuri, înfățișînd un *Cap de femeie* (se pare soția artistului) și un altul de bărbat. Admirabilă este aici adecvarea modalităților stilistice la specificul genului. Volumele se aplatizează, succedîndu-se ritmic, cu treceri domoale între umbre și lumini. Pe alocuri apar și cîteva accente lineare, desfășurate sinuos, decorativ.

După cum bine știm, preocupările sale artistice și didactice sînt întrerupte din cauza izbucnirii războiului, la care Aurel Popp a participat ca martor ocular. Va cunoaște și trăi experiențe de un dramatism care i-au tulburat puternic conștiința. Cînd după încetarea ostilităților va încerca desăvîrșirea unor ample compoziții, marcate de un puternic caracter antimilitarist, asemenea teme vor fi finalizate nu numai în pictură și grafică, ci și în sculptură. Un exemplu edificator ni-l relevă bronzul *Le vrai vainqueur* (Adevăratul învingător), realizat prin anii 1921—1923. O dureroasă realitate este exprimată metaforic prin fixarea deasupra unui muribund (ce mai păstrează senzația de încleștare cu moartea) a unui vultur masiv, ce tronează cu emfază. Într-o schiță în creion, pregătitoare pentru sculptura amintită, pasărea purta pe cap o coroană regală. Incisivitatea aluziei se lasă ușor descifrată.

Între cele 31 de lucrări expuse la Cluj, în 1921, care-l impun drept cel mai reprezentativ artist al primului Salon al artei ardelene, figura și o sculptură. Era un gips înfățișîndu-l pe revizorul școlar *Dariu Pop* (Planșa XVIII). Artistul apelează la modalități stilistice diferențiate pentru a pune mai bine în valoare psihologia celui portretizat. Modelajul agitat, nervos, al suprafețelor ce corespund bustului se află într-un puternic contrast cu finețea și calmul cu care rezolvă mîna și amănuntele fizionomice. Impresia unei profunde meditații este determinată de puternica împlîntare a mîinii în obrazul drept și de amploarea umbrelor de sub arcadele proeminente. Aceeași abilă capacitate de individualizare a personajului, proiectînd către interior intensitatea trăirilor se constată și din analiza unei alte lucrări (*Portret de femeie*, gips, Planșa XIX), de o frapantă similitudine de limbaj cu lucrarea mai sus amintită. Freamătul impresionist al volumelor ce definesc bustul pune în valoare calma respirație a epidermei de la mînă și față.

Dar prima lucrare mai complexă, care-i va solicita din plin fantezia și forța creatoare a fost monumentul „Leului de la Șișești — *Vasile Lucaciu*. Inițiativa edificării unui asemenea monument aparține (după cum se preciza în paginile unui cotidian sătmărean, din vara anului

1926) „mai multor intelectuali din localitate și județul Satu Mare“[3]. La cîteva luni după aceea, în ianuarie 1927, se făceau cunoscute publicului amănunte asupra proiectatului monument: „Zilele acestea a fost expusă în cabinetul d-lui prefect al județului bancheta (adică macheta n.n.) statuii dr. *Vasile Lucaciu*, datorită artistului pictor și sculptor, Aurel Pop. Bancheta redă minunat figura dîrză a eroului de la Șișești. Este o operă de mare valoare și credem că locuitorii acestui județ vor lupta din răsputeri spre a realiza fondul necesar. Statuia va costa 9 milioane. Va avea o înălțime de 9 m și va fi aranjată înaintea bisericii greco-catolice române“[4]. Comitetul sătmărean pentru ridicarea monumentului, întrunit în 16 mai 1927, în sala restaurantului „Dacia“, sub conducerea prefectului I. C. Barbul, alege ca președinte de onoare al inițiativei pe Octavian Goga, ministru de interne, însărcinînd „pe Aurel Popp, artistul cu renume ce a trecut și granițele țării, să execute lucrările de artă, privitoare la monument“[5].

Din păcate aceste prime frămîntări se sting în disputa cu lupta pentru putere a diverselor partide politice. În această situație artistul sătmărean își orientează gîndul și energia spre un alt incitant proiect: *monumentul Unirii*. În tot cursul anului 1928 efectuează zeci de schițe pentru opera pe care o întrezărea tronînd pe Dealul Cetății din Alba Iulia, în anul împlinirii unui deceniu de la săvîrșirea unității naționale depline. Nu se știe dacă impulsul spre o asemenea înfăptuire a fost încurajat și de alți factori. Cert este că Aurel Popp nu s-a limitat doar la simple schițe în cărbune (care relevau vitalitatea unui mare desenator), efectuînd mai multe machete în lut, transpuse apoi în gips. Dată fiind complexitatea și măreția proiectului îl asociază în lucru și pe sculptorul timișorean Ferdinand Gallas. Unele date asupra concepției și calității acestor machete pot fi desprinse din lectura celor șase reproduceri, popularizate de revista „Analele Banatului“ din Timișoara, în numărul din aprilie-iunie 1930.

La pagina 52 era prezentat acel detaliu din proiect înfățișînd un personaj așezat pe un tron monumental, flancat de o parte și de alta de două simboluri ale puterii: un leu și un vultur masiv. Înaintînd cu șase pagini în cuprinsul revistei descoperi o scenă în care se făcea aluzie la jertfa unor martiri în vremuri de împilare socială și națională: pe un postament un trup căzut, alături (lîngă o roată de tortură) un altul îngenunchiat, cu trupul dat pe spate, iar într-un plan ultim un al treilea, în picioare, purtînd în mîna stîngă și la piept ofrande de flori. Macheta de la pagina 75 reprezenta un imn închinat muncii pașnice, productive, prin ipostazierea unei familii de țărani în atitudini ritualice, extrem de

[3] S. Todica, *Dr. Vasile Lucaciu*, în „*Satu Mare*“, 20 iunie 1926.

[4] * * * *Statuia lui Vasile Lucaciu — opera artistului sculptor Aurel Popp*, în „*Satu Mare*“, 16 ianuarie 1927.

[5] * * * *Adunarea Comitetului pentru ridicarea unui monument lui Vasile Lucaciu*, în „*Satu Mare*“, 22 mai 1927.

expresiv fiind gestul avîntat al copilului cu snop de grîu în braţe, escaladînd zidul (cu strieri geometrice verticale) din stînga imaginii.

Asocierea în compoziţie a unui ostaş şi a unui ţăran cu o ghirlandă prelungă de spice ce-i înfăşoară trupul (pag. 75) sintetizează iubirea ardentă a patriei, idee susţinută şi de împlîntarea mîinilor pe drapelul desfăşurat piramidal deasupra personajelor. Epica momentului istoric omagiat se completa cu scena (pag. 81) în care două siluete robuste intonau patetic un cînt, poate o doină sau baladă populară. Costumaţia rustică a celor doi rapsozi amintea de vremuri arhaice, după cum sugera şi capul de lup din vîrful unui toiag, aparţinînd mitologiei dacice. În sfîrşit, un ultim detaliu cuprindea un bărbat îndurerat, în aceeaşi costumaţie rustică, purtînd pe braţe capul unei victime.

Din fugara narare a scenelor se desprinde profunzimea unei gîndiri care voia să convingă prin multitudinea aspectelor invocate asupra semnificaţiilor majore pe care le implica un monument de o asemenea anvergură. Că toate scenele amintite urmau să fie integrate în ansamblul sculptural finit este greu de presupus. Asocierea lor reclama un spaţiu extrem de vast, desăvîrşirea în rondobosse a fiecărei machete impunînd distanţarea lor. Dacă ar fi fost reliefuri asamblarea lor ar fi fost mai simplă. Oricum, amploarea proiectului merită reţinută, ea fiind în acord cu tensiunea unui spirit căruia nu i-au displăcut dificultăţile, marile confruntări, animat de dorinţa săvîrşirii unei opere grandioase.

Stilistic machetele îmbinau patetismul, înclinat spre viguroasa narare a faptelor, specifică viziunii lui Aurel Popp, cu încercarea de simplificare a volumelor şi amplificare a gestului simbolic, caracteristic creaţiei lui Gallas. Dimensionarea machetelor la proporţiile fireşti ale monumentului ar fi potenţat vitalitatea formelor. Dar opera a rămas în stadiu de proiect în lipsa unei comenzi ferme din partea cercurilor guvernante.

Un regim mai fericit au cunoscut cele două busturi reprezentîndu-i pe *Vincenţiu Babeş* (Planşa XX) şi *I. G. Duca*, primul dezvelit în 1935, iar cel de al doilea aşezat pe soclu la sfîrşitul aceluiaşi an, fiind inaugurat printr-o festivitate, abia în 20 decembrie 1936. Ambele lucrări au fost amplasate în parcul „Scudier" (astăzi Parcul Libertăţii) din Timişoara. Contractate în primăvara anului 1934, cînd Aurel Popp răspunse favorabil la invitaţia de a profesa în cadrul Şcolii de arte frumoase din capitala Banatului, cele două monumente se detaşau vag de manierismul soluţiilor convenţionale în care erau formulate chipurile diverselor personalităţi, presărate în parcuri publice. Mai expresiv şi impunător era bustul lui *Babeş,* afirmînd un plus de fermitate, graţie unor muchii care separau discret succesiunea în spaţiu a formelor. Simpatiei de care se bucura în rîndul oficialităţilor bănăţene i se datorează şi comanda pentru executarea unui *Monument în memoria eroilor de la Lipova.* Conceput într-o viziune alegorică, monumentul este inaugurat — printr-o amplă serbare populară — în 1937.

Cu toată satisfacţia pe care i-a procurat-o realizarea unor proiecte statuare pe meleaguri bănăţene, Aurel Popp considera ca fapt major al

împlinirilor sale artistice raelizarea unui sugestiv monument în memoria marelui tribun al cauzei naționale — *Vasile Lucaciu*. De aceea face uitate incidentele din anii 1926—27, deși era orgolios din fire. Dar măreția faptei justifica sacrificarea orgoliului. Se numără astfel printre cei 14 artiști care au prezentat machete la concursul ce urma să aibă loc în vara anului 1935. Discutarea machetelor a avut loc abia în 7 octombrie, dîndu-se cîștig de cuză proiectului lui Cornel Medrea. Îndurerat Aurel Popp publică în ziarul local un *Apel în chestiuni artistice* către președintele Comisiei interimare a municipiului Satu Mare, în care se afirma: „...s-a constat de toți experții care au văzut și cunosc machetele și ofertele mele, chiar și cele din concurs, că lucrarea mea cu 500 000 lei ar fi mai ieftină decît cea primită cu 350 000 lei, deoarece a mea e socotită cu postamentul și cu de trei ori mai mult bronz decît cea favorizată de Comisie [...] Deci nu are niciun înțeles din partea mea să mă mai sacrific pentru un scop ideal, cînd lumea nu ia seamă de sacrificiile mele, ba chiar mă denunță prin ziare, zicînd că nici nu sînt capabil a incorpora prin monumentul V. Lucaciu ideea națională, fiind socialist“[6].

Detestînd lipsa de pricepere a celor destinați a se pronunța în „Chestiuni artistice“, anunța la sfîrșitul *Apelului* că va termina „compoziția V. Lucaciu pentru satisfacerea mea și pe spesele mele“, restituind și suma de 14 997 lei ce o primise pentru executarea unei picturi pe aceeași temă. Într-adevăr și-a oferit bucuria de a contempla statuia la proporțiile monumentului imaginat. La o analiză atentă a mult discutatului proiect[8] se observă robustețea volumelor, vigoarea construcției. Eroul apare în postura care l-a consacrat, de orator înflăcărat, al cărui glas se revarsă ca un torent. Cu capul puțin dat pe spate, scrutează îndrăzneț depărtările. Mîna dreaptă, îndepărtată de trup, sporește vitalitatea gestului, accentuînd arcuirea pieptului ce se avîntă în spațiu cu hotărîrea fermă de a înfrunta orice opreliște. Voind să dea motivație revoltei temerarului patriot, așează la baza soclului un trup vlăguit, cu mîinile încătușate.

În fața unor prelungite opreliști se consolează cu gîndul la durabilitatea unor lucrări de mai mici proporții, în care va putea da frîu liber fanteziei, tumultuoaselor resurse interioare. Expresie directă a stărilor depresive de care sufletu-i era cuprins, o schiță cu un *Bătrîn meditînd* (costumat într-o rasă de călugăr) dovedește abilitatea dispunerii în spațiu a volumelor. Toate formele se arcuiesc și converg către un punct comun, sublinierea acelei impresii de suferință fizică și morală. În jurul anului 1940, cînd atmosfera era cuprinsă de furtuna celei de a doua conflagrații mondiale, Aurel Popp se arată preocupat de freamătul lui *Cain*, realizînd o compoziție în ulei și o alta în lut (transpusă apoi în

[6] *Apel către președintele Comisiei interimare a municipiului Satu Mare în chestiuni artistice*, în „*Satu Mare*“, 20 octombrie 1935.

[7] *Ibidem*.

[8] Reproducerea machetei se află în monografia Raoul Șorban — Banner Zoltán, *Aurel Popp*, Ed. „Meridiane“, București, 1968, pp. 36.

gips, planșa XXI). Sculptura, alcătuită din forme supradimensionate, se revendică prin nervozitatea gesturilor unei certe tensiuni expresioniste. Atît mîna stîngă, tremurîndă în spațiu, cît și cea dreaptă crispată, ferm fixată pe fruntea căzută mult în față, evocă tulburător acea senzație de disperare și groază a personajului, copleșit de evidența crimei săvîrșite. Ambele sculpturi, alături de multe alte compoziții finite în alte tehnici, se voiau un înflăcărat îndemn la rațiune umană.

Impresionanta cultură de specialitate a artistului sătmărean, asociată cu disponibilitatea multiplă de materializare a impulsului artistic (executînd pe lîngă lucrări de pictură, grafică, sculptură, porțelan și obiecte de mobilier, concepînd și proiecte de arhitectură), face să nu ne surprindă comanda ce a primit-o din partea unei familii din localitate pentru executarea unui *mausoleu dr. Béla Lükö*. Alături de numeroasele și interesantele soluții arhitecturale afirmate în schițele, efectuate în cărbune în anul 1941, consemnăm și expresivitatea bustului, din care transpar sugestiv datele caracterului.

Că preocupările sculpturale n-au fost incidentale, ci s-au manifestat ca o constantă esențială în ansamblul unei prodigioase activități artistice, o relevă atît macheta pentru bustul lui *Nicolae Bălcescu* (executată în 1949), cu intenția de a fi amplasată în fața primăriei din Cluj, cît și de schița — în multiple variante — pentru un mult rîvnit monument al poetului (concetățean și prieten) *Ady Endre* (1953), proiectat a fi instalat în fața casei memoriale din Mețențiu (azi. Ady Endre).

Afirmațiile noastre s-au întemeiat pe analiza lucrărilor finite sau în stare de proiect (o parte din ele se mai află în colecția familiei). Dar o cuprindere cît mai exactă a activității sale sculpturale (de dimensiuni mult mai ample decît cele de noi semnalate) va fi posibilă numai după depistarea și a altor înfăptuiri, nouă necunoscute. Pentru că aceste înfăptuiri, neîndoielnic, sînt mult mai numeroase, știut fiind faptul că în toamna anului 1944, un bombardament nefast avea să provoace deterioarea atelierului și o dată cu el a multor lucrări, aflate în stare de gips.

Efortul de reconstituire se va întemeia pe atenta analiză a datelor cuprinse în presa vremii și în prețioasele sale însemnări autobiografice, prin consultarea reproducerilor de epocă, precum și din relatările unor martori ai frămîntărilor sale, mulți încă în viață. Din corobarea tuturor acestor date se va contura o imagine mult mai aproape de adevăr a ceea ce a însemnat Aurel Popp pentru statuara românească.

LE SCULPTEUR AUREL POPP

(Rézumé)

Connu nottament par l'enthousiasme de son activité de peintre et graphicien, l'artiste Aurel Popp est aussi l'auteur d'une importante oeuvre sculpturale. Quelques reliefs et bustes des années 1908—1914 mettent en évidence une fine execution des formes par un modelage de facture impresioniste. Profendement impressionné par le drame de la guerre mondiale, il transposera les conséquences du déchaînement des forces aveugles en deux oeuvres suggestives, véritables plédoyers à la raison humaine: *Le vrai vainquer* (1922) et *Cain* (1940).

Mais les plus sugestives oeuvres témoignent la volonté d'éterniser des personalités de h'istoire et de la culture roumaine: *Nicolae Bălcescu, Vasile Lucaciu, Vincențiu Babeș, I. G. Duca.* Îl a réussi d'en achever les deux dernières à Timișoara (1935—1936) et un monument dédié aux *héros de Lipova* (1937), oeuvres qui prouvent un puissant sens de la construction et de la monumentalité. D'un intérêt majeur sont aussi les ébauches (en nombre de huit) pour un grandiose monument dédié à *l'Union* (1928), réalisé en colaboration avec le sculpteur Ferdinand Gallas, impressionant par la tension et la virulence expressioniste des formes.

COSTA CAREI ȘI OPERA SA PLASTICĂ

SIMONA NISTOR

Încercarea mea de „restitutio" a artistului Costa Carei este o datorie de onoare, un prilej de a cinsti un nume ce ar trebui consacrat, un coleg de excepție și, mai ales, un prieten cu un suflet nobil.

Pe Costa Carei (Coriolan Coltău) l-am cunoscut ca bibliograf specialist, ultimul său loc de muncă, de altfel și al meu, fiind Biblioteca Academiei R. S. România, unde noi am colaborat între anii 1964—1969.

Dispariția lui, prematură și fulgerătoare, m-a marcat pentru multă vreme. Personalitatea sa a rămas clar înregistrată în memoria mea, iar acum, după 13 ani de la stingerea sa din viață, îmi dau seama cît de importantă este creația artistică, literară, plastică a lui Costa Carei, care, cu sacrificii nebănuite, ne-a pus la îndemînă adevărate comori spirituale. Se cuvine să scoatem la suprafață caracteristicile creației sale, harul său artistic, bogata sa operă lăsată posterității.

Încercarea de față caută să prezinte aspecte și date mai puțin cunoscute din revelatoarea biografie a lui Costa Carei. Am convingerea că sîntem doar la începutul unei investigații privind activitatea sa de scriitor, traducător, bibliograf, regizor, artist plastic ș.a. O exegeză temeinică va amplifica desigur încercarea noastră. Treptat, în timp, se va ajunge, desigur, la o analiză serioasă care va cîștiga mereu în exactitate și profunzime.

Se cunosc cazuri cînd artiștii traversează periode dificile pe care nici contemporanii, nici urmașii lor nu trebuie să le uite. Costa Carei, care se înscrie tangențial în această categorie, a reușit să depășească aceste zone. Fără șovăire, și-a împlinit crezul său artistic, lăsîndu-ne atît nouă cît și generațiilor viitoare o operă unitară și mai ales izbutită. Tablouri în ulei, tempera, acuarelă, ceracolor, grafică stau astăzi mărturie a universului său artistic. Aceste lucrări sînt inteligibile, elevate și reflectă cadrul în care Costa Carei a trăit și a visat; totodată, din aceste imagini transpare caracterul său demn, sensibilitatea sa rar întîlnită, gestul său larg risipitor, truda sa permanentă care a fost, în același timp, o terapeutică zilnică fără de care Costa Carei nu ar fi putut respira.

Stăpîn pe bogate cunoștințe în domeniul culturii și artei, am avut adesea privilegiul de a purta cu el lungi conversații, schimburi de idei, de impresii, de lucrări, colaborînd chiar la actul de creație a unora dintre

acestea. Astfel, am avut ocazia să aflu numeroase și variate aspecte ce aveau să-mi deschidă drumuri noi și sigure pe care aveam să păşesc eu însămi în anii care au urmat.

Talentul său în pictură s-a format în atmosfera şcolii de la Baia Mare unde, în vacanţe, a studiat tehnici diverse și maniere pe care, mai tîrziu le-a folosit în tablourile sale. Şcoala de specialitate de la Baia Mare a fost un centru de instruire superioară, cu o instrucţie unanim recunoscută, cu rezultate excepţionale. Dar talentul lui Costa Carei a evoluat, mai ales, datorită substanţialei însuşiri de noi cunoştinţe pe care le-a dobîndit, în cazul picturii, ca autodidact, prin lecturi asidue, experienţe, acumulări datorate urmăririi sistematice a unui număr mare de opere de artă, cercetării lor îndelungate și temeinice. Costa Carei cunoștea, în mod amănunţit, stiluri, personalităţi din lumea plasticii românești și universale. Era stăpîn pe instrumentele folosite, înţelegea subtilitatea și valoraţia culorilor, a umbrelor și experimenta tehnici personale, într-un cuvînt era un pasionat, un cercetător înăscut, un erudit și un adevărat artist.

Costa Carei mă preţuia. Observînd posibilităţile mele de lucru în pictură, de încorporare treptată de noi cunoștinţe, era sincer prezent în elaborarea viitoarei mele lucrări. Costa Carei, în aceste cazuri, făcea priză cu lucrarea mea, și adăuga, direct și discret, desenul său viguros și sensibil, desăvîrșindu-mi astfel tabloul. Costa Carei reușea să-mi transmită, cu pricepere și generozitate, cu un simţ didactic special, experienţele sale verificate. Totodată, subliniez că îngemănarea artelor era la Costa Carei o stare de fapt. Astfel, se explică, în mare măsură, varietatea subiectelor abordate, portretele sale psihologice, dimensiunile căutărilor sale, sugestivitatea interpretărilor, nenumăratele ipostaze ale aceluiași motiv, abnegaţia și dăruirea prin care urmărea propria sa evoluţie artistică. Între poezie și desen nu întîlnim la Costa Carei nici un fel de barieră. Calităţile în domeniul artei plastice sînt evidenţiate de regretatul Petru Comarnescu astfel: „Desenele vechiului publicist Costa Carei sînt cu totul remarcabile. Liniile sale trasate pe pînză cu sensibilitate și vibraţie, au darul de a crea forme vii, unduioase, concrete. Lucrează cu forţă în simplitatea esenţializată a desenului său“[1] De altfel, același critic de artă, a costatat cu prilejul expoziţiei de grup (iunie 1967) la care a participat Costa Carei că „În mișcarea de amateri, actuala expoziţie ce va fi urmată de altele de grup, înseamnă o vădită ridicare în privinţa nivelului artistic, a încurajării unor talente sau personalităţi, acum aduse într-o lumină relevantă“[2]. Grafica lui Costa Carei se impune prin caracterul ei firesc, puternic, recognoscibil. Totodată grafica sa este trampată de lirism. Despre poezie și pictură s-a scris mult. Aș vrea să relev aici, în cazul lui Costa Carei, faptul că pentru el „forma“ era egală ca valoare

[1] În: *România liberă*, nr. 7042, 9 iunie 1967, p. 2.

[2] Petre Comarnescu, *Surprize în expoziţiile profesioniștilor și amatorilor*, *art. cit.*,

atît în poezie cît și în plastică. Dealtfel, el practica ambele ca pe o stare firească, cu o neobișnuită ușurință, (a nu se confunda cu facilitate) și a reușit să le condenseze, fie că imaginea plastică a absorbit poezia, fie că poezia sa sugerează imagini plastice.

Nu pot uita mulțumirea ce-l cuprindea atunci cînd, la el acasă, eram de acord cu ultimele sale realizări. Eram uluită de precizia desenului, de capacitatea combinării formative a liniilor, de efectul coloristic, de sensurile păstrării valorilor tradiționale. El a găsit mijloacele de inovare a limbajului plastic și, mai ales, formule de transcriere spontană și încărcată de un flux cromatic, adecvat motivului. La acestea se adaugă ritmul intens și impunător, supus legilor armoniei, sinceritatea nelimitată care atestă transparent principiile sale afective. În *peisaj* expresivitatea este nota dominantă. Climatul general al imaginii este vizibil în ciclurile *Baia Mare, Sighișoara, Sibiul*. În racursiuri precise, clare, în zeci și zeci de variante, apar locurile sale natale, cele de reședință consecutive sau pe unde a colindat în vacanțe. Aceste peisaje se remarcă printr-un vizibil pitoresc, radiind o notă personală. Acuarela, adesea în tușă mare, farmecă. Sînt imagini ce amintesc, nu numai o lume medievală, ci și una de basm, în care miracolul domină totul (*Primăvara, Toamna, Vijelie*, în colecția E. Georgescu). În peisajele lui Costa Carei vedem, uneori, o beție ametitoare de culori. În armonii strălucitoare, posibile în natură, el redă locuri bine cunoscute, gravitatea unui univers văzut într-o formă reflexivă (*Cetatea din Sighișoara, Biserica Neagră*, col. E.G.). Se simte folosirea valorilor statornice ce-l urmăresc spre destinații noi, personale. Accente de culoare caldă subliniază planurile, măresc perspectiva și le acordă o detașare sobră și totuși optimistă. Peste aceste lucrări domnește o atmosferă de conversație lirică care vrăjește și captivează. Costa Carei știe să surprindă instantaneul și astfel, din locuri pe unde a trecut aduce imagini ce recuperează trăiri, impresii, stări, fizionomii. În viziunea sa, Costa Carei transfigurează uneori stări intime, cu neliniști interioare la un diapazon elevat. Astfel, se pot desprinde acele frămîntări justificate cît și vibrații ce se desprind din ținuta sa discretă, demnă, nobilă. În aceste creații el se regăsește și face din ele o pavăză de fiecare zi. Costa Carei difuzează lumina cu știință. Ea este sensibil valorată și contribuie direct la instaurarea atmosferei căutate de artist. El stabilește acele zone transparente care nu numai că localizează amintirea dar o sublimează.

Căutări, noi eforturi în împlinirea propriului său crez artistic, bucuria unor realizări, certitudinea unei reușite, dorința permanentă de a cunoaște părerea colegilor, nevoia de a conversa despre artă, toate acestea constituiau obiectul întîlnirilor noastre repetate. Conversațiile despre artă, poezie, culoare, natură, participări la Cenaclul „G. Călinescu" al Academiei R. S. România ca și multe alte manifestări culturale, la care am luat parte împreună, au fost prilejuri unice de susținere, de meditație, cunoaștere, asimilare, acumulare.

Dominat de actul creator, subjugat pînă la istovire de dorința de a se autodepăși, Costa Carei nu putea fi convins că altul ar fi fost destinul

său dacă ar fi oferit, prin expoziții personale, prilejul de a fi cunoscut de un public mai larg. Între anii 1967—1969, am participat, împreună cu o mînă de colegi de la Academie, la expoziții colective, organizate pe lîngă Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a Municipiului București, unde a expus și Costa Carei. Urmărind ecourile acestor expoziții, am insistat, pe lîngă Costa Carei, să organizăm o expoziție personală căci aveam convingerea că este o valoare plastică ce trebuie să se confrunte, că opera sa trebuie cunoscută de cei atrași de frumos. Eram convinsă că publicul este frustrat de o creație ce se detașează și în același timp se impune prin valori statornicite și îndrăzneli gîndite cu măestrie. Costa Carei era însă prins, în mod exagerat, de o responsabilitate conștientă față de actul creator. El respingea „de plano" sugestiile mele în această privință. El se justifica prin obligativitatea de expunere a creațiilor sale într-o sală specială, unde lumina de zi să fie repartizată în egală măsură cu lumina artificială, deasemenea considera ca foarte important modul de încadrare a tablourilor, corespunzător cu fiecare lucrare în parte, ceea ce presupunea mari cheltuieli și multă pricepere a lucrului. Am încercat adeseori să-i propun soluții acceptabile, posibile pentru a reuși să realizăm această antrepriză. De fiecare dată, cînd atingeam acest subiect, Costa Carei se arată indiferent, imposibil. Dacă am fi reușit să finalizăm această idee am fi participat cu toții la o sărbătoare neobișnuită în lumea noastră, a bibliografilor, știut fiind cît de riguroasă este activitatea zilnică a celor ce-și petrec viața ca bibliotecari, găsind în această lume de culoare o adevărată oază. În același timp, ar fi fost pentru Costa Carei, un moment de afirmare binemeritată, la care întreaga noastră gratitudine avea să participe. Dealtfel, atitudinea lui Costa Carei față de colegi, cititori, cercetători, prieteni se distingea prin limbajul său cîntărit, prin certa informare în diverse domenii de activitate, prin generozitatea prin care împărtășea gîndurile sale despre artă, sau prin actul de a ne dărui, ca un fapt divers, unele din lucrările sale plastice. Costa Carei încerca, clipă de clipă, să găsească o justificare existenței sale, condiției sale de poet, de artist, de om. Era mereu dornic să cunoască, să vadă, să știe, să adune din infinitatea de cunoștințe răspîndite în cărți, să selecteze și mai ales să împărtășească și altora rezultatele căutărilor sale. Urmărea cu nerăbdare noile apariții, cerceta manuale, enciclopedii de specialitate, monografii, studii. Dornic de a transmite colegilor de breaslă, în forme clare, cele dobîndite cu atîta trudă, am fost convinsă că mă aflam în fața unui coleg de excepție.

Fără a minimaliza sau neglija activitatea de bibliograf specialist în elaborarea publicației „Cataloage colective" o muncă de Sisif nu numai pentru un artist ci și pentru un profesionist în domeniul biblioteconomiei, am asistat adesea la strădaniile sale de a desăvîrși, cu aceiași scrupulozitate ce-l caracteriza în tot ce întreprindea, lucrările la care era angajat. Deasemenea era oricînd gata să ajute pe colegii mai tineri sau mai puțin formați în acest domeniu.

Dealtfel, Costa Carei privea pe ceilalți artiști cu o anume generozitate, destul de rar întîlnită în situații similare. Este surprinzătoare tendința sa de a recepționa ceea ce era valoros fără a accepta convențiile și nici canoanele altora.

Experiența sa zbuciumată, uneori dramatică, dealtfel și sfîrșitul său atît de neprevăzut, mărturisesc o personalitate complexă, ale cărei aspirații spre realizare, spre desăvîrșire au marcat, în mod evident, opera sa. Nu am întîlnit la Costa Carei (pentru prieteni Cori), o atitudine de complezență nici față de colegi, nici față de lumea artistică-literară din care ar fi trebuit să facă parte. El era imparțial și căuta să recepționeze, (cu liniștea ce-l caracteriza), ceea ce avea convergență cu preocupările sale.

Depunerea adesea o activitate copleșitoare, ardentă, pînă la sacrificiul propriei sale persoane. În interiorul locuinței sale, unde improvizase atelierul, dincolo de marea singurătate și de suferințele fizice ce-l urmăreau din ce în ce mai des, Costa Carei lucra, picta, neprecupețind nici efort, nici timp, nici culori. Acolo se năsteau noi imagini, noi metafore, noi metamorfoze. Porțile picturii sale erau deschise și se hrăneau continuu cu formele nelimitate ale naturii din care cu pricepere și nespusă dăruire le transfigura în creații artistice. Ideia de căutare a „formei" se dovedește un preludiu la tot ce realiza Costa Carei. Lucid, urmărea cu surprinzătoare curiozitate, găsirea formei, fie că era vorba de poezie sau de pictură. Tendința de esențializare, de condensare a ideii era prezentă nu numai în plastică ci și în lirica sa.

Din cantitatea imensă de picturi și desene realizate de Costa Carei, nu este simplu de selectat cele care, cu prioritate, s-ar cuveni să fie expuse permanent, desigur într-un cadru special destinat. Din colecțiile particulare, am reținut unele lucrări de grafică ce denotă că au fost realizate de un adevărat maestru. Astfel, în curbe, esențializează trupul feminin, adolescentin. Surprinse între candoare și feciorelnic, nudurile în tuș *Spre soare, Penelopa* (col. E.G.) oscilează între sugerare și model, reușind să transmită sentimentul căutat de artist. Uneori, gîndul fuge la filiația lui Costa Carei cu André Derain (1880—1954), în ceea ce privește calitatea curbelor prin care subliniază caracterul motivului reprezentat. Îmi amintesc *Plimbare prin Cișmigiu* unde tulpinile se termină în accente curbate, repetate, ritmate. Aceste lumi apar evidente și în alte lucrări, compoziții din ciclul *Corul antic* rămîn exemplu ce demonstrează știința de care a dispus Costa Carei în elaborarea nudului, grația evidentă, mișcarea generală a desenului. Tot atît de surprinzătoare este în grafică lucrarea pe care a intitulat-o *Bacchus* unde dinamica gestului și densitatea înlănțuirii amintesc de mari maeștrii.

Totuși, recent am avut prilejul să admir în colecția Livia Bacîru un *Peisaj de toamnă* miniatural, în tempera. Realizat în cuțit, tehnică pe care Costa Carei o practica cu multă pricepere, am fost impresionată de atmosfera liniștită și meditativă ce se degajă din această lucrare. Nu este o fugă de real, dimpotrivă, elementele sînt clar profilate. În prim plan, pomul robust, la care contribuie și coloritul său brun-închis, îmbracă, cu coroana

sa, spațiul, și devine dominanta imaginii. Se succed apoi, într-un ritm natural, nenumărate planuri în care se înscriu apa (lacul), cîmpul și cerul, în tonalități de fiecare dată altele. Coloritul este restrîns ca paletă. Este vădită tendința artistului de a găsi soluția care motivează raportul dintre elemente. Gama de portocaliu dens asociată cu ceruleum ne amintește de albastrul de Voroneț este surprinzătoare și pregnant estetică. În mod spontan subscriem la universul proiectat de Costa Carei, aderăm la conceptul spre care el tinte cu sinceritate. Este o irumpere a frumuseții care se înscrie în fascinație. Deasemenea în peisajele văzute în colecția E.G. găsim aceiași undă și mijloace de transpunere asemănătoare cu impresionismul francez, în special Pissaro. Trebuie să recunoaștem și să precizăm un lucru: Costa Carei este un artist autentic și lumea pe care el ne-o proiectează este lumea noastră, cu elementele caracteristice ale peisajului românesc.

Personal, nu am avut prilejul să-l văd lucrînd în culoare. Cei ce au avut acest privilegiu mi-au declarat că nu se folosea de ulei, că manevra cu abilitate senzațională atît tempera cît și ceracolorul, folosindu-se cu predilecție de cuțit. Pentru a stabili, cu certitudine aceasta, ar trebui apelat la analize de laborator, la specialiști în domeniu. Deși sîntem convinși că materialele și tehnicile folosite de Costa Carei sînt mijloace care au pus în valoare propriile sale creații, aspect important și care merită reținut, avem impresia că în anumite cazuri, de exemplu ceracolorul nu rezistă la schimbări de temperatură, diferențele avînd drept consecință anularea sau micșorarea efectelor inițiale. Consider că anumite lucrări ca *Ecce homo* au fost executate în ulei. Acest *portret* atinge o intensitate maximă prin modalitățile prin care Costa Carei umanizează personajul. Între sensul simbolic și autoportret se stabilește o suprapunere evidentă. Astfel între Eul deschis și cel ascuns există aici o sudură vizibilă. Pe măsură ce privim acest tablou se pornesc seria întrebărilor. Acestea se multiplică și se succed pe măsură ce zăbovim asupra-i.

Portretele în tuș, o demonstrație directă de introspecție și de gest imperativ, se înscriu în aceiași categorie. Aici hașurările ating o densitate maximă, vizibilă, cu adînci implicații de interiorizare. În fondul său de tăceri și inițiative, intuim un dialog interior legat de un legămînt ce nu putea fi călcat. Costa Carei năzuia spre un ideal artistic, încărcat de posibile depășiri, refuzînd ideia că de multă vreme el trecuse unele praguri. În formulele sale singulare, în certele sale împliniri noi trebuie să recunoaștem profesiunea lui de credință față de direcțiile precise pe care le-a cultivat.

Aportul său în domeniul literar-artistic este incontestabil. Se cuvine ca el să fie recunoscut unanim și să nu fie dată uitării contribuția trudnicei vieți a acestui artist de pe meleagurile sătmărene. Totodată, se cuvine, a se vorbi mai mult despre aportul său în poezie, cît de eroice au fost roadele inspirației sale, fie că a elaborat, fie că a tradus din poezia universală. Fecund, exigent, înzestrat și cultivat, temele meditației sale ne

Recidind, în tălmăcirea sa, versurile lui Kosztolányi Dezső, îmi dau seama cît de apropiate au fost propriului crez: „Acum visez cerneluri colorate . . . cu albastru sorei, mamei dragi cu aur . . . n-aș osteni, aș scrie și-aș tot scrie / și seara, și la prînz, și dimineața. / Și-aș fi atît de fericit, o Doamne! / Mi-aș colora — mi-aș colora viața. /“
fascinează și ne îndreptățesc să acordăm întreaga încredere și prețuire celui ce a fost Costa Carei.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL MUZEULUI CAREIAN

N. IERCOȘAN — I. NÉMETI — C. KARÁCSONYI

Instituție de cultură cu funcții specifice, de cercetare științifică, de colectare, păstrare și expunere ale vestigiilor arheologice, istorice și ale mărturiilor trecutului geologic, precum și a florei și faunei acestui ținut al României, Muzeul orășenesc Carei, înființat în anul 1958, (Fig. 1), s-a înscris de la începuturile sale în ansamblul acțiunilor muzeografiei românești. Alături de celelalte muzee din nord-vestul țării, această instituție a contribuit activ la cercetarea, salvarea și valorificare științifică și expozițională a numeroaselor urme ale unei zone deosebit de bogate din punct de vedere floristic, faunistic și arheologic; la cunoașterea mai aprofundată a istoriei acestor meleaguri. Făcînd o succintă retrospectivă a celor 30 de ani de existență a muzeului careian, se poate constata că, a adus o importantă contribuție la educația patriotică, revoluționară și estetică a tuturor categoriilor de vizitatori și mai cu seamă a tineretului.

Activitatea muzeului din Carei a mai fost prezentată succint în diferite ghiduri turistice, lucrări de muzeografie și de popularizare[1].

Fig. 1. Ghidul muzeului din Carei (foaia de titlu).

[1] M. Mihalache, *România (ghid turistic)*, Ed. Meridiane, București, 1969, p. 184; * * * *Ghidul instituțiilor și organizațiilor științifice din R.S.R.*, vol. II, 1970, p. 206; M. Iancu, Dem. Popescu, *România, ghid-atlas turistic*, Ed. Stadion, București, 1971, p. 18; A. Bogdan, M. Călinescu, *Județul Satu Mare*, Ed. Academiei, București, 1976, p. 142—143; * * * *Satu Mare, monografie*, Ed. sport-turism, București, 1980, p. 215; I. H. Crișan, *Itinerare arheologice transilvănene*, Ed. sport-turism, București, 1982, p. 197—198; * * *

Primele eforturi pentru constituirea de colecții muzeistice sînt documentate la Carei spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd prin munca susținută a unor profesori și elevi se înființează pe lîngă liceul din oraș o colecție muzeală școlară. În anul 1889 aceasta cuprindea o colecție de moluște, un număr însemnat de păsări și mamifere naturalizate, un mic ierbar și o colecție de mineralogie; în total un număr de 667 de piese[2]. Merită să menționăm valoroasa donație a exploratorului renumit Emil Holub[3], care cuprindea 92 de piese (zoologice, botanice și mineralogice), provenite din Africa de Sud[4].

Paralel cu organizarea colecțiilor muzeistice școlare, au loc și acțiuni pentru constituirea unui muzeu propriu-zis, la început cu caracter local, apoi regional, acțiuni izvorîte din necesitatea cunoașterii trecutului orașului[5], pentru salvarea și colectarea numeroaselor vestigii arheologice descoperite cu ocazia unor lucrări, mai ales în zona Bobald[6], cît și pentru cercetarea și colectarea de materiale floristice și faunistice din Mlaștina Ecedea[7]. Se remarcă în acest sens campania de presă a ziarelor care apar în Carei în anul 1896[8], pentru înființarea unei „Societăți muzeale a județului Satu Mare", care să elaboreze și să coordoneze acțiunea de constituire a unui muzeu județean cu numele de „Muzeul Mlaștinii", menit să cuprindă nu numai flora și fauna Mlaștinii Ecedea ci și „antichitățile" orașului și ale județului[9]. Se fac propuneri concrete în acest sens, unele vizînd și construirea unui sediu pentru muzeu (palat cultural) pe terenul viran de lîngă poștă (în prezent Str. Culturii), precum și înființarea unei „grădini a muzeului"[10].

Acțiunile presei, contribuția școlilor și a „Societății culturale din Carei", ca de altfel în întreaga Transilvanie[11], au dus la înființarea unui muzeu județean la Carei, sub numele de „Muzeul comitatului Sătmar",

---

România, ghid turistic, Ed. sport-turism, București, 1982, p. 267; A. Ștefănescu, *Ghidul muzeelor*, Ed. sport-turism, București, 1984, p. 384—386; D. Radosav, *Satu Mare, ghid de oraș*, Ed. sport-turism, 1984, p. 100—102.

[2] Hám J., *A nagy-károlyi róm.-kath. főgimnázium története*, Carei, 1896, p. 265.

[3] Al. Marinescu, *Exploratorul Emil Holub, donator al Muzeului de istorie naturală din București*, *Rev. Muz.*, 1983, 9, p. 60—67.

[4] Czirbusz G., *Holub Emil ajándéka, Nagy-Károly és vidéke*, Carei, 1894, nr. 48, din 29 noiembrie, p. 1—2.

[5] Orașul Carei a fost reședința comitatului (județului) Sătmar între anii 1780—1922.

[6] Borovszky S., *Szatmár vármegye*, f.a. (1910), p. 171.

[7] Mlaștina Ecedea, una dintre cele mai mari din Europa, se întindea pînă la marginea orașului Carei; a fost desecată la sfîrșitul sec. al XIX-lea.

[8] *Nagy-Károly és vidéke*, Carei, XIII, nr. 32 din 6 august 1896, p. 2; *Idem*, nr. 33 din 13 august 1896, p. 1; *Szatmármegyei Közlöny*, II, nr. 31, 1896.

[9] *Ibidem.*

[10] *Ibidem.*

[11] V. Netea, *Inițiative și realizări muzeografice românești în Transilvania pînă la 1918*, *Rev. Muz.*, 1965, 1, p. 39—43; P. Bunta, G. Protopopescu, *Muzeele din Transilvania în perioada desăvîrșirii statului național român*, *Rev. Muz.*, 1969, 1, p. 39—42.

prin decretul din anul 1901[12]. În anul 1903 s-a votat pentru activitatea muzeului o contribuție anuală, din fondul cultural al comitatului. Patrimoniul muzeului era format din antichități și materiale din domeniul științelor naturii, păstrate la un loc cu arhiva comitatului; custodele muzeului și al bibliotecii documentare din cadrul acestuia fiind numit arhivarul comitatului.

La început activitatea muzeului a întîmpinat destule greutăți, din lipsa unui local propriu, precum și a specialiștilor. Din rapoartele anuale ale muzeului județean din Carei reiese că, activitatea acestuia se reducea la biblioteca documentară, care și ea era închisă pentru public[13]. Patrimoniul muzeal era alcătuit din 788 de obiecte și o bibliotecă cu 4 076 de volume.

Deși activitatea muzeului era extrem de redusă, totuși el a contribuit la salvarea unor vestigii arheologice descoperite incidental pe teritoriul orașului și județului, iar mai tîrziu biblioteca documentară a fost pusă la dispoziția publicului[14].

După renovarea și reorganizarea spațiului din clădirea sediului comitatului (azi clădirea Liceului industrial), pentru organizarea colecțiilor au fost puse la dispoziția lui două săli, în aripa stîngă de la parterul clădirii[15]. Totodată a fost numit și primul custode propriu-zis al muzeului[16].

Muzeul se menținea însă tot în faza incipientă de organizare, avînd în patrimoniul său și diferite obiecte istorice ca: lăzi și documente de breaslă, arme și monede[17]. Din această colecție merită a fi evidențiate obiectele arheologice provenite din descoperiri incidentale sau din săpăturile efectuate de A. Vende la punctul Bobald din hotarul orașului Carei și cetatea de pămînt de la Berveni. La aceste cercetări putem adauga descoperirile de la Boinești din epoca migrațiilor, precum și frumosul idol de la Satulung-Finteușu Mic (jud. Maramureș), datat mai tîrziu, în perioada de la începutul epocii bronzului[18].

Această modestă activitate muzeistică a fost întreruptă de primul război mondial. După această perioadă avem puține știri privind reluarea activității muzeale la Carei. Știm doar că, în anul 1919 colecția muzeului s-a îmbogățit cu 14 tablouri valoroase. În anul 1921 sînt menționate cîteva obiecte deosebite ale muzeului și se atrage atenția și asupra importanței altor descoperiri arheologice întîmplătoare din județul Satu Mare[19].

---

[12] Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București, 1922, p. 155—156.

[13] *ArchÉrt.*, XXVI, 1906, p. 86.

[14] *Vidéki könyvtáraink 1907-ben, Magyar Könyvszemle*, XVIII, 1909.

[15] Schoditsch L., *Nagykárolyi megyeháza átalakítása és kibővítése, Épitő ipar*, 1907, nr. 34, p. 5.

[16] *Szatmár vármegye*, Budapesta, f.a. (1910).

[17] *Szatmármegye könyvtára és múzeuma, Nagykároly*, Carei, IV, 1909, 15 iulie, 14.

[18] *Szatmár vármegye*, p. 402—411; C. Kacsó, *SCIV*, 23, 1972, 1, p. 33—36, fig. 6.

[19] Polyánszky J., *Felhivás környékünk arheológiai felkutatására, Északnyugati Ujság*, Careii Mari, 24 decembrie 1921.

Paralel cu activitatea muzeului continuă după război și activitatea în cadrul colecției muzeistice școlare a Liceului din Carei, care în anii 1921—1922 poseda un număr de 4 272 de antichități, dintre care un număr însemnat de monede[20].

În anul 1926, cînd sediul județului a fost mutat în orașul Satu Mare, colecțiile muzeului împreună cu arhiva județului au fost transferate la noul sediu.[21] La acea dată cele două secții ale Muzeului județean Careii Mari aveau un patrimoniu format din 4 677 de piese, 14 tablouri și o bibliotecă documentară ce număra 9 430 de volume.[22] După 1926 nu mai avem știri despre existența muzeului din Carei, activitatea muzeistică desfășurîndu-se sporadic prin colecțiile liceului și a altor școli din oraș, care însă s-au pierdut în timpul celui de-al doilea război mondial.

După anul 1950, începe o muncă entuziastă a unor pasionați careieni pentru înființarea unui muzeu, care cu sprijinul deosebit al organelor de partid și de stat, au format, o colecție de obiecte arheologice, documente medievale și moderne, ce vor constitui baza viitorului muzeu.

La 10 iulie 1958 a fost înființat actualul muzeu careian, sub numele de Muzeul raional Carei[23], cu profilul mixt avînd două secții: de istorie-arheologie și de științele naturii și o bibliotecă documentară care cuprindea 3 324 de volume.

Muzeul și-a început activitatea în castelul din Carei, un valoros și impunător monument de arhitectură, reconstruit în stil eclectic la sfîrșitul secolului al XIX-lea[24]. Spațiul afectat muzeului, reprezenta un interes deosebit pentru vizitatori și din punct de vedere al arhitecturii interioare și exterioare a clădirii. După trei luni a fost deschisă prima expoziție de bază a secției de istorie, în două săli, unde în șase vitrine erau expuse obiecte arheologice provenite din descoperiri și donații, precum și medalii și sigilii. Personalul muzeului era format dintr-un director, un administrator, un achizitor și un îngrijitor[25]. La 1 mai 1960 a fost deschisă și prima expoziție de bază a secției de științele naturii, într-o sală, și cuprindea păsări și mamifere naturalizate, mulaje, panouri cu planșe, grafice și fotografii[26].

Activitatea muzeului din perioada 1958—1964 se caracterizează prin rezolvarea unor probleme administrativ-organizatorice, deschiderea expozițiilor de bază ale celor două secții, inventarierea obiectelor muzeale existente și a volumelor din biblioteca documentară, precum și organi-

[20] *„Értesítő", Róm. kath. főgimnázium, 1921—1922,* Carei, 1922.

[21] *Memoriul orașului Careii Mari în chestia sediului județului Satu Mare prezentat măritului guvern,* f.a., Oradea; V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș pînă în Banat,* Cluj, 1929.

[22] *Arhiva Muzeului orășenesc Carei,* Dosar II, 1960, fila 322 și 341.

[23] *Idem,* Dosar I, 1958—1959, fila 93.

[24] Éble G., *A Károlyi grófok nagykárolyi várkastélya és pesti palotája,* Budapesta, 1897.

[25] *Arhiva Muzeului orășenesc Carei,* Dosar I, 1958—1959, fila 113.

[26] *Idem,* Dosar II, 1960, fila 12.

zarea de expoziții temporare cu tematică științifică, documentare și artistice (artă plastică și fotografică), locale, regionale sau naționale.

Totodată se fac primele săpături arheologice de salvare, în 1959 la Ghenci, „Movila spînzurătorii"[27], în colaborare cu Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj, la necropola din epoca fierului (Ha. D); Tiream în 1960, așezare din epoca bronzului, cultura Otomani, unde au fost salvate 30 de obiecte întregi și mai multe fragmentare[28]; Berea „Dealul Viilor", epoca bronzului, un mic sondaj de salvare[29]. De asemenea au mai fost salvate numeroase alte obiecte arheologice datînd din toate epocile, descoperite incidental la: Andrid, Ciumești, Foieni, Sanislău, Sînmiclăuș și Tiream[30]. Se remarcă și valorificarea unor descoperiri arheologice anterioare, prin punerea lor în circuitul științific[31].

La secția de științele naturii începe în această etapă, acțiunea de colectări și naturalizări, realizată mai ales cu ajutorul colaboratorilor externi ai muzeului, precum și achiziții de materiale muzeistice[32].

Menționăm și acțiunile întreprinse la casa memorială „Ady Endre" din satul Mecențiu (azi Ady Endre), aflată sub patronajul muzeului careian[33].

Dintre expozițiile temporare organizate la sediu și itinerante în această perioadă se remarcă: „Expoziția fotodocumentară dedicată zilei de 23 August" în 1959; „90 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin", „Originea și evoluția omului" în 1960; „Expoziția de pictură a artiștilor din Carei", „Expoziția agricolă" în 1961; „Expoziția de pictură a cadrelor didactice din Carei", „Construcția socialismului în raionul Carei" în 1962; „Dezvoltarea economică și culturală a raionului Carei", „Expoziție de artă fotografică" în 1963; „Expoziție de artă populară", „Expoziția regională de artă plastică" și expoziția „Patria și apărătorii ei" dedicată zilei de 25 Octombrie, cu prilejul inaugurării Monumentului ostașului român, în 1964[34].

La sfîrșitul acestei perioade, numărul total al pieselor de muzeu (arheologie, istorie, documente, sigilii, monede, păsări și mamifere naturalizate) se ridică la aproape o mie, iar numărul de vizitatori a crescut de la 480 în 1958 la 7 126 în 1964; numărul total al vizitatorilor în cei șase ani ridicîndu-se la peste 40 000[35].

În perioada 1964—1974, pe baza planului național unic de cercetare științifică au început săpături arheologice de mare amploare, în colabo-

---

[27] *Idem*, Dosar VI, 1965, fila 1.
[28] *Ibidem*.
[29] T. Bader, *Săpăturile arheologice din județul Satu Mare (Partea I-a)*, Satu Mare StCom, V—VI, 1981—1982, p. 151.
[30] *Arhiva Muzeului orășenesc Carei*, Dosar II, 1960, fila 335.
[31] Kovács S., *Jegyzetek a béla-várhelyi leletekről*, *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve*, VIII—IX, 1965—1966 (1967), p. 25—33.
[32] *Arhiva Muzeului orășenesc Carei*, Dosar II, 1960, fila 27.
[33] *Idem*, Dosar IV, 1962, fila 114—115.
[34] *Idem*, Dosar VI, 1964, fila 31.
[35] *Ibidem*, fila 65 și 111.

rare cu Institutul de Arheologie București, Muzeul regional Maramureș și Muzeul județean Satu Mare, pentru cunoașterea mai aprofundată a istoriei acestei zone, pentru îmbogățirea patrimoniului muzeal și pentru valorificarea științifică și expozițională a acestuia. Astfel continuă în 1965 cercetările la necropolele celtice de la Dindești și Sanislău[36], iar în 1966 încep săpăturile de salvare de la Carei—Bobald (epoca bronzului și fierului) și Tiream „Holm" (epoca bronzului)[37]. Tot în acest an au mai fost salvate materiale arheologice din epoca bronzului descoperite la: Berea, Ciumești, Foieni, Pir, Pișcolt și Sanislău[38], precum și din epoca migrațiilor descoperite la Dindești și Ghenci[39].

Între anii 1967—1968, la Sanislău, punctul „Nisipărie" a fost cercetată o întinsă necropolă plană formată din 62 de morminte de incinerație în urnă (în 1979 au mai fost descoperite două morminte, numărul total ridicîndu-se astfel la 64), datînd din a doua jumătate a sec. V. î.e.n. (Ha D) și aparținînd unei populații locale traco-dacice[40]. De asemenea au fost efectuate săpături sistematice pentru cunoașterea civilizației dacilor liberi din sec. II—IV e.n. și a perioadei feudalismului timpuriu la Moftinu Mic, punctul „Pe deal"[41], precum și sondaje arheologice la Cehăluț, Foieni și Dindești[42]. În 1969 au fost efectuate sondaje la Pir (epoca bronzului), Căuaș (Ha. timpuriu), Andrid (epoca bronzului tîrziu și Latène), Carei și Ciumești (Latène) și a fost salvat un coif și o ceașcă de bronz descoperite la Pișcolt, punctul „Via Veche"[43].

Din anul 1970 au început săpături de mare amploare în localitatea Pișcolt, punctele „Nisipărie" și „Lutărie", care au durat aproape un deceniu și care s-au soldat cu descoperiri importante din epocile: neolitic (ceramică pictată-grupul Pișcolt)[44]; perioada de tranziție la epoca bronzu-

[36] Vlad Zirra, *Beiträge zur Kenntnis des keltischen Latène in Rumänien, Dacia N.S.*, 15, 1971, p. 171—238; *Idem, Noi necropole celtice în nord-vestul României (Cimitirele birituale de la Sanislău și Dindești), Satu Mare StCom.*, II, 1972, p. 151—205.

[37] I. Németi, *Descoperiri arheologice din hotarul orașului Carei (jud. Satu Mare), Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 167—182.

[38] *Idem, Descoperiri funerare din epoca bronzului în jurul Careiului, Satu Mare StCom.*, I, 1969, p. 57—72.

[39] *Idem, Descoperiri funerare din sec. V e.n. lîngă Carei, ActaMN*, IV, 1967, p. 499—507; *idem, Un mormînt din secolul V descoperit la Satul Ghenci, comuna Căuaș, Satu Mare StCom.*, I, 1969, p. 121—124.

[40] *Idem, Necropola hallstattiană de la Sanislău, Satu Mare* StCom., II, 1972, p. 121—149; *idem, Contribuții la problema epocii fierului în NV României, AMP*, I, 1977, p. 47—56; *idem, Descoperiri hallstattiene tîrzii în NV României, idem*, p. 57—62; *idem, Nord-vestul României de la Hallstattul tîrziu pînă la Latène-ul mijlociu*, Rezumatul tezei de doctorat, Cluj-Napoca, 1979; *idem, Das späthallstattzeitliche Gräberfeld von Sanislău, Dacia N.S.*, XXVI, 1982, p. 115—144.

[41] Gh. Lazin, I. Németi, *Descoperiri dacice din sec. II—IV e.n. în zona Carei, Crisia*, II, 1972, p. 199—213.

[42] I. Németi, *Descoperiri de la sfîrșitul epocii bronzului în zona Careiului, SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 99—122.

[43] *Idem, Coiful de bronz de la Pișcolt, Satu Mare StCom.*, II, 1972, p. 113—120.

[44] Gh. Lazarovici — I. Németi, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul), ActaMP*, VII, 1983, p. 17—60.

lui (cultura Badeni și Coțofeni)[45]; epoca bronzului timpuriu[46] și tîrziu[47]; Latène[48] și epoca migrațiilor[49]. Cercetările sistematice de la Pișcolt au contribuit în special la cunoașterea și îmbogățirea informației științifice asupra culturii Baden din țara noastră și mai ales a epocii fierului; necropola celto-dacică, care cuprinde 185 de morminte, fiind cea mai mare necropolă Latène descoperită în România[50].

Pînă în anul 1974 au mai fost efectuate sondaje arheologice și săpături de salvare la Andrid — epoca bronzului[51], Latène[52] și epoca migrațiilor[53]; Berveni — epoca bronzului tîrziu; la Căpleni a fost salvat un depozit de bronzuri; Cehăluț — materiale din epoca bronzului și un depozit; Foieni, Sanislău și Unimăt — epoca bronzului[54]; Dindești — epoca migrațiilor[55] etc. De asemenea au fost salvate și puse în circuitul științific importante descoperiri monetare, ca de pildă moneda dacică de la Ghenci[56]; monede imperiale romane de la Carei[57]; monede de la Berea, Dindești, Pir, Sanislău și Urziceni[58]; precum și tezaurul monetar feudal (sec. XV—XVI) descoperit în anul 1967 în localitatea Hotoan și care cuprinde 1871 de monede de argint[59].

Pe baza bogăției materialului arheologic provenit din aceste cercetări s-a putut reorganiza și expoziția de bază a secției de istorie-arheologie. Prima reorganizare din această etapă a fost făcută în anul 1966[60], iar în 1972 expoziția a fost extinsă și organizată într-o formă mult îmbunătățită, în patru săli cu o suprafață totală de 284 mp, înfățișînd dezvoltarea societății omenești din zona Careiului începînd din neolitic pînă la întemeierea formațiunii statale voievodale a lui Menumorut. Expoziția prin

---

[45] Petre I. Roman, I. Németi, *Cultura Baden din România*, Ed. Academiei, București, 1978, p. 14—15, 28—32, Pl. 21/3—12 și 23—43; Petre I. Roman, *Cultura Coțofeni*, Ed. Academiei, București, 1976, p. 54, fig. 8, p. 84.

[46] I. Németi, *Morminte de la începutul epocii bronzului descoperite la Pișcolt (jud. Satu Mare)*, *SCIVA*, 30, 1974, 4, 527—536.

[47] *Idem*, *Descoperiri de la sfîrșitul epocii bronzului în zona Careiului*, *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 99—122.

[48] *Idem*, *Contributions concernat le facies latènien du Nord-Ouest de la Roumanie a la lumière des découvertes celtiques de Pișcolt (Dept. de Satu Mare)*, *Alba Regia*, XIV, 1975, p. 187—197; *Idem*, Rezumatul tezei de doctorat, Cluj-Napoca, 1979.

[49] *Idem*, *Noi descoperiri din epoca migrațiilor din zona Carei (jud. Satu Mare)*, *SCIVA*, 34, 1983, 2, p. 134—155.

[50] *Idem*, Necropola celtică de la Pișcolt (monografie arheologică), manuscris.

[51] *Idem*, *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 99—122.

[52] *Idem*, *Cuptoare de ars ceramică din epoca Latène de la Andrid (jud. Satu Mare)*, *SCIV*, 25, 1974, 4, p. 579—584.

[53] *Idem*, *SCIVA*, 34, 1983, 2, p. 134—150.

[54] *Idem*, *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 99—122.

[55] *Idem*, *SCIVA*, 34, 1983, 2, p. 134—150.

[56] E. Chirilă și colab., *Descoperiri monetare antice în Transilvania (IX)*, *StCom. Sibiu*, 18, 1974, p. 135—139.

[57] *Ibidem*.

[58] Gh. Lazin, I. Németi, *art. cit.*, *Crisia*, II, 1972, p. 199—213.

[59] E. Chirilă, I. Németi, *Tezaurul monetar de la Hotoan, sec. XV—XVI*, *Tezaure monetare din județul Satu Mare*, Satu Mare, 1968, p. 61—81.

[60] *Arhiva Muzeului orășenesc Carei*, Dosar I/1968, fila 249.

materialul arheologic autentic, precum și prin cel auxiliar — hărți, texte, fotografii, imagini de șantier, situ-uri arheologice reconstituite, etc. — redă vizitatorului o imagine complexă și de multe ori completă asupra evoluției habitatului uman din zona Careiului[61].

Paralel secția de științele naturii, avînd la început o activitate axată mai mult pe probleme expoziționale[62], în această perioadă a intreprins studii cu privire la istoricul cercetărilor botanice din regiune și a început cercetarea sistematică a florei și faunei, studierea și punerea în valoare a unor zone cu interes științific deosebit, cum ar fi parcul dendrologic din Carei[63]; flora și vegetația terenurilor nisipoase din nord-vestul țării[64], precum și avifauna din zona Careiului[65].

Pe baza cercetărilor, colectărilor, naturalizărilor, achizițiilor și donațiilor, în anul 1974 a putut fi reorganizată și expoziția de bază a secției de științele naturii. Deschisă la 22 august în șapte săli, cu o suprafață totală de 315 mp, expoziția permanentă prezintă: evoluția geologică a teritoriului județului Satu Mare, exemplificată prin hărți și blocdiagrame și completată prin expunere de materiale petrografice și paleontologice; flora și fauna de nevertebrate grupate pe medii de viață[66]; păsările și respectiv ouăle speciilor clocitoare din această regiune, expuse în două săli; o colecție cu vechi unelte populare de pescuit folosite odinioară în zona Careiului; mamiferele care populează teritoriul județului Satu Mare; schimbările peisajului natural în urma acțiunii factorului antropic precum și unele aspecte ale ocrotirii naturii[67].

O preocupare permanentă a muzeului a fost organizarea de expoziții temporare la sediu, într-o sală destinată special acestui scop, inaugurată în 1971 și itinerante, cu tematică diversă, care au răspuns cerințelor educative; numărul lor ridicîndu-se la aproape 50. Remarcăm și expoziția tematică „Dezvoltarea urbanistică a orașului Carei", deschisă în anul 1972 în două săli din bastionul castelului cu materiale muzeistice medievale, moderne și contemporane, care a completat expoziția de bază a secției de istorie, timp de aproape cinci ani.

În 1974, patrimoniul muzeului număra aproape 7 500 de piese, numărul de vizitatori, ajungînd la cifra de 15 000 persoane.

---

[61] N. Iercoșan, C. Karácsonyi, *Muzeul orășenesc Carei*, (ghid), Oradea, 1981, 16 p.

[62] M. Dragoș, *O metodă nouă de expunere a materialului faunistic*, *Rev. Muz.*, 1969, 1, p. 74.

[63] C. Karácsonyi, *Parcul dendrologic Carei, Satu Mare StCom.*, II, 1972, p. 373—385.

[64] *Idem*, *Contribuții la studiul florei și vegetației terenurilor de interdune din Cîmpia Nirului, Satu Mare StCom.*, III, 1975, p. 231—246.

[65] Fr. Hamvas, C. Karácsonyi, *Păsări de iarnă și de pasaj cu areal nordic și carpatin observate în zona Careiului, Nymphaea*, III, Oradea, 1975, p. 259—266.

[66] C. Karácsonyi, *Prezentarea vegetației acvatice și palustre în Muzeul orășenesc Carei*, *Rev. Muz.*, 1976, 4, p. 60—61.

[67] N. Iercoșan, C. Karácsonyi, *op. cit.*, p. 12.

O dezvoltare deosebită a cunoscut muzeul careian în perioada 1975—1987, cînd patrimoniul său s-a îmbogățit substanțial prin cercetările și săpăturile arheologice efectuate de colectivul muzeului, atît în raza sa de activitate cît și în întreg județul Satu Mare și zonele limitrofe.

În această perioadă au continuat săpăturile sistematice la Pișcolt „Nisipărie" și „Lutărie" și au fost efectuate săpături de salvare la Sanislău III punctul „Ferma C.A.P." în așezarea din perioada de tranziție la epoca bronzului, cultura Baden în anul 1980 și la Moftinu Mic punctul „Pescărie" în anii 1982—1983, o așezare din neoliticul dezvoltat cu ceramică pictată, o așezare din perioada de trecere la epoca bronzului, cultura Baden—Coțofeni și două morminte Latène[68] și săpăturile începute în anul 1982 la Acîș în colaborare cu Muzeul județean Satu Mare. Tot în această perioadă au fost efectuate numeroase cercetări perieghetice în zonă[69] și au fost salvate numeroase vestigii arheologice, ca: spada de bronz de la Ghenci[70], o monedă imperială romană de la Blaja și un mic depozit de bronzuri de la Foieni. Au mai fost puse în circuitul științific alte materiale arheologice descoperite la Ciumești[71], Blaja și Dumbrava[72], precum și studii asupra noilor descoperiri hallstattiene timpurii și tîrzii[73], a evoluției ceramicii Latène din nord-vestul României[74], și a descoperirilor arheologice de la Carei[75].

Secția de științele naturii a continuat studiul florei și vegetației din Cîmpia Nirului[76], Cîmpia Eriului[77], din zona de piemont și Culmea Co-

[68] Gh. Lazarovici — I. Németi, *art. cit.*, p. 21—22, Fig. 6/c; N. Iercoșan, Noi descoperiri ..., în prezentul volum.

[69] N. Iercoșan, *Noi descoperiri arheologice la Carei*, în prezentul volum.

[70] *Idem, Spada de bronz de la Ghenci (jud. Satu Mare), ActaMP*, VIII, 1984, p. 121—123.

[71] *Idem, Un vas-biberon eneolitic descoperit la Ciumești, Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 35—38.

[72] *Idem, Două topoare de luptă din piatră șlefuită descoperite în județul Satu Mare, Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 657—660.

[73] I. Németi, *Descoperiri de la începutul Hallstatt-ului în zona Careiului, Satu Mare, StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 45—58; *idem*, în: *ActaMP*, VIII, 1984, p. 129—146.

[74] *Idem, Evoluția ceramicii din NV României în Latène-ul B și C, Marmația*, (sub tipar).

[75] *Idem, Descoperiri arheologice din hotarul orașului Carei (jud. Satu Mare), Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 167—182.

[76] C. Karácsonyi, *Asociația Festuco vaginatae — Corynephoretum în România, St. Cerc. Biol.*, seria Biol. veget., T. 31, 1, 1979, p. 3—12; C. Karácsonyi, G. Negrean, *Situația actuală a florei și vegetației nisipurilor din nord-vestul țării și perspectivele de conservare, Nymphaea*, VII, Oradea, 1979, p. 323—336; C. Karácsonyi, *Cercetări asupra florei și vegetației terenurilor mlăștinoase din Cîmpia Nirului și Cîmpia Careiului, Satu Mare StCom.*, IV, 1980, p. 415—434.

[77] C. Karácsonyi, Marossy A., *Contribuții la flora Cîmpiei Eriului, Nymphaea*, VIII—IX, Oradea, 1980—1981, p. 401—408; C. Karácsonyi, *Cercetări asupra asociației Peucedano-Festucetum pseudovinae în stațiunile din nord-vestul României, Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 597—608; *Idem, Flora Cîmpiei Eriului*, în volumul prezent.

drului[78], a plaurului de la Săcueni[79], precum și a avifaunei din zona Careiului[80], și a punctului fosilifer de la Nadișu Hododului[81]. A fost întocmit și un catalog cronologic al cutremurelor din jud. Satu Mare[82]. În prezent se întocmește un studiu mai amplu asupra florei jud. Satu Mare și se finalizează cercetările etnobotanice din zona Codrului sătmărean în colaborare cu Muzeul județean. Nu putem trece cu vederea contribuția muzeului careian, prin secția de științele naturii, la întocmirea documentației științifice pentru toate rezervațiile naturale din județul nostru[83].

Ținînd seama de îmbogățirea în permanență a patrimoniului cu piese tot mai semnificative și de mare valoare documentară, expozițiile de bază ale celor două secții au fost completate cu noi exponate originale provenite din ultimele descoperiri și colectări.

O preocupare de bază în această perioadă a fost organizarea științifică a depozitelor celor două secții și conservarea bunurilor de muzeu, necesitate apărută firesc în condițiile creșterii vertiginoase a patrimoniului muzeal și reglementată de fapt prin Legea nr. 63/1974 și a Normelor de ocrotire și conservare a bunurilor din patrimoniul cultural național.

A crescut și numărul de expoziții temporare, fiind organizate anual 11—12; cifra totală a acestora ridicîndu-se în perioada 1975—1984 la 108, dintre care se remarcă: „25 Octombrie 1944 — ziua eliberării orașului Carei" 1974—1975; „Tracii și geto-dacii din nord-vestul României" în 1980, organizată în colaborare cu muzeele din Oradea, Baia Mare și Satu Mare; „2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent" în 1980 la Satu Mare la care a colaborat și muzeul din Carei; expoziții fotodocumentare dedicate unor evenimente de seamă din istoria patriei; două expoziții economice ale orașului Carei în anii 1977 și 1979, expoziții de artă plastică și fotografică etc. La vizitarea acestor expoziții și vernisajele organizate cu public au participat numeroși invitați din țară, respectiv foarte mulți vizitatori, dovedindu-se pe deplin eficiența educativă a acestui gen de activitate muzeală. Numărul total al expo-

---

[78] C. Karácsonyi, Nagy V., *Contribuții la flora zonei de piemont și Culmea Codrului*, (sub tipar).

[79] C. Karácsonyi, *Vegetația plaurului de la Săcueni (jud. Bihor)*, *St. Cerc. Biol.*, seria Biol. veget., T. 34, 1, 1982, p. 29—38.

[80] *Idem*, *Două exemplare de Somateria mollissima L. în colecția Muzeului din Carei*, *Rev. Muz.*, 1978, 3, p. 76—77; F. Hamvas, C. Karácsonyi, *Date privind avifauna din zona orașului Carei*, *Satu Mare StCom.*, IV, 1980, p. 395—414.

[81] E. Nicorici, C. Karácsonyi, *Fauna panoniană de la Nadișu Hododului (Bazinul Șimleu) și semnificația sa stratigrafică*, *Memoriile secțiilor științifice ale Academiei R.S.R.*, Seria IV, Tom IV, 1981, nr. 2, p. 227—233.

[82] N. Iercoșan, A. Iercoșan, *Cutremure de pămînt în județul Satu Mare pînă la 1900*, *Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 565—576.

[83] Decizia nr. 65 din 19 februarie 1982 a Comitetului executiv al Consiliului popular al județului Satu Mare; C. Karácsonyi, *Ocrotirea monumentelor naturii și a rezervațiilor naturale din județul Satu Mare*, *Ocrotirea naturii și a mediului înconjurător*, 27, 1983, 1, p. 59—60; *idem*, *Rezervații naturale de pe nisipurile din nord-vestul României*, *Ocrot. nat. med. înconj.*, 29, 1985, 2, p. 119—129.

zițiilor temporare organizate de Muzeul orășenesc Carei în cei 30 de ani de existență se ridică la 214.

Din 1958 pînă în prezent muzeul careian a fost vizitat de peste un sfert de milion de vizitatori din țară și străinătate; în ultima perioadă cifra acestora depășește anual 20 000.

În prezent se află în faza de studiu și elaborare tematica pentru reorganizarea expozițiilor de bază, prin extinderea spațiului expozițional, pentru aducerea la zi a expoziției de istorie și îmbunătățirea și completarea celei de științele naturii.

Patrimoniul actual al muzeului numără peste 30 000 piese, din care 10 000 la secția de istorie-arheologie și mai mult de 20 000 la secția de științele naturii, pe lîngă care există și 40 de lucrări de artă plastică contemporană și o bibliotecă documentară de specialitate cu peste 2 000 de volume. Spațiul total afectat muzeului este de peste 1 400 mp, din care expozițional 1 080 mp.

O realizare de seamă a muzeului careian în domeniul relațiilor cu publicul este tipărirea în anul 1981 a unui ghid, care oferă vizitatorilor date sintetice despre muzeu și colecțiile sale, prezintă expozițiile permanente ale celor două secții, istoricul orașului și al clădirii castelului (sediul muzeului), precum și date despre parcul dendrologic din Carei.

Specialiști muzeului au publicat peste 50 de lucrări științifice în publicații centrale ori în anuarele muzeelor din țară și circa 200 articole de popularizare în presa centrală și județeană, participînd și la peste 40 de sesiuni științifice cu lucrări proprii.

Îndeplinindu-și funcțiile sale de bază pentru care a fost înființat: de cercetare, de îmbogățire a patrimoniului și cea educativă, Muzeul orășenesc Carei prin acțiunile organizate, prin munca specialiștilor săi, se integrează cu responsabilitate în vasta problematică ideologică, politică și educațională a etapei actuale. Încadrat în planul național unitar de cercetare, activitatea muzeului careian, înregistrează noi succese în depistarea, tezaurizarea, conservarea și valorificarea complexă a patrimoniului național.

DAS MUSEUM DER STADT CAREI

(Zusammenfassug)

Die musealere Traditionen seit Ende des XIX Jahrhunderts fortsetsend, wurde das aktuelle Museum am 10 Juli 1958 gegründet.

Das Museum hat einen gemischten Profil mit zwei Sektionen: Geschichte — Archäologie und Naturwissenschaften, mit permanenten Ausstellungen.

Der Artikel präzentirt den beitrag des Museums der Stadt Carei Forechung und Verwertung, aus geschichtlich — und biologischen Gesichtspunft, des nordwestlichen Teil Rumäniens.

POLICALIFICAREA PERSONALULUI MUNCITOR DIN MUZEE — CERINȚĂ A ETAPEI ACTUALE

JANA NEGOIȚĂ

A vorbi despre policalificarea personalului dintr-un muzeu etnografic este aproape un truism. Etnografia însăși este o știință cu caracter pluridisciplinar, îmbinînd sociologia cu istoria, arta cu tehnologia, cunoștințele lingvistice cu cele juridice. Și în condițiile în care, lipsind un învățămînt superior de specialitate, rîndurile etnografilor sînt alcătuite din istorici și istorici de artă, filologi și juriști, artiști plastici și sociologi — pentru a enumera doar pe cei mai numeroși dintre noi —, muzeografii etnografi au trebuit mai întîi să se califice, aducînd în noul domeniu de activitate tot ce acumulează în anii de studii.

O dată însușite bazele etnografiei, specialiștii din muzeele etnografice și-au început policalificarea prin abordarea problemelor legate de conservarea patrimoniului muzeal, a restaurării acestuia, ca și a valorificării prin expoziții tematice. Muzeograful-etnograf este astfel nu numai istoric al culturii populare, ci și interpret al acesteia, trebuind să găsească acele canale prin care mesajul creației generațiilor ce s-au succedat pînă la noi să fie receptat de către contemporanii desprinși de mediul tradițional.

În cadrul muzeelor etnografice, cele cu expunere în aer liber pun încă și mai multe probleme, muzeograful trebuind să devină arhitect și maistru constructor. Operațiunile de selecție, demontare și remontare a monumentelor de arhitectură necesită un înalt profesionalism, chiar dacă lucrările — din punct de vedere practic — sînt realizate de către meșteri specializați din zonele de origine. Totodată, conservarea și restaurarea patrimoniului expus în aer liber solicită cunoștințe deosebite și impun soluții originale, dat fiind modul propriu de expunere.

În rețeaua muzeelor de profil din țară, Muzeul satului și de artă populară se înscrie ca unitate pilot nu numai datorită caracterului său complex — național sau primordialității în ordine cronologică, ci și prin rolul important jucat în crearea și dezvoltarea muzeelor etnografice din țară, atît pavilionare cît mai ales a celor cu expunere în aer liber. El a constituit și o adevărată școală națională de etnografie, numeroși specialiști cu renume în domeniu formîndu-se în cadrul muzeului și contribuind la dezvoltarea lui.

La ora actuală, cu un personal de specialitate numeros și bine pregătit, Muzeul satului și de artă populară dispune de o bogată experiență și în domeniul perfecționării cadrelor sale. În cele ce urmează vom prezenta cîteva aspecte ale fenomenului de policalificare a personalului muzeal, pe compartimente de muncă, dat fiind faptul că fiecare colectiv are problemele sale specifice.

1. **Personalul de specialitate** al Muzeului satului și de artă populară are o structură complexă, atît din punctul de vedere al formației universitare cît și al sectoarelor în care își desfășoară activitatea. Ca pregătire, o pondere mare o dețin istoricii — 25%, urmați de istoricii de artă — 20%, ale căror rînduri au crescut în mod deosebit în ultimii ani; ca urmare a înființării laboratorului zonal de conservare-restaurare numărul specialiștilor cu pregătire artistică s-a amplificat și el, constituind în prezent 15 procente față de numai 13% filologi. Restul personalului științific este alcătuit din arhitecți (3 persoane), biologi (2), cîte un etnograf, jurist și sociolog, precum și patru cadre cu pregătire liceală. Pentru a răspunde la cote superioare tuturor sarcinilor pe care funcțiile muzeului le pun în fața noastră, colectivul de specialitate își desfășoară activitatea în cadrul a șase secții: Arhitectură și tehnică populară, Evidența patrimoniului, Expoziții tematice temporare, Valorificarea creației populare contemporane, Relații cu publicul și Laboratorul zonal, încadrarea pe secții ținînd cont atît de pregătirea profesională cît și de predilecția manifestată pentru fiecare gen de activitate.

Prima etapă a pregătirii profesionale în cadrul muzeului o constituie însușirea de către întregul personal de specialitate a istoricului, conținutului și profilului muzeului nostru, însușire verificată prin seminarii și prezentări de unități. Întrucît în ultimii ani nu au mai avut loc noi încadrări de personal științific, locul seminariilor cu caracter general a fost luat de colocvii în cadrul cărora sînt dezbătute probleme legate de integrarea în muzeu a unor obiective muzeale, colocvii la care participă, ori de cîte ori este posibil, chiar specialiști care au adus respectivele monumente. Prin dialogul ce se stabilește între etnografi, arhitecți, conservatori și restauratori, se creează premizele abordării din unghiuri diferite a patrimoniului, unghiuri ce converg însă spre o mai deplină înțelegere a problemelor. Același obiectiv este urmărit și prin microsesiunile științifice organizate pe plan intern, microsesiuni ce permit prezentarea rezultatelor cercetării științifice desfășurate pe teren de către muzeografi. În perspectivă, avem în vedere extinderea acestei forme și prin relația inversă, de la restauratori la etnografi, specialiștii în restaurare urmînd să înfățișeze problemele cu care s-au confruntat în desfășurarea activității specifice.

Pentru o mai bună desfășurare a activității de cercetare științifică s-au organizat în cadrul muzeului și o serie de cursuri cu caracter aplicativ, de desen tehnic și fotografiere, întrucît fără a consemna grafic și fotografic fenomenele, nu se poate vorbi de o cercetare cu adevărat științifică.

Un alt aspect legat de policalificarea muzeografilor îl constituie și faptul că în colectivele de lucru pentru expozițiile temporare — la sediu sau în afara lui — sînt antrenați și membri ai celorlalte secții, inclusiv cei din laboratorul zonal, eliminîndu-se astfel pericolul unei specializări înguste. Dacă la aceasta adăugăm și realizarea de către întregul personal științific a lucrărilor de evidență a patrimoniului, ca și îndrumarea de specialitate a publicului în expoziția permanentă și în cele temporare, credem că apare cu suficientă pregnanță modul de înfăptuire a procesului de policalificare a muzeografilor din cadrul Muzeului satului și de artă populară.

2. **Personalul de supraveghere** urmează ca pondere după cel științific (16% din total). El este alcătuit în mare majoritate din cadre cu pregătire generală, fără un profil bine stabilit. Ca urmare, problemele legate de policalificarea acestui colectiv au stat și continuă să stea în atenția noastră.

Prima etapă o constituie însușirea cunoștințelor cu privire la unitățile de care răspunde fiecare supraveghetoare: zona de proveniență, istoricul monumentului, conținutul său, funcționalitatea și semnificația patrimoniului etc. Aceste cunoștințe sînt verificate de către personalul de specialitate, același care urmărește și modul în care sînt îndeplinite cerințele prezentării monumentelor în stare de acuratețe perfectă. De asemenea, prin însușirea unor deprinderi, sub îndrumarea muncitorilor specializați, personalul de supraveghere execută o serie de lucrări de întreținere și conservare: văruit, lipit, conservarea patrimoniului textil etc.

În ultimii ani au fost organizate o serie de cursuri de policalificare sub îndrumarea specialiștilor din laboratorul zonal, cursuri care au urmărit formarea unor deprinderi practice de tors, cusut și croșetat. Eșalonate pe cicluri de lecții — începători și avansați — cursurile au cuprins și aspecte teoretice cu privire la tehnicile tradiționale de broderie, categoriile de piese brodate etc. și s-au încheiat prin susținerea unor examene și lucrări practice. Obiectivele urmărite prin această formă au constat din extinderea demonstrațiilor de tehnici populare în cadrul expoziției permanente, obținerea de materiale necesare procesului de restaurare, precum și diversificarea gamei de produse desfăcute prin standul muzeului. În perspectivă, avem în vedere și organizarea unui curs practic de țesut pentru obținerea pînzei necesare lucrărilor de broderie. Utilitatea acestei forme de policalificare s-a dovedit și prin faptul că cele mai talentate supraveghetoare constituie rezerva de cadre pentru lucrătorii din cadrul atelierului de restaurare textile; în același mod s-au petrecut lucrurile și în ceea ce privește muncitorii conservatori, marea lor majoritate provenind din corpul de supraveghere.

3. **Personalul muncitor calificat** din muzeu beneficiază de o pregătire profesională corespunzătoare pentru fiecare meserie: tîmplari, dulgheri, zidari. Este însă necesar ca aceste cunoștințe să fie adecvate proceselor de restaurare specifice muzeului. După o perioadă de încercări a unor formule, cel mai bun rezultat l-au dat cursurile organizate în cadrul la-

boratorului zonal, cursuri în urma cărora muncitorii își însușesc o serie de procedee și tehnici specifice restaurării științifice. Prin organizarea lucrului în echipe complexe, se obține nu numai o reducere a duratei de execuție, ci și o lărgire a sferei de interes pentru toate gamele de operațiuni, întărirea gradului de disciplină a colectivului de meșteri, precum și un mai mare atașament față de instituție.

După această etapă — pe care o parcurgem acum — ne propunem o ridicare a specializării prin deplasarea meșterilor în zone cu tradiții constructive și tehnice specifice, în vederea acumulării de cunoștințe pentru lucrări cu un caracter deosebit: fixarea șiței prin cuie de lemn, acoperirea cu paie în snopi a construcțiilor, confecționarea cercurilor din nuiele etc. Considerăm acest aspect de maxim interes întrucît — după cum este bine cunoscut — numărul meșterilor specializați în tehnicile tradiționale este în scădere, în timp ce vîrsta acestora e în creștere. Formînd în muzeu un colectiv de muncitori policalificați, avem certitudinea realizării în viitor cu forțe proprii a lucrărilor de restaurare a patrimoniului construit.

În prezentarea noastră ne-am oprit doar la principalele forme pe care procesul complex de policalificare a personalului muzeal le-a necesitat și pe care le organizăm pe plan intern. Adăugînd la acestea perfecționarea cadrelor prin Centrul special de pe lîngă C.C.E.S., la care specialiștii noștri participă în dublă calitate — de cursanți și de lectori —, credem că se conturează imaginea de ansamblu a modului în care, în etapa actuală, în cadrul Muzeului satului și de artă populară realizăm o deschidere a întregului personal față de cerințele pe care cercetarea, conservarea și valorificarea patrimoniului muzeal le ridică în fața noastră.

LE PLANNING DU PERSONEL DES MUSÉES — UNE INGÉRENCE ACTUELLE

(Résumé)

L'auteur soutiens la nécessité de la polyqualification professionelle du personal des musées etnographiques on s'appuyant sur l'experience du Musée du village et d'art populaire.

En ce sens on a organisé pour le personel de spécialité des cours pratiques de dessin technique et de photographie, ainsi que des colloques et des micro-sessions scientifiques pour faciliter les echanges d'informations entre les divers sections du musée.

Le personel chargé d'exercer la surveillance sur le musée participe aussi aux travaux de conservation des monuments, on s'appliquant toutefois aux ouvrages faites à la main, pour mettre en pratique l'autogestion.

Le personel hautement qualifié pour les travaux de restauration se consacre à l'étude des techniques traditionelles pour pouvoir accomplir des travaux tres dificiles.

Toutes ces formes propres au Musée du village et d'art populaire se superposent aux moyens de perfectionnement centralisés réalisés à l'aide des cours de spécialité qui ont pour but de re-cicler le personel.

EXPOZIȚIA ETNOGRAFICA SCĂRIȘOARA NOUĂ

VASILE LAZEA
MARIA LAZEA

În zilele noastre în condițiile creșterii gradului de cultură a maselor, a lărgirii orizontului științific, pe întreg cuprinsul țării există o vie mișcare de redescoperire a trecutului de păstrare și conservare a creațiilor materiale și spirituale ale poporului nostru. În această amplă mișcare culturală se înscrie și contribuția unor oameni inimoși, tineri sau vîrstnici, de a colecta obiecte de interes etnografic sau istoric de certă valoare. Creșterea numerică a acestor obiecte a dus la crearea unor colțuri muzeistice, a unor expoziții sătești oglindind prin strădania lor, dorința de a le scoate la lumină și a le pune la dispoziția publicului, respectul și dragostea față de înaintași. În acest chip se explică și organizarea expoziției etnografice de la Scărișoara Nouă, deschisă cu ocazia aniversării a 2050 de ani de la formarea primului stat dac centralizat și independent.

Satul Scărișoara Nouă se află așezat în cîmpia Nirului la 5 km de stația C.F.R. Resighea și la 8 km de centrul de comună Pișcolt. Aflată sub egida Muzeului Județean Satu-Mare, expoziția este organizată într-o clădire veche din localitate, cuprinzînd un spațiu de expunere de 70 mp., fiind amenajată în trei încăperi distincte.

Prima cuprinde un interior de cameră, a doua, obiecte de uz casnic și gospodăresc, iar ultima un atelier de dogărie.

Interiorul de cameră țărănesc cuprinde: textile, mobilier din lemn și obiecte de uz gospodăresc. Mobilierul din lemn de brad și fag este variat, fiecare din obiectele expuse îndeplinind în ansamblul camerei un loc bine definit și se compune din: blidarul sau stelajul simplu, dulapul colțar lucrat din lemn de brad de 1,50 metri înălțime și 64 cm lățime, încrestat cu dalta pe uși, masa, patul, lavița din scînduri de brad și lavița canapea, alături de lăzile de zestre, sînt interesante prin modul de lucru și prin vechimea lor, după cum rezultă din mărturia celor de la care au fost achiziționate. Sărărițele, lingurarele ornamentate prin încrestare sau cu elemente aplicate în partea de sus a acestora, lingurile de lemn de diferite forme și întrebuințări, sînt așezate, conform obiceiului, în preajma sobei de tuci. Textilele din lînă, in, cînepă și bumbac sînt de nelipsit în interiorul casei pe care o prezentăm. Cerga pentru învelit, pătura, țolul și strujacul (salteaua), căpătierele, pernele, lăicerele și peretarele cuprinzînd o ornamentație bogată erau lucrate în casă. Ornamenta-

ția ștergarelor situate deasupra icoanelor sau a vaselor din ceramică, este diferită, avînd motive vegetale sau geometrice cu sau fără cipcă și se disting prin vechimea lor. Îmbrăcămintea era confecționată în casă, pentru toți membrii familiei. Costumul bărbătesc se compunea din cămașă, cioareci, pieptar, căciulă și opinci, iar cel femeiesc din: cămașă (ie), poale, zadie, pieptar deschis în față și țundră (atît pentru femei cît și pentru bărbați). Din ansamblul părților de îmbrăcăminte expuse se desprinde varietatea cămășilor femeiești, de la cămașa veche cu ciupag roșu sau negru, unele tăiate în spate, cu fodori, pînă la cămășile fără ciupag, cu ornamentație în culori deschise obținute din diverse vegetale. În expoziție se află și un costum de mire care a aparținut lui Joldeș Gheorghe (Cărețu) care datează de la începutul secolului al XX-lea și se compune dintr-o cămașă cu mîneca largă fără guler, cu cheutoare din in și cînepă, vestonul, țesut în casă, alb presărat cu dungi negre, cioarecii de lînă strînși pe picior, cu ornamentație neagră la buzunare, iar în picioare opinci.

Costumul de mireasă se compunea din: cămașă albă închisă la gît cu bentiță neagră, cu ornamentație pe mîneci, zadie de culoare roșie, poale albe și opinci. Părul împletit în două codițe era purtat, după nuntă, în conci și acoperit cu vălitoare albă, batic sau broboadă legată la spate. Cununița se compunea din două sîrme de care erau prinse flori artificiale, iar în spate atîrnau panglici tricolore. Desigur portul a suferit influențele evoluției societății. Azi nu se mai poartă decît cu ocazia unor serbări școlare sau în manifestări folclorice găsindu-și astfel locul cuvenit în expoziție. Produsele textile sînt o mărturie a gustului artistic al acestor oameni, urmași ai locuitorilor din Țara Moților oglindind tradițiile artistice ale acestora, precum și influențele din zonele învecinate.

În sala a doua sînt prezentate obiecte de uz casnic și gospodăresc, obiecte pentru prelucrarea fibrelor textile, pentru păstrarea și prelucrarea produselor lactate, unelte pentru agricultură. Din prima grupă fac parte: războiul de țesut, melița, pieptenele cu dinți de fier, rășchitorul, vîrtelnița, furca și fusele de tors. Sînt expuse o mare varietate de furci cu și fără talpă, mai scurte sau mai lungi, bogat ornamentate. Multe din ele se disting prin vechimea lor, una din ele cuprinde încrustația Dobra Rafila, 1919 de la care a fost achiziționată și care ne-a mărturisit că o are de la mama ei. Păstrarea și prelucrarea produselor lactate se leagă de ocupația creșterii animalelor. Aceste obiecte sînt variate în funcție de întrebuințări: donițe, șiștare, hurduce, putini și păscărițe.

Uneltele pentru agricultură din expoziție sînt reprezentate prin: coasă, seceră, greblă, îmblăcii din lemn, sită, vînturașcă, pluguri, grape și semănătoare. Plugurile prezentate în expoziție sau în depozit constituie o variantă a trecerii la plugul de fier. Primul este un plug de lemn din fag pentru aratul pe coastă (de 140 cm grindeiul, coarnele dintr-o singură bucată de 70 cm, iar fierul lat de 67 cm), cormana schimbătoare permițînd răsturnarea brazdei pe aceeași parte. Al doilea este un plug cu cormana fixă fiind folosit în locurile plane. Demn de reținut este faptul că fierul

lat de la plugul cu cormana fixă, fiind rupt chiar pe la mijloc, a fost lipit cu un alt fier fără a atinge marginile fierului lat. Celelalte pluguri din lemn au fost folosite pînă după al II-lea război mondial. Grapa a fost cea de a doua unealtă importantă folosită în muncile de nivelare și însămînțare a plantelor. Grapa expusă este din lemn în întregime, inclusiv dinții, cîte cinci pe un rînd, situați pe cele trei stinghii, dar avînd cîte șase pe cadranul grapei.

Meșteșugurile legate de prelucrarea lemnului sînt expuse în atelierul de dogărie unde sînt prezentate etape ale procesului de construcție a unor vase din lemn, din doage de stejar, brad sau salcîm. Uneltele pentru văsărit sînt reprezentate de: scaunul pentru văsărit și pentru cioplitul doagelor cu mezdreaua, măsura sau compasul pentru însemnarea fundului, cleașcă pentru încheiat ciubere, fierăstrău pentru tăiat, potinzău de bătut cercuri, cotul care dă formă curbată vasului, trăgător care era folosit în trasul cercului, gărdinarul care era folosit la făcutul lăcașurilor pentru funduri, tortarul-sfredelul cu care se făceau orificiile la torțile vaselor. Văsăritul era o ocupație tradițională. Vasele erau transportate cu caii sau cu spatele la piață și în schimbul lor se aduceau bucate. Vasele pentru uz zilnic: donițele, șiștarele, păscărițele, ciuberele pentru apă erau ornamentate prin pirogravură. În cadrul acestor unelte se distinge așa numitul „purice“ (mașină manuală de găurit), avînd înălțimea de 82 cm și lățimea de 52 cm și care este format din: sul, roată de greutate pentru vîrtej, mîner dublu, curea din piele. Funcționa prin învîrtirea mînerului dublu în sus, care răsucea cureaua de piele în jurul sulului, ca apoi prin ridicări și coborîri succesive să producă mișcarea de du-te-vino asigurînd perforarea metalului. Se folosea în general, acolo unde se făcea o operație de nituire. Expoziția oglindește prin cele peste 246 de obiecte expuse talentul și inteligența țărănimii aparținînd zonei etnografice studiate. Ea reprezintă o vatră a adevărului istoric de maximă autenticitate, o școală de informare și formare a omului nou, de formare a unor convingeri înaintate față de muncă, de respect, față de înaintașii noștri.

THE SCĂRIȘOARA NOUĂ — ETNOGRAFICAL EXHIBITION

(Summary)

The Scărișoara Nouă ethnografical exhibition came into being on the occasion of celebrating 2050 years from the selting up of the first centralized Dacian State.

Situated in the Nir plain an being under the Satu-Mare County Museum's aegis this exhibition has three departments: the first shows the interior of a room, the second contains objects of domestic usage, the third exhibits a cooperage workshop.

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE
ABRÉVIATIONS BIBLIOGRAPHIQES

AAASH = Acta Archaelogica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest, I (1951), și urm.

ACMIT = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania. Cluj, I (1926—28), II (1929), III (1930—31); IV (1932—38).

ActaArchCarp = Acta Archaeologica Carpathica, Krakow, I (1958) și urm.

ActaMN = Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca, I (1964) și urm.

ActaMP = Acta Musei Porolissensis. Zalău, I (1977) și urm.

AIIA = Anuarul Institutului de Istorie (și Arheologie). Cluj-Napoca, I (1958) și urm.

Apulum = Apulum. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia. Alba Iulia, I (1939—42), II (1943—45), III (1947—49), IV (=Studii și comunicări, Acta Musei Regionalis, 1961), V (1965) și urm.

ArchÉrt = Archaeológiai Értesitö, Budapest, I (1869) și urm.

ArchHung = Archaeologia Hungarica. Budapest, I (1926) și urm.

ArhMold = Arheologia Moldovei. București, I (1961) și urm.

Banatica = Banatica. Reșița, I (1971) și urm.

BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice. București I (1908) — XXXVIII (1945).

Crisia = Crisia. Muzeul Țării Crișurilor din Oradea. Oradea, I (1971) și urm.

Dacia = Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București, I (1924) — XII (1948); N. S. Révue d'archéologie et d'histoire ancienne, București, I (1957) și urm.

IstRom = Istoria României. București, I (1960), II (1962), III (1964), IV (1964).

Marmația = Marmația. Muzeul județean Maramureș, Baia Mare, I (1969) și urm.

MCA = Materiale și cercetări arheologice. București I (1953) și urm. (=Materiale).

RevArh = Revista Arhivelor. I (1923) și urm.

RevIst = Revista de Istorie. București.

RevRHist = Révue Roumaine d'Histoire. București, I (1962) și urm.

RevMuz = Revista Muzeelor (și Monumentelor). București, I (1964) și urm.

RosKaRep = M. Roska, Erdély Régészeti Repertóriuma — Thesaurus antiquitatum Transilvanicarum I, Cluj, 1942.

Sargetia = Sargetia. Buletinul Muzeului Regional Hunedoara. Deva, I (1937), II (1941), III (=Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara, 1956), IV (1966) și urm.

SCIV = Studii și cercetări de istorie veche. București, I (1950) — 24 (1973).

SCIVA = Studii și cercetări de istorie veche. București, 25 (1974) și urm. Continuă publicația SCIV.

SlovArch = Slovenska Archaeologia. Časopis Slovenskej Akadémije Vied, Bratislava, I (1953) și urm.

SCN = Studii și cercetări de numismatică. București, I (1957) și urm.

StComSibiu = Studii și comunicări. Muzeul Brukental Sibiu, Sibiu, I (1956) și urm.

SatuMareStCom = Satu Mare — Studii și comunicări. Muzeul județean Satu Mare, Oradea, I (1969) și urm.

Studia = Studia Universitatis Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. Cluj-Napoca, I (1968) și urm.

Tibiscus = Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara, I (1971) și urm.

1.

2.

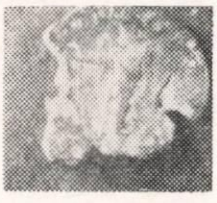

3.

4.

4/a.

6.

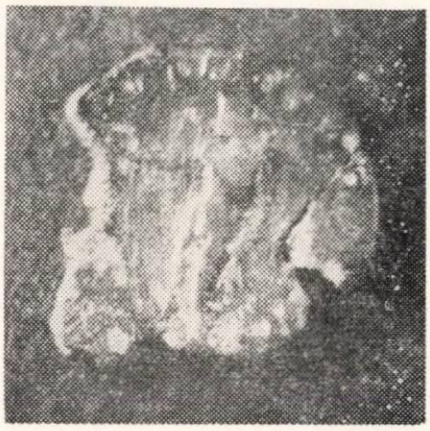

5.

Planșa I. Monede antice descoperite la: Blaja, Lucăceni, Necopoi și Satu Mare.

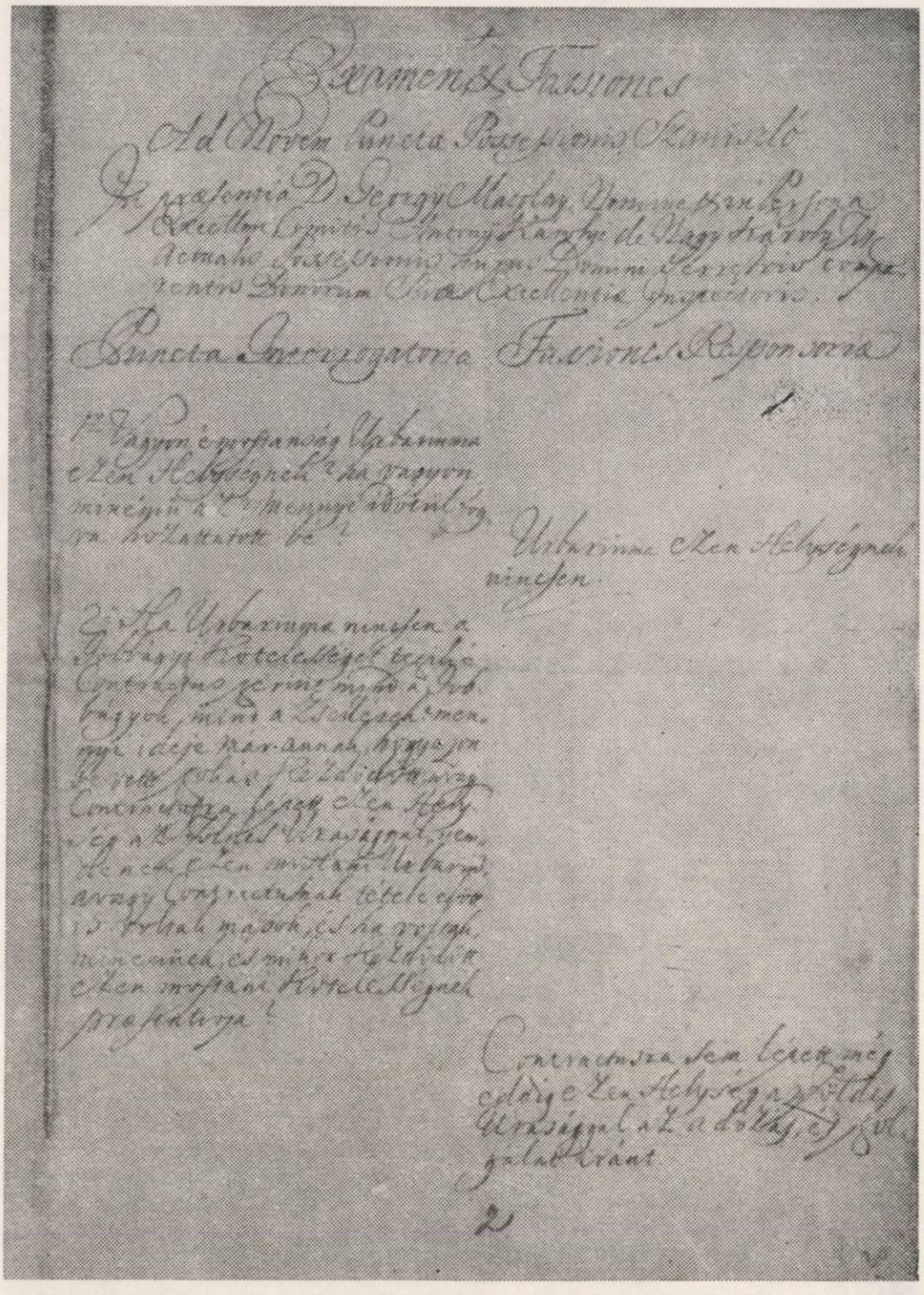

Planșa II. Conscripția urbarială a localității Sanislău din 1774.

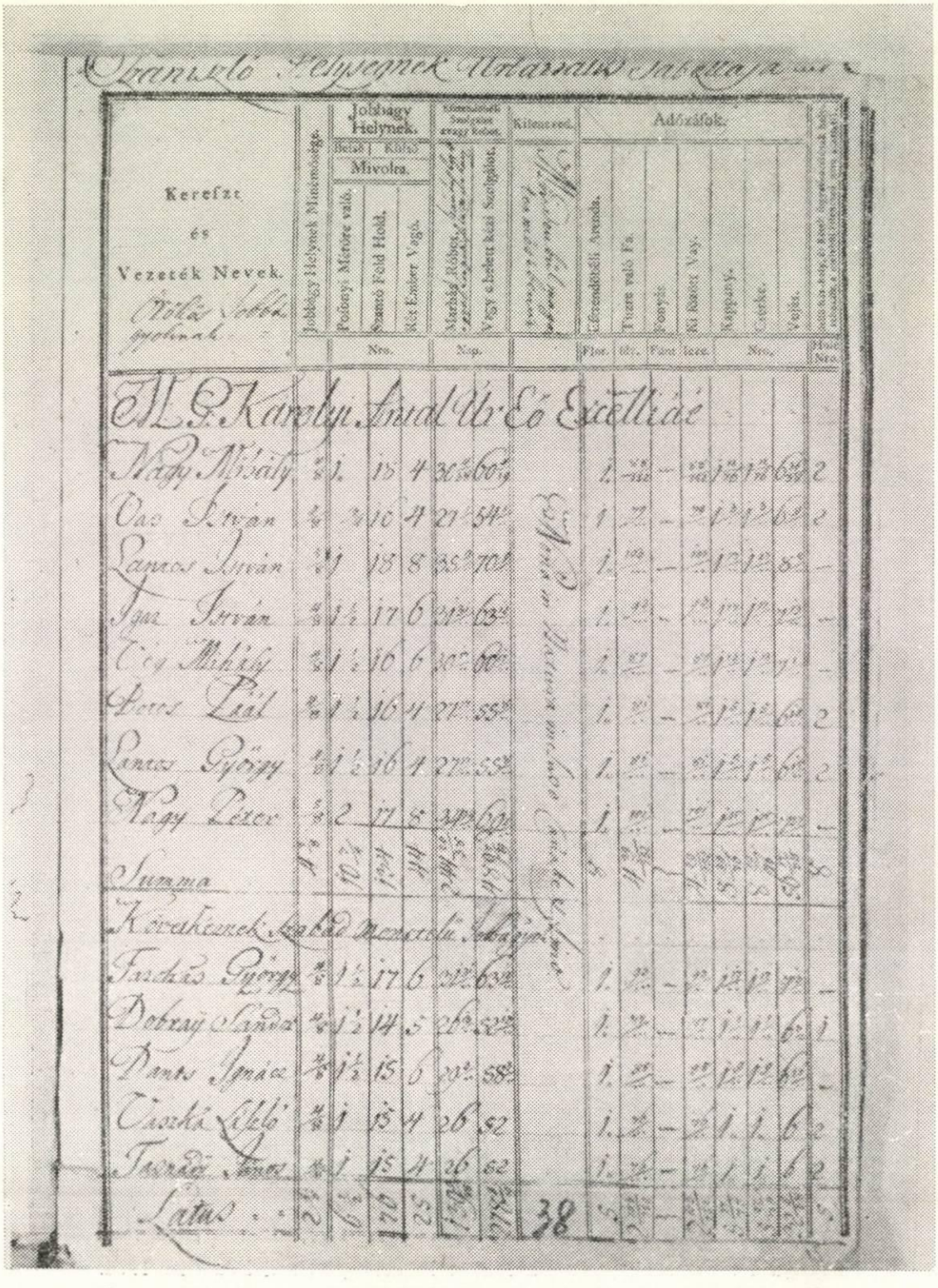

Planșa III. Conscripția urbarială a localității Sanislău din 1774.

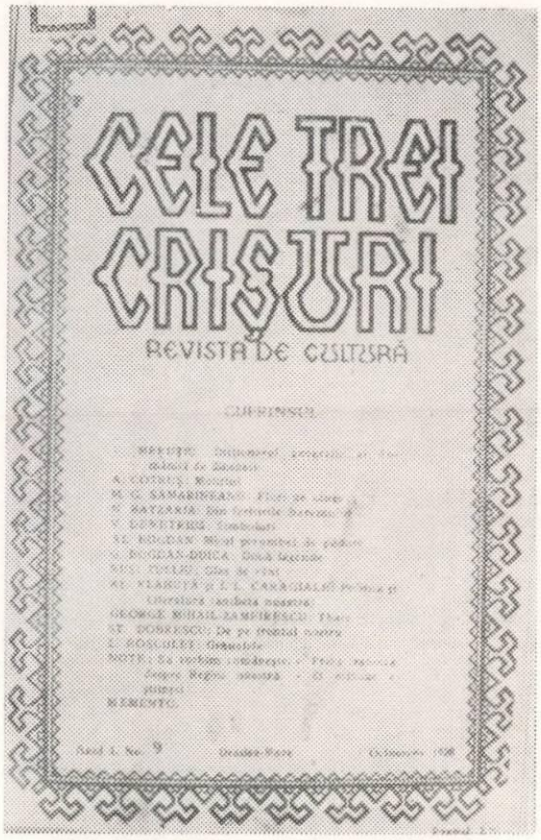

CELE TREI CRIŞURI

REVISTA DE CULTURĂ

CUPRINSUL

MEMENTO.

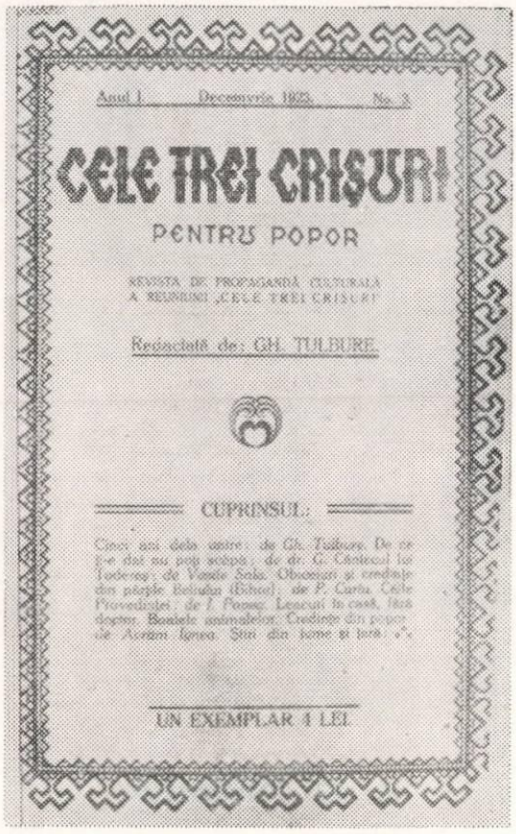

Anul I. Decemvrie 1923. No. 3.

CELE TREI CRIŞURI

PENTRU POPOR

REVISTA DE PROPAGANDĂ CULTURALĂ A REUNIUNII „CELE TREI CRIŞURI"

Redactată de: GH. TULBURE.

CUPRINSUL:

UN EXEMPLAR 4 LEI.

Anul IV. Numărul 96. Apare Miercurea şi Duminecа. Miercuri, 29 Noembrie 1922.

Redacţia SATU MARE

Telefon: No 174

Satu Mare

Numărul 1 leu.

Sefredactor responsabil: A. DAVIDESCU

ORGAN POLITIC INDEPENDENT

ADMINISTRAŢIA: Strada Lucaciu No. 3.

Moartea părintelui Vasile Lucaciu

Marţi dimineaţa la oarele 2, a încetat din viaţă marele luptător naţional, părintele Vasile Lucaciu. Este aproape un an decând obosit şi răpus de boală, cu inima frântă de durere, nu a părăsit patul suferinţelor. Prin moartea lui pierdem pe unul din cei mai mari luptători naţionali, care întreaga viaţă nu a avut alt erez decât acela de a se jertfi cu totul pe altarul patriei.

Vremurile viitoare vor arăta adevărata şi marea personalitate a celui ce, dela vârsta de 12 ani s'a îndreptat către paşcăriţe, unde l-au aruncat de atâtea ori duşmanii neamului. De atunci până la ultima bătaie a inimei, nu a avut o clipă de răgaz.

Planşa IV. 1 — Revista Cele trei Crişuri, an. I, nr. 3; 2 — an. II, nr. 9; 3 — Satu Mare, ziar bisăptămînal, an. IV, nr. 96.

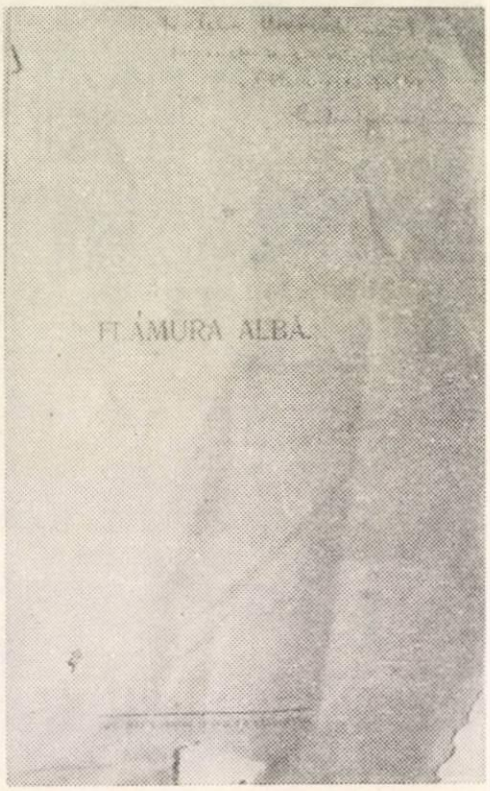

Planșa V. 1 — Țara de Sus, nr. 1, 1921; 2 — Flamura albă de G. M. Zamfirescu, apărută la Satu Mare în 1924, în editura revistei Icoane Maramureșene; 3 — Familia, Oradea, 1926.

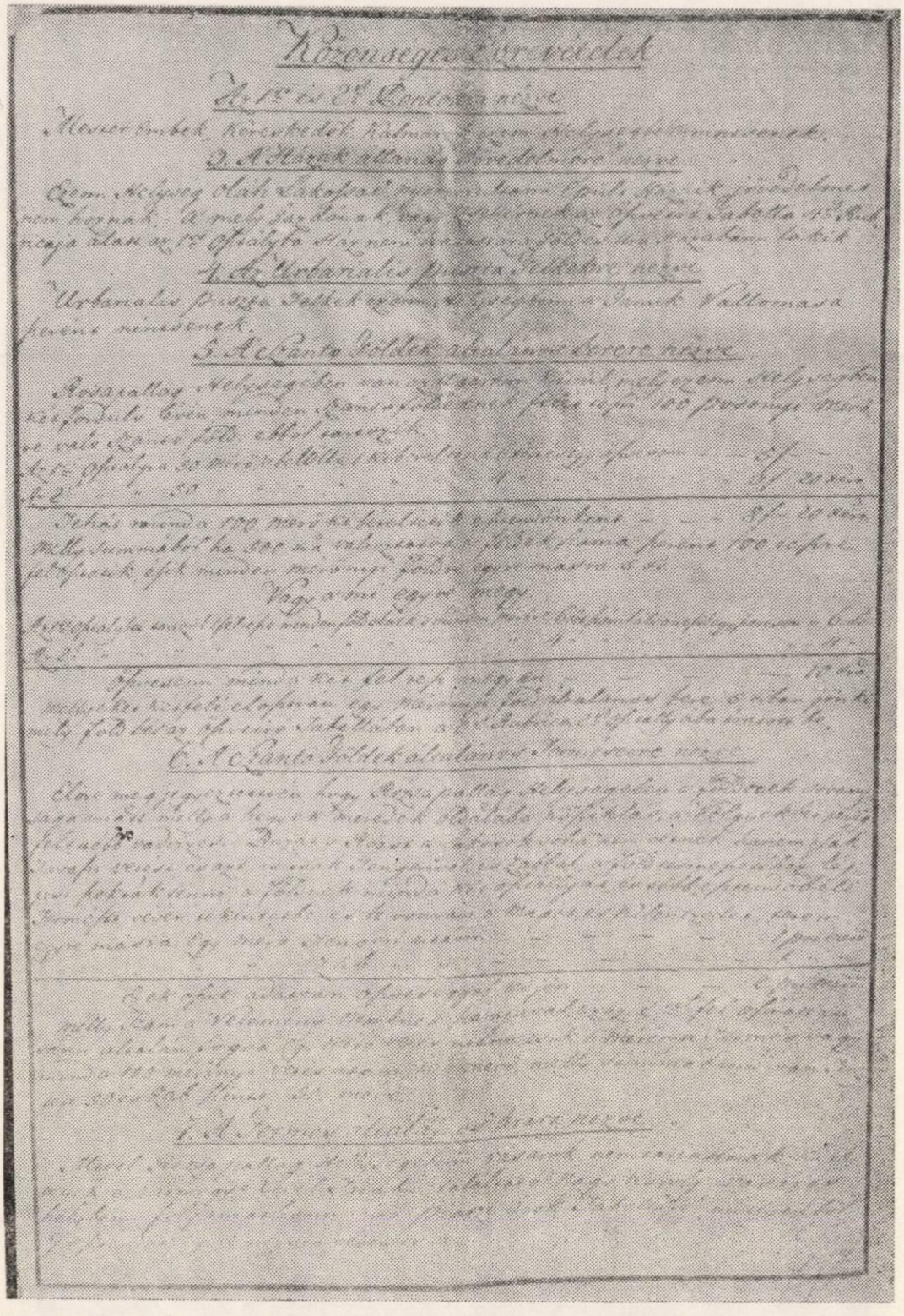

Planșa VI. Examen et Fassiones ad Novem Puncta Rosa Pallag (întrebare și mărturisiri la cele nouă puncte asupra satului Prilog), 6 ianuarie 1773 (fotocopie).

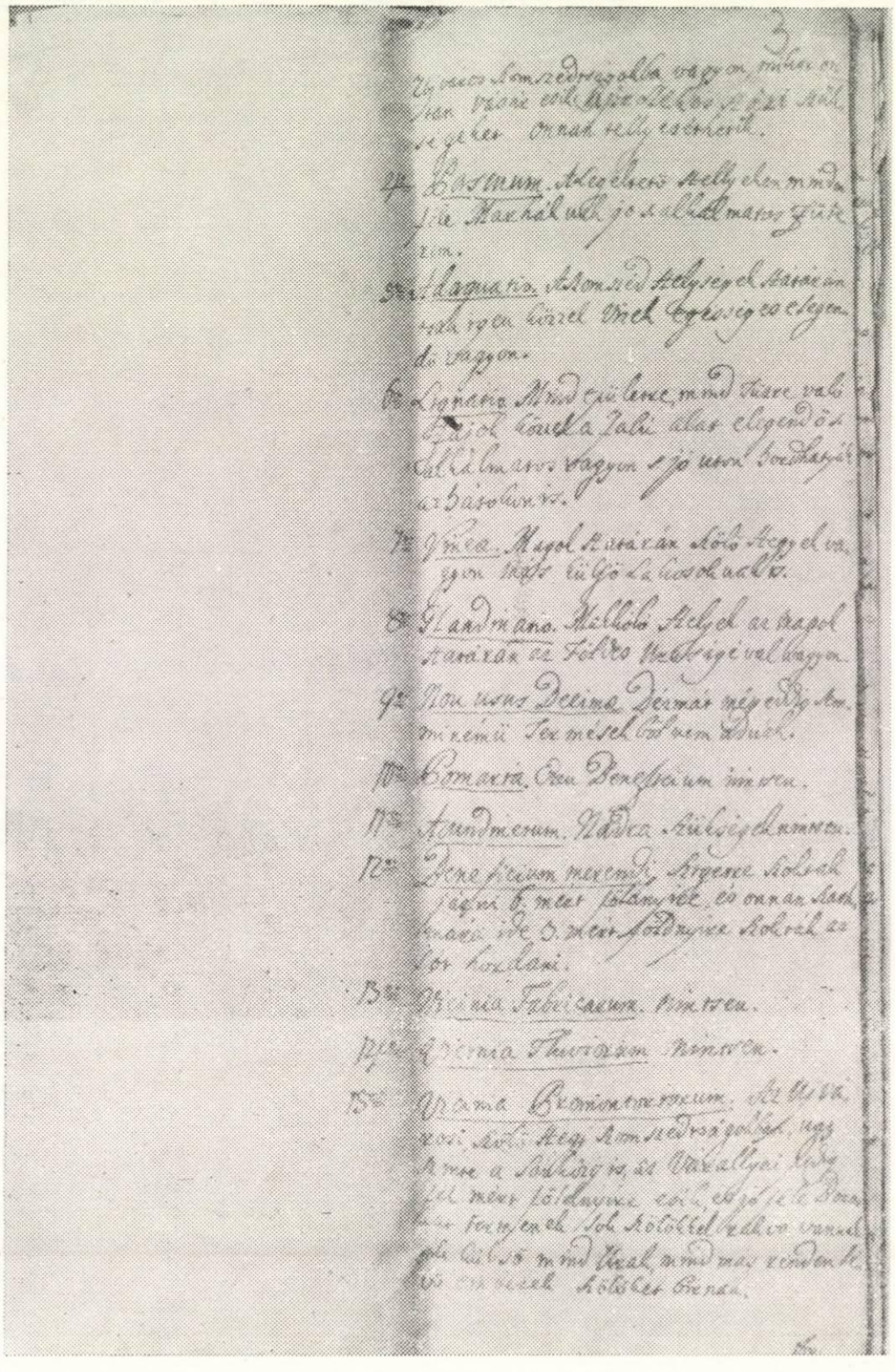

Planșa VII. Conscripția contribualilor din Prilog. Observații generale, 7 iunie 1828 (fotocopie).

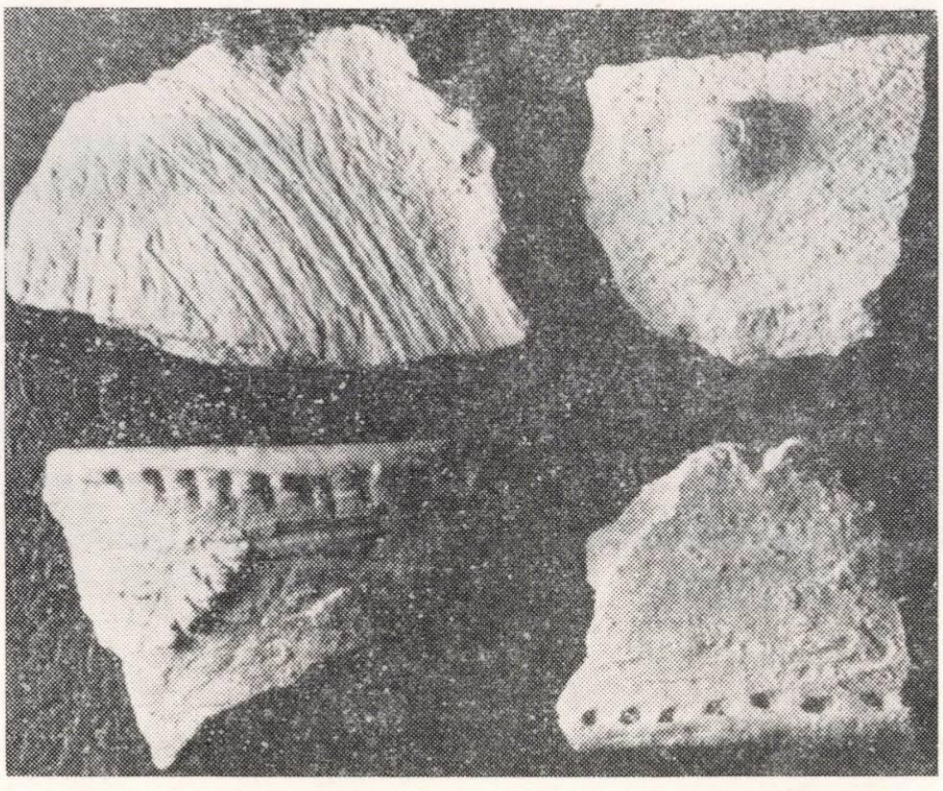

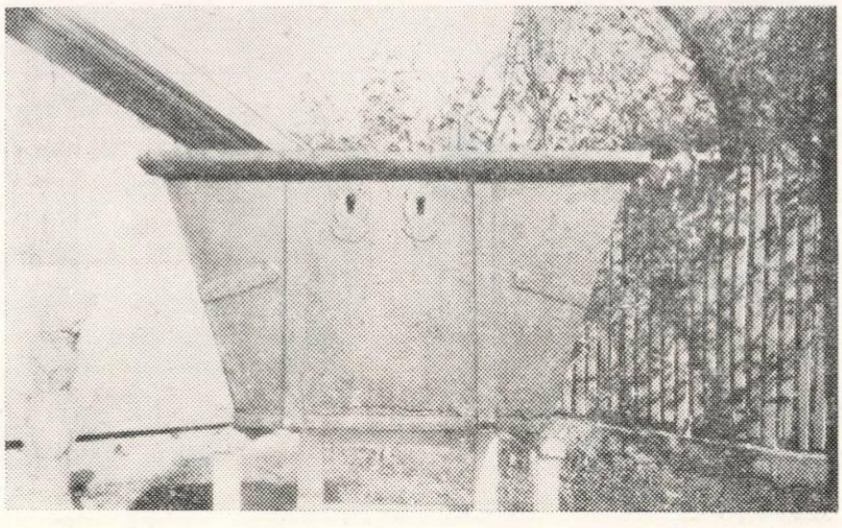

Planșa VIII. 1 — Fragmente ceramice din epoca bronzului descoperite la Vama; 2 — Lada olarilor din Vama, pentru păstrarea documentelor și a banilor.

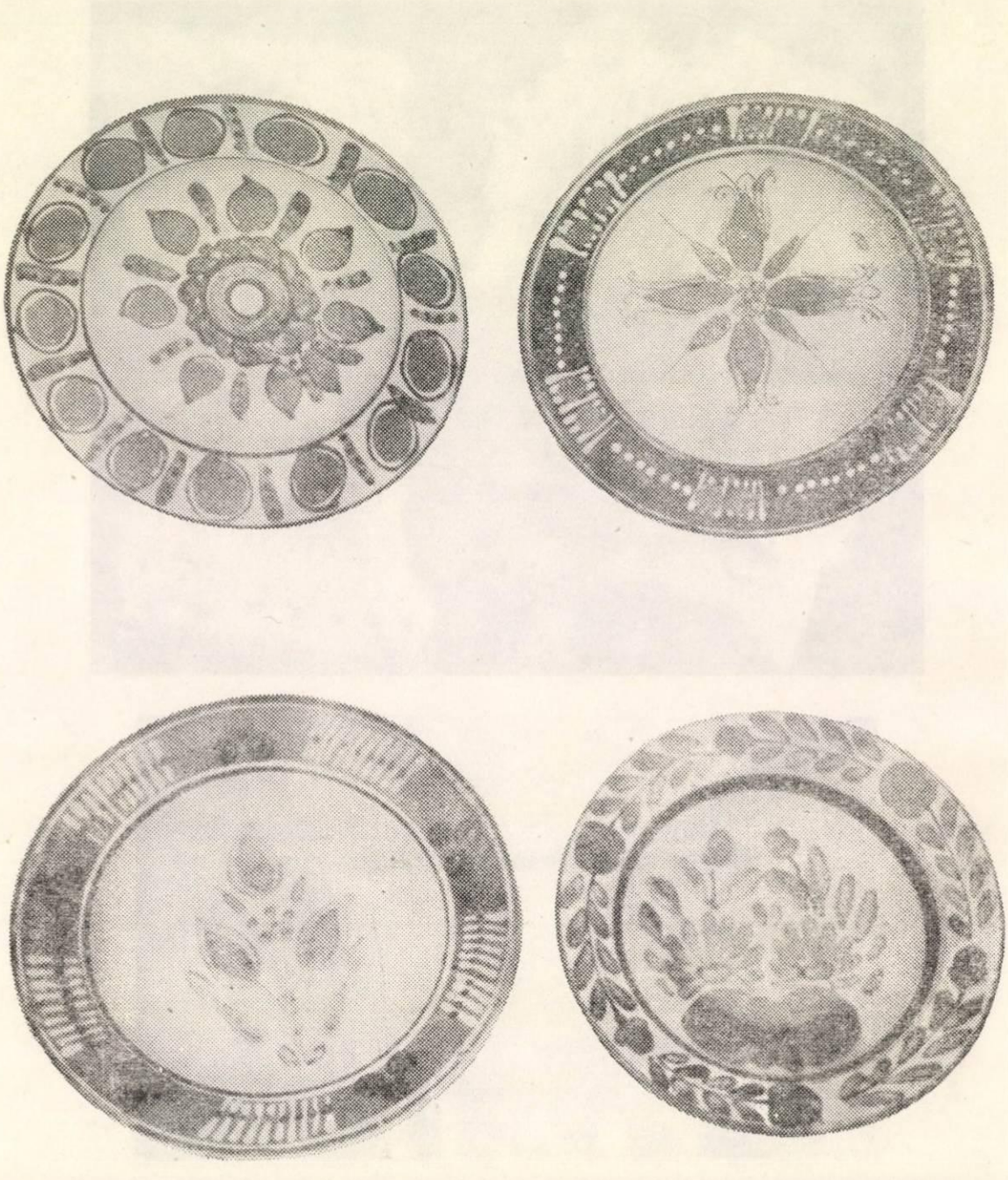

Planșa IX. 1 — Farfurii de Vama; 2 — Farfurii de Vama.

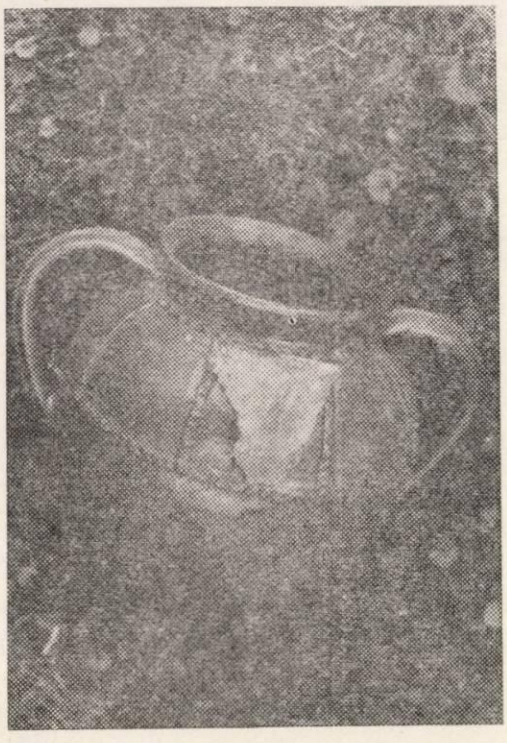

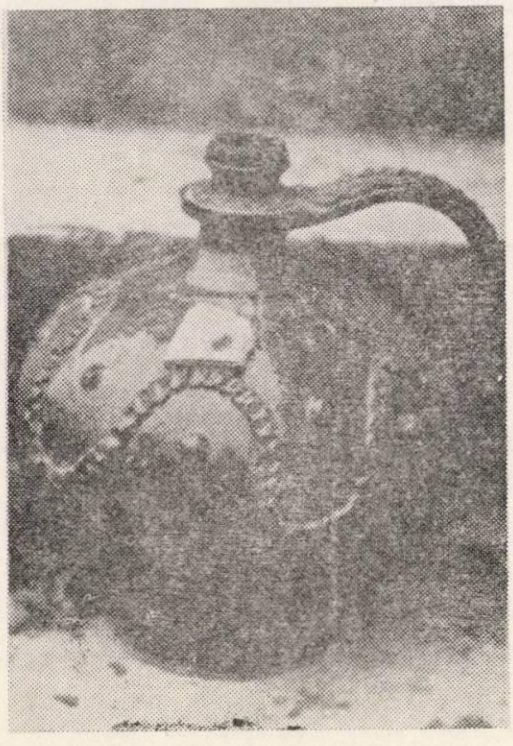

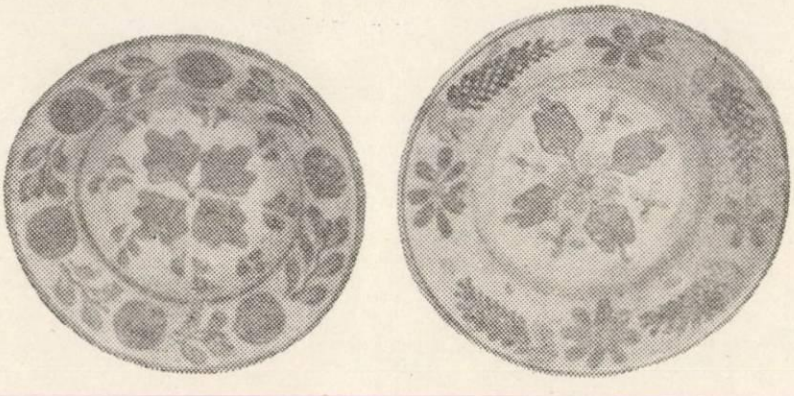

Planșa X. 1 — Oală de Vama. 2 — Ulcior de Vama; 3 — Farfurii de Vama.

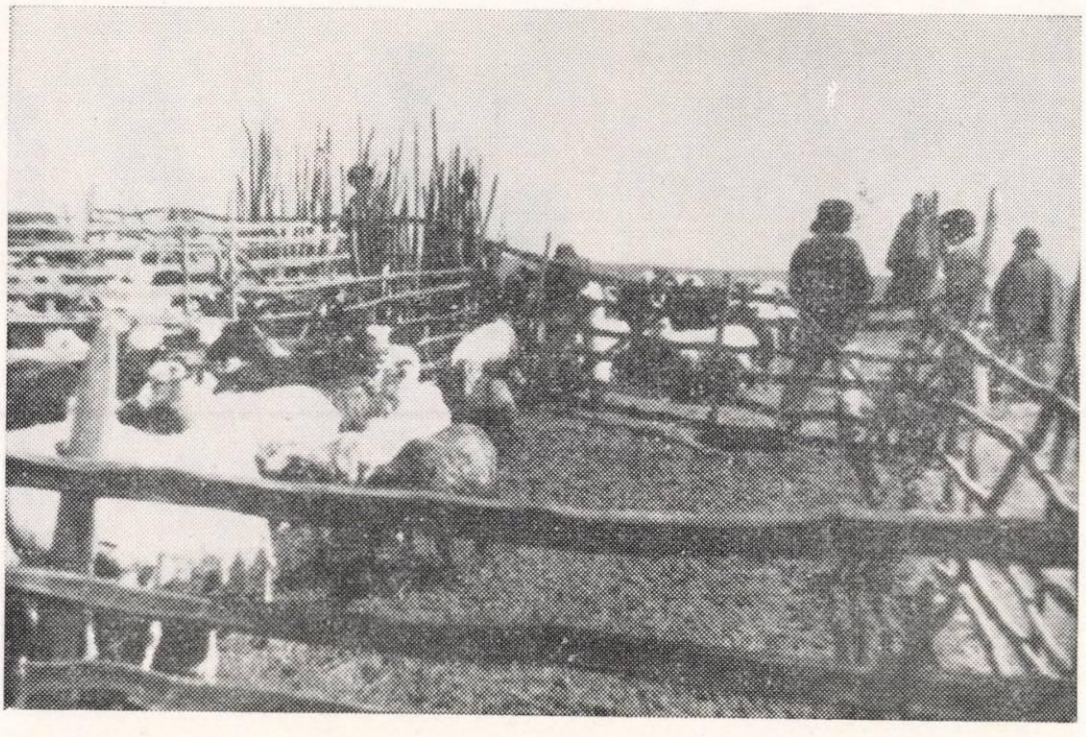

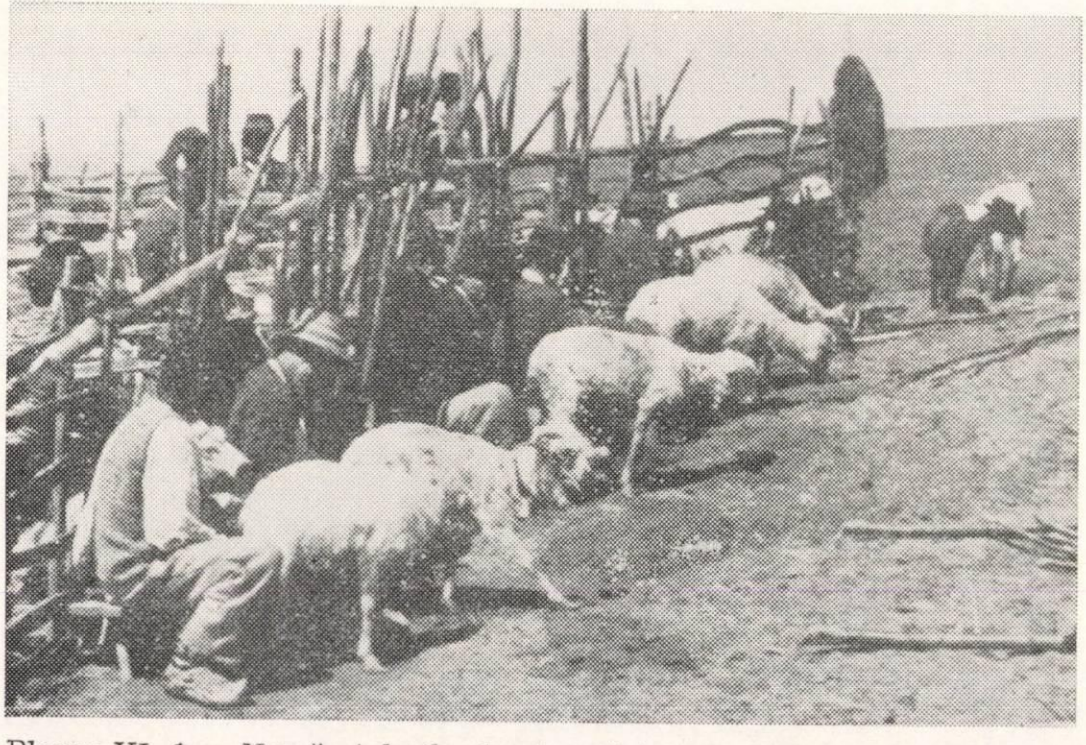

Planșa XI. 1 — Număratul oilor la strungă (4 mai 1938); 2 — Mulsul oilor (4 mai 1938).

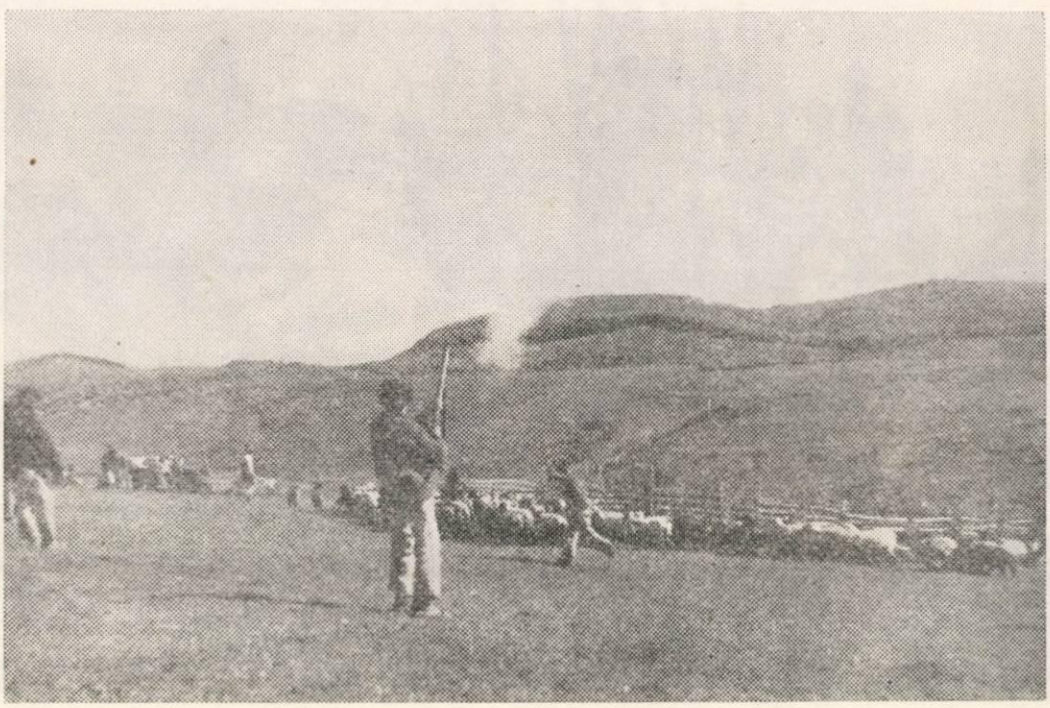

Planșa XII. 1 — Măsuratul laptelui (4 mai 1938); 2 — învîrtitul staulului și „pușcatu peste oi“ (4 mai 1938).

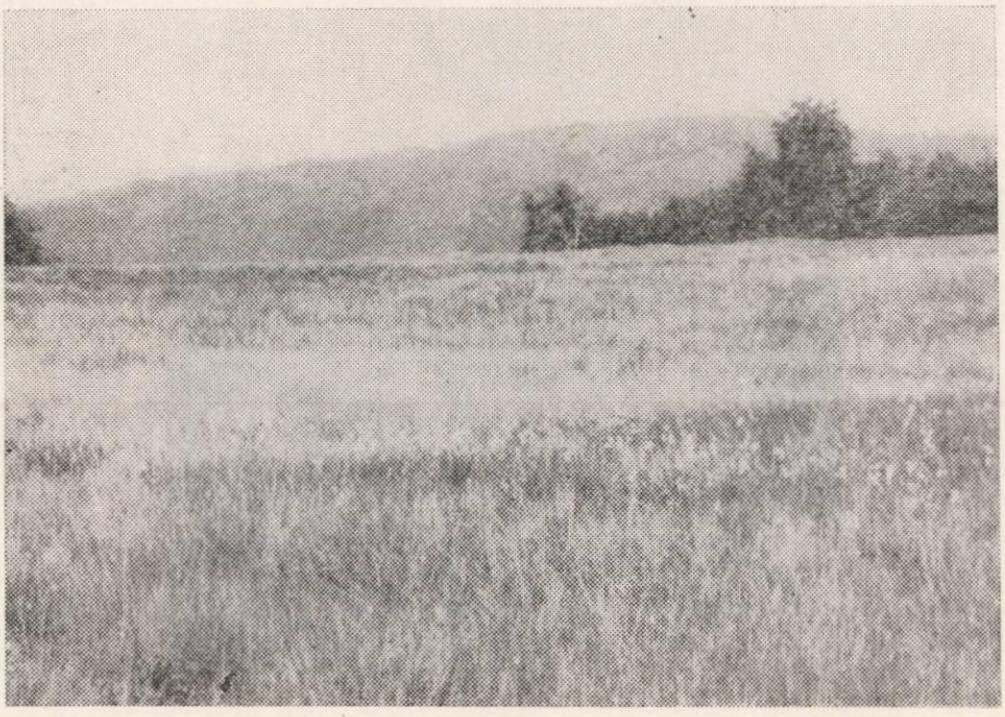

Planșa XIII. 1 — Aspectul din mlaștina Poiana Șălătrucului de la Certeze; 2 — *Calla palustris* L. în mlaștina Brebu de la Certeze.

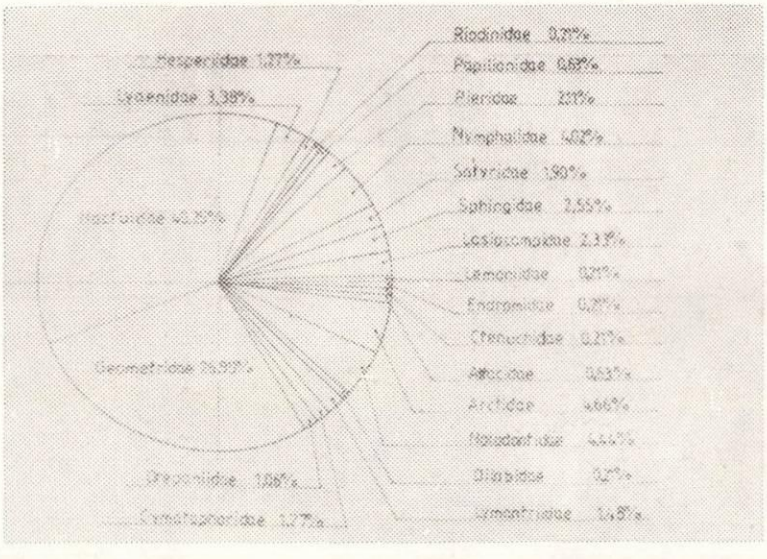

Planșa XIV. 1 — „Hanul Turului", locul unde s-au făcut cele mai multe colectări; 2 — Ciclodiagramă procentuală reprezentînd repartizarea speciilor de familii;

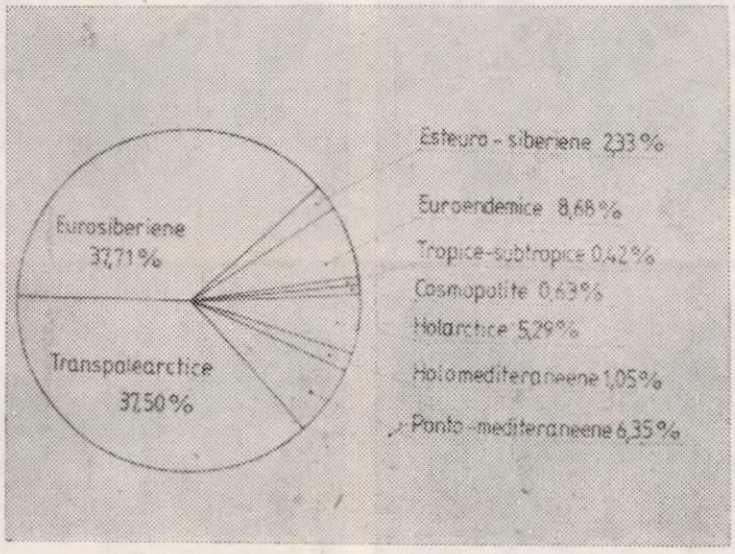

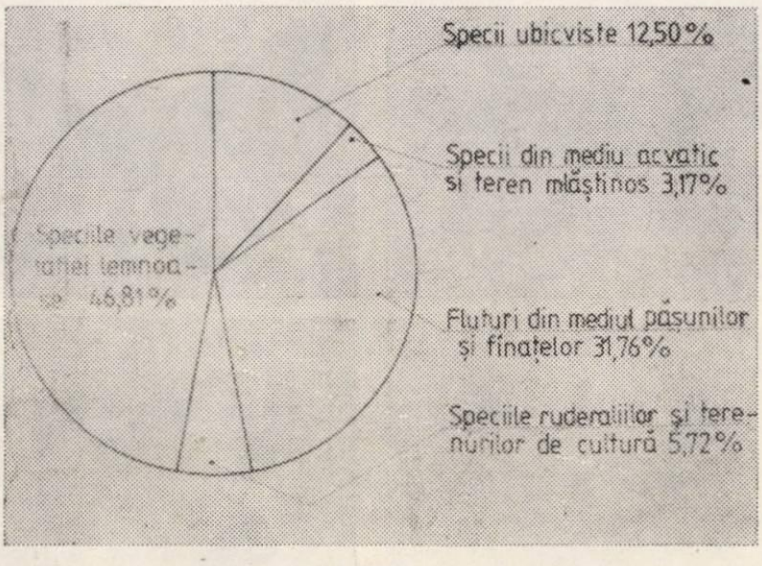

PLANȘA

3 — Ciclodiagramă procentuală reprezentînd repartizarea speciilor după răspîndirea lor geografică; 4 — Ciclodiagramă procentuală reprezentînd repartizarea speciilor după biotopuri pe care o populează.

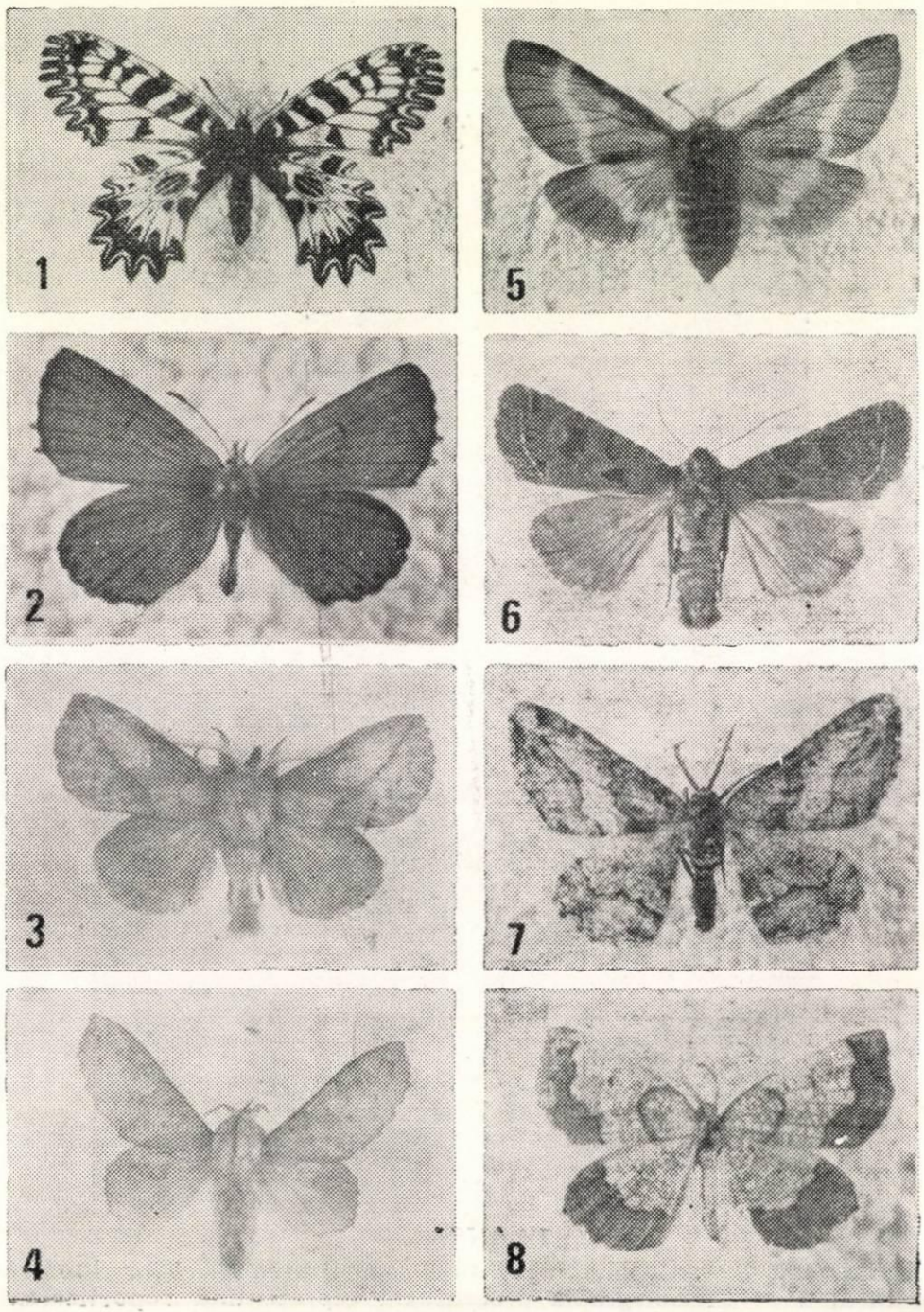

Planșa XV. 1 — *Zerynthia polyxena* Den. et Schiff; 2 — *Maculinea teleius* Bergst; 3 — *Cosmotriche potatoria* h.; 4 — *Gastropache populifolia* Esp.; 5 — *Lemonia dumi* L.; 6 — *Hyssia cavernosa* Ev.; 7 — *Sinopsia sociaria* Hbn.; 8 — *Epione vestertaria* F.

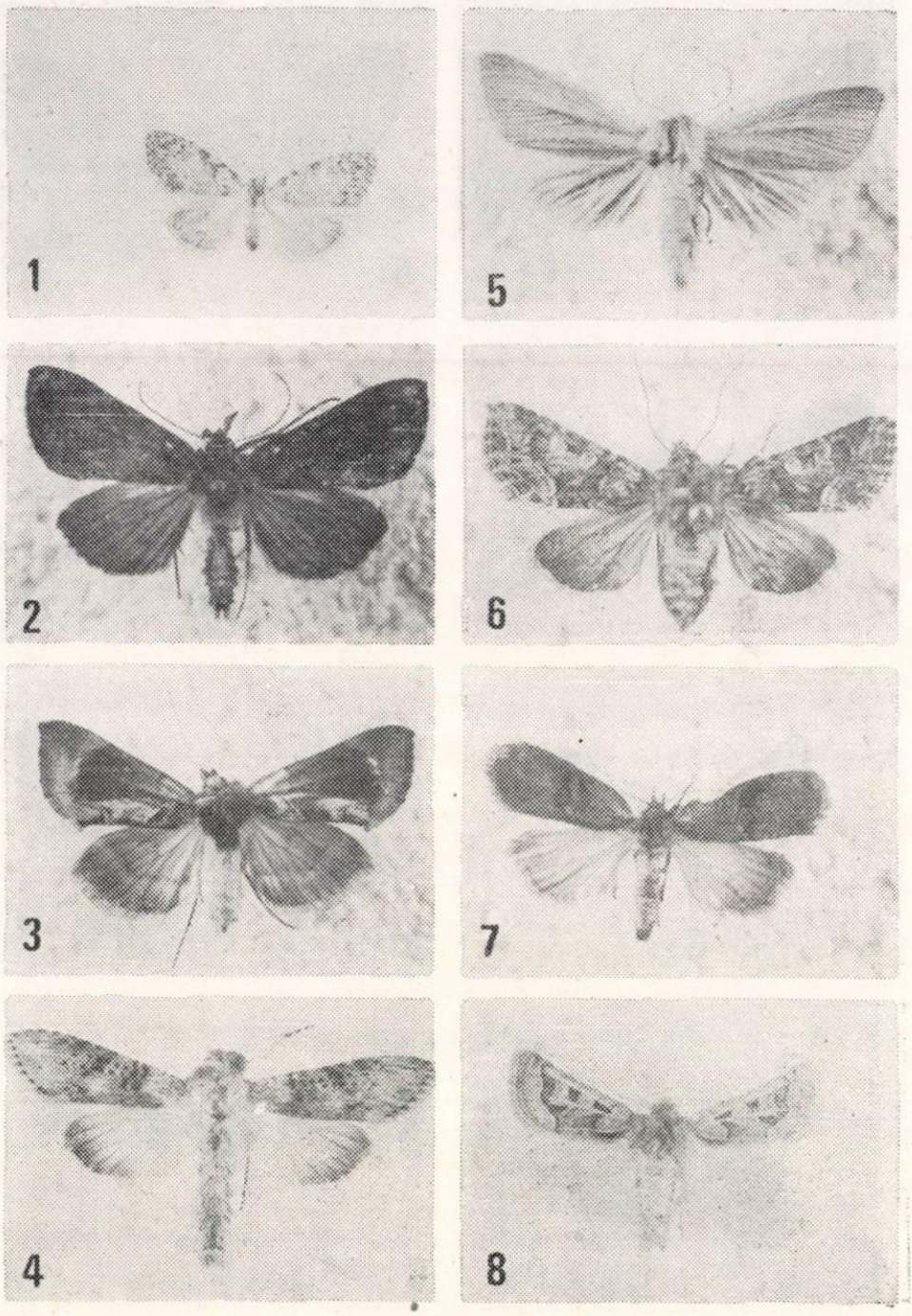

Planșa XVI. 1 — *Roeselia strigulosa* Den. et Schiff.; 2 — *Chrysoptera c-aureum* Kn.; 3 — *Diachrysia Zosimi* Hbn.; 4 — . . . . . *absinthii* L.; 5 — *Sedina buettheri* Hering; 6 — *Hadena perplexa* Den. et Schiff.; 7 — *Nycteola revayana* Scop.; 8 — *Episena glaucina* Esp.; f. *dentimacula* Hbn.

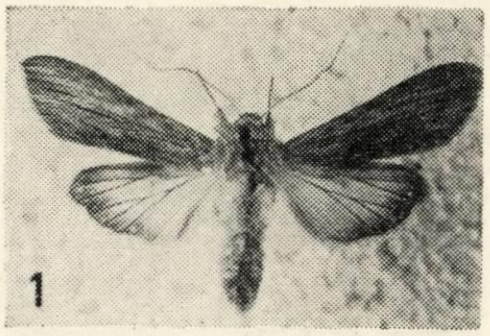

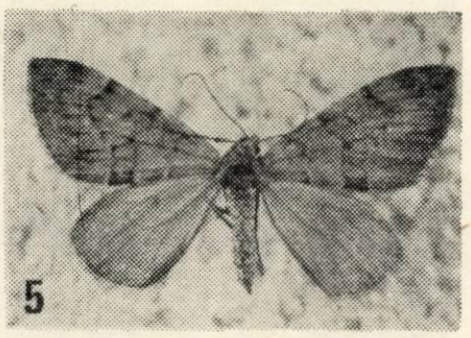

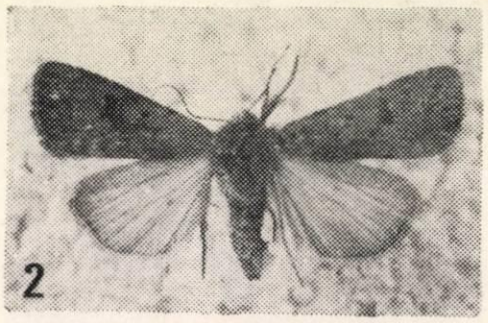

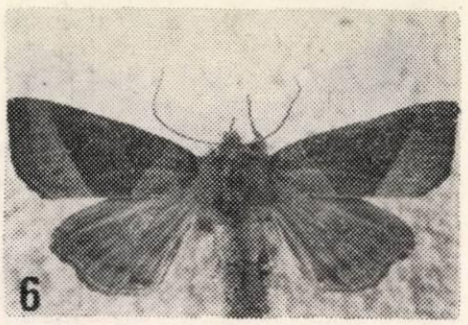

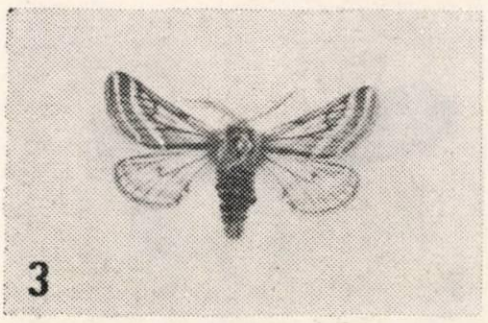

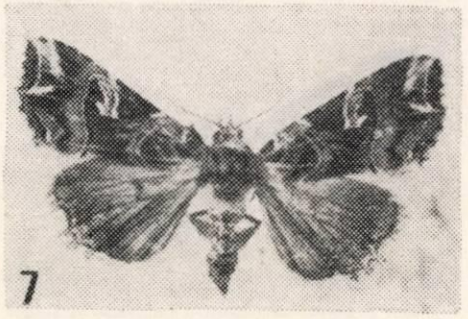

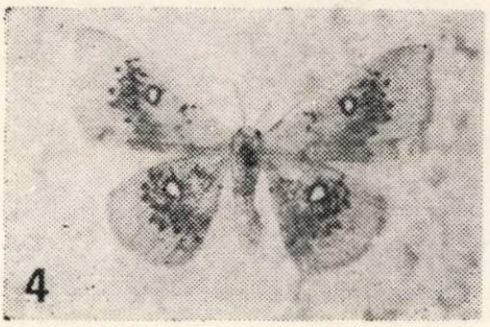

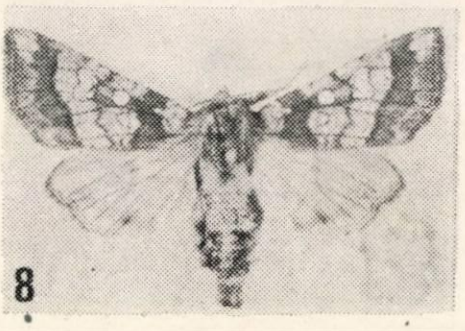

Planșa XVII. 1 — *Cucullia tanaceti* Den. et Schiff; 2 — *Caradrina kadenii* Ev.; 3 — *Nyssia zonaria* Den. et Schiff.; 4 — *Casymbia lennigiaria* Fuchs.; 5 — *Cidaria firmata* Hbn.; 6 — *Mesogona oxalina* Hbn.; 7 — *Callopistria juventina* Cram.; 8 — *Cortyna flavago* Den. et Schiff.

Planșa XVIII. Aurel Popp — Dariu Pop.

Planșa XIX. Aurel Popp — Portret de femeie.

Planșa XX. Aurel Popp — Vincențiu Babeș (Timișoara, 1935).

Planșa XXI. Aurel Popp — Cain.